УНИВЕРЗИТЕТ «МБ»
Пословни и правни факултет, Београд

Драган Миловановић

МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА У БОРБИ ПРОТИВ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ПОЗИЦИЈУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

- Докторска дисертација -

Београд, 2025.

UNIVERSITY "MB"
Faculty of Business and Law, Belgrade

Dragan Milovanović

INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIGHT AGAINST ORGANIZED CRIME WITH SPECIAL EMPHASIS ON THE POSITION OF THE REPUBLIC OF SERBIA

- Doctoral Dissertation -

Belgrade, 2025.

ЧЛАНОВИ КОМИСИЈЕ
ЗА ОДБРАНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Проф. др Жељко Никач
редовни професор
Криминалистичко-полицијски универзитет, Београд
председник

_____

Проф. др Мирко Кулић
професор емеритус
Правни факултет за привреду и правосуђе,
Универзитет привредна академија, Нови Сад
члан

_____

Проф. др Борис Кривокапић
редовни професор, научни саветник
Пословног и правног факултета
Универзитета «МБ», Београд,
ментор

_____

МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА
У БОРБИ ПРОТИВ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА
СА ПОСЕБНИМ ОСВРТОМ НА ПОЗИЦИЈУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Резиме

Организовани криминал представља једну од најозбиљнијих претњи савременом глобалном безбедносном поретку, правној држави и економској стабилности. Његова транснационална природа, адаптивност и комплексност захтевају свеобухватан и координисан одговор на међународном нивоу. Овај рад има за циљ да анализира и критички преиспита нормативне, институционалне и оперативне оквире међународне сарадње у борби против организованог криминала, са посебним освртом на улогу и положај Републике Србије у том процесу. Полазећи од основних теоријских и нормативних претпоставки, рад сагледава међународноправне изворе, укључујући конвенције УН, европске регионалне институције, као и билатералне споразуме, који уређују међудржавну сарадњу у овој области. Посебна пажња посвећена је институционалним механизмима, као што су Интерпол, Европол, Евроџаст и друге регионалне иницијативе, које омогућавају оперативну сарадњу у реалном времену. У раду се анализирају нормативни капацитети и институционална инфраструктура Републике Србије, њено учешће у глобалним и регионалним безбедносним структурама, као и постојећи изазови у спровођењу међународне сарадње. На основу идентификованих слабости, предлажу се мере за унапређење постојећег система кроз реформу институција, развој аналитичких капацитета и јачање техничко-оперативне интеграције са међународним партнерима. Централна теза рада је да без ефикасне, институционално утемељене и континуирано унапређиване међународне сарадње, борба против организованог криминала остаје делимична и недовољно ефикасна, посебно у контексту држава у транзицији каква је Република Србија.

Кључне речи: организовани криминал, међународна сарадња, правни оквир, Република Србија, Интерпол, Европол, екстрадиција, транснационални криминал.

INTERNATIONAL COOPERATION IN THE FIGHT AGAINST ORGANIZED CRIME WITH SPECIAL REFERENCE TO THE POSITION OF THE REPUBLIC OF SERBIA

Abstract

Organized crime represents one of the most serious threats to contemporary global security, the rule of law, and economic stability. Its transnational nature, adaptability, and structural complexity require a comprehensive and coordinated international response. This paper aims to analyze and critically evaluate the normative, institutional, and operational frameworks of international cooperation in combating organized crime, with a particular focus on the role and position of the Republic of Serbia within this system. Starting from fundamental theoretical and legal premises, the study examines key international legal sources, including UN conventions, European regional instruments, and bilateral agreements, that regulate interstate cooperation in this domain. Special emphasis is placed on institutional mechanisms such as Interpol, Europol, Eurojust, and other regional initiatives that enable real-time operational collaboration. The paper further analyzes the normative capacities and institutional infrastructure of the Republic of Serbia, its integration into global and regional security mechanisms, and the challenges it faces in implementing international cooperation. Based on the identified shortcomings, the study proposes measures to enhance the current system through institutional reform, development of analytical capacities, and improved technical-operational integration with international partners. The central thesis of this research asserts that without effective, institutionally grounded, and continuously improved international cooperation, efforts to combat organized crime will remain fragmented and insufficient particularly in transitional countries such as the Republic of Serbia.

Keywords: organized crime, international cooperation, legal framework, Republic of Serbia, Interpol, Europol, extradition, transnational crime.

С а д р ж а ј

Резиме 4

Abstract 5

Скраћенице 14

УВОД 16

Глава I
МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

I. ФОРМУЛИСАЊЕ ПРОБЛЕМА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ 20
1. Хипотетички ставови о предмету истраживања 22
1. Хипотетички ставови о структуралним проблемима 22
2. Хипотетички ставови о функционалним проблемма 23
3. Хипотетички ставови о везама и односима 24
2. Резултати досадашњих истраживања 25
3. Значај истраживања 26

II. ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА 26
1. Теоријско одређење предмета истраживања 26
2. Дефинисање категоријално-појмовног система 27
1. Међународна сарадња 27
2. Организовани криминал 28
3. Међународна кривична сарадња 31
3. Операционо одређење појма истраживања 35
1. Структурални чиниоци предмета истраживања 35
2. Временско, просторно и дисциплинарно одређење предмета истраживања 36

III. ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА 36
1. Научни циљеви истраживања 36
2. Друштвени циљеви истраживања 38
1. Основни друштвени циљеви 38
2. Посебни друштвени циљеви 38

IV. ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА 38
1. Општа (генерална) хипотеза истраживања 38
2. Посебне и појединачне хипотезе истраживања 39
1. Прва посебна хипотеза 39
2. Друга посебна хипотеза 39
3. Трећа посебна хипотеза 40
4. Четврта посебна хипотеза 41
5. Пета посебна хипотеза 41

V. НАЧИНИ (МЕТОДИ) ИСТРАЖИВАЊА 41

1. Методи који ће бити примењени у истраживању 42
1. Основни методи мишљења и истраживања 43
2. Општи научни метод 43
3. Методи за прикупљање и обраду података 44
2. Узорци истраживања 45
1. Узорак аргумената 45
2. Узорак објеката истраживања 45

VI. НАУЧНА И ДРУШТВЕНА ОПРАВДАНОСТ ИСТРАЖИВАЊА 46
1. Научна оправданост истраживања 46
2. Друштвена оправданост истраживања 47

Глава II

ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛ

I. ПОЈАМ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА 48
1. Проблем организованог криминала 49
1. Криминалитет 49
2. Организовани криминал 51
2. Појава и историјси развој организованог криминала 55
3. Најпознатије мафијашке организације 57
1. Коза ностра 60
2. Ндрангета 63
3. Kamora 64
4. Сакра корона унита 66
5. Тријаде 67
6. Јакузе 69
7. Колумбијска мафија 70
8. Руска мафија 73
9. Албанска мафија 78

II. ДЕФИНИСАЊЕ И РАЗГРАНИЧЕЊЕ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛИТЕТА 80
1. Прекогранични (транснационални) организовани криминалитет 81
2. Међународни (интернационални) организовани криминалитет 85
3. Професионални и организовани криминалитет 86
4. Криминалитет „белог оковратника" и организовани криминалитет 89
5. Однос организованог криминалитета према делима злоупотребе моћи и политичког криминалитета 93

III. ДЕФИНИЦИЈА ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА 95
1. Проблем дефинисања организованог криминала 96
2. Теоријско дефинисање организованог криминала 101
1. Дефиниције организованог криминала у страној литератури 101
2. Дефинисање организованог криминала у домаћој литератури 107
3. Нормативноправно дефинисање организованог криминала 115
1. Дефиниције у кривичном праву 115
2. Дефиниције у законодавству и пракси неких држава 117
1) Сједињене Америчке Државе 117
2) Велика Британија 121
3) Мађарска 122

4) Немачка ... 123
5) Италија ... 125
6) Холандија ... 126
7) Хрватска ... 126
3. Дефиниције у међународном праву ... 127
4. Нормативно дефинисање и регулисање организованог криминала у Србији ... 139

IV. ВРСТЕ (ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ) ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА ... 147
1. Најважније врсте (појавни облици) организованог криминала ... 147
1. Илегална производња и промет опојних дрога ... 148
2. Трговина људима ... 161
3. Илегалне миграције ... 168
4. Компјутерски криминалитет (сајбер криминал) ... 180
5. Фалсификовање новца ... 187
6. Прање новца ... 193
7. Корупција ... 201
8. Кријумчарење оружја и муниције ... 214
9. Тероризам ... 219
2. Остали облици криминалних активности организованог криминала ... 230
1. Криминалитет у вези са накитом и скупоценостима ... 231
2. Криминалитет у вези са културно-историјским добрима ... 231
3. Криминалитет у вези са кријумчарењем радиоакивног материјала ... 231
4. Недозвољена трговина аутомобилима (ауто-мафија) ... 232
5. Организовани војни криминалитет ... 232

Глава III

МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ ОКВИРИ САРАДЊЕ ДРЖАВА У БОРБИ ПРОТИВ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

I. ПОЈАМ И ЗНАЧАЈ МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА ... 233
1. Појам међународног права ... 233
2. Значај међународног права ... 236
3. Однос међународног и унутрашњег права ... 237

II. НАЈВАЖНИЈИ РЕЛЕВАНТНИ ИЗВОРИ МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА ... 239
1. Опште о изворима међународног права ... 239
2. Међународни уговори ... 242
3. Обичајна правна правила ... 244
4. Одлуке међународих организација ... 244
5. Хијерархијски однос између извора међународног права ... 246

III. НАЈВАЖНИЈИ КОНКРЕТНИ ВИШЕСТРАНИ МЕЂУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ ИЗ ДОМЕНА БОРБЕ ПРОТИВ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА ... 247
1. Документи Уједињених нација ... 249
1. Конвенција УН против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци (1988) ... 250
2. Конвенција УН против транснационалног организованог криминала (2000) ... 252
3. Конвенција УН о сузбијању финансирања тероризма (1999) ... 255
4. Конвенција УН против корупције (2003) ... 256
2. Документи Савета Европе ... 258

1. Конвенција о прању новца, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом (1990) ... 258
2. Кривичноправна конвенција о корупцији (1999) ... 260
3. Конвенција о прању новца, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма (2005) ... 261
4. Конвенција о борби против трговине људима (2005) ... 264
3. Документи Европске уније ... 268
1. Директиве ЕУ о спречавању употребе финансијског система у сврхе прања новца ... 270
2. Директива Европског парламента и Савета (2001) ... 272

Глава IV

ИНСТИТУЦИОНАЛНИ МЕЂУНАРОДНИ ОКВИРИ САРАДЊЕ ДРЖАВА У БОРБИ ПРОТИВ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

I. РАЗВОЈ ИНСТИТУЦИОНАЛНЕ САРАДЊЕ ДРЖАВА У БОРБИ ПРОТИВ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА ... 274

II. БИЛАТЕРАЛНА САРАДЊА ... 277
1. Пружање међународне правне помоћи ... 278
2. Билатерална сарадња на основу Конвенције о полицијској сарадњи у Југоистичној Европи (2006) ... 280
1. Хитне потраге ... 284
2. Прекогранична присмотра ... 285
3. Контролисана испорука ... 287
4. Тајне истраге (прикривени иследник) ... 289
5. Екстрадиција ... 290
6. Други аспекти билатералне сарадње ... 292
1) Заједничка сарадња и прекограничне операције потраге ... 293
2) Заједнички истражни тимови ... 293
3) Мешовите патроле дуж државне границе ... 293
4) Сарадња у заједничким центрима ... 294
5) Заштита података и поузданост информација ... 294
3. Билатерална полицијска дипломатија ... 294
1. Категорије полицијске дипломатије ... 295
2. Официри за везу ... 299
1) Официри за везу као део међународне полицијске сарадње ... 299
2) Међународни правни оквири у овој материји ... 301
3) Полицијски аташеи ... 303
4. Предности и недостаци билатералних споразума ... 305
1. Предности билатералних споразума ... 305
2. Слабе стране билатералних споразума ... 306

III. РЕГИОНАЛНА САРАДЊА ... 306
1. Асоцијација шефова полиције Југоистичне Европе (СЕПЦА) ... 307
1. Пројекти у Асоцијацији СЕПЦА ... 311
1) Мрежа за обуку у борби против организованог криминала у Југоисточној Европи (ОЦТН) ... 313
2) Пројекат Балкански систем раног упозоравања против организованог криминала ... 315
3) Иницијатива за регионалну сарадњу Југоисточне Европе (СЕЦИ) ... 317

4) Регионална мрежа жена – полицајаца (ВПОН) 318
5) Полицијски форум (ПФ) 319
6) Регионална иницијатива за миграције, азил и избеглице (МАРРИ) 320
7) Регионална антикорупцијска иницијатива (РАИ) 323
2. Европска полицијска служба – Европол 325
1. Правни статус, циљеви и задаци Европола 333
2. Организација, структура и надлежност Европола 337
3. Службеници Европола 340
4. Сарадња Европола са државама нечланицама ЕУ и међународним организацијама 344
5. Будућност Европола 345
3. Европска агенција за правосудну сарадњу (Евроџаст) 349
1. Циљеви и задаци Евроџаста 351
2. Организација Евроџаста 353
3. Сарадња Евроџаста са Европолом и ОЛАФ-ом 358
4. Европски јавни тужилац 362
1. Пројекат Corpus Juris 364
2. Зелена књига о кривичноправној заштити 366
3. Оснивање Канцеларије Европског јавног тужиоца 368
5. Европска служба за сузбијање превара (ОЛАФ) 371
1. Оснивање и правни оквир ОЛАФ-а 371
2. Организациона структура ОЛАФ-а 376
3. Задаци ОЛАФ-а 376
6. Агенција за оперативно управљање спољним границама ЕУ (ФРОНТЕКС) 377
7. Остале агенције ЕУ од значаја за борбу против организованог криминала 380
1. Европска мрежа за превенцију криминала (ЕУЦПН) 380
2. Агенција ЕУ за лекове (ЕМА) 383
3. Европска агенција за сигурност мреже и података 383
IV. САРАДЊА НА УНИВЕРЗАЛНОМ (ГЛОБАЛНОМ) НИВОУ 384
1. Настанак и развој Интерпола 385
2. Међународноправни статус Интерпола 389
3. Чланство у Интерполу 392
4. Устав Интерпола 392
5. Органи Интерпола 394
1. Генерална скупштина 394
2. Извршни комитет 396
3. Генерални секретар 397
4. Саветници 400
5. Национални централни бирои 401
6. Интерполова обавештења – потернице 404
1. Црвена потерница 405
2. Жута потерница 407
3. Плава потерница 408
4. Зелена потерница 409
5. Црна потерница 410
6. Наранџаста потерница 411
7. Љубичаста потерница 412
8. Интерполове и специјалне потернице Уједињених нација 413
9. Критеријуми за издавање Интерполових потерница 414
10. Распис о трагању 416

7. Значај базе података Интерпола у борби против организованог криминала 418

Глава V

МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У БОРБИ ПРОТИВ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

I. ЗНАЧАЈ МЕЂУНАРОДНЕ САРАДЊЕ СРБИЈЕ У БОРБИ ПРОТИВ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА 425

II. БИЛАТЕРАЛНА САРАДЊА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ 426

1. Правни оквир билатералне сарадње у борби против организованог криминала у Србији 427

2. Облици билатералне сарадње Србије у борби против организованог криминала 429

1. Размена обавештајних података 430

2. Заједничке полицијске операције и формирање заједничких истражних тимова 430

3. Екстрадиција 434

4. Специјална обука и размена експерата 433

3. Билатерална сарадња у борби против организованог криминала 435

III. РЕГИОНАЛНА САРАДЊА 437

1. Сарадња и улога Србије у оквиру регионалних иницијатива 437

2. Сарадња Србије и Европола 440

IV. САРАДЊА НА УНИВЕРЗАЛНОМ (ГЛОБАЛНОМ) НИВОУ 443

1. Сарадње између Србије и Интерпола 444

2. Сарадња Србије са Канцеларијом УН за борбу против дроге и криминала 447

3. Светска царинска организација и улога Србије у глобалној борби против царинског криминала 448

V. НОРМАРИТИВНИ ОКВИР МЕЂУНАРОДНЕ САРАДЊЕ СРБИЈЕ У БОРБИ ПРОТИВ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА 450

VI. СУБЈЕКТИ У СПРЕЧАВАЊУ И СУЗБИЈАЊУ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА У СРБИЈИ 458

1. Министарство унутрашњих послова 461

2. Управа криминалистичке полиције 463

1. Служба за борбу против организованог криминала 465

2. Одељење за међународну оперативну полицијску сарадњу 468

1) Основне активности Одељења замеђународну оперативну полицијску сарадњу 472

2) Сарадња са полицијским организацијама 476

3) Сарадња са Европолом 478

4) Сарадња са Интерполом 479

3. Статистички подаци о броју размењених порука каналима Интерпола, Европола и преко официра за везу, према врсти кривичних дела 482

1) Аналитички приказ и упоредна анализа комуникација преко Интерполовог система И-24-7 за париод 2020-2024. г. 482

2) Аналитички приказ и упоредна анализа комуникације путем Европоловог канала СИЕНА за период 2020-2024. г. 483

3) Аналитички приказ и упоредна анализа комуникација путем канала Европола у области борбе против тероризма за период 2020-2024. г. 485

4) Анализички приказ иу поредна анализа активности у области међународне потраге и екстрадидиције за период 2019-2024. г. 486

4. Јединица за вршње финансијске истраге у борби против организованог криминала 488
5. Јединица за заштиту сведока у поступку за организовани криминал 491
3. Значај службе безбедности у борби против организованог криминала 493
1. Безбедносно-информативна агенција 495
2. Војнобезбедносна агенција 501
3. Војнообавештајна агенција 501
4. Улога Тужилаштва за организовани криминал 503
1. Аналитички пресек и упоредна анализа рада Тужилаштва за организовани криминал (2019-2013) 507
2. Аналитички приказ и упоредна анализа захтева за међународну правну помоћ упућених Републици Србији 2019–2023. г. 508
3. Аналитички приказ и упоредна анализа захтева за међународну правну помоћ које је Република Србија упутила 2019-2023. г. 510
5. Посебна судска одељења за организовани криминал 513
1. Посебно одељење Вишег суда у Београду за организовани криминал 513
2. Посебно одељење Апелационог суда у Београду за организовани криминал 514
6. Улога Министарства правде у борби против организованог криминала 516
1. Казнено поправне установе 519
2. Посебне притворске јединице 519
3. Посебна одељења у казнено-поправним затворима 520
7. Министарство финансија 521
1. Управа за спречавање прања новца 521
2. Пореска полиција 523
3. Управа царина 524

Глава VI

ОЦЕНА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА И ПРЕДЛОЗИ ЗА ЊЕГОВО УНАПРЕЂЕЊЕ

I. ДОБРЕ СТРАНЕ ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА ИЗ УГЛА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ 527
II. НАЈВАЖНИЈИ УОЧЕНИ ПРОБЛЕМИ 530
III. ПРЕДЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА 537
1. Прелози за унапређење сарадње на међународном нивоу 537
2. Предлози за у напређење законодавства и праксе Републике Србије на основу међународне сарадње 541

Глава VII

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

I. НАУЧНА ДИМЕНЗИЈА И НАУЧНИ ДОПРИНОС РАДА 545
1. Научна димензија рада 545
2. Научни допринос рада 547
II. ОЦЕНА ПОТВРЂЕНОСТИ ПОСТАВЉЕНИХ ХИПОТЕЗА 548
1. Оцена потврђености посебних и појединачних хипотеза 548
1. Прва појединачна хипотеза 549
2. Друга појединачна хипотеза 550
3. Трећа појединачна хипотеза 552
4. Четврта појединачна хипотеза 554

5. Пета појединачна хипотеза 555
2. Оцена потврђености опште (генералне) хипотезе 557

ПРЕГЛЕД КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ..... 561
1. Чланци и књиге 561
2. Извори са Интернета и из медија 580
3. Извештаји, анализе и друге публикације ……..…. 581
4. Закони и други прописи ……..…. 582
5. Конвенције, резолуције, декларације статути и други међународн извори ……..…. 583
6**. Интернет странице** ……..... 584

Биографија 587

Biography 589

Скраћенице

БИА – Безбедносно-информативна агенција

БиХ - Босна и Херцеговина

ВБА - Војнобезбедносна агенција

ВОА - Војно обавештајна агенција

ГРЕКО - Група земаља задужених за надзор и борбу против корупције

ЕМА - Агенција ЕУ за лекове

Европол - Европска агенција за сарадњу органа за спровођење закона

Евроџаст - Агенција Европске уније за сарадњу у кривичноправним стварима

ЕЕЗ - Европска економска заједница

ЕЗ - Европска заједница

ЕЈТ - Европски јавни тужилац

ЕК - Европска комисија

ЕМСЦ - Европски центар за кријумчарење мигранта

ЕМЦДДА - Европски центар за контролу дрога и зависности од дроге

ЕСОЦЦ - Европски центар за тешки и организовани криминал

ЕУ - Европска унија

ЕУИПО - Канцеларија ЕУ за интелектуалну својину

ЕУЦПН - Европска мрежа за превенцију криминала

ЕЦБТ - Европски центар за борбу против тероризма

ЗКП - Закон о кривичном поступку

Интерпол - Међународна организација криминалистичке полиције

ЈИЕ - Југоисточна Европа

КЗ - Кривични законик

МАРРИ - Регионална иницијатива за миграције, азил и избеглице

МОКП - Међународна организација криминалистичке полиције

МУП - Министарство унутрашњих послова

НЦБ - Национални сентрални биро Интерпола

ОЕБС - Организација за европску безнедност и сарадњу

ОЛАФ - Европска канцеларија за борбу против превара

ОЦТН - Мрежа за обуку о организованом криминалу

ПФ - Полицијски форум

РАИ - Регионална антикорупцијска иницијатива

РС - Република Србија

РЦЦ - Савет за регионалну сарадњу

СБПОК - Служба за борбу против организованог криминала

СЕ - Савет Европе

СЕЛЕЦ - Центар за спровођење закона Југоисточне Европе

СЕПЦА - Асоцијација шефова полиције Југоисточне Европе

СЕЦИ - Иницијатива за регионалну сарадњу југоисточне Европе

СИЕНА - Апликација мреже за безбедну размену информација

СОКТА - Европска процена претње од организованог криминала

СРЈ - Савезна Република Србија

СССР - Савез Совјетских Социјалистичких Република

СФРЈ - Социјалистичка Федеративна Република Југославија

СЦГ - Србија и Црна Гора

СЦО - Светска царинска организација

ТОК - Тужилаштво за организовани криминал

ТФТП - Програма за праћење финансирања тероризма

УГП - Управе граничне полиције

ОМОПС - Одељење за међународну оперативну полицијску сарадњу

УН - Уједињене нације

УНОДЦ - Канцеларија Уједињених нација за борбу против дрога и криминала

УНХЦР - Високи комесаријат Уједињених нација за избеглице

УС - Уставни суд

ФАТФ - Радна група за финансијску акцију

ФБИ - Федерални истражни биро

ФРОНТЕКС - Европска агенција за управљање оперативним сарадњом на спољним

ФРОНТЕКС - Европска агенција за управљање оперативним сарадњом на спољним границама држава чланица ЕУ

ЦЕПОЛ - Европски центар за обуку полиције

JITs - Joint Investigation Teams (заједнички истражни тим)

RCC - Regional Cooperation Council (Савет за регионалну сарадњу)

UNODC - United Nations Office on Drugs and Crime (Канцеларија УН за борбу против дроге и криминала)

WCO - World Customs Organization (Светска царинска организација)

WPON - Women Police Officer Network (Регионална мрежа жена - полицајаца)

УВОД

Овај рад је конципиран тако да у првом делу обрађује појам и феноменологију организованог криминала као теоријску и нормативну основу, док се у наставку фокус пребацује на међународну сарадњу у борби против организованог криминала, са посебним освртом на положај и улогу Републике Србије. Ова подела је логична и научно утемељена, јер свеобухватно и довољно дубоко познавање природе, облика и дефиниција организованог криминала представља нужну претпоставку за разумевање механизама и изазова међународне сарадње у његовом сузбијању.

Савремено друштво суочава се са бројним безбедносним изазовима, међу којима организовани криминал заузима посебно место, како по свом обиму и утицају, тако и по степену угрожавања темељних вредности правне државе, економске стабилности и друштвене сигурности. Организовани криминал данас није локализована појава ограничена територијом једне државе, већ је транснационални феномен који делује у више држава истовремено, користи глобалне логистичке и финансијске канале, и проналази институционалне празнине и слабе тачке правних поредака ради лакше експанзије и одржања. Управо због тога, ниједна држава, без обзира на свој капацитет, није у могућности да се самостално супротстави овој форми криминалитета. Међународна сарадња представља не само нужност, већ и предуслов ефикасности у сузбијању организованог криминала.

Сложеност савременог организованог криминала, који укључује трговину људима, наркотицима, оружјем, прање новца, високотехнолошки криминал и корупцију, захтева координисан и свеобухватан одговор на неколико нивоа; нормативном, институционалном, безбедносном и правосудном. С тим у вези, међународна сарадња подразумева укључивање широког спектра актера од националних органа за спровођење закона, преко специјализованих служби, до мултилатералних и регионалних организација. Унутар овог оквира, стварање заједничке правне основе и институционалне инфраструктуре постаје императив. Управо ту се јавља значај међународног права као регулаторног механизма који обједињује државе у борби против заједничке претње, обезбеђујући правну сигурност и оперативну предвидивост.

Међународноправни оквир сарадње у борби против организованог криминала обухвата широк спектар извора од универзалних конвенција усвојених под окриљем Уједињених нација, преко регионалних правних инструмената Савета Европе, разних других мултилатералних и билатералних споразума, све до других извора, као што су директиве Европске уније. Посебно се издваја Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала из 2000. године „Палермска конвенција“ која са три њена протокола представља правни стуб глобалне сарадње у овој области. Њен значај огледа се у дефинисању појма организоване криминалне групе, утврђивању обавезе инкриминације одређених понашања и успостављању механизама као што су екстрадиција, међународна правна помоћ, формирање заједничких истражних тимова и заштита сведока.

Поред глобалних правних извора, значајну улогу имају регионални инструменти. Савет Европе је усвојио низ конвенција које се односе на прање новца, корупцију и трговину људима, а које укључују не само правне стандарде, већ и механизме надзора примене (нпр. ГРЕКО). Европска унија, кроз свој законодавни корпус, као и институције попут Европола, Евроџаста представља јединствени модел наднационалне сарадње који функционише кроз директиве, одлуке и оперативну подршку. Такви инструменти не само да обавезују државе чланице, већ се утицајем на приступне процесе и реформе применљиво пројектују и на државе кандидате, укључујући и Републику Србију.

Ипак, нормативни оквир, ма колико прецизно уређен, остаје недовољан уколико није подржан функционалним институционалним механизмима који омогућавају његову практичну примену. Међународна сарадња држава у борби против организованог криминала остварује се кроз различите модалитете, билатералне, регионалне и глобалне сарадње посредством специјализованих тела, служби и платформи за размену информација и координацију активности.

Билатерални споразуми пружају основ за сарадњу у домену размене оперативних података, екстрадиције и формирања заједничких истражних тимова, док полицијски аташеи и официри за везу представљају директне институционалне канале комуникације између националних служби.

Регионалне иницијативе, као што су Европол, СЕПЦА, СЕЛЕК и друге, доприносе унапређењу оперативне ефикасности кроз координацију прекограничних акција, стручну обуку и систематску размену добрих пракси. Европол, као кључна агенција Европске уније

за сарадњу у спровођењу закона, омогућава сигурну и брзу размену оперативних и обавештајних података путем СИЕНА платформе, учествује у планирању и координацији заједничких истрага, као и у прикупљању, анализи и дистрибуцији релевантних информација државама чланицама и партнерима.

На глобалном нивоу, Интерпол као највећа међународна полицијска организација обједињује активности 195 држава чланица кроз интегрисани систем сарадње, базиран на оперативној платформи И-24/7, која омогућава непрекидан ток комуникације, размену података о криминалним активностима, лицима, предметима и међународним потерницама, те тиме представља незаменљив инструмент у глобалном одговору на транснационални организовани криминал.

Унутар овог комплексног система, Република Србија има јасно дефинисану улогу. Њена позиција као транзитне и циљне земље на балканској криминалној рути чини међународну сарадњу не само стратешким приоритетом, већ и безбедносном нуждом. Србија је ратификовала све кључне међународне инструменте и развила институционалну структуру за њихову примену. Посебна тужилаштва, судови, полицијске и безбедносне службе делују унутар националног система који је у великој мери усклађен са међународним правним стандардима. Истовремено, активна сарадња са Европолом, Интерполом, Евроџастом, као и учешће у регионалним оперативним платформама, потврђују спремност и капацитет Србије да делује као поуздан партнер.

Ипак, упркос формалној укључености у већину релевантних механизама, остају отворена питања која се тичу квалитета и ефикасности сарадње. Недовољна интеграција информационих система, неуједначена примена међународних стандарда на нивоу локалних институција, мањак кадрова обучених за међународну сарадњу, као и ограничени аналитички капацитети, представљају кључне изазове. С тим у вези, неопходно је не само задржати постојећи ниво интеграције, већ га унапредити кроз дубље структурне реформе, инвестиције у дигиталну инфраструктуру, развој специјализованих тимова и увођење механизама континуиране евалуације учинка.

Овај рад настоји да, кроз теоријски и аналитички приступ, прикаже нормативне, институционалне и оперативне оквире међународне сарадње у борби против организованог криминала, са посебним освртом на положај и улогу Републике Србије. Основни циљ је да се покаже у којој мери су механизми међународне сарадње функционални у пракси, који су

изазови који успоравају њихову примену, као и који су правци за њихово даље унапређење. Полазна теза овог рада је да без ефикасне, доследне и институционално укорењене међународне сарадње, борба против организованог криминала остаје ограничена у свом домету и ефекту.

Глава I

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

I. ФОРМУЛИСАЊЕ ПРОБЛЕМА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

Криминалитет је негативна друштвена појава која је пратила развој цивилизације. Стога је, како се друштво развијало, и та појава пролазила кроз различите периоде што је довело до тога да се облици и видови испољавања криминалног деловања у значајној мери модификују. У новије време криминалитет је добио нови степен друштвене опасности која се огледа у претњама које су усмерене на преузимање власти, а самим тим и стицање како финансијске тако и политичке моћи.

Криминалитет се дефинише као целокупност свих злочина у датом временском периоду и простору[1]. Наведена дефиниција криминалитета има у виду да означава злочин као акт понашања којим се крши закон. Међутим, није свако противправно понашање истовремено и кривично дело. Да би одређена радња била кривично дело, она као таква мора бити предвиђена важећим законом.[2]

Један од најопаснијих видова криминала, посебно у наше време, је организовани криминал. Он се одликује тенденцијом да користи услове који су повољни за инфилтрацију у легалне друштвене структуре, на вешт начин се прилагођава конкретној друштвенополитичкој и економској ситуацији, не само у оквиру једне државе, него и на међународном плану. С обзиром да се организовани криминал не манифестује у свим државама на исти начин, то има за последицу да ниједна научна и стручна литература (политичка, социјолошка, криминолошка и кривичноправна) не могу одредити јединствену и општеприхваћену дефиниција организованог криминала.

Организовани криминал као савремени феномен присутан је у криминолошкој, кривичноправној, кривичнопроцесној и криминалистичкој проблематици готово свих модерних земаља. Органи власти многих држава покушавају, доношењем одговарајућих

[1] Игњатовић Ђ., 1998[1], стр. 4.

[2] Nullum crimen, nulla poena sine lege – нема злочина, нема казне, без закона, у значењу: нема кривичног дела ни казне уколико дело и казна нису били прописани кривичним законом пре извршења дела.

закона, формирањем посебних органа и тела, али и предузимањем *ad hoc* акција да се одупру организованом криминалу. То је сасвим природно. Међутим, свеобухватне и стварно ефикасне борбе против организованог криминала нема без међудржавне, односно међународне сарадње.

Појава глобализације у новије време, процес и интеграције на међународном нивоу, као и стварање јединственог економског и другог простора подразумевају усклађеност прописа, али да се овакав систем не односи само на богате земље, већ да је неопходно да буде отворен и за државе трећег света.

В. Кривокапић правилно примећује: „националне и иностране статистике показују да криминалитет нагло расте у свим земљама, како у оним које се налазе на путу изграђивања нових демократских односа, или су однедавно демократске, тако и у онима где демократски процеси нису ни почели, или су угушени".[3]

Стога и методологија која се односи на рад органа кривичног гоњења мора се базирати на јединственим стандардима, где акценат свакако треба ставити на међународну сарадњу међу државама која се нарочито односи на проблеме интернационализације организованих криминалних група, међународни аспект трговине људима, кријумчарења наркотика, оружја, акцизне робе, илегалне миграције, кријумчарење људи итд.

У борби против организованог криминала најзначајније место заузима међународна сарадња, из разлога што криминалитет представља друштвено опасну појаву која се не дешава само унутар једне државе и у пракси се често одиграва на територији неколико држава.

У време глобализације и тесне међузависности разних друштвених фактора који утичу на настанак, развој и деловање те негативне друштвене појаве, без сарадње на међународном нивоу, свет не би могао да се успешно супротстави свим, па ни већини видова организованог криминала.

Експанзија организованог криминала везује се за почетак XX века када та појава премашује државне границе и поприма светске размере. То приморава многе државе да успоставе све тешњу међусобну сарадњу и створе правне институте које имају за циљ да се супроставе сваком облику и врсти организованог криминала.

[3] Кривокапић В., 2005, стр. 9.

У наше време не само да није опао значај међународне сарадње у борби против организованог криминала, већ је она заправо све важнија и учесталија међу земљама потписницама релевантних међународних уговора, где спада и Република Србија. Ради се о врло интересантној али исто тако и веома обимној и сложеној материји која се може разматрати из разних углова и у вези са разним проблемима.

Једно од најважнијих питања увек је било и остало одређење појма организованог криминала од стране држава и међународне заједнице. Премда је та материја у принципу кодификована у прошлом веку, много тога и даље привлачи пажњу и даје простор за нека нова истраживања и на бази њих, нова сазнања. То по природи ствари има не само научни, већ и практични значај.

Сходно томе, истраживачки проблем у овој докторској дисертацији јесте међународна сарадња у борби против криминала уопште са посебним освртом на позицију Републике Србије.

1. Хипотетички ставови о проблему истраживања

Када је реч о хипотетичким ставовима о проблему истраживања, изнећемо прво хипотетички став о структурним проблемима, затим хипотетички став о фукционалним проблемима и потом хипотетички став о везама и односима.

1. Хипотетички ставови о структуралним проблемима

Први проблем везан је за чињеницу да се ради о врло сложеној и свеобухватној материји. Није у питању некаква релативно уска област која се односи на одређени конкретан субјект, нити на само неку категорију субјеката, већ се иза јединственог, на први поглед хомогеног и непротивречног назива крију заправо различита права која се у различитом обиму дају различитим субјектима.

Ближе гледајући, полазни проблеми су:

1) *назив* – како је најисправније називати оно о чему је реч. У међународном праву и његовој науци уобичајени термин јесте „организовани криминал“;

2) *субјекти (носиоци права и обавеза)* – субјекти носиоци права и обавеза о којима је реч су двоструки: (1) међународне институције, као специфични међународни органи и (2)

државни органи и остале организације које имају за циљ борбу против организованог криминала;

3) *садржина односа права и обавеза* – фокус је на правима и обавезама који су у вези са међународном сарадњом, институцијама међународне заједнице и међународним преузетим обавезама на локалном, регионалном и универзалном нивоу у мери у којој је то неопходно, са унутрашњим (националним) правима држава, а који су од значаја за борбу против организованог криминала и које би, по правилу, требало да буду усаглашене у циљу синхронизованог и комплементарног деловања;

4) *остваривање односних решења* – проблем доследног остваривања утврђених правних правила постоји увек и у вези са било којим правним прописима из било које материје. У овом случају то је додатно сложеније због тога што се живот у последњих неколико деценија променио у том обиму и на такав начин, да су разна решења која се тичу борбе против организованог криминала данас превазиђена или, напротив, за низ нових проблема које је наметнула свакодневица нема решење у релевантним међународним уговорима. Ради се, дакле, о актуелним проблемима који захтевају што брже решавање;

5) *перспектива* – научно-технолошки напредак, политичке и друге промене у свету и низ разних других фактора чине да је већ сада јасно да се налазимо на рубу драматичних промена које ће погодити практично све сфере живота. Док је раније требало да протекну деценије да би се неке ствари промениле, сада се то догађа пректично преко ноћи. Са друге стране, свако ко жели да буде успешан настоји да предвиди даљи ток догађаја, односно у ком правцу ће се развијати ситуација. С тим у вези је и природна тежња да се, полазећи од онога што нам је већ сада познато (политички и други процеси у свету, роботика, вештачка интелигенција итд.) сагледа како разни фактори утичу на развој међународне сарадње у борби против организованог криминала.

2. Хипотетички став о функционалним проблемиа

Постојеће регулисање борбе против организованог криминала у пракси важећих националних и међународних правних аката, који регулишу ову правну област не остварује своју улогу због њихове неусаглашености и функционалне неоперативности услед политичких, економских и друштвених различитости.

Битан проблем је у томе да је остваривање функција научног праћења организованог криминала зависно од степена економског и технолошког развоја и интереса држава и међународне заједнице.

Другим речима, поставља се питање да ли ће оне опстати такве какве данас познајемо или ће, можда већ у најближој будућности, доживети промене и ако је одговор позитиван, какве ће то промене бити?

Имајући у виду да ће мноштво послова које данас обављају људи већ у наредне 2-3 деценије прећи у руке робота односно вештачке интелигенције, треба претпоставити да ће се то догодити и у домену борбе против организованог криминала.

Услед убрзаног технолошког напретка и употребе савремених средстава већ сада се јавља и низ других отворених питања која су последица чињенице, да се у наше време користе софистициране технологије, које пре субјеката државне власти, усвајају за потребе свог деловања чланови организованог криминала, ради њиховог тајног и безбедног деловања, као и у циљу избегавања кривичне одговорности.

С друге стране, исто тако је истина да се борба против организованог криминала кроз међународну сарадњу све више води другим софистицираним средствима у међусобној сарадњи и унутар држава. Ово се нарочито огледа у компијутерској и другој обради и размени података и праћењу деловања организованих група и њиховог сузбијања.

То су само нека од питања која ваља проучити и покушати наћи што боље одговоре.

3. Хипотетички ставови о везама и односима

С обзиром на горе наведено, може се доћи до закључка да постоје одређене неусклађености, па и противречности између нормативног и функционалног аспекта а посебно да ће оне све више долазити до изражаја, упоредо са преобликовањем света (тзв. нова реалност о којој се увелико прича).

Стога је потребно већ сада проучавати ове односе и процесе, како би се они што боље разумели и на тој основи на време припремили што адекватнији одговори како на већ отворена, тако и на питања која ће се неизбежно ускоро поставити.

2. Резултати досадашњих истраживања

Истраживање проблема организованог криминала као друштвено опасно појаве кроз развој друштвене реакције на овај вид проблема у друштву у овом раду може знатно допринети научном сазнању, а самим тим и остваривању бољих резултата у пракси.

Научна теорија не располаже планским конкретним истраживањем ове врсте проблема оваквом научно - теоријском методологијом, па ћемо сходно томе у изради овог рада поћи од општих и сродних научних сазнања и истраживања.

Организовани криминал обухвата широк појам криминалитета, па је на основу тога написан велики број теоријских и емпиријских истраживања од којих су најзначајнија кривичноправна, криминолошка и криминалистичка. Нека од ових истраживања и проучавања, како на државном нивоу тако и на међународном, дотакла су различите видове организованог криминала, а нарочито са међународног аспекта. Научни радови који се баве појмом организованог криминала могу се поделити на оне који се баве фазама у реализацији различитих облика организованог криминала. Неки од радова на ову тему фокусирани на функције организованих криминалних група, као и на њихове носиоце. Такође, постоје аутори радова који се баве темом превенције и репересије односно начином супростављања организованом криминалу и њиховим узроцима који су погодни за развој и настанак организованог криминала.

За ову врсту истраживања поред стручних радова који се баве појмом организованог криминала, његовим појавним облицима, методама и субјектима супротстављања, од великог значаја је и анализа прописа Републике Србије и билатералних и мултилатералних споразума у којима је она чланица, али и низа и других међународноправних докумената који регулишу област овог истраживања.

Поред свега наведеног значајно место у овом истраживању заузеће подаци из званичних извештаја и саопштења за јавност државних органа Републике Србије, као и међународних организација које се баве организованим криминалом. Демократске државе и њихови правни системи не успевају да у потпуности разумеју појам организованог криминала и, иако користе разне механизме како би сузбили организовани криминал, врло тешко успевају у томе. Стога верујемо да резултати овог истраживањамогу допринети разумевању

праваца за изналажења решења и унапређења начина практичног супротстављања свим видовима наведеног појма.

Код разматрања проблема о којима је реч, морамо се ослонити на резултате других истраживача из разних делова света.

3. Значај истраживања

Рад има за циљ да, пратећи историјски развој међународне сарадње у борби против организованог криминала, укаже на разлоге који захтевају објективно постојање међународних института, тешкоће у овој сфери које се могу идентификовати и правце у којима се међународна сарадња може кретати у изналажењу решења у овој материји.

Проблем међународне сарадње се огледа у непостојању корелације са оним што се догађа у пракси борбе против организованог криминала. Успостављање сарадње може бити од изузетног значаја за заштиту права и интереса државних субјеката. Непостојање благовремене сарадње у размени података и деловању, ствара повољан амбијент за настанак транснационалног (прекограничног) криминала, његов развој и деловање.

С тим у вези, значај ове дисертације је да узимајући за основу историјски развој међународних института у борби против организованог криминала, заправо објасни те институте, укаже на нека спорна питања и могуће начине њиховог решавања и посебно осветли перспективе међународне сарадње у борби против организованог криминала у релативно блиској будућности.

II. ПРЕДМЕТ ИСТРАЖИВАЊА

1. Теоријско одређење предмета истраживања

Предмет и циљ истраживања су историјски развој, актуелни проблеми и могуће перспективе међународне сарадње у борби против организованог криминала.

Како би се ова врста проблема схватила потребно је дати одговоре на нека претходна питања која сама по себи имају не само практичан, већ и теоријски значај.

Ту спадају проблеми као што су дефиниције одређених појава и института, што између осталог значи да је неопходно прецизно одредити шта се има у виду под међународном сарадњом у борби против организованог криминалитета. У складу са тим у овом раду биће

дат преглед низа дефиниција референтних аутора, с тим да ћемо се усудити да цитиране ставове подвргнемо критичкој анализи, односно у низу случајева да понудимо сопствене дефиниције, оне за које верујемо да боље осликавају оно на шта се односе.

Друга врста проблема су разне класификације, као нпр. онога шта све спада у организовани криминал и међународну сарадњу у области праћења и сузбијања свих за сада дефинисаних облика и видова организованог криминала.

Посебан проблем јесте како дефинисати облике организованог криминала, усвојити потребне правне акте, одредити и организовати институције које ће се у складу са правним актима борити против разних облика и видова организованог криминала. Ту ћемо изнети не само владајуће, већ и неке друге, мање познате приступе, с тим да ћемо на крају изложити класификацију за коју верујемо да је најпотпунија и стога најближа истини.

Ово нису једини проблеми који захтевају теоријске расправе. У историјском делу, оном које се односи на појаву и еволуцију организованог криминала, даћемо своје виђење проблема које се разликује од онога што је уобичајено у правној литератури, јер почива на нешто другачијим критеријумима и аргументима који прате динамичан развој организованог криминала у данашњици.

2. Дефинисање категоријално-појмовног система

Основни категоријални појмови који су у директној вези са предметом истраживања су *међународна сарадња* и *организовани криминал.* Из њих се изводе и интерпретирају сви преостали појмови и термини.

1. Међународна сарадња

Полазећи од различитих основа, критеријума, циљева и потреба, међународна сарадња се може схватити и описати на разне начине.

За потребе нашег истраживања овде је довољно ослонити се на дефиницију Б. Кривокапића, према којој је: „Усклађено деловање два или више субјекта међународног права, усмерено на остваривање одређених политичких, економских и других циљева од заједничког интереса. С обзиром на поље у којем се претежно остварује тј. интересе учесника, говори се о сарадњи на политичком, економском, војном, културном, спортском и сл. плану. Иако понекад корисна, ова подела је умногоме условна, зато што због узајамне

испреплетаности односа о којима је реч обично није лако раздвојити ни чисте облике сарадње (тако су нпр. политички, економски и војни интереси најчешће тесно повезани, те је тешко говорити нпр. о политичкој сарадњи која нема и одређену економску односно војну димензију). У зависности од круга учесника, говори се о двостраној (билатералној) и вишестраној (мултилатералној) односно свеопштој (универзалној сарадњи)“.[4]

Морамо се сложити са наведеним аутором и у погледу тога да у прошлости државе нису биле дужне да међусобно сарађују, већ је то искључиво зависило од њихове слободне воље, а посебно са његовим запажањем да „премда су као суверени субјекти оне и данас у принципу слободне да самостално одлучују о томе с ким ће, колико и на чему сарађивати, сматра се да су чланице УН дужне да међусобно сарађују, и то на врло широкој основи. Таква обавеза изводи се из чл. 1/3 Повеље у којем се као један од основних циљева УН наводи 'постизање међународне сарадње решавањем међународних проблема економске, социјалне, културне или хуманитарне природе.“[5]

Напред реченоме ваља додати три битна момента:

1) све поменуто односи се на међународну сарадњу уопште и то пре свега на сарадњу између субјеката међународног права;

2) међународна сарадња се одвија и између ентитета који нису субјекти међународног права, али су субјекти међународних односа (учествују у прекограничним и међународним односима);

3) нас овде занима првенствено она међународна сарадња која се тиче борбе против криминала, односно још уже борбе против организованог криминала.

2. Организовани криминал

Појам организованог криминала на глобалном нивоу још увек није прецизно дефинисан односно универзална дефиниција овог појма још увек не постоји јер нема јединственог става у теорији, ни у пракси. Многи од аутора који се баве појмом организованог криминала имају различита мишљења у одређењу овог појма односно различита схватања у односу на то да ли организовани криминал представљају сви облици организованог криминалног

[4] Кривокапић Б., 2010, стр. 530.
[5] Ibid.

деловања, као и који су кључни услови који су неопходни за постојање организованог криминала.

Такође, не изненађује ни чињеница да се у многим научним и стручним радовима како домаћих тако и страних аутора могу пронаћи различите дефиниције појма организованог криминала. Иако су присутне одређене сличности, врло лако се уочавају и разне разлике или нејасноће, тако да се лако запажа да постоји веома велики број дефиниција овог појма. Неки иду тако далеко да тврде да је појам организованог криминала дефинисан онолико пута колико има и аутора који се баве овом проблематиком.[6]

Тако, Ј. С. Албанезе (J. S. Albanese*)*, амерички теоретичар закључује да се на основу дефиниција организованог криминала већине аутора из ове области у последње три деценије, организовани криминал може дефинисати као „организовани злочин тајне криминалне организације која рационално ради остварујући профит од илегалних активности, а њено трајано постојање се одржава коришћењем силе, претње, монополске контроле и/или корупције јавних званичника“.[7]

Други амерички теоретичар, Х. Абадински (H. Abadinsky*)*, организовани криминал одређује као *„*неидеолошко удружење једног броја лица, која међу собом остварују врло блиске друштвене интеракције, организовано на хијерархијској основи, од најмање три нивоа/ранга, а у циљу обезбеђења профита и моћи, захваљујући учешћу у незаконитим и законитим активностима.

Позиције у хијерархији и позиције функционалне специјализације морају бити пренесене (преузете) на основу сродства или пријатељства, или рационално пренесене (поверене) с обзиром на вештину онога коме се одређена позиција додељује. Сталност чланства се подразумева, а чланови теже да очувају интегритет свог удружења и активност у слеђењу циљева организације.

Организација избегава надметање (конкуренцију) и тежи монополу у односу на одређену привредну грану (врсту посла), односно на територијалној основи (подручје дејства). Организација је вољна да употреби претње и насиље или да се служи подмићивањем ради остварења својих циљева, или ради обезбеђења дисциплине. Чланство је рестриктивног карактера, мада нечланови могу бити укључени у активности у изузетним

[6] Бошковић Мићо, 2004, стр. 11.

[7] Albanese Jay S., 2000, p. 411., www.organized-crime.de/OCDEF1.htm#albanese

ситуацијама. Постоје експлицитна правила, вербална или писана, чија се примена обезбеђује претњом одређеним санкцијама, што укључује и убиство.[8]

Међу немачким теоретичарима запажа се став K. H. Lehnard-a у којем он објашњава да је „организовани криминал, ради постизања добити или моћи планско чињење кривичних дела, која су појединачно или у својој укупности од знатног значаја и када више се од двојице учесника у дужем или неодређеном периоду саучествују у подели рада – унутар хијерархијских и пословних структура, те уз примену насиља или других подесних начина застрашивања, као и уз утицај на политику, масовне медије, јавну управу, правосуђе или привреду".[9]

Аутори са наших простора у већини случајева истичу важност везе организованог криминала с државном структуром. Ђ. Игњатовић организовани криминал дефинише као „врсту имовинског криминалитета коју карактерише постојање криминалне организације која обавља континуирану привредну делатност, користећи при том насиље и корупцију носилаца власти".[10]

Према Б. Симоновићу, организовани криминал подразумева „криминалне делатности, тј. континуирано у виду пословне орјентације, систематско вршење кривичних дела усмерених на стицање профита, монопола и моћи коју организује и спроводи у дело група хијерархијски повезаних лица која делују у складу са унапред сачињеним планом и састоји се у обављању правно недозвољених и дозвољених послова уз коришћење насиља, застрашивања, корупције и других облика утицаја на државне органе, појединце и остале облике социјалне контроле".

М. Шкулић, одређујући организовану криминалну групацију, даје свеобухватну дефиницију организованог криминала. Према њему: „организована криминална групација или криминална организација представља тајно удружење више лица која испуњавају потребне услове утврђене писаним или неписаним правилима, којима се уређује функционисање организације и пристају на строго поштовање тих услова; која је основана ради професионалног и по правилу планског вршења кривичних дела (нарочито неких врста кривичних дела која су специфична за циљеве криминалне организације) и то тако да

[8] Abadinsky H., 2003, стр. 38-39.
[9] Lehnard K. H., 1991, p. 228. Ову и низ других занимљивих дефиниција види у: Манојловић, Јовић В., 2004, стр. 845-862.
[10] Игњатовић Ђ., 1998[2], стр. 25.

организација буде трајног карактера, а у циљу континуираног стицања имовинске користи или моћи, те остварења монопола на/у одређеном подручју (ради чега је склона уништењу конкуренције); заснована на хијерархијским принципима и уз строгу дисциплину својих чланова, по правилу и на принципима специјализације и поделе рада у вршењу криминалних активности, мада је организација по правилу, истовремено укључена и у одређене легалне активности (у погледу чега такође постоји специјализација и подела рада у оквиру њеног чланства); она је поред тога, начелно неидеолошког карактера, с тим да криминална организација широко практикује разноврсне видове насиља, те наглашено испољава спремност на употребу насиља, како у односу на спољно окружење, тако и према члановима који прекрше њена правила (располаже сопственим системом санкционисања), а посебно настоји да коруптивним методама оствари директан или индиректан утицај на органе државне власти, ради омогућавања или олакшања сопственог деловања и ширења непосредног или посредног утицаја".[11]

У Законику о кривичном поступку Републике Србије[12] у члану 2 став 1 тачка 34, прописано је да организовани криминал представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника.

3. Међународна кривична сарадња

Основни модалитети међународне кривичне сарадње између држава су међународна судска сарадња (кривичноправна помоћ) и међународна полицијска сарадња у борби против организованог криминала.

Међународна судска сарадња је шире позната као међународна правна помоћ и премда се првенствено своди на сарадњу надлежних судова, обухвата учешће и других државних органа који остварују односе са страном државом или поступају по замолници. Обично се дефинише као помоћ коју указују органи једне државе органима друге државе у међународном правном саобраћају, како у грађанским, тако и у кривичним поступцима.

Б. Кривокапић прецизира да она „представља средство за превазилажење ограничења дејства закона у простору и низа конкретних проблема који настају услед истовременог

[11] Симоновић Б., 2004, стр. 627.

[12] *Сл. гласник РС*, бр. 72/2011 до 27/2021 – одлука УС и 62/2021 одлука УС. https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2011/72/1/re.

постојања великог броја држава од којих свака има искључиву власт над лицима и стварима на својој територији. Најчешће се састоји у достављању писмена и предузимању одређених процесних рањи (увиђај, саслушање сведока итд.) с тим да се посебним међународним споразумом могу предвидети и други облици помоћи (достављање предмета који се односе на кривични поступак, достављање извода из матичних књига, међусобно обавештавање држава о најважнијим променама националних законодавстава и др.). У ширем смислу правна помоћ обухвата и екстрадицију“[13].

Ова питања су у наше време регулисана низом релевантних вишестраних међународних споразума.

Своје особености има полицијска сарадња што значи сарадња између полиција разних држава односно између њих и постојећих међународних полицијских снага и институција.

Међународна сарадња се остварује на основу билатералних и мултилатералних споразума. Ови други се за обично деле на универзалне и регионалне. Универзалним се називају они споразуми који су закључени на нивоу свих или већина држава света, што у савременој пракси значи под окриљем Уједињених нација. Регионални, које је правилније називати партикуларним, обухватају три или више држава које су повезане припадношћу истом географском подручју или на неки други начин (кроз припадности истој култури, религији, идеологији, истом војно-политичком блоку и слично)[14].

Република Србија је потписница билатералних и мултилатералних споразума које је ратификовала и увела у своје законодавство и на основу којих остварује међународну сарадњу у борбу против организованог криминала.

Организовани криминал у вршењу својих дела не признаје државне границе и правне забране. Он користи сва могућа расположива средства и методе како би дошао до свог циља који се најчешће огледа у доминацији и утицају на државне институције. Експанзија организованог криминалитета пратила је политичке и друштвено економске потресе који су довели до угрожавања безбедности држава у самим њеним основама, развијајући се на тај начин да је организовани криминал постао саставни део друштва који се не може елиминисати.

[13] Кривокапић Б., 2010, стр. 530.
[14] Кривокапић Б., 2017[1], стр. 149-150.

Нови појавни облици организованог криминала нужно захтевају проналажење адекватног одговора од стране државних органа гоњења. Један од путева да се дође до што бољих таквих одговора јесте ослањање, у мери у којој је то оптимално, на научна истраживања и њихове резултате, укључујући и одговарајуће препоруке.

Савремене облике криминала, а посебно организованог, карактерише транснационалност, као и јака спрега између криминалних група које делују на како на националном тако и на међународном нивоу. Из тога произлази чињеница да државе у борби против ове појаве морају међусобно да сарађују.

Веома важан моменат је и потреба хармонизације (усклађивања) релевантних прописа, која је додатно изражена услед дејства процеса глобализације и међународних економских и других интеграција.

Посебан значај има чињеница да је неопходно да се проблем о којем је реч, а то значи и учешће у борби против њега, не односи само на богате земље. Напротив, отварање према трећим државама је од великог значаја. У том контексту, методологија рада органа кривичног гоњења мора да се усагласи са јединственим стандардима и међународном сарадњом.

Савремени транснационални организовани криминал карактерише чињеница да се врло брзо шири и развија па је стога његова стопа раста у данашње време изузетно висока. То доводи до угрожавања функција већег броја држава, а посебно оних које су развоју односно државе које су у транзицији. Поред наведеног не треба занемарити ни чињеницу да је циљ организованог криминала вршење различитих врста кривичних дела при чему организовани криминал искоришћава предности глобализације, слободне трговине као и развој информационих технологија.

Припадници криминалних група плански и организовано деле улоге унутар својих организација, користе нове начине и методе, као и савремена софистицирана средства приликом вршења кривичних дела, а све у циљу да, с једне стране, буду што ефикаснији у остваривању својих планова и да, с друге стране, спрече државне органе да их открију и изведу пред суд.

Многе државе активно трагају за решењем ове друштвене опасности, користећи различите методе и средства како би ефикасно сузбиле ову врсту криминала. Све то, међутим, не би било довољно без успостављања и сталног унапређења међународне

кривичноправне помоћи. Неизбежност сарадње држава у спречавању и сузбијању организованих криминалних активности резултирала је посебним материјалноправним, организационим и процесним прописима на билатералном и мултилатералном нивоу.

Међународна правна помоћ је суштински поступак у којем органи једне државе одговарају на захтев за правном помоћи који долази од органа друге државе, у складу са међународним споразумом који су те државе потписале. Овај процес дефинисан је домаћим законодавством, билатералним и мултилатералним споразумима - конвенцијама.

С обзиром на то да државе представљају субјекте међународног права и међународних односа, оне у принципу самостално и суверено утврђују начине на које воде своју политику, спољнополитичке циљеве, као и начине и методе остварења па се сходно томе и понашају у међународној заједници.

У борби против криминалитета, свака држава приступа процесу утврђивања своје политике и стратегије. Ово подразумева да свака држава разматра који су највећи изазови са којима се сусреће у области криминалитета и који криминални облици највише утичу на њене основне интересе. На основу ових анализа, државе одређују своје циљеве и стратегије за сузбијање криминалитета.

Фокус је углавном стављен на борбу против организованог криминала, трговине људима, неовлашћене трговине наркотицима и другим опасним материјама, као и на кријумчарење и друге облике савременог криминала. Конкретне радње у борби против поменутих кривичних дела примењују се на отклањање узрока и услова који су довели до криминалног понашања, откривање учинилаца кривичних дела и њихово привођење, екстрадицију, извођење пред суд и изрицање кривичних санкција.

Међународна сарадња држава је се одвија разним каналима и у распону од билатералне, преко регионалне до мултилатералне.

За ефикасну међународну сарадњу у борби против организованог криминалитета нису довољни само сагласност воља и заједнички интерес заинтересованих држава. Неопходно је да постоји брзо и ефикасно мењање традиционалних начина размишљања о криминалитету, као и класичног разумевања суверенитета државе. Такође, важно је прихватити глобални приступ у сузбијању организованог криминалитета, који се заснива на сарадњи између свих држава света.

Ова сарадња обухвата међународне споразуме, активности појединих органа и тела међународне заједнице, као и прихватање одређених конвенција и других аката који усмеравају и обавезују на одређене облике међународне сарадње. Оваква заједничка акција омогућава боље и успешније сузбијање криминалитета на међународном нивоу.

3. Операционално одређење предмета истраживања

Како би предмет овог истраживања био што потпуније научно истражен, епистемиолошки фактори прописују да се он разложи на одређене структуралне чиниоце.

1. Структурални чиниоци предмета истраживања

Први структурални чинилац предмета истраживања односи се на теоретско одређење организованог криминала са фокусом на дефинисању *појма* организованог криминала, историјско правном приказу настанка и развоја организованог криминала како на глобалном нивоу тако и у нашој земљи, али и на реакцији и организацији државних органа на сузбијању организованог криминалитета у Републици Србији.

Други структурални чинилац предмета истраживања обухвата међународноправне оквире сарадње држава у борби против организованог криминала, као правни инструмент у сузбијању организованог криминала, са тежиштем дефинисања најважнијих релевантних извора међународног права, међународних уговора и одлука међународних организација.

Трећи структурални чинилац предмета истраживања обухвата институционални међународни оквир сарадње држава у борби против организованог криминала на билатералном, регионалном и универзалном (глобалном) нивоу.

Четврти структурални чинилац предмета истраживања обухвата позицију Републике Србије у међународној сарадњи у борби против организованог криминала на билатералном, регионалном и универзалном (глобалном) нивоу.

Пети структурални чинилац предмета истраживања обухвата оцену постојећег стања и предлоге за његово унапређење. У оквиру овог истраживања биће сагледане добре стране постојећег стања, најважнији уочени проблеми, и на тој основи биће формулисани предлози за унапређење постојећег стања и сарадње на међународном нивоу, као и предлози за унапређење законодавства и праксе Републике Србије.

2. Временско, просторно и дисциплинарно одређење предмета истраживања

Временски, предмет истраживања обухватиће период посматрања од настанка првих међународних правних аката који су дефинисали организовани криминал као појавни облик криминалитета од 2000-2025. године.

Просторно гледано, предмет истраживања обухвата територију Републике Србије и простор земаља са којима је Република Србија успоставила међународну сарадњу за провођење компаративне анализе у борби против организованог криминала.

Истраживање се дисциплинарно позиционира у оквирима друштвено-хуманистичких наука, с посебним освртом на правне науке. Оно се превасходно ослања на кривичноправну област, обухватајући како кривично процесно, тако и кривично материјално право, док се делимично наслања и на области криминалистике, безбедне аналитике, као и управног и полицијског права.

Међутим, важно је напоменути да је у овом контексту такође битно истраживање и примена међународног права. Међународно право има кључну улогу у супротстављању организованом криминалу, обезбеђујући оквир за међународну сарадњу, екстрадицију, правила за изручење и међународну правну помоћ. Може се констатовати да је предмет истраживања мултидисциплинарног карактера.

III. ЦИЉ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ истраживања јесте да се укаже на опште друштвени и посебно, научни значај који се односи на међународну сарадњу у борби против организованог криминала, облике (врсте) и последице, а посебно на актуелне проблеме Републике Србије у овој материји, укључујући разлоге који до њих доводе и неке од најважнијих очекиваних перспектива у смислу промена које би се могле догодити у скоријој будућности.

1. Научни циљеви истраживања

Научни циљеви истраживања обухватају:

1) *појмовно одређење организованог криминала* као теоријског, правног и практичног (стварних) оквира у којима постоје и функционишу носиоци криминалних активности;

2) *дескрипцију* развоја организованог криминала као безбедносне претње међународној заједници, од почетка његовог развоја, до наших дана, са објашњењима услова, потреба и разлога који су довели до односних промена у свакој од идентификованих фаза развоја;

3) *појмовно одређење организованог криминала уз научно објашњење начина и разлога њиховог постојања*, подразумевајући излагање и критичку анализу разних теорија које су формулисане у вези са овим проблемом;

4) *класификацију и типологизацију* организованог криминала, међународних правних аката и аката Републике Србије према разним одабраним критеријумима, са циљем да се врло обимно и сложено питање организованог криминала боље разуме и да се створи правна и научно заснована основа, која ће послужити као база за даља проучавања и презентацију оних питања која се разматрају у наставку дисертације;

5) *критичку анализу термина „организовани криминал“ и предлагање прецизнијих назива,* подразумевајући да се све то чини уз довољно чврсту и убедљиву аргументацију;

6) *теоријско разликовање „организованог криминала“ од неких сличних криминалних појава,* као на пример транснационални криминалитет, интернационални криминалитет, међународни криминалитет, професионални криминалитет, криминалитет белог оковратника;

7) *анализу најважнијих карактеристика времена у коме живимо,* са циљем да се утврди како промене које су се интензивирале у прве деценије XXI века утичу на оно што се има у виду под организованим криминалом, у међународној заједници и Републици Србији;

8) *идентификовање и научно објашњење актуелних проблема у међународном праву и праву Републике Србије,* са научним објашњењем разлога који су до њих довели и указивањем на могуће начине њиховог превазилажења;

9) *научно засновану прогнозу највероватнијих перспектива међународне сарадње у борби против организованог криминала у Републици Србији* с циљем указивања на промене које се могу очекивати и кораке који су пожељни и потребни.

2. Друштвени циљеви истраживања

1. Основни друштвени циљеви

У складу са научним циљевима који су дефинисани у претходном одељку, основни друштвени циљеви истраживања који се желе постићи су сагледавање чинилаца које су довеле до настанка и постепеног али сталног развоја организованог криминала; научна полемика са разним ставовима који су присутни у правној науци у овој области; формулисање одређених нових приступа, назива, дефиниција, класификација.

2. Посебни друштвени циљеви

Посебни друштвени циљеви нарочито се састоје се у:

- аргументованом идентификовању актуелних проблема у вези са организованим криминалом;
- теоријско-стручној анализи поменутих питања уз њихово повезивање са проблемима везаним за праксу;
- предлагању могућих решења поменутих питања;
- указивању на потребу нове, овај пут свеобухватне кодификације међународног права и права Републике Србије у овој материји;
- покушају да се на бази расположивих сазнања и очекиваних промена у државама и међународној заједници предвиде основни правци у којима се ће одвијати развој организованог криминала у релативно блиској будућности.

IV. ХИПОТЕТИЧКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Теоријско-хипотетички оквир истраживања обухвата једну генералну хипотезу као и неколико посебних хипотеза.

1. Општа (генерална) хипотеза истраживања

Општа односно генерална хипотеза истраживања гласи:

„Без међународне сарадње у борби против организованог криминала и његових етиолошких обележја, применом уобичајених доказних метода често није могуће постићи

неопходне процесне ефекте у преткривичним и кривичним поступцима, који постоје у нормативноправним и методолошко-теоријско-искуственим претпоставкама у Републици Србији“.

2. Посебне хипотезе истраживања

У Републици Србији постојећа теорија и нормативноправна регулатива о која се односи на организовани криминал у складу је са савременом теоријом и прописима међународне заједнице, а организација и реаговања државних органа у сузбијању организованог криминала је у многоме је слична као и у развијеним земљама.

1. Прва посебна хипотеза

Прва посебна хипотеза истраживања (ПХ1) гласи:

„Постојећа теорија и нормативно правна регулатива о организованом криминалу у Републици Србији је усклађена са релевантном правном регулативом међународне заједнице.“

Индикатори:

- искази у домаћој и иностраној научној и стручној литератури о организованом криминалу;
- искази у домаћој и иностраној нормативноправној регулативи о организованом криминалу;
- искази домаћих и иностраних експерата о усклађености теорије о организованом криминалу у Републици Србији и земљама у ближем и ширем окружењу.

2. Друга посебна хипотеза

Друга посебна хипотеза истраживања (ПХ2) гласи:

„Организација и реакција државних органа Републике Србије у циљу сузбијања организованог криминала је слична као и у развијеним земља међународне заједнице.“

Индикатори:

- искази у домаћој и иностраној научној и стручној литератури о организацији и реакцији државних органа у сузбијању организованог криминала;

- искази у домаћој и иностраној нормативноправној регулативи о организацији и реакцији државних органа у сузбијању организованог криминала у Србији и изабраним земљама у њеном ужем и ширем окружењу;

- искази домаћих и иностраних експерата о организацији и реакцији државних органа у сузбијању организованог криминала у Србији и изабраним земљама у њеном ужем и ширем окружењу;

- резултати истраживања о организацији и реакцији државних органа у сузбијању организованог криминала у Србији и изабраним земљама у њеном ужем и ширем окружењу;

- статистички подаци о организацији и реакцији државних органа у сузбијању организованог криминала у Србији и изабраним земљама у њеном ужем и ширем окружењу.

3. Трећа посебна хипотеза

Трећа посебна хипотеза истраживања (ПХ3) гласи:

„Постојећа теорија интегрисаног управљања Републике Србије једним делом заостаје за савременим облицима борбе против организованог криминала у односу на развијене земље међународне заједнице.“

Индикатори:

- искази у домаћој и иностраној научној и стручној литератури о организацији и реакцији државних органа у сузбијању организованог криминала;

- искази у домаћој и иностраној нормативноправној регулативи о организацији и реакцији државних органа у сузбијању организованог криминала у Србији и изабраним земљама у њеном ужем и ширем окружењу;

- искази домаћих и иностраних експерата о организацији и реакцији државних органа у сузбијању организованог криминала у Србији и изабраним земљама у њеном ужем и ширем окружењу;

- резултати истраживања о организацији и реакцији државних органа у сузбијању организованог криминала у Србији и изабраним земљама у њеном ужем и ширем окружењу;

- статистички подаци о организацији и реакцији државних органа у сузбијању организованог криминала у Србији и изабраним земљама у њеном ужем и ширем окружењу.

4. Четврта посебна хипотеза

Четврта посебна хипотеза истраживања (ПХ4) гласи:

„Што је одређена земља или међународна организација развијенија, то је и борба против организованог криминала ефикаснија и ефективнија“.

Индикатори:

- подаци о степену развоја земаља и међународних организација;

- статистички подаци о организацији и реакцији државних органа у сузбијању организованог криминала у Републици Србији и изабраним земљама у њеном ужем и ширем окружењу.

5. Пета посебна хипотеза

Пета посебна хипотеза истраживања (ПХ5) гласи:

„У релативно блиској будућности, могу се очекивати значајне промене у домену међународноправног уређења и промене у кривичноправном систему Републике Србије у борби против организованог криминала“.

Индикатори:

- искази у домаћој и иностраној нормативноправној регулативи о организованом криминалу;

- искази домаћих и иностраних експерата о усклађености теорије о организованом криминалу у Републици Србији и земљама у ближем и ширем окружењу;

- статистички подаци о организацији и реакцији државних органа у сузбијању организованог криминала у Србији и изабраним земљама у њеном ужем и ширем окружењу.

V. НАЧИНИ (МЕТОДЕ) ИСТРАЖИВАЊА

Начин на који су дефинисани проблем и предмет истраживања одредили су битне саставне делове (елементе) садржаја овог рада, док су циљеви истраживања створили потребан оквир за очекивана научна сазнања.

Индикатори који су у вези са напред изнесеним тезама одредили су метод, технике, инструменте и поступке истраживања у изради овог рада.

Истраживање је теоријско-емпиријског карактера јер осим снажног ослонца на теорију међународног права у овој материји и очекиваног научног значаја његових резултата има и практичну компоненту у смислу да почива на међународноправној а у одређеној мери и националној односно упоредноправној регулативи у домену међународног права, али и на проучавању бројних и разноврсних ситуација из праксе.

Манифестације поменутих особина истраживања су:

1) теорија међународног јавног права, а посебно доктрина у материји међународних кривичних дела, међународних кривичноправних институција и других појава и установа од значаја за што ефикаснију борбу против организованог криминала.

2) релевантни међународноправни извори, а посебно најважнији међународни споразуми, обичајна правна правила и одлуке међународних организација;

3) релевантни националноправни прописи разних држава којима се прецизирају одређена питања из домена организованог криминала.

4) богата историјска пракса разних држава из разних временских периода и са разних географских простора;

5) савремена пракса, нарочито у вези са односом према новим проблемима који су се јавили у последњих неколико деценија.

Искази садржани у правној науци и међународноправним и националним прописима као и узимање у обзир праксе, захтевали су да се истраживање заснује на:

- повезивању методолошких поставки и најважнијих теоријско – методолошких приступа и теоријско - методолошких праваца који су доминантни у наше време;

- низу разних научних метода које ће бити примењене у процесу истраживања предмета овог рада.

1. Методи које ће бити примењени у истраживању

Начин на који су дефинисани проблем и предмет истраживања и постављени циљеви, одређује и методе које ће бити примењиване у истраживању у раду на овој дисертацији.

Конкретно, биће коришћени најважнији основни методи мишљења и истраживања и општенаучни методи.

1. Основни методи мишљења и истраживања

Ближе гледајући, међу најважнијим основним методама мишљења и истраживања, биће коришћени:

- метод анализе и синтезе;
- метод апстракције и конкретизације;
- индуктиван и дедуктиван метод.

Ове методе представљају основу која би требало да омогући да се појава и са њом повезани проблеми који су предмет овог рада сагледају у потпуности како у свим најважнијим елементима, тако и у целини.

2. Општи научни метод

У истраживању ће такође бити коришћен и низ оштенаучних метода, међу којима нарочито:

- хипотетичко - дедуктивни метод;
- спекулативни метод;
- метод моделовања;
- статистички метод;
- упоредноправни метод

Хипотетичко - дедуктивни метод биће коришћен са циљем да се створи поступациона основа за сагледавање разних решења и проблема везаних за организовани криминал.

Спекулативни метод биће потребан нарочито у оним случајевима када се ради бољег разумевања појаве која је предмет истраживања и пратећих односа и процеса, будемо бавили хипотетичким примерима. Он ће, између осталог, бити од значаја за конструисање нових концептуалних оквира са пратећом терминологијом.

Метод моделовања доприноси лакшем обједињавању појаве која је предмет истраживања, тако што се она поједностављује, што онда омогућава лакше разумевање одређених односа и процеса унутар саме појаве као и њену везу са међународним правом и међународним односима.

Статистички метод је потребан због тога што се у вези са одређеним проблемима јављају разне категорије које имају одређене бројчане вредности (нпр. број чланица

одређеног међународног уговора) које у неким случајевима захтевају статистичку обраду (нпр., проценат чланица УН које су чланице односног међународног уговора).

Упоредноправни метод подразумева проучавање и поређење два или више правних система са циљем да се стечена знања и сазнања искористе на најповољнији начин. То, између осталог, подразумева да се, када томе има места, дефинишу и примене битна обележја неког правног института односно да се утврди који је од поређених правних института бољи и адекватнији унутар односног правног система и зашто би требало прихватити њега. У овом истраживању коришћење упоредноправног метода је између осталог, потребно због чињеница да истраживање подразумева коришћење правних извора који припадају разним правним поредцима.

3. Методи за прикупљање и обраду података

Методе за прикупљање и обраду података су увек важне, али из много разлога имају посебан значај у овом истраживању. Међу њима нарочито су важни:

- историјски метод;
- метод анализе садржаја докумената;
- правни (нормативно-догматски) метод;
- социолошки метод;
- метод студије случаја;

С обзиром на то да се дисертација великим делом бави развојем, дакле еволуцијом организованог криминала од далеке прошлости до данашњих дана, неопходно је коришћење историјског метода, збира његових техника и смерница који се користе у истраживању појава из прошлости. То би, између осталог, требало да омогући спознају одређених историјских и друштвених чинилаца и њиховог утицаја на настанак и развој (мењање) правних правила и принципа у вези организованог криминалитета.

Сама чињеница да је организовани криминалитет националног и транснационалног карактера, сагледан у националном и међународном праву, дакле специфичног правног система, захтева да се у истраживању користи правни метод. Тај метод служи спознаји права у његовом тоталитету, што између осталог подразумева тумачење правних норми онаквих какве оне јесу и са друге стране, разумевање места, улоге и међусобног односа правних норми, правних института, грана права и читавог правног система. Ближе

гледајући, правни метод има две компоненте: 1) догматски метод, као метод тумачења права који служи утврђивању правог значења правне норме и 2) нормативни метод којим се истражује структура правне норме и елементи који чине правну норму. Обе ове компоненте имају место у истраживању предмета ове дисертације.

Социолошки метод има своје место и у истраживањима у домену правних наука, јер омогућава стицање јасније и потпуније представе о друштвеним појавама и процесима и њиховом утицају на државу и право, односно у конкретном случају на односе и процесе унутар држава и између чланова међународне заједнице.

Истраживање ће се великим делом ослањати на бројне савремене и историјске примере и праксе што самим тим захтева коришћење метода студије случаја.

2. Узорци истраживања

1. Узорак аргумената

Узорак аргумената који ће се анализирати формираће се по правилима намерног узорка.

У узорку се издвајају:

- Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала (2000);
- остали релевантни међународни споразуми којима је уређена материја о којој је реч;
- теоријска грађа о међународном праву, а посебно која се односи на организовани криминал;
- примери из праксе разних држава у разним временским периодима.

2. Узорак објеката истраживања

Истраживање ће се у принципу односити на организовани криминал, његове појавне облике и све његове учеснике.

Ипак, посебна пажња ће бити посвећена истраживањима организованог криминала са аспекта међународне сарадње Републике Србије са другим међународним факторима који утичу на организовани криминал као појавни облик криминалитета, што значи:

- организовани криминал као појавни облик криминалитета;
- просторна организација организованг криминала и њихов начин деловања;

- организација и структуара чланова организованог криминала и
- међународна сарадња Републике Србије у борби против организованог криминала.

VI. НАУЧНА И ДРУШТВЕНА ОПРАВДАНОСТ ИСТРАЖИВАЊА

1. Научна оправданост истраживања

Научна оправданост овог истраживања огледа се у чињеници да иако је организовани криминал опсежно и детаљно обрађен у правној науци, углавном се ради о анализи сходно важећим решењима национално кривичноправним и оних утврђених међународним правним актима. У том смислу рад ће се посебно фокусирати на изношење многих примера који се верујемо први пут помињу у литератури и требало би да испуне одређену празнину.

Са друге стране, радови који се баве овом проблематиком писани су углавном са националног кривичноправног аспекта супротстављања појединачним видовима организованог криминала. Касније објављени радови углавном само понављају иста излагања и суштински се баве презентовањем и анализом решења утврђених релевантним нормативним правом.

У том смислу, појавила се потреба да се проблематика о којој је реч сагледа из угла нових појава, нове реалности која карактерише односе у свету у XXI веку, са циљем дефинисања карактеристика и изналажења најбоље могућности данашње међународне сарадње, а у вези са издвајањем и анализом актуелних проблема који се тичу организованог криминала и његовог утицаја на државу и међународну заједницу. Имајући у виду организованост, начин и деловање организованог криминала, последице и штету коју наноси националној и међународној заједници у перспективи се може очекивати покушај пројекције међународноправног регулисања те материје.

Рад на овим важним и сложеним проблемима, биће прилика да аутор да своју критичку анализу неких мање-више устаљених концепција, дефиниција, категоризација и да ослањајући се на постојеће аргументе, понуди сопствене. То се тиче таквих појава и института, као што су: кривичнопрана регулатива, субјекти као носиоци функције у борби против организованог криминала и институције и организације у домену примене нормативног права и међународних уговора на сузбијању свих видова организованог криминала на нивоу међународне сарадње.

Поред тога, рад се неће свести само на приказ и оцену историјског развоја организованог криминала, односно актуелних проблема које изазива и очекивани будући развој, већ ће обухватити и најважнија питања која се односе на међународну сарадњу у супротстављању свим видовима организованог криминала, која су добрим делом спорна или се макар у правној литератури схватају на разне начине као што су: појам организованог криминала, врсте (појавни облици) организованог криминала, правни основ и начин супротстављања организованом криминалу. То су све проблеми који имају свој трајни теоријски и практични значај.

2. Друштвена оправданост истраживања

Друштвена оправданост истраживања међународне сарадње у борби против организованог криминала са посебним освртом на позицију Републике Србије огледа се у:

- потреби сагледавања историјског развоја организованог криминала код нас и у свету, и то посебно са аспекта међународне заједнице и Републике Србије у домену ових односа;
- уочавању и истицању постојећих проблема (институције, правне празнине, противречности) који захтевају другачије или прецизније регулисање;
- аргументованом указивању на потребу што скорије нове кодификације националних и међународних правних аката који регулишу ове односе;
- настојању да се предвиде вероватни правци даљег међународноправног регулисања ове материје;
- указивању на значај који за нашу земљу имају пажљиво праћење свих односа и процеса у овој сфери и благовремена припрема за промене које се могу очекивати у релативно блиској будућности.

Глава II

ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛ

I. ПОЈАМ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Организовани криминалитет представља друштвену опасну појаву која се појављује у различитим областима друштвеног живота и нема границе у свом деловању. Пратећи развој друштва у целини, ова категорија је увек присутна у јавности, веома је распрострањена и објект је јавне информисаности. Међутим, упркос утиску да је свима јасно о чему се ради, садржина и појам ове појаве су тешки за јасно дефинисање, посебно када се посматрају са стручне и научне стране.[15]

Организовани криминалитет је најопаснији облик испољавања професионалног криминалитета. Огледа се у добро организованим мрежама криминалних група које се баве различитим кривичним делима као што су трговина наркотицима, оружјем, људима, а све ради остварења једног од циљева, а то је стицање незаконите добити.

Поједине врсте криминала се међусобно по много чему разликују, али се допуњују и преплићу, самим тим доприносе да се криминал развија и пушта своје корене у свим порама друштва те је понекад веома тешко направити дистинкцију између криминалних и легалних радњи.

Организоване криминалне групе поседују одређени образац понашања који указује на то да наведене групе не игноришу ниједну нелегалну активност ако се на основу ње може доћи до зараде. Организовани криминал у складу са модерним временом више није „традиционалан“ јер више не почива на традиционалним везама, већ повезује и захвата различите сегменте друштва у целини. Међутим не треба заборавити ни чињеницу да се организовани криминалитет може испољити на различите начине у различитим државама.

[15] Игњатовић Ђ., 2016, стр. 40.

Наведене околности указују на то да се не може одредити општа односно универзална дефиниција организованог криминалитета у области криминологије и у кривичноправној литератури која би била примењивама у свим ситуацијама и у свим државама.

На основу свега наведеног можемо закључити да, и поред тога што не постоји јединствен појам организованог криминалитета, овај феномен не представља само посебну врсту кривичних дела. У ствари, организовани криминалитет означава облик понашања који указује на делинквентно понашање појединца, што представља опасност за основне принципе и темеље држава, као и за основна начела демократског друштва.

1. Проблем организованог криминала

1. Криминалитет

Израз „криминалитет“ води порекло од латинске речи *crimen*, са значењем „злочин“ односно „преступ“. Као термин за неприхватљиво, незаконито понашање користио се још у Старом Риму.

Ближе гледајући, криминалитет представља негативну појаву која је претрпела промене са еволуирањем и мењањем друштва. У складу с тим, долази и до промена које се односе на испољавање криминалних активности у свим периодима друштвеног развоја.

У данашње време, криминалитет се манифестију у сасвим новом облику друштвене опасности, односно претње да се уз помоћ одређених криминалних активности дође до стицања финансијске и политичке моћи, чиме се отвара пут ка преузимању власти..

Одређивањем појма криминалитета бавили су се бројни научници, који су оставили иза себе многе научне радове у којима је покушавано да се дође до адекватне дефиниције.

Једна од дефиниција одређује криминалитет као друштвену појаву, која се састоји од вршења кривичних дела од стране једног лица као појединачни акт и друштвени феномен. Посматрано као индивидуални случај, криминалитет се испољава у квалитативном смислу у овом случају, док се његов квантитативни смисао изражава на основу збира деликата блиских по битним обележјима појаве.[16]

Гледано са аспекта безбедности криминал је један од видова унутрашњих облика угрожавања државе и друштва, док форме у којима се као такав испољава, посебно када је

[16] Бошковић Мило, 2002, стр. 93.

реч о организованом криминалу, представљају један од најозбиљнијих безбедносних изазова, ризика и претњи модерном човечанству.[17]

Са становишта права односно правних наука, криминалитет се дефинише као низ нелегалних активности које су временскии просторно одређене, а које представљају опасност за друштво у целини, јер се косе са позитивним правним прописима па су самим тим детерминисана као кривична дела за које је предвиђена одговарајућа врста санкције.[18]

Поред свега наведеног криминалитет се може дефинисати у ужем и ширем смислу. Гледано у ужем смислу под појмом криминалитета подразумевају се радње које представљају кривична дела, док се у ширем смислу подразумевају све кажњиве радње које поред кривичних дела обухватају како прекршаје тако и привредне преступе. Кривичноправна литература подлеже формалистичком приступу који се темељи на ставу „une action de fendue par loi“ што би значило ако неко понашање није кривично дело самим тим није ни злочин, а ни криминална делатност.

Гледано са криминолошког аспекта криминал може да се дефинише као противправно понашање којим се угрожавају друштвене универзалне вредности и које је кривично санкционисано. То значи да би се нека појава дефинисала као криминал, она мора имати заједничке карактеристике које је дефинишу као такву. То подразумева следеће:

- да таква појава чини збир појединачних догађаја,

- да она поседује друштвени карактер у односу на раширеност у временском периоду и простору;

- да је у питању, друштвено негативна појава, којом се крше неке од правних норми којима се нарушавају друштвене вредности;

- да се ради о историјској појави, која је карактеристична за поједина или сва раздобља друштва и

- да се ради о појави која има универзални карактер, која је својствена свим облицима државних заједница и не познаје границе једне државе.[19]

[17] Ковач М., 2003, стр. 11.
[18] Бошковић Мићо, 2003, стр. 2.
[19] Бошковић Мило, 2002, стр. 94-95.

Милан Милутиновић под криминалитетом подразумева понашање појединца које је тумачено у позитивном законодавству. То су конкретна кривична дела, чији су основни елементи дела и извршиоци тих дела.

Он сматра да се квалитативна страна криминалитета манифестује на основу индивидуалних дела односно да су то сва кривична дела која су извршена од стране лица у одређеном временском периоду и на одређеном простору. Гледано са квантитативне стране криминалитет се испољава кроз статистичке податке о извршеним кривичним делима и као један од показатеља је квота криминалитета која је изражена кроз број кривичних дела у односу на број становника. Криминолози се не ослањају само на статистички приказ кривичних дела која су извршена и на делинквентна понашања односно на квантитативну страну криминалитета и показатеље, већ сматрају да криминалитет има и своја друга обележја као што су етиолошка, феноменолошка и друга обележја која самим тим криминалитет чине посебном и специфичном друштвеном појавом која се појављују у различитим друштвеним структурама.[20]

Ђорђе Игњатовић под појмом криминала подразумева оно криминално понашање које је настало чињењем или нечињењем од стране појединца за које је предвиђена казна која је одређена законом. Основна карактеристика криминала огледа се у томе да је то појединачна појава, док се појам криминалитета може дефинисати као укупност злочина који су извршени у одређеном временском периоду и простору. Појам криминалитета се разликује од појма криминала јер је криминалитет масовна појава.[21]

На основу свега наведеног може се доћи до закључка да криминалитет не представља једноставан збир појединачних деликата, већ да је то масовна негативна друштвена појава која даје задатак криминологији да открије узроке такве појаве, факторе који су утицали на њен настанак и развој, као и структуру која подразумева извршиоце, дела и законитост.

2. Организовани криминал

Организован криминал представља најопаснији облик криминала у савременом друштву. Његова присутност је огромна у свим државама, карактерише га стални пораст, као и способност коришћења повољних услова како би се организовани криминал

[20] Милутиновић М., 1988, стр. 165.
[21] Игњатовић Ђ., 1998[1], стр. 4.

прилагодио легалним друштвеним токовима првенствено друштвенополитичкој и економској ситуацији како унутар једне државе, тако и ван ње што му свакако даје међународни значај.

Државе које су највише изложене овој врсти феномена какав је организовани криминал имају потребу да се на разне начине боре против њега радећи на његовом спречавању и сузбијању.

Не треба свакако заборавити ни чињеницу да је организовани криминал одувек био тема коју су разматрали бројни експерти из различитих научних дисциплина. Организовани криминал дубоко задире у сваки облик друштвеног и јавног живота, па самим тим долази до стварања одређених заблуда и нејасноћа које се односе на његову суштину што у много чему отежава ауторима да дођу до јасних ставова у погледу ове врсте феномена.

При дефинисању појма организованог криминала јављају се бројни проблеми из разлога постојања великог број дефиниција до којих су дошли аутори посматрајући криминалитет из различитих углова.

Главни проблем који се јавља приликом дефинисања појма организованог криминалитета јесте да долази до његовог мешања са појмовима као што су традиционални криминалитет, професионални криминалитет и криминалитет белог оковратника.

Врло често у свакодневном животу употребљава се израз „мафија“ који се везује за одређене криминалне делатности. Другим речима, тај термин, који је изворно био назив једне конкретне криминалне структуре,[22] постао је генерички појам који означава одређене организоване незаконите активности као и разне криминалне организације.

Један од најважнијих тешкоћа тиче се што прецизнијег и потпунијег сагледавања стварне суштине организованог криминала. Ствар је у томе да је ова врста феномена недовољно истражена област, обзиром да је његова основна карактеристика тајност деловања организованих криминалних група која је у већини случајева директно сразмерна ефикасности полицијских и безбедносних служби.

Наведене карактеристике стварају одређену врсту проблема криминолозима приликом дефинисања организованог криминала а све зарад његове комплексности. Одређени број

[22] Израз „мафија“, који је настао одавно, је једна врста синонима за најпознатију криминалну организацију „Коза ностра“ („Cosa Nostra“) чији корени потичу са Сицилије. Она је оличење свега оног што повезује сваки сегмент који се односи на организоване криминалне делатности. О њој ће касније бити више речи.

аутора који се баве криминологијом и криминалистиком не дају прецизне дефиниције организованог криминала већ га презентују кроз његове облике испољавања, чињенице које га карактеришу и услове настанка.

Организовани криминал користи све своје ресурсе како би се што успешније инфилтрирао у институционалне државне стуктуре. При томе се на вешт начин успешно прилагођава конкретним ситуацијама у друштвенополитичкој области, али и у економским системима и то не само на нивоу конкретне државе, већ и на међународном плану.

Организовани криминал се испољава на различите начине и у различитим облицима који се битно разликују од државе до државе, тако да је то још један међу факторима који отежавају усвајање општеприхваћене дефиниција овог појма.

Чињенице је да је организовани криминалитет првенствено кривичноправни и криминалистички појам, па га са те стране и треба посматрати, али овај појам одликују и одређене карактеристике које нису специфичне за друге врсте криминалних активности. Гледано са стране криминалистике акценат се ставља на откривање и доказивање кривичних дела у вези са организованим криминалом, док се кривичноправни концепт базира на дефинисање појма организованог криминала, као и кориговања кривичнопроцесних правила која се примењују у вођењу поступака против лица за које се основано сумња да су учиниоци кривичних дела која се односе на област организованог криминала.

Учиниоци кривичних дела у области организованог криминала су организоване криминалне групе, за чије постојање је потребно да постоји три или више лица. Није неопходно да група буде велика нити да буде део неке веће криминалне групе.

Организоване криминалне групе удружују се на основу различитих критеријума као што су, на пример, природа криминалне активности, етничко или национално порекло, средства која се користе приликом извршења ове врсте кривичних дела и слично.

Оне поседују низ својих специфичности међу којима се од најзначајних издваја заједнички циљ који се односи на стицање противправне имовинске користи.

Односе између чланова тих група обележавају хијерархија, субординација и заједничко деловање које најчешће траје дуг низ година уз поседовање обрасца који подразумева одређене норме и стандарде понашања у вршењу кривичних дела.

Деловање организованих криминалних група не само да почива на хијерархији већ их одликује и чињеница да се врло брзо интегришу и адаптирају, а да се при томе не фокусирају само на једну врсту криминалних делатности, као ни на одређену територију деловања. С обзиром на то да нису стриктно везане за подручје из кога потичу, организоване криминалне групе најчешће делује и ван граница својих матичних држава тако што се на врло лак и брз начин повезују са сличним групама из других држава што доприноси интернационализацији.

Приликом дефинисања организованог криминалитета не треба занемарити ни чињеницу да, када је реч о облицима његовог испољавања, многи стручњаци који се баве изучавањем овог проблема имају различита, а понекад и супротстављена мишљења.

Ово посебно зато што постоје одређене недоумице у погледу тога да ли одређени облици криминалних активности заиста представљају организовани криминал. Између осталог, једно од питања је који су то услови који су неопходни да би организовани криминал деловао у случајевима када не постоји веза између организоване криминалне групе са носиоцима државних, политичких и других релевантних структура.

Многи аутори организовани криминал тумаче на основу доктринарног става, односно сматрају да је ту појаву тешко дефинисати с обзиром на њену феноменолошку комплексност. Она знатно отежава напор законодавца да, приликом стварања посебних кривичноправних и кривичнопроцесних норми које се односе на организовани криминал, изврши широко дефинисање самог појма.

Главни проблем који се јавља је одређивање прецизног садржаја термина *организовани*. Он може имати вишеструко значење јер се врло често обухватају појмови као што су организована криминална група, организовано криминално удружење или организација. Многи аутори су сагласни око тога, да криминална активност може бити организовани криминал само ако су испуњени неки од базичних услова, међу којима се посебно истиче захтев да се та активност врши са циљем стицање финансијске добити или моћи.

Теоретичари приступају дефинисању овог појма на два начина, тако што ову врсту проблема посматрају у ужем и ширем смислу. У ширем смислу сматрају да су то сви облици организованог криминалног деловања од стране криминалне организације, чије деловање се огледа кроз одређене фазе као што су припрема и извршење кривичног дела са циљем да се прибави противправна имовинска корист. Уже схватање појма организованог

криминалитета своди се искључиво на оне облике деловања у којима долази до спреге између шефова криминалних организација и представника државне власти и њених органа.[23]

2. Појава и историјски развој организованог криминала

Иако изгледа као савремени друштвени феномен, организовани криминал представља веома стару историјску појаву.

Сам термин се први пут појављује у Енглеској почетком XVIII века када је тако названа банда која се бавила одређеним криминалним активностима, а чији вођа је био Џонатан Вајлд (енг. Jonathan Wild). Разуме се, и пре тога постојале су разне криминалне банде, али је Вајлдова испољила одређене карактеристике које су својствене организованом криминалу. Она се бавила крађом ствари које је касније „проналазио“ вођа банде и враћао стварним власницима уз одређену новчану надокнаду. Уколико власници нису пристајали на овај вид размене, вођа банде је преко својих мрежа продавао ствари на територији Енглеске, али и на територији других држава као што су Француска, Холандија и Белгија. У својим криминалним активностима Вајлдова банда је имала одређени вид заштите од тадашњег енглеског краља Џорџа I (енг. George I). На крају је банда ипак разбијена, а сам Џонатан Вилд бива осуђен и обешен 24. маја 1725. године.[24]

Оно што је Вајлдову банду чинило једном од првих организованих криминалних група су систематски приступ криминалним активностима, хијерархијска структура и повезаност с носиоцима власти.

Истини за вољу, везе државе са појединим криминалним структурама постојале су и много раније.

Једна од занимљивији историјских појава је гусарство (гусарење). У свакодневном говору гусари се обично изједначавају са пиратима, што је погрешно. Пирати су морски разбојници (попут нпр. уличних или друмских разбојника) и одувек су сурово кажњавани.

Напротив, гусари су били приватна лица која су, користећи наоружани приватни брод, такође вршила акте насиља на мору, али су то чинила по овлашћењу владара или владе неке државе (на основу посебног документа, званог „гусарско писмо“ или „гусарски налог“) и

[23] Бошковић Мићо, 1998, стр. 7-8.
[24] Игњатовић Ђ,, 1998[2], стр. 13.

по одређеним правилима. Премда нису били обични криминалци, гусари су пљачкали трговачке бродове и луке страних земаља, првенствено оних са којима је држава која им је издала гусарски налог била у рату. Уживали су подршку државе која их је ангажовала, а у случају заробљавања имали су статус ратних заробљеника. Државе су их користиле јер су тако растерећивале своје ратне морнарице од одређених задатака, економски исцрпљивале непријатеља прекидајући му трговину морем и, посебно, пуниле своје касе – велики део плена гусари су давали држави у чијој служби су били. Златно доба ове установе било је између XV и средине XIX када су своје гусаре имале све тадашње поморске силе.[25]

Премда, тако схваћено гусарство, строго узев, није представљало организовани криминал, оно је са њим ипак имало одређене сличности. То је још више долазило до изражају у случају тзв. приватних репресалија у у доба мира, када су, добивши претходно такву дозволу од свог владара, гусаре ангажовали трговци и друга приватна лица којима су пирати (морски разбојници) отели бродове или товар. Та лица су тада имали право да ради накнаде причињене им штете предузимају насилне акције (претрес, задржавање, одузимање, уништење) против трговачких бродова и имовине на њима који су били из држава из којих су били разбојници који су их опљачкали. Пошто обично нису сами имали ресурсе неопходне за остварење таквих акција, оштећени су ангажовали гусаре. [26]

Према изложеном, гусари, строго узев, нису били криминалци већ би се пре могли назвати помоћном (приватном) ратном морнарицом држава, онда када су се дејствовали по налогу неке државе за време неког оружаног сукоба, или посебном врстом колектора тј. принудних наплатилаца дуга, онда када су радили за оштећена приватна лица. У оба случаја они су били законити институти и, ако су поштовали утврђена правила, њихове акције се нису сматрале противправним.

Са друге стране, користили су силу, били су одлично наоружани (бродови са моћним топовима и лично наоружање посаде), имали су чврсту унутрашњу организацију са строгим правилима, отимали су туђа добра и живели од отетог, делили су плен са највишим државним органима и др. Томе ваља додати да су се, посебно онда када нису имали посла, гусари често отимали контроли и макар повремено претварали у пирате, што значи у морске разбојнике који нападају, убијају и пљачкају сваког за кога процене да га вреди

[25] Krivokapić B., 2023, str. 390-393.
[26] Id, str. 390, 691-698.

напасти и да се може релативно лако савладати. Ова немогућност сталне и стварне контроле над акцијама гусара и чињеница да се знало да многи међу њима злоупотребљавају свој статус били су неки од главних разлога због којих је након низа нових ограничења уведених почетком XIX века, гусарство 1856. године дефинитивно укинуто и забрањено Париском поморском декларацијом. Од тада је напад приватног брода на други брод сматран морским разбојништвом, што значи пиратством.

Крајем XIX века на територији Европе долази до појаве савременог облика организованог криминала чији се настанак првенствено везује за Италију, а посебно за мафију која је у то време била синоним за све видове криминалног организовања. Реч *mafia* потиче од италијанске речи *Mafioso* што би у преводу значило „Фамилија“, међутим за овај појам има више различитих значења. Најчешће се има у виду оно које се своди на разне облике криминалних организација са чврстом хијерархијском структуром, карактеристичним обичајима и кодексом понашања, чије порекло и примарно подручје деловања није Италија, већ су то нпр. Латинска Америка, север Африке, Русија итд.

Криминологија сматра да је мафија настала на Сицилији крајем XVIII века, а као разлоге наводи отпор тамошњих сељака суровој страној власти. Мафија је у то време била „држава у држави“- била је подељена на „породице“, на чијем челу се налазио вођа, познат као „кум“ (итал. padrino). Чланови који су били део „породице“ морали су да се придржавају правила која су се односила на чврсту дисциплину, оданост, послушност и тзв. „закон ћутања“ (omerta).

3. Најпознатије мафијашке организације

Двадесети век доноси нове изазове, па самим тим и мафијашке организације прелазе своје дотадашње границе и шире своје делатности на територију САД. Оне се јављају у виду тајних организација које настају у круговима италијанских миграната. У почетку су се искључиво бавиле илегалном производњом и трговином алкохола, али су касније наставиле да шире своју криминалну активност и да се баве другим илегалним радњама као што су илегална трговина наркотицима, организовање коцке, проституције и слично. У периоду од 1890. до 1910. године долази до великих миграција италијанског становништва у Америку где се по први пут појављује криминална активност у виду изнуде новца односно рекетирања богатих сународника (убирање новца са претњом или силом наметнуто

„плаћање заштите“) коју организује тајна организација под називом „Црна рука“ (итал. „La Mano Nera“).

У наше време снажне мафијашке организације постоје широм света. Има их на сваког континенту, у скоро свакој држави. При томе многе од њих се не задовољавају пословањем унутар државних граница конкретне земље, већ шире своје послове на суседне, али све више и на у географском смислу врло удаљење државе.

По много чему међу најпознатије такве организације спадају оне које су пореклом из Италије и стога се све скупа називају Италијанска мафија (уосталом, и реч „мафија“ је италијанског порекла). Међу њима најразвијеније и најозлоглашеније су:

1) Коза ностра;

2) Ндрангента;

3) Камора;

4) Сакра корона унита.

Када је реч о организованом криминалу пореклом из других делова света, тешко је издвојити највеће и најважније такве структуре, јер је конкуренција врло велика, а и живот стално доноси промене, тако да једне организације слабе, док се друге истовремено уздижу.

Ипак, из много разлога, посебну пажњу заслужују:

1) кинеске Тријаде;

2) јапанске Јакузе,

3) Колумбијска мафија;

4) Руска мафија или „Братва“;

5) Албанска мафија.

Поменуте мафијашке организације представљају неке од најзначајнијих у светском криминалном подземљу и имају значајан утицај на друштво и економију у различитим деловима света.

Поред њих постоје и многе друге сличне организације које су присутне у разним деловима света и које се времена на време привлаче пажњу светске јавности. Између осталог, своје место у свету криминала заузимају структуре које су обично познате као Америчка мафија, Мексичка мафија, Карипска мафија, Индијска мафија, Израелска мафија, Нигеријска мафија, Мароканска мафија, Јужноафричка мафија, Украјинска мафија, Јерменска мафија, Турска мафија, Грчка мафија, Бугарска мафија, Српска мафија итд. Чак

је и малена Црна Гора успела да постане препознатљива по својим криминалним организацијама,[27] њиховој улози у шверцу кокаина и немилосрдним обрачунима између Шкаљарског и Кавачког клана.[28]

Важно је напоменути да се ситуација у свету организованог криминала стално мења, а нове групе могу добити на значају док друге губе свој утицај. Ефикасност борбе против ових организација такође утиче на њихову активност и снагу.

Важне промене у спољњем свету изазивају скоро тренутно прилагођавање организованог криминала, који мења не само 1) своју структуру и 2) начин рада, као и 3) територијални простор на коме делује, већ и 4) поље деловања у смислу да почињу да се баве потпуно новим криминалним активностима, под условом да оне уз разуман ризик доносе велику добит.

Премда има и оних које се, изузетно, баве свим доле наведеним активности, већина мафијашких организација је специјализована за неке или одређени број делатности као што су:

- илегална производња, шверц и незаконита трговина дрогом;
- шверц и незаконита продаја цигарета и алкохолних пића;
- трговина људима;
- проституција;
- кријумчарење миграната;
- незаконита трговина ватреним оружје;
- илегално коцкање;
- изнуда;
- производња и продаја фалсификоване робе;
- кријумчарење и незаконита продаја животиња;
- незаконита продаја уметничких дела и других културних добара;

[27] Премда су у јавности најпознатији Кавачки и Шкаљарски клан, 2021. је у Црној Гори идентификовано 10 организованих криминалних група (из Котора, Бара, Берана, Бечића, Будве и др.), које су углавном специјализоване за шверц и илегалну продају дроге, цигарета и оружја.

[28] Ова два клана која су у прошлости функционисали заједно, касније су се поделили и од 2015. г. су у међусобном рату, који је до сада однео више од 50 живота, с тим да се ликвидације не само у Црној Гори, већ широм Европе. Оно што многи не знају је чињеница да су и Кавач и Шкањари насеља која чине део Котора и налазе се на само стотинак метара једно од другог (са обе стране тунела на улазу у Котор). По попису из 2023. године у Кавачу је имао 799, а Шкаљари 3.463 становника, што значиу купно тек мало више од 4.250. Када се зна да су око 10% увек малолетници, то значи да је 4.200 становника који живе на практично истом простору, изнедрило два моћна и бескрупулозна клана који су постали познати широм Европе.

- прање новца;

- сајбер криминал и други видови високотехнолошког криминала; и др.

1. Коза ностра

Коза ностра (итал. Cosa Nostra, „наша ствар“) која се понекад назива Сицилијанском мафијом (итал. mafia siciliana) је вероватно најпознатија италијанска мафијашка организација.[29]

У извесном смислу уједињује разне криминалне групе познате као „породица“ или „банда“ (итал. cosca) од којих свака има свог шефа (итал. capo) и контролише одређену територију. Све их повезују исти кодекс понашања и заједничка организациона структура на чијем челу се налази „шеф свих шефова“ (итал. capo di tutti capi) који је из најутицајније „породице“ и носи ту титулу доживотно.

Дејствује пре свега на Сицилији и широм Италије, али и изван њених граница. Има упоришта на просторима САД, Канаде, Аустралије, Француске, Немачке, Белгије, Холандије, Русије и другде.

Настала је на италијанском острву Сицилија, а њени корени сежу у XIX век. С обзиром на то да је Сицилија током историје била освајана од стране Арапа, Шпанаца и Француза, локално становништво је било приморано да се тајно организује како би се заштитило од окупатора. Организације које су настале вековима уназад сматрају се зачетницима данашње мафије.

Ова мафијашка организација је на првом месту тајна структура са низом специфичних карактеристика, од којих су најзначајније оне које се односе на правила понашања чланова од којих се захтева да буду одани и лојални, поштени, часни, угледни, рационални, тимски играчи. Међу члановима влада кодекс ћутања (omerta), није дозвољено да се интерес неког од члана организације преклапа са интересом другог члана и обрнуто, такође се од чланова захтева да се женска лица и старије особе поштују и слично.[30]

[29] Више о Коза ностри: Paoli L., 2003; Paoli L., 2004, pp. 20-24; Diki, 2007; Lupo S., 2009; Albanese J. S., 2012, 93-108; Savona E. U. 2012, pp. 3-25; Dickie J., 2014; Dimico A., Alassia I., Ola O., 2017, pp. 1983-1115; Acemoglu D., De Feo G., De Luca G. D., 2020, 537-581; Catino M., 2020, pp. 69-140.

[30] Cressey, 1969, p. 21.

Приликом уласка нових чланова акценат се ставља на њихово „часно“ понашање (чланови се између себе зову „часни људи“). Основно правило код приступања је да се члан постаје само у случајевима ако је неко лице позвано да приступи и да за исто постоји доказ да је поуздано. Како би се нова лица прикључила организацији потребно је да прођу „ритуал приступања“ у којем се заклињу да ће доживотно бити верни Организацији, да ни под којом присилом не смеју одати да су чланови Коза ностре, као ни којим криминалним активностима се баве.

Сицилијанска мафија или Коза ностра се сматра аристократијом организованог криминала. Није само злочиначка организација која се инфилтрирала свуда, већ се истиче да почива на породици која организује живот мафијаша од њиховог рођења, па све до смрти, на тај начин што у њихове приватне животе уноси своја правила. Чланови су заветовани су на ћутање, односно на *омерту*, која је омогућила дуг опстанак италијанској мафији. Често се наводе примери хапшења мафијаша који, иако су имали непријатеље међу другим породицама, никада нису одавали никога („цинкарили“). Уколико би се то десило, сви припадници Коза ностре би се устремили на њега. У случајевима када су постојале размирице међу супротним клановима, оне су решаване на њихов начин и то најчешће крвном осветом, такозваном *вендетом* (лат. vindeta, освета, враћање истом мером).

Коза ностра почива на одређеним принципима који су одлика модерних држава, а то су пре свега народ, територија и влада. Донедавно се сматрало да је ова организација деловала само на одређеном подручју као што су градови Палермо, Трапани и Агрићенти. Статистике показују да се њена криминална активност проширила и на провинције Рагуза, Ена и Месина. Према неким европским извештајима италијанска мафија броји негде око 1.500 чланова, а број сарадника се креће око 15.000 на југу Италије.

Главне криминалне делатности којима се бави ова организација су трговина кокаином и хероином, одакле стиче већину профита. Пошто Коза ностра има огромну економску моћ, она такође има велики утицај на одређене политичаре и лица из пословног света.

Управо спреге између мафије и политичара као и људи из пословног света, навеле су неколико тужилаца у Италији да предузму акцију под називом „Чиста рука“ (Mano Pulita) која се односила на серију истрага о корупцији које су спроведене у Италији током 90-их година прошлог века, а која је имала за задатак да искорени корупцију која је била присутна у круговима власти и пословног света. Акција која је трајала две године имала је за резултат

више од 1.500 ухапшених политичара и лица из пословног света оптужених за кривично дело корупције. Велики број чланова италијанског парламента био је оптужен за корупцију, а статистички подаци указују на то да је њихова зарада од кривичног дела подмићивања достизала цифру од око 20 милијарди долара.

Многи аутори сматрају да је назив ове организације по многу чему споран. По једнима води порекло из арапског језика, неки сматрају да му је корен речи у грчком језику, али има и мишљења да се може пронаћи у различитим дијалектима италијанског језика, као и да је настао тако што је дошло до спајања почетних слова парола које су настале на Сицилији када је дошло до мобилисања становништва за борбу.

Ради се о огромној злочиначкој криминалној организацији која своје способности и средства користи за илеглану трговину наркотицима, које пребацује са једног континента на други, док су њени чланови „убачени“ на стратегијске положаје у разним земљама и градовима.

Сицилијанска мафија је у два наврата била на мети фашизма са циљем да се становништво ослободи мафије и да се окрену фашизму. За Бенита Мусолинија, вођу италијанских фашиста, може се рећи да је био имун на криминалну делатности сицилијанске мафије коју је на известан начин успео да је ограничи. Ипак, ово деловање фашизма није дуго трајало. Одмах након завршетка Другог светског рата долази до процвата мафије и њено криминално деловање постаје јаче него икад. Дошло је до одређених промена у редовима Коза ностре тако што су њени чланови подељени на мање криминалне породице, с тим да је њихова повезаност постала јача, избор нових чланова подвргнут много строжијим критеријумима.

Нове мафијашке организације које су се појавиле након Другог светског рата баве се криминалним делатностима као што су илегална трговина наркотицима, оружјем и муницијом, држањем монопола у одређеним областима привређивања, корупцијом државних службеника, давањем разних провизија које су биле изражаване у великим вредностима у виду новца, уметничких дела и слично. С обзиром на то да су проширене делатности којима се баве, дошло је и до стварања новог профила чланова Коза ностре. Припадници ове оирганизације декларишу се као „људи од поверења“, који не примају клијенте, не баве се „јавним пословима“ у окружењу у којем живе, делују на начин који је

близак немафијашком преступништву и у свом деловању имају подршку мафијашке организације.

За тај временски период и неколико деценија касније везују се и многа убиства италијанских државника, полицијских службеника, судија у кривичним процесима против мафијашких организација. Једно од мафијашких убистава које се десило пре три деценије, а које је променило Италију је свакако убиство чувеног судије Ђованија Фалконеа, али и убиство судије Паола Борселинија која су извршена од стране Коза ностре.[31]

2. Ндрангета

Ндрангета (итал. 'Ndràngheta) је калабријска мафијашка организација чије криминално деловање није везано само за област Калабрије, већ је распрострањено и на друге територије како унутар Италије тако и ван ње (има базе у Африци, Латинској Америци и др.)[32]

Њен назив потиче од два термина која се срећу у грчком језику. Први је *andragatea* (од гр. *adros* - човек) и у буквалном смислу може се превести као „понашати се као прави човек". Други је *andranghetos,* што би у преводу значио „храбар и лукав човек".

Порекло ове организације сеже још у XVII век када су сељаци унајмљивали разбојнике како би се заштитили у рату који су водили против људи из високог сталежа који су желели да преузму власништво над земљом.

Ова врста „заштитника" довела је почетком XIX века довела до стварања криминалне организације, која је за свој настанак искористила сицилијански модел „часног друштва". Као и код већине криминалних организација и у случају Ндрагенте важе одређена правила и веома комплексни ритуали код пријема нових чланова. Да би постао „човек од поштовања" потенцијални члан мора извршити неке радње, као што су, између осталог, извршење кривичног дела убиства на бескруполозан, лукав и „храбар" начин.[33]

У организацијском смислу Ндрагента је састављена је од више мафијашких породица које заједно чине „друштво уважених". У поређењу са Коза ностром, има слабију вертикалну хијерархију, што је плодно тле за разне унутрашње спорове и крваве обрачуне између чланова појединих породица.

[31] DW, 2022.
[32] Више о Ндрангети: Paoli L., 2003; Paoli L., 2004, pp. 20-24; Dickie J., 2014; Serenata N., 2017; Sergi, 2020, 1522-1536; Catino M., 2020, 69-140; Dalla Chiesa, 2021, pp. 563-586.
[33] Sačić Ž., 1997, str. 7.

На врху Ндрангете је вођа познат као капо кримине, криминални шеф (итал. capo crimine, capocrimine) чији назив долази од годишњег скупа представника разних организација у оквиру Ндрангете, који се одржава сваког септембра у једној цркви у насељу Сан Лука, а зове „кримине, злочин“ (итал. crimine). За разлику од шефа Сицилијанске мафије, капо кримине, премда је и сам у неку руку „шеф свих шефова“ не заузима ту позицију доживотно и има знатно мања овлашћења.

Иако није толико позната као друге италијанске мафијашке групе, Ндрагента је у данашње време једна од најмоћних криминалних организација на свету.[34] Она готово да има монопол над европском трговином кокаином. Поред трговине наркотицима која јој је примарна делатност, издвајају се и трговина некретнинама, изнуде од људи који припадају богатом слоју дрштва и отмице.

У последње три деценије у Италији је одржано је неколико великих суђења припадницима ове мафијашке организације. Једно од највећих, ако не и највеће, завршено је 2023. године. Тада је од укупно више од 300 оптужених, око 100 ослобођено оптужбе, али је исто тако више од 200 осуђено на затворске казне у укупном трајању од више од 2.200 година.[35]

3. Камора

Камора (итал. Camorra од ka morra) је једна од највећих и најстарих италијанских криминалних организација (датира из XVII века).[36] Назив дугује игри, познатој још у далекој прошлости.[37] Реч „камора“ означава свађу односно тучу, а пошто је поменута игра често повезана са клађењем, она се неретко завршава управо тако.[38]

Настанак ове организације везује се за Шпанију, одакле се за време владавине династије Бурбона проширила на Италију.

[34] РТС, 2023.
[35] Ghiglione D., 2023.
[36] Више: Behan T., 1996; Paoli L., 2003; Paoli L., 2004, pp. 24-25;Dickie J., 2014; Ceci E., 2018, pp. 285-302; Catino M., 2020, 69-140.
[37] Ради се о сложенијој варијанти игре пар-непар. У садашњем облику настала у Старом Риму одакле се проширила на читав Медитеран - једна њена верзија је у Далмацији позната као „шијавица“. Игра се тако што два играча (ређе већи број њих) истовремено у простор између себе (обично на сто) избацују прсте шаке и узвикују неки број од 2 до 12. Циљ је да се погоди тај број. Победа зависи од среће, али и од умећа играча (искусан играч прати како игра њеног противник па на тај основи прави неку врсту тактике).
[38] Због тога је у Италији једно време била забрањено играти ту игру у јавиним локалима.

Своју криминалну активност ова мафијашка структура је започела је у регији Каманија, чији је главни град Напуљ. Одатле је наставила да се развија и шири на друге територије, па је почетком двадесетих година прошлог века имала велики утицај и на просторима САД.

За ову криминалну организацију везује се низ фаза које је прошла током свог развоја. Специфично је да током XIX века њени чланови нису увек била лица која су припадала сиромашном слоју друштва, већ су потицали из имућних породица. У том временском периоду сматрало се да је „камориста“ бити часно.

Организацијски гледано Камора нема строго централизовану структуру. Посебно, нема једног ауторитативног шефа свих шефова, већ се на њеном чијем челу налази „комитет главешина“. Камора се састоји од независних група („братстава“) које се повремено међусобно сукобљавају. То је последица одсуства чврсте организације и хијерархије то јест непостојања неприкосновеног вође унутар криминалне организације

Камора важи за једну од најмоћнијих, технички најбоље опремљених и истовремено најопаснијих и најнасилнијих криминалних организација не само у Италији, већ и у читавом свету.

Међу њеним члановима влада гвоздена дисциплина, нови припадници се регрутују у затворима где су се обучавали за вршење тешких кривичних дела укључујући и убистава. У извесној мери Камора је подељена не само у организационом погледу, већ и у односу на делатности којима се бави.

Традиционали послови које обављају чланови Каморе су сва кривична дела у вези са разбојништвима, изнудама, киднаповањима и трговином људима. Највеће приходе ова криминална организација зарађује вршењем кривичних дела која се односе на илегалну трговину наркотицима, а посебно кокаина. Не треба заборавити ни чињеницу да је поред илегалне трговине наркотицима битна делатност, којом се ова криминална организација бави, кривично дело прање новца у Холандији, Енглеској и Немачкој. Поред наведног Камора се доводи у везу са мафијашким организацијама из Руске Федерације које су се у претходном периоду бавиле кријумчарењем руског наоружања, а према неким подацима и нуклеарних материја.

Једна од карактеристика ове организације је да се њене вође радо баве политиком, истина углавном на локалном или регионалном нивоу.

4. Сакра корона унита

Сакра корона унита (итал. Sacra Corona Unita), у преводу са италијанског значи „Уједињена света круна".[39] Избор тог назива се објашњава се повезаношћу са класичном мафијашком субкултуром, у којој свака од три речи садржане у имену организације има своје значење: 1) *свето* подсећа на то да се нови члан у извесном смислу „посвећује“ („крштава“); 2) *корона* асоциација на бројаницу која се користи у процесијама;[40] 3) *уједињена* подсећа на то да се чланови попут карика уједињују у један снажан ланац. [41]

Позната је и као Четврта италијанска мафија или „четврта звезда“ међу италијанским мафијашким организацијама.

То је једна од најмлађих таквих структура. Премда има и нешто другачијих објашњења, углавном се сматра да ју је 1981. године, на Божићно вече, основао у затвору Трани у Апулији, познатој и као Пуља,[42] Ђузепе Роголи (Giuseppe Rogoli) који је већ био повезан са Ндрангетом.

Основне карактеристике ове криминалне организације су да је настала тако што су се одређене групе одвојиле од криминалних организација Ндрагента и Камора, а неки подаци указују на то да су им се придружиле и групе које су биле саставни део Коза ностре.

Организација је ојачала и омасовила се у време сукоба на Балкану, 90-их година прошлог века, али када се ситуација смирила мање-више вратила у претходне оквире. Данас Санкта корона унита окупља око 50 кланова и има око 2.500 чланова.

Криминалне активности ове организације су првенствено везане за кривична дела шверца цигарета, шверца и незаконите трговине наркотицима и оружјем, преваре, проституције и кријумчарење људима. Њено поље деловања је област Апулија (Пуља) али је карактеристично да је повезана и са другим криминалним организацијама попут колумбијских картела, руске и азијске мафије.

[39] Више: Paoli L., 2003; Paoli L., 2004, pp. 25-26; Dickie J., 2014; Maglietta F. et al., 2017, 947-952; Massari M., 2017, 101-116; Catino M., 2020, 69-140.

[40] Везу по свему судећи треба тражити у томе што се традициона католичка бројаница, а такође и молитве које се произносе уз њено коришћење, зову „розараијум“ (лат.rosarium), што значи „венац од ружа“ или „круна од ружа“. У српском и хрватском језику за поменуту бројаницу се користи назив „круница“ тј. мала круна.

[41] La Stampa, 2012.

[42] Регија у југоисточној Италији, чији главни град је Бари.

5. Тријаде

Тријаде су криминалне организације које потичу из Кине и које су широко распрострањене не само у тој земљи већ и у различитим деловима света.[43] Никада се није радило о једној јединственој организацији.

У ужем смислу, Тријадама се називају само криминалне групе које потичу из Хонг Конга, Макаоа и са Тајвана, док се оне са великог копненог дела Кине називају „криминалне групе са копна Кине“ или „црна друштва“. У ширем значењу, које се обично користи изван саме Кине, под Тријадама се сматра сав кинески организовани криминал.

Постоје разне верзије о пореклу њиховог имена. По једној, он је последица веровања у мистичан значај броја 3. По другој, он потиче од грчке речи *trias*, *triados* што у преводу значи тројство, односно групу коју чине три лица, што је последица традиционалне организације рада у Кини која подразумева једног шефа и двојицу који су му подчињени, с тим да се то доследно примењујена разним хијерархијским нивоима. Трећа верзија се ослања на чињеницу да је симбол ове организација једнакостранични троугао који има посебно занчење и чије стране представљају три основне концепције о небу, земљи и човеку.

Порекло Тријада је нејасно, јер је мешавина чињеница и митова. Постоји веровање да су настале у XVII веку, када су Манџури из северног дела Кине освојили целу Кину, оборивши Минг и успоставивши Ћинг династију. Сматра се да су присталице бивше Минг династије формирале политичка тајна друштва с циљем да сврну владајуће Манџуре које је Хан народ сматрао странцима. Једно од ових друштава била је Хунг Лига, која се данас сматра оригиналним тријадским друштвом, из којег су потекле данашње тријадске организације.

Током времена изворно друштво Тријаде се распало на бројне одвојене организације. Са политичким дешавањима у Кини, оригинални политички циљеви давно су изгубљени, а ове некада патриотске тајне дружине су прерасле у данашње криминалне организације.

[43] Више о Тријадама: Booth M., 1999; Yam T. P. 2001, pp. 27-39; Chu Y. K., 2002; Crutis G. E., 2003; Linter B., 2004, 84-96; Wing L. T. 2010, pp. 851-872; Zhang S. 2012, 109-128; Wang P. 2012, pp. 46-49; Wing L. T., Kwok S. I., 2012, pp. 67-89; Van Oudenaren J. S. 2014, pp. 127-153; Wang P., 2017;Weinrich B. 2019, pp. 165-182; Wang P., Kwok S. I., 2023, pp. 445-467; Fraser A., Joe-Laidler K., 2024, pp. 139-156.

Данас тријадска друштва постоје само ради остваривања криминалних активности у циљу стицања материјалне добити. Чест израз „Мрачно друштво" или „Мрачна асоцијација" користи се да би се описале све тријаде као злокобне и зле, уместо мистичког братства.

Организацијски гледано Тријаде функционишу на принципу „гроздова" које чине „ћелије" које су састављене од „пешадије", а које су под патронатом „великог брата". Иако су настале много раније, њени савремени облици се вежу за XVIII век.[44]

Тријаде имају клановску структуру која почива на систему поверења међу припадницима организације, што свакако представља велику предност за њих, посебно приликом уласка на криминално тржиште. Ове групе су познате по својој организованости. Све тријаде имају иста веровања и ритуале.

Нови чланови који улазе у организацију морају да прођу церемонију иницијације која је од битног значаја јер се самим тим умањује могућност да дође до издаје или преваре међу члановима.

Унутар Тријада граде се односи који су базирани на поверењу и солидарности међу свим припадницима, па се самим тим стварају везе ритуалог сродства које су битне у случајевим скривања материјала и људских извора који се користе за постизање заједничких циљева. У случајевима када поступак социјализације не успе, с обзиром на то да у склопу Тријада постоји више криминалних организација која имају своја владајућа тела, која су припадници конфедерације, за кажњавање насиља долази до мобилизације војног апарата који креће у одбрану организације и заштите интереса од спољних претњи.

Припадници Тријада заштићени су од стране криминалних синдиката строгим правилима међу којима се издвајају она која се односе на омогућавање бекства из затвора. То се омогућава улагањем огромних новчаних средстава и ангажовањем најугледнијих адвоката, нуђењем високих кауција, застрашивањем оштећених и сведока, бригом о породици лица које је лишено слободе, као и о самом лицу током издржавања казне и након његовог пуштања на слободу.

Након Кинеске револуције 1949. године велики број припадника Тријаде остаје на просторима Хонг Конга и Тајвана.

[44] Бошковић Мило, 2007, стр. 136.

У Хонг Конгу је дошло до стварања три моћне криминалне организације „Зелени ганг“, „Чиу Чан“ (Chiu Chan) и „14 К“, од којих прве две улазе у посао са опијумом, који је био нарочито карактеристичан за подручја Бурме, Лаоса и Тајланда познатији под називом „Златни троугао“. Након Другог светског рата појавиле су се опасне криминалне банде које су биле посебно активне у кинеским четвртима у градовима попут Сан Франциска, Ванкувера и Амстердама, међу којима су биле најпознатије Летећи змајеви (енг. Flying Dragons), и Сенке духова (енг. Chost Shadows).

Криминалне делатности којима се у данашње време баве Тријаде су послови који су повезани са трговином и продајом хероина, али и трговина илегалним мигрантимаа у југоисточној Азији, кријумчарење оружја и муниције, фалсификовање, контрола рада коцкарница и широки спектар других криминалних активности.

6. Јакузе

Јакузе су јапаске криминалне организације. Корене вуку из XVII века, а име дугују најлошијој комбинацији (8-9-3, изговара се „ја-ку-са“) која се може добити у једној игри картама. Стога се њихов назив преводи као „безначајни“, „лош“, „рђав“ или „никакакав човек“. [45]

Историјски гледано Јакузе се појављују још 1612. године када су били познати као ексцентрични квази самурају под називом „kabuki-mono“ што би у преводу значило “луди момци“. Њихова улога била је првенствено заштита градова.

У прво време организације јакуза су се састојале од лица која су се бавила коцком и убиствима, да би касније прерасла у борбену силу током сукоба локалних и регионалних вођа. Посебно важна је 1700. година која се везује за појаву криминалне организације Јакузе које је у то време била састављена од bakuta (коцкара) и tekia (уличних подводача). Овај термин је остао у употреби и користи се како би се означила припадност овој криминалној организацији.

Када је од 1868. године у Јапану почела тзв. Меиђи обнова (комплект политичких, војних и социјано-економских реформи) дошло је и до модернизације јакуза. То се посебно одразило у домену њиховог чланства и криминалних делатности којима су се бавили.

[45] Више: Kaplan D. E., Duro A., 2003; Hill P., 2004, pp. 97-116; Rankin A., 2012, pp. 1-27; Higgins S. 2014, pp. 190-208; Raz J., 2017; Moorman D. 2020; Baradel M., 2021, pp. 74-91; Wang B. 2022, pp. 960-963.

Након Другог светског рата долази до одређених промена. У периоду од 1958. до 1963. године расте број чланова јакуза. По неким статистичким подацима број чланова се увећао за 150%. Сматра се да су јакузе доживеле процват 1963. године, када су имале више од 184.000 чланова, што их је чинило најбројнијом криминалном организацијом на свету.

Јакузе су познате по чврстој хијерархијској структури, краткој фризури, тетоважама по читавом телу, посебним ритуалима и обичајима, строгом кодексу понашања који подразумева безусловну потчињеност шефу и др.

Неке од њихових карактеристика су да, за разлику од многих других криминалних организација, немају јасно дефинисано територијално подручје деловања, не ослањају се на родбинске везе и не настоје да у тајности држе своју унутрашњу хијерархију, бројност, руководство и др. Са друге стране, јакузе настоје да играју значајну улогу у економском и политичком животу.

Организацијски гледано, јапанске Јакузе су састављене од већег броја главних организација, од којих су напознатије Јамагучи, Инагава и Сумијоси. Пошто нису јединствено организоване често долази до сукоба између појединих кланова.

Главне криминалне делатности којима се баве јапанске јакузе су игре на срећу, проституција, трговина наркотицима, корупција, изнуде, шверц и слично. Јакузе се, међутим, доста баве легалним пословима између осталог и инвестирањем у некретнине у другим државама (на Филипинима, Тајвану, Тајланду и другде).

По ономе што се може сазнати из медија, број јакуза из године у годину опада, а чланство у просеку постаје све старије. То је последице не само појачане полицијске репресије, већ и просте чињенице да је све мање младих који су вољни да се прикључе овој криминалној структури.[46] По свему судећи многи обичаји и ритуали карактеристични за јакузе, који су вероватно имали свој смисао у доба феудализма, одавно су превазиђени и одбијају младе који су се у највећој мери окренули модерном начину живота.

7. Колумбијска мафија

Колумбијска мафија заузима једно од водећих светских позиција у области организованог криминала. По својој структури и криминалним делатностима којима се бави

[46] Nippon.com, 2025.

битно се разликује од осталих мафијашких организација. Организована је у виду картела који су подељени на ћелије које су независне једна од друге, али су подређене шефовском тиму који је одговоран за све акције.[47]

Основна делатност колумбијске мафије је илегална производња, прерада и стављање у промет опојних дрога, првенствено кокаина. На основу неких статистичких података сваки десети становник Колумбије доводи се у вези са неким од криминалних активности које се односе на трговину наркотицима.

Најпознатији картели који су се бавили илегалним пословима везаним за наркотике, њихову производњу и транспорт у САД су они који су се налазили у Меделину и Калију.

Деведесетих година прошлог века Меделин (други по величини град у Колумбији) се сматрао најнебезбеднијим и најопаснијим градом на западној хемисфери са великом стопом нерасветљених кривичних дела.

Меделински картел се од 1976. до 1993. године бавио производњом, кријумчарењем и продајом кокаина и деловао не само у Колумбији и другим Латиноамеричким државама (Боливији, Хондурасу, Перуу), већ је имао монопол над продајом кокаина у САД и Канади и контролисао продају те дроге у Европи.

Картелом је руководио наркобос Пабло Ескобар (Pablo Emilio Escobar Gavirie) познат као „краљ кокаина“. За њега се сматра да је био најбогатији криминалац у историји - његово богатство било је веће од 65 милијарди америчких долара.[48]

Ескобар је запамћен као један од најмоћнијих и најопаснијих криминалаца икада. За време његове власти Меделински картел је држао монопол над тржиштем кокаина у многим земљама. Процењује се да је у САД. контролисао 80% тог тржишта.

Поред ситних криминалаца, „чувара“, „војника“ и професионалних убица, Меделински картел је запошљавао и мноштво адвоката, економиста, хемичара, пилота и др., поставши

[47] Више: Thoumi F. E., 1992, pp. 37-64; Sánchez F., Solimano A., Formisano M., 2005, pp. 119-159; Thoumi F. E., 2012, pp. 131-148; McDermott J., 2014, pp. 1-11; Espejo-Duarte M. P., 2021, pp. 157-192.

[48] На врхунцу моћи његов картел шверцовао је у друге земље неколико тона кокаина недељно и од продаје те дроге зарађивао и до 450 милиона долара недељно. Премда га је немилице трошио, новца је било толико да је Ескобар пакете кеша од по неколико милиона долара крио у зидовима, у поду и др. услед чега се велики део новчаница пропао. По речима његовог брата, годишње је отписивано око 10%, или 2,1 милијарда долара зато што су новчанице појели пацови или је оне уништене на други начин. У неким случајевима новац је једноставно изгубљен. Ескобаров братанац је 2020. пријавио да је у зиду куће свог стрица нашао пакет са 18 милиона долара. BBC, 2020; Tikkanen A., Internet.

нека врста државе у држави. Додатно, картел је настојао да поред економске, стекне и политичку моћ.

Између колумбијских власти и Меделинског картела вођени су крвави обрачуни у којима је страдао веома велики број људи. Након што је поменути картел убио читав низ високих државних функционера,[49] колумбијска влада је, у сарадњи са ривалским картелом Кали, почела бескомпромисну борбу против Ескобара и његове криминалне империје. Та борба се завршила Ескобаровим убисвом 1993. године. То, међутим, није значило и крај организованог криминала у Колумбији.

У граду Кали је 1977. године створена још једна криминална организација која се такође бавила илегалном трговином наркотицима и која је по многу чему била слична картелу Меделин.

Оснивачи картела Кали били су банкар Гилберто Родригез Орехуела (Gilberto Rodriguez Orejuela), његов брат Мигел (Miguel), који је био адвокат, официр Хозе Сантакрус Лондоњо (Jose Santa Cruz Londono) и ранији професионални киднапер Гералдо Монкада (Geraldo Moncada).

Овај картел је постоја од 1977. до 1998. На врхунцу своје моћи, између 1993. и 1998. гоине, контролисао је преко 80% кокаинског тржишта у Колумбији, али и у Европи и годишње зарађивао око 7 милијарди америчких долата.

Картел се суочио са жестоким гоњењем од стране полиције и других органа, а посебно од стране царинске службе САД, која му је за 13 година запленила око 50 тона кокаина. Након низа великих заплена кокаина и других удараца (неки његови водећи чланови су убијени) Картел Кали се 1998. г. распао. Браћа Орехуела су у САД осуђени на по 30 година затвора зато што су у ту земљу увезли око 200 тона кокаина.

Без обзира на све, то није уништило колумбијску мафију. Њено деловање је невидљиво, води је неколико шефова, послује на принципу поткупљивања како полицијских службеника, тако и високих функционера који се налазе у саставу владе.

[49] Ескобарови људи су, између осталог, убили: 1984. г. министра правде Р. Лару (Rodrigo Lara Bonilla); 1989. г. председничког кандидата, сенатора Л. Галана (Luis Carlos Galan) и команданта полиције у покрајини Антиокија, В. Кинтера (Waldemar Franklin Quintero); 1990. г. председничке кандидате Б. Харамиља (Berbabdo Jaramillo Ossa) и К. Пизара (Carlos Pizarro Leongomez); 1992. г. судију М. Велез Перез (Miryam Rocío Vélez Pérez) и многе друге.

Штавише, колумбијски нарко картели проширили су своје криминалне активности и на друге државе као што су Венецуела, Мексико, Аргентина и Боливија.

Деловањем и ширењем нарко картела у илегалне послове наведних држава дошло је до стварања великих прихода трговином наркотицима, што је довело до појаве новог израза у свету који се популарно назива „наркоекономија“.

8. Руска мафија

Разне криминалне организације у Русији регистроване су још око 1700. г. Бројне банде биле су велики проблем како за царску Русију,[50] тако, нарочито током грађанског рата и непосредно после његовог окончања, и за нову, бољшевичку власт. Почев од средине 20-их година прошлог века, организовани криминал је знатно смањен, мада не и искорењен. [51]

Почетак руског организованог криминала обично се везује за тајно друштво познато као Варавској мир. Ради се о руском изразу (*Воровской мир*) који буквално значи „Лоповски свет“ тј. „Свет лопова“, али тај превод не одговара суштини, између осталог и зато што се ту под лоповима не подразумевају само крадљивци, већ сви криминалци. И заиста, у руском језику се као синоними за реч „воровской“ (тј. лоповски) користе термини „криминальный“ (криминални), „уголовный” (криминални), „бандитский“ (бандитски) и слично.

Стога би у суштинском смислу бољи превод био „Друштво кримоса“, „Свет криминалаца“ или „Свет преступника“. У прилог томе може се навести аргумент да се и у руском као синоним за термин „воровской мир“ користи израз „криминальный мир“ („криминални свет“, „свет криминалаца“).

У ужем смислу реч „вор“ у овом контексту се односи само на тзв. „вора в законе“, о чему ће касније бити више речи.

Ово криминално друштво је развило властити кодекс части, који је наглашавао лојалност једних према другима и отпор цару.[52] Централни принципи овог кодекса били су; 1) не издавати једни друге; 2) не сарађивати са владом и 3) делити добит једнако са свима.

[50] Више: Кошко А., 2024.

[51] Више о руској мафији: Albini J. L., Rogers R. E., Anderson J., 1995, pp. 213-243; Varese F. 1996, pp. 129-138; Williams P., 1997; Rawlinson P., 1998, pp. 346-358; Granville J., 2003, pp. 446-453; Stephenson S., 2005; Friedman R. I., 2009; Siegel D., 2012, pp. 27-47; Lonsky J., 2020; Varese F., Lonsky J., Podvysotskiy Y., 2021, pp. 143-166; Galeotti M., 2023, pp. 907-924.

[52] Stanford Model UNs Conference, 2014. pp. 4-5.

Принцип дељења добити укључивао је, у то време, и оне који нису били чланови ворова. Стога су за многе осиромашене руске сељаке злочини вора били чини хуманости и херојства.

Ови криминалци такође су установили хијерархију унутар своје групе, користећи систем примитивних тетоважа за приказивање ранга. Та пракса се одржала до данашњих дана. Одређене ознаке које приказују неки ранг сме да носи само онај коме то припада. Познати су случајеви да су неискусни момци који су на слободи истетовирали на себи нешто што им се учинило занимљивим, не знајући да то има посебно значење и не сме да се неовлашћено тетовира, у затворима други затвореници су их терали да одмах како знају и умеју, па и жилетом, скидају тетоваже (и са њима, по природи ствари, кожу).

Као и код неких других криминалних организација, и у Русији је одавно створен посебан кодекс правила и обичаја које су чланови тог света дужни да поштују, а ако их крше излажу се ризику да буду кажњени, с тим да је то код тешких прекршаја значило смртну осуду који су на својим скуповима изрицали и затим извршавали сами криминалци. Тај својеврсни скуп обавезујућих правила познат је под разним називима, као што су „лоповски закон“ („воровской закон“), „лоповска вера („воровская вера”) итд. мада се најчешће користи изрза „воровские понятия“. Њему је тешко нађин адекватан израз у другим језицима, али условно би се могао превести као „лоповска традиција“, „лоповски обичаји“, „лоповска правила“ или „криминални закони“. Као што је већ поменуто, у свим поменутим случајевима реч „лопов“ не означава крадљивце, већ све припаднике подземља тј. професионалне криминалце.

У савременом значењу под Руском мафијом има се у виду облик организованог криминала који се појавио на простору СССР крајем 80-их година шрошлог века, дакле непосредно пред распад Совјетског Савеза.

Руска мафија је позната под називом „Братва“ (рус. „братва“, братство) с тим да су је једно време, у првом реду на Западу, понекад називали и Црвеном мафијом.

На Западу се Руском мафијом називају све криминалне организације са простора бившег СССР, па и оне које нису стриктно везане за Русију и чији чланови нису, или макар већински нису етнички Руси.

Говорећи само о Руској мафији у ужем смислу, она није, попут неких других крминалних организација, удружење са строгом хијерархијом, прецизном поделом послова и др. Ради се заправо о заједничком називу за мрежу аутономних криминалних група.

Сматра се да тако схваћена Руска мафија обухвата више од 6.000 разних криминалних група које се баве свим видовима криминала. Поред Русије, посебно у Москви и Санкт Петербургу, али и широм државе, активна је и у САД, Канади, Шпанији, Португалу, Француској, Аустралији и др.

Оно што ове различите групе деле, осим својих совјетских односно руских корена, јесте страст према свакој врсти криминалне активности која доноси профит. Руска организована криминална група је, пре свега, сналажљива и бави се свим облицима организованог криминала. За разлику од других међународних криминалних група попут Коза ностре (која се специјализује у изнуди) или колумбијски и мексичких картела (трговина дрогом), руска мафија је укључена у готово сваку врсту криминалне активности.

Руска организована криминална група је такође јединствена по томе што нема јасно дефинисану хијерархију. За разлику од италијанских мафија са својим капофамилијама, или кинеских тријада са својим планинским мајсторима, структурална рангирања руске мафије не укључују непревазиђене вође. Чињеница да се уклањањем неколико њених шефова не може срушити сама организација, даје Руској мафији непроцењиву стратешку предност над онима који покушавају да је униште.

То што нема неприкосновених шефова, не значи да нема никаквих ауторитета. За Руску мафију карактеристично је постојање посебне касте криминалаца чији припадници су познати као „вор в законе“ (рус. *вор в законе*).[53] У буквалном преводу то значи „лопов у закону“, „законити лопов“, „легални криминалац“. Међутим, буквални превод ту није прихватљив. Нити је обавезно у питању лопов (може бити и криминалац било ког другог профила под условом да ужива довољно велико поштовање) нити је он на било који начин „законити“. У посебном значењу када се каже „вор“ мисли се управо на „вора в законе“, а не на било ког другог криминалца, па ни крадљивца.

Вероватно би најближе истини користити за њега израз „преступник под заштитом“ или „криминалац са правом“. Ово зато што је реч о истакнутом преступнику, кога остали

[53] Дышев С., 2009; Galeotti M., 2018.

поштују због његовог личног поштења и принци пијелности. Стога би се могло рећи да је у питању „представник елите криминалног света“ или „чувар криминалних традиција“.

Реч је о јединственој установи каква не постоји у криминалном свету других држава. Ови својеврсни ауторитети руског криминалног света, које ћемо убудуће звати само „вор“ или умножини „вори“ (рус. воры), појавили су се у СССР почетком 30-их година прошлог века, када је појачана борба против криминалитета. То је изазвало реакцију подземља чија елита су постали „вори“, који су себе прогласили чуварима криминалних традиција из доба царске Русије.

„Вори“ су били везани посебним кодексом понашања, обичајима и традицијама, који, у свом традиционом облику, укључује потпуно одбацивање друштвених норми. Нека од правила која важе за ове криминалне ауторитете су: не смеју да сарађују са влашћу; не смеју да имају жену или децу; не смеју да раде –треба да живе само од плодова своје криминалне активности; дужни су да пруже моралну и материјалну помоћ другим „ворима“ користећи заједнички фонд; када дође до сукоба у криминалној групи или међу „ворима“ организује се састанак, скуп „ворова“ (рус. „сходка“) где се то решава; „вор“ је дужан да присуствује састанку на коме се разматра његово понашање или када се суди другом „вору“; казна за „вора“, одређена на састанку, мора се извршити; „вор“ не сма да се коцка, ако нема довољно новца да плати дуг; и др.[54]

Са друге стране, „вори“ у руском криминалном свету обављају низ важних функција. Они: прикупљају и шире потребне информације; заузимају водећу позицију у криминалној хијерархији, што им даје могућност да контролишу све ситне криминалце; имају важну организациону улогу у смислу да расподељују одређене улоге и задатке; старају се о томе да се поштују криминални закони, с тим да се свако кршење тих правила сурово кажњава; имају огромну одговорност у доношењу одлука, укључујући решавање спорова између ситнијих криминалаца; чувају заједнички фонд и одговарају за његову расподелу;[55] и др.[56]

„Вора“ иницира („крунише“) крунише скуп „ворова“, који такође, може и да му, ако тако одлучи, одузме то звање. Постоји читав низ ограничења у услова да би неко био крунисан за „вора“. Неки од разлога који онемогућавају „крунисање“ су: лоша репутација, то што

[54] Рефатов Э. Э., Овагян А. А., 2017, 59; Михайлов Э., Интернет.

[55] Средства из заједничког фонда користе се за: подмићивање полиције, тужилаштва, судова и др., куповину оружја, куповину информационе и друге опреме, израду или куповину фалсификованих докумената и слино.

[56] Рефатов Э. Э., Овагян А. А., 2017, стр. 59.

кандидат није био у затвору, сарадња са властима (служба у владиним институцијама), коцкарски дуг, опроштена увреда, припадност хомосексуалцима. У последње време познати су случајеви да су појединци „крунисани“ за „вора“ иако нису одлежали никакву затворску казну, већ су уплатили одређени новац. Такве „ворове“ зову „поморанџама“ (рус. *апельсин)*.

Убиство „вора“ које није санкционисао скуп „ворова“ кажњава се смрћу. „Вор“ нема право да сам казни другог „вора“, већ мора да сазове скуп да би се скуп одлучио о кривици и санкцији. На састанцима „ворова“ расправља се и о другим питањима, као што су располагање заједничким фондом, криминалној стратегији за блиску будућност, одмазда против издајника, прерасподела зона утицаја и кандидати за круну (тј. за избор за „вора“). Одлучује се већином гласова, с тим да сваки члан скупа има један глас.[57]

Након распада бившег СССР, долази и до појаве и формирања великог броја криминалних група и организација које се огледају у чврстој организованости. У почетку ове криминалне организације деловале су на територији Русије, али се касније шире и на подручја Средње и Западне Европе и Северне Америке.

Примарна делатност којом се Руска мафија бавила унутар своје државе су првенствено финансијске и банкарске трансакције као и коришћењем услова нерегулисаних процеса својинске трансформације за стицање добити односно богаћење преузимањем успешних фирми. Такође Руска мафија се бавила и илегалном трговина наркотицима, оружјем и муницијом, нуклеарним отпадом, али и организовањем вршења услуга проституције.

Деведестих година XX века Руска мафија се интернационализује, своје криминалне активности усмерава на илегалну трговину наркотицима када успоставља одређене везе и пословне односе са другим криминалним организацијама првенствено са колумбијском и сицилијанском.

Руска мафија је условно речено патриотска организација. Њено деловање се фокусира на економски моменат када делује уместо неорганизованог легалног тржишта, али првенствено спроводи ред и закон када државне институције нису биле у функцији.

Ова врста криминалне организације посебну пажњу поклања маркетингу. Њени чланови користе сва расположива средстава како би се представили као породични и угледни људи, а све у циљу да скрену пажњу са својих криминалних активности. Врло често се појављују

[57] ED News, 2016.

као донатори бројних спортских клубова, улажу огроман новац у стипендије за младе уметнике, држе до добрих односа са јавношћу и слично.

Руска мафија почива на јасној хијерархији, тако да се на највишем нивоу налазе лица која се популарно називају *кумови*, и њихов основни задатак је прављење стратегије у криминалним активностима којима се баве. То су најчешће лица која су у вези са високим функционерима, а неки од њих су и сами владини функционери. Најнижу лествицу у хијерархји заузимају лица која се баве отвореним илегалним активностима.

Поред основних криминалних делатности којима се бави ова криминална организација, важно место заузима кријумчарење нуклеарних сировина које се користе за израду атомских, али и других бомби и то свакако представља један од најопаснијих видова криминала.

Процењује се да је око 30% организација које спадају у Руску мафију уско специјализовано у области нелегалних финансијских трансакција. Поред наведеног, оне се баве и другим кривичним делима која се односе на кријумчарење наркотика, уметнина, незаконит извоз природних богастава, сировина и капитала, трговина људима, проституција, сајбер криминал и др. Неки од података указују да је велики број банака, чак 85% у вези са криминалним организацијама, које су умешане у њихово пословање.

Како је дошло до распада СССР, тако се развијала и илегална трговина људима односно радне снаге у државе западне Европе. Велики утицај на развој организованих криминалних група свакако је имао процес транзиције 1994. године када је приватизовано 10.000 фирми. Мафијашке организације које су настале као последица посткомунистичког друштва раширила су област свог деловања у западној Европуи и на територију САД, што је изазвало угрожавање постојећих организација и настанак панике.[58]

9. Албанска мафија

Албанска мафија (алб. Mafia Shqiptare) представља специфичну скупину која је састављена од етничких Албанаца чија криминална делатност превазилази границе Албаније укључују земље Европе, Блиског истока, али и Азије.[59] У нешто другачијем

[58] Фатић А., 1997, стр. 237-244.

[59] Више: Cilluffo F., Salmoiraghi G., 2010, pp. 21-25; Arsovska J, 2015, pp. 11-20 ; Zhila F., Lamallari B., 2016; Daraghi B., 2019; Rama I., 2021, pp. 112-119; Veleshnja I., 2023, pp. 324-332.

смислу, то је заједнички назив за криминалне организације чије седиште је у Албанији (само у тој земљи постоји преко 15 мафијашких породица) или чији чланови су етнички Албанци.

Због великих миграција албанског становништва у европске државе јавља се проблем организованог криминалитета који је под надзором албанске мафије, а са којим су европске државе присиљене да се суоче.

Албанска мафија специјализована је за трговину наркотицима, оружјем и муницијом, људским органима, али и кријумчарењем људи.

По својим карактеристикама најсличнија је криминалним организацијама са Сицилије хијерархијски је устројена, њен рад прожет је политичким амбицијама, поседује културно наслеђе и форме специјалне организације које не постоје у савременом грађанском друштву.

Као што је већ поменуто албанска мафија је по својој структури је хијерархијска, састављена од јединица, где се за сваку јединицу бира високорангирани члан.

Породични клан се назива „фис“ који има свој породични одбор који је познатији под називом „Бајрак“. Јединицом руководи „шеф“ који по свом нахођењу бира „подшефове“ који служе испод њега. Обавеза „подшефова“ је да изаберу „пријатеља“ који представља везу између чланова јединица и он је одговоран за координацију рада јединица.

Чланови албанске мафије су традиционалних схватања где су крвни односи и брачне везе врло битни фактори за опстанак једне овакве организације, ослањају се на лојалност, част и породицу. Обзиром да почивају на породичним везама број чланова клана или јединице је ограничен, али међусобне везе су веома снажне.

Приликом пријема кандидати за нове чланове пролазе процес регрутације, а након тога полажу заклетву. Полагање заклетве сматра се неком врстом вербалног уговора поверења, заклетва је света и означена је као *беса* која је изузетно значајна у албанској култури. Беса у преводу значи поверење и представља кодекс части. У неком деловима Албаније као што је север земље, Беса је битан сегмент у друштвеном животу јер дати некоме бесу значи да су некоме дали свој живот и да ће некога штитити својим животом.[60]

Албанска мафија укључена је у многе криминалне активности широм света. То нарочито подразумева трговину наркотицима, али такође и трговину људима и људским органима,

[60] Код Албанаца, традиционално, дата реч која се не сме погазити, чврсто обећање које се мора испунити по сваку цену, па и по цену сопственог живота.

трговину оружјем, сајбер криминал и слично. Одржава везе и тесно сарађује са криминалним организацијама из Италије, нарочито ради кријумчарења наркотика који крећу из Азије, пролазе дуж Италије, а које потребно допремити до крајњих одредишта као што су Француска, Немачка, Велика Британија и остале земље западне Европе. Поред тога, активна је и у Северној и Јужној Америци, на Блиском истоку и у другим деловима света.

II. ДЕФИНИСАЊЕ И РАЗГРАНИЧЕЊЕ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Израз *организовани криминал* обухвата широк појам којем се приступа на више различитих начина.

Упркос свим напорима да се дође до јединствене и општеприхваћене дефиниције организованог криминала постоји проблем покушаја прецизног одређење овог појма. То је и разумљиво, зато што је велики део података који се односе на ту појаву базиран је на емпирисјком истраживању из којег произилазе бројне дескриптивне дефиниције које су засноване на посматрању појединих појавних облика.

Проблеми који се јављају приликом дефинисања овог појма огледају се у томе да се не врше довољно јасно разликовање и дистинкција између појмова „традиционални, криминал“, „професионални криминал“, „криминал белог оковратника“ и „транснационални организовани криминал“ с једне, и „организовани криминал“, са друге стране.

Међутим, не треба заборавити ни суштинске субјектте криминалитета као што су организована криминална група, криминална организација и мафија. Организовани криминал свакако поседује одређене карактеристике које су саставни део наведених појмова, али и извесне особине које их јасно разликују и разграничавају.

Бројна теоријска и стручна литература јасно исказује одређене недоумице у одређењу појмова транснационални и организовани криминал, као и организовани криминал и професионални, политички и криминалитет белог оковратника. Сви ови појмови делују у одређеним областима где се у неким сегментима преклапају, али у много чему и разликују.

Један од њихових заједничких елемената представља организованост која је негде више, а негде мање изражена.

1. Прекогранични (транснационални) организовани криминалитет

Један од облика организованог криминала је свакако прекогранични (транснационални) криминалитет са нагласком да сваки организовани криминалитет није и транснационални.

Са друге стране, као што се не могу изједначити сва кривична дела и организовани криминалитет у једној држави, тако исто се не могу изједначити ни међународна кривична дела и прекогранични криминалитет.[61]

Транснационални криминалитет је први пут формулисан као посебна категорија криминалне активности 1975. године у Женеви, у оквиру Огранка уједињених нација за спречавање криминала и кривичноправних судова, током избора на конгресу о спречавању криминала и третману преступника. Овим приликом указано је на потребу да се препозна и концептуално обради криминал који својим природом и деловањем прелази границе појединачних држава.

У то време Огранак Уједињених нација за спречавање криминала и кривичног правосуђа дефинише овај појам као облик криминалне делатности која превазилази границе одређене државе, која има своје утицаје и на друге земље угрожавајући њихов правни поредак.[62] Међутим не треба заборавити чињеницу да транснационални криминалитет у том временском периоду није имао правно значење, већ је коришћен као криминолошки термин који је био различито дефинисан и тумачен у кривичним законима држава, али са заједничком чињеницом да превазилази ингеренцију било које државе.

Четврт века касније на међународној конференцији, одржаној у Палерму од 12-15 децембра 2000. године, усвојена је, Међународна конвенција УН против транснационалног организованог криминала (енг. United Nations Convention Against Trasnational Organized Crime). Она транснационални криминал дефинише (члан 3. став 2.), као *кривично дело учињено у више држава или је у вези са или производи битне последице у више држава.*

Конвенција има два додатна протокола и то;[63]

---

[61] Премда многи међународна кривична дела изједначавају са четири најпознатија и најтежа (агресија, геноцид, злочини против човечности и ратни злочини) међународних кривичних дела је заправо много више. Са друге стране, велики број међународних кривичних дела није у вези саорганизованим криминалитетом. Занимљиву класификацију међународних кривичних дела види код: Кривокапић Б., 2012[1], стр. 169-198.

[62] Јоксић И., Божовић В., 2012, стр. 35-51

[63] СРЈ је Конвенцију са додатним протоколима усвојила 22. јуна 2001. Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала и допунски протоколи, *Сл. лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 6/2001.

- Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито, женама и децом (енг. Protocol to Prevent, Suppres and Punish Trafficing in Persons especialy Women and Children), и

- Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом (енг. Protocol Against the Smuggling of Migrants on Land, Air and Sea).

Криминалне групе по својој организацији, саставу и криминалним делатностима којима се баве не делују најчешће само на територији матичне државе већ свој утицај шире и ван те територије тако што се на лак и једноставан начин повезују са криминалним групама из других држава, што им свакако даје међународни карактер и указује на чињеницу да савремени криминал не познаје границе свог деловања.

Криминалне групе које су на овакав начин повезане врло често су састављене од лица која су из различитих држава. Њихова повезаност не односи се само на потребу да међусобно сарађују како би остварили заједнички циљ, већ је њихова криминална делатност усмерена ка ширењу на међународном криминалном плану и стварању погодних услова за криминално деловање у дужем временском периоду.

Криминалне групе или организације које делују широм света састављене су од различитих лица која су припадници разноликих етничких и националних група. Другим речима, у оваквим организацијама национална (етничка) припадност у принципу не представља препреку за улазак у исту.

Фактори који битно утичу на састав криминалне групе су првенствено циљ који се жели остварити, па се сходно томе и бирају лица која ће се бавити одређеним криминалним активностима. Таква лица су најчешће различитих образовних профила, различитог животног доба, пола и етничке припадности.

Поред свега наведеног и даље у литератури не постоји општа сагласност око начина дефинисања овог облика организованог криминалитета, па чак ни у погледу његовог назива. Израз који се најчешће користи је „транснационални организовани криминалитет“, али постоје и други који су у употреби као што су „мултинационални организовани криминалитет“, „прекогранични организовани криминалитет“, „међународни организовани криминалитет“ и др.

По тумачењима италијанског националног Одељењанационалног за борбу против Мафије (итал. Divizione Investigativa Antimafia – DIA) транснационални и интернационални

криминал су два различита појма. Први се ослања на криминалне групе које делују и изван територије државе у којој су настале. Као пример наводи се италијанска мафијашка организација Ндрангета која своје криминалне активности спроводи и ван територије Италије тако што делује и на подручјима Немачке, Француске, Аустралије и др. Са друге стране, када је реч о интернационалном криминалу, мисли се на криминалне групе састављење од лица различитог држављанства, чији чланови су се повезали и сарађују како би одржали монопол и контролу над одређеним криминалним тржиштима.

Велики број аутора износи одређене замерке које се односе на овакву тврдњу. Они наводе да се неки од злочина могу квалификовати као интернационални због понашања њиховог извршиоца. Као пример наводе да се припреме за извршење неке врсте кривичног дела могу обавити у једној држави, а да се кривично дело може извршити у другој држави, као и да кривична дела која имају сличне карактеристике могу бити извршена у једној или више других држава. И најзад учинилац кривичног дела може побећи преко државне границе, незаконито пренети одређену противправну стечену добит у другу државу, као и сакрити у другој држави предмете или или документе којима је извршено кривично дело или су на други начин у вези са њим.

За неке од аутора основне карактеристике организованог криминалитета садржане су у раширености и комплексности криминалних банди. Они сматрају да криминална организација или група могу бити део организованог криминалитета само под условом да имају непосредне међународне конекције са сличним или истим криминалним организацијама. Међутим, оваква схватања не могу се прихватити у потпуности јер нису у сагласности са стварним стањем организованог криминалитета.

Појам транснационални организовани криминалитет је најчешће у употреби, његови конститутивни елементи огледају се у више сегмената као што су прелазак државне границе од стране извршиоца кривичног дела или жртве, преношење предмета као што су оружје, муниција, новац који је првенствено намењен за кривично дело прање новца, криминалне намере као што су рачунарске преваре у којима учинилац кривичног дела може да да налог у једној земљи да се изврши новчана трансакција у другој. У погледу међународног права неопходно је да се таква криминална активност сматра кривичним делом у најмање две државе само у случајевима ако су обе државе прихватиле и ратификовале одређене међународне конвенције, као и да су такве делатности предвиђене уговором о екстрадицији

и да постоји општа сагласност која се односи на одређене одредбе националног законодавства.

Проблеми који се јављају у успешном супротстављању организованом криминалу због тога што дела која су укључена у ову врсту криминала имају међународни карактер, док је кривично право прецизирано на нивоу националних држава. Исто тако, он прави категоризацију ових дела на основу поделе коју је направио Интерпол. Препознате су следеће категорије дела која могу бити уврштена у међународна кривична дела:

1) дела против грађана као појединца - ова категорија обухвата кривична дела која угрожавају живот и телесни интегритет појединца, као и дела која крше њихова основна људска права. Ту су укључени злочини као што су убиства, телесне повреде, злочини против људских права, порнографија и тероризам;

2) дела против имовине - овде се налазе кривична дела која се односе на имовинске деликте. У ову категорију спадају разбојништва, провале, изнуде, џепарење, као и крађе са транснационалним последицама као што су крађе моторних возила и културних добара;

3) дела међународног криминалитета белог оковратника - ова категорија обухвата кривична дела која се односе на економски криминал, укључујући преваре, компјутерски криминал и прање новца;

4) дела фалсификовања - овде се укључују различите врсте фалсификовања, као што су кривотворење уметничких и индустријских добара, фалсификовање докумената и кривотворење новца;

5) кријумчарење - ова категорија укључује кривична дела која се односе на недозвољену трговину опојним дрогама, кријумчарење оружја и муниције, као и шверц других добара и људи.

Према Босарду, ова категоризација дела омогућава боље разумевање различитих аспеката транснационалог организованог криминала и помаже у развоју стратегија за супротстављање овој врсти криминала на међународном нивоу, под условом да криминалне организације испуњавају неколико услова од којих су најзначајнија перманентност, структура организације која почива на одлучности, хијерархији и тајности.[64] На основу дате дефиниције, долази се до закључка да је транснационални увек део организованог

[64] Ibid., p. 31.

криминалитета, али да није сваки организовани криминалитет истовремено и транснационални.

2. Међународни (интернационални) организовани криминалитет

Премда се међународни криминалитет често поистовећује са транснационалним, то није оправдано. Ова два појма се битно разликују како у кривичноправном, тако и у криминолошком смислу.

Гледано са криминолошке стране међународни криминалитет се може поистоветити са транснационалним јер се у криминолошком смислу под међународним криминалитетом подразумева криминална активност одређених криминалних група које те активности спроводе на територији две или више држава или се последице које настају њиховим деловањем испољавају на простору неколико држава.

Иако гледано са криминолошке стране ова два појма имају одређене сличности, са правне стране битно разликују. Међународни криминалитет у кривичноправном смислу обухвата деликте којима се врше повреде међународног обичајног и уговорног права, што са собом повлачи одговорност за учиниоца кривичног дела. Међународна заједница поред међународних деликата у општем смислу прописује и деликте у условном значењу који су прописани на основу извора који се могу пронаћи у међународним правним актима и националном кривичном законодавству.[65]

Међународно кривично дело може се дефинисати као друштвено опасно и противправно понашање виног учиниоца, које је прописима одређено као кривично дело и за чијег учиниоца је прописана кривична санкција. Међународна кривична дела могу се поделити у више категорија, али је најзначајнија подела у ужем и ширем смислу. У ужем смислу то су кривична дела која могу бити права и чиста, док се у ширем смислу деле на неправа и мешовита дела.[66]

У ужем смислу, међународна кривична дела укључују злочин агресије и кршење норми међународног ратног и хуманитарног права, као што су ратни злочини, злочини против мира и злочини против човечности. У ширем смислу, ова дела укључују кршење правила

[65] Јовашевић Д., 2002, стр. 345-368.

[66] Ова подела је први пут усвојена на 14. Конгресу Међународног удружења за кривично право који је одржан 1989. године у Бечу.

која су прописана на основу међународног права, а која међународна заједница настоји да инкриминише и санкционише у оквиру националног кривичног законодавства. Ова кривична дела могу укључивати кршење закона у вези са опојним дрогама или нуклеарним материјама, кршење безбедности ваздушног саобраћаја, дела против безбедности поморског саобраћаја као и кривична дела у вези са проституцијом, порнографијом, трговином људима, трговином оружјем и друго.[67]

Ова и слична разматрања су популарна углавном међу кривичарима која се огледају на пољу међународног кривичног права. Стручњаци за међународно јавно право, који се баве међународним кривичним правом, имају другачији приступ. Они, или бар неки међу њима аргументовано критикују такав прилаз и тврде да нема разлога да се прави разлика између међународних кривичних дела у ужем и оних у ширем смислу.[68]

Оно што је овде битно, то је чињеница да се појам интернационалног криминала може поистоветити са појмом организованог криминала, због тога што сваки међународни криминал није самим тим нужно и организовани. Правна теорија прави јасну разлику између појмова међународни криминалитет, интернационални криминалитет од појма организованог криминалитета. Интернационални криминал дефинише се као међународни због дела која се могу подвести под овај појам и понашања учинилаца кривичног дела, али је поред наведеног одређен и међународним конвенцијама које су ову врсту дела дефинисале као недозвољене и кажњиве.

3. Професионални и организовани криминалитет

Професионални криминалитет се такође врло често поистовећује са организованим криминалитетом. И заиста тешко је направити разлику међу њима. Ипак она постоји. Најпростије зато, што је професионални криминалитет таква врста делинквенције којом се баве искључиво професионални извршиоци кривичних дела који поседују неопходну врсту специјалности, стручности и примењују посебне методе и радње, као и одређена техничка средства. Поред тога за професионални криминалитет обично се везују кривична дела у повратy.

[67] Јовашевић Д., 2004, стр. 346-347.
[68] Кривокапић Б. 2018, стр. 7-27.

Криминолог Милан Милутиновић истиче да професионални криминал чине кривична дела која врше професионални криминалци којима добит стечена на овакав начин представља главни извор издржавања. Они углавном потичу из реда одређених занимања чија знања користе у вршењу кривичних дела.[69]

Професионални криминал нарушава општу сигурност, јавни ред, правни поредак државе и легалност у привредном и финансијском пословању. Готово ниједна држава у свету није имуна на ову врсту криминалитета.[70]

Криминолошка теорија обично дефинише четири основне карактеристике професионалног криминалитета, и то:[71]

1) сталност преступничког заната - професионални криминалци се често баве преступничким активностима као својим основним и сталним занимањем. То значи да су они посвећени и постојано укључени у извршавање преступничких дела злочина као начин живота;

2) неопходност знања и стицања навика - професионални криминалци поседују одређено ниво знања, вештина и специфичних навика како би успешно извршавала кривична дела. Ово може укључивати различите вештине, као што су планирање, извршење и сакривање преступа;

3) криминал као извор егзистенције - професионални криминалци усвајају криминал као главни извор прихода и начин за обезбеђивање својих потреба и увећање противправне добити. Они доживљавају бављење криминала као практичнији или лакши начин за зарађивање новца у односу на легалне начине;

4) постојање везе између личности делинквента и асоцијалне средине - професионални криминалци често имају везу са асоцијалном средином у којој је криминална активност прихваћена или нормализована. Ова асоцијација може да им помогне у стицању знања, навика и ресурса потребних за извршавање злочина.

Ове карактеристике често служе као основа за разумевање мотивације и понашања професионалних криминалаца у оквиру криминолошке анализе.

[69] Милутиновић М., 1990, стр. 233.
[70] Ђукић С., 2016, стр. 127.
[71] Игњатовић Ђ., 1998[1], стр. 27.

Од наведених карактеристика најзначајнија је сталност преступничког заната. Њу дефинишу бројни параметри међу којима се издваја делинквентно понашање које се огледа у сталности и систематичности, а све у циљу да се обезбеде материјална средства која ће задовољити егзситенцију и друге тенденције. Упркос потенцијалној кривичној одговорности, професионални криминалци често развијају навике и усвајају одређене норме понашања које су карактеристичне за њихов миље. Две основне чињенице које указују на ове навике и норме понашања су специјални повратак и криминални стаж:

1) Специјални повратак - Овај концепт односи се на специфичне материјалне или психолошке користи које професионални криминалци добијају извршавајући преступе. То може укључивати финансијске добитке, стварање моћи и контроле у криминалном миљеу, или чак психолошке стимулансе као што су адреналин и осећај престижа;

2) Криминални каријера - Ово се односи на временски период или искуство које професионални криминалци проводе у извршавању преступничких дела. Током овог периода, они развијају специфичне вештине, технике и знања која им помажу да буду успешни у својим криминалним активностима. Ово искуство такође може да им помогне да изграде мреже контаката и веза у криминалном миљеу.[72]

Ове две чињенице илуструју процес усвајања навика и норми које су карактеристичне за професионални криминални миље, што може додатно утврдити њихову ангажованост и посвећеност у извршавању преступничких дела.

Под појмом професионалног криминалца подразумева се лице којем је вршење кривичних дела примарно занимање, док је бављење криминалним активностима начин стицања одређене врсте добити, односно његов најчешћи извор прихода. Професионални криминалац је обично, лице које је вишеструки повратник, „специјализовано“ за вршење истих или сличних кривичних дела у континуитету односно сукцесивно. Приликом извршења кривичних дела ради сам или у групи, детаљно прави планове за реализацију истих како би избегао евентуално разоткривање. Специфичност која се везује за професионалне криминалце је да таква лица не припадају организованом криминалу јер су најчешће самостални приликом вршења кривичних дела, па их је стога теже открити.

Професионални криминалиет може се сагледати кроз следеће особине:[73]

[72] Ibid.
[73] Ibid.

- начин на који се врши ова врста кривичних дела;

- у свим случајевима постоји и повратност;

- у ретким случајевима се појављује као независни вид активности једног лица или групе, карактерише га да се у скорије време све више употребљава сила и претња, као и употреба оружја како би се постигли циљеви;

- професионални криминалци теже да имају изграђену етику, кодекс понашања као и посебан речник као вид споразумевања.

Област професионалног криминалитета најчешће се везује као и код организованог криминалитета за имовинске деликте. Кривична дела организованог криминала су трговина наркотицима, проституција, трговина људима, игре на срећу, кредитирање и утеривање дугова, рачунарски криминал, фалсификовање, прање новца, корупција и друго. С обзиром на све наведено за професионални криминалитет се може рећи да обухвата ширу област деловања, а да организовани криминалитет може бити један од облика професионалног криминалитета. Битна одлика организованог криминалитета огледа се у професионализму што указује на чињеницу да у неким својим облицима може да буде организовани, али не и увек.

4. Криминалитет „белог оковратника" и организовани криминалитет

Криминалитет „белих оковратника" је израз који у најширем смислу означава криминалне акте који припадају средњим и вишим слојевима друштва. Сам назив потиче од енглеске речи "white-collar" (бели оковратник) како се понекад назива радна снага која се углавном бави интелектуалним радом, заузима високе положаје у компанијама, боље је плаћена, ужива углед и положај у друштву у односу на нижу радну снагу која се углавном бави простим односно физичким радом.

У литератури могу се пронаћи различита становишта када се расправља о обележјима криминалитета „белих оковратника". Ипак, могло би се закључити да се углавном сматра да се поменута обележја огледају у следећем:

1) Криминал „белих оковратника" врше појединац или друштвена група који се баве делатношћу која захтева више образовање, као и стручне квалификације;

2) Тај вид криминала се нарочито јавља у делатностима које су везане за банкарско осигурање, берзе, трговину, инспекцијске и пореске службе, полицијске и царинске службе, трансакције валутом и меницама;

3) Тај вид криминала обично подразумева преваре у осигурању, малверзације у вези са утајом пореза, корупције, лажне рачуне, медицину и слично;

4) Користи се друштвена моћ, углед и привилегије, како би се стекла огромна материјална добит;

5) Не само оштећеним појединцима, већ и читавом друштву се наноси огромна штета.

И заиста код овог облика криминала је најкарактеристичније, може се рећи и најопасније, то што он доводи до огромних материјалних губитака држава, што се у појединим земљама може мерити десетинама милијарди долара годишње.

Термин криминалитет „белих оковратника“ први је осмислио и употребио амерички социолог Едвин Садерленд (Edvin Saderlend), који је овај појам означио као: „злочине извршене од лица са престижним и високим друштвеним статусом у оквиру занимања која обављају“[74]. Он такође наводи да криминалитет „белих оковратника“ обухвата тежи облик кривичних дела у вези са преварама на берзи, утају пореза, незакониту продају, малверзације у вези са хартијама од вредности, проневере и слично.

Код Садерлендове дефиниције може се уочити да она приказује појам криминала „белих оковратника“ који није кривичноправне природе, као и да није најјасније која се то дела могу подвести под појам криминалитета „белих оковратника“. Поставља се питање да ли су то само кривична дела у кривичноправном смислу, или се такође могу под ову врсту кривичног дела убрајати и други облици кршења закона који су почињени од стране „белих оковратника“. Како у литератури, тако и у пракси могу се пронаћи различита тумачења и класификације многих кривичних дела која се подводе под овај вид криминалитета, па се самим тим намеће питање која су то кривична дела која се врше од стране „белих оковратника“, као и који облици кршења закона спадају у овај вид криминалитета.

С тим у вези, занимљиво је запазити да поједини домаћи аутори, пишући о криминалитету „белих оковратника“ не употребљавају термин „кривично дело“, као и да у ову врсту криминалитета убрајају и друге повреде закона које нису јасно дефинисане као кривична дела.

[74] Триван Д., 2012, стр. 69.

Код Садерлендове дефиниције могу се уочити три битна елемента:

1) кривично дело или злочин;

2) висок социјални статус починиоца и

3) кривично дело се врши у оквиру професије извршиоца.

На његово дефинисање овог вида криминалитета дати су различити коментари.

Многи од аутора приликом дефинисања криминалитета „белих оковратника“ подељени су на основу аспекта са којег га посматрају. Једна група посматра га из угла чињења (или нечињења) ових дела, по типу извршиоца (лица високог социјалног статуса и/или лица са занимањем од поверења), друга са аспекта врсте оптужнице, односно групе кривичних дела (као нпр. привредни криминалитет, криминал у вези са заштитом животне средине, или повреде закона у вези са здрављем и безбедности људи), а трећи по организационим својствима (професионални, организовани и корпорацијски криминалитет). Овај трећи облик се преклапа са организованим криминалитетом.

Ђорђе Игњатовић сврстава овај вид криминалитета у имовински криминалитет и представља га као део професионалног криминалитета који је уско повезан са криминалитетом корпорација. Он такође раздваја криминалитет „белих оковратника“ и корпорацијски криминал, али примећује да се у новије време корпорацијски криминал јавља као подврста криминалитета „белих оковратника“, а као разлог томе наводи да се обе врсте врше у сличним областима и на сродан начин. Код обе врсте жртве су сви грађани или организације које их запошљавају, или конкурентска фирма, а обично и једна и друга дела врше иста лица.

Такође треба напоменути да у пракси ова лица ретко бивају кривично гоњена због „фактичког“ имунитета који имају као пословни људи. Штете које настају приликом извршења ове врсте кривичних дела су огромне и не односе се само на материјалне губитке, већ у неким случајевима долази до нарушавања телесног интегритета људи, па чак и смрти (нпр. енвиромeнтални криминалитет).

Криминалитет „белих оковратника“ врши се у свим земљама, мада се по делима многих аутора овај вид криминала везивао за друштва на Западу. Међутим, ова дела су постојала и у некадашњим социјалистичким заједницама и носила су назив „корисне малверзације“. Поједини аутори сматрају да се криминал „белих оковратника“ своди искључиво на ненасилна кривична дела. Они пре свега мисле на кривична дела из области привредног

криминала, као што су кривична дела утаје, преваре, „прање новца“, корупција, компјутерски криминал и слично.[75]

Поред свега наведеног, треба додати да многи аутори криминалитет „белог оковратника“ сврставају у организовани криминалитет и да га посматрају као његову подврсту. У пракси поједина кривична дела из криминалитета „белог оковратника“ имају елементе организованости, јер могу бити почињена од стране злочиначких организација или од стране корпорација или финансијских институција које „прљав“ новац стављају у легалне токове. [76]

На основу свега наведеног, поставља се питање која је разлика између криминалитета „белих оковратника“ његове подврсте криминалитета корпорације и организованог криминала.[77] Према Сатерледну, разлике између ове две врсте и нема. Лари Сигел сматра да су ове две врсте криминалитета исте, а јединa разлика се види у томе што се код првог облика ради о противправној делатности појединца и институције са којом је ушао у посао да би се добит стицала легитимним пословањем, док је код организованог криминала од почетка био циљ стицање добити на незаконити начин. Заједничка им је тачка, уз све наведено, нарушавање принципа слободног тржишног пословања.[78]

Неки од аутора обе врсте криминала сврставају под „илегалне пословне делатности“, дајући им заједнички назив који је асоцијација за продају недозвољених добара и услуга лицима који знају да је ова врста делатности илегална. За разлику од оних који обе врсте криминала подводе под једно, други аутори ипак сматрају да се ради о две различите врсте криминала, а једину дистинкцију коју праве међу њима налазе у томе што легалне компаније своје приходе углавном заснивају на легалним пословима и као такве не користе насиље као средство којим би створиле и одржале картел.[79]

Од стране Министарства правде и Федералног истражног бироа САД, поједина кривична дела наведена су као криминал „белих оковратника“, а то су: превара, утаја и компјутерски криминал, и она могу бити учињена од појединца који нема висок социјални

[75] Ibid., стр. 70.
[76] Livingston J., 1996, str. 225.
[77] Плазинић С., 2004.
[78] Игњатовић Ђ., 1998[1].
[79] Livingston J. 1996, pp. 225.

статус, нису учињена у оквиру занимања појединца, па чак нема ни елемената организованости.

У домаћој литератури доста је раширено схватање да је криминалитет „белих оковратника“ врста организованог криминала који може починити појединац или група у оквиру одређеног занимања.

На основу свих дефиниција које су изнете, може се слободно рећи да криминалитет „белих оковратника“ представљају кривична дела из области пословања почињена од стране виших слојева, а у оквиру њихових занимања.

5. Однос организованог криминалитета према делима злоупотребе моћи и политичког криминалитета

Однос организованог криминалитета према делима злоупотребе моћи и политичког криминалитета у много чему се разликују, али постоје одређене сличности међу њима као што је чињеница да организовани криминал не представља само стицање незаконите добити, већ и нелегално прибављања употреба или дистрибуција одређене врсте моћи.

Дела која се сврставају међу криминалитет злоупотребе моћи су дела против службене дужности као што су злоупотреба службеног положаја, трговина утицајем, противзаконита наплата и исплата, примање мита, давање мита, превара у служби, проневера и слично.

Под појмом политичког криминалитета сврставају се кривична дела против политичког добра настала из политичких побуда као што су:[80]

- политичка убиства, која се односе на политичке лидере, активисте или јавне личности који имају политичку позадину. Њихов циљ је елиминација политичких противника, застрашивање или дестабилизација друштва;
- тероризам, као употреба насиља или претњи насиљем ради постизања политичких циљева. Он може укључивати нападе на цивилне циљеве, јавне институције или политичке вође ради изазивања страха и стварања политичког притиска;
- саботажа, под којом се подразумева намерно оштећивање или уништавање јавне инфраструктуре, индустријских постројења или војних ресурса ради остваривања политичких циљева. Ови акти могу бити усмерени ка дестабилизацији економије или спречавању војних операција;

[80] Кривокапић Б., 2017[2], стр. 622-640.

- диверзија, се односи на тајне операције или акције које се спроводе ради подметања или изазивања штете непријатељским снагама или политичким противницима;
- шпијунажа, је прикупљање тајних информација или обавештајних података о политичким, војним или економским активностима једне државе од стране друге државе или неке друге организације. Ове информације се могу користити за политичке сврхе, војну стратегију или економске интересе.

Наведени облици политичког криминалитета имају за циљ дестабилизацију политичког система, остваривање политичких интереса или изазивање страха и несигурности у друштву.

Многи од аутора често запостављају чињеницу да се криминалитет злоупотребе моћи може уврстити међу имовинске деликте, а да се гледано са кривичноправне стране ова врста криминалитета не може се сврстати под појам политичког криминалитета. Овде се ради о таквој врсти дела коју користе виши слојеви друштва како би стекли противправну имовинску корист, а не о делима која наведени слојеви користе у окршајима против својих политичких ривала. Иако се врло често власт и нелегално богаћење доводе у везу, ипак се може рећи да се у овим случајевима ради о два облика криминалне активности.

Када се говори о власти, њу карактеришу одређене специфичности као што је институционална моћ која се огледа у способности да се другима наметне своја воља, али и да се утиче на њихово понашање што доводи до стања у којем се појављују две стране с тим да једна страна има моћ заповедања, а друга обавезу покорности. На основу свега наведеног може се закључити да власт представља средство помоћу којег се осигурава моћ на основу које власт спроводи своју вољу иако постоје одређена супротстављања таквом начину функционисања.

Криминалне активности моћника огледају се у вршењу кривичних дела као што је злоупотреба власти вршењем службених и јавних овлашћења. Извршиоци су најчешће лица којима су поверена наведена овлашћења.

Бројни кривичари и криминалози су се бавили овим делима све до 1985. године када је у Милану одржан VII конгрес Уједињених нација за спречавање злочина и поступања са преступницима и том приликом усвојена је Посебна декларација о основним принципима

правде за жртве злочина и злоупотребе моћи.[81] Она је указала да милиони људи широм света пате од злочина везаних за злоупотребу моћи.

Многи аутори у све већем броју држава скрећу пажњу на чињеницу да је овај вид криминала занемарен.[82]

Занимљиво питање је да ли се тероризам, који по природи ствари увек има неку више или мање изражену позадину, може такође посматрати као неки облик организованог криминалитета. И заиста, терористи су по правилу руковођени одређеном идеологијом или макар идејом (тј. нису обични криминалци у потрази за материјалном и другом незаконитом коришћу), објекти њихових напада су врло често део политичке структуре или су такви да шаљу некакву политичку поруку; њихових напади су усмерени на изазивање одређених политичких последица у друштву; итд.

Када говоримо о односу између организованог криминалитета и тероризма и поред тога што лица која врше кривична дела односно мафијаши и терористи имају одређене заједничке карактеристике као што су организациона структура и типови криминалних активности којима се баве, ипак криминална делатност терористичких група не може се сврстати у организовани криминалитет, јер су њихове делатности првенствено усмерене ка политичким променама.

И поред наведеног најзначајнији критеријум који прави јасну разлику између ова два појма је то што је тероризам један од облика политичког криминалитета, док је организовани криминалитет првенствено облик имовинског криминалитета.

III. ДЕФИНИЦИЈА ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Данас се појам организованог криминала сматра једним од најконтраверзнијих у области кривичног права. Бројни су разлози за овакав став, али два се посебно истичу. Први се односи на нову и необичну форму криминала, која је чврсто повезана са легалним економским, политичким и другим активностима државе, док се други огледа у чињеници

[81] Декларација основних правних принципа за жртве кривичних дела и злоупотребе моћи, https://cref.eakademija.com/drugi-relevantni-mi-i-ac/133-deklaracija-zrtve-krivicnih-dela/908-deklaracija-zrtve-kr-dela

[82] Игњатовић Ђ., 1998[1], стр. 28.

да феномен организованог криминала трансцендира на различите облике криминалног понашања.[83]

Важно је нагласити да сам по себи појам “организовани криминал" не представља један конкретан криминални поступак, већ се односи на организовано вршење кривичних дела. Неки примери укључују организована разбојништва, корупцију, трговину људима, посредовање у иррегуларним миграцијама, фалсификовање новца, производњу и промет наркотика и сличне активности.

У оквиру дефинисања организованог криминала, постоје два основна приступа. Један наглашава квантитативне аспекте, док други ставља акцент на квалитативне елементе.

Под квантитативним аспектом аутори подразумевају количинске параметре организованог криминала, као што је број учесника у криминалној групи, распрострањеност њихових активности, финансијску моћ организације и сличне аспекте.[84] Они који у први план стављају квалитативне елементе фокусирају се на карактеристике организације, као што су хијерархија, степен организованости, начин комуникације између чланова и употреба насиља.

1. Проблем дефинисања организованог криминала

Дефинисање организованог криминала представља сложен и динамичан подухват с обзиром на трансформације и разне аспекте који утичу на овај феномен.

Прве дефиниције, настале у Сједињеним Америчким Државама деведесетих година прошлог века, најчешће су биле усмерене на починиоце кривичних дела која се могу описати као организовани криминал. У тој перспективи, криминална активност била је означена као организовани криминал ако је група починилаца деловала заједно чинећи кривична дела током дужег периода, формирајући тако криминалну организацију.[85]

Уопштено, заједничко свим дефиницијама је потенцијално удруживање у „групу која се састоји од три или више лица, која постоји једно извесно време и која делује са циљем извршења једног или више озбиљних кривичних дела ради непосредног или посредног остваривања новчане или неке друге материјалне користи”.[86] Ова удруживања често имају

[83] Фалаџић А., 2010, стр. 29.
[84] Ibid.
[85] Зиројевић М., 2012, стр. 19-20.
[86] Члан 2, Конвенције УН против транснационалног организованог криминала.

за циљ остваривање профита кроз извршење кривичних дела, а средства која користе учинци за њихове криминалне активности су различита.

Током времена, дефиниције су се мењале да би обухватиле широк спектар организованих криминалних дела, укључујући криминалне активности са елементима хијерархије, структуре, и специфичних метода деловања. Ова неуједначеност дефиниција одражава комплексност самог феномена организованог криминала и изазове у покушајима да се јединствено опише и дефинише.

Ми мислимо да треба поћи од појединачног значења речи из којих је састављен термин *организовани криминалитет,* а онда, на основу тога, формулисати дефиницију која би обухватила појаву којом се овде бавимо. У том смислу, најпростије речено:

1) *Организовани* је придев који је изведен из речи *организација* (од лат. *organisation,* спајање различитих делова у целину). Пошто делови и целине могу бити врло различити, јасно је да та реч има различити значења, као што су, између осталог, одређена структура, скуп активности, делатност, односи између људи, усклађеност итд. Нас овде занима само оно значење које се своди на одређено удружење људи.

Премда чак и у тим ужим оквирима постоје разни приступи, под тако схваћеном организацијом се обично имају у виду друштвени ентитет, тј. целина коју чини међусобно сједињена група људи који су се спојили и сарађују на бази некакве поделе послова и задужења, ради остваривања једног или више заједничких циљева и који у ту сврху располажу одређеним средствима и ресурсима.

У складу с тим, о организованој групи се може говорити када су најмање троје људи (услов да би се могло говорити о групи) међусобно повезани на описане начине;

2) *Криминалитет* је термин који корене вуче од латинске речи *crimen,* у значењу „злочин". Стога се често као синоним користи реч *криминал,* која има исто порекло.

То, строго узев, није оправдано, пошто се у основном значењу те речи криминалом назива извршење неког конкретног кривичног дела, злочина (убиство, силовање итд.). Са друге стране, када се говори о криминалитету, нема се у виду једно кривично дело, већ она негативна друштвена појава која „представља скуп или збир активности једног или више лица испољених у одређеном временском периоду на ширем или ужем простору , које су противправне (противне постојећим прописима ии противне правном поступку) за које друштво, односно држава предвиђа кривичну санкцију као мере друштвеног реаговања.

Овако схваћени криминалитет се изједначава у појмовном одређивању са скупом, збиром или свеукупношћу извршених дела.“[87]

Без обзира на све поменуто, у правној литератури и пракси се термини *криминалитет* и *криминал* често користе као нека врста синонима, што, уосталом, и ми чинимо у овој дисертацији.

На тај начин, организовани криминалитет се у принципу може одредити као повезивање људи у групу (злочиначко удружење, банду) ради вршења злочина или као назив за саму групу која је настала таквим повезивањем. Међутим, у савременој научној и стручној терминологији, под организованим криминалитетом нема се у виду свако поменуто повезивање или свака тако настала криминална група, већ само она која поседује одређена специфична својства.

Стога се општој формулацији организованог криминалитета, ма како она гласила, обично додају још неки захтеви, са циљем да се постигне што већа прецизност и тиме организовани криминалитет што јасније издвоји као посебна појава. Ближе гледајући, код таквог приступа се обично тражи да се може утврдити скуп одређених елемената као што су, нарочито:

- релативна трајност повезивања чланова групе, у смислу да се они не повезују ради извршења једног или само неколицине конкретних кривичних дела (нпр. пљачка банке, отмица одређеног лица ради уцене и слично) већ са намером да врше криминалну активност одређено сразмерно дуже време или, још чешће, неодређено време;

- бројност чланова, што се своди на учешће три или више лица у криминалној групи;

- заједнички основни циљ у виду што бржег стицања што већег незаконите добити;

- организованост, што подразумева поделу улога и задатака и постојање строге хијерархије у криминалној групи;

- коришћење посредног (претња, уцена, изнуда) или непосредног насиља (применом физичке или оружане силе) од стране припадника групе;

- планско деловање у смислу планирања извршавања кривичних дела, али и других активности;

- флексибилност и разноврсност у избору криминалних метода и др.

[87] Simović M. N., Jovašević D. 2018, str. 164-165.

Додатно, посебно онда када се имају у виду одређени специфични облици организованог криминалитета, понекад се захтева и постојање неких других момената, као што су:

- учешће у легалним делатностима и легалним токовима новца;

- повезаност криминалне групе са сродним структурама, међу њима и терористичким организацијама;

- повезаност са великим, бизнисом, политиком, одређеним етничким и сличним групама;

- намера чланова, а посебно вођа криминалне групе да стекну не само што веће богатство, већ и што већу економску или/и политичку моћ; итд.

Један од приступа је онај који указује на сдедеће карактеристике организованог криминалитета: 1) трајно удруживање већег броја лица, 2) јединствени циљ удружења (криминални или злочиначки план), 3) слојевитост организације (руковођење, планирање, обезбеђење послова, извршење планираних криминалних активности), 4) подмиривање потреба грађана или других ширих или ужих група становништва, укључујући при томе и саму државу, противно позитивним прописима, 5) средства, методе и поступци у вршењу забрањене радње и 6) однос са државом и њеним органима.[88]

Сумирајући најважније елементе, неки аутори нуде следећу дефиницију: „организовани криминалитет подразумева вршење већег броја кривичних дела унапред неодређених (у организованој криминалној групи дела су унапред одређена од стране њеног организатора, а потом се формира организована група чији чланови „имају различите улоге“ специјализоване за вршење тих врста кривичних дела и делују као организација) од добро организоване криминалне организације у којој влада строга хијерархија, дисциплина, трајни карактер и подела послова и задужења с циљем прибављања противправне имовинске користи кроз различите видове и облике легалних активности, уз јачу или слабију повезаност са државом, њеним појединим органима и појединцима од утицаја, власти и положаја.“[89]

[88] Simović M. N., Jovašević D., 2018, str. 357.
[89] Ibid.

Ово је пример прилично свеобухватне дефиниције која је у принципу примењива на велики број случајева. У том смислу она може бити од користи код ближег упознавања са проблемом о којој је реч. Ипак, и она има одређене недостатке. Указаћемо само на два:

- прво, цитирана дефиниција своди организовани криминалитет само на легалне активности, што значи да има у виду само ту димензију. Међутим, организовани криминал се бави и читавим низом недозвољених и у смислу кривичног права кажњивих делатности, као што су незаконита трговина дрогом и другим опојним средствима, трговина људима, шверц људи, незаконита трговина оружјем итд. Према наведеној дефиницији све то остаје изван сфере организованог криминалитета. С тим се не можемо сложити;

- друго, дефиниција о којој је реч садржи сама у себи важну противречност. Она, с једне стране, као што смо већ указало, инсистира да је реч о легалним активностима криминалне организације, а са друге, помиње стицање противправне имовинске користи тим активности.

Овај пример добро илуструје сложеност проблема и то колико је тешко једном дефиницијом тачно, прецизно и свеобухватно одредити појаву о којој је реч.

Могло би се помислити да је ситуација лакша макар ако се има у виду само неки конкретни облик организованог криминала. То је у принципу тачно, јер се тада можемо фокусирати управо на то уже питање. Међутим, и тада остаје проблем са дефинисањем организованог криминалитета као таквог (јер облик који је предмет разматрања је само његов вид) а јављају се и нова питања, као нпр. по чему се конкретни облик организованог криминалитета издваја у односу на општи појам те појаве, која је разлика између тог и неких сличних облика организованог криминалитета и др.

Увођење нових аспеката у дефинисању организованог криминала имало је за циљ обухватање различитих облика криминалних активности, узимајући у обзир комплексну природу овог феномена. Трансформација и разнообразност дефиниција још увек се наставља, а приступи се мењају у складу са друштвеним и правним развојем.

С обзиром на широк спектар дефиниција и разноврсност организованог криминала, избор одређене дефиниције често зависи од контекста у коме се примењује, законских одредби и циљева истраживања.

2. Теоријско дефинисање организованог криминала

1. Дефиниције организованог криминала у страној литератури

Мабел Елиот и Ханс Шнајдер истичу кључне аспекте организованог криминала, истичући карактеристике као што су организованост, планирање, подела задатака, дисциплина и одговорност унутар криминалне организације, али и да се ствара нека врста веза са државом и државним органима.

Према Елиоту, организовани криминал има за циљ остваривање добити и профита, али такође укључује сарадњу са органима власти, са жељом да се избегне правда. Елиот види организовани преступ као свесни друштвени поремећај у којем група која има власт да примени закон, сарађује са организованим криминалом у кршењу тог закона. Посебно наглашава да се под организованим преступом подразумева узајамни договор професионалних преступника да се међусобно подрже, укључујући и прећутне споразуме између њих и службеника који се старају о примени закона, како би се заштитили од хапшења и кажњавања.[90]

С друге стране, Шнајдер истиче стратегију организованог криминала која укључује неутрализацију полиције и правосуђа, као и корумпирање власти, како би организовани криминал остао неоткривен и могао продирати у легални пословни свет.[91] Ове перспективе указују на дубоке везе и стратегије организованог криминала у интеракцији са државним институцијама, при чему се користи различитим средствима како би остварио своје циљеве и избегао законске последице.

Теоретичари Макини, Росман и Ленард, пружају различите перспективе на дефиницију организованог криминала, па тако Макини истиче да је довољно да криминална група врши одређене криминалне активности, попут рекетирања, проституције, клађења или кријумчарења дроге, како би се сматрала организованим криминалом.[92] С друге стране, Росман наглашава да се организовани криминал може дефинисати као криминална организација с чврстом структуром, поделом послова, одговорношћу и планирањем криминалних активности.[93] Лехнард пружа опсежнију дефиницију, истичући да је

[90] Elliott M. A., 1952, str. 114.
[91] Schneider H. J.,1987, pp. 106-118.
[92] McKinney J. C., 1966, p. 203.
[93] Rosman E., 1974, p 145.

организовани криминал планско вршење кривичних дела ради постизања добити или моћи. Ова дефиниција укључује више од два учесника који дуже или неодређено време сарађују у подели рада. Активности организованог криминала обухватају унутар хијерархијске и пословне структуре, примену насиља или других претњи, као и утицај на политику, масовне медије, јавну управу, правосуђе и правду.[94] Све ове дефиниције указују на разноликост приступа у схватању организованог криминала, при чему се истичу различите карактеристике и активности које се могу повезати с овом врстом криминала.

Тефт (D. Taft)[95] наглашава кључне елементе у оквиру криминалне организације, а то су лидерство, дисциплина, планирање и конспиративност. Међутим, то се повезује с постизањем одређеног статуса унутар политичких и економских структура друштва. Ова веза указује на могућност да се добро организоване криминалне групе повежу са представницима државне власти и њеним органима. Овај приступ сугерише да организоване криминалне групе не само да имају интерну организацију са јасним лидерством, дисциплином и планирањем, већ и теже да стекну утицај у друштву. Кроз стицање одређеног друштвеног, политичког или економског статуса, криминалне организације могу остварити већи степен моћи и заштите. Поменути аутори истражују могуће везе између организованог криминала и званичних структура друштва, указујући на потенцијалну инфилтрацију криминалних елемената у политичке и економске институције. Ова перспектива сугерише комплексност односа између криминалних организација и власти, укључујући и могућност корупције и сарадње између организованог криминала и државних институција.

Према В. Камбовском, организовани криминал се дефинише као извршавање кривичних дела од стране злочиначког удружења с циљем остваривања профита и/или моћи. Ова активност укључује употребу насиља, других облика силе или притиска, корупцију, као и укључивање у легалне економске и политичке активности како би се остварио утицај на политику, бизнис, медије и правосуђе. Све ове активности имају за циљ олакшавање стицања профита и моћи, као и заштиту од кривичног гоњења.[96] Ова дефиниција наглашава

[94] Lehnard K. H., 1991, p. 228. Ову и низ других занимљивих дефиниција види у: Манојловић Д., Јовић В., 2004, стр. 845-862.
[95] Taft D. R., 1956, p. 233.
[96] Камбовски В., 2007, стр. 11.

сложеност и разноврсност организованог криминала, указујући на његов мултидимензионални утицај на друштво.

Према Бочеру (O. Boettcheru), организовани криминалитет карактерише уређено заједничко деловање више лица с намером да то деловање буде трајно. Главни циљеви организованог криминала су остваривање директних или индиректних пословних покривених профита, као и утицај у области јавног живота. Ови циљеви се постижу путем остваривања материјалне добити, преузимањем и контролом над легалним предузећима, извршавањем кривичних дела, трговином незаконитим производима или пружањем нелегалних услуга, стварањем монопола кроз илегалне методе. Бочерова дефиниција наглашава не само економске циљеве организованог криминала већ и његову жељу за стицањем утицаја у ширем друштвеном контексту, укључујући сферу јавног живота.[97]

Према Саванију (E. Savoni), једном од истакнутих италијанских стручњака, појам организованог криминала обрађује на основу неколико кључних особина: интегрисаност и кооперација између већег броја преступника, насиље или корупција, прикривање незаконите активности кроз укључивање у легалне послове или посредством корпорација, остваривањем материјалне добити, транснационална природа којом се указује на то да ове организације оперишу на глобалном нивоу, што додатно отежава супротстављање њиховим активностима у појединачним државама. Савонијева дефиниција пружа свеобухватни преглед организованог криминала, истичући његове кључне карактеристике и показује да ова појава има значајан утицај на међународном нивоу.[98]

Дефиниција организованог криминала коју је дао Абадински (H. Abadinsky) пружа свеобухватан увид у кључне карактеристике ове појаве. Организовани криминал је неидеолошко удружење једног броја лица, која остварују врло блиске друштвене интеракције, организовано на хијерархијској основи, са најмање три нивоа/ранга. Циљ ове организације је осигурати профит и моћ, учествујући у незаконитим и законитим активностима. Позиције у хијерархији и функционалне специјализације преносе се на основу сродства, пријатељства или рационалног поверења. Сталност чланства подразумева да чланови теже очувању интегритета свог удружења и активно прате циљеве организације. Организација избегава надметање (конкуренцију) и тежи монополу у одређеној сфери или

[97] Петровић Д., 1996, стр. 31-32.
[98] Игњатовић Ђ., 1998[2], стр. 22.

на територијалној основи, такође је спремна да на разне начине употреби насиље или подмићивање како би дошла до својих циљева, али и зарад очувања дисциплине. У погледу чланства у оквиру организације оно има рестриктивни карактер, а лица која нису чланови могу у изузетним ситуацијама бити ангажована ради обављања разних активности. Унутар организације у неким случајевима примењују се експлицитна правила која могу бити усмена (вербална) или писана, чија се примена обезбеђује претњом одређеним санкцијама, укључујући и убиство.[99] Ова дефиниција пружа дубок увид у организовани криминал, обухватајући структуру, циљеве, методологију деловања, односе унутар организације и са околином, као и могуће санкције за непоштовање правила.

Анализом наведених дефиниција организованог криминала приметни су заједнички елементи који се појављују код различитих аутора и у различитим контекстима. Ови елементи укључују добро структуриране и хијерархијски организоване криминалне групе које функционишу током дужег временског периода.

Организоване криминалне групе обично имају стабилне структуре и делују дуготрајно, са јасном поделом рада и одговорности међу члановима. Ова структура доприноси ефикасности групе у постизању циљева као што су стицање профита и моћи. Циљеви организованих криминалних група обично укључују извршавање различитих кривичних дела у интересу стицања материјалне добити и повећања своје моћи.

Дакле, организовани криминал карактеришу следеће кључне карактеристике:

- *добро и стабило структуриране и хијерархијски организоване групе са јасном поделом рада и одговорности;*
- *дуготрајно деловање;*
- *стабилне структуре;*
- *циљеви који обухватају стицање профита и повећање моћи;*
- *извршавање различитих кривичних дела ради остварења тих циљева.*

Ови елементи заједно чине суштину организованог криминала и омогућавају групама да функционишу и постижу своје циљеве у илегалним активностима.

Ове карактеристике одражавају суштину организованог криминала и чине основу за разумевање ове комплексне појаве. Важно је напоменути да, иако постоји општи консензус

[99] Abadinsky H., 1990, pp. 3-6.

око ових карактеристика, појединачне дефиниције могу варирати у детаљима у зависности од приступа и приоритета различитих истраживача и аналитичара.

Размимоилажења међу ауторима у вези са значајем веза између криминалних организација и државе представљају суштинско питање у дефинисању организованог криминала.

Неки научници сматрају да је присуство ових веза неопходно и ограничавајуће својство како би уопште било речи о организованом криминалу. За њих, сарадња и повезаност између криминалних група и државних органа представљају кључну карактеристику организованог криминала.[100]

Напротив други сматрају да ове везе нису обавезне да би постојао организовани криминал, већ су само једна од могућих карактеристика коју носиоци организованог криминала могу имати. Ови аутори указују на то да организовани криминал може постојати и без изражених веза са државним институцијама, фокусирајући се можда више на саму структуру организације, врсте кривичних дела које извршавају и начине на које остварују профит.

Ова размимоилажења често произлазе из различитих приступа и методологија истраживања организованог криминала. Такође, контекстуалне разлике између различитих региона и држава могу додатно утицати на различите перспективе и дефиниције организованог криминала.

На основу анализе наведених елемената и сагледавања ставова еминентних стручњака у области криминалитета, можемо организовани криминал посматрати са аспекта професионалног криминалитета чије се карактеристике огледају у организованој криминалној групи која броји најмање три члана, а коју карактерише добра организованост. Ова група има јасно дефинисане улоге и задатке, те изграђену хијерархију. Циљ ове организације је остваривање профита и моћи путем криминалних активности, а процес легитимизације оствареног профита одвија се кроз различите облике коруптивних радњи. Ове радње укључују и успостављање веза са појединим државним органима и њеним представницима.

Другим речима, чини нам се да би се организовани криминал могао дефинисати као: добро организована и хијерархијски устројена криминална група која има свог

[100] Šaković A., 2002, str.129-144.

организатора чији чланови се удружују ради трајног вршења незаконитих активности (кривичних дела) са јасном поделом послова у циљу стицања што већег профита и његове легализације, и настоје да се ради осигурања својих интереса инфилтрирају у власт. Ово је претходна дефиниција организованог криминалитета, чија је сврха да нам приближи ту појаву и олакша боље разумевање њених карактеристика. Развијену дефиницију даћемо након сагледавања најважнијих елемената који чине организовани криминалитет и анализе неких дефиниција које су се искристалисале у доктрини.

Кључне карактеристике организованог криминала, према овој дефиницији, обухватају:

- *Структуру и организацију* – група мора бити добро организована, са јасно подељеним улогама, задацима и овлашћењима међу члановима, те хијерархијом која омогућава ефикасност деловања;

- *Бројност чланова* – постојање најмање три члана чини групу организованом криминалном организацијом;

- *Циљеве* – основни циљ организације је постизање профита и моћи путем извршавања различитих кривичних дела;

- *Трајност деловања* – за разлику од спорадичних или импровизованих криминалних удруживања, организовани криминал одликује се континуирано у постојању и активностима, односно дугорочно планирање, деловање и прилагођавање правном регулацијом и економском променом. окружењу;

- *Легализација добитка* – након остваривања профита, организовани криминал тежи легитимизацији тих средстава кроз различите облике коруптивних радњи и повезивање са државним органима и привредним субјектима;

- *Инфилтрација у власт* – тежња организованог криминала је инфилтрација у носиоце или представнике органа власти како би осигурали своје интересе.

Ова дефиниција одражава комплексност и динамику организованог криминала, посебно наглашавајући везу између криминалних организација, државе и корупције. Важно је напоменути да ова дефиниција представља само један од могућих приступа схватању организованог криминала, а различити аутори и стручњаци могу имати различите перспективе на ову појаву.

2. Дефинисање организованог криминала у домаћој литератури

Организовани криминал у Србији се обично дефинише као вид криминалитета који обављају организоване криминалне групе или криминална организације. Дефиниције се могу разликовати у различитим законима и другим прописима, а посебно у научним и стручним радовима, али углавном обухватају постојање организоване структуре која извршава криминалне активности са циљем стицања профита.

Организовани криминал у Републици Србији можемо сагледати кроз његове основне карактеристике:

- *Организациона структура* - постојање организоване и хијерархијске структуре унутар криминалне групе или организације;

- *Илегалне делатности* – вршење различитих криминалних дела, као што су трговина дрогом, трговина људима, илегалне миграције, тероризам, прање новца, корупција и слично;

- *Стална активност* - континуирано извршавање криминалних активности са циљем постизања сталног профита;

- *Корупција и сарадња са носиоцима власти* - коруптивне везе са представницима власти, полицијом или другим институцијама;

- *Транснационални аспекти* - могућност деловања криминалних група или криминалних организација на територијама две или више држава.

У Србији је организовани криминал обично карактерисан комплексношћу и присуством разних криминалних активности које се обављају на организован начин. Закони и други прописи који регулишу ову област могу се мењати и ажурирати у складу са развојем друштва и криминалних тенденција.

У оквиру дефинисања организованог криминала у Србији, постоје два основна приступа која се разликују у ставу према вези државе са организованим криминалитетом. Неки аутори експлицитно истичу ту везу, укључујући Ђорђа Игњатовића, Владимира Водинелића, Добривоја Радовановића, Здравка Скакавца, Драгану Петровић, Мила Бошковића и Мићу Бошковића.

У приступу, који заступају аутори попут Ђорђа Игњатовића, Владимира Водинелића и Добривоја Радовановића, акцент је стављен на тврдњу да постоји директна веза између државних структура и организованог криминала. Ови аутори сматрају да државне

институције, у различитим облицима, сарађују са организованим криминалним групама и да постоји директан утицај организованог криминала на политичке и економске процесе у земљи.

Други приступ, који се огледа у радовима аутора као што су Здравко Скакавац, Драгана Петровић, Мила Бошковић и Мићо Бошковић, може се свести на изучавање организованог криминала као самосталног феномена, без експлицитног фокуса на везу са државним институцијама. Ови аутори анализирају структуре, облике и активности организованог криминала, фокусирајући се на карактеристике самог криминалитета.

Различити аутори у Србији приступају дефинисању организованог криминала са различитим ставовима о његовој вези са државним структурама.

Ђорђе Игњатовић дефинише организовани криминалитет као врсту имовинског криминалитета, који се одликује постојањем криминалне организације која упражњава континуирану привредну делатност, при томе користећи насиље и корупцију носилаца власти. Он подржава идеју да постоји шира и ужа дефиниција организованог криминалитета.

Пре свега, у широј дефиницији, он разматра организовани криминалитет када одређена група људи обавља криминалне делатности. С друге стране, у ужем смислу, он укључује постојање неколико додатних услова:

- *Постојање криминалне организације* - то је организација која је хијерархиски устројена са јасном поделом посла између чланова;
- *Обављање континуиране привредне делатности* - криминална организација се бави привредним делатностима, које могу бити илегалне, усмерене на стицање профита;
- *Употреба насиља као средства за остваривање циљева* - криминална организација користи или прети коришћењем насиља како би остварила своје циљеве;
- *Континуитет са државним институцијама* - комуникација са полицијом, правосудним органима и извршном влашћу, који се базира на корупцији, ради обезбеђивања политичког имунитета од кривичног гоњења.[101]

Овакво разумевање организованог криминала наставља да се развија и допуњује како се појам даље анализира и истражује.

[101] Игњатовић Ђ., 1998[2], стр. 25.

Владимир Водинелић у анализирању овог феномена истиче важну везу између организованог криминалитета и одређених државних органа, привредних и финансијских структура. По њему организовани криминалитет није изолована појава, већ је тесно повезан са државним структурама и економским сектором. Као криминолог, он истиче неколико битних аспеката у овој вези:

- *Утицај државних органа* - Водинелић усмерава пажњу на то како организовани криминалитет може вршити утицај на рад државних органа. Ово може укључивати корупцију, инфилтрацију и утврђивање веза са људима на власти;

- *Привредне и финансијске структуре* - организовани криминалитет често има везе са привредним и финансијским структурама. То може укључивати легалне и илегалне пословне активности, лажанновц и сл.;

- *Утицај пословног света* - организовани криминалитет може имати значајан утицај у пословном свету, кроз контролу или учешће у одређеним индустријама и секторима;

- *Транснационална димензија* - Као и Игњатовић, и Водинелић истиче транснационалну природу организованог криминалитета, што значи да његов утицај може прелазити националне границе.

Владимир Водинелић анализира организовани криминалитет кроз призму његових веза са различитим аспектима друштва, укључујући државне структуре и економске институције. Овакав приступ помаже у бољем разумевању динамике и сложености овог проблема.[102]

Добривоје Радовановић износи став о вези између организованог криминалитета и државних органа, наглашавајући њихову тесну спрегу и значај сарадње са властима. Такође сматра да је организовани криминалитет немогућ без сарадње са државним властима, независно од партијске припадности или типа режима који је на власти. Као савремени криминолог, фокусира се на следеће аспекте:

- *Сарадња са властима* - истиче да организовани криминалитет зависи од сарадње са државним институцијама, укључујући полицију, судство и парламент. Ова сарадња може обухватити корупцију, утицај на законодавство и доношење важних одлука;

[102] Водинелић В., 1992, стр. 21.

- *Способност инфилтрације у власти* - колико организовани криминалитет може досегнути у власти и које структуре може контролисати, зависи од његових способности и успешности у сарадњи са државним институцијама;

- *Утицај на закључке и одлуке* - организовани криминалитет може имати утицаја на закључке, доношење закона и привредне одлуке, обликујући државне структуре према својим интересима.

Овакав приступ доприноси разумевању динамике између организованог криминалитета и државних институција, упућујући на значај сарадње и утицаја на државне механизме власти.

Драган Петровић у дефинисању организованог криминалитета истиче неколико кључних елемената који чине основне услове за његово постојање, фокусирајући се на следеће:[103]

- *Трајно удруживање већег броја особа* - постојање групе са већим бројем људи је од суштинског значаја. Ово удружење је основа за вршење и усмеравање различитих криминалних активности;

- *Стицање добити* - организовани криминалитет има као свој главни циљ стицање финансијске добити. Прибављање што већег профита карактерише њихове активности;

- *Хијерархијска организациона структура* - постојање јасне хијерархијске структуре са субординацијом и надређеношћу доприноси организованости и ефикасности;

- *Планско поступање* - криминална организација делује плански, посебно по начелима поделе рада и специјализације;

- *Флексибино обављање послова* - организација мора бити прилагодљива и способна да се адаптира на нове услове у свом илегалном деловању;

- *Флексибилност криминалног деловања* - коришћење разноврсних криминалних метода и техника, укључујући рекет, проституцију, кријумчарење дроге, изнуде, уцене, убиства, терор, подмићивање и др.;

- *Интернационализација и мобилност* - организација дејствује и изван националних граница и поседује велику мобилност у свом деловању;

[103] Петровић Д., 1996, стр. 31.

- *Спрега са државним и политичким врхом* - кључни услов за организовани криминалитет је његова спрега са државним институцијама и политичким врхом. Она му омогућава да утиче на доношење закона и друге битне одлуке.

Ови елементи приказују комплексну природу организованог криминалитета и његове дубоке везе са различитим друштвеним чиниоцима.

Здравко Скакавац појам организованог криминала одређује као врсту професиналног криминала са следећим карактеристикама:[104]

- *Чврста и флексибилна хијерархијска организација* - организована криминална група има структуру која је јасна и флексибилна, са јасно дефинисаним унутрашњим хијерархијским односима;

- *Мрежна структура* - ова организација функционише као мрежа, што значи да има комплексан систем комуникације и сарадње између својих чланов;

- *Прецизна подела рада* - чланови групе имају јасно дефинисане задатке и одговорности, што омогућава ефикасно обављање различитих криминалних активности;

- *Уређени унутрашњи односи* - унутар групе постоје стабилни и уређени односи, што обезбеђује функционисање групе као целине;

- *Вршење најтежих кривичних дела* - организација је усмерена на извођење најтежих криминалних дела, што може укључивати различите облике преступних активности;

- *Примена подмићивања, насиља и сличних метода* - за постизање својих циљева, група користи методе као што су подмићивање и насиље;

- *Циљ остваривања екстремне профитабилизације и политичке моћи и утицаја* - главни циљ групе је стицање велике добити и политичке моћи и утицаја у друштву.

Ова дефиниција пружа дубок увид у комплексну природу организованог криминала, истичући његове структурне, оперативне и циљне аспекте.

Мило Бошковић под организованим криминалитетом подразумева делинквенцију и криминалне појаве повезане са активношћу професионалних криминалних организација. Према њему оваква активност, представља „привредни тип криминалитета“ и обухвата различите облике организованих или полуорганизованих група које се карактеришу стриктном хијерархијом, дисциплином и нормама понашања.[105]

[104] Skakavac Z., 2003, str. 61.
[105] Бошковић Мило., 2002, стр. 129.

Основне карактеристике организованог криминалитета по Бошковићу укључују:

- *Хијерархијску организацијску структуру* - јасна и стриктна хијерархија унутар криминалне групе;
- *Прибављање имовинске користи* - основни циљ криминалне групе је остваривање противправне имовинске користи и стицање профита;
- *Спрега са државним институцијама* - криминална група може имати везе са државним институцијама и органима, што им омогућава бољу заштиту и извођење легалних и илегалних делатности;
- *Пословни однос са финансијским институцијама, привредним компанијама и политичким странкама* - носиоци организованог криминалитета могу имати посредне везе са финансијским институцијама, привредним компанијама и политичким странкама ради увођења илегално стеченог новца и друге добити у легалне токове;
- *Стабилна криминална веза са државом* - успостављање стабилних веза са државом и њеним органима представља значајан квалитет за криминалну групу, омогућавајући јој заштиту и приступ легалним и илегалним делатностим.

Ова дефиниција обухвата широк спектар организованих криминалних структура које могу бити директно укључене у криминалне делатности, као и оне које могу имати индиректну спрегу са државним институцијама финансијским и политичким сектором. Такав приступ омогућава дубок и комплексан увид у природу организованог криминалитета и његове везе са државом.

Неки аутори, иако не наводе изричито везу државе с организованим криминалитетом, подразумевају ту везу анализом садржаја. Анализа садржаја може обухватити различите аспекте који упућују на постојање везе између државе и организованог криминалитета.

Зоран Стојановић дефинише организовани криминал као „структуру која обухвата друге форме криминалитета или искоришћава различите секторе или сфере илегалне економије, инфилтрирајући се у привредни, па и у политичко-административни свет".[106] Овакав опис наглашава да организовани криминал функционише као комплексна структура која не само што укључује различите видове криминалних активности, већ и покушава да освоји и контролише различите секторе и области илегалне економије. Такође, посебно је истакнуто

[106] Стојановић З., 1990, стр. 62-63.

инфилтрирање у привредне и политичко-административне структуре, што указује на аспекте његовог утицаја и пласмана у широком опсегу друштвених сфера.

Ова дефиниција наглашава комплексност и узајамну повезаност организованог криминала са различитим аспектима друштва.

Владан Василијевић садржај појма организованог криминалитета везује за заједничке елементе групе кажњивих радњи које указују на битна обележја организованости, која се срећу код свих облика организованог криминалитета.[107] Кључни елементи које наводи Василијевић укључују:

- *Трајно удруживање већег броја лица* – то имплицира постојање групе која функционише као стабилна организација, са члановима који остају удружени на дугорочном нивоу;
- *Циљ удруживања* - укључује слојевитост организације, што обухвата различите улоге као што су руковођење, планирање, обезбеђење послова и извршење планираних делатности;
- *Подмиривање потребе грађана или друштва* - организација има циљ да задовољи потребе грађана, шире заједнице или чак државе, иако је то у супротности са важећим прописима;
- *Средства и поступци у вршењу забрањене делатности* - обухвата начине и методе које организација користи за извршење забрањених криминалних дела.

Ове карактеристике уоквирују слику о томе како организовани криминалитет функционише и на који начин је организован. Такође, Васиљевић наглашава да наведени елементи указују на организованост и комплексност ове криминалне појаве. Овакво разумевање појма организованог криминала пружа широку могућност за дебате и даља истраживања у овој области с обзиром да постоји шире и уже схватање појма организовани криминал.

Из свега наведеног дефиниција организованог криминала која је заснована на консензусу аутора који се баве овом проблематиком гласи: *организовани криминалитет је трајан криминални подухват који се рационално обавља ради профита од нелегалних*

[107] Василијевић В., 1990, стр. 30-35.

активности и његово трајно постојање одржава се коришћењем силе, претњама, контролом монопола или корумпирањем јавних званичника.[108]

Ова дефиниција најпре истиче трајно постојање и сталну природу организованог криминала, што наглашава да је реч о дуготрајном и постојаном феномену. Такође, организовани криминалитет се обавља рационално, што значи да су активности планиране и усмерене ка постизању што већег финансијског профита из илегалних делатности. Негова трајност је омогућена употребом силе, претњи, контролом над монополом, као и корупцијом јавних званичника. Ове технике служе као средства за одржавање структуре и функционисање организованог криминала, обезбеђујући његову сигурност и успех у извршавању криминалних активности.

Несумњиво је да организовани криминалитет чини добро организовану криминалну организацију, хијерархијски устројену, у којој се нагласак ставља на дисциплину, одговорност, лојалност и јасну поделу задатака, а све у циљу остваривање што већег профита који се стиче бављењем криминалном делатношћу, као и легализацији имовине која је незаконито стечена, а чија се криминална делатност одвија и у међународним размерама, која се најчешће испољава кроз разнолике криминалне активности транснационалних криминалних организација.

Организовани криминал одликују посебне карактеристике које му омогућавају дуготрајно постојање и деловање. Међу њима се издвајају употреба насиља и застрашивања, као и успостављање и очување унутрашње хијерархијске структуре организације, уз настојање да се та структура легализује. Организовани криминал често успоставља савезе са привредним, финансијским и пословним субјектима, као и са утицајним политичким странкама, што му омогућава стицање значајне моћи и извесног друштвеног легитимитета. Степен повезаности са државним и другим утицајним структурама може се мењати, од чврсте и отворене сарадње до лабаве, прећутне подршке, која се манифестује кроз толерисање његових активности. Важно је нагласити да те везе не одржава читава криминална организација, већ искључиво појединци са самог врха, који обично не учествују директно у извршењу кривичних дела, већ делују из сенке и управљају организацијом.

[108] Бошковић Мићо, 2004, стр. 621-630.

Из наведеног можемо закључити да је: *организовани криминалитет добро организована криминална структура која мање или више трајно функционише са строгом хијерархијом и прецизном поделом рада, са високим степеном дисциплине, одговорности и лојалности међу члановима, чији су основни циљеви да се путем криминалних активности оствари што већи незаконити профит и стекне што већа друштвена моћ, као и да се обезбеди легализација незаконито стечене имовине.*

Такође, се може закључити да овакве криминалне организације оперишу не само на локалном, већ и на међународном нивоу, а често учествују у различитим активностима транснационалних криминалних група. Њихова успешност долази из способности да примењују насиље и застрашивање, као и из успостављања снажних веза са органима власти, државним институцијама, легалним пословима, привредним и финансијским субјектима, као и утицајним политичким партијама.

Организовани криминал успоставља везе са државним органима на различите начине, што може укључивати активну или пасивну сарадњу кроз прећутни однос, где се дозвољавају одређени видови криминалних делатности. Важно је нагласити да само појединци из криминалне организације одржавају везе са државним органима. Они су у врху хијерархије и најчешће не учествују непосредно у криминалним делатностима. Ове везе им омогућавају бољу заштиту и успешност у обављању криминалних активности, као и могућност да уђу у одређене структуре политичке власти.

3. Нормативноправно дефинисање организованог криминала

1. Дефиниције у кривичном праву

Савремено кривично законодавство дуги низ година било је у дилеми у вези са третирањем организованог криминала као криминолошког феномена. Постојала је неопходност да се ова проблематика угради у позитивне законске норме, дефинишући његов појам и инкорпорирајући га кроз одговарајуће институте материјалних и процесних закона. Ово би довело до неопходних измена у прописима, како би се изнашла адекватна решења прилагођена особеностима организованог криминала.

У већини националних правних система преовладало је мишљење да је организовани криминал најбоље сместити у подручје кривичног права схваћеног у широком смислу.

Нормирање организованог криминала у оквиру кривичног права може се постићи на два начина, конкретно путем:

- *посебног закона о организованом криминалу* - овај приступ подразумева доношење посебног закона о организованом криминалу, који би представљао лекс специалис (lex specialis) у односу на остале норме кривичног законодавства; Такав закон би дефинисао услове и околности које су неопходне за постојање овог криминалног феномена, као и садржај делатности за сузбијање организованог криминала;
- *нормирања у оквиру постојећих закона* - други приступ би био у задржавању и нормирању ове проблематике у оквиру постојећих позитивних норми кривичног материјалног, процесног, извршног и организацијског права. Овај приступ можда је комплекснији, с тим да би обезбедио детаљније укључивање аспеката организованог криминала у различите аспекте правног система.

Избор између ова два приступа зависи од конкретних потреба и контекста сваке конкретне државе и историјског тренутка у коме она поступа решавањем овог проблема.

Први корак у конципирању стратегије за сузбијање организованог криминала је дефинисање самог појма. Ово појмовно одређење представља основу за примену општих института кривичног материјалног права и конструисање кривичноправне процедуре прилагођене организованом криминалу.

Имајући у виду начин на који се организовани криминал манифестирује и комплексност мера неопходних за његово сузбијање, дефинисање појма је од суштинске важности. За борбу против организованог криминала, кривично законодавство мора јасно и прецизно дефинисати шта се подразумева под тим термином.

Након тога, следи примена општих института кривичног материјалног права. Овде законодавац мора бити способан да адекватно примени кривичноправне концепте на појединачне случајеве организованог криминала, обзиром на његове посебне карактеристике и начин дејства.

Коначно, неопходан корак је и изградња кривичноправних механизама и процедура адекватних за откривање и доказивање организованог криминала. Они морају бити прилагођени комплексности и међународној димензији овог криминалног феномена. То укључује ефикасне механизме за сакупљање информација, сарадњу између различитих правних система, и учинак у области превенције и сузбијања организованог криминала.

Такав приступ обезбеђује комплетан и системски оквир за борбу против организованог криминала, али такође отвара могућност за постепено усавршавање стратегије како се ситуација мења и нове претњепојављују.

Питање дефиниције организованог криминала представља значајан изазов за правну и стручну заједницу, јер недостатак јединствене и општеприхваћене дефиниције отежава борбу против овог облика криминалитета. Различите државе имају различите приступе и стандарде у дефинисању организованог криминала, што усложњава борбу против појаве о којој је реч.

Често се сукоби у дефинисању организованог криминала јављају из различитог друштвеног, културолошког и правног контекста који обликују поимање овог феномена. Док једни виде организовани криминал као хоризонталну мрежу независних криминалних актера, други га доживљавају као вертикално интегрисану хијерархијску структуру са јасно дефинисаним редоследом.

Одсуство усаглашености у дефиницијама открива комплексност карактера организованог криминала и његове адаптације на различите околности. Именовање, као и обухватање различитих облика криминалног деловања, укључујући и везе са државним институцијама, представља изазов за правну регулативу и сарадњу на међународном нивоу.

Усаглашавање и уједињавање (унификација) дефиниција организованог криминала на упоредоправном и међународном нивоу би могло обезбедити основу за ефикасну сарадњу између држава у борби против овог облика криминалитета. Овај процес би допринео стварању конзистентних и координираних напора у сузбијању организованог криминала и побољшању међународне сигурности.

2. Дефиниције у законодавству и пракси неких држава

1) Сједињене Америчке Државе

У случају законодавства које се бави борбом против организованог криминала, некада се јављају изазови у дефинисању самог појма организованог криминала. Закон о контроли

организованог криминала у САД (1970. г.)[109] не дефинише изричито појам организованог криминала, али усмерава свој фокус на различите облике криминалних активности које се тешко сузбијају.

Одредбе Закона усмерене су на специфичне аспекте криминалитета, као што су рекет, илегално коцкање, застрашивање преко средстава комуникације и слично. Ове одредбе имају за циљ борбу против конкретних криминалних делатности које често користе организоване криминалне групе. Уводе једно ново кривично дело и пружају инструменте за сузбијање ових активности.

Процес израде поменутог закона и његовог усмеравања на конкретне видове криминалитета може бити резултат компромиса у законодавном процесу. Циљ је усмерити се на конкретне претње, али недостатак изричите дефиниције организованог криминала може створити изазове у примени закона и његовој конзистентности.[110]

Државе које се боре са присуством организованог криминала разрадиле су нова законска решења да би учиниле борбу против истог ефикаснијом.

Законодавство САД дефинише организовани криминал као криминално деловање које има за циљ успостављање монопола на одређеном географском простору. Организовани криминал остварује добитак или стални финансијски приход, при томе користећи застрашивање, терорисање или насиље над онима који се супротстављају његовом развоју. Како би обезбедио свој илегални опстанак и развој криминалне делатности, организовани криминал условљава и поткупљује јавне службенике, чије је учествовање неопходно у његовом деловању. Оваква законска решења првенствено имају за циљ борбу против организованог криминала и обезбеђивање законских механизама за ефикасно сузбијање овог криминалног феномена.[111]

Организовани криминал у САД обухвата различите појавне облике, а неки од њих укључују:

- *Утају државне имовине* - криминалне групе се упуштају у активности усмерене на противправно присвајање, отуђење и злоупотребу имовине која припада држави;

[109] PUBLIC LAW 91-450-OCT. 14, 1970, www.govinfo.gov/content/pkg/STATUTE-84/pdf/STATUTE-84-Pg922-3.pdf.
[110] Бошковић Мићо, 2003, стр. 25-26.
[111] Кокољ М., 1996, стр. 39.

- *Противзаконите манипулације и преваре у банкарском, монетарном и економском пословању* - организоване криминалне групе се баве финансијским криминалом, укључујући преваре, манипулације на берзи, и друге противзаконите активности;
- *Осигуравајућа друштва* - неке организације се усмеравају на извршење криминалних дела у вези са осигурњем;
- *Надзор и вођење илегалних коцкарница* - организовани криминал може контролисати илегалне коцкарнице и извршавати криминалне активности у овом контексту;
- *Организована проституција и трговина људима* - организовани криминал може укључивати и контролисати профитабилне подземне активности као што су организована проституција и трговина људима;
- *Крijумчарење* - групе се баве крijумчарењем робе;
- *Плаћена убиства* - организована криминална група бави се убиствима на захтев наручиоца;
- *Пружање заштите, отмице и рекетирање* - организована криминална група се може бавити давањем заштите, отимањем или рекетирањем лица;
- *Корупција* - укључује утицај и поткупљивање јавних службеника;
- *Пљачка и тероризам* - организовани криминалци могу изводити пљачке и учествовати у терористичким активностима;
- *Крijумчарење оружја и нуклеарног материјала* - групе се могу бавити нелегалним прометом оружја и опасних материјала;
- *Компјутерски криминал* - обухвата различите видове високотехнолошког криминала који се извршавају путем компјутера и информатичких мрежа;
- *Фалсификовање* - укључује израду и употребу фалсификованих докумената, чекова, новца и сл.;
- *Организовање и контрола незаконите производње наркотика* - обухвата цели круг од производње до дистрибуције наркотика.

САД су 1968. године, усвојиле Закон одобравању финансирања централних и локалних организација за организовање, едукацију и припрему специјалних јединица за борбу против

организованог криминала. Ове мере су предузете са циљем јачања капацитета и способности правосудних институција за сузбијање организованог криминала.[112]

Преступе организованог криминала у САД дефинише законодавство на различите начине у различитим савезним државама. Примери из Мисисипија и Калифорније илуструју различите приступе у дефинисању организованог криминала.

У Мисисипију, организовани криминал је једноставно дефинисан као „двоје или више лица која се заверe да заједно врше кривична дела ради остваривања профита на континуираној основи".[113] Ова дефиниција омогућава широку интерпретацију и примену закона;

У Калифорнији приступ је шири, а закон обухвата различите активности организованог криминала. Организовани криминал је описан као „удруживање две или више особа, које у циљном континуитету учествују у једној или више следећих активности: промет илегалне робе или услуга, као што су проституција и зеленаштво, као и користољубиви криминалитет, укључујући крађу и нападе".[114]

Оно што пада у очи у оба случаја јесте да се говори о удруживању или завери „двоје или више лица", а не, како је то другде уобичајено о групи састављеној од три или више лица или чак само о групи (то је довољно јер се о групи може говорити само ако има најмање три члана). У том погледу, услови су, дакле, постављени много блаже него у већем делу света, у смислу да ће организовани криминал постојати и онда када су у питању само две особе.

Различит приступ у дефинисању организованог криминала међу савезним државама САД може изазвати проблеме у примени закона и мера за борбу против ове врсте криминала. Ближе гледајући, то може створити изазове за правосудни систем и агенције за супротстављање таквим кривичним делима. Претпоставка је да би јединствена и јасна дефиниција организованог криминала олакшала борбу против ове врсте криминала, уз омогућавање конзистентне примене закона широм земље.

Дефиниције организованог криминала према ФБИ и Америчкој председничкој комисији пружају дубок увид у природу и комплексност овог облика криминалитета.

---

[112] Закон о контроли криминала и сигурним улицама из 1968 године (The Omnibus Crime Control and Safe Streets Act of 1968) прописује Административном судском уреду САД обавезу подношења годишњег извештаја Конгресу о броју и природи реализованих налога о надзору усмене, жичане и електронске комуникације.

[113] Шкулић М., 2003, стр. 87.

[114] Игњатовић Ђ., 1998[2], стр. 124.

Према дефиницији америчког криминолога Доналда Кресија (D. R. Cressey), коју користи ФБИ, организовани злочин је било који злочин извршен од стране особе која припада одређеном криминалном естаблишменту.[115] Кључни елементи у овој дефиницији су подела рада и различите позиције унутар организације, укључујући и позиције које се односе на корупцију. Ова дефиниција открива динамику унутар криминалног естаблишмента и индицира како чланови организације са различитим улогама доприносе извршењу кривичних дела.

С друге стране, дефиниција Америчке председничке комисије[116] (President's Commission of Law Enforcement and Administration of Juctice) истиче организоване групе криминалаца које учествују у свакој илегалној делатности са циљем постизања максималног профита уз минималан ризик. Ова дефиниција такође указује на сложене структуре и прикривене операције као кључне елементе организованог криминала. Нагласак на томе да њихове радње нису импулсивне, већ су резултат дугорочних и стратегијских операција, одраз је дугорочног и систематског карактера ових деловања.

Ове дефиниције усмеравају пажњу на хијерархијску организацију, стратегијско планирање и способност организованог криминала да функционише као комплексна и слажена структура, што је битно за разумевање и сузбијање овог облика криминалитета.

2) Велика Британија

У Великој Британији, законска дефиниција организованог криминала није усвојена. Међутим, Национална обавештајна служба за криминал (енг. National Criminal Intelligence Service - NCIS)[117] поставила је радну криминалистичку дефиницију организованог криминала, која гласи:

[115] Cressey D. R., 1967, p. 57.

[116] Председничка комисија за спровођење закона и спровођење правде била је група од 19 људи које је именовао председник Линдон Џонсон 1967. да проучава амерички систем кривичног правосуђа. Џонсон је групи доделио задатак да се бори против криминала и да поправи амерички систем кривичног правосуђа.

[117] Национална обавештајна служба за криминал (НЦИС) била је британска агенција основана 1992. г., са задатком прикупљања, анализе и координације обавештајних података у борби против организованог криминала све до 2006 г. када је интегрисана у Агенцију за организовани криминал (СОЦА) , која је касније постала део Националне криминалистичке агенције (НЦА).

„Организовани криминалитет чини свако удружење или група криминалаца које су се удружиле ради трајног извршења криминалних активности са главним циљем стицања и увећања финансијске добити, без обзира на закон или међународне границе".[118]

Ова дефиниција има за циљ да обухвати различите облике организованог криминала и да омогући његово ефикасно сузбијање у оквиру кривичних и криминалистичких активности. Она истиче неколико важних елемената:[119]

- *удружење или група особа* - учесници у организованом криминалитету су обично повезани кроз мрежу или организацију;
- *трајно противзаконито деловање* - указује на организовану криминалну групу, која не делује случајно или једнократно, већ да је формирана за вршење кривичних дела на на дужи временски период;
- *стицање и увећања финансијске добити* – то је главни мотив организованог криминала и његовог вршења разних криминалних активности;
- *деловање изван закона и међународних граница* - организовани криминал делује противзаконито, без поштовања правних и етичких норми не поштујући државне границе.

3) Мађарска

У Мађарској, према њиховом кривичном законику, криминално удружење постоји ако две или више особа чине кривична дела на организован начин или имају намеру да то учине.

У вези с тим, мађарско правосуђе дало је јединствену дефиницију организованог криминала, под којим се подразумева специфично извршење добро планираних и професионално изведених кривичних дела у групама и организацијама, које су хијерархијски структуриране, тајно вођене, с извршењем криминалне делатности у дужем трајању, специјализоване за извршење појединих врста кривичних дела, укључујући и убиства, те повезане са сличним криминалним удружењима ван Мађарске ради остваривања финансијске добити.[120]

Ова дефиниција организованог криминала у Мађарској садржи неколико кључних елемената који пружају детаљан увид у природу и карактеристике овог феномена:

[118] Sačić Ž., 1997, str. 18; Николић Г., 2013, стр. 72-74.
[119] Sačić Ž., 1997, str. 18..
[120] Манојловић Д., 2006, стр. 52.

- *добро планирана и професионално изведена кривична дела* - ова карактеристика наглашава висок ниво организације и стручности у извршењу кривичних дела;
- *хијерархијска структура и тајно вођење* - ово указује на то да су криминалне групе или организације често организоване као пирамидалне структуре, са јасно дефинисаним улогама и одговорностима, а вођене су на начин који отежава откривање њихових активности;
- *вршење криминалне делатности у дужем трајању* - организовани криминалитет обично није ограничен на једнократне акције, већ се одвија током дужег временског периода, ради остваривања стабилног извор прихода;
- *специјализација за извршење одређених врста кривичних дела* - што значи да се организовани криминалитет често бави специфичним врстама криминалних активности, као што су убиства, трговина дрогом, оружјем или људима, ради остваривања финансијске добити;
- *повезаност са сличним криминалним удружењима изван границе* - ово показује да организовани криминалитет може бити део шире мреже међународних криминалних активности. Оваква повезаност омогућава им да остваре већи профит и да избегну законодавство и правосуђе своје матичне земље;
- *остваривање финансијске добити* - као основни мотив све активности организованих криминалних група или организација усмерене су ка остваривању овог циља, било директно кроз криминалне активности или индиректно кроз прање новца или друге илегалне послове.

Ова прилично детаљна дефиниција организованог криминала у Мађарској омогућава боље разумевање природе и карактеристика овог феномена и олакшава његово препознавање и сузбијање од стране надлежних органа.

4) Немачка

У Немачкој је комисије која се бавила дефинисањем организованог криминала, објавила 1992. г. да је организовани криминал „планско вршење кривичних дела с циљем постизања моћи или финансијске добити, које су појединачно или заједно од великог значаја, а у којима на основу поделе рада, на дуже или неодређено време, учествује више од два

учесника, користећи специјалне начине извршења или структуре сличне организацијама, или примењујући насиље и друга средства застрашивања, или у спрези с политиком, медијима, јавном управом, правосуђем или економијом“.[121]

Из наведене дефиниције између осталог можемо издвојити посебан елемент организованог кринминала а то је; *спрега с политиком, медијима, јавном управом, правосуђем или економијом*. То указује да организовани криминал често има везе са различитим друштвеним институцијама или се инфилтрира у њих ради остваривања својих циљева. Овакво деловање организованог криминала може укључивати корупцију, утицај на доношење политичких одлука, контролу над медијима или економским секторима, што додатно отежава борбу против организованог криминала.

У немачком кривичном закону постоји јасна разлика између два појма, *банде* и *злочиначког удружења*.[122] Када је реч о *банди* она се односи на удруживање најмање три лица са циљем вршења кривичних дела. Ова група нема чврсту структуру или хијерархију, већ је често неформална и неорганизована. Чланови банде обично сарађују на спорадичној или *ad hoc* основи ради извршења кривичних дела, али њихова активност није дугорочно планирана нити има висок степен организације. Овај облик криминалног удруживања може обухватити различите области криминала, укључујући крађе, разбојништва, изнуде и слично.

С друге стране, *злочиначко удружење* (криминална организација) се односи на групу од најмање три члана који су удружени са заједничком вољом да врше кривична дела у одређеном периоду. За разлику од банде, злочиначко удружење има организовану структуру и планове за извршење криминалних активности. Чланови овог удружења често делују у складу са јасним правилима, хијерархијом и расподелом улога. Ова врста криминалног удруживања може бити укључена у сложеније облике криминала, као што су трговина дрогом, оружјем или људима, прање новца или корупција.

Разлика између банде и злочиначког удружења одражава степен организације, структуре и озбиљности криминалних активности. Док банду карактерише неформална и *ad hoc* природа, злочиначко удружење представља сложенији облик организованог

[121] Ibid. стр. 50.
[122] Лукић Н., 2014, стр. 121-140.

криминала са дугорочним плановима и високим степеном организације. Ова разлика је важна и за правни систем и за разумевање природе организованог криминала у Немачкој.

У свом годишњем извештају о организованом криминалу за 2004. годину, Савезна криминалистичка служба Немачке (Bundeskriminalamt – BKA) дала је планско извршење кривичних дела у циљу стицања профита или моћи, при чему више од два учесника поступљују заједно по принципу поделе рада, уз коришћење индустријских и пословних структура, примена насиља или других облика заштите од утицаја на политику, медије, јавну управу, правосуђе или привреду.

Ова дефиниција обухвата различите аспекте организованог криминала и фокусира се на планирано извршавање криминалних дела са циљем стицања профита или моћи, уз употребу насиља или других средстава застрашивања и утицај на различите сегменте друштва. Овај приступ има за циљ да омогући боље разумевање и суочавање са различитим аспектима организованог криминала у Немачкој.

5) Италија

У италијанским нормативним актима није јасно дефинисан појам организованог криминала, али они садрже одредбе које се односе на сузбијање таквих активности.

У чл. 416 bis. Кривичног закономика Италије, дефинисан је организовани криминала као „злочиначко удруживање мафијашког типа“. Према садржају ове дефиниције, удружење таквог типа чине најмање три или више особа које користе везе засноване на застрашивању, принуди и закону ћутања.[123] Осим тога, италијански Кривични закон дефинише и злочиначко удружење као удружење од три или више лица која су се удружила ради извршења тешких дела.[124]

Постоји и општа одредба о пооштравању казне уколико је број саучесника у кривичном делу пет или више особа, као и за организатора таквог удружења. Ове одредбе имају за циљ да допринесу сузбијању организованог криминала и кажњавању лица умешаних у такве активности.

[123] Calvani S., 2008.
[124] Ахић Ј., 2003, стр. 49.

6) Холандија

У Холандији не постоји јединствена правна или криминолошка дефиниција организованог криминала. Међутим, неки аутори истичу критеријуме који се користе за препознавање овог феномена:[125]

- Криминалне организације почивају на хијерархијској структури која је заснована на подели посла унутар организације и подели одговорности међу члановима;
- Организације користе интерне системе санкција;
- Примена насиља као средства за постизање циљева;
- Корумпирање државних службеника у различитим сегментима државне власти;
- Усмеравање илегално стечене добити у легалне токове (прање новца);
- Дугорочно оријентисано деловање криминалних организација;
- Разноврсни начини манифестације криминалног деловања, који укључују извршење различитих кривичних дела.

У складу са овим, холандски Парламент је 1955. године основао радну групу са циљем да прецизније одреди појам организованог криминала. Дефиниција организованог криминала у Холандији фокусира се на групе или мреже људи које су примарно усмерене на нелегално стечену добит и које системски чине серијске злочине са тешким последицама. Организовани криминал у Холандији обухвата две главне категорије злочина: снабдевање незаконитих потрошача робом (оружјем, дрогом и услугама) и убацивање стечене добити у легалне токове.[126]

7) Хрватска

У Хрватској, појам организованог криминала је јединствено дефинисан од стране полиције, министарства правде и правосудних органа. Прецизна дефиниција коју је донела радна скупштина 1997. године гласи: систематски планирана и припремана, на принципу поделе рада извршена кривична дела од стране криминалне организације која је створена

[125] Id. str. 17.
[126] Ibid.

на дугорочној основи, коришћењем застрашивања, насиља или корупције, без обзира на државне границе, са намером стицања финансијске користи или друштвене моћи.[127]

Такође организовани криминал у ширем смислу обухвата тероризам и разна друга политичка кривична дела која су наведена у кривичном законику Републике Хрватске.[128]

3. Дефиниције у међународном праву

Дефинисању организованог криминала у националним законодавствима приступа се на различите начине. Различите државе и региони поседују одређене специфичности и потребе у борби против организованог криминала. То је у неку руку добро, јер се уважавају локалне посебности, али је и лоше јер отежава међусобно разумевање и сарадњу држава у овој сфери, пошто се догађа да разне државе организовани криминал схватају на различите начине тј. да њихова законодавства и државни апарат користећи исти термин, заправо мисле на различите појаве.

Зато су међународне институције, као што су Уједињене нације и Европска унија, али и поједина међународна удружења и форуми, наставили рад на усаглашавању дефиниција и стратегија у борби против овог облика криминала.

Инструменти Уједињених нација, као што је на пример Конвенција из Палерма,[129] узимају у обзир различите криминалне активности које карактеришу организовани криминал и покушавају их укључити у општезаконско дефинисање. Овакви међународни правни акти такође подстичу сарадњу између држава у циљу заједничке борбе против организованог криминала.

Европска унија, кроз своје законодавство и агенције као што је Европол, такође има своје дефиниције и мере за борбу против организованог криминала. Њихов приступ обухвата заједничке кривичне активности, као и поступке који подржавају сарадњу између држава чланица. Такође треба напоменути да постојећи напори међународних институција и држава у сарадњи и координацији служе као основа за уједначавање стандарда и ефикасну борбу против организованог криминала.

[127] Božić V., 2016, str 285-299.
[128] Novoselac P., 1998, str.763-778.
[129] Конвенција УН против транснационалног организованог криминала. О њој ће више речи бити касније.

Организовани криминал, према Комитету за организовани криминалитет Међународног удружења шефова полиције (Internacional Association of Chiefs o Police – IAPC), обухвата четири кључне карактеристике:

- *Структурална организација* - с јасном хијерархијом и одређеним улогама и одговорностима унутар групе. Ова организација омогућава ефикасно планирање и извршење криминалних активности, као и дугорочно одржавање стабилности и континуитета;
- *Континуирано прикупљање профита* - примарни циљ организованог криминала је стицање материјане односно финансијске добити. Чланови криминалних група се баве илегалним активностима попут трговине дрогом, коцкања, проституције и других, које доносе високе профите. Ова „дела без жртава" обично су високо профитабилна, а ризик од откривања и гоњења је мањи, а у случају откривања и процесуирања не прете тако тешким казнама као нпр. за крвне деликте и слична кривична дела;
- *Монопол* - организовани криминал често тежи стварању монополистичке позиције у одређеној области криминалних активности. Недостатак конкуренције омогућава повећање профита, а одржавање такве позиције често се осигурава кроз застрашивање, подмићивање или елиминацију конкурената;
- *Имунитет* - организовани криминалитет често користи средства за очување имунитета од правне одговорности. То укључује застрашивање и подмићивање сведока, жртава, као и покушаје корупције полиције, тужилаца, судија, политичара и других званичника задужених за спровођење закона или надзор над криминалним активностима.

С обзиром на транснационални карактер организованог криминала, међународна заједница активно ради на спречавању, предупређивању и сузбијању овог проблема, посебно у контексту одржавања међународне и регионалне безбедности и заштите владавине права.[130]

Под окриљем и у оквиру Уједињених нација, предузето је низ активности са циљем да се за организовани криминал пронађе јединствена дефиниција, али и да се заједнички делује на сузбијању организованог криминала на глобалном нивоу.

Након континуираног опсервирања на конгресима ОУН за превенцију криминала одржаним у Милану 1985. и Хавани 1990. године, сузбијање организованог криминала је на

[130] Бошковић Мићо, 2003, стр. 103-116.

ниво глобалног проблема подигнуто 1994. године у Наполију, на Министарској конференцији о организованом транснационалном криминалу. На конференцији је усвојен Глобални план за акцију, којим је утврђено да не постоји јединствена дефиниција појма организованог криминала, и наведене су основне његове карактеристике:[131]

- *Организација групе за извршење кривичног дела* - организовани криминал представља деловање у оквиру структуриране групе, спремне да изврши кривично дело;
- *Хијерархијски односи у групи* - група има јасно дефинисане хијерархијске односе, при чему је вођа групе контролише;
- *Насиље, застрашивање и корупција* - ове методе користе се као средства за остваривање профита, контролу територије или тржишта;
- *Прање нелегално остварене добити* - организовани криминал има механизаме за прикривање и инфилтрирање остварене добити у легалну економију;
- *Способност за експанзију за било коју нову активности ван националних граница* - организације оваквог типа су способне за брзу и успешну експанзију у нове активности и прелазак преко националних граница;
- *Сарадња са другим транснационалним групама* - организовани криминал често сарађује са другим транснационалним криминалним групама, стварајући мрежу деловања.

Поменутим Глобалним планом за акцију постављен је оквир за заједничко деловање држава у сузбијању организованог криминала на међународном нивоу.

Најзначајнији резултати конференције у Наполију и примене Глобалног плана за акцију организованог транснационалног криминала укључују:

- *званично признање постојања проблема организованог криминала у међународним размерама* - Конференција је допринела формалном признавању организованог криминала као глобалног проблема. Овај корак је био битан јер је означио постојање опште свести о неопходности сузбијања организованог криминала на међународном нивоу;
- *почетак законодавних реформи* - на основу Глобалног плана за акцију, многе државе су покренуле законодавне реформе како би адаптирале своје прописе за борбу против организованог криминала. Ово укључује усвајање нових закона, ажурирање постојећих и подизање капацитета правосудних система за борбу против криминала.

[131] Камбовски В., 2007, стр. 12.

Ова два корака представљају основу за координисане активности у сузбијању организованог криминала на глобалном нивоу, обезбеђујући да државе сарађују и преузимају заједничке мере за супротстављање овом проблему.

Наведена решења представљају глобални концензус о томе како државе требају дефинисати и сузбијати транснационални организовани криминал, обезбеђујући бољу координацију и ефикасно сузбијање овог облика криминала на међународном нивоу.[132]

Усвајање Конвенције против транснационалног организованог криминала познате као Конвенције из Палерма,[133] представља значајан корак ка хармонизацији различитих и неуједначених националних приступа у сузбијању организованог криминала на глобалном нивоу. Конвенција је усвојена у оквиру Уједињених нација и донела је неколико значајних резултата:

- *Инкриминација транснационалних кривичних дела* - државе су се обавезале да инкриминишу транснационална озбиљна дела. Ова дела обухватају кривична дела за која је запрећена казна затвора од најмање четири године. Тиме се постиже конзистентност у казненим законодавствима држава и ствара оквир за заједничко деловање против транснационалног организованог криминала;
- *Борба против корупције* - Конвенција укључује и мере за сузбијање корупције. Корупција је често повезана са организованим криминалом, и борба против ове негативне појаве доприноси јачању владавине права и спречавању незаконитих активности;
- *Сузбијање прања новца и опструкције правде* - Конвенција налаже државама да предузимају активности у сузбијању прања новца и опструкције правде. Ове мере доприносе одржавању интегритета правосудног система и спречавању корупције и утицаја организованог криминала на правосудне процесе.

Усвајање Конвенције представља међународни консензус о значају заједничког деловања у сузбијању транснационалног организованог криминала и ствара оквир за координацију напора држава у овој борби.

Конвенција је важан правни инструмент у борби против организованог криминала на међународном нивоу. Њом је организована криминална група дефинисана као „група која

[132] Ibid., стр. 12.

[133] Конвенција УН транснационалног организованог криминала и допунски протоколи, *Сл. лист СРЈ - Међународни уговори,* бр. 6/2001.

се састоји од три или више лица, која постоји једно извесно време и која делује са циљем извршења једног или више тешких кривичних дела ради непосредног или посредног остваривања новчане или неке друге материјалне користи“. Озбиљна кривична дела, по овој конвенцији, обухватају кривична дела за која је предвиђена казна затвора дужа од четири године.

Деликт је транснационалан ако испуњава одређене услове, укључујући извршење у две или више држава, значајне елементе припреме, планирања, усмеравања или контроле изведених у другој држави, учешће криминалне групе која делује у више држава, или ако има знатне поседице у једној држави и извршен је у другој држави.

На основу Конвенције, кривичним делима из области организованог криминала се сматра учешће у групама које се у континуитету баве криминалом, корупцијом, прањем новца, проституцијом, трговином људима, дрогом, царинским преварама и сл.

Додајући критеријуме транснационалности и знатних последица на националном нивоу, Конвенција обезбеђује адекватан инструмент за борбу против транснационалног организованог криминала. Он такође открива везу између криминалних група и државних органа, усмеравајући пажњу на корупцију и неутралисање институција правосуђа и полиције.

Као потписнице Конвенције из Палерма, већина држава је предузела значајне реформе у области кривичног законодавства у складу са преузетим међународним обавезама. Такве реформе су се преиспитивале у неколико праваца:

- *Инкриминисање кривичног дела* - увођење кривичних дела организовања и учешћа у организованој криминалној групи, прања новца, корупције и опструкције правде. Ова кривична дела се активно кажњавају у складу са принципима и стандардима Конвенције;
- *Уједначени инструменти узајамне сарадње* - прихватање уједначених инструмената за узајамну сарадњу у гоњењу учинилаца ових дела, укључујући процедуре екстрадиције и друге облике сарадње између држава;
- *Примена мера потраге, замрзавања и конфискације* - усмеравање напора на примену мера потраге, замрзавања и конфискације криминалних приноса, што доприноси смањењу ефикасности криминалних организација;

- *Примена програма за заштиту сведока* - имплементација програма за заштиту сведока омогућила је сведоцима и осетљивим лицима да сигурно сарађују са правосудним органима;

- *Мере превенције* - примена мера превенције које имају за циљ спречавање организованог криминала и одвраћање потенцијалних учесника од извршења кривичних дела.

Ове реформе имају за циљ да ускладе национално законодавство са међународним стандардима и обавезама у борби против организованог криминала.

Интерполова радна група је на 1988. године, на Првом међународном симпозијуму о организованом криминалитету у француском месту Сен-Клу (Saint-Cloud), дефинисала организовани криминалитет као „било коју делатност или групу лица ангажованих у континуираној нелегалној активности која за свој првенствени циљ има стварање профита, независно од националних граница“.[134]

Међутим, ова дефиниција је наишла на критике од стране експерата, пошто је изоставила битан елемент организованог криминала - командну структуру.

Узимајући у обзир ове примедбе, Интерпол је развио нову дефиницију организованог криминала, која се формулише као: “Свака група која има структуру корпорације, чији је примарни циљ прибављање новца кроз противзаконите активности, и која се одржава на застрашивању и корупцији“.[135] Нова дефиниција обухвата идеју командне структуре и наглашава застрашивање и корупцију као средства одржавања организоване криминалне групе.

Интерпол је у публикацији „Правила Интерпола у борби против организованог криминала” (2000) дефинисао организовани криминал као: “Сваку асоцијацију или групу људи која учествује континуирано у илегалним активностима ради профита, а не обраћа пажњу на националне границе.”[136]

Европска унија својим нормативним актима третира кривична дела која угрожавају њено функционисање као „простора слободе, безбедности и правде“, тако што наводи следећа конкретна тешка кривична дела: нарко криминал, трговина људима, тероризам,

[134] Nesbitt P., 1993, p. 319, у: Бошковић Мило, Скакавац З., 2009, стр. 189.
[135] Blakesley C. L., 1996, p. 581.
[136] Interpol, 2000, p. 17.

финансијски криминал (прање новца, корупција и фалсификовање новца), високотехнолошки криминалитет, пореске преваре, сексуална злоупотреба деце и еколошки криминалитет.[137]

С обзиром на специфичности Европске уније ова дела имају нужно транснационалну димензију. Највећи проблем у супротстављању криминалу у ЕУ представља чињеница да је кривично право у искључивој надлежности држава чланица, па самим тим и супротстављање криминалитету је искључиво у надлежности држава чланица.

Пошто систем правосуђа и примена кривичног закона у Европској унији остају у оквиру надлежности самих држава чланица, то може представљати проблем у борби против транснационалног криминала јер се деликти често дешавају у више држава, захтевајући координисане напоре између различитих правних система. У том контексту, постојање транснационалног криминала захтева сарадњу и усаглашавање између држава чланица у области правосуђа и примене закона.

Настојање да се оствари што ефикаснија борба против организованог криминала и других облика транснационалних кривичних дела навела је Европску унију на усвајање заједничких стратегија, инструмената и стандарда у овој области. Један од њих је концепт тзв. „трећег стуба", што обухвата сарадњу у кривичним стварима између држава чланица, укључујући истрагу, процесуирање и казну прекограничних кривичних дела.[138]

Ове иницијативе имају за циљ подизање ефикасности у борби против криминала и уништавање претњи транснационалних кривичних мрежа у оквиру Европске уније.

Правни основ за активности Европске уније у области супротстављања криминалитету произлазе из одредби о полицијској и правосудној сарадњи. Оне теже обезбеђивању високог нивоа заштите грађана развојем заједничких активности држава чланица у области полицијских и правосудних послова, као и спречавањем ксенофобије и расизма.[139]

Европска унија, у складу са својим стратешким циљевима, тежи стварању безбедног и сигурног окружења за све своје грађане. С тим у вези, одржавање реда и спречавање криминалитета постаје битан елемент. Појединачне државе чланице делују заједно како би

[137] *Правда, слобода и безбедност*, Министарство за европске интеграције Републике Србије, www.mei.gov.rs/srp/obuka/e-obuke/kurs-sporazum-o-stabilizaciji-i-pridruzivanju/pravda-sloboda-i-bezbednost/.

[138] *Комунитаризовање трећег стуга ЕУ*, Правни портал, www.pravniportal.com/komunitarizovanje-treceg-stuba-evropske-unije/

[139] Чавошки А., 2006.

подигле ниво безбедности, али и радиле на супротстављању предизазовима који имају транснационални карактер.

Ово укључује домене полицијске и правосудне сарадње. Европска унија има различите инструменте и механизме, укључујући Европску полицијску службу (Европол)[140], која олакшава сарадњу између полицијских органа различитих држава чланица. Такође, Европска унија ради на усаглашавању правних система држава чланица како би омогућила ефикаснију судску сарадњу и пресуде.

Полицијска сарадња у оквиру Европске уније регулисана је Уговором из Лисабона[141] он предвиђа да Унија развија полицијску сарадњу којом су обухваћени сви надлежни органи држава чланица, укључујући и полицијске, царинске и друге надлежне службе из законски утврђеног репресивног система, специјализоване за област превенције или откривања кривичних дела или вођење истрага у тој области (чл. 87, ст. 1 Уговора ФЕУ). Ова сарадња се остварује путем учешћа Еуопола, а има за циљ спречавање, откривање и истраживање кривичних дела, укључујући организовани криминал, тероризам, трговину белим робљем, кријумчарење људи, производњу и кријумчарење дрога и оружја, кривична дела против деце, корупцију, недозвољене финансијске трансакције и кривотворење.

Оперативне активности обухватају различите аспекте борбе против криминала, укључујући спречавање кривичних дела преко обавештајних активности, истраживања, хапшења и процесуирања кривичних починилаца. Сарадња се такође проширује на област полицијске едукације, размене службеника и коришћења специјализоване опреме. Циљ тих активности је остваривање ефикасне заштите грађана и осигурање безбедности широм Европске уније. На тај начин, државе чланице и ЕУ настоје да заједно одговоре на изазове које представља организовани криминал и друге облике преступних активности с транснационалним карактером.

Сарадња правосудних органа у кривичним стварима у Европској унији усмерена је на олакшавање и убрзавање сарадње између надлежних органа држава које су чланице. Она

[140] *Europol,,* https://sh.wikipedia.org/wiki/Europol, Европол - Европска полицијска служба (European Police Office) је криминалистичка обавештајна агенција Европске уније. Почела је с пуним радом 1. јула 1999. Циљ Европола је да повећа ефикасност и сарадњу између полицијских органа земаља чланица пре свега кроз прикупљање и размену обавештајних података у превенцији и борби са међународним организованим криминалом. Његова мисија је да пружи значајан допринос напорима снага безбедности Европске уније у борби с организованим криминалом. Више о Европолу биће речи касније.

[141] Више: Ugovor iz Lisabona, Internet, www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/5/ugovor-iz-lisabona.

може бити директна или посредством Ероџаста, мреже правосудних органа Европске уније, у вези са поступцима и спровођењем одлука.

Ово укључује олакшавање екстрадиције између држава чланица, што има за циљ брже пребацивања особа између земаља ради кривичног процесуирања. Такође, ради једноставног деловања, постоје активности на усклађивању прописа између држава чланица, са циљем предупређивања сукоба надлежности између држава чланица, олакшавање поступка изручења и обезбеђивање ефикасне правосудне сарадње у спровођењу правосудних поступака на територији Европске уније.[142]

Европска унија је у својим настојањима да идентификује и анализира тенденције организованог криминала саставила 11 критеријума који се користе за идентификацију организованог криминала:[143]

1. *Учествовање више од два лица* - организовани криминал обухвата активности у којима учествује више од два појединца;
2. *Сваки члан има своју одређену улогу* - у организованом криминалу, сваки учесник има одређену улогу или задатак;
3. *Деловање у дужем или неодређеном периоду* - организовани криминал функционише током дужег временског периода, што одражава сталност његовог постојања;
4. *Коришћење неких облика дисциплине и контроле* - у организованом криминалу постоје облици дисциплине и контроле који осигуравају послушност и подршку члановима;
5. *Осумњиченост за тежа кривична дела* - учесници у организованом криминалу обично су осумњичени за извршење тежих кривичних дела.
6. *Деловање на међународном нивоу* - организовани криминал прелази националне границе и делује на међународном нивоу;
7. *Коришћење насиља или других средстава застрашивања* - у организованом криминалу, насиље или друга средства застрашивања могу се користити за остваривање циљева;

[142] Соковић С., 2004, стр. 177.
[143] Ton van der Heijden.,1998., pp. 234-254.

8. *Коришћење трговинских структура или структура сличних пословним* - организовани криминал може користити трговинске структуре или структуре сличне пословним за остваривање својих циљева;

9. *Умешаност у прање новца* - организовани криминал често учествује у прању новца како би сакрио нелегалност добити;

10. *Утицај на политику, медије, јавну управу, правосудне органе или привреду* - организовани криминал може имати утицај на различите сегменте друштва, укључујући политику, медије, јавну управу, правосудне органе или привреду.

11. *Тежња за профитом и моћи* - организовани криминал има за циљ стицање профита и ослабљивање законских институција кроз стварање моћи.

Европски одбор стручњака за кривично право и криминолошке аспекте организованог криминала (енг. European Board of Experts on Criminal Law and Criminological Aspects of Organized Crime) саставио је наведене критеријуме како би обележио и идентификовао организовани криминалитет.

Да би се кривично дело сматрало да је организовани криминал потребно је да буде испуњено најмање шест параметара из наведених критеријума. Они који су обавезни укључују параметре као што су учествовање више од два лица, осумњиченост за тежа кривична дела и тежња за профитом и моћи. Ово означава да организовани криминал укључује учествовање више од два лица која су, осумњичена за тежа кривична дела и теже за стицањем профита и моћи.[144] Ови критеријуми служе као алат за профилисање и анализу организованог криминала, а њихова примена помаже властима држава у супротстављању и сузбијању оваквих кривичних активности.

Државе чланице Европске уније обавезале су се да ће у својим националним законодавствима инкриминисати руковођење и учешће у криминалној организацији. Такође, оне су се обавезале да предвиде казнену одговорност за правна лица. Ове мере имају за циљ да учине недопустивим и кажњивим учешће у криминалним организацијама, што може укључивати организовани криминал на различитим нивоима и формама, од трговине људима и наркотицима до финансијских преступа и других форми криминалних

[144] На основу ове дефиниције законодавац у Републици Србији је у чл. 504. Закона о кривичном поступку, дефинисао је услове за постојање кривичног дела организовани криминал – Службени лист СРЈ бр. 8/02.

активности. Такве законске одредбе служе као средство за сузбијање организованог криминала и заштиту правде.

На крају XX века, у Европи су настали спознаја и разумевање о организованом криминалитету као посебној врсти криминалитета са мрежном структуром. Неколико европских теоретичара изражавају концепт криминалитета са мрежном структуром и организованог криминала ради стицања профита. У овом контексту, кроз стварање мрежа структурних веза између различитих криминалних група, формирају се паралелни центри моћи. У овим структурама нема једног доминантног центра, већ различите организације функционишу паралелно и деле тржиште.

Важно је истаћи да значајан део прихода који стварају организоване криминалне групе бива преусмерен на коришћење појединачних носилаца јавних функција у институцијама државе. Ти појединци, користе свој положај и утицај унутрашњег система, омогућавају несметано деловање криминалних структура, тако што прикривају њихове активности, избегавају примену закона или свесно опструишу истрагње. На тај начин, не само да обезбеђују заштиту организованом криминалу, већ и учвршћују сопствени положај кроз стицање користи, политичког утицаја и одговорности. Овако успостављена симбиоза између криминалних група и појединих делова државног апарата, нарочито када је реч о моделу мрежно организованог криминалитета, представља изузетно озбиљан изазов за правосуђе и институцијалну сарадњу и координацију у приступу његовог откривања, спречавања и процесуирања.[145]

Општеприхваћено законско дефинисање организованог криминала у националним законодавствима представља неопходну потребу светлу последњих тенденција заједничке борбе међународне заједнице против организованог криминала.

Дефиниција има за циљ не само да утврди карактеристике организованог криминала везане за државно право, већ и да посвети пажњу надлежностима различитих институција у сузбијању оваквих активности. Најновије тенденције заједничке борбе укључују и унапређење сарадње различитих државних органа као што су полиција, тужилаштво, царина и финансијска полиција.

Дефинисање организованог криминала у законима је од суштинског значаја јер омогућава утврђивање судске надлежности и надлежности других државних органа. Тако,

[145] Шкулић М., 2008, стр. 36-37.

на пример, царина може бити укључена у спречавање и сузбијање ширења организованог криминала кроз контролу прелаза граница и прекограничне трговине. У овом контексту, финансијска полиција такође игра значајну улогу у праћењу финансијских трансакција које су повезане са организованим криминалом. Законско дефинисање организованог криминала служи као основа за различите државне органе да сарађују успешно и усмерено у борби против оваквих облика криминала.

Позитивноправно дефинисање организованог криминала има широк спектар функција које су неопходне за ефикасну борбу против оваквих облика криминала. Неке од кључних функција укључују:

- *Фиксирање правног основа надлежности* - дефинисање организованог криминала у закону поставља чврсте правне основе за надлежност различитих органа и јединица који се баве борбом против организованог криминала. Ово је кључно за ефикасну координацију и сарадњу између различитих сегмената судских и полицијских система;
- *Прецизирање правних основа за посебне мере и поступке* - дефинисање организованог криминала пружа правне основе за примену специјалних истражних и других поступака, као и посебних мера које су неопходне за борбу против оваквих криминалних активности;
- *Примену посебних доказних мера* - дефинисање организованог криминала омогућава увод нових доказних правила која се односе на доказну вредност посебних доказних радњи. Такође, може предвиђати одступање од презумпције невиности у казненом поступку, што је важно у случајевима организованог криминала;
- *Примену судских санкција* - дефинисање организованог криминала омогућава судовима да примене специфичне санкције и мере у случају осуђујућих пресуда. Ово може укључивати конфискацију имовине, професионалне забране и друге адекватне санкције.

Такође, оперативна законска дефиниција мора бити усаглашена са дефиницијом из Конвенције из Палерма, која је, након ратификације, интегрисана у унутрашњи правни поредак, као и са сличним дефиницијама у другим релевантним правним оквирима Европске уније.[146]

[146] Камбовски В., 2007, стр.17.

4. Нормативноправно дефинисање и регулисање организованог криминала у Србији

У Србији организовани криминал је дефинисан позитивним законским нормама.

Са друге стране, након што је Република Србија ратификовала Конвенцију уједињене нације против транснационално организованог криминала, приступило је свеобухватном усклађивању унутрашњег правног система са међународним стандардима. У том контексту, спроведене су значајне реформе које су обухватиле доношење нових закона, као и измене и допуне већ постојећих прописа, како би се оснажио нормативни оквир за сузбијање организованог криминала.

Реформе су обухваћене материјалноправне, процесноправне, организационе и извршне аспекте, а посебно се истичу измене у следећим областима:

- *Кривични законик* - промене у њему укључују дефинисање нових кривичних дела и пооштравање казни за кривична дела која се односе на организовани криминал;
- *Законик о кривичном поступку* - извршеним променама у Законику о кривичном поступку осигурало се ефикасније и брже процесуирање случајева организованог криминала;
- *Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела*[147] - њиме се дефинише организација и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других тешких кривичних дела, како би се омогућила ефикаснија координација и сарадња међу надлежним институцијама;
- *Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела*[148]- овим прописом се омогућава одузимањем имовине стечене кривичним делом, укључујући имовину повезану са организованим криминалом;

[147] Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције. *Сл. гласник РС*, бр. 94/2016 до 87/2018, Paragraf, www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-organizaciji-i-nadleznosti-drzavnih-organa-u-suzbijanju-organizovanog-kriminala-terorizma-i-korupcije.html.

[148] Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, *Сл. гласник РС*, бр. 32/2013 до 35/2019, Paragraf,. www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_oduzimanju_imovine_proistekle_iz_krivicnog_dela.html.

- *Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала*[149] - њиме се прописују посебне мере и процедуре за извршење казне затвора за лица осуђене за кривична дела организованог криминала.

Најважнији од поменутих прописа је Кривични законику Републике Србије. Премда не даје дефиницију организованог криминала, он садржи одредбе које узимају у обзир карактеристике организованог криминала и пружају оквир за разумевање и сузбијање овог феномена. У многим члановима Законика присутна су специфична решења која се примењују у случајевима кривичних дела која укључују елементе организованог криминалитета.

На пример, Кривични законик обрађује појам саучесништва и учешћа у кривичном делу, што је честа карактеристика организованог криминала. Такође, он предвиђа различите облике кривичних санкција које се могу применити у случајевима организованог криминала.

Што се тиче одузимања имовинске користи прибављене кривичним делом, Законик предвиђа мере конфискације имовине која је стечена кривичним путем, што је од великог значаја у борби против организованог криминала.

Такође, Законик обрађује самостална кривична дела која су често повезана са организованим криминалом, као и теже облике појединих кривичних дела који могу бити карактеристични за ову врсту криминала. Ове одредбе представљају важан део правног оквира који омогућава ефикасну борбу против организованог криминала у Републици Србији.[150]

Кривичноправни аспекти организованог криминалитета се примарно фокусирају на три основне области и то:

- *одређивање појма организоване криминалне групе* - што укључује дефинисање структуре, чланова, активности и циљева такве групе;

- *однос саучесништва и организованог криминалитета* - овај аспект се бави улогом саучесника у кривичним делима која су повезана са организованим криминалитетом,

[149] Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала, *Сл. гласник РС*, бр. 72/2009 и 101/2010, Paragraf,www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_izvrsenju_kazne_zatvora_za_krivicna_dela_organizovanog_kriminala.html

[150] Јовашевић Д., 2006, стр. 612.

укључујући њихове везе са криминалним групама, учешће у заједничким активностима и међусобне односе;

- *конкретне инкриминације које су типичне за организовани криминалитет* - овде се укључују кривична дела која су карактеристична за организовани криминалитет, као што су удруживање ради извршења криминалних дела, прање новца, препродаја дроге, корупција, тероризам и други облици криминалних активности које су показатељ организованог криминалитета.[151]

Кривичним закоником Републике Србије у глави XII под називом „Значење израза", дефинисани су појмови групе и организоване криминалне групе. Према одредби из члана 112 став 22, групу чине најмање три лица која су повезана ради трајног или повременог вршења кривичних дела. Група не мора да има јасно дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру. У ставу 35 истог члана, дефинише се организована криминална група. Њу чини група од три или више лица која постоји одређено време и делују споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за која је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради непосредног или посредног стицања финансијске или друге користи.

Посебни део Кривичног законика одређује појам и елементе бића појединих кривичних дела, укључујући квалификоване и привилеговане облике, као и казне за учиниоце. У овом делу, постоје две групе кривичних дела која се односе на организовани криминалитет.

Прва група садржана је у глави XXXI, под називом „Кривична дела против јавног реда и мира", „Договор за извршење кривичног дела" из чл. 345 КЗ и „Удруживање ради вршења кривичних дела" из чл. 346 КЗ.

Другу групу чине тежи облици кривичних дела организованог криминалитета и за њих су прописане строжије казне.[152]

Договор за извршење кривичног дела из члана 345. Кривичног законика, представља припремну радњу за извршење кривичног дела и кажњив је сам по себи. Он се састоји у договарању са једним или више лица да се изврши кривично дело за које је прописана казна затвора од пет година или тежа казна. За ово дело је предвиђена новчана казна или казна затвора до једне године. То значи да се лица која су учествовала у договарању за извршење

[151] Игњатовић Ђ., Шкулић М., 2012, стр. 159-160.
[152] Лазаревић Љ., 2011, стр. 1132.

кривичног дела могу казнити, иако само дело није извршено, али је било планирано и договорено.[153]

Удруживање ради вршења кривичних дела из члана 346. Кривичног законика припада групи кривичних дела против јавног реда и мира. Објект заштите су јавни ред и мир, али и заштита правног поретка као скупа правних прописа. С тим ово дело има за циљ да спречи и кажњава удруживање лица ради вршења кривичних дела која угрожавају јавни ред и мир, односно правни поредак.[154]

До 2006. године, ово кривично дело је постојало као посебан облик саучесништва или као квалификовани облик појединих кривичних дела. Данас, оно се састоји у организовању групе или организоване криминалне групе која има за циљ вршење кривичних дела за које се може изрећи казна затвора од три године или тежа казна, ако законом за такво организовање није предвиђена тежа казна, или у постајању припадником такве групе. Ово дело треба разликовати од ситуације случајног удруживања више лица ради извршења једног кривичног дела. У погледу кривице, за постојање дела потребан је умишљај учиниоца. Извршилац дела може да буде свако лице. Дело има два основна, три квалификована и два привилегована облика испољавања.[155]

Основни облик дела „Удруживање ради вршења кривичних дела“, се састоји у томе да се лица организују у групе са циљем извршења кривичних дела. Те групе имају за циљ вршење кривичних дела за које је законом прописана казна затвора од три године или тежа казна. За ово кривично дело је прописана казна затвора од шест месеци до пет година.[156]

Постоје два облика извршења дела „Удруживање ради вршења кривичних дела“, то су:

1) Организовање групе - овај облик извршења се односи на акт формирања нове или коришћење постојеће организације односно групе лица ради извршења кривичних дела. Учинилац има за циљ да пронађе, увеже или анимира више лица ради извршења кривичног дела, као и да добије сагласност других лица да у саставу групе приступе вршењу једног или више кривичних дела обухваћених злочиначким планом;

2) Постајање припадником групе - овај облик се односи на учешће у постојећој организацији или групи која је већ формирана ради извршења кривичних дела. Лице које

[153] Ђорђевић Ђ., 2011, стр. 224.
[154] Јовашевић Д., 2012, стр. 31.
[155] Ђорђевић Ђ., 2011, стр. 225.
[156] Чл. 346, ст. 1, КЗ РС.

постаје припадник групе и учествује у планираним кривичним делима, без обзира да ли су она извршена, покушана или уопште нису извршена, може се казнити у складу са законским одредбама које регулишу ово дело.[157]

Како би постојао основни облик кривичног дела „Удруживање ради вршења кривичних дела“ постојао, неопходно је да буду испуњена три услова:

- *да се ради о одређеној групи лица* - дакле, дело се извршава у оквиру групе коју чине најмање три лица;

- *да се ради о вршењу тежих кривичних дела* - група се организује са циљем вршења кривичних дела за која је прописана казна затвора од три године или тежа казна;

- *да је дело акцесорног карактера* - ово значи да ће овај облик дела постојати само у случају када нису испуњена обележја неког другог тежег кривичног дела.

Извршилац кривичног дела може да буде било које лице, а што се тиче кривице за то је потребан умишљај, који треба да садржи свест о постојању групе лица и њиховој организованој активности у извршењу кривичних дела.

Код кривичног дела „Удруживање ради вршења кривичних дела“ из чл. 346. Кривичног законика, постоје три тежа квалификована облика испољавања:

Први се састоји у организовању организоване криминалне групе.[158] Ово подразумева две основне активности, стварање нове или искоришћавање постојеће организације или групе људи.

- *Стварање нове организоване криминалне групе* - ова активност укључује проналажење, повезивање и анимирање најмање три или више лица ради вршења тешких кривичних дела. Група се формира са циљем извршења кривичних дела за које је законодавац прописао казну затвора од четири године или тежу казну, са намером да се стекне финансијска или друга корист;

- *Искоришћавање постојеће криминалне организације* - ова активност подразумева преусмеравање постојеће организоване криминалне групе ради реализације криминалне делатности која је обухваћена другим злочиначким планом. У овом случају, већ постојећа организација се користи за извршење нових кривичних дела која нису раније била предвиђена као делатностте организације.

[157] Јовашевић Д., 2012, стр. 33.
[158] Члан 346. став 2 КЗ РС.

Дело је свршено моментом повезивања више лица око заједничке идеје, плана, или циља криминалне делатности, без обзира на то да ли је у конкретном случају заиста и извршено планирано кривично дело. Дело организовање организоване криминалне групе је тежи облик кривичног дела, а извршилац може бити било које лице које учествује у организовању или коришћењу организоване криминалне групе.[159] За ово је дело прописана казна затвора од једне до осам година.

Други тежи облик дела је постајање припадником организоване криминалне групе.[160] Он подразумева да лице пристане да постане члан организоване криминалне групе или да предузме одређене активности којима се остварује или доприноси остваривању циља због којег је основана организована криминална група. Ова сагласност или изражавање воље може бити изражена усмено, писмено или на други начин. Битно је нагласити да се ради о активностима које доприносе циљевима групе или подржавају њен рад. За ово је дело прописана казна затвора од шест месеци до пет година.

Трећи тежи облик дела јесте ако је дело почињено у вези са организованом групом или организованом криминалном групом, која има за циљ извршење кривичних дела за која је предвиђена казна затвора од двадесет година или доживотни затвор. Организатор групе или организоване криминалне групе кажњава се затвором од најмање десет година или доживотним затвором. Припадник групе или организоване криминалне групе кажњава се затвором у трајању од шест месеци до пет година.[161]

Законодавац је донео одлуку да различите аспекте кривичних дела у вези са организовањем или припадањем криминалним групама користи као критеријум за разликовање између основног и квалификованих облика дела. Ови критеријуми укључују природу и структуру групе, начин њеног функционисања, намеру групе (како је изражена кроз колективну свест или сагласност чланова групе да врше кривична дела) и тежину кривичних дела која су предмет активности групе, као и могућу запрећену казну затвора за та дела. На основу ових критеријума, законодавац разликује облике кривичних дела и прописује адекватне казне у складу са степеном одговорности и опасности коју представљају различити облици криминалног удруживања.

[159] Јовашевић Д., 2012, стр. 33.
[160] Члан 346. став 4 КЗ РС.
[161] Члан 346. став 5. КЗ РС.

Објективни елементи кривичног дела „Организовање криминалне групе“ су изражени у временској димензији, која може бити трајна, привремена или повремена. Ова временска димензија подржава и ојачава намеру да се врше кривична дела. На пример, организована криминална група може постојати одређени период времена, што доприноси стварању јаче намере да се изврше тешка кривична дела.

Самим постојањем организоване криминалне групе, намера да се врше кривична дела се ојачава, а ова намера се испољава кроз споразум или сагласност међу члановима групе. Злочиначки план почива на споразуму или сагласности односно идеји или начину која ће бити коришћени како би се стекла противправна финансијска или нека друга корист. Ово значи да су је само постојање групе, као и њена активност обележени временским аспектом, што је важан елемент за разумевање и доказивање организованог криминалног дела.

Вршење тежих кривичних дела од стране организоване криминалне групе подразумева да постоји субјективни елемент односно споразум као облик воље сваког члана групе. Овај споразум представља изражену намеру сваког члана да учествује у кривичним делима која организована група чини. Споразум најчешће служи као увод који се односи на предузимање физичких радњи које служе за остваривање циљева организоване криминалне групе која због тих циљева и постоји. Приликом дефинисања криминалне групе није наведено да такав споразум треба да постоји, али то не значи да је намера за вршењем кривичних дела искључена. Напред наведно може се тумачити тако да постоји јача жеља и мотивација за вршење кривичних дела код чланова организоване криминалне групе у поређењу са члановима криминалне групе који нису организовани у такву групу.

Диференцирање између основног и квалификованих облика дела у случају организоване криминалне групе се заснива на тежини кривичних дела која се планирају извршити. Овај критеријум се односи на прописану висину казне затвора за та кривична дела у закону.

У законодавству обично постоје различите казне затвора за различита кривична дела, при чему теже и озбиљније кривичне активности обично носе више казне. У случају организоване криминалне групе, ако је циљ извршења кривичног дела за које је законом прописана висока казна затвора, то може да квалификује дело као оно које је веће тежине или као тешки криминал.

На пример, казне за кривична дела као што су убиства, трговина наркотицима, или организована крађа могу бити веома високе, укључујући казне затвора од десет година или

више. Уколико је организована криминална група планирала извршити таква дела, то би могло да се сматра као тежи облик дејства који захтева строже казне за квалификовани облик кривичног дела. У таквим случајевима, казне за извршиоце и организаторе могу бити значајно веће у поређењу са обичним облицима кривичних дела.

Поред основног и тежих облика, код кривичног дела „Удруживање ради вршења кривичних дела“ из чл. 346. Кривичног законика, постоје и привилеговани, односно лакши облици овог кривичног дела.

Први лакши облик дела чини организатор групе или организоване криминалне групе који открије групу пре него што је у њеном саставу за њу почини кривично дело предвиђено злочиначким планом групе, а за чије извршење је сама група организована. Овде се не ради о добровољном одустанку, већ о стварном кајању учиниоца.[162]

Овај лакши облик дела представља ситуацију у којој организатор групе или организоване криминалне групе одлучи да се повуче из активног учествовања у криминалним активностима пре него што је у њеном саставу или за њу учинио неко кривично дело. Ближе гледајући, он открива групу или њен злочиначки план органима гоњења и на тај начин пружа информације које могу бити од користи у сузбијању криминала. Овде је због стварног кајања учиниоца, који је донео одлуку да се повуче из криминалних активности, прописана казна затвора може бити до три године, а постоји могућност и ослобађања од казне.[163]

Други лакши облик дела чини припадник групе или организоване криминалне групе који открије групу пре него што је у њеном саставу или за њу учинио кривично дело предвиђено злочиначким планом групе, а за чије извршење је група и основана.

Овај лакши облик дела обухвата ситуацију у којој припадник групе или организоване криминалне групе одлучи да се дистанцира од групе пре него што постане активан члан или пре него што почини планирано кривично дело. Откривајући групу органима гоњења пре него што постане део њеног криминалног плана, припадник пружа информације које могу помоћи у сузбијању криминала.

У овом случају због стварног кајања припадника који је одлучио да се дистанцира од групе пре него што постане активни члан, прописана казна затвора може бити мања у

[162] Члан 32 ст. 1 КЗ РС.
[163] Члан 346. став 6. КЗ РС.

односу на казну која би се изрекла у случају извршења планираног кривичног дела.[164] Ова ситуација показује промену у ставу припадника групе и његову жељу да се удаљи од криминалних активности, што се сматра олакшавајућом околношћу приликом изрицања казне.

IV. ВРСТЕ (ПОЈАВНИ ОБЛИЦИ) ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

1. Најважније врсте (појавни облици) организованог криминала

Организовани криминал прати све сфере друштвеног развоја, прилагођава се тренутној друштвеној ситуацији, користећи погодности за своје деловање, модификује своје деловање и усваја савремена техничко-технолошка достигнућа и методе а све у циљу стицања противправне добити како на илегалан, тако и легалан начин. Он се манифестује у разним формама, обиму и интензитету, кроз привредну и ванпривредну делатност, као и друге друштвене активности уз јасно разликовање од других типова криминалитета.

На самом почетку свог развоја организовани криминал функционисао је по принципу банди које су применом силе и претње стицале профит на незаконит начин. У новије доба делатности су се значајно промениле и прилагодиле тренутним друштвеним токовима тако да се профит који данас долази од незаконитих радњи не може лако уочити као криминална активност организације, иако такве организације и данас примењују силу и претњу као основни вид принуде када је то потребно за стицање добити. Стицање добити на овај начин потпомогнуто је незаконитим радњама као што су прање новца, фалсификовање исправа, мито, корупција, монополи злоупотребе у различитим друштвеним сферама.

Имајући у виду да не постоји јединствена дефиниција организованог криминала, самим тим не постоји у стручној јавности јединствено мишљење у којим се облицима организовани криминалитет испољава и на који начин делује.

Најчешће илегалне делатности организованог криминалитета су трговина наркотицима, оружјем и муницијом, илегалне миграције, трговина људима, кријумчарење, тероризам, прање новца, корупција, фалсификовање новца, високотехнолошки криминалитет, сајбер криминал и слично, при чему посебно треба обратити пажњу на делатности које се односе на легалне послове, инвестирање капитала

[164] Члан 346. став 7. КЗ РС.

и област насилничког криминалитета.[165]

Организовани криминал подразумева већи број кривичних дела која заједно чине његову основну криминалну садржину, док се кривично правне манифестације испољавају кроз облике саучесништва које се везује за поједина кривична дела која су карактеристична за организовани криминал. Додатно, организованом криминалу је својствено саучесништво које представља заједничко остваривање кривичног дела од стане више лица уз постојање свести код њих да заједнички делују, свест о зајдничком деловању мора постојати код саучесника, али не и код извршиоца појединачног кривичног дела.[166]

У вези са формирањем организованих криминалних група које имају за циљ вршење организованих кривичних дела могу се разликовати две врсте кривичних дела. Прву врсту чини само по себи формирање организоване криминалне групе на чијем се челу налази вођа који је основао групу и њени чланови са јасном поделом улога у групи која има за циљ вршење кривичних дела ради стицања добити. У питању је кривично дело „Удруживање ради вршења кривичних дела“. У другу групу можемо сврстати сва кривична дела која врше чланови организоване криминалне групе, а која су заснована на циљевима због којих је и група основана.[167]

Као и већина држава у свету Република Србија се суочава са савременим облицима организованог криминала који прате процесе у свим сферама друштвеног развоја. Они се у Србији огледају у новим формама и карактеристикама где је изражен висок степен друштвене опасности, професионалности и насиља што је све својствено и организованом криминалу који делује на светском (глобалном) нивоу.

Постоје многобројни облици испољавања организованог криминала али ми ћемо се осврнути на најчешће облике који су карактеристични за Републику Србију.

1. Илегална производња и промет опојних дрога

Злоупотреба опојних средстава, као и криминалне активности које се везују за њих један су од глобалних проблема данашњице.

[165] Бошковић М.,1998, стр.125-126.
[166] Стојановић З., 2007, стр.145.
[167] Шкулић М., 2003, стр.123.

Најпростије речено, опојне дроге и психоактивне супстанце су хемијска средства која утичу на централни нервни систем, изазивајући промене у свести, расположењу, перцепцији. Неке међу њима имају легитимну медицинску примену, али њихова злоупотреба може довести до развоја зависности, озбиљних здравствених последица, као и социјалних и безбедносних проблема.

Опојне дроге могу се поделити по њиховом пореклу на две групе. У првој групи су тзв. природне дроге, које су углавном биљног порекла. Оне се могу узгајати у природним и контролисаним условима, а неки од примера су марихуана, канабисово уље, хашиш, морфијум, хероин, кокаин, итд. У другу групу спадају синтетичка опојна средства која се производе вештачким путем, помоћу одговарајућих хемијских процеса. Примери су ЛСД, екстази, амфетамин, метамфетамин, крек и слично.

Без обзира на степен развијености друштва конзумирање наркотика присутно је у целом свету. Међународно повезане организоване криминалне групе које у свом саставу обухватају илегалну производњу и трговину наркотика путем разгранатих мрежа шире своја тржишта. За организовану производњу опојних дрога користе земље у којима још увек није обједињен и усаглашен систем државне и друштвене реакције на штетност опојних средстава. Дрогу коју произведу, преко својих добро организованих мрежа за дистрибуцију и кријумчарење из земаља порекла допремају до крајњих корисника широм света.

Употреба опојних дрога односно психоактивних супстанци у дужем временском периоду може створити психичку и физичку зависност код људи, нарушавајући њихово здравље и итегритет, самим тим наносити велику штету и друштву у целини.

Илегална производња и стављање у промет опојних дрога попримили су транснационални карактер и представљају један од највећих проблема данашњице. Они за собом остављају тешке последице на целокупну међународну заједницу, представљају плодно тло и услов за стварање и других облика криминалитета који се односе на обезбеђивање средстава за набавку и дистрибуцију наркотика, као и кривична дела која су проистекла конзумацијом и под дејством опојних дрога.

С обзиром на то да се ради о најсложенијем облику организованог криминала, који у свом саставу има организовану производњу опојне дроге у земљама порекла, и њену дистрибуцију кроз друге земље до крајњег корисника у земљама дестинације, можемо

говорити о транснационалном криминалу који се сматра и међународним криминалом.

На основу наведеног може се закључити да је међународна сарадња у борби против злоупотребе опојних дрога развијена и од суштинског значаја.[168]

Међу државама које су највише погођене овим обликом организованог криминала нарочито се издвајају развијене земље, као и оне кроз које се врши дистрибуција до држава које су коначна одредишта за испоруку опојне дроге. Према бившем генералном секретару Интерпола А. Босарду међународна трговина наркотицима најзначајнији феномен из области криминалитета у двадесетом веку.[169]

Имајући у виду чињеницу да илегална производња и промет опојних дрога и психотропних супстанци погађа целокупну међународну заједницу, Уједињене нације и њиховг Уреда за контролу злоупотребе наркотика и превенцију криминала, Међународна организација криминалистичке полиције (Интерпол), Еуропол, Међународни одбор за контролу наркотика и др., донели су велики број правних аката из ове области међу којима су најважнији; Јединствена конвенција о опојним дрогама (1961),[170] Конвенција о психотропним супстанцама (1971)[171] и Конвенција УН против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци (1988).[172]

Опште је познато да је прапостојбина опијата и канабиноида област такозваног „Златног троугла“ који су сачињавале земље Лаос, Бурма и Тајланд, а који је до краја XX века био највећи светски произвођач опијума и хероина. Карактеристично за ту област је погодан планински терен и удаљеност од урбаних центара што је идеална позиција за узгој мака и транснационални шверц опијата. Осим „Златног троугла“ значајну улогу у призводњи мака из којег се добија хероин заузима и област „Златног полумесеца“ којем су припадале земље Авганистан, делови Индије и Пакистана. Коначно, кад је реч о производњи кокаина значајно место заузимају Анди и Јужна Америка.

Временски период од 1906. до 1935. године карактерише слободна производња и промет опојним дрогама, али и успостављање међународне и националне контроле

[168] Никач Ж., 2003, стр. 825-828

[169] Игњатовић Ђ., 1998[2], стр.127.

[170] Јединствена Конвенција о опојним дрогама, *Paragraf,* http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t200602/t020025.htm.

[171] Конвенција о психоактивним супстанцама, *Paragraf,* http://demo.paragraf.rs/demo/ combined/Old/t/ t200410/t100028.htm

[172] Министарство правде РС, www.mpravde.gov.rs/sr/tekst/25702/konvencije-ujedinjenih-nacija.php.

производње и промета опојним дрогама. Тада су највећи произвођачи опојних дрога били Кина, Индија, Иран, Авганистан, Турска и Македонија из које се наркотицима снабдевала западна Европа.

Након усвајања Конвенције друштва народа[173] из 1931. године која се односи на контролу производње и промета опојних дрога, све земље великих произвођача уредиле су национална законодавства тако да је неконтролисана производња опојних дрога стављена под контролисану. Све до средине педесетих година XX века није било већих осилација на тржишту производње и илегалног промета наркотика и других психоактивних супстанци, али након тога долази до повећања броја конзумената, па самим тим и до пораста илегалне производње и стављања у промет опојних дрога.

Седамдесетих година прошлог века нагло расте број конзумената што је условило потребу за илегалним производњом и прометом опојних дрога и психоактивних супстанци на европском и америчком континенту.

Самим порастом круга њихових уживалаца расте и потражња за опојним дрогама што доводи и до обнављања и повећања производње опојних дрога. То се односи на гајење индијске конопље како на азијском тако и на афричком континенту, али не треба занемарити ни производњу кокаина у Јужној Америци. За разлику од наведених континената, у Европи и Сједињеним Америчким Државама фармацеутско – хемијска индустрија све више производи синтетичка једињења са психоактивним дејством, која немају битну примену у медицинске сврхе.

Преко организованих криминалних група специјализованих за производњу и кријумчарење наркотика, успостављена је масовна производња опијата у Пакистану, Мјанмару, Лаосу и Тајланду, који су, заједно са Авганистаном на челу светске илегалне производње наркотика. Ове земље, нарочито Авганистан, који традиционално предњаче у узгоју мака, снабдевају глобално тржиште хероином и другим дериватима опијума.

Илегална производња опијума и индијске конопље (канабиса) значајно је присутна у Нигерији и Мароку, као једног од највећих произвођача хашиша, одакле се велике количине наркотика, посебно хашиша, кријумчаре на западноевропском тржишту.

[173] Конвенцијом о контроли производње и промета опојних дрога уведене су норме једногодишњих потреба по становнику од 400 мг. максимум и 120 мг. минимум. У складу са тим нормама земље произвођачи биле су дужне да одреде сопствене потребе према броју становника и квоту која се дозвољава за извоз, те површину земљишта где ће се гајити начин контроле производње и откупа.

У Кенији, Египту и Етиопији, најзаступљенији су опијум и канабис, а значајан је и утицај локалних психоактивних биљака као што је кат (Catha edulis).

Јужна Америка, нарочито Колумбија, Боливија и Перу су глобални центар производње кокаина. Ту се највеће количине ове дроге добијају из листе коке и дистрибуирају широм света. Процењује се да кокаин из овог региона покрива више од 80% светског тржишта. Према подацима УН, водећи светски произвођач кокаина је Колумбија.

Такође, у овим земљама је развијена и производња марихуане, која се извози у Северну Америку, Европу и друге делове света.

На европском тлу најзаступљенија и најорганизованија је производња индијске конопље и мака у државама попут Албаније и Македоније, као и у неким државама ЕУ где се индијска конопља производи у конролисаним условима, која је намењена и данас пре свега европском тржишту.

У Европи су нарочито заступљене опојне дроге кокаин и хероин који се допремају организованим каналима из већ поменутих земаља у којима се производе. Са друге стране синтетичке дроге се производе углавном у Европи.

Чињеница да је наркоманија по природи веома сложена социопатолошка појава која је у тесној вези са криминалитетом, има за последицу да је криминална делатност уско повезана са злоупотребом наркотика. Наркоманија представља болест личности, а услед велике распрострањености и великог броја конзумената можемо слободно рећи да се ради о болести нашег доба чије је спречавање отежано услед великог броја деловања криминалних група, које су организоване за производњу и дистрибуцију опојних дрога. Организовани криминал прати и користи у свом делокругу рада најсавременија техничка и технолошка достигнућа, у циљу предузимања делатности које имају за циљ да на незаконит начин произведу и ставе у промет опојне дроге, односно да се оне учине доступне трећим лицима и на тај начин омогући њихова злоупотреба.

Активности које се предузимају у вези откривањем и доказивањем ове врсте кривичних дела врло су комплексне, па је стога приступ стратегији за сузбијање овог вида организованог криминала веома сложен и свеобухватан.

Кључне карактеристике за нарко криминал су прикривеност и конспиративност у производњи, кријумчарењу и илегалној продаји наркотика, како би чланови организоване групе остали неоткривени и избегли високе казне за извршена кривична дела.

У вези са нарко криминалом треба навести и битну чињеницу која утиче на његову конспиративност. У класичном кривичном делу или преступу појављује се жртва или оштећени извршењем кривичног дела или прекршаја који у великом броју случајева пријављује извршено кривично дело и надлежним органима даје податке о начину извршења и учиниоцу кривичног дела, који су често пресудни за њихово расветљавање.

Када је реч о деликтима који се односе на кријумчарење и незакониту продају наркотика нема оштећеног, већ се ради о лицу које склапа једну врсту пакта са кријумчарем наркотика односно дилером. У оваквим случајевима „оштећени" је на страни кријумчара, вољан да помогне како не би дошло до откривања од стране полиције и органа правосуђа и њиховог санкционисања. Усмерени једни на друге, кријумчари наркотика и дилери не могу без зависника који им доносе зараду, као што ни они који зависе од дрога не могу без кријумчара и дилера који их снабдевају. Због таквог начина функционисања ова врста криминала назива се консесуалним криминалом (енг. victim less crimes – злочин без жртве).

Илегална производња и промет наркотицима је једна од најзначајних делатности организованог међународног криминала. Базира се на доброј организационој структури унутар наркомафије, с тим да кријумчарска мрежа трговине наркотицима спада међу најбоље организоване у оквиру транснационалног организованог криминала. Криминалне групе су бројне и организоване су по принципу врло сложеног функционисања унутар саме групе, било да се ради о пирамидалној или мрежној концепцији.

Дужи временски период владајући став који се односио на структуру и функционисање организованог криминала упућивао је на бирократско, пирамидално устројене групе које чине већи број лица, а које функционишу по принципу субординације односно ауторитета лица која се налазе на челу групације по вертикали која изолује поједине хоризонталне слојеве унутар група.

На тај начин, чланови групе по вертикали међусобно знају члана групе изнад себе и испод себе као и чланове које они организују на свом хоризонталном нивоу. Овакав начин формирања и контролисања рада омогућава вођама криминалне групе да имају увид у рад свих чланова по вертикали и хоризонтали док чланови по хоризонтали не знају криминалну организацију по вертикали. То отежава рад државних органа на сузбијању

рада целе организоване групе, јер се често дефинишу само чланови такве криминалне групе по једном слоју хоризонтале.

У новије време код већег броја аутора влада мишљење да је организација посла која је карактеристична за пирамидалну, вертикалну структуру, организованог криминала у данашње време везана искључиво за колумбијске криминалне групе, док је већина осталих криминалних група заснована на хоризонталној вези између већег броја мањих група, а које су повезане на регионалналном и универзалном (светском) нивоу. Та њих је карактеристична флексибилност у функционисању, док се договори у вези са незаконитиим радњама одвијају између лица која се налазе на врху организованих криминалних група.[174]

У зависности од структуре организованих нарко криминалних група исте могу бити подељене на више хоризонталних слојева који се односе на криминалну организацију:

- У првом се налазе главни организатори и лица која финансирају илегалну производњу и стављање у промет опојних дрога. Поред тога основни задатак им је организација посла, као и успостављање везе са другим организованим криминалним групама које се баве илегалном дистрибуцијом наркотика. Карактеристично за овај слој је да су организатори и финансијери лица која остварују највећу зараду и по правилу никада не буду откривени. Њихов идентитет у већини случајева је непознат осталим подређеним члановима организоване криминалне групе. Основни циљ њихове илегалне криминалне активности трговином наркотика је стварање што већег профита и политичке моћи у циљу освајања власти ради стварања амбијента за даљи несметан рад;
- Други слој хоризонталне равни сачињавају чланови организоване криминалне групе који су задужени за производњу опојне дроге и који по добијеним упутствима од стране организатора криминалне групе достављају наркотике дистрибутерима;
- Трећи слој односи се на дистрибутере који такође поступају по упутствима организатора и достављају наркотике дилерима на велико или такозваним „гросистима“;
- Четврти слој хоризонталне равни у криминалној организационој структури, представља један од кључних елемената у криминалној организацији. Поред примарних послова којима се баве „велики босови“, један од најбитнијих задатака је склапање познанстава која се остварују уз помоћ мита и корупције како у полицијским редовима,

[174] Маринковић Д., 2003, стр. 141.

тако и са царинским службеницима, а посебно место заузимају партнерства са политичким и државним врхом у држави у којој врше илегалне послове. Уз сагласност главних организатора „велики босови“ могу у транзитним земљања формирати лабораторију за производњу наркотика.[175] Организацијом и контролисањем руте којом се кријумчаре наркотици такође се баве „велики босови“, они сносе ризике, и решавају евентуалне проблеме који се јављају приликом транспорта, притом водећи рачуна да се не сазна за њихов идентитет, односно чињенице које указују на њихову умешаност у криминалне активности. У случају настанка проблема, исте решавају ангажовањем адвоката, корумпирањем полицијских службеника, потплаћивањем запослених у тужилаштву и суду;

- Пети слој заузимају продавци наркотика на мало или такозвани „дилери“ који су најчешће мете у организованој борби против кријумчарења наркотика. Овај слој у већини случајева чине конзуметни који настоје да препродајом наркотика на мало другим уживаоцима обезбеде бесплатну дрогу или средства за набавку наркотика за сопствене потребе.
- Шести слој у хоризонталној равни чине сами конзументи наркотика односно наркомани.

Специфичност кријумчарења наркотика огледа се у постојању појединаца који делују као „спонзори“, што је кључно за функционисање организованих криминалних група. Ова лица долазе из сектора политике, полиције, правосуђа, банкарства и дипломатије и својим утицајем омогућавају континуитет и несметано деловање наркокартела. Без њихове подршке, криминалне организације би се суочиле са озбиљним изазовима, а у многим случајевима дошло би до њиховог распада или значајног слабљења до нивоа који не представља опасност по економску и политичку стабилности државе.

Политички покровитељи имају способност да утичу на доношење закона, обликовање јавних политика и регулисање казнене политике, чиме олакшавају рад криминалних група. Такође политички утицај гарантује заштиту од правосудних органа. Учесници из правосудног система својим утицајем спречавају процесуирање главних организатора трговине наркотика, одуговлаче судске процесе, манипулишу доказима или изричу

[175] У периоду 1991-2005. г. турска и албанска наркомафија развиле су на десетине лабораторија за рефинисање хероина на Косову и Метохији, Македонији, Албанији и Турској.

минималне казне које не представљају стварну претњу за криминал.

Полицијски и безбедносни „спонзори“ омогућавају несметан транспорт наркотика на националним територијама и преко границе, пружају поверљиве информације о истрагама и у неким случајевима чак делују против супарничких криминалних група.

Банкарски сектор представља кључни елемент у одржавању илегалне трговине наркотика, јер без адекватног система за праћење новца криминалне групе не би могле да функционишу. Користећи сложене финансијске механизме, као што су офшор рачуни, фиктивне компаније и финансијске институције, „спонзори“ у банкарском сектору омогућавају да велики износи зарађени од трговине наркотика буду опрани и уложени у легалне финасијске послове криминалне организације.

Дипломатска подршка додатно олашава глобалну дистрибуцију наркотика. Она подразумева коришћење дипломатског имунитета и привилегија за транспорт наркотика преко границе. У неким случајевима, дипломате пружају заштиту високо позицинираним члановима криминалне организације, обезбеђујући им лажне пасоше и идентитет.

Ове структуре омогућавају одрживост криминалних мрежа, штитећи их од правосудних, безбедносних и економских удара. Без њихове подршке, организовани криминал би се суочио са већим ризиком од хапшења и заплене имовине, што би значајно ослабило његову моћ. Политички утицај осигурава да криминалне организације остају ван домашаја ефикасне државне репресије, док банкарске и правосудне структуре гарантују да стечена добит од незаконитих активности буду легализована и реинвестирана у нове криминалне операције.

Корелација између организованог криминала и институционалне подршке доводи до дубоких последица по државу, јер овај облик сарадње не само што штити криминалне организације, већ им структура омогућава да утиче на друштвене, правне и привредне законитости. Ова симбиоза криминала и институција чини борбу против трговине наркотицима изузетно сложеном, јер организоване групе више нису само спољни актери који делују у сенци, већ постају интегрисани део система који би требало да се бори против тога.[176]

[176] За детаљније информације и примере ових појава у различитим земљама, препоручује се консултовање извештаја Канцеларије Уједињених нација за дрогу и криминал (УНОДЦ), Финансијске радне групе и финансијске организације Грчке (ФА), Транснационалног организованог криминала и Европског центра за

Међусобни утицај илегалне производње и промета опојних дрога и организованог криминала је у вишеструкој корелацији и може се поделити у неколико сегмената:[177]

- У први можемо сврстати тешка кривична дела са елементима насиља која су повезана са нарко подземљем, као што су убиства, тешке телесне повреде, разбојништва, провалне крађе, проституција, преваре и слично, са циљем да се у нарко криминал увуче што више конзумената опојних дрога као крајњих корисника који су неисцрпни извор за стицање добити за организовани криминал;
- У други сегмент могу се сврстати коруптивна кривична дела које чине државни функционери и службеници: политичари, полицајаци, цариници, тужиоци, судије и др. Огромна финансијска моћ организованог криминала омогућава стварање свог лобија у свим државним структурама власти међу утицајним људима широм света;
- Трећи сегмент чине илегалне финансијске трансакције у циљу прања новца стеченог криминалним активностима од стране организованог криминала посредовањем у илегалној призводњи и продаји опојне дроге. Новац стечен на овакав начин да би се увео у легалне новчане трансакције неопходно је „опрати“, преко међународних банкарских центара, који уз законске олакшице омогућавају кријумчарима опојне дроге такве трансакције;
- Четврти сегмент чини међународно повезивање наркомафија на глобалном нивоу, са циљем развијања нарко тржишта, поделе територија и сфере утицаја нарко кланова, како не би дошло до међусобних сукоба;

Кријумчари наркотика користе се маштовитим и лукавим методама, не бирајући начине и средства. Модуси кријумчарења су врло различити, па се стога може рећи да је једно од основих правила да нема правила. Методе незаконитог начина превоза наркотика зависе од многих фактора и могу се реализовати копном, водом и ваздухом у зависности од места са којег треба да се изврши пребацивање, врсте наркотика, нивоа образованости и обучености кријумчара са једне, као и субјеката који се баве спречавањем кријумчарења наркотика са друге стране.

Имајући у виду многе факторе нарко тржишта, можемо рећи да се Србија налази на

праћење дрога и зависности од дрога (ЕМЦДДА). Ови извори пружају свеобухватне анализе корупције и подршке организованом криминалу, као и конкретне студије случаја из различитих делова света.

[177] Ницовић М., 1996.

путу „Балканске руте“ трговине опојнима дрогама које се пребацују од великих произвођача из других земаља до крајњих потрошача у западној Европи.

Проблем нарко криминала у Србији је двојак. Први се огледа у организованом пребацивању опојне дроге преко њене територије, а други се односи на саму производњу и конзумацију наркотика. Наиме, Србија је првенствено транзитна земља за кријумчарење наркотика на Запад. Кроз њу пролазе све врсте опојних дрога - кокаин се довози бродовима из Јужне Америке, преко Италије и Црне Горе док се у новије време користи рута преко Велике Британије и Холандије; хероин стиже из Авганистана преко Турске, Македоније и Косова и Метохије итд.

Главне карактеристике кријумчарења наркотика „Балканском рутом“ су добра хијерархијска организованост, брзина, довитљивост, оперативност, строга дисциплина, оданост и послушност чланова организованих криминалних група. Свему наведеном треба додати да организоване криминалне групе користе разне начине приликом преласка државних граница и преноса наркотика, а најчешће се служе корупцијом државних службеника царине и полиције на граничним прелазима.

Цена наркотика на илегалном тржишту је изузетно висока. Она варира у зависности од квалитета и чистоће наркотика, као и начина и брзине транспорта. Како би се спречио и сузбио ланац илегалне трговине наркотицима битно је откривање центара за кријумчарење, складишта, канала којима се дистрибуира дрога и пунктова кријумчарске мреже.

Кријумчари ову врсту „посла“ обављају у виду занимања, проналазећи најефикасније начине пребацивања наркотика. Карактеристично је такође да никада не делују самостално, имају своја упоришта у државама у којима се баве кријумчарењем, везе, места која користе за одмор, склоништа. Како би на најбезбеднији начин извршили пренос наркотика преко државне границе они истражују начине и рад граничне полиције, прате смене полицијских службеника, њихов број у смени, време вршења смене царине и других органа, стављајући акценат на корумпирање и стварање пријатељских веза са лицима која раде у наведним органима. Основни циљ кријумчара је да им се омогући несметан прелазак државне границе.

Према најновијим истраживањима најразвијенија криминална организација која има контролу над већим делом криминала у свету, а посебно у Европи је албанска мафија. Она

је преузела водећу улогу у коришћењу „Балканске руте“ ради кријумчарења наркотика (хероин и марихуана), а у последње време ставила је фокус на шверц кокаина. Поред наведеног, албанска мафија доводи се у везу и са кривичним делима која се односе на проституцију, кријумчарење оружја, трговину људима и илегалне миграције. Запажа се и њено присуство у легалним пословима који се тичу финансијских трансакција, а све у циљу „прања новца“ који је стечен на незаконит начин, односно добијен из деловања организованог криминала.

У протеклом периоду албанска мафија је успела да се избори за једно од водећих места у кријумчарењу наркотика, а посебне позиције заузела је у контроли европског тржишта хероина. Она користи за своје деловање територију Косова и Метохија, Македоније, Црне Горе и Албаније, бирајући подручја у којима је насељено албанско становништво, а најчешће искоришћавају родбинске везе. Све чешће се дешава да у своје редове укључују и припаднике других нација којима дају да извршавају споредне послове, док послове око организације и посредовања остављају за себе.

Када је реч о борби против ове врсте организованог криминала, фокус треба ставити на системско праћење и анализирање носилаца послова, логистике, инфраструктуре, као и токове новца који је стечен вршењем незаконитих радњи. Поред свега наведеног треба напоменути да ову врсту криминалних делатности карактерише „тамна бројка“ великог броја неоткривених кривичних дела и учинилаца који нису кривично гоњени, па самим тим криминалистичко-оперативно деловање при сузбијању овог вида организованог криминала, треба да буде свеобухватније и засновано на међународној сарадњи свих држава које су угрожене. У том случају не би требало да се стави акценат на поједине случајеве, већ да се криминална истрага фокусира на целокупну организовану криминалну групу, као и делатности које се односе на производњу и стављање у промет опојних дрога. Криминалистичко-оперативни рад свакако треба фокусирати у правцу откривања криминалне групе, користећи посебне доказне радње и истражне методе. Операције могу трајати и више година у зависности од сложености саме криминалне групе, као и њених активности са циљем откривања организатора и свих чланова организоване криминалне групе и њихово процесуирање.

Из свега наведеног може се закључити да је борба на међународном плану углавном репресивног карактера и да се одвија у два правца деловања:

1) Надзор и контрола хемикалија које се користе у фармацеутској индустрији, а могу се употребити у производњи синтетичких наркотика односно „прекурсора“ и

2) Сузбијање кривичних дела прања новца стеченог бављењем овим незаконитим делатностима.

Међутим, како је борба против опојних дрога комплексна и свеобухватна и на међународном нивоу је неопходно ускладити напоре за сузбијање наркоманије као појаве што посебно подразумева превентивне мере и радње ради смањења броја доступности опојних дрога на тржишту, а самим тим и уживалаца.

Кривични законик Републике Србије у Глави XXIII „Кривична дела против здравља људи“, прописује три кривична дела везана за опојне дроге:

- „Неовлашћена производња, држање, стављање и промет опојних дрога“, члан 246,
- „Неовлашћено држање опојних дрога“, члан 246а и
- „Омогућавање уживања опојних дрога“, члан 247.

У члану 246 КЗ као битни елементи кривичног дела наведени су неовлашћена прозводња, прерада, продаја, држање, пренос, стављање у промет супстанце или препарата који су проглашени за опојне дроге, као и неовлашћено узгајање биљака које садрже психоактивне супстанце као што су мак, конопља и др. Предвиђен је и тежи облик овог дела када је дело извршено од стране групе или од стране организоване криминалне групе.

У члану 246а регулисано је кривично дело неовлашћено држање опојне дроге у мањој количини за сопствену употребу, док се у члану 247 КЗ као радња извршења кривичног дела наводи навођење и давање опојне дроге другом лицу, да је лице ужива, као и омогућавање и стављање на располагање просторије ради уживања опојне дроге. Тежи облик овог кривичног дела постоји ако је дело учињено према малолетном лицу, већем броју лица или ако су наступиле теже последице или смрт неког лица.

Осим Кривичног законика, ову правну област регулишу и следећи закони:

- Закон о ратификацији Конвенције Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци.[178] Његовим ступањем на снагу у правни систем Републике Србије уведена су решења Конвенције УН;

[178] Конвенције УН, Министарство правде Републике Србије, *Сл. лист СФРЈ*, Међународни уговори, бр. 14/90, www.mpravde.gov.rs/sr/tekst/25702/konvencije-ujedinjenih-nacija.php

- Закон о психоактивним контролисаним супстанцама;[179]

- Закон о производњи и промету опојних дрога.[180]

Кривичноправна инкриминација ове врсте кривичних дела, има за циљ заштиту здравља људи од штетног деловања злоупотребе опојних дрога.

С обзиром да је злоупотреба опојних дрога проблем међународног карактера неопходно је развој и утицај ове врсте кривичних дела сузбијати на међународном нивоу, одређеним конвенцијама их инкриминисати, и ратификовати те споразуме. Само тако борба против ових кривичних дела може бити свеобухватна како на националном тако и на међународном нивоу.

Из наведеног можемо закључити да је објект заштите здравље људи, док је предмет инкриминације опојна дрога. За извршење наведених кривичних дела из области опојних дрога и психоактивних супстанци потребан је умишљај. С обзиром на то да су ова кривична дела једновремена, у циљу спречавања даљег коришћења опојних дрога и средстава за њихово справљање, законом је регулисано њихово обавезно одузимање и процесуирање извршилаца.

2. Трговина људима

Трговина људим је највећа и најпрофитабилнија криминална активност укључујући и трговину наркотицима, оружјем и прање новца.

Овом феномену изложене су државе широм света, без обзира на друштвени и економски развој. Жртва трговине људима може бити свако лице. Најчешће жртве су сиромашне и незапослене особе, младе девојке и жене, особе са мало животног искуства, деца, физички и други радници. У току 2024. године, анализа прикупљених података о жртвама трговине људима показују да је сексуална експлоатација и даље најзаступљенији облик, обухватајући приближне догађаје свих случајева. (32%). Радна експлоатација је идентификована код више од четвртине жртава (26%), док је значајан број особа (19%) био изложен принудном просјачењу. Осим тога, 14% жртава било је ангажовано у вршењу кривичних дела под принудом, што указује на све присуство праксе коришћења жртава у незаконитим активностима. Принудни бракови представљају облик експлоатације код 5%

[179] *Сл. гласник РС*, бр. 99/2010 и 57/2018, www.paragraf.rs/propisi/zakon_ o_psihoaktivnim kontrolisanim_supstancama.html.

[180] *Сл. гласник РС*', бр. 110/2003, https://dpnsee.org/wp-content/uploads/2019/04/Zakon-o-proizvodnji-i-prometu-opojnih-droga.pdf.

жртава, док се у мањем, али не занемарљивом броју случајева бележе и облици као што су принуда на учешће у оружаним сукобима (1%) и злоупотреба употребе.[181]

Иако наведене бројке указују на висок проценат жртава трговине људима преко државне границе, свакако не треба занемарити чињеницу да унутар многих држава постоји велики број жртава трговине људима. Оне су најчешће изложене сексуалној и радној експлоатацији. Влада САД кроз своје извештаје који се односе на трговину људима наводи да се већина жртава која се прокријумчари преко државне границе искоришћавају за пружање сексуалних услуга.

Трговина људима постала је глобални феномен. Не постоји готово ниједна држава на свету која се не сусреће са овом врстом проблема.

Поред појединачних ризика и последица који се односе на жртву трговине људима, ова врста феномена у уској је вези са организованим криминалитетом (трговина наркотицима, оружјем, као и корупцијом) као и безбедносним претњама читавом друштву. Не треба занемарити чињеницу да су жртве трговине људима изложене лошим и нехигијенским условима живота, насиљу, као и злоупотреби наркотика, па самим тим долази и до проблема који се тичу јавног здравља.

Циљ трговине људима је остваривање профита, али и других користи као што су задовољење сексуалних и других нагона, ужасна експлоатација туђег рада и друго.

Најчешће се људски животи претварају у „робу“ на тај начин што се жртве више пута купују и продају. Један од најизраженијих стереотипа је да се жртве трговине људима искоришћавају за више послова од којих је најчешћа сексуална експлоатација, али свакако не треба занемарити и друге облике као што су радна експлоатација којој су најчешће изложене особе мушког пола, али и деца.

Жртве трговине људима у неким случајевима могу бити ослобођене на тај начин што организације или појединци могу уз одређену новчану надокнаду купити слободу жртвама, али се у том случају јавља проблем да се трговцу људима дају новчана средства која он може употребити поново за куповину нове жртве. Да би се спречила злоупотреба људских живота, осигурала слобода жртве и превентивно деловало на овај вид криминала неопходна је примена закона и благовремено деловање релевантних институција.

[181] Центар за заштиту жртава трговине људима, Статистички подаци, Годишњи статистичи извештај за 2024 годину, https://centarzztlj.rs/statisticki-podaci/

Трговина људима се по величини може се сврстати међу највеће три криминалне активности у свету (процена УН), док америчке обавештајне агенције процењују да се од ове врсте криминалног деловања стиче добит на годишњем нивоу од 9,5 милијарди долара. Трговина људима је у уској спрези са кривичним делима као што су прање новца, трговина наркотицима, фалсификовање докумената, кријумчарење и тероризам.[182]

Један од проблема са којим се готово свака држава сусреће у борби против ове врсте кривичног дела је корупција државних службеника. Како би се на овај проблем превентивно деловало потребно је спровести низ мера и активности међу којима и едукативне и сличне програме. Они првенствено укључују психо тестове државних службеника, као и спровођење тестова стабилности, интелигенције, етике, проверу имовног стања државних службеника, обезбеђивање телефонских линија за пријаву корупције, замену државних службеника односно њихову ротацију на појединим радним местима, едукацију у борби против трговине људима, али и увећање плата државних службеника, новчаних награда и других признања за савестан и одговоран рад и слично.

Протокол Уједињених нација за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњава конвенцију УН против транснационалног организованог криминала, је први међународни инструмент универзалног карактера који дефинише трговину људима. Државе потписнице преузеле су обавезу да у своје кривично законодавтсво имплементирају кривично дело трговине људима, као и његове различите облике (покушај, саучесништво, организовање и навођење других лица да изврше кривично дело трговине људима). Сврха Протокола огледа се у превенцији али и у борби против трговине људским бићима као и заштити и пружању помоћи жртвама трговине људима, уз поштовања њихових људских права. Кривично дело трговине људима врши се пре свега врбовањем жртве, њеним превожењем до жељене дестинације, затим њиховим скривањем односно противправним лишењем слободе, а потом претњом силом и употребом силе или принуде, давањем новца да би се добио пристанак лица да нешто учини или трпи. Експлоатација може бити кроз проституцију, рад, ропство или однос сличан ропству или уклањање органа.[183]

[182] Ibid.

[183] Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, који допуњује Конвенцију УН против транснационалног организованог криминала, *Сл. гласник РС,* бр. 6/2001

Наведени протокол и његова дефиниција често се погрешно тумаче, што доводи до недоследности у идентификацији и процесуирању кривичног дела трговина људима.

Једна од најчешћих грешака је схватање да се трговина људима дешава искључиво преко међународних граница, док се занемарује чињеница да се она може одвијати и унутар исте државе.

Поред тога, често долази до погрешног изједначавања трговине људима са илегалним миграцијама, иако ове две појаве имају суштинске разлике – илегална миграција се своди на недозвољени прелазак државне границе, док трговина људима подразумева присилу, обману или злоупотребу ради експлоатације.[184] Недовољно разумевање ових разлика може довести до неадекватне правне заштите жртава, као и до погрешних стратегија у борби против ових видова организованог криминала.

Да би се извршило кривично дело трговина људима није неопходно да жртва буде пребачена са једног локалитета на други, већ је довољно да жртва буде врбована, скривана, отета или да су над њом на други начин остварени власт и контрола и да је експлоатисана за неку врсту посла као што је проституција, принудни рад и слично.

Између кријумчарења људи и трговине људима постоје огромне разлике првенствено у погледу суштине дела (посебно, у вези са тиме да ли је односно лице пристало да буде кријумчарено преко државне границе или га кријумчаре против његове воље) и законског основа. Па ипак, направити разлику између кривичних дела кријумчарење људима и трговине људима није једноставно. Са друге стране, постојање те разлике захтева различите приступе у борби против ових појава.

У општем смислу, под кријумчарењем људи има се у виду омогућавање некоме да на недозвољени начин пређе државну границу или обезбеђивање илегалног превоза лица у државу која је крајња дестинација или неку транзитну државу за надокнаду коју обично након преласка државне границе добијају кријумчари људима. Међутим, олакшан пролазак или улазак таквих лица у неку државу сам по себи не представља трговину људима, иако се најчешће спроводи у опасним и понижавајућим условима. Упркос оваквим условима мигранти најчешће пристају да буду кријумчарени и вољни су да плате за то.

Напротив, жртве трговине људима не пристају на кријумчарење или је њихов

[184] Више: Пауновић М., Кривокапић Б., Крстић И., 2023, стр. 148-149.

пристанак небитан. Они су обично жртве преваре или насиља, тако да се преко границе превозе без стварног пристанка или чак противно својој вољи. Већина жртава није свесна да ће бити присиљена на сексуалну експлоатацију или принудни рад.

На основу свега наведеног кривично дело кријумчарење људи лако може да пређе у кривично дело трговина људима. Три кључне разлике постоје између ова два кривична дела, а то су превара, присила и изнуда. Свакако треба узети и у обзир да се трговина људима за разлику од кријумчарења може одвијати унутар државе или преко државне границе, па самим тим и кривично дело трговина људима може бити националног или транснационалног карактера.

Трговина људима, као и илегалне миграције су најучесталији појавни облици организованог криминалитета са елементима иностраности. Из чињенице да имају транснационални карактер следи да је потребно развити механизме и сарадњу како на националном, тако и на међународном нивоу, а све у циљу спречавања вршења ове врсте кривичних дела.

Отежавајуће околности у борби против трговине људима представљају економски фактори међу којима су најзаступљенији сиромаштво и незапосленост. Томе треба додати и друге чињенице као што су корупција, дискриминација особа женског пола, маргинализација, низак степен образовања и слично.

У последње време овом проблему посвећује се већа пажња. Тим поводом одржан је низ конференција на регионалном и универзалном нивоу из којих проистичу бројне конвенције, декларације и закључци којима се утврђује заједничка политика забране трговине људима и илегалне миграције.

Трговина људима у региону Западног Балкана појавила се крајем осамдесетих година прошлог века и била је присутна током целе деценије деведесетих. У том периоду тадашња СФРЈ се издвајала по својим стандарадима, посебно у економском смислу, па је самим тим постала веома привлачна страним особама женског пола, нарочито онима које су долазиле из источноевропских држава. Охрабрени овом чињеницом, трговци људима су лако налазили жртве, нарочито међу младим женама из источне Европе.

Почетком деведесетих долази до значајних промена као што су распад државе, оружани сукоби, долазак страних војних трупа и друго, што је условило раст жртава трговине људима и кроз Република Србија као земље транзита.

Иако је у том периоду дошло до пораста броја жртва трговине људима у Републици Србији, ипак се не може са сигурношћу прецизирати када су регистровани први случајеви трговине људима, јер се у том периоду држава суочавала са политичким проблемима. Институције које су се у то време бавиле овом врстом кривичних дела због свог неискуства у овој области често су правиле грешке јер су се према жртвама трговине људима опходиле као према деликвентима. Министарство унутрашњих послова је жртве трговине људима посебно женска лица третирало као проституке и против њих су подношене прекршајне пријаве за ремећење јавног реда и мира и кривичне пријаве за илегалан прелазак државне границе, фалсификовање исправе и друго. Томе се може додати чињеница да трговци људима нису кажњавани на адекватан начин, већ су, зато што су били имућни, често били високо цењени, нарочито у срединама у којима су живели.

У Републици Србији из године у годину повећавао се број жртава трговине људима. Србија је означена као транзитна земља и земља одредишта жртава на светском нивоу, па су то били разлози да како носиоци власти тако и међународне установе предузму одређене мере и радње ради спречавања ове врсте кривичних дела, као саставног дела организованог криминала.

Едукација и обука циљних група о овој врсти кривичног дела међу полицијским, царинским и правосудним службеницима, социјалним и здравственим радницица и другима, представљају битан сегмент у борби против трговине људима. Међутим, не треба занемарити ни основне циљеве као што су подизање свести у јавности о распрострањености овог проблема и расветљавање таквих кривичних дела.

У новије време дошло је до значајних промена у друштву па се самим тим и другачије приступа овој врсти друштвено негативне појаве. То је ипак и даље недовољно јер се у Републици Србији мало говори о проблему трговине људима, док су превентивне активности најчешће *ad hoc* организоване, па је потребно уложити више у превенцију и ускладити важеће законодавство са међународним стандардима, са посебним освртом на законодавство Европске уније.

Значајно место у борби против трговине људима заузима Иницијатива за сарадњу земаља Југоисточне Европе, која је настала у оквиру евроатланске сарадње у Бечу у мају 1995. године, познатија под називом „SECI“, док је у Букурешту формиран SECI

регионални центар који се бави борбом против прекограничног криминала. Центар делује као тело за координацију регионалне сарадње полицијских, царинских и других агенција за заштиту законитости у борби против свих врста организованог криминала са посебним освртом на борбу против трговине људима. Такође, Центар остварује сарадњу и са другим регионалним и универзалним међународним организацијама, међу којима су најзначајније Интерпол, Еуропол и WCO.

Светска царинска организација СЦО (енг. World Customs Organization WCO), основана 1952. године са седиштем у Бриселу, представља међународну међувладину организацију која окупља преко 180 чланова државе и има кључну улогу у процесу хармонизације царства, међународне трговине, као и у борби против прекограничног криминала, при чему Република Србија активно учествује у њеним програмима и пројектима ради усклађивања са глобалним стандардима.

С обзиром на то да трговина људима спада у групу кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом (чл. 388 КЗ РС) одатле полази и чињеница да ова врста кривичног дела није значајна само за кривично право, већ се значај у извесном смислу може довести у везу са проблематиком јамчења и обезбеђења људских права и слобода.

На основу свега наведеног обавеза сваке државе је да превентивно делује и спречава ову врсту кривичног дела где се првенствено мисли на забрану и санкционисање трговине људима, али и да се баве заштитом људских права која су угрожена код трговине људима тако што је потребно да се у оквиру држава направе механизми који се односе на заштиту жртава трговине људима.

Потписивањем и ратификацијом Конвенције против транснационалног организованог криминала и Протокола за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, Република Србија преузела је обавезу борбе против организованог криминала, а посебно против трговине људима.

Крични законик Републике Србије у Глави XXXIV – „Кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом“ предвиђа следећу врсту кривичних дела која се односе на трговину људима:

- Трговина људима, члан 388;
- Трговина децом ради усвајања, члан 389;

- Заснивање ропског односа и превоз лица у ропском односу члан 390;

Додатно кријумчарење људи инкриминисано је у националном законодавству као посебно кривично дело

- Недозвољени прелазак државне границе и кријумчарење људи, члан 350.

Како би били што ефикаснији у борби против трговине људима и изради стратегије у решавању овог вида организоване криминалне делатности, потребно је спровести низ мера и радњи које се односе на кључне узроке трговине људима, међу којима се посебно издвајају трговци људима и смањење понуде, односно тражње.

Смањење понуде, односно тражње – када је реч о овом узроку првенствено се мисли на услове који доприносе трговини људима. Како би се превентивно деловало потребно је спровести низ програма који укључују боље услове школовања, обезбеђење стварне равноправности (једнаких права и слобода), едуковање становништва о штетним утицајима трговине људима (семинари, јавне трибине, радионице, разне публикације, презентације у медијима итд.) боље услове рада, спроводити инспекцијски надзор над послодавцима који експлоатишу и искоришћавају жртве трговине људима, да би се открили, санкционисали и слично.

Трговци људима – у погледу овог узрока који представља битан чинилац у ланцу трговине људима, потребно је предузимати ефикасне акције од стране полиције које се односе на откривање ланаца трговине људима, хапшења и санкционисања оних који се баве трговином људима као и бољу контролу државне границе.

3. Илегалне миграције

У данашње време илегалне миграције су изазване кризним ситуацијама у државама порекла мигранта. Ради се првенствено о проблему у домену безбедносног, економског и социолошког стања у тим државама, чиме је становништво подстакнуто на масовно бекство у иностранство.

У оваком случају миграције се илегално одвијају планираном рутом кретања која је организована од стране ораганизованих криминалних група кроз транзитне државе све до држава дестинације или сталног настањења мигранта. Та рута често иде преко планина или пустиња, али зависно од случаја подразумева и друге правце укључујући превоз морем. С обзиром на то да су илегалне масовне миграција у државама транзита и дестинација

изазвале низ проблема, пре свега безбедносне, економске, социолошке, културолошке, верске и друге природе, такве државе су приморане да прате илегалне миграције и да прилагођавају своју мигрантску политику уводећи рестриктивније услове за мигранте који илегално улазе у такве земље.

Овај вид организованог криминала може се означити као онај који има за последицу изазивање безбедносних криза услед великог прилива илегалних миграната и то не само у државама које представљају крајње одредиште, већ и у свим земљама које су на рути илегалних миграната.

У пракси су илегални мигранти најчешће повезани са локалним и међународним криминалним организованим групама које им за новац омогућавају илегални прелазак државних граница преко држава транзита до држава коначног одредишта. Организовање иррегуларних миграција од стране организованих криминалних група, изазива безбедносне ризике транзитних и дестинационих земаља, чиме се јавља потреба њиховог сагледавања од стране разних држава и међународне заједнице.

С тим у вези миграције представљају кретање људи ради промене њиховог места боравка (боравишта) или сталног настањења (пребивалишта) са једног географског простора на други простор, у намери да им тај простор постане центар животних активности у ком ће имати већи степен слободе, поштовање људских права и повећање животног стандарда. Миграције можемо сагледати кроз два основна облика и то као

- легалне (контролисане) миграције које се одвијају легалним односно законитим путем и
- илегалне (неконтролисане) миграције које се овијају на илегалан начин кршећи законе држава кроз које транзитирају и државе дестинације.

Наведени видови миграција изазивају низ промена у државама кроз које се одвијају и у земљама дестинација тако што утичу на њихово демографско, верско, социјано, екомомско и културолошко стање друштва.

Већина држава дозвољавају контролисане миграције које се одвијају у законским оквирима, када им је то потребно да своје друштво употпуне новом стручном и радном снагом, водећи при томе рачуна о одабиру људи које примају, како им не би била нарушена безбедносна и демографска структура, а да им се уједно повећа економска ефикасност и развој друштва.

Миграције представљају физичко кретање људи, трајног или привременог карактера које може бити унутар исте државе или између разних држава. Када говоримо о миграцијама између држава, оне се одвијају на тај начин што мигранти напуштају своју матичну државу, исељавајући се из средине у којој су живели, са намером да се населе у другој (жељеној) држави за стално или на дужи временски период.

Миграције су динамичан и комплексан феномен који није ограничен ни временски ни просторно. Њихов ток је тешко предвидети, јер зависи од бројних фактора, укључујући политичке, економске, социјалне и безбедне околности. Ови фактори утичу на живот појединаца и заједница, подстичући их да донесу одлуку о напуштању својих матичних средина у потрази за сигурним, економски стабилним и социјално повољним условима живота.

Једно од најрелевантнијих питања у данашње време је и питање безбедности и заштите од ирегуларних миграната и миграција, с обзиром да знамо да безбедност грађана једне државе зависи од система унутрашње безбедности и безбедности заштите њених граница.

Најчешћи разлози масовних ирегуларних миграција су углавном изазвани ратним сукобима на простору Блиског истока, Северне Африке, Јужне Азије. Та појава је у европским државама и другим земљама кроз које транзитирају мигранти изазвала озбиљне безбедносне ризике.

Овакав масовни неконтролисани појавни облик илегалних миграција у свету има велики значај са аспекта безбедности међународне заједнице. Дакле, не ради се о проблему који погађа само поједине државе, већ он има и шири међународни значај.

Међународна организација за миграције[185] (енг. *International Organization for Migration*) бави се праћењем миграција у свету које се одвијају кретањем миграната изван и унутар државних граница. Сама организација тежи остваривању хуманих услова миграната достојних људима. Лица која масовно мигрирају са територије једне на територију друге државе а немају другачији статус на основу међународног права називају се „мигранти“.[186] Данас у свету масовне миграције представљају велики безбедносни проблем и ризик од

[185] Према подацима из 2024. г., Међународна организација за миграције (ИОМ) има 175 држава чланица и 8 држава са статусом посматрача, а сарађује и се бројним међународним и невладиним организацијама. IOM UN Migration, Members and Observers, www.iom.int/members-and-observers.

[186] IOM UN Migration, Who is a migrant, https://weblog.iom.int/who-migrant.

земље регрутације односно од земље из које мигранти потичу па преко транзитних земаља до земаља жељених дестинација где се мигранти насељавају.

Миграције се повезују са транснационалним организованим криминалом и тероризмом, што само по себи изазива безбедносне ризике у државама на чијим се територијама оне одвијају. Мигранти већ у земљама регрутације бирају своју крајњу дестинацију углавном у некој од земаља Западна Европе. Услед масовних прилива миграната дошло је до значајних демографских и безбедносних па и политичких промена у државама дестинације што је проузроковало мењање мигрантске политике.

Европска унија са погодном политичком климом, поштовањем људских права, имајући у виду њене природне, производне и финансијске ресурсе, економско стање, социјалну и безбедоносну политику, наметнула се као посебно погодан избор крајњег одредишта миграната. Она је постала још атрактивнија због општеприхваћене политике земаља Европске уније на признавању права миграната на њихово не протеривање[187] и права на азил[188].

Имајући у виду да су миграције данас представљају глобални међународни проблем са значајним политичким, економским, социјалним и безбедносним ризиком, на то се мора правно одговорити на свим нивоима што значи не само на националном већ на регионалном и универзалном нивоу.[189] Ирегуларне миграције, које су масовне и присилне и као такве саме по себи носе велики безбедносни ризик, изискују стално праћење њихових токова од стране држава на чијој се рути одвијају као и држава које за мигранте представљају крајње одредиште, а самим тим и међународну заједницу у целини. Полазећи од досадашњих искустава актуелне мигрантске кризе у Европи, може се закључити да су ирегуларне миграције вид организованог криминалитета који глобално утиче на систем безбедности држава.

Несумњиво је да кријумчарење миграната представља облик организованог криминала путем кога се може остварити противправна имовинска корист.

---

[187] Чл. 19/2 Повеље ЕУ о основним правима прецизира: "нико ме може бити уклоњен, премештен у или изручен држави у којој постоји озбиљан ризик да ће бити подвргнут-а смртној казни, мучењу или другом облику нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања".

[188] Чл. 18 Повеље ЕУ о основним правима.

[189] Детаљније: Refocusing Migration and Security: Bridging National and Regional Responses, *Rome, 4 March 2016, OSCE Security days***,** www.osce.org/sg/231526?download=true.

Иррегуларне миграције су подложне организованом криминалу, с обзиром да је веома распрострањен и да лако испољава велику организованост у различитим криминалним делатностима па и у миграцијама. У зависности од криминалних делатности којима су се предходно бавиле криминалне групе и за које су се послове организовале, оне се могу лако реорганизовати и прилагодити новим видовима криминалитета па тако и посредовању у вршењу кривичних дела која прате иррегуларне миграције. Организоване криминалне групе су веома динамичне и лако се трансформишу, преобликују и организују у испољавању нових облика у њиховом криминалном деловању, бирајући начин и средства вршења кривичних дела приликом посредовања у илеганим миграцијама.

Велики број земаља које су угрожене миграционом кризом, настоје да у оквиру законске регулативе заштите сопствене границе мењајући политику према мигрантима, из разлога јер су оптерећене великим бројем миграната на својој територији, што је добра подлога за деловање организованих криминалних група које се баве кријумчарењем људи и робе, преко државне границе чима се нарушава безбедност државе и друштва.

Илегални мигранти су свесни потешкоћа које ће их пратити на рути кретања од земље порекла, преко транзитних земаља, па до земље њихове дестинације. Управо због потешкоћа илегалног преласка државне границе они користе услуге организованих криминалних група које их илегално пребацују преко границе и помажу им да стигну до жељене дестинације.

За услуге које им пружају носиоци организованих криминалних група илегални мигранти плаћају у новцу, чиме им омогућавају стицање огромне противправне имовинске користи. Овакво деловање организованих криминалних група међународна заједница квалификује као кријумчарење људи за шта су предвиђене и адекватне санкције.

Протоколом против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом[190] дефинише се радња кријумчарење миграната која се састоји у омогућавању лицима илегални прелазак државне границе и улазак у другу државу чији грађани нису, у циљу остваривања намере за бољим животом. Протокол представља анекс уз Конвенцију УН против транснационалног организованог криминала. Њиме су се државе потписнице обавезале да своја национална законодавства усагласе са Конвенцијом и установе кривично дело, које се чини са умишљајем ради остваривања противправне имовинске користи.

[190] *Сл. лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 6/2001.

Интерпол је анализирао феномен кријумчарења илегалних миграната који спроводи организовани криминал, као и утицај ових активности на регионалном и глобалном нивоу, укључујући државе порекла, транзита и крајње дестинације. Кријумчарење миграната представља један од најпрофитабилнијих облика транснационално организованог криминала, који не само да руши безбедност државних граница, већ и повећава ризик од експлоатације и злоупотребе миграната.[191] Највећи број миграната који стижу у Европу потиче из земље које су политички и економски нестабилне, а у којима је безбедност озбиљно угрожена услед деловања организованог криминала, терористичких група или организованих криминалних група. Они су често жртве криминалних мрежа које их искоришћавају кроз присилан рад, сексуалну експлоатацију или трговину људима.

Према подацима Агенције УН за избеглице (УНХЦР) од краја 2015. године чак 65,3 милиона људи било је расељено, док је 21,3 милиона избеглица било приморано да напусти своје домове. Овај тренд се наставио у наредним годинама, те је до маја 2024. године број присилно расељених лица достигао 120 милиона, што представља рекордан раст у последњих 12 година. Пројекције за 2025. годину указују на то да ће број расељених особа порасти за додатних 6,7 милиона, што указује на све већи глобални миграцијски притисак.[192]

Илегалне миграције у наше време можемо посматрати и са аспекта организованог криминалитета, чиме се указује потреба за сагледавањем функционисања ове организоване криминалне делатности од стране међународне заједнице и супротстављање овом виду органиозованог криминалитета.

Сагледавањем организованости илегалних миграција у којима посредује организован криминалитет, утврђено је да се тиме као основном делатношћу баве бројне националне и транснационалне организоване криминалне групе. Постоје и криминалне групе које су организоване за друге видове организованог криминалитета док им бављење илегалним миграцијама представља само један од многобројних делатности. Такође постоје и организоване криминалне групе за вршење кривичних дела из области других видова

[191] Сергеј У., Ивановић З., 2011, стр. 79-91.

[192] IOM UN Migration, World migration Report 2024, https://worldmigrationreport.iom.int/msite/wmr-2024-interactive/.

ораганизованог криминалитета које се повремено баве посредовањем у илегалним миграцијама.

На структуру организованих криминалних група, која се бави кријумчарењем мигранта, утичу бројни фактори, пре свега национална законодавства држава које се нађу на рути мигранта од земље порекла, преко транзитних земаља до земље дестинације; удаљеност од места порекла мигранта; развијеност саобраћајне инфраструктуре, бројност људи који се кријумчаре; саобраћајне везе између тих места и транзитних тачака; организованост кријумчарске мреже и нарочито, коруптивност државних службеника из система националне безбедности у државама транзита и дестинација, првенствено оних који раде у обезбеђењу државне границе.

Организовање и функционисање криминалних група за посредовање у илегалним миграцијама као вида организованоог криминала можемо сагледати као:

- неформалне криминалне групе чије вође имају задатак да организују кријумчарење мигранта на одређеној рути;

- транснационалне организоване криминалне групе чији су организатори међусобно повезани;

- организоване криминалне групе које делују у међусобној вези са организованим криминалним групама у државеама порекла мигранта, држава транзита и држава крајњих дестинација; као и

- организоване криминалне групе за кријумчарење људи преко граничних линија, које сачињавају чланови локалног становништва у пограничној зони, са конкретним задацима кријумчарења људи преко државних граница.

Структуру организованих криминалних група које се баве овим видом криминала сачињавају организатори криминалне групе и њени чланови који се називају кријумчарима са јасном поделом посла. Чланови организованих криминалних група селектују се на основу поделе послова које обављају унутар групе и то на:

- *локалне иницијаторе - регрутере*, који делују у државама порекла, чији је задатак да проналазе мигранте и повезују их са другим члановима организованих криминалних група, који организују њихов одлазак до места где ће бити илегално пребачени преко границе;

- *благајнике*, који посредују у новчаним трансакцијама између илегалних мигранта и кријумчара;

- *водиче,* који преводе мигранте преко државних граница на местима на којима се може граница неопажено прећи;
- *локалне транзитне кријумчаре*, који су задужени за илегални превоз миграната од места илегалног уласка у државу до места одакле ће се организовати илегални прелазак границе са следећом државом;
- *посреднике,* који преузимају мигранте из места порекла, организују преласке државних граница преко превозника који ће их копном, морем или ваздухом транспортовати до крајње дестинације или других посредника који на разне начине учествују у реализацији кријумчарења људи, а не могу се подвести под претходну класификацију.[193]

Организованост у кријумчарењу миграната може се сагледати у три фазе: регрутна, транзитна и дестинациона.

Регрутна фаза је почетна фаза у којој чланови организованих криминалних група регрутују мигранте у њиховој земљи порекла. То су грађани који су изразили интересовање да мигрирају из своје државе и да се на илегалан начин настане у државе које они одаберу. Кријумчари у овој фази врбују потенцијалне мигранте и уверавају их да је њихова илегална миграција изгледна, представљају им руту кретања и план њиховог пребацивања кроз транзитне државе до државе жељене дестинације уколико плате за такву услугу.

Транзитна фаза је најсложенија и најзначајнија етапа у кријумчарењу и пребацивању миграната. Током ње кријумчари илегално пребацују мигранте преко државне границе, а затим им организују кретање кроз ту државу до следеће границе коју ће на исти начин прећи и ући у следећу државу све до жељене дестинације.

Кријумчарење миграната може се одвијати преко званичних прелаза државних граница и ван њих као и комбиновано, користећи за ту прилику саобраћајна превозна средства копненог, воденог или ваздушног саобраћаја.

Илегалним пребацивањем миграната се сматра свака радња којом се мигрант на незаконит начин пребацује с једне стране државне границе на другу, односно на територију друге државе.

[193] Icduygu A., Toktas S., 2002, pp. 35-36.

Кријумчарење мигранта преко званичног граничног прелаза врши се на више начина и то: фалсификованим исправама, којима се мигрант легитимише на граничном прелазу; коришћењем превозног средства које је адаптирано у ту сврху у коме се прикривају мигранти да не буду уочени и откривени од стране државних службеника који врше контролу путника и пртљага; корупцијом јавних службеника задужених за контролу прелажења државне границе, да не предузму минимум граничне контроле према превозном средству у коме се кријумчаре мигранти; применом принуде и озбиљне претње према сужбеницима који су задужени за контролу преласка државне границе или њима блиским лицима, као и њиховим довођењем у заблуду и скретање пажње и др.[194]

Кријумчарење мигранта ван граничног прелаза врши се углавном преко делова државне границе који су тешко приступачни и слабо контролисани од стране државне власти. Тај вид кријумчарења је веома специфичан јер се одвија углавном пешице, коришћењем запрега или превозних средстава која су намењена за савладавање тешко приступачних терена, прокопавањем тунела испод граничне линије итд. Воденим путевима кријумчарење се одвија пливањем преко мањих водених површина које се на такав начин могу савладати, или коришћењем пловила на деловима државне територије, где обалска контрола није добро организована и где може да се лако избегне. Средствима ваздушног саобраћаја кријумчарење се одвија летелицама које су погодне да користе нестандардне површине за узлетање и слетање, углавном ван насељених места у близини државне границе, при томе крећући се на веома ниским висинама користећи конфигурацију терена како би избегли ваздушну контролу саобраћаја.

Дестинациона фаза представља завршни корак у процесу кријумчарења мигранта и одвија се у земљи крајњег одредишта. У овој фази, мигранти се илегално воде до жељене локације унутар државе дестинације, чиме се завршава читав процес. Међутим, ова фаза често носи значајне ризике и неизвесности за мигранте.

За многе мигранте, одредишна фаза може бити неуспешна или изузетно ризична. Неуспех се најчешће дешава у случајевима када су мигранти откривени од стране органа државне власти, што доводи до њихове депортације у земљу порекла или у последњој транзитној држави из које су дошли.

[194] Мијалковић С., 2009, стр. 34.

Осим правних последица, ризици за мигранте у овој фази могу укључити експлоатацију, изнуду и насиље. Организоване криминалне групе које управљају кријумчарским мрежама често настављају да искоришћавају мигранте и након што су стигли у државу дестинације, приморавајући их на присилан рад, сексуалну или криминалну експлоатацију.

Државе дестинације се суочавају са изазовом идентификације и заштите жртава злочина, јер многи мигранти не желе или не могу да сарађују са властима из страха од депортације или одмазде криминалаца. Ова ситуација захтева свеобухватан приступ који укључује сарадњу између органа реда, правосудних институција, невладиних организација и међународних агенција, како би се обезбедила праведна и хумана заштита.

Велики проблеми настају када мигранти илегално бораве и раде у земљи дестинације, без пријаве надлежним државним органима, када су сурово експлоатисани од локалних послодаваца, прихватају нехумане и деградирајуће послове ради обезбеђивања егзистенције, ризикујући да буду откривени и враћени у државу порекла. Ствари постају још горе када мигранте у држави дестинације преузме нека локална организована криминална група која их регрутује за вршење кривичних дела или када постану жртве трговине људима, односно падну у савремено ропство.

Илегалне миграције као вид организованог криминала представљају велики безбедносни ризик на рути кретања, који угрожава националну безбедност транзитних и дестинационих држава, испољавајући разне облике класичног и организованог криминалитета. У класичне облике кривичних дела убрајају се дела која мигранти чине на својој рути кретања као што су кривична дела илегалног преласка државне границе, преваре, крађе, разбојништва, силовања, убиства итд. Организовани криминалитет се испољава преко криминалних група које су организоване за вршење кривичних дела из области илегалних миграција, наркотика, оружја, трговине људима тероризма и тако даље. на локалном или транснационалналном нивоу.

Такође, илегалне миграције као вид организованог криминалитета угрожавају безбедност људи на рути илегалних миграција, личну безбедност илегалних мигараната, нарушавају и угрожавају целокупни безбедносни систем држава транзита, држава крајњих дестинација и међународне заједнице.

Илегалне миграције су најучесталији појавни облик организованог криминалитета са елементима иностраности. Ти елементи им дају транснационални карактер. С обзиром да

се ради о веома организованом виду криминала у циљу спречавања вршења ове врсте кривичних дела, потребно је стално развијати механизме и сарадњу како на националном, тако и на међународном нивоу.

Имајући у виду да су илегалне миграције међународни проблем, од стране међународне заједнице донете су различите конвенције које регулишу људска права свих, укључујући мигранте, посебне конвенције које се односе на права посебних група, попут деце, жена или припадника мањина, а којима се дефинише забрана дискриминације и злоупотребе ових група, као и посебне конвенције које се односе на појаве блиско повезане са иррегуларним миграцијама, попут кријумчарења мигранта или трговине људима. [195]

Србија је ратификовала многе међународне конвенције које регулишу област људских права, а у вези су миграцијама људи.

Посебно је важан Протокол против кријумчарења мигранта копном, морем и ваздухом, који прати Конвенцију уједињених нација против транснационално организованог криминала, а чија је сврха превасходно спречавање кривичних дела као и заштита и пружање помоћи мигрантима уз пуно поштовање њихових људских права, при чему се кривично дело илегалних миграција најчешће остварује њиховим врбовањем у држави порекла, давањем новца за организовани прелаз до жељене дестинације, њиховим скривањем, као и незаконитим преласком државних граница транзитних земаља до крајњих држава одреди.

Република Србија извршила је усклађивање политике са политиком и прописима Европске уније у области илегалних миграција, доношењем правног оквира који дефинише статус и права илегалних мигранта, препознаје субјекте супротстављања иррегуларним миграцијама и одређује њихове надлежности и процедуре поступања. Најважнији прописи Републике Србије у овој материји су:

- Устав Републике Србије;[196]

[195] Релевантни међународни документи су: Универзална декларација о људским правима, Међународни пактови о људским правима, Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена, Конвенција УН о правима детета, Конвенција УН против транснационалног организованог криминала и Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом, Протокол против кријумчарења мигранта копном, морем и ваздухом, Конвенција о трагању и спашавању на мору, Конвенција о статусу избеглица и Протокол о статусу избеглица и др. Државе потписнице ових инструмената имају обавезу да извештавају о испуњењу обавеза према наведеним конвенцијама, доступно на https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2018/105/1/reg

[196] *Сл. гласник РС*, бр. 98/2006, 16/2022.

- Закон о управљању миграцијама;[197]

- Закон о граничној контроли;[198]

- Закон о странцима;[199]

- Закон о азилу;[200]

- Уредба о ближим условима за одбијање уласка странца у Републику Србију[201] и

- Кривични законик.

Посебно место припада Споразуму између Републике Србије и Европске уније о реадмисији лица која незаконито бораве[202] и билатералним споразумима о реадмисији, закљученим са другим државама.

Што се тиче институционалних оквира за управљање миграцијама и сузбијање иррегуларних миграција у Републици Србији можемо рећи да је по својој природи мултисекторски, јер се различити аспекти миграција налазе у надлежности више министарстава и других државних органа.

Највећи делокруг послова у управљању миграцијама имају Министарство унутрашњих послова, Републичко јавно тужилаштво и Комесаријат за избеглице и миграције. Од стране Министарства унутрашњих послова, Дирекције полиције, формиране су специјализоване јединице за супротстављање иррегуларним миграцијама, које се налазе у Управи граничне полиције, Регионалним центрима граничне полиције, Управи криминалистичке полиције (Служба за борбу против организованог криминала - СБПОК), Полицијској управи за град Београд (Управа за странце) и у подручним полицијским управама.

Кривични закономик Републике Србије у Глави XXXII ("Кривичних дела против јавног реда и мира") предвиђа следећа кривична дела која се односе на трговину људима:

- Недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење људи, члан 350

- Омогућавање злоупотребе остваривања права азила у страној држави, члан 350а.

Ова дела сврставају се у групу кривичних дела против јавног реда и мира. Заједничко им је што доводе до узнемирења јавности, уношења немира, поремећаја нормалног живота и угрожавања безбедности грађана. За ова кривична дела гоњење се предузима по

[197] *Сл. гласник РС*, бр. 107/2012.
[198] *Сл. гласник РС*, бр. 24/2018.
[199] *Сл. гласник РС*, бр. 24/2018 до 62/23.
[200] *Сл. гласник РС*, бр. 24/2018,
[201] *Сл. гласник РС*, бр. 20/2019.
[202] *Сл. гласник РС – Међународни уговори*, бр. 103/2007,

службеној дужности од стране надлежних државних субјеката. Законодавац је предвидео основни, лакши и тежи облика извршења кривичног дела. Основни облик подразумева прелазак или покушај преласка границе Републике Србије, наоружан или употребом насиља, за шта је предвиђена је казна затвора до једне године.

Тежи облик подразумева намеру да извршилац овог кривичног дела за себе или другог прибави какву корист, омогући другом недозвољен прелаз државне границе, боравак или транзит кроз Србију. За њега је предвиђена казна затвора од једне до осам година.

С обзиром да у Кривичном законику за ово кривично дело покушај није изричито прописан, нити је предвиђена казна произилази да покушај у овом случају није кажњив.

Међународноправни оквир за доношење стратегије у овој материји обухвата различите конвенције које гарантују основна људска права, укључујући и права миграната. Такође, укључује посебне конвенције усмерене на заштиту посебно рањивих група, као што су деца, жене и припадници мањина, са нагласком на спречавање дискриминисања и злоупотребе. Поред тога, овај оквир обухвата и међународне документе који се односе на проблеме директно повезане са иррегуларним миграцијама, као што су кријумчарење миграната и трговина људима.

Тежи облик кривичног дела Недозвољен прелаз државне границе и кријумчарење миграната постоји када је радња из става 2. извршена од стране организоване криминалне групе. За такво дело, предвиђена је казна затвора у ставу 4 у трајању од три до дванаест година. Осим тога, покушај извршења наведеног кривичног дела такође је кажњив.

4. Компјутерски криминалитет (сајбер криминал)

Компјутерски криминалитет, познат и као сајбер криминал, представља вид организованог криминалитета, који је настао, развијао се и усавршавао упоредо са развојем информационе технологије односно са развојем компјутерске технике и рачунарских мрежа.[203] Овај вид организованог криминала ослања се на употребу информационих технологија - компјутера уз помоћ којих се предузимају активности усмерене према информационим системима којима се штити поверљивост интегритета и доступност компјутерских података.

Једна од битних карактеристика сајбер криминала је његова динамичност и

[203] Спасојевић Ђ., Младеновић Богавац Ж., 2018, стр. 61–70.

распротрањеност изван националних територија. То подразумева да се криминална активност може одвијати на територијама различитих земаља, које нису просторно суседне, већ могу веома бити удаљене. Тако да се овде може говорити о транснационалном виду криминалитета. С обзиром да компјутерски криминалитет као вид организованог криминалитета угрожава целокупну међународну заједницу, неопходна је сарадња држава на регионалном и универзалном нивоу у супротстављању и сузбијању овог вида криминала.

Кривична дела из области компјутерског криминалитета са елементима организованости, врше криминалне групе, које у свом саставу имају уско професионалне и специјализоване чланове који располажу савременом информатичком технологијом и неопходним специфичним знањима и вештинама потребним за коришћење такве технологије. Ове криминалне групе се разликују од других група које су организоване за друге видове криминалитета по својој структури и опремљености.

Компјутерски криминал је специфичан у односу на друге видове организованог криминала, по профилу извршилаца кривичних дела, технологији коју користе за извршење кривичних дела, великим брзинама ширења на нове области криминалног деловања, динамичности, тежини последица које изазивају (материјалног и нематеријалног карактера), отежаном откривању извршилаца и доказивању кривичних дела, што за собом повлачи велику тамну бројку овог вида криминала која пружа велику могућност за прикривање извршених кривичних дела. Ове специфичности су узроковане амбијентом у којем се овај вид организованог криминалитета врши.

У зависности од аутора који су се бавили овим видом криминала и дефиниције су различите, пре свега због његове феноменолошке разноврсности и коришћења појма компјутерског криминалитета. Најкомплетнија дефиниција би била: „Компјутерски криминалитет представља облик криминалног понашања код кога се коришћење компјутерске технологије и информатичких система испољава као начин извршења кривичног дела, или се компјутер употребљава као средство или циљ извршења, чиме се остварује нека у кривичноправном смислу релевантна последица.“[204]

Битна обележја компјутерског криминалитета могу се огледати у: друштвеној опасности, која се изазива противправним понашањем, а за коју су предвиђене законске санкције; специфичном начину извршења кривичних дела употребом компјутера и високо

[204] Лилић С., Прља Д., 2011, стр. 104.

технолошких средства која се користе за вршење кривичних дела; објекту заштите, у који спадају безбедност рачунарских података и информационих система; намери учиниоца да за себе или другом на овај начин прибави какву корист или да другоме нанесе какву штету и др.

Једна од битних карактеристика компјутерског криминалитета је његов међународни карактер, тим пре што се овај вид организованог криминала често одвија на територијама различитих држава, које су међусобно просторно удаљене. С обзиром да се ради о међународном криминалитету неопходна је сарадња држава, на међународном нивоу, ради сузбијања овог облика криминалитета. Потребно је усаглашавање законских прописа у овој области ради успешног сузбијања овог вида криминалитета.

У зависности од тога које је дело почињено употребом компјутера и информатичке инфраструктуре, компјутерски криминалитет може бити политички и економски.

Компјутерски криминалитет који се спроводи у политичком врху најчешће има за циљ остварење одређених политичких интереса или притисака кроз извршење кривичних дела. Такве активности се предузимају од стране организованих криминалних група ради прибављања права или утицаја који им по закону не припадају или се не могу остварити легалним средствима. У том контексту, почињена кривична дела укључују политичку или економску шпијунажу, саботаже информационих система, хаковање званичних или критичних инфраструктурних мрежа, ширење дезинформација, сајбер тероризам, као и друге облике напада на дигиталну инфраструктуру. Ове радње представљају растућу претњу националној и међународној безбедности, посебно у светлу све већег ослањања на информационе технологије у функционисању државних институција и изборних процеса.[205]

С друге стране, када је реч о његовој економској димензији, компјутерски криминалитет има за циљ злоупотребу уређаја и система за ометање, стицање противправне имовинске користи или наношење штете другом чинећи кривична дела као што су: кибер преваре, крађа интернет времена, крађа интернет услуга, пиратство софтвера, микрочипова,

[205] Најчешћи облици политичког компјутерског криминалитета су сајбер шпијунажа (неовлашћено прибављање поверених информација ради угрожавања безбедности суверенитета државе или институција онемогућавањем или ометање рада електронске инфраструктуре), хаковање (неовлашћени приступ информационим системима ради крађе података, њихове измене или блокирања), сајбер тероризам (коришћење рачунарских система за изазивање страха, хаоса или наношење штете државним структурама, привредним субјектима или грађанима) и различите форме сајбер напада усмерених на државне системе, изборне процесе и дигиталну инфраструктуру од стратешког значаја.

индустријска шпијунажа, злоупотреба жена и деце, манипулација кибер забрањеним производима, супстанцама и робама итд.[206]

Компјутерским криминалитетом баве се организоване криминалне групе које су састављене од професионалних и по правилу строго специјализованих чланова. Оне с једне стране могу бити традиционалне у смислу да су већ организоване за извршење других видова организованог криминала, али су се усавршиле и осавременила применом савремених информационо-комуникационих технологија за извршење компјутерског или сајбер криминала.

Са друге стране, постоје и организоване криминалне групе које су организоване за компјутерски криминал. У питању је сајбер мафија, која је специјализована за вршење кривиичних дела само из ове области. Правила понашања су другачија од понашања класичних организованих криминалниг група.

Активности организованих криминалних сајбер група су знатно олакшане услед специфичности окружења у којем делују и опреме коју користе за извршење ових кривичних дела. Ове групе делују у виртуалном окружењу користећи своје специјализовано знање у информационим технологијама. Оне могу бити интернационалне, транснационалне и могу попримити мултидимензионалност.

Што се тиче организованости криминалних сајбер група и њихове структуре, можемо рећи да је она сложена и разграната и другачија од организованих криминалних група које обављају друге видове организованог криминалитета. Њена специфичност се огледа у томе што су чланови групе тешко уочљиви и нису транспарентни у предузимању криминалних активности. Објекат напада је углавном информатичка опрема, док је ређа појава напада на личност употребом информатичке опреме и средствима којима се може управљати путем интернет комуникација. Из свега наведеног може се закључити да се овде ради о атипичној и тешко уочљивој криминалној организацији, што одсликава њихову посебност у организовању и вршењу кривичних дела.

Амбијент извршења овог вида кривичних дела обухвата различите аспекте, као што су технички, друштвени и правни. Они су веома битни како за извршиоца кривичних дела, тако и за субјекате који се супртостављају овом виду криминалитета.

[206] Чисар П., 2010, стр. 422.

Технички аспект омогућава складиштење и обраду података на малом простору доступну пре свега овлашћеним корисницима, с тим да постоји могућност приступа и неовлашћеним лицима ако такви подаци нису довољно добро заштићени. С обзиром да се ради о аутоматизованом амбијенту који омогућава приступ бази података на даљину, то даје широк простор неовлашћеним лицима за криминогено деловање на базу података јер информатичка опрема не захтева присуство извршиоца на место извршења кривичног дела.

Захваљујући аутоматизованом амбијенту време извршења овог вида криминалитета је веома кратко, што ствара додатни проблем субјектима који раде на откривању и доказивању ових кривичних дела. Једна од битних карактеристика компјутерског криминалитета јесте и стабилност ризика, јер извршиоци када пронађу модус извршења кривичног дела користе га веома дуго са минималним ризиком да буду откривени.

Друштвени аспект компјутерског криминала обухвата веома широк спектар фактора како што су: дигитална повезаност људи путем друштвених мрежа, приватност података који се чувају на информатичкој опреми а који могу бити нарушени или угрожени кибер нападом, дигитална писменост што подразумева едукацију у подизању свести о кибер безбедности и социјална одговорност која се огледа у одржавању високих стандарда компанија и организација које се баве чувањем података својих корисника од кибер напада.

Правни аспект у борби против компјутерског криминала огледа се у постојању јасних законских норми и одговарајућих санкција за извршиоце ових кривичних дела као и у међународној сарадњи између држава у откривању, гоњењу и сузбијању криминалних активности на међународном нивоу.

С обзиром на то да је компјутерски криминалитет најчешће транснационалног карактера, неопходно је у борби против њега укључити целокупну међународну заједницу.

Међународна заједница је овај вид криминалитета као проблем савременог друштва сагледавала од настанка и развоја рачунара и информатичке инфраструктуре. Она је усвојила правну регулативу на међународном плану и постигла сарадњу у супротстављању компјутерском криминалитету на адекватан начин. Најзначајнији документи који су донети на међународном плану од стране Уједињених нација, Европске уније и Савета Европе, прихваћени су од великог броја држава, које су након ратификације релевантних инструмената и усклађивања свог унутрашњег (националног) законодавства постале саставни део међународног правног система и хармонизације правних прописа у овој

области. Интерпол је први уочио проблем компјутерског криминалитета у свету и поставио питање кривичноправног регулисања и спречавања овог вида криминалитета.

У супротстављању овом виду криминалитета донето је низ докумената од стране међународне заједнице у циљу што ефикаснијег превентивног и репресивног деловања у самом сузбијању кривичних дела од стране извршиоца компјутерског криминалитета. Један од значајнијих докумената је Конвенција о високотехнолишком криминалитету донета од стране Савета Европе 2001. године у Будимпешти, са циљем постизања већег јединства међу својим чланицама у борби против компјутерског криминалитета.

Конвенција има за циљ супротстављање високотехнолошком криминалитету и опасностима које подразумева. У циљу борбе против високотехнолошког криминалитета неопходно је спроводити заједничку политику и усвојити је од стране националних законодавства у сврху унапређивања међународне сарадње ради заштите друштва. Ова конвенција је ратификована од стране Републике Србије Законом о потврђивању Конвенције о високотехнолошком криминалу.[207]

Република Србија је у своје кривично законодавство инкорпорирала решења међународноправних докумената који регулишу овај вид криминалитета. Од стране Србије извршена у потпуности имплементација Конвенције Савета Европе о високотехнолошком криминалу, одређивањем адекватних врста кривичних дела, њиховим нормирањем и прописивањем распона кривичних санкција за свако кривично дело из ове области криминала, као и формирањем посебних одељења у оквиру организационих јединица.

Законом о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала у оквиру Министарства унутрашњих послова формирана је Служба за борбу против високотехнолошког криминала. У Вишем јавном тужилаштву у Београду формирано је Посебно одељење за борбу против високотехнолошког криминала, а у Вишем суду у Београду створено је Одељење за борбу против високотехнолошког криминала. Та тела и органи имају надлежност над целом територијом Републике Србије.

Република Србија је у свом националном законодавству усвојила низ закона који имају за циљ обезбеђење ефикасног супростављања овом виду криминалитета. Такви прописи су:

- Кривични законик Републике Србије;

[207] *Сл. гласник РС*, бр. 19/2009.

- Законик о кривичном поступку Републике Србије;[208]
- Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала;[209]
- Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима;[210]
- Закон о ауторским и сродним правима;[211]
- Закон о посебним овлашћењима ради ефикасне заштите права интелектуалне својине[212] и
- Закон о информационој безбедности.[213]

Кривични законик Републике Србије у својој XXVII глави прописује следећа кривична дела против безбедности рачунарских података:

- Оштећење рачунарских података и програма, чл. 298;
- Рачунарска саботажа, чл. 299;
- Прибављање и уношење рачунарских вируса, чл. 300;
- Рачунарска превара, чл. 301;
- Неовлашћени приступ заштићеном рачунару, рачунарској мрежи и електронској обради података, чл. 302;
- Спречавање и ограничавање приступа јавној рачунарској мрежи, чл. 303;
- Неовлашћено коришћење рачунара или рачунарске мреже, чл. 304, и
- Прибављање, набављање и давање другом средстава за извршење кривичних дела против безбедности рачунарских података, чл. 304а.

У наведеним кривичним делима објекат заштите је безбедност рачунарских програма и рачунарске инфраструктуре. За извршење ових кривичних дела прописана је новчана казна или казна затвора у зависности од врсте и тежине учињеног дела. Радња извршења је алтернативно одређена и састоји се у предузимању следећих криминалних радњи и то: измени, оштећењу, прикривању, брисању, чињењу неупотребљивим рачунарског података или програма. Свака радња која се предузима неовлашћено сматра се

[208] *Сл. гласник РС*, br.72/2011 до, 27/2021.
[209] *Сл. гласник РС*, br.61/2005 до 10/2023.
[210] *Сл. гласник РС*, бр. 32/2013.
[211] *Сл. гласник РС*, бр. 104/ 2009 до 29/2016.
[212] *Сл. гласник РС*, бр. 46/ 2006 до 129/2021.
[213] *Сл. гласник РС*, бр. 6/2016 до 77/2019.

радњом извршења кривичног дела.

За постојање дела је битно да се радња преузима неовлашћено, од стране неовлашћеног лица, на начин и у поступку који нису дозвољени и у складу са законом. У погледу кривице свако лице може бити извршилац, који чини кривично дело са умишљајем. Поред основног облика дело има и два тежа облика: уколико је радњом извршења проузрокована штета у износу од преко 450.000 динара и уколико је радњом извршења проузрокована штета у износу од 1.500.000 динара.

5. Фалсификовање новца

Фалсификовање новца постоји од самог његовог настанка. При томе су се фалсификатори кроз историју израде новца и развоја заштитних елемената на новчаницама, трудили да усавршавају и да прате техничко-технолошка достигнућа у изради фалсификованих новчаница са намером да га употребе као прави и на тај начин од лажног новца стекну противправну имовинску корист.

Фалсификовање новца спада у најопасније видове организованог криминалитета који могу довести до економске и монетарне нестабилности одређене државе. Оно је углавном најразвијеније у државама које се налазе у транзицији, које су политички нестабилне, са слабо развијеном монетарном политиком, које немају развијен безбедносни систем који би се супротставио овом виду криминала.

У таквим државама криминалне организације штампају новац и користе га приликом куповине оружја, наркотика, некретнина и других вредности, у намери да прибаве средства која су им потребна за обављање других криминалних делатности, као и за стицање друге користи. Приликом фалсификовања новца најчешће се узимају валуте које имају релативно слабу заштиту и које се користе у већини држава широм света приликом обављања новчаних трансакција. Најзаступљенији су амерички долар и евро, али свакако не треба занемарити ни друге валуте са малим бројем заштитних елемената на новчаницама.

Како би се спречио овај вид криминалне делатности који превазилази националне оквире, државе првенствено морају деловати превентивно. То чине то тако што израђују квалитетне новчанице са најсавременијим елементима заштите, стављају ван оптицаја новац који је оштећен, обучавају службенике који раде у установама које се баве израдом новчаница као што је Завод за израду новчаница и кованог новца (домаћи новац), банкама,

поштама, али и обавештавају јавност у случајевима појаве фалсификованог новца и друго.

Под појмом фалсификовање новца подразумева се израда лажних папирних новчаница и кованог новца.

Израда лажног кованог новца много је лакша јер се он израђује ливењем, тако што се метал излива у калупе од метала и штанцовањем где се рељеф утискује помоћу посебне машине која је направљена за ту сврху. Разлике између оргиналног кованог новца и фалсификованог огледају у рељефу, боји легуре, као и ивицама кованог новца.

Израда папирних фалсикованих новчаница је много компликованији процес. Она зависи од начина на који се обавља и броја заштитних елемената који се користе у заштити новчаница. Појава савремених ласерских штампача и опреме довела је до тога да и лица која немају никаква посебна знања о овој врсти посла могу на врло лак начин израђивати фалсификовани новац.

Фалсификовање новчаница може се вршити на више начина ручно (прецртавање, преиначење и скраћивање) и машински, али се такође може вршити и фотокопирање оргиналног новца. Међутим не треба занемарити чињеницу да и коришћење најсавременије опреме приликом фалсификовања новца има низ недостатака. Тако се папир који се користи за ову врсту криминалне делатности обично битно разликује по свом квалитету и хемијском саставу од оргинала, као и у броју и квалитету заштитних елемената који се налазе на новчаници.

Основни циљ организованих криминалних група односно фалсификатора је стицање профита на лак начин, тако што организују лица која су стручна у одређеним областима, а која им могу бити од користи приликом израде лажног новца, проналажења материјала који су погодни за фалсфиковање (папир, водотисак, водени жигови и слично), као и замена фалсификованих новчаница оригиналним.

Криминалне групе које су створене за овај вид криминала делују тако што у свом саставу имају организатора који је организовао криминалну групу тако што је формирао штампарију, обезбедио техничка средства и материјал за израду фалсификованих новчаница, извршио јасну поделу посла унутар групе. Према задужењима односно специјализацији чланови групе се обично деле на оне који се баве фалсификовањем новца (фалсификатори) и оне који фалсификован новац пуштају у легане новчане токове (растурачи фалсификованог новца). Ови последњи пажљиво бирају места на којима се

могу бавити овом врстом криминалне активности, као што су места на којима је велика фреквенција људи јер се тако на брз и лак начин врши предаја лажног новца.

С обзиром да се ради о виду организованог криминала који је транснационалног карактера јавила се потреба да се овај вид криминала размотри и на међународном нивоу. Тако је још 1929. године у Женеви усвојена Међународна конвенција о сузбијању фалсификовања новца.[214] Она је имала за циљ спречавање и кажњавање кривичних дела фалсификовања новца као што су:

1) свака незаконита израда или мењање новца, без обзира на средства која се користе;

2) незаконито стављање у оптицај фалсификованог новца;

3) уношење у земљу или примање односно прибављање фалсификованог новца са циљем његовог стављања у оптицај и уз сазнање да се ради о фалсификованом новцу;

4) покушај да се почини неко од претходно наведених дела, односно намерно учешће у неком од претходно наведених дела;

5) незаконита израда, примање или прибављање инструмената или других предмета посебно прилагођених за фалсификовање или мењање новца.

Оснивање Генералног секретаријата Интерпола са седиштем у Паризу донело је велики допринос у борби против криминала што је резултирало на Међународној конференцији у Бриселу 1946. године. Обзиром да је фалсификовање новца као вид криминала постао све израженији међународни безбедносни проблем у Хагу је 1950. године, одржана Конференција о сузбијању фалсификованог новца. На њој је одлучено да се установи међународно тело чији ће задатак бити централизација података у вези са фалсификатима новца, као и са извршиоцима тих дела. Ови задаци су поверени Интерполу.

Интерпол је направио своју базу података у којој су евидентирани сви случајеви земаља чланица који се односе на кривична дела фалсификовање новца. Државе чланице су у обавези да пуне базу са подацима који се односе на фалсификован новац и на фалсификаторе. База је доступна свим корисницима на међународном нивоу у борби против овог вида организованог криминала.[215]

Интерпол у вези са фалсификовањем новца сачињава периодичне извештаје и издаје стручне текстове и даје упутства у вези са појавним облицима фалсификовања новца. У

[214] *Сл. гласник РС - Међународни уговори*, бр. 5/2016.
[215] Алексић Ж., Шкулић М., 2002, стр. 33.

тим документима и публикацијама се указује на карактеристике фалсификата (контролно слово, број клишеа, тип фалсификата, жиг и остали елементи), како би се на време предузеле превентивне мере у спречавању растурања фалсификованог новца његовог проналажења и санкционисања извршилаца тих дела.

Једна од превентивних мера је упознавање становништва од стране полиције са појавом фалсификованих новчаница. У таквом обавештењу се наводе монета и апоени фалсификованог новца који се појавио у оптицају како би грађани приликом новчаних размена обратили пажњу на ту новчану монету и у случају сумње да се ради о фалсификованом новцу исти пријавили надлежним органима.

У Републици Србији у оквиру Сектора за послове са готовином Народне банке подносе се шестомесечни извештаји о откривеним фалсфикованим новчаницама у циљу информисања јавности о појави фалсификата. Ова врста извештаја садржи преглед и анализу откривених фалсификованих новчаница домаће валуте и ефективног страног новца као и њихових апоена. Један од последњих таквих извештаја је онај из 2024. годину.[216]

Откривање фалсификованих новчаница веома је комлексно и захтева да се ангажују стручна лица (полицијски службеници, службеници у тужилаштвима, банкама и сл.) у репресивној борби против лица из криминогених средина која се баве фалсификовањем новца. Међутим, главни проблем код ове врсте кривичног дела је стављање у промет фалсификованих новчаница, јер у том случају најчешће не постоје претходна сазнања о пореклу новца, месту и времену где је фалсификовани новац штампан, као ни подаци о лицима која су извршила ову врсту кривичног дела. То отежава рад органима који се ангажују на расветљавању и проналажењу извршилаца ових дела.

Мере и радње које се предузимају на откривању и расветљавању су најчешће из делокруга рада полиције као што су опсервација и праћење, претреси станова и других просторија, оперативни рад на проналску илегалних штампарија, привођењу фалсфикатора и друго.[217]

Обзиром да је фалсификовање новца као вид организованог криминала често и

[216] Извештај о откривеним фалсификованим новчаницама, Народна банка РС, https://nbs.rs/sr_RS/novac-i-placanja/zastitni-elementi/izvestaj/.
[217] Никач Ж., 2003, стр. 825-828.

транснационалног каратера, Интерпол заузима значајно место у борби против овог вида криминала на откривању фалсификованог новца, фалсификатора, као и лица која се ангажују ради растурања лажног новца и њиховог изручења државама које су чланице.

Државе у својој борби против фалсификатора могу да расписују потернице за извршиоцима ових кривичних дела преко Интерпола који издаје три врсте међународних потерница као што су међународна црвена, плава и зелена потерница.

Црвена се издаје за лица за која постоји налог за привођење, али и екстрадиције у случају проналаска лица и то држави која је расписала потрагу. Плава се односи на прикупљање података о лицима из криминогених средина. Зелена се односи на обавештавање Националног централног бироа о криминалној активности одређеног лица и његовом евентуално рецидивизму.

Као што смо већ напоменули поред наведених активности Интерпол се такође ангажује на штамапању публикација и каталога, едукацији запослених као и сталној размени информација међу државама које су чланице.

У Републици Србији поступак са фалсификованим новцем уређен је Одлуком са новцем за који постоји сумња да је фалсификован,[218] коју је донео Извршни одбор Народне банке Србије и поступању у складу са Законом о девизном пословању и Законом о Народној банци Србије. Њом је уређен начин на који се са новцем, за који постоји сумња да је фалсификован, поступа од стране Народне банке Србије, банака, других пружалаца платних услуга утврђених законом којим се уређују платне услуге, односно од стране пружалаца платних услуга. Одлуком се уређује провера аутентичности и обрада ефективног домаћег и страног новца, као и управљање токовима новца, у складу са прописима Народне банке Србије.

На основу поменуте одлуке наведени овлашћени субјекти дужни су да проверавају аутентичност новца, и то приликом његовог пријема од клијената, при обради новца и пре исплате клијентима, као и да новац за који сумњају да је фалсификован доставе Народној банци Србије ради експертизе. Овлашћени субјекти новац достављају Народној банци на експертизу само онда када је очигледно да се ради о фалисификованом новцу. То ће бити случај:

[218] *Сл. гласник РС*, бр. 111/2017 до 111/2022.

- када је новчаница урађена на лошој подлози;
- када новац гласи на непостојећи апоен или валуту;
- када се главни мотив и боја новчанице битно разликују од карактеристика оригиналних новчаница;
- када је ималац новца за који постоји сумња да је фалсификован присутан у моменту утврђивања ове сумње овлашћени субјект о овој сумњи одмах обавештава тог имаоца и Министарство унутрашњих послова.

У свим другим случајевима Народна банка Србија у складу са Одлуком утврђује ниво фалсификата и предузима мере и радње из своје надлежности у смислу спречавања промета таквог новца преко надлежних субјеката и други пружалац платних услуга и о томе обавештава Министарство унутрашњих послова које по служеној дужности обавештава надлежно тужилаштво и поступа по захтевима тог тужилаштва у циљу приналажења извршиоца овог кривичног дела, као и штампарије у којој је такав новац настао.

Кривични законик Републике Србије у Глави XXII у Кривична дела против привреде убраја фалсификовање новца у члану 241.

Први облик овог кривичног дела постоји када се прави лажни новац у намери да се стави у промет као прави или да се у истој намери преиначи прави новац. Радња овог облика кривичног дела је одређена алтернативно и може се састојати од било које радње бића овог кривичног дела.

Други облик фалсификовања новца се састоји у прибављању лажног новца у намери да се исти стави у оптицај као прави или да се такав новац ставља у оптицај.

Трећи облик овог кривичног дела је уствари квалификован облик и квалификација овог дела је учињена с обзиром на вредност направљеног, преиначеног, стављеног у промет или прибављеног лажног новаца у износу који прелази милион и петсто хиљада динара, или одговарајућег износа у страном новцу.

Четврти облик овог кривичног дела састоји се у непријављивању лажног новца који је примљен као прави, па о сазнању да је лажан, стављањем у оптицај таквог новца или ко зна да је начињен лажан новац или да је лажан новац стављен у оптицај, па то не пријави.

У ставу пет овог члана Законика дефинише се одузимање лажног новца.

6. Прање новца

Прање новца представља незаконит процес у којем се незаконито стечени капитал, добијен криминалним активностима, уводи у легалне финансијске и имовинске токове како би се прикрило његово право порекло.

Овај процес се спроводи кроз различите финансијске трансакције, укључујући депозите, преносе, конверзије валута, улагања у некретнине или предузећа, све са циљем да се незаконито стечена средства уведу у легалне токове.[219] Прање новца је уско повезано са организованим криминалом, корупцијом, финансијским преварама и финансирањем тероризма, те представља озбиљну претњу финансијској и економској стабилности сваке државе. Због тога, много земље, укључујући Србију, примењују стриктне регулаторне механизме и међународне стандарде за спречавање прања новца и финансирања тероризма.

Организовани криминал својим деловањем кроз вршење кривичних дела стиче огромну противправну имовинску корист у виду новца и друге имовине које настоји да преведе у легалне финансијске токове са циљем да онемогући утврђивање њиховог порекла. У борби против свих облика организованог криминала ставља се акценат на откривање како криминалних делатности организованих криминалних група тако и на праћење националних и транснационалних финансијских токова новчаних и имовинских средстава стечених криминалним радњама, пресецање и заплене средстава стечених криминалном делатношћу са циљем онемогућавања да се тако стечена средства укључе у легалне финансијске токове.

Да би чланови организоване криминалне групе новац стечен криминалном активношћу могли да користе, он предходно мора бити уведен у легалне токове, „опран“. Увођење новца у легалне токови чини се фалсификовањем финансијске документације, која се користи за манипулацију у трансакцијама банкарског пословања. Нелегалним привредним и другим трансакцијама преко пословних банака се уводи у пословање фирми и самим тим постаје легално средство за даље пословање таквих фирми. Тако „опран“ новац се даље несметано користи. Организовани криминал прати друштвено-економске прилике којима се веома лако прилагођава уз примену најсавременијих техничко-технолошких достигнућа на пољу финансијско-тржишног система.

[219] Јовашевић Д., Гајић - Гламочлија М., 2008[1], стр.119-137.

Сам појам *прање новца* потиче из САД и везан је за забрану производње и кријумчарења алкохола. У САД тридесетих година прошлог века, када је у тој земљи на снази била прохибиција (забрана производње, увоза, прераде, продаје и точење алкохола) организоване криминалне организације илегално су се бавиле производњом и кријумчарењем алкохолних пића и тако стекле огромну противправну зараду у виду новца који је требало „опрати“ и увести у легалне финансијске токове.

Криминалне организације прикривају такав новац а затим га преко фиктивних фирми, организација и удружења које региструју у циљу прања новца уводе у легане токове приказивајући га као да је стечен законитим пословањем тих фирми фиктивним пружањем услуга.

Под прањем новца сматра се свако прикривање противправно стеченог новца коме је прикривен извор како би он могао да се уведе у легалне новчане транскције и да се даљим улагањем таквог новца од стране криминалних организација увећава њихов профит.

Увођење новца у легалне токове постиже се кроз неколико трансакција са фалсификованом докуметацијом о пословању фирми и пружању услуга, које се никада нису догодиле, сем на папиру.

Криминалне делатности организованих криминалних група имају за циљ стварање противправне имовинске добити и претварање тога у легално пословање а све са циљем да не буду откривени већ да у јавности остану угледни грађани са легалним пословањем својих фирми.

У хијерархијској подели послова постоје чланови организоване криминалне групе који имају задатак да перу новац, да остварују недозвољене трансакције у којима им није приоритет остваривање највише стопе добити на новац који перу, већ им је циљ да остану неоткривени у својим радњама и да то учине на најбржи и најбезбеднији начин, по себе и по остале чланове организоване криминалне групе, како би иста могла неоткривено да настави са својим криминалним радњама.

Прање новца и увлачење истог у легалне токове представљају озбиљан проблем који угрожава пословни амбијент државе на чијој се територији таква трансакција врши. Интеграција незаконито стечених финансијских средстава у легалне економске токове може имати штетне последице по привреду и пословање легалних субјеката. Конкретно, убацивање „прљавог“ новца у финансијски систем може довести до нелојалне

конкуренције и изобличавања тржишних услова, што на крају отежава пословање компаније које послују у складу са законом.

Основни разлог ове криминалне активности је прикривање илегално стеченог новца. При томе се свесно пристаје на то да се губи одређени део тог новца у процесу његовог увлачења у легалне канале. Овакав поступак може изазвати неповољне последице за пословање легалних субјеката, јер се непоштено конкурише на тржишту и угрожава се интегритет финансијског система.

Тако новац који је проистеко из нелегалних радњи криминалних организација може се трансферисати из државе у државу. У том случају прање новца поприма транснационални карактер организованог вршења кривичног дела, нарушавајући економску стабилност држава на чијем се путу нађе такав трансфер новца, без обзира на то да ли су те државе економски више стабилније или мање стабилне, нарушавајући тиме функционисање слободног тржишта и угрожавајући финансијско пословање државе и владавину права и њену политичку стабилност.

Организовани криминалитет не познаје националне границе држава. У циљу остваривања што веће имовинске користи носиоци криминалног деловања настоје да се инфилтрирају у све друштвене сфере у намери да стечену имовинску корист легализују, уводећи је у легалне токове привредног и финансијског пословања у земљама које се нађу на њиховој рути трансфера новца, чиме се овакав вид криминала одвија на међународном плану.

Опасност коју овај вид криминала носи са собом препозната је од стране међународне заједнице која је у циљу спречавања и сузбијања овакве појаве, приступила нормирању права и дефинисања адекватних обавеза на међународном плану, са циљем одређивања мера, средстава и поступака за њено спречавање и сузбијање.

Бечком конвенцијом Уједињених нација против незаконите трговине опојним дрогама и психотропним супстанцама (1988) предвиђене су мере за сузбијање недозвољене трговине дрогама и обавеза држава да новац стечен таквом криминалном активношћу санкционишу и да у својим кривичним законима уведу кривично дело „Прање новца“. У то време међународна заједница је појам прање новца дефинисала само за новац који је проистекао из организованог криминалног облика, недозвољеном трговином дрогама и психотропним супстанцама.

Конвенцијом је предвиђено и одузимање предмета који су стечени недозвољеном трговином дрогама чиме се искључује могућност позивања на банкарску тајну у случајевима праћења новчаних токова идентификације сумњивих новчаних трансакција, заплене и конфискације новца који је добијен кривичним делом недозвољене трговине дрогама и психоактивним супстанцама.

На конференцији председника држава и влада најразвијенијих земаља (тзв. Г-7) одржаној 1989. године, формирана је Радна група за финансијске акције ФАТФ, (енг. The Financial Action Task Force - FATF) у циљу праћења проблематике прања новца и борбе против ове појаве на међународном плану. Она је након сагледаног стања, а у циљу спречавања прања новца насталог криминалним активностима организованог криминала, израдила документ "Четрдесет препорука за спречавање прања новца" у коме су дате смернице, стратешки елементи и упутства за сузбијање прања новца.[220]

Конвенцијом Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма (2005)[221] дат је значајан допринос у борби против прања новца. Конвенција истиче потребу законског регулисања спречавања прања новца од стране држава потписница у циљу постизања што већег јединства у борби против овог облика криминала.

Конвенција дефинише да је од стране држава потписница потребно:

- да воде заједничку казнену политику у циљу заштите друштвене заједнице;

- да у борби против тешких кривичних дела, која су све више међународни проблем, користите савремене методе за сузбијање таквих дела;

- да лишавају слободе учиниоце кривичног дела и одузимају приходе које су стекли кривичним делом;

- да успоставе фуционални систем сарадње на међународном плану.

Европска унија се такође суочила са проблемом прања новца, јер је опасност од прања новца довела у директну везу са својим јединственим тржиштем. То је проузроковало предузимање адекватних мера како би се чланице Европске уније благовремено укључиле у сузбијање овог облика криминала.

На заседању Савета Европе у Луксембургу 1991. године донете су Смернице за

[220] FATF, Recommendations FATF-a, www.fatf-gafi.org/en/topics/fatf-recommendations.html
[221] Конвенције Савета Европе, www.mpravde.gov.rs/tekst/25660/konvencije-saveta-evrope.php

спречавање коришћења финансијског система у сврхе прања новца. У складу са њима државе чланице усвајају законе који инкриминишу прање новца, предузимају одређене мере и санкционишу непоштивање закона, како би се онемогућиле сумњиве финансијске и банкарске трансакције и идентификовали клијенти који имају за циљ вршење кривичног дела прање новца. Такође је регулисан програм стручног оспособљавања и усавршавања запослених, како би могли да благовремено уоче и препознају радње којима се врши прање новца и да реагују на прописан начин.[222]

Улазећи у чланство Парлермо конвенције (2000) године у вези са борбом против транснационалног организованог криминала, државе потписнице преузеле су обавезу да у својим законима пропишу кривична дела: а) учешће у некој групи која се бави организованим криминалом; б) прање новца; в) корупција и г) опструкција правде.

Конвенцијом се дефинише кривично дело „Прање новца“. Оно не обухвата само готов новац, већ и све облике имовине која је проистекла из криминалне делатности.

Конвенција предвиђа конфискацију и одузимање новца и имовине који су проистекли или су коришћени у криминалним активностима свих врста организованог криминала. С обзиром на то да се ради о транснационалном криминалу Конвенција упућује на међународну сарадњу.

Поред тога, Конвенција из Палерма предвиђа обавезу држава потписница да предузму низ мера којима ће се спречавати финансијске и друге трансакције кроз које се врши прање новца, све у циљу успешнијег откривања и вођења ефикасног поступка против свих учесника у прању новца. Она садржи и одредбе којима се регулише поступање и располагање државе са одузетом имовином и новцем која су противзаконито стечена.

Ако се ради о транснационалном криминалу заплењена имовина и новац могу се уступити и другим државама, као компензација или одштете жртвама или се могу дати као прилог међународним телима која се боре против транснационалног организованог криминала.

Директивом Савета Европе из 2005. године, која је усмерена на спречавање коришћења финансијског система у врху прања новца и финансирања тероризма, предвиђено је оснивање финансијско надлежних институција. прикупљање, обраду и

[222] Бошковић Мићо, 2001, стр. 579.

анализу података у вези са активностима прања новца и финансирања терористичких структура. Ова мера спроведена је у циљу успостављања јединственог и ефикасног регионалног и глобалног система за борбу против прања новца и финансирања тероризма.

Прање новца представља један од кључних облика организованог криминала, који заједно чини интегрални део готово сваке друге криминалне активности из ове области. Ово због тога што се тиме прикрива незаконито порекло противправно стечене имовинске користи и обезбеђује њена формална легализација. Овај процес подразумева низ финансијских трансакција, трансфера, улагања или набавке које прикривају извор новца и чине га „чистим“ за даље коришћење.

У том циљу, организоване криминалне групе прате и користе најсавременија техничко-технолошка достигнућа у области финансијског пословања, банкарства, криптовалута и дигиталних платформи. Њихова методологија рада укључује употребу офшор зоне, лажних компанија, тзв. „мула“ (лица која више трансакција у име трећих лица), као и манипулација дигиталним финансијским инструментима. Брзина, глобални карактер савременог финансијског система и недовољно усаглашеност регулативе на међународном нивоу, додатно олакшавају процес прања новца и отежавају његово откривање и спречавање.[223]

Да би се постигла ефикасност и безбедност у извршењу овог облика криминала, организовани криминалитет у својим редовима регрутује чланове организоване криминалне групе из редова државних и финансијских органа, користећи њихов положај, функцију и углед са циљем да на што безбеднији начин легализују тзв. прљави новац.

Новац који је настао криминалним активностима организованог криминала улази у прву фазу прања новца у земљи у којој је настао, али ако је то скопчано са потешкоћама такав новац се пребацује у друге државе где је либералнија фискална политика и где

[223] Спречавање прања новца регулисано је бројним међународним и националним актима. На међународном нивоу, кључну улогу има Радна група за финансијске акције (Financial Action Task Force - FATF), међувладина организација основана 1989. г. која поставља стандарде и издаје препоруке у области борбе и финансирања тероризма. Њених „40 препорука“ представљају глобални оквир за развој ефикасне политике у овој области. Поред тога, Конвенција из Палерма (2000) и Конвенција УН против недозвољене трговине опојним дрогама и психотропним супстанцама (1988) које су обавезале државе потписнице да предузму мере у погледу борбе против прања новца и успостављања механизама за његово откривање, спречавање и санкционисање. У европском контексту, Савет Европе је усвојио Конвенцију о прању новца, тражењу, заплени и конфискацији прихода од криминала и финансирања тероризма (Варшавска конвенција, 2005) . У Републици Србији, основ правног оквира чини Закон о спречавању прања новца и финансирању тероризма, чије спровођење врши Управа за спречавање прања новца (почела са радом 1. марта 2002).

банкарски систем није под сталним државним надзором.

За шверц новца кријумчари користе већ разрађене руте којима се врши кријумчарење људи и робе од стране организованих криминалних група које се баве траннационалним криминалом у свим својим облицима криминалних активности на међународном плану.

Прање новца у националним и међународним оквирима је углавном различито и може се сагледати као;[224] а) прање новца у банкарском пословању, употребом кореспондентних рачуна, електронским трансферима, злоупотребом приватних услуга и др.; б) офшор банкарство, које се огледа у либераланом односу и контроле државе према финансијским трансакцијама; в) начини прања новца; г) савремене тенденције у прању новца.

Један од најучесталијих начина прања новца је фалсификовање исправа у којима се приказује новац који је стечен криминалним активностима као онај који је стечен легалним путем, на тај начин што се новац уводи у легане токове за куповину одређених материјалних добара која се могу купити за готовину новац а затим се новац може користити за легалне токове препродајом купљених материјалних добара. Најчешће се новац пере кроз грађевинску оперативу, куповином спортских клубова и продајом ангажованих спортиста (професионалних фудбалера, кошаркаша и слично).

Уласком незаконито стечених средстава у финансијске токове, криминална организација незаконито стечена средства одваја од њихових илегалних извора, системом увођења у легитимне и законите финансијске трансакције.

Спречавање прања новца регулисано је бројним међународним и националним актима. На међународном нивоу, кључну улогу има Финансијска акциона група (Financial Action Task Force - FATF), међувладина организација основана 1989. г. која поставља стандарде и издаје препоруке у области борбе и финансирања тероризма. Њених „40 препорука“ представљају глобални оквир за развој ефикасне политике у овој области.

Поред тога, Конвенција из Палерма (2000) и Конвенција УН против недозвољене трговине опојним дрогама и психотропним супстанцама (1988) које су обавезале државе потписнице да предузму мере у погледу борбе против прања новца и успостављања механизама за његово откривање, спречавање и санкционисање.

[224] Бошковић Мићо., стр.157.

У европском контексту, Савет Европе је усвојио Конвенцију о прању новца, тражењу, заплени и конфискацији прихода од криминала и финансирања тероризма (Варшавска конвенција, 2005) .

Србија је потписница Конвеције УН против транснационалног организованог криминала и допунских протокола уз њу.

На основу преузетих обавеза Србија је усвојила, Закон о спречавању прања новца и финансирању тероризма,[225] у ком се прописују радње које се имају предузимати на спречавању и откривању прања новца и финансирању тероризма. Под прањем новца се подразумева свако увођење новчаних средстава и друге имовине стечене на незаконит начин у легалне финансијске токове са циљем прикривања њиховог порекла.

Према наведеној законској регулативи под прањем новца сматра се;

- конверзија или пренос имовине стечене извршењем кривичног дела;
- прикривање или нетачно приказивање праве природе, порекла, места налажења, кретања, располагања, власништва или права у вези са имовином која је стечена извршењем кривичног дела;
- стицање, држање или коришћење имовине стечене извршењем кривичног дела.

Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма предвиђено је и формирање Управе за спречавање прања новца[226]која је и финансијско-обавештајна служба Републике Србије. Управа је почела са радом 1. марта 2002. године.

Управа за спречавање прања новца обавља финансијско-информационе послове на тај начин што: прикупља, обрађује, анализира и прослеђује надлежним органима информације, податке и документацију коју прибавља у складу са законом и врши друге послове који се односе на спречавање и откривање прања новца и финансирања тероризма у складу са законом. У свом пословању она прати финасијски субјект за који постоји сумња да пере новац или да финансира тероризам. Управа анализира податке добијене од обвезника, и ако наиђе на сумњиве трансакције прати пословање и токове новца таквих субјеката и ако утврди да се ради у конкретном случају о прању новца или о финансирању тероризма, такав

[225] *Сл. Гласник РС*, бр.113/2017 до 153/2020.

[226] Управа за спречавање прања новца, Министарство финансија РС, https://mfin.gov.rs/o-ministarstvu/uprava-za-sprecavanje-pranja-novca.

предмет доставља на даљи рад надлежним органима који се баве сузбијањем прања новца и тероризма као што су тужилаштво и полиција.

С обзиром да се ради о кривичном делу транснационалног карактера Управа за спречавање прања новца свој рад заснива и на међународној сарадњи као члан Егмонт групе коју чине финансијско-обавештајне службе из 164 државе, што јој даје могућност да разменом података на међународном плану брзо открива сумњиве трансакције, прати њихов ток и преко надлежних институција спречава прање новца.

Управа за спречавање прања новца је потписница споразума о сарадњи са још 46 држава, које активно учествују у раду Комитета експерата Савета Европе за процену мера против прања новца и финансирања тероризма, чији се рад заснива на систему узајамних процена држава чланица. Такође Управа има могућност за закључивање споразума о сарадњи са страним партнерима што чини још један веома значајан аспект међународне сарадње.[227]

Кривични законик Републике Србије у члану 245. дефинише кривично дело „Прање новца“. Ту је прописано да имовина која је предмет прања новца не мора да потиче из неког од *кривичног дела* већ може потицати из *криминалне делатности* као што је дефинисано међународном конвенцијом коју је потписала и потврдила Република Србија. Оваквим решењем инкриминисања радњи извршења кривичног дела прања новца, створена је могућност кривичног гоњена без извршења предикатног дела. То значи да у конкретном случају прања новца је потребно утврдити да су новац или имовина прибављени противправном делатношћу, чијим вршењем се остварује биће неког кривичног дела.

7. Корупција

Корупција је облик организованог криминалитета који се сматра једном од најопаснијих негативних појава које угрожавају правну сигурност грађана и правних субјеката друштва у целини. Корупција је у данашње време присутна у свим сферама друштвеног живота, као и на свим нивоима његовог развоја и сама по себи представља један од најтежих видова криминала. Појам „корупција“ потиче од латинске речи *coruptio*, што у преводу значи: „подкупљивљње, подмићивање, потплаћивање, кривотворење...”.[228]

Када говоримо о корупцији морамо имати на уму да је она у супротности са

[227] Ibid.
[228] *Мала енциклопедија*, Просвета, Београд 1986.године, стр.363.

позитивноправним, општеприхватљивим и моралним нормама у друштву.

Корупција као облик криминалитета угрожава финасијску, политичку и друштвену безбедност државе. Може се закључити да је она социолошки и криминолошки феномен, а да је у кривичноправном смислу противправно дело које нарушава систем државе и које захтева адекватни одговор и деловање државних органа на откривање и гоњење његових извршилаца.

Корупцијом се сматра нечије захтевање, примање поклона, обећања или потицаја ради предузимања или пропуштање предузимања одређених радњи из његовог делокруга рада и примања истих након обављања или пропуштања обављања такве радње.[229]

Настанком и развојем првих држава и формирањем њихових институција настале су и упоредо се развијале негативне друштвене појаве корупција и мито према лицима која обављају послове државне власти. Развој државе, прати и развој корупције и мита при чему се мењају облици испољавања који се прилагођавају новим условима, пратећи техничка и технолошка достигнућа развоја друштва инфилтрирајући се у све поре државне структуре власти.

Криминалци који врше корупцију имају за циљ стицање материјалне користи утицајем на економску, политичку и друштвену структуру државе. Таквим утицајем на носиоце државне структуре власти, могу изазвати осиромашење државе и друштве, што онда доприноси појави и развоју корупције, јер често и сиромаштво може бити узрок вршења корупцијских кривичних дела.

Не постоји јединствена дефиниција корупције, оне су многобројне и зависе од криминолошког и криминалистичког аспекта, којима се утврђују узроци корупције и предузимају мере и радње на спречавању и сузбијању коруптивних дела.

Дефиницију која се обично прва истиче и често се назива „широм“, „супериорнијом“, „свеобухватнијом“ у односу на све друге, понудио је Вито Танци. По њему: „Корупција постоји уколико дође до намерног нарушавања принципа непристрасности при одлучивању у циљу присвајања неке погодности“.[230]

Према једној од најприхватљивијих дефиниција коју наводе многи аутори: „Корупција

[229] Modly D., Korajlić N., 2002 стр.240.
[230] Божиловић-Петровић Г., 2010, стр.55.

је стицање приватне користи злоупотребом јавних овлашћења ".[231]

Приликом одређивања појма корупције потребно је водити рачуна о свим карактеристичним елементима који су заједнички за дефинисање корупције. Заједнички елементи који су заступљени у свим дефиницијама корупције су:

- незаконитост или противзаконита делатност одређених субјеката;
- делатност која је супротна моралним нормама;
- негативан утицај на економске односе и изазивање одређених поремећаја у економском систему ради стицања добити без правног основа;
- остваривања личног интереса, политичке, финансијске или неке друге моћи и одговарајућег статуса у друштву;
- губљење поверења у државу, односно у државне функције које се остварују преко надлежних институција и
- санкционисање корупције која се испољава кроз коруптивна кривична дела и облици који нису обухваћени кривичноправним нормама.[232]

Имајући у виду да од корупције нису поштеђени ниједно друштво ни држава, без обзира на своји друштвени развој, од стране међународне заједнице увођењем заједничких елемената корупције чине се напори да се превазиђу разлике на националном нивоу и донесе дефиниција појма корупције, која би била свеобухватна у супротстављању овом виду криминалитета.

У криминолошком смислу корупција представља висок степен друштвене опасности, као вид привредног криминала, који се јавља у разним облицима. Карактеришу је користољубивост, прикривеност, променљивост и прилагодљивост друштвеном систему у којем се одвија, њена распрострањеност која може довести до опште друштвене прихватљивости, што с друге стране отежава њено откривање, праћење и доказивање.

Савет Европе, као међународна организација посвећена очувању владавине права, демократије и заштите људских права, 1994. године је на конференцији у Ла Валети (Малта) основао Мултидисциплинарну групу за борбу против корупције. Ова група

[231] Овакво одређење као „радну" дефиницију прихватају и многи аутори који за њу имају замерке, пре свега оне које се односе на чињеницу да се искључиво везује за корупцију у јавном сектору. Као „радну" дефиницију прихватају је и многе значајне међународне организације, попут Светске банке и међународне невладине организација као на пример Transparency International, www.transparentnost.org.rs/images/stories/materijali/publikacije/ALAC/ALAC-pojam%20korupcije%20i%20korupcija%20kao%20krivicno%20delo%203.pdf

[232] Божиловић - Петровић Г., 2010, стр. 56.

представља један од кључних механизама Савета Европе у области превенције и сузбијања корупције и организованог криминала, при чему Савет Европе представља међусобну повезаност ових појава и претпоставку правне стабилности и економске стабилности држава чланица.

Мултидисциплинарна група за борбу против корупције ГМЦ (енг. Multidisciplinary Anti-Corruption Group GMC), основана је као специјализовано међународно тело за координацију антикорупцијских политика и развој стратешких приступа у борби против коруптивних пракси у државама члановима Савета Европе. У оквиру своје делатности, ГМЦ је формулисала дефиницију корупције, под којом се подразумева: тражење, нуђење, давање или прихватање, директно или индиректно, мита или неке друге незаконите радње или користи, шта год што нарушава правилно извршење службене дужности или очекивано понашање од стране примаоца мита, користи или обећања.[233]

Појмовни однос корупције и примања и давања мита огледа се у криминолошком и кривичном смислу. У кривичном смислу примање и давање мита је инкримисано дело у кривичном закону, док корупција у криминолошком смислу, одређује понашања која су супротна правилном вршењу службене дужности. Мотив за корупцију не мора бити само имовинска корист, већ она може бити мотивисана родбинским, пријатељским и другим побудама које такође ометају и нарушавају исправно вршење службене дужности.

Корупција се манифестује у разним облицима који не морају да представљају сами по себи и кривично дело. С обзиром на то корупцију је као такву тешко дефинисати из кривичноправног угла јер само нарушавање службене дужности може настати и због правне празнине, из разлога јер сви облици корупције не морају да садрже и кривично дело, што указује на то да она по свом обиму и садржини прелази границе кривичноправне регулативе.[234]

Коруптивна кривична дела су дела против службене дужности. Ту спадају злоупотреба службеног положаја, примања мита, давања мита, противзаконито посредовање, трговина утицајем, противзаконита наплата и исплата и друга дела.

Проблем при дефинисању корупције огледа се и у питању ко све може бити

[233] Нинчић Ж., 2009, стр. 383-404.
[234] Бошковић Мићо, 2000, стр. 3-11.

учинилац коруптивних кривичних дела јер о томе нема сагласности. Многе државе у свом законодавсту нису предвиделе кажњивост за коруптивна кривична дела која учине међународни јавни службеници, већ само за она која изврши јавни службеник који је држављанин те државе. Такође, неке државе нису у свом законодавству предвиделе казнене одредбе за службенике који раде у приватном сектору.

Међутим, Европска унија је става да се према њеним службеницима, који су извршили коруптивно кривично дело, поступа исто као са јавним службеницима земље чланице, с тим што ће се према њима примењивати закон државе њиховог порекла.

Извршиоци коруптивних кривичних дела су углавном државни службеници или припадници вишег друштвеног слоја, који због свог специфичног положаја у друштву и функција које врше могу бити извршиоци ових кривичних дела.

Корупција наноси огромну штету ефикасности привреде јер изазива додатни трансакцијски трошак у условима тржишне конкуренције и рационалног економског понашања. Она представља озбиљан проблем који може изазвати многе поремећаје у економском систему, као и у процесима производње, потрошње, дистрибуције и размене добара и услуга. Кроз различите облике, као што су мито, непотизам или злоупотреба положаја, корупција негативно утиче на економију на различите начине.

Корупција као облик организованог криминалитета узрокује последице које се одржавају на дубље социјално–економске супротности, али и деловање одређених економских законитости у привредном систему на плану националних и међународних економских односа понуде и потражње, конкуренције и вредности на домаћем и светском тржишту. Из свега тога и чињенице да се држави и субјектима привредног пословања наноси огромна штета, може се закључити да корупција један од најопаснијих видова организованог криминалитета, за који је карактеристично да представља озбиљан фактор угрожавања укупног економског система државе чије се последице манифестују на првом месту у виду неједнакости дохотка, смањењу продуктивности ресурса, дисторзији у јавном сектору, постављању неадекватних јавних службеника на одређена радна места.

Најпознатији и најзначајнији облик корупције је подмићивање. Оно може бити пасивно и активно, с тим да се под пасивним помићивањем подразумева кривично дело Примање мита, а док се под активним подмићивањем назива кривично дело Давање мита. Поред ове поделе подмићивање се може поделити и на право, неправо, предходно и накнадно.

Мито као метод подмићивања има за циљ остваривање материјалне или нематеријане користи без правног основа. У зависности од развоја друштва и његове економске стабилности, зависи и развој корупције и мита, који су узрочно последично везани и делују једно на друго, то јест што је друштво развијеније то је и стопа корупције и мита мања, јер економска развијеност друштва утиче на материјалне прилике грађана.

Најпогоднији услови за развој и деловање корупције је у земљама које се налазе у прелазном друштвеном периоду тј. у онима које су у транзицији која се одвија у економским, политичким, правним и другим областима друштвеног живота. Облици испољавања корупције и њихов развој, зависе од одређених историјских, културолошких, социолошких и других специфичности у друштву које омогућавају и поспешују њен развој.

У данашње време корупција као облик криминалитета је веома развијена и заступљена у свим државама и друштвеним системима, што изазива висок степен друштвене опасности од нових појавних обика који се прилагођавају тренутном стању у држави и друштву вршећи утицај на јавни и приватни сектор. Карактеристична за нове коруптивне појавне облике је њихова повезаност са организованим криминалом са којим заједно делују на привредне и ванпривредне субјекте у намери стицања противправне добити што у знатној мери нарушава систем државног уређења.

Проблемом сузбијања корупције као једног од облика организованог криминалитета бави се целокупна међународна заједница преко институција, међународних организација, невладиних организација и удружења. У том смислу на међународном плану усвојен је низ докумената у циљу спречавања од корупције и то су:

- Декларација УН-а о забрани корупције и узимања и давања мита у међународним пословним трансакцијама (1996);[235]
- Конвенција УН против транснационално организованог криминала (2000);
- Конвенција УН против корупције (2003) ;[236]
- Декларација Организације за економску сарадњу и развој о забрани мита у међународним пословним трансакцијама (1994);

[235] Уједињени народи, Резолуција Генералне скупштине 51/191, Декларација УН-а о забрани корупције и узимања и давања мита у међународним пословним трансакцијама, 16. децембар 1996. године, Анекс. http://www.un.org/documents/ga/res/51/a51r191.htm

[236] Конвенције уједињених нација, www.mpravde.gov.rs/tekst/25702/konvencije-ujedinjenih-nacija.php

- Конвенција за борбу против поткупљивања страних јавних функционера у међународном пословању (1997);
- Грађанскоправна конвенција Савета Европе о корупцији (1999);[237]
- Кривичноправна конвенција Савета Европе о корупцији (1999);[238]
- Додатни протокол уз Кривичноправну конвенцију Савета Европе о корупцији (2003):

Корупција као облик организованог криминала има задатак да одржава везу са државним и другим органима, служећи се најчешће подмићивањем, али и другим видовима криминала као што су уцена, изнуда и др. са циљем остваривања позиције која ће обезбедити потребне бенефиције и уступке, као и виши друштвени статус вођама криминалних организација, што им омогућава да врше утицај на органе власти, полиције, правосуђа, инспекције, царине, чиме штите своју нелегалну делатност и, с друге стране, обезбеђују избегавање кривичне одговорности за сопствено криминално деловање.

То значи да организовани криминал по природи ствари подразумева корупцију као свој облик деловања у циљу остваривања противправног богаћења и легализације незаконитих делетности.

Мито је један од видова испољавања коруптивних кривичних дела којим се даје новац са циљем подмћивања службеника. Тако уложен новац вође организованих криминалних група не сматрају трошком већ добром инестицијом, у намери да се обезбеди несметано деловање организоване криминалне групе и избегне њено откривање.[239]

Од свих кривичних дела, коруптивна дела се најтеже откривају и доказују тако да је „тамна бројка" посебно изражена, а разлог за то су субјекат и који се појављују као носиоци ове криминалне делатности.

Чињеница да се разни државни и недржавни субјекти појављују у привредној и ванпривредној делатности представља озбиљан проблем у борби против корупције. У овим секторима, службеници су често у могућности да изврше кривична дела корупције. Такође, они често примењују иновативне методе у вршењу дела корупције, што додатно отежава откривање и процесуирање ових кривичних дела.

[237] Ступила на снагу 2003. године.
[238] Ступила на снагу 2002. године.
[239] Корж В. П., 2002, стр. 949.

Непотпуно нормативно уређење може значајно утицати на постојање „тамне бројке" коруптивних кривичних дела. Дискрециono право службеника у различитим секторима јавне управе, укључујући полицију, правосуђе, царину и друге органе, може бити извор корупције зато што омогућава непрозирност и злоупотребу у одлукама и поступцима.

Као што смо напоменули да корупција прати све друштвене токове и да се у њима развија и делује, можемо закључити да је веома димнамична и непредвидива у свим својим облицима, пратећи развој једног друштва у целини, а пре свега у области политике, привреде и финансија.

Корупција представља феномен који је присутан у целом свету, а посебно изражен у земљама које су прешле са договорне на тржишну економију односно у земљама транзиције. У таквом транзицијском процесу и приватизацији тржишне економије, односно стварањем новог друштвеног уређења понекад се јавља правна празнина што доводи до убрзаног развоја корупције. Узроке корупције у земљама транзиције можемо пре свега тражити у недостатку правне државе, лошем политичком и економском систему без адекватног праћења финансијских токова, неефикасности државних субјеката, (полиције, тужилаштва и судова) и наслеђа предходног државног уређења. Овакви узроци у земљама транзиције, доводе до сиромаштва, неморала, неефикасности администрације, малих плата и пада стандарда што погодује развијању и деловању корупције на свим нивоима и у свим облицима њеног испољавања.

Али, корупција је такође присутна и у најразвијенијим друштвима, као и међународним органима и телима. На њу нису имуни ни људи на највишим државним и друштвеним положајима.

Корупција је препозната од међународне заједнице као облик организованог криминала и сматра се једном од највећих претњи за модерно друштво.

Србија као потписница међународних уговора, уредила је своје законодавство у складу са преузетим обавезама и предлозима међународних организација за свеобухватан приступ у борби против корупције.

Применом Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције у Србији су формирана посебна одељења за сузбијање корупције при вишим судовима и јавним тужилаштвима у Београду, Новом

Саду, Нишу и Краљеву.[240] Србија све до 2001. године није имала специјализовану и независну јавну организацију за борбу против корупције.

Поред тога, важно је напоменути да су 2001. године предлоге за израду антикорупцијске стратегије и њен садржај дале и организације цивилног друштва активне у овој области. [241]

Као први корак у борби за спречавање и сузбијање ове негативне појаве, Влада Републике Србије основала је 2001. године Савет за борбу против корупције. Иако је био готово без овлашћења, он је одиграо важну улогу у подизању свести становништва у Србије да се против корупције може и мора борити.

На предлог Савета у Србији донет је низ правних аката, међу којима и Закон о спречавању корупције,[242] на основу кога је 2008. године основана Агенције за спречавање корупције, као самосталан и независан државни орган, који за обављање послова из своје надлежности одговара Народној скупштини. Агенција је почела је са радом 1. јануара 2010. године.

Након формирања Савета и других корака у борби против корупције, у периоду од 2005. до 2020. године формулисани су следећи стратешки документи који се односе на антикорупцијску политику Србије:[243]

а) Национална стратегија за борбу против корупције (2005) са пратећим Акционим планом (2006);

б) Национална стратегија за борбу против корупције у Републици Србији за период од 2013. до 2018. године са пратећим Акционим планом (ревидиран 2016),

в) Акциони план за Поглавље 23, потпоглавље *Борба против корупције* (2016, ревидиран 2020).

Акциони план за Поглавље 23, потпоглавље Борба против корупције[244] је до сада неколико пута ревидиран. Он је предвидео доношење Оперативног плана за спречавање

[240] *Сл. гласник РС*, бр. 94/2016 до 10/2023.

[241] Више: Корупција у Србији, Центар за либерално-демократске студије, www.clds.rs/pdf-s/korupcija-u-srbiji.pdf и Транспарентност Србија и Европски покрет у Србији, Антикорупцијски стубови - Србија и CPJ", www.transparentnost.org.rs/publikacije/nis-srpski.pdf.

[242] *Сл. гласник РС*, бр. 35/2019 до 14/2022

[243] За више детаља видети, Полазне основе за израду оперативног плана за спречавање корупције у областима од посебног ризика, Министарство правде, www.mpravde.gov.rs/tekst/33766/polazne-osnove-za-izradu-operativnog-plana-za-sprecavanje-korupcije-u-oblastima-od-posebnog-rizika-.php.

[244] Преговарачка група за Поглавље 23, Ревидирани Акциони план за Поглавље 23, јул 2020, www.mpravde.gov.rs/files/Revidirani%20AP23%202207.pdf.

корупције у областима од посебног ризика: царина, локална самоуправа, приватизација, јавне набавке и полиција. Такође је предвиђено и доношење посебних оперативних планова за борбу против корупције у следећим посебно ризичним областима: здравству, пореској управи и образовању.

У процесу придруживања Србије Европској унији усвојене су Оперативне релевантне смернице као и оне које су садржане у Акционом плану за Поглавље 23.[245] Република Србија направила је Националну стратегију за борбу против корупције у Републици Србији као и Акциони план за спровођење Националне стратегије за борбу против корупције у Републици Србији.[246]

У Републици Србији нормативни оквир у сузбијању корупције путем репресивних мера састоји се од низа закона и других прописа који ову област регулишу у ужем и ширем смислу:

У ужем смислу то су:

1. *Кривични законик* садржи релевантна кривична дела у Глави XXXII (кривична дела против правног саобраћаја) и Глави XXXIII (кривична дела против службене дужности). Ближе гледајући то су:

- Фалсификовање исправе - члан 355;
- Посебни случајеви фалсификовања исправе - члан 356;
- Фалсификовање службене исправе - члан 357;
- Навођење на оверу неистинитог садржаја - члан 358;
- Злоупотреба службеног положаја - члан 359;
- Кршење закона од стране судије, јавног тужиоца и његовог заменика - члан 360;
- Несавестан рад у служби – члан 361;
- Противзаконита наплата и исплата – члан 362;
- Ненаменско коришћење буџетских средстава - члан 362а;
- Превара у служби - члан 363;
- Проневера - члан 364;
- Послуга – члан 365;

[245] *Нацрт ревидираног Акционог плана за Поглавље 23*, Министарство правде РС, www.mpravde.gov.rs/tekst/22568/nacrt-revidiranog-akcionog-plana-za-poglavlje-23-analize.php.

[246] *Национална стратегија уа борбу против корупције*, Министарство правде РС, www.mpravde.gov.rs/tekst/22534/-nacionalna-strategija-za-borbu-protiv-korupcije-arhiva.php.

- Трговина утицајем – члан 366;

- Примање мита - члан 367;

- Давање мита - члан 368;

- Одавање службене тајне - члан 369.

2. *Закон о кривичном поступку* утврђује процесна правила чији је циљ да уређењем процесног поступка нико невин не буде осуђен, а да се учиниоцу кривичног дела изрекне кривична санкција под условима које прописује кривични закон, на основу законито и правично спроведеног поступка. Њиме се утврђују и правила о условном отпусту, рехабилитацији, престанку мере безбедности и правних последица осуде, остваривању права лица неосновано лишеног слободе и неосновано осуђеног, одузимању имовинске користи, решавању имовинскоправног захтева и издавању потернице и објаве. Овим законом је (чл. 161-187) предвиђена примена посебних доказних радњи за откривање и доказивање коруптивних кривичних дела, што има важан практични значај у раду репресивних државних органа.

3. Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела уређује поступак одузимања имовине, управљање одузетом имовином и начин одвијања међународне сарадње у датој области. Његовим изменама и допунама омогућена је његова примена и у односу на кривична дела коруптивног карактера која су таксативно прописана. Доследна и активна примена овог прописа је изузетно важна, будући да се препорукама Европске уније и других међународних организација указује на неопходност делотворног вођења и окончања ових поступака. Значај одузимања имовине стечене извршењем коруптивних кривичних дела је посебно наглашен и у Извештају Европске комисије о напретку Републике Србије за 2022. годину. [247]

4. Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције уређује образовање, организацију, надлежност и овлашћења државних органа и посебних организационих јединица државних органа, ради откривања, кривичног гоњења и суђења за, кривична дела корупције побројана у том закону. Овом законом предлаже се да се рад подгрупе са репресије усмери ка

[247] Извештај о спровођењу средњорочних планова, Министарство за европске интеграције, www.mei.gov.rs/upload/documents/srednjorocni_plan/godisnji_izvestaj_o_sprovodjenju_srednjorocnog_plana_za_2024-_godinu.pdf.

идентификовању узрока напред наведених негативних тенденција у функционисању репресивног апарата и предвиђању мера за отклањање препрека у раду посебних одељења у сузбијању коруптивних кривичних дела.

5. Закон о спречавању корупције[248] уређује правни положај, надлежност, организацију и рад Агенције за спречавање корупције, правила о спречавању сукоба интереса при обављању јавних функција, кумулацију јавних функција, пријављивање имовине и прихода јавних функционера, поступак у коме се одлучује о постојању повреде тог закона и друга питања која су значајна за спречавање корупције. Њиме су предвиђена одређена репресивно правна овлашћења Агенције за спречавање корупције и модалитет и подршке наведеном државном органу ради спровођења тих овлашћења.

6. Закон о одговорности правних лица за кривична дела[249] уређује услове одговорности правних лица за кривична дела, кривичне санкције које се могу изрећи правним лицима и правила поступка у којем се одлучује о одговорности правних лица, изрицању кривичних санкција, доношењу одлуке о рехабилитацији, престанку мере безбедности или правне последице осуде у извршењу судских одлука. У правној пракси овај закон се готово не користи, иако је од посебног значаја за борбу против корупције у циљу испуњавања обавеза на путу придруживања Републике Србије Европској унији. Важна чињеница је да је постојање кривичне одговорности правних лица неопходно у борби против коруптивних кривичних дела, будући да је за извршење појединих дела неопходно коришћење субјективитета правног лица.

7. Закон о прекршајима[250] уређује појам прекршаја, услове за прекршајну одговорност, услове за прописивање и примену прекршајних санкција, систем санкција, прекршајни поступак, издавање прекршајног налога, поступак извршења одлуке, регистар санкција и регистар неплаћених новчаних казни и других новчаних износа. Иако се прекршајем сматра блажа повреда закона, веома је битно доследно процесуирање прекршаја, који имају антикоруптивни карактер од посебне важности за борбу против корупције.

У ширем смислу, нормативни оквир репресије корупције у Републици Србији чине и закони који дефинишу надлежности одређених државних органа усмерених на откривање

[248] *Сл. гласник РС,* бр. 35/19 до 14/22.
[249] *Сл. гласник РС,* бр. 97/08.
[250] *Сл. гласник РС,* бр. 65/2013 до 112/2022.

коруптивних кривичних дела и прекршаја и иницирање кривичних и прекршајних поступака у појединим специфичним областима, а који за циљ имају сузбијање корупције као што су:

- Закон о јавним набавкама;[251]
- Закон о јавно-приватном партнерству и концесијама;[252]
- Закон о државној ревизорској институцији;[253]
- Закон о буџетској инспекцији,[254]

Наведеним законима су инкриминисана коруптивна кривична дела у ужем и ширем смислу која представљају различите облике и видове злоупотребе службеног положаја и јавних овлашћења у вршењу службене дужности од стране службених или одговорних лица као носилаца тих овлашћења. Оваква законска регулатива има за циљ да обезбеди целисходност и ефикасност у раду свих државних органа који врше јавна овлашћења у борби против коруптивних кривичних дела с циљем очувања поверења грађана у правни поредак и правну државу.[255]

Поред репресивних мера и активности које се предузимају ради сузбијања корупције, морају се предузимати и репресивне мере које имају за циљ деловање на спречавање извршење коруптивних радњи. Оне подразумевају системско отклањање фактора који погодују настанку корупције. Ипак, с обзиром на тренутни степен распрострањености корупције, применом репресивних мера није могуће у потпуности искључити коруптивно понашање.[256]

Србија је потписница међународних уговора у борби против корупције као једног од вида организованог криминала. То, међутим, није довољно. Веома је битно да се супротставља овом виду криминалитета користећи искуства других држава. То, између осталог подразумева проучавање и у мери у којој је то прихватљиво и корисно, преузимање решења из упоредног права (страног законодавства) као и практичних решења која су се показала ефикасним у другим земљама. Међународна сарадња се

[251] *Сл. гласник РС*, бр. 91/2019.
[252] *Сл. гласник РС*, бр. 88/2011 до 104/2016.
[253] *Сл. гласник РС*, бр. 101/2005 до 44/2018.
[254] *Сл. гласник РС*, бр. 118/2021.
[255] Јовашевић Д., Гајић - Гламочлија М., 2008[2], стр. 361-362.
[256] Id. стр.196

остварује на билатералном или мултилатералном нивоу с циљем размене информација у циљу праћења развоја нових метода вршења коруптивних дела, као и усвајању иновативних метода у сузбијању коруптивних кривичних дела на међународном нивоу.

Најчешћи вид међународне сарадње у борби против корупције је међународна полицијска сарадња, која се заснива на оперативном нивоу са циљем размене информација и података који су битни за спречавање и откривање коруптивних кривичних дела као најзначајнијег вида организованог криминалитета.

Да би била ефикасна борба против корупције мора бити континуирана, планска, систематска и свеобухватна јер опасност од корупције је латентна посебно у државама у којима је развијен организовани криминалитет. Пошто је корупција променљива и лако прилагодљива појава, неопходно је стално пратити је у њеном развоју, истражити је и утицати на њено сузбијање усвајањем нове законске регулативе као и изменама и допунама постојећих закона. На крају морамо напоменути да је један од најважнијих задатака свих друштених субјеката да кроз институције које се боре у супротстављању корупције раде на јачању свести грађана о штетности корупције, са циљем њиховог мотивисања у смислу сагледавања потребе да се укључе у њено сузбијање.

8. Кријумчарење оружја и муниције

Кријумчарење оружја и муниције као вид организованог криминала је веома уносан посао. Оно са собом носи сталну и потенцијалну претња миру и стабилности свакој држави јер је оружје намењено за деструктивно деловање како за уништавање живе силе, вршење разних кривичних дела против живота и тела (убиства, отмице, узимање талаца) друге акте условно речено класичног криминала (пљачке банака, возила која преносе новац и слично) тако и за изазивање велике материјалне штете.

Иако је илегална трговина оружја мање уносан посао од трговине наркотицима, илегалних миграција и трговине људима, веома је заступљена као вид организованог криминала.

Најпростије речено своди се на наоружавање одређених криминалних групација које оружје користе у циљу застрашивања и примене принуде приликом вршења кривичних дела, као и за обезбеђивање оружја одређеним државама које су у под санкцијама и

недржавних субјеката који су у међусобном сукобу унутар држава.

Свака држава легално производи оружје и муницију, који спадају у контролисану робу и чији је промет контролисан и ограничен. Државе могу у складу са законом и склопљеним уговорима да међусобно тргују оружјем и муницијом али због многобројних ограничења када је легална трговина лимитирана на неку врсту оружја или забрањена онда се прибегава илегалној трговини оружја мимо предвиђених законских процедура.

Због те ограничености долази до стварања илегланих тржишта на којима је илегална цена продаје оружја и муниције знатно већа од тржишне цене што ствара профит организованом криминалу. Илегална трговина оружјем и муницијом је организовани вид криминала који представља велику опасност за сваку државу јер до кријумчареног оружја веома лако могу доћи и терористичке организације које га касније користе ради остваривања својих идеолошких циљева.

Илегална прекогранична трговина оружјем терминолошки се назива кријумчарење оружја и муниције и може бити основна или допунска делатност организованог криминала. Под кријумчарењем се подразумева избегавање надзора државних органа, царине и полиције на граничном прелазу, скривањем робе у фабричким шупљинама и специјалним бункерима у превозним средставима или корупцијом државнних службеника који врше пропуштање робе преко граничног прелаза без минимума полицијске и царинске контроле. Такође се за кријумчарење оружја и муниције могу користити иилегални гранични прелази за кријумчарење и пребацивање робе, средстава, дрога и људи који су на рути организованог криминала. Кријумчарење оружја и муниције преко државне границе има обележје транснационалног организованог криминала што указује на веома добру организованост организованих криминалних група за прекогранични криминал.

Кријумчарење оружја и муниције тј. њихово илегално преношење преко државне границе на организован начин је криминална деланост којом се многе организоване криминалне групе баве у виду занимања.

Такве групе у свом саставу имају развијену мрежу за набавку оружја и муниције у земљи порекла, утврђену руту кретања преко државних граница на којима транзитирају транспортна средстава за њихово пребацивање до крајњих корисника у земљама дестинације. Под средствима за пребацивање оружја и муниције подразумевају се сва превозна средства на копну, води или у ваздуху која могу бити комерцијална или специјално

направљена за ту сврху.

Наручиоци или крајњи корисници кријумчареног оружја и муниције су унапред одређени купци, као што су политички и побуњенички покрети, криминалне и терористичке организације или државе које су под забраном набавке оружја и муниције.

У циљу решавања проблема који се односе на промет оружја и муниције остварена је широка међународна сарадња међу државама како на билатералном, тако и на мултилатералном нивоу.

Један од најважнијих међународноправних извора у овој материји је Конвенција УН против транснационалног организованог криминала, која је ратификована од стране Р. Србије 2005. године.[257] Посебан значај има Трећи допунски протокол који је донет против незаконите производње и трговине ватреним оружјем, њиховим деловима, склоповима и муницијом. Њиме су дефинисани изрази: ватрено оружје, делови и склопови, муниција, незаконита производња, незаконит промет и праћење.

Под изразом „ватрено оружје" означава се свако преносно оружје које има цев и које испаљује, предвиђено је да испаљује, или се лако може модификовати тако да испаљује метак, зрно или пројектил на основу дејства експлозије, укључујући ту и трофејно ватрено оружје или њихове копије. Националним законима се одређује шта је то трофејно ватрено оружје и њихове копије и у ту групу се не може сврстати оружје које је произведено након 1899. године. Такође, овим протоколом је дефинисан и израз „незаконит промет“ који означава сваки увоз, извоз, набавку, продају, испоруку, премештање или транспорт ватреног оружја и његових делова, склопова и муниције, са територије или преко територије једне државе чланице на територију друге државе чланице, у случају да једна од тих држава то није одобрила у складу са условима овог Ппротокола, или уколико ватрено оружје није означено у складу са чланом 8. Протокола.

Протоколом је дефинисано да свака држава потписница треба да у свом националним законодавсту оквалификује као кривична дела следеће радње:

- Незаконита производња ватреног оружја или муниције, њихових делова и компоненти;
- Незаконита трговина ватреним оружјем или муницијом, њиховим деловима и компонентама и

[257] *Сл. лист СЦГ - Међународни уговори*, бр.11/2005.

- Фалсификовање или незаконито брисање, уклањање или мењање ознака на ватреном оружју.

Криминалне групе које су организоване да се баве овим видом кривичнх дела која се односе на кријумчарење оружја, најпре имају за мотив стицање материјалне користи, као и друге мотиве као сто су терористички акти.

Недозвољена трговина оружјем представља врло атрактивну деланост. За оружјем постоји велика потражња која зависи од многих фактора као што су на пример друштвено-политичке и економске околности унутар одређене државе. Самим тим и намена оружја које се кријумчари, зависи од тога у које ће сврхе бити употребљено да ли за личну заштиту, оружане конфликте, тероризам и слично. Са друге стране, илегална трговина оружјем зависи пре свега од његове намене па се тако тргује и са одређеним врстама оружја, муницијом и експлозивних материја, не искључујући ни хемијско, биолошко, радиолошко и нуклеарно оружје.

Трговина оружјем је битан сегмент којим организовани криминал остварује противпртавни профит, међутим оружје које се на такав начин прибавља може изазвати бројне поремећаје унутар једне државе како на локалном тако и на регионалном нивоу, где се за пример могу узети државе настале распадом бивше СФРЈ. Посредством трговине може се утицати на формирање кризних жаришта, управљати кризама и конфликтима које најчешће проузрокују слабљење контроле државне границе што у највећој мери одговара организованим криминалним групама.

Преко криминалних група које су организоване за кријумчарење оружја и муниције терористи долазе у посед оружја и муниције као и материјала који је неопходан за употребу приликом израде хемијског, биолошког и нуклеарног оружја које и представља оружје за масовно уништење, а које терористичке групе праве са намером да га употребе како би остварили своје циљеве.

Криминалне групе које су организоване за трговину оружјем и муницијом, набављају разно наоружање као и нове врсте наоружања, које захтевају и обуку у руковању ватреним оружјем код крајњих купаца. Њу обично спроводе инструктори који су специјално обучени за ту намену, најчешће из редова бивших или чак активних припадника војске и полиције који за ту врсту обуке добијају високе новчане надокнаде од стране организатора криминалних група. У пракси је примећен још један феномен, а то је да

велике организоване криминалне групе снабдевају илегалним оружјем терористичке организације који им заузврат, обучавају чланове (“војнике”).

Порекло илегалног оружја и муниције који се кријумчаре најчешће води из држава које су у транзицији или су ратом захваћене, где је праћење промета оружја веома отежано и на ниском нивоу из разлога јер је контрола, производње и промета оружја сведена на минимум услед дате друштвене ситуације, а погодује деловању организованих криминалних група.

Како би на што безбеднији начин прокријумчарили оружје из земље порекла до крајње дестинације, кријумчари користе устаљене руте којима избегавају полицијске и царинске контроле. За превоз се најчешће користе теретна возила у којима се крије оружје у специјално направљеним бункерима или у фабричким шупљинама. Организатори криминалних група које су организоване за овај вид криминалне активности у свом саставу, имају отворене фирме које се баве легалним пословима или су фиктивно регистроване преко којих врше прање новца стеченог криминалним активностима.

Приликом кријумчарења оружја и муниције копненим путем организоване криминалне групе ангажују возаче камиона шпедитерских компанија са међународном ознаком TIR, које имају уредну документацију за робу коју превозе, док на транзитном путу раде реекспорт робе, када илегално оружје и муницију истоварају наручиоцу. То чине уз помоћ шпедитерских и царинских службеника који им омогућавају потребну документацију о извршеном истовару дела робе уз коју је достављено и кријумчарено оружје, након чега се легална роба доставља купцу. Неретко се израђују фалсификована документа која прате целокупну пошиљку од земље порекла до земље дестинације. Овакав начин илегалног транспорта оружја и муниције карактеристичан је и за водени и ваздушни превоз.

Организоване криминалне групе које се баве овом врстом криминалне делатности приликом транспорта оружја и муниције користе одређена средства везе, добро су организоване и на успостављеним рутама врше физичку пратњу превозних средстава најчешће се крећући као предходница превозног средства у ком се налази кријумчарена роба. На граничном прелазу чланови организоване крминалне групе фокусирају се на саму контролу од стране полицијских и царинских службеника који за одређени новчани износ пропуштају таква превозна седства да пређу границу без контроле.

Од врсте саобраћаја, као и начина на који се обавља ова врста криминалне активности зависи и стратегија која мора бити добро разрађена у свим својим сегментима. Као што је напред наведено, приликом транспорта већих количина оружја ангажују se шпедитерске фирме. Поред тога, организоване криминалне групе имају и своја возила која користе за кријумчарење, обезбеђена новчана средства, као и лица која су обучена за послове кријумчарења који су највише изложени ризику да буду откривени приликом примопредаје оружја и муниције.

С обзиром да су илегално набављено оружје и муниција намењени за вршење кривичних дела, веома је битно преузимати превентивне и репресивне мере на сузбијању њиховог кријумчарења, како за сваку државу појединачно, тако и за међународну заједницу. Послови који се односе на оружје и муницију су у већини држава под посебном контролом полицијских и војних органа.

Република Србија је своје законодавство ускладила са Конвенцијом УН против транснационалног организованог криминала и Трећим протоколом који се односи на кријумчарење оружја и мунуције. Између осталог, она је у Глави XII Кривичног законика („Кривична дела против јавног реда и мира“) у чл. 348 утврдила кривично дело „Недозвољена производња, држање, ношење и промет оружја и експлозивних материја. Тиме је Република Србија испунила своју обавезу у процесу приступања Европској унији и у складу са Директивом 91/477/ЕЕЗ и 2008/51/ЕЦ и увела нова решења, термине и строже казне за учиниоце ових кривичних дела.

9. Тероризам

Појам тероризам посматран у етимолошком смислу потиче од латинске речи terror (интезивни страх, ужас, немир, несигурност итд.) док се лексичко одређење овог појма везује за разне облике насиља и претњи које изазивају страх код људи.

Ова врста феномена током година је еволуирала тако што су се тактите код терористичких организација мењале, па су за период између шездесетих и деведесетих година прошлог века карактеристични отмице, убиства, узимање талаца, отмице цивилних ваздухоплова, бомбашки напади, самоубилачки тероризам и др. За савремено доба карактеристична је појава сајбер тероризма, као и развој атомског, биолошког и хемијског тероризма.

Гледано кроз историју тероризам се испољава кроз различите облике који су присутни у многим друштвено-политичким системима где се за пример могу узети атентати који су били усмерени ка представницима владајуће класе и сличне активности. Поред свега наведеног тероризам можемо посматрати са више аспеката од којих је најбитнији онај који се односи на глобалну безбедносну претњу свим државама широм света. Такође се тероризам може посматрати са аспеката као што су политички, криминалистички, криминолошки и кривично правни.

Основни циљ тероризма је угрожавање безбедности грађана одређене државе, уз употребу озбиљне претње, силе и одређених видова криминалног понашања ради изазивања страха, панике и несигурности. Једна од дефиниција тероризма огледа се у томе, да би се дошло до одређених циљева који су најчешће политичке или идеолошке природе користи се насиље у виду застрашивања чије су намере да се утиче на већи део јавности, а не само на директне жртве.

Од стране Федералног истражног бироа (FBI) Сједињених Америчких Држава, донета је свеобухватна дефиниција којом се тероризам одређује као „незаконита употреба силе или насиља против људи или имовине, са циљем да се заплаши или на нешто присили нека влада, цивилно становништво или било који сегмент владе или становништва, да би се постигли неки политички или друштвени циљеви".[258]

Термин међународни тероризам односи се на тероризам који у себи има поред осталих има и иностран елемент. Он се обично испољава кроз добро организоване и циљане нападе на територијама страних држава од стране терориста регрутованих из разних држава од стране међународних терористичких организација.[259]

У другој половини XX века, тероризам је доживео експанзију на глобалном нивоу и стекао интернационалну димензију (међународни тероризам). У наше време тероризам доживљава снажну експанзију. Мењајући појавне облике ова врста феномена из дана у дан постаје озбиљан глобални проблем који угрожава како животе грађана, тако и јавна добра и ресурсе, а у одређеном смислу и односе између држава.

Карактеристике тероризизма огледају се кроз низ сегмента којима прибегавају терористи у остваривању својих циљева прилоком извођењем терористичких аката;

[258] Гаћиновић Р., 2005, стр. 41–54.
[259] Кривокапић Ђ., 2016, стр. 46.

- *преношење одређене поруке*, које показују циљеве извршиоца терористичког акта. За овакве акте терористичке организације увек преузимају одговорност;
- *изазивање страха*, ради постизања јаких психолошких ефеката код становништва у намери да терористи остваре своје циљеве;
- *неморалност самог чина,* која се огледа у деловању терористa који супротно правним нормама делују по сопственом убеђењу и систему својих вредности, чиме своје деловање оправдавају природним правом да свим средствима остваре циљеве;
- *противправни акт,* што значи да предузимање терористичких аката од стране терористa и деловање терористичке организације мора представљати кривично дело.
- *организованост,* терористичких организација ради остваривања својих циљева на идеолошким, религиозним, политичким и другим основама. Окупљају се истомишљеници спремни на извођење терористичких аката;
- *насилност и бруталност*, огледа се у великој употреби силе или озбиљне претње ради постизања циља, док је бруталност и безобзирност усмерена на објекат који посебно погађа психу људи, у првом реду старих, жена и деце. Насиље може бити усмерено директно ка државним институцијама у намери да се промени њихово понашање и индиректно усмерено ка грађанима у намери да код њих изазове страх и несигурност у државне институције које им не могу пружити адекватну безбедност са намером да они изврше притисак на власт да удовољи захтевима терористa;
- *разноврсност објеката напада,* указује да терористи у остваривању својих циљева бирају објект напада ради што бољег резултата;
- *економичност*, има за циљ да терористи са што мање средстава и људи постигну ефектнији резултат.

Акт терора свакако представља тероризам који је иницирaн од стране организације или одређене групе које су најчешће политички орјентисане, али такође могу бити прихваћене или презентоване од наведених група или организација.

Тероризам можемо посматрати како са политичког, тако и са криминалног аспекта. За разлику од других облика тероризма, политички тероризам има јасно артикулисану сврху која се односи на промену или очување одређеног политичког поретка**.** Код криминалног аспекта карактеристично је да се тероризам може посматрати као једна од најопаснијих појава у друштву, али и као вид организованог криминалитета који се састоји у вршењу

различитих кривичних дела са лично мотивисаним интересима као што су користољубље или материјална добит.[260]

Тероризам се манифестује на различите начине са елементима насиља који представљају претњу не само појединачним државама, већ и државама на глобалном нивоу, што је један од аспеката интернационализације овог феномена.

Особеност тероризма огледа се у томе да се изражава у форми организованог криминалитета, а да се ретко може испољити као појединачни криминални акт.

С обзиром да је тероризам врста организованог криминалитета одликују га организоване криминалне групе које функционишу по принципу хијерархије са јасно дефинисаним циљем који се односи на испуњењу услова које су поставили терористи. У већини случајева организоване криминалне групе које се баве овом врстом криминалне делатности обично су финансиране на посредан начин од стране неке државе или политичке организације.

Организације које се баве криминалним актом тероризма спадају у криминалне организације које су професионално организоване и којима је приоритет коришћење насиља као основног средства, а све ради постизања циљева које одликује заједнички интерес. Криминалне организације карактеришу правила која су строга и функционишу по принципу хијерархије, али не треба занемарити ни њихову офанзивност, солидарност, као и чињеницу да се заснивају на анонимности.[261]

Најчешћа подела терористичких организација је на основу прокламанових циљева терориста и то :

- Терористичке организације чији су циљеви идеолошке и религијске природе;
- Терористичке организације које се фокусирају на остварење националних, сепаритистичких и комбинованих циљева.[262]

Међу неке од најпознатијих терористичких организација чији је циљ идеолошке природе спадају: Црвене бригаде и Прва линија у Италији, Фракција црвене армије (РАФ) у Немачкој, Тајна војна организација (ОАС) и Директна акција у Француској, Антифашистички отпор 1. Октобар (ГРАПО) у Шпанији и др.

[260] Алексић Ж., 1980, стр.135.
[261] Бошковић Мило, 1999, стр. 223.
[262] Алексић Ж., Шкулић М., 2002, стр. 381-382

Ал Каида спада у најпознатије терористичке организације које теже остварењу екстремних политичких и религијских циљева.

Најпознатије терористичке организације које се фокусирају на остварење националних, сепаратистичких и комбинованих циљева су Ирска републиканска армија (ИРА) у Великој Британији, ЕТА у Шпанији, Црни септембар, Демократски фронт за ослобођење Палестине и Хамас у Палестини и др.

Појам теоризма може се сагледавати са два аспекта и то;

- са аспекта извођења терористичког акта у остваривању терористичког циља и
- са кривичноправног аспекта.

Полазећи од првог приступа неки аутори тероризам дефинишу „акцију насиља, која се примењује из политичких разлога ради застрашивања и беспоштедног сламања отпора онога према коме се врши.“[263]

Тако М. Милошевић дефинише тероризам као „плански акт насиља који предузимају одређене друштвене групе с циљем очувања или освајања власти, тако да се њиме с правом назива само онај терор који у свом бићу садржи социјално психолошку, односно политичку компоненту.“[264]

Према М. Карановићу „Тероризам је систематско и организовано насиље над пасивним субјектом којим се код пасивног субјекта ствара осећање несигурности и производи стање страха са циљем да се пасивни субјект задржи у стању политичке покорности или да се код пасивног субјекта изазове неповерење у постојећи друштвени поредак како би му се наметнула политичка власт терориста ради експлоатације и угњетавања, као и насиље којим се врши утицај на политичку власт ради изнуђивања каквих политичких уступака”.[265]

За неке од аутора појам тероризма везује се за криминалну делатност коју карактерише акт насиља, а посебно радње које доводе до изазивања опште опасности за живот или тело људи или за имовину већег обима, као што су коришћење експлозивних направа, изазивање поплава и пожара, као и других аката насиља као што су вршења кривичних дела убистава, атентата, отмица, диверзија, саботажа и уцена, а све у циљу да се код

[263] Политичка енциклопедија, 1975, стр.1070.
[264] Милошевић М., 1988, стр.4.
[265] Карановић М., 1976, стр. 233.

грађана и носиоца власти на првом месту изазове страх, а као друго да се дође до остварења циљева који су најчешће политичке природе.[266]

Национална законодавства у великој мери препознају тероризам и терористичке акте као кривична дела изузетне друштвене опасности, јер она не угрожавају само појединце већ и безбедност и стабилност државе у целини. Та дела најчешће су мотивисана непријатељским побудама и имају за циљ наметање политичке, идеолошке или верске воље.

Међутим, у међународном праву и даље не постоји општеприхваћена и универзална дефиниција тероризма, што је озбиљна препрека у његовом ефикасном сузбијању.

Са друге стране, појам тероризма није на исти начин дефинисан у различитим државама. Ближе гледајући, уочљиве су значајне разлике у критеријумима на основу којих се неки акт оцењује као терористички. Управо је у томе и највећа тешкоћа: оно што се у једној држави сматра терористичким актом, у другој може бити третирано као легитиман облик отпора или политичке борбе. Ове разлике у правном третману тероризма доводе до бројних неусаглашености, различитих ставова и отежавају успостављање ефикасне међународне сарадње у борби против ове врсте криминала.

Тероризам као облик криминалитета представља пре свега међународни проблем, будући да у свом деловању често обухвата територије више државе, као и њихове грађане који неретко постају објекти терористичких аката. Међународни карактер тероризма огледа се у прекограничним активностима терористичких организација, мрежама финансирања, врбовању чланова и координацији активности који се реализују у више националних државна. Управо због тога, ефикасна борба против тероризма захтева интензивну међународну сарадњу, усаглашавање законодавства и заједничке механизме превенције и реаговања.

У данашње време готово свака терористичка организација има међународни карактер. Једна од најзначајнијих одлика међународног тероризма је и умрежавање и заједничко деловање терористичких организација и екстремистичких група са сличним циљевима, као и помоћ држава које их подржавају и финансирају.

Први напори међународне сарадње против тероризма јављају се од убиства југословенског краља Александра I и Луја Бортона француског министра спољних послова

[266] Алексић Ж., Шкулић М., стр. 380.

у Марсеју 1934. године, после чега је од стране Француске предложено оснивање Међународног кривичног суда који би судио извршиоцима терористичког акта.

Након тога су 1937. године у Женеви на Међународној конференцији посвећеној тероризму уз учешће 35 држава усвојене су две конвенције. Прва, која је била потписана од стране 24 држава, којом се осуђивао тероризам, и друга која се тицала успостављања Међународног кривичног суда за суђење терористима коју је потписало 13 држава.[267] С обзиром да конвенције никада нису ратификоване од стране држава потписница нису ни ступиле на снагу, највероватније из разлога што појам тероризма није био довољно одређен, као и због прилика које су довеле до отпочињања Другог светског рата.

По завршетку Другог светског рата Уједињене нације су разматрале проблем међународног тероризма, након чега су донети следећи документи:

- *Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида,* (1948) која у чл. II између осталог забрањује и као злочин геноцида предвиђа убијање и наношење тешких физичких или менталних повреда члановима неке националне, етничке, расне или верске групе;
- *Декларација о принципима међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава у складу са Повељом УН* (1970) обавезује државе да не учествују у терористичким актима, ниховим организовањем, помагањем, финансирањем и мешањем у унутрашње ствари других држава;
- *Конвенција о кривичним делима и неким другим актима извршеним у ваздухопловима (*1963);
- *Конвенција о сузбијању незаконите отмице ваздухолпва* (1970);
- *Конвенција о сузбијању незаконитих аката уперених против безбедности цивилног ваздухопловства* (1971);
- *Конвенција о спречавању и кажњавању злочина против међународно заштићених лица укључујући дипломатске агенте* (1973);
- *Међународна конвенција против узимања талаца* (1979);
- *Конвенција о физичкој заштити нуклеарног материјала* (1980);
- *Протокол о сузбијању незаконитих аката насиља на аеродромима који служе цивилном ваздухопловстви* (1988);

[267] Јаковљевић Д., 1997, стр. 73.

- *Конвенција о сузбијању незаконитих аката усмерених против безнедности поморске пловидбе* (1988);
- *Конвенција о безбедности особља Уједињених нација и придруженог особља* (1994);
- *Међународна конвенција о сузбијању терористичких напада бомбама* 1997);
- *Међународна конвенција о сузбијању финансирања тероризма* (1999);
- *Међународна конвенција за спречавање аката нуклеарног тероризма* (2005) и др.

У оквиру Света Европе 1977. године, усвојена *Конвенција о спречавању тероризма,* којом се дефинишу терористички акти који се неће сматрати преступом инспирисаним политичким мотивима већ криминалним деловањем терористе у извршењу других кривичних дела, као што су убиства, отмице, незаконито лишење слободе и др.

Организовани криминал и тероризам су уско повезани, али међу њима постоје значајне разлике.

Тероризам се може посматрати као вид организованог криминала где значајно место заузима међународни тероризам који се дефинише на основу међународних елемената који се односе на конкретни акт тероризма и његових последица. Гледано са аспекта међународних елемената међународни тероризам постоји ако је терористички акт извршило лице које је страни држављанин, ако је жртва страни држављанин или ако су место извршења и последице дела у страној држави. Акт међународног тероризма постоји ако су у односу на међународне последице угрожене универзалне вредности од којих су најзначајније оне које се односе на међународни јавни поредак и јавну безбедност.

При одређењу појма међународног тероризма, највећи проблем представља његов политички сегмент односно политички карактер или инкриминисана кривична дела, при чему не треба занемарити чињеницу да се тероризам употребљава као средство које одређене државе користе како би остварили своје циљеве, од којих су најзначајнији они који се односе на спољнополитичке циљеве.

Премда нема сагласности око начина одређења његовог појма, гледано са ширег становишта међународни тероризам се може поделити на транснационални и међудржавни тероризам.

Акти који одређују транснационални тероризам садржани су у више елемената од којих су најзначајнији извршиоци који могу бити групе или појединци, а чије деловање може

бити у сарадњи са другим извршиоцима из различитих држава, а све у циљу остварења политичких, религијских, идеолошких и других циљева. За разлику од појма транснационалног тероризма код којег је фокус на појединцима односно недржавним субјектима, код међународног тероризма је карактеристично да је овај појам врста алата саме државе која у спољнополитичким односима представља актера између међународних односа и међународног права.[268]

Законодавна пракса различитих држава приступа инкриминацији тероризма на различите начине, како у погледу дефинисања самог појма тероризма, тако и у одређивању његових основних елемената. Уочљиве су разлике у критеријумима којима се одређује шта представља терористички акт, што доводи до нормативне неусаглашености на међународном нивоу. Поједина законодавства акценат стављају на мотиве (политичке, верске или идеолошке), док друга као кључни елемент препознају природу самог дела, односно последице које оно производи у погледу јавне безбедности, државних институција или цивилног становништва.

Са теоријског становништва, тероризам се може посматрати као основна категорија у оквиру правних формулација која обухвата широку групу кривичних дела, док се терористички акт може дефинисати као појединачни деликт. Истовремено, одређени облици терористичких аката могу се јавити и у форми других кривичних дела, која, уколико садрже квалификована обележја тероризма, као што су намера застрашивања становништва, утицај на заједницу или политичких институција добијају карактер терористичког деловања.

Према својим класификацијама и карактеристикама теоријски гледано тероризам се може посматрати према објективним и субјективним критеријумима. Терористички деликти према објективним критеријумима могу бити сврстани у квалификовене облике следећих врста кривичних дела: удруживане ради вршења кривичних дела, убиства, отмице, изнуде, уцене, разбојништва, насилничко понашање, подметање пожара, изазивање саобраћајних незгода, посредовање у призводњи и продаји оружја погодног за вршење терористичких аката. Терористички деликти према субјективним критеријумима су таква врста дела која имају за циљ да се код становништва изазову страх и несигурност.

[268] Бајагић М., 2000, стр. 620.

У овом случају довољна је намера како би се извршио терористички акт. Под намером се подразумевају припреме за извршење акта, организација, прикупљање средстава, сачињавање плана акције и слично.

Од стране међународне заједнице не постоји јединствен став о тероризму, није донета јединствена дефиниција, нити је дефинисан став у његовом супротстављању, већ се супротстављање тероризму примењују на разне начине зависно од држава у којима се дешавају терористички акти, сходно њиховим политичким ставовима и организацијским и финасијским могућностима.

У свим државама носиоци активност у супротстављању тероризму су државни и недржавни субјекти, као и сами грађани. Под државним субјектима подразумевамо субјекте система безбедности, који чине полиција, војска, обавештајне службе и тужилаштва и судова, док се под недржавним субјектима подразумевају невладине организације, установе, хуманитарне организације и др.

Супротстављање тероризму се врши двојако и то применом превентивних и репресивних мера.

Превентивне мере предузимају сви државни и недржавни субјекти како би превентивно деловали на организовање, припрему и финансирање терористичких организација и терориста у циљу спречавања терористичких аката. Репресивне мере предузимају државни безбедносни органи након извршених терористичких аката и насталих последица у циљу индетификације терористичких организација и терориста, њиховог хапшења и процесуирања пред надлежним државним органима у циљу кажњавања и спречавања њиховог даљег деловања.

У борби против тероризма акценат се даје на мере превентивног карактера, које се огледају у заузимању државних политичких ставова, организацији државних институција и недржавних субјеката, предузимању економских мера и едукацији друштва у циљу препознавања и спречавања терористичких аката.

Савремени облици тероризма у потпуности прате развој друштва у целини усвајајући најсавременија техничка и технолошка достигнућа, што са друге стане захтева велика државна улагања у органе безбедности њихову организацију и едукацију у борби против тероризма, као и превентивно праћење и истраживање различитих научних области које изучавају овај феномен.

Као што је наведено да тероризам својим деловањем има намеру да наруши безбедносни систем друштва делимично или у целини, ради остваривања својих политичких, идеолошких и религијских циљева а самим тим и промену друштвене структуре на политичком, економском, религијском, културолошком нивоу, неопходно је да се сагледа и са кривичноправног аспекта. Имајући у виду да данас тероризам представља озбиљну претњу по безбедност друштва, јавља се потреба за супротстављање тој појави и њеним инкриминисањем на националном и међународном плану.

Република Србија је прилагодила своје национално законодавство у складу са преузетим међународним обавезама и потписаним уговорима које је ратификовала и у свом Кривичном законику увела кривично дело тероризам.

Кривичним закоником Републике Србије у Глави XXXII („Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом“) дефинисана су кривична тероризама и то:

- Тероризам, члан 391;
- Јавно подстицање на извршење терористичких дела, члан 391а;
- Врбовање и обучавање за вршење терористичких дела, члан 391б;
- Употреба смртоносне направе члан 391в;
- Угрожавање лица под међународном заштитом члан 392;
- Финансирање тероризма члан 393;
- Терористичко удруживање члан 393а.

Тероризам као кривично дело одређен је без обзира да ли је уперен против Републике Србије, међународне организације или неке стране државе. Кривично дело тероризма је повезано са низом кривичних дела у Кривичном законику која су усклађена са потписаним конвенцијама[269] у циљу спречавања и санкционисаља терористичких аката.

У чл. 391 Кривичног законика РС предвиђена су четири става, којима су дефинисани квалификовани облици овог кривичног дела и предвиђене санкције за њихово извршење.

Кривично дело међународног тероризма у складу са законским одређењем може извршити свако лице у намери да нашкоди страној држави или међународној организацији, изврши отмицу неког лица или неко друго насиље, изазове експлозију или пожар или предузме друге опште опасне радње или прети употребом нуклеарног,

[269] *Сл. гласник РС – Међународни уговори*, бр. 19/2009.

хемијског, бактериолошког или другог сличног средства. За извршиоца овог облика кривичног дела прописана је казна затвора у трајању од три до петнаест година.

Квалификовани облици овог кривичног дела предвиђени су у три облика и то:[270]

- уколико услед терористичког акта наступи смрт једног или више лица. Овај облик је квалификован тежом последицом и за њега се одговара ако постоји узрочна веза између терористе и последица, а та последица се може приписати нехату учиниоца терористичког акта. За извршиоца овог облика кривичног дела прописана је казна затвора у трајању од пет до петнаест година;
- ако се приликом извршења терористичког акта неко лице са умишљајем лиши живота. И овај облик је квалификован последицом али он мора бити обухваћен са умишљајем извршиоца терористичког акта. За извршиоца овог облика кривичног дела прописана је најмања казна затвора у трајању од десет година или затвор од тридесет до четрдесет година;
- квалификовани облици ако је терористички акт извршен од стране организоване криминалне групе. За извршиоца овог облика кривичног дела прописана је најмања казна затвора у трајању од десет година или затвор од тридесет до четрдесет година;

Поред наведеног основног облика и тежих квалификованих облика кривичног дела, прописан је и лакши квалификовани облик и то:

- када лице прети извршењем основног облика кривичног дела. Претња мора бити стварна, могућа, озбиљна и неотклоњива. Појам претње треба узети у њеном општем значењу сходно члану 135 КЗ.

Ко припрема извршење кривичног дела казниће се затвором од једне до пет година.

2. Остали облици криминалних активности организованог криминала

У предходном делу описани су најзначајнији облици организованог криминала, који су између осталих облика најзаступљенији у Републици Србији у вези са којима је размењен највећи број информација путем међународне сарадње са другим међународним релевантним субјектима у циљу откривања извршиоца и доказивања кривичних дела са транснационалним карактером на међународном нивоу.

[270] Лазаревић Љ., 2011, стр. 1132.

Поред наведених постоје и други облици организованог криминала које ћемо овом приликом навести као облике организованог криминала којима се Србија и међународна заједница супротстављају.

1. Криминалитет у вези са накитом и скупоценостима

Овај облик организованог криминалитета обухвата крађу, пљачку, кријумчарење, фалсификовање и трговину драгоценим металима, накитом, уметничким делима, антиквитетима и другим скупоценим предметима.

Скупоцени предмети попут накита, уметничких дела и антиквитета често су мете организованог криминала због високе вредности коју имају на црном тржишту. Криминалци користе различите методе, укључујући пљачку музеја, крађу из домова и трговину фалсификованим или украденим предметима.

2. Криминалитет у вези са културно-историјским добрима

Овај облик организованог криминалитета обухвата крађу, кријумчарење, фалсификовање и трговину културно–историјским добрима као што су артефакти, споменици, археолошки налази и други предмети од културног и историјског значаја.

Културно–историјска добра имају високу вредност на црном тржишту због своје јединствености и културног значаја. Често су предмет крађе и кријумчарења ради илегалне продаје колекционарима, музејима итд.

3. Криминалитет у вези са кријумчарењем радиоактивног материјала

Овај облик организованог криминалитета обухвата илегалну производњу, кријумчарење, продају и дистрибуцију радио активних материјала који се могу користити у изради нуклеарног оружја или у терористичке сврхе.

Радиоактивни материјали су опасни и могу имати катастрофалне последице ако падну у погрешне руке. Чланови организоване криминалне групе често покушавају да их кријумчаре или илегално продају како би остварили профит или их користе у терористичке сврхе.

4. Недозвољена трговина аутомобилима (ауто-мафија)

Овај облик организованог криминалитета обухвата крађу, кријумчарење, препродају, фалсификовање докумената и другу незакониту трговину аутомобилима.

Аутомобили су скупоцена роба која може бити лако премештена и препродата на црном тржишту. Организовани криминалци често краду скупе аутомобиле ради препродаје или их кријумчаре преко граница како би их продали по вишој цени на илегалном тржишту.

5. Организовани војни криминалитет

Овај облик организованог криминалитета обухвата незаконите активности унутар војних структура или активности повезане са војним операцијама, укључујући кријумчарење оружја, трговину оружјем, шверцовање војне опреме и друге облике незаконитих активности.

Организовани криминал унутар војних структура може угрозити националну безбедност и стабилност државе, као и нарушити међународну сигурност путем незаконитог преноса оружја и опреме. Ово може имати озбиљне последице по војну способност и интегритет државе.

Ови облици организованог криминала захтевају снажну међународну сарадњу у циљу превенције, откривања и пресецања криминалних активности, као и кажњавања одговорних лица. Само координацијом и сарадњом различитих држава и међународних организација може се ефикасно сузбити овакав вид криминала и заштитити безбедност и сигурност глобалне друштвене заједнице.

Глава III

МЕЂУНАРОДНОПРАВНИ ОКВИРИ САРАДЊЕ ДРЖАВА У БОРБИ ПРОТИВ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

I. ПОЈАМ И ЗНАЧАЈ МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА

1. Појам међународног права

Најједноставнија дефиниција сваког права, јесте да је то скуп правних норми којима се регулишу одређени друштвени односи. Такав приступ могао би се применити и у односу на међународно (јавно) право.

Међутим, међународно право има читав низ особености. То знатно компликује сваки покушај његовог ближег одређења док, са друге стране, доводи до тога да се може наћи небројено много разних дефиниција тог правног поретка.[271] Та разматрања излазе изван оквира нашег истраживања. Ипак, ради бољег разумевања навешћемо једну од понуђених дефиниција, која нам се чини прихватљивом.

Она се тиче само *савременог* међународног права. Њен аутор с правом примећује да се током историје међународно право много мењало, што значи да би се, реално гледајући, у разним периодима његовог развоја оно могло дефинисати на више или мање различите начине. У потврду томе довољно је подсетити на чињеницу да је оно што данас подразумевамо под међународним правом по много чему тешко упоредиво са оним што је представљало међународно право пре само неколико векова, када је постојао релативно скроман скуп одређених правила и установа, којима су били регулисани искључиво односи између држава. И заиста, ако узмемо у обзир време пре средине XIX века, морамо закључити да је тада међународно право, с једне стране било међудржавно (важило само у односима између држава, као у то време својих јединих субјеката) и, с друге стране, по данашњим стандардима било недовољно развијено и недовољно свеобухватно. Верујемо да

[271] Велики број дефиниција из пера неколико десетина аутора види код: Кривокапић Б., 2017, стр. 27- 41.

се неће се погрешити ни ако се каже да се међународно право које је постојало пре Другог светског рата (у време, када је, да подсетимо, у лику Друштва народа већ постојала светска организација општеполитичког типа) по много чему неупоредиво са позитивним међународним правом, његовим нормама и установама.

С тим у вези, према поменутој дефиницији: „савремено међународно право је специфичан правни систем који је настао и развија се у међународној заједници, заједничком вољом више држава и других субјеката међународног права, има сопствене правне изворе, другачије од извора унутрашњег права држава и уређује међународне јавноправне односе држава и одређених међународних организација, као и извесна међународно призната права и обавезе других субјеката међународног права.“ [272]

Пошто помињући на разним местима међународно право морамо знати на шта тачно мислимо, за потребе овог рада прихватићемо наведену формулацију, с тим да морамо поновити оно на шта је указао већ сам њен аутор. Поред чињенице да се ради о дефиницији *савременог* међународног права, најважније чињенице (елементи тако схваћеног међународног права) су: 1) ради се о особеном правном поретку (систему правних правила и института) са низом специфичности (у погледу субјеката, предмета регулисања, правних извора, системских решења, правне технике итд.) који је 2) настао и развија се у међународној заједници, чија 3) просторна димензија није ограничена на територију само једне државе и 4) који уређује јавноправне односе између субјеката међународног права, па чак на разне начине и неке односе унутар држава.[273]

Ради бољег разумевања улоге и места међународног права и његових извора у материји којој се бавимо, а то је међународна борба против организованог криминала, морамо у најкраћим цртама осветлити још два битна питања - најважније поделе међународног права и разлику између међународног права и унутрашњег права држава.

Постоји много разних класификација међународног права,[274] али су за нас најинтересантније две.

Прва је разлика између *универзалног*, *регионалног* и *локалног* међународног права. Универзално (светско, глобално) је оно међународно право које важи или настоји да важи

[272] Ibid., стр. 42.
[273] Ibid., стр. 42-44, 67-69.
[274] Преглед једног броја њих види код: Degan V.-Đ., 2011, str. 8-13; Јанковић Б. М., Радивојевић З., 2014, стр. 11-13; Кривокапић Б., 2017, стр. 93-108.

на нивоу читавог света. Примери су опште обичајно међународно право или конвенције које су закључене са намером да их потпишу све државе света. Регионално (посебно, партикуларно) је међународно право које се развија и важи на ужем подручју. Примери су разне конвенције које су закључене између држава одређеног региона (нпр. Европе) или држава које су, премда из разних географских подручја, међусобно повезане на други начин (нпр. кроз припадност истој религији коју прихвата већина њиховог становништа). Коначно, локално међународно право важи у односима између само две државе. Тако нпр. могу постојати одређени обичаји који су се развили у пракси две суседне земље (нпр. у односима у вези са обележавање границе, граничним прелазима и слично).

Друга важна подела је на објективно и субјективно међународно право.

У првом случају ради се о другом називу за међународни правни поредак, за скуп правних норми и института који чине међународно право. То је, дакле, оно на шта обично мислимо када кажемо: „међународно право“. Или, другим речима, у питању је „објективни правни поредак, поредак који је изнад воље појединих држава“.[275]

И заиста, међународно право, свеједно да ли уговорно или обичајно, је производ погледа, интереса и напора неколико држава. То посебно постаје јасно када се имају у виду вишестрани уговори, а нарочито они универзалног (светског) карактера. Ма колико била снажна, ниједна држава не може свим осталима наметати у потпуности своју вољу. Чак и ако понекад успе да остале приволи да прихвате њене најважније ставове, она никада не може стално наметати међународној заједници некакво „своје“ право, оно које је она створила. У супротном, не би се уопште радило о међународном праву, јер не би било ни међународна заједнице, па ни држава као њених најважнијих чланова.

Када је реч о субјективном праву, ради се о оном делу међународног права који (посматран као некаква апстрактна целина) важи само за односног субјекта, у првом реду државу. Он обухвата не само права у ужем смислу (овлашћења), већ и обавезе. Разлог за издвајање субјективног права као посебне категорије је што се субјективна међународна права држава разликују. То је последица чињеница да као суверене јединке државе саме одлучују у чланство којих међународних уговора и међународних организација ће ући, а у које неће. Такође, на њих делују и одређени објективни моменти као нпр. припадност

[275] Крећа М., 2016, стр. 30.

извесном региону.[276] Узимајући у обзир ову поделу, у овој дисертацији ће нас првенствено занимати релевантно универзално и регионално право и, на напред описани начин схваћено, субјективно међународно право Републике Србије.

Још један битан моменат је разлика између међународног и унутрашњег права. Не удубљујући се у тај проблем, морамо га се дотаћи због обезбеђења неопходне терминолошке јасноће.

Супротно међународном праву, које се дефинише на изложени или неки други начин, стоји унутрашње право. Наиме, још од појаве првих држава, свака држава има некакво своје сопствено, више или мање развијено право, свој унутрашњи правни поредак. Најпростије речено, то је право које доносе, развијају и о чијој примени се старају њени државни органи. Другим речима, свака конкретна држава има сопствено унутрашње право које се више или мање разликује од права других држава и које се обично дели на разне гране права.

Оно што нас овде занима је чињеница да се код многих разматрања и, посебно, код довођења у везу са међународним правом, у доктрини и пракси сви унутрашњи правни пореци, без обзира на разлике између њих, посматрају као једна појава. У том смислу говори се о унутрашњем (домаћем, националном, државном, интерном,) праву, без везивања за конкретну стварност неке државе. Тог приступа држаћемо се и ми.

Са становишта проблема којим се бавимо у овом раду, важни су само неки делови међународног и, с друге стране, унутрашњег права. Када је реч о унутрашњем праву, у првом реду нас занимају релевантни прописи Републике Србије.

2. Значај међународног права

Значај међународног права је необично велики. Да нема међународног права не само да не би била могућа међународна сарадња, већ је питање да ли би и какав би свет уопште постојао. Ово примећујемо прикључујући се оним теоретичарима који тврде да су прве норме међународног права настале још у далекој прошлости, када су прве организоване друштвене заједнице (прве државе) дошле у међусобни контакт.[277]

[276] Тако нпр. држава која припада Латинској Америци не може постати чланице Европске конвенције о људским правима (1950. г.) јер у њеном чланству могу бити само државе из Европе.

[277] Кривокапић Б., 2007, стр. 11-49; Аврамов С. 2011, стр. 32-34; Јанковић Б. М., Радивојевић З., 2014, стр. 50-53; Креча М., 2016, стр. 34-36; Етински Р., Ђајић С., Тубић Б., 2017, стр. 29-31; Shaw M. N., 2018, pp. 10-16 и др. Ово напомињемо зато што постоје и они који сматрају да је међународно право настале на преласку из Средњег у Нови век, а да се пре тога у најбољем случају могло радити о малобројним несистематизованим

У наше време свет је незамислив без међународног права, његових норми, института, субјеката (у првом реду држава и међународних организација, али и низа других квазидржавних и недржавних субјеката). Међународно право служи спречавању и мирном решавању међународних спорова и оружаних сукоба, развоју свеколиких облика сарадње у свим сферама итд. Оно све више задире у области које су пре свега неколико деценија сматране областима задржаних права односно унутрашњим доменом држава у који није дозвољено никакво уплитање споља.[278] Најбољи примери тога су нагли развој међународног права људских права, међународног кривичног права итд.

Нас овде интересује само оно што је у вези са предметом дисертације, што значи са међународном сарадњом у борби против организованог криминала. То такође подразумева и паралелни осврт на позицију једне одабране државе – Републике Србије и на решења, институте и институције њеног унутрашњег правног поретка.

3. Однос међународног и унутрашњег права

Одувек, а нарочито од краја XIX века једно од најспорнијих питања у доктрини међународног права, али и у правној науци уопште, а посебно међу стручњацима за правну филозофију (теорију државе у и права) и уставно право, био је и јесте проблем односа између међународног и унутрашњег права.

У покушају решења тог питања створене су многобројне теорије које се обично сврставају у две категорије: 1) монизам (са две верзије, у зависности од тога да ли се примат даје унутрашњем или међународном праву) и 2) дуализам (по коме су међународно право и унутрашње право сасвим различите појаве које никада не долазе у вези или сукоб). У оквиру

правилима. Они, међутим, заборављају да је и унутрашње право држава у далекој прошлости било веома далеко од онога што данас познајемо, па ипак нико не догови у питање његово постојање.

[278] Мисли се на тзв. домен искључиве надлежности или, у истом значењу, искључиву надлежност држава. Суштина тог коценпта је да су државе, као суверене јединке, у једном делу своје надлежности не само да нису везане међународним правом, већ је, штавише, било какво самовољно мешање других држава или међународних организација искључено. У истом значењу користе се изрази „унутрашња надлежност држава“, „област задржанаих права“ и др. Као типични примери могу се навести суверено право сваке државе да сама (тачније њено становништво) одлучује о државнополитичком и економском уређењу државе (њеном облику владавине итд.), о томе како ће се звати, где ће бити њени главни град итд. Концепт искључиве надлежности држава уграђен је и у Повељу УН која у чл. 2/7 прецизира да „ништа у овој Повељи не овлашћује Уједињене нације да се мешају у питања која се по суштини налазе у унутрашњој надлежности сваке државе нити захтева од чланова да таква питања износе на решавање на основу ове Повеље“. Кривокапић Б., 2010, стр. 205, 366.

сваке од ових школа развијени су неки посебни правци, појавили су се још неки приступи (нпр. тзв. плурализам) итд.

Ипак, морамо се сложити са оним теоретичарима који сматрају да се ту ради о лажној дилеми, о расправи ради расправе, која до сада није донела никакав опипљив резултат. Присталице таквог приступа тврде да оно око чега се заправо води спор није какав је однос између међународног и унутрашњег права, већ да ли је и колико је држава суверена. И заиста, чини се да одговор на то питање аутоматски искључује потребу за правничким конструкцијама и вратоломијама којима се (још увек) покушава објаснити какав је однос између међународног и унутрашњег права и, посебно, норме ког од тих правних поредака имају у случају њиховог међусобног предност и зашто.

Даље бављење овим проблемима није од суштинског интереса из угла теме наше дисертације.[279]

У тесној вези са односом између међународног и унутрашњег права је и проблем начина примене међународног права тј. тога како ће држава, на односе који су под својом надлежношћу, обезбедити примену оног дела међународног права које обавезује управо њу (тзв. њено субјективно међународно право).[280] Наиме, да би их њени државни органи применили, норме међународног права морају на неки начин постатити део унутрашњег поредка државе или се мора наћи други механизам који ће омогућити да органи државе примењују те норме. Ово зато што државни орган (суд, надлежно министарство, орган полиције итд.) своје понашање усклађује првенствено са уставом законима и другим прописима унутрашњег права своје државе.

Пошто међународно право не регулише та питања, на свакој држави је да сама својим прописима предвиди и уреди тачне (технике) примене међународног права односно уношења његових правила прописује у свој правни поредак. Ту су у принципу могућа три прилаза: 1) држава може усвојити прописе којима односе о којима је реч регулише на начин који одговара међународноправним обавезама које је преузела; 2) држава може

[279] О проблему односа између међународног и унутрашњег права: Economides C., 1993; Ђајић С., 2004, стр. 49-71; De Mestral A., Fox-Decent E., 2008, pp. 573-648; Кривокапић Б., 2012, стр. 59-103 (први део) и Кривокапић Б., 2013, стр. 45-62 (други део чланка); Novaković M., 2013; Tomka P., Howley J., Proulx, V.-J., 2016, pp. 11–45; Horn H.-D., Bock S., 2020.

[280] Један део међународног права је обавезан за све. То се у првом реду односи на тзв. опште (универзално) међународно обичајно право (Више: Krivokapić B., 2012, str. 35-81). Међутим, свака држава сама процењује и одлучје у које уговорне односе ће ући, а у које не. Тиме она ствара своје тзв. субјективмно међународно право, рј. онај део читавог међународног права које везују конкретно њу.

инкорпорирати (унети) норме међународног права у свој правни систем, претварајући их у норме свог права (нпр. доносећи закон о ратификацији одређене конвенције) и 3) и држава може преко својих органа непосредно примењивати одређене норме међународног права (то је у принципу изузетна ситзација, с тим да се мора признати да је таквих норми све више).

Како ће држава правнотехнички решити проблем повезивања свог и међународног права, ради доследне примене својих међународноправних обавеза, ствар је сваке конкретне државе. То за међународно право нема значај. Као суверена јединка држава може применити било који приступ, може применити један приступ у једном, а други у другом случају, као што може и да мења једном утврђена решења. Оно што је једино битно из угла међународног права, то је да држава испуни своју међународноправну обавезу, што значи да обезбеди да се решење које је предвиђено међународноправном нормом оствари.[281]

Ако држава то не учини, оно чини деликт међународног права и сноси међународноправну одговорност. Ипак, морамо бити свесни чињенице да конкретни државни органи који врше поверене им функције, међу њима и полицијски и сродни органи, не размишљају превише о међународноправним обавезама своје државе. Стога ће они највероватније применити пропис унутрашњег права државе чији су органи, чак и ако то значи кршење међународног права. При томе они уопште не морају бити свесни чињеница да крше међународно право. Једноставно, они се држе пре свега домаћег права своје државе.

II. НАЈВАЖНИЈИ РЕЛЕВАНТНИ ИЗВОРИ МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА

1. Опште о изворима међународног права

Овде под изворима међународног права имамо у виду само тзв. формалне изворе међународног права, што значи прописе.[282] Они се обично дефинипшу као: „појавни облици у којима се јављају међународноправне норме, што значи правна правила која су: (1)

[281] Кривокапић Б., 2017, стр. 122.

[282] У теорији се разликују и тзв. материјани извори међународног права, под којима се имају у виду оне друштвене чињенице (скуп разних разлога, узрока и појава) које су довеле до настанке одређене норме међународног права. Неке од погледа на овај проблем види у: Аврамов С., 2011, стр. 85-86; Trinidade A. A. C., 2013, str. 139-161; Кривокапић Б., 2017, стр. 125.

настала на међународним правом предвиђен начин и која (2) садрже међународноправно обавезна правила понашања.[283]

Код излагања формални извора међународног права обично се полази од чл 38/1 Статута Међународног суда правде (главни правни орган УН) према којем:[284]

„Суд, чија је дужност да своје одлуке у споровима који су изнети пред њега решава сагласно међународном праву, примењује:

а) међународне конвенције, било опште, било посебне, којима се установљавају правила изричито призната од страна у спору;

б) међународни обичај, као доказ опште праксе прихваћене као право;

в) општа правна начела призната од цивилизованих народа;

г) у границама одредаба члана 59, судске одлуке и учења најпозванијих стручњака међународног права разних народа, као помоћно средство за утврђиванње правних правила.“

Другим речима, Статут Међународног суда правде као формалне изворе међународног права издваја: 1) међународне уговоре; 2) међународне правне обичаје; 3) општа правна начела, 4) судске одлуке и 5) доктрину.

С тим у вези, долазимо до неколико занимљивих запажања.

Прво, Статут Међународног суда правде убраја судску праксу и доктрину у помоћна средства за утврђивање правних правила. То нас доводи до два важна закључка:

1) судска пракса и доктрина нису главни извори међународног права, из чега применом *argumentum a contrario* следи да остали поменути извори (међународни уговори, обичајна правила међународног права и општа правна начела) имају управо тај статус, статус главних извора међународног права и

2) судска пракса и доктрина заправо нису формални извори међународног права, већ су само помоћна средства (инструменти) за утврђиванје правних правила - у првом реду за утврђивање постојања и садржине обичајних правила међународног права.

Друго, изложена подела формалних извора међународног права јесте коректна, али није потпуна. Реч је само о изворима на основу којих, према ономе што је усвојено још 1945.

[283] Кривокапић Б., 2017, стр. 216.

[284] *Повеља Уједињених нација и Статут Међународног суда правде*, Уједињене нације, https://digitallibrary.un.org/record/1318114?v=pdf.

године, Међународни суд правде решава спорове које државе изнесу пред њега. То, међутим, на значи да нема и других извора међународног права. И заиста, пракса показује да, поред свих већ поменутих, у обзир треба узети још неке изворе, међу којима у првом реду одређене једностране акте (прописе) држава и једностране акте (одлуке) међународних организација.

Имајући то у виду, може се закључити да су формални извори међународног права: 1) међународни уговори, 2) међународноправни обичаји, 3) општа правна начела призната од цивилизованих народа, 4) судска пракса, 5) доктрина, 6) једнострани акти држава и 7) одлуке међународних организација. Значај тих извора није, разуме се, исти, штавише за неке од њих (судска пракса и доктрина) је спорно да ли су уопште извори међународног права.[285]

И заиста, без дубљег улажења у суштину проблема можемо констатовати да, објективно гледајући судска пракса и доктрина нису извори међународног права, већ су само средства за сазнавање норми међународног права.

Истовремено, општа правна начела, која према Статуту Међународног суда правде спадају у главне изворе међународног права, и којима многи без икакве дилеме признају такав статус, нису, реално гледајући, подобна да заиста буду извор прецизних правних правила. Она су скуп принципа који би требало да буду спасоносно решење за Међународни суд правде у ситуацији када он нема ни међународног уговора, ни међународноправног обичаја на коме би засновао своју пресуду. Проблем је у томе, што су ти принципи превише уопштени и стога углавном неподобни да буду примењини као стварно ефикасни лек за конкретне ситуације, док, с друге стране, нема сагласности око тога шта све спада у те принципе.

Када се зна да је улога једностраних аката држава као извора међународног права сасвим изузетна и ограничена,[286] долазимо до тога да за место извора међународног права конкуришу само: 1) међународни уговори, 2) међународноправно обичаји и 3) одлуке међународних организација. Вратићемо се том проблема врло брзо.

[285] Више: Kennedy D., 1987, pp. 1-96; Malanczuk P., 1997, pp. 35-62; Villinger M. E. M 1997; Besson S., 2010, pp. 163-185; Lefkowitz D., 2010, pp. 187-203; Thirlway H., 2010, pp. 95-121; Аврамов С., 2011, стр. 85-113; Degan V.-Đ., 2011, str. 3-203; Thirlway H., 2014; Besson S., d'Aspremont J., 2017, pp. 1–39; Етински Р., Ђајић С., Тубић Б., 2017, стр. 45-129; Кривокапић Б., 2017, стр. 125-251; Shaw M. N., 2017, pp. 51-95.

[286] Кривокапић Б., 2011, стр. 139-159.

Овде је важно приметити да је у науци међународног права широко прихваћена подела извора међународног права на: 1) главне (међународни уговори, обичајна правила и општа правна начела) и 2) помоћне (судска пракса и доктрина). Ипак, има мишљења да је она превазиђена.

У том смислу, може се наћи друга подела, која уместо главних и помоћних, разликује најважније и остале формалне изворе међународног права. При томе се као главни извори издвајају међународни уговори, обичајна правна правила и одлуке међународних организација.[287] Та подела је из много разлога у потпуности прихватљива за потребе нашег истраживања. Она не робује теоријским коцнцептима, већ стриктно води рачуна о стварном значају и утицају одређене врсте формалних извора међународног права на оно што се догађа у стварном животу.

2. Међународни уговори

Најопштије речено, у међународном (јавном) праву се под међународним уговором има у виду правни акт који је производ сагласности воља два или више субјеката међународног права, изражене преко надлежних органа у циљу стварања реципрочних права и обавеза.“[288] Суштинска особина међународних уговора у односу на неке сличне акте (резултате сагласности воље разних субјеката) јесте да: „међународни уговори су само они уговори који су закључени између субјеката међународног права“,[289] што значи у првом реду између држава, с тим да уговорну способност имају и међународне организације, а у одређеним оквирима и неки други субјекти.

У наше време међународни уговори су најважнији извори међународног права. Њихове најважније карактеристике су да они: 1) обавезни су за уговорне стране,[290] 2) уређују конкретне међусобне однос између држава и других субјеката међународног права и 3) када је реч о вишестраним, тзв. легислативним уговорима (уговори-закони) представљају средства за развој међународног права, на сличан начин на који то у унутрашњим правним порецима држава чине закони.

[287] Кривокапич Б., 2018, стр. 128-132 (часть 1); Кривокапич Б., 2019, стр. 71-79 (часть 2).
[288] Аврамов С., 2017, стр. 92.
[289] Етински Р., Ђајић С., Тубић Б., 2017, стр. 75,
[290] Једно од најстаријих и најважнијих општих правних начела, које има посебно значење у међународном праву је pacta sunt servanda (лат. уговори се морају поштовати). Випе: Ђорђевић С., 2007, стр. 871-903.

Имајући то у виду, потребно је направити разлику између међународних уговора као извора међународног права, конкретних уговорних решења сваког уговора (онога што је предвиђено датим уговором) и оног дела међународног права који се бави међународним уговорима (поступком њиховог закључења и ступања на снагу, дејством уговора, изменама и допунама уговора итд.) и који се стога назива међународним уговорним правом или правом међународних уговора.[291]

Оно што је најважније – међународни споразуми су за уговоре стране правно обавезујући (pacta sunt servanda). Њихово кршења представља деликт међународног права, што значи да повлачи међународноправну одговорност.

Постоје разне поделе међународних уговора,[292] с тим да нас посебно занимају две, с тим да једна полази од броја чланица, а друга од географског домашаја уговора.

По броју чланица, уговори се деле на двостране (билатералне) и вишестране (мултилатералне). Вишестрани, а то су они који су закључени између најмање 3 државе, по правилу на општи начин уређују одређену проблематику утврђујући најважнија решења и принципе који су резултат договора између уговорних страна. Што је већи број уговорница таквих споразума, већа је њихова специфична тежина. Са друге стране, обично је истовремено и мањи степен прецизности и опсежности регулисања односне проблематике (због потребе да се помире различити ставови и интереси великог броја држава). Напротив, двострани уговори често представљају разраду вишестраних. То значи да они у извесном смислу прецизирају и додатно разрађују решења вишестраних споразума у истој материји. Поред тога, с обзиром на то да је потребно постићи сагласност између само две земље, они дозвољавају решења која су напреднија, ефикаснија и еластичнија. У свакој материји, па и оној која је предмет ове докторске тезе, важни су, сваки на свој начин, и двострани и вишестрани уговори.

Код вишестраних уговора постоји још једна, даља подела. Они се по свом географском домашају деле на универзалне (опште, глобалне) и регионалне (посебне, партикуларне). У домену међународне борбе против организованог криминала постоје и важни су и једни и други.

[291] McNair A. D., 1986; Klabbers J., 1998; Ђорђевић С., Димитријевић Д., 2011; Кривокапић Б., 2011; Aust A., 2013; Кривокапић Б., 2017, стр. 138-154, 192-261.

[292] Аврамов С., 2011, стр. 94-96; Degan V.-Đ., 2011, str. 114-121; Крећа М. 2017, стр. 87-88.

3. Обичајна правна правила

Историјски гледано, обичајна правна правила су најстарији извори међународног права.[293] Ово зато што су по природи ствари прве норме међународног права настале обичајним путем. То не треба да чуди, јер су и прве норме унутрашњег права првих држава такође настале обичајним путем, много пре појаве првих закона и, тим пре, пре првих кодификација.

У међународном праву обичајна правила се обично дефинишу као „доказ опште праксе која је прихваћена као право".[294] Из тога следи да се о обичају у смислу међународног права (обичајноправном правилу) може говорити само када се утврди истовремено постојање његова два конститутивна елемента: 1) опште праксе и 2) свести о правној обавезности (*opinio juris sive necessitatis*).

Обичајна правна правила су изузетно занимљива из угла науке међународног права. Ово посебно због тога што нове обичајне међународноправне норме у принципу могу и у пракси настају и данас[295] и што, за разлику од међународних уговора, код којих је за то неопходна слободно изражена сагласност, универзална правила општег (светског) међународног права обавезују све.[296]

Ипак, обичајна правна правила међународног права нису од нарочитог значаја у материји борбе против организованог криминала, која је тема ове докторске дисертације. Стога се њима нећемо посебно бавити.

4. Одлуке међународих организација

Међународним се називају оне организације које оснивају државе и чије чланице у принципу могу бити само државе. Појавиле су се крајем XIX века и убрзо су постале не

[293] Аврамов С., 2011, стр. 96.

[294] Чл. 36/8 Статута Међународног суда правде.

[295] Не само да и данас настају нова обичајна правила међународног права (нпр. у домену међународног права људских права, међународног хуманитарног права, међународног космичко права итд.) већ је процес њиховог формирања све бржи. Scharf M. P., 2014, pp. 305-341.

[296] Akehurst M., 1976, pp. 1-51; Reisman M. W., 1987, pp. 133-145; Kelly P. J., 1999-2000, pp. 449-543; Roberts A. E., 2001, pp. 757–791; Kammerhofer J., 2004, pp. 523-553; Kontorovich E., 2006-2007, pp. 859-922; Petersen N., 2008, pp. 275-310; Baker R. R. B., 2010, pp. 173-204; Krivokapić B., 2012, str. 35-81; Kadens E., Young E, A., 2013, pp. 885-920; Milisavljević B., Čučković B., 2017, str. 31-51; Bradley C. A., 2016; Baker R. R. B., 2016, pp. 439-489.

само, уз државе, најважнији субјекти међународног права и међународних односа, већ и фактор без кога је незамислив данашњи свет.[297]

Одлуке међународних организација су њихови једнострани правни акти. Треба их разликовати од сличних аката, као што су међународни уговори који су закључени под окриљем и уз помоћ међународних организација, као и уговори самих међународних организација. У оба случаја реч је о двостраним актима (уговорима) с тим да у првом сама организација по правилу није, а у другом јесте међу чланицама односног споразума.

Одлуке међународних организација које имамо у виду су нешто друго. То су акти које на прописани начин доноси надлежни орган организације, а који се приписују читавој организацији. Оне се, дакле, не сматрају одлукама држава чланица, већ одлукама међународне организације као посебног субјекта међународног права.[298]

Могуће су разне поделе одлука међународних организација, али то овде није од великог значаја. Оно што је најважније јесте то да већина одлука међународних организација нема обавезујућу снагу за државе и друге спољне субјекте, али да постоји и један број одлука које су несумњиво правно обавезујуће.

Када ће бити карактер одлуке зависи од профила саме међународне организације, од овлашћења која су државе пренеле на њу, од надлежности и овлашћења која на основу статута организације има конкретни орган итд. У ужем смислу одлукама међународних организација називају се само они њихови акти који су правно обавезујући, док се остали називају другачије (препорукама, резолуцијама и слично).

Посебан значај имају одређене одлуке прве и за сада једине наддржавне међународне организације – Европске уније. Њени органи доносе разне одлуке, почев од оних које имају карактер препоруке, до оних које су обавезујуће за субјекте на које се односе (државе одн. правна и физичка лица) и непосредно извршне на просторима под јурусдикцијом држава чланица.

[297] О међународним организацијама: Рачић О., Димитријевић В., 1980; Bennett L. A., Oliver J. K., 2004; Scharf M. P., 2007; Akande D., 2010, pp. 252-283; Rottberger V., Zangl B., Kruck A., 2012; Klabbers J., 2015, pp. 9-82; Archer C., 2015; Мишчевић Т., 2016, стр. 125-145; Кривокапић Б., 2017, стр. 351-494.

[298] Магарашевић А., 1972, стр. 367-384.

5. Хијерархијски однос између извора међународног права

Поставља се питање: ако је одређена материја регулисана истовремено разним изворима међународног права који међу њима имају предност и зашто.[299] Одговори су у начелу једноставни што не значи да се у пракси не могу јавити различита тумачења и други проблеми.

Најпростије речено, од свих извора међународног права у погледу тога да имају јачу правну снагу од осталих, у обзир долазе (редом којим најчешће имају стваран значај у пракси): међународни уговори, међународна обичајна правила и одлуке међународних организација.

Тај поредак је услован, јер поменуте врсте извора немају исти значај у свакој области међународног права (тако нпр. обичаји су много важнији у неким, него у другим гранама међународног права). Такође, он не значи да нпр. међународни уговор увек има јача правну снагу од обичајног правног правила – не само да је у начелу могуће, већ је у савременој пракси било случајева да се ствара нови обичај који мења решења постојеће уговора.[300] Када је реч о одлукама међународних организација њихов значај, а тим и евентуално хијерархијски јаче место у односу на остале изворе међународног права, мора се ценити у сваком конкретном случају, уз узимање у обзир свих битних фактора.

Односи између истоврсних извора међународног права (између два или више уговора, два или више обичајна правна правила) регулишу се применом добро познатих правила која су део општих правних начела, а посебно на бази става да каснији пропис укида ранији (lex posterior derogat legi priori).

О свему поменутом мора се водити рачуна и када се открива евентуални сукоб између разних извора међународног права и, у складу с тим, поставља питање који од њих има приоритет и зашто.

[299] Akehurst M., 1975, pp. 273-285; Shelton D., 2006, pp. 291-323; Аврамов С., 2011, стр. 90-92, Крећа М., 2016, стр. 115-118; Кривокапић Б., 2017, стр. 128-133; Prost M., 2017.

[300] Пример тога је начин на који је увођењем новог међународноправног обичаја промењена Повеља УН, тако што је, супротно јасном решењу из њеног чл. 27/3 које усвајање одлуке Савета безбедности условљава тиме да су за њу активно гласали сви стални чланови тог тела, у пракси прихваћено решење по коме је одлука донета ако има потребну већину, а ниједан стални члан Савета није био против. Таквих примера има још.

II. НАЈВАЖНИЈИ КОНКРЕТНИ ВИШЕСТРАНИ МЕЂУНАРОДНИ ДОКУМЕНТИ ИЗ ДОМЕНА БОРБЕ ПРОТИВ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Премда, како неки тврде, скоро сигурно спада у настарије професије,[301] организовани криминал посебно буја у наше време, када више не познаје државне границе нити политичке системе. Он се, нарочито после Другог светског рата, а тим пре на почетку XXI века претворио у нешто што је на много начина превазишло границе појединих држава, тако да се с правом означава као глобална претња.[302]

Добро организоване и високо софистициране криминалне групе, које окупљају припаднике различитих националности, усмерене су на остваривање великог профита кроз разне криминалне послове, попут трговине дрогом, оружјем и људима. Коришћењем напредних технологија и електронских мрежа, злочиначке организације успевају да легализују велике количине новца који су стекли криминалним радњама, што нарушава систем безбедности и уназађује достигнуте тековине цивилизације.[303] На тај начин, организовани криминал се развио као посебан облик професионалног криминала.

Један од првих корака у настојању да се одређена појава разуме, како би се, зависно од потреба, искористила, унапредила или, напротив, искоренила, јесте идентификовање њених кључних елемената и на бази тога њено што прецизније дефинисање. То у потпуности важи и за организовани криминал, као неспорно не само негативну штетну, већ и на много начина опасну друштвену појаву.

Дефинисање организованог криминала је кључни корак у креирању стратегије за његово сузбијање, јер прецизна дефиниција ствара основу за даље проучавање и разумевање овог феномена, како би се развиле ефективне стратегије за његово сузбијање, како на националном, тако и на међународном нивоу.

Као што смо навели у предходном делу рада, постоји више дефиниција организованог криминала.[304] Највећи бој њих долази из пера правних и других теоретичара, практичара, одређених фондова, центара и других невладиних организација.

---

[301] Williams P., 2012, pp. 503.
[302] Јоксић И., Божовић В., 2012, стр. 35-52.
[303] Бјелајац Ж., 2008, стр. 9.
[304] Maltz M., 1976, pp. 338-346; Cohen A. K., 1977, pp. 97-111; Мршевић З., 1993; Savona E., Williams P., 1996; Abadinsky H., 2003; Мрвић-Петровић Н., 2004, стр. 3-9; Шкулић М., 2003; Hagan F. 2006, pp. 127-137; Wright A., 2006; Lyman M. D., Potter G. W., 2011; Бјелајац Ж., 2013; Булатовић А., Јовановић Н., 2022; Бјелајац Ж., Драгојловић Ј., 2024.

Не отварајући то питање поново, морамо подсетити да се организовани криминал може схватити на разне начине. Обично се говори о тој појави у најширем, ужем (уобичајеном) и најужем смислу.

У најширем смислу, под тим термином се подразумева заједничко извршавање кривичних дела од стране више лица (учесника) која су претходно постигла договор о томе и која делују координисано. Такво одређење може се применити на врло велики круг појава, па, могуће је, и на оне које излазе изван оквира онога што се обично подразумева под организованим криминалом. У том смислу, оно може бити понекад корисно, али, строго узев, није погодно за озбиљније анализе.

Према нешто ужој дефиницији, организовани криминал укључује вршење кривичних дела у оквиру злочиначке организације која функционише по хијерархијском принципу, где организатор и најмање два члана спроводе заједничку криминалну активност.

Још ужа је дефиниција по којој организовни криминалитет „подразумева структуру која обухвата различите форме криминалитета или искоришћава различите секторе или сфере из легалне економије инфилтрирајући се у привредни, а потом и у административно-политички свет.“[305] И она је, међутим, прилично уопштена, што има добру страну, у смислу да се може применити на широк спектар различитих ситуација, али и слабост у смислу да није довољно прецизна.

Захтеви постају још специфичији, када се има у виду нека посебна врста организованог криминала, као нпр. када се мисли на његов најопаснији облик, познат као прекогранични или транснационални организовани криминал. Тада се обично инсистира на томе да је у питању онај вид организованог криминала који, уз све остало, има прекограничну димензију (у смислу да су његови починиоци, жртве, акти извршења везани за најмање две државе) и који, с друге стране, представља опасност по међународну безбедност.[306]

Поред оног дефинисања организованог криминала које се може наћи у правној науци, постоји и оно које са јавља у међународним документима, а посебно у међународноправни актима, какви су међународни споразуми и, с друге стране, у националним прописима држава. То дефинисање има обавезујућу снагу за оне којима је упућено – за чланице односне међународне конвенције, за органе односне државе итд.

[305] Simović M. N., Jovašević D., 2018, str. 356.
[306] Више: Castle A., 1997; Williams P., 2012, pp. 503-519; Heinrich-Böll-Stiftung, Regine S., 2013.

Ови прописи прецизирају услове које одређена криминална активност мора да испуни да би се класификовала као организовани криминал.

С обзиром на озбиљност овог проблема, међународна заједница је, на иницијативу влада најразвијенијих земаља, предузела значајне кораке како би кроз успостављање међународних споразума и кривичноправну регулативу држава, као својих најважнијих чланова, обезбедила ефикасну борбу против свих облика организованог криминала.

У циљу сузбијања ове негативне друштвене појаве, која погађа интересе свих држава, донет је низ међународних аката који прецизно дефинишу забрањене делатности, као и специфичне облике организованог криминала. Ови документи такође одређују мере, органе и поступке који се примењују унутар националних законодавстава. Додатно, од стране међународне заједнице дефинисани су различити облици организованог криминала, који су садржани у кључним конвенцијама и међународним документима усвојеним од стране Уједињених нација, Савета Европе, Европске уније и других међународних организација.[307]

1. Документи Уједињених нација

Документи Уједињених нација у борби против организованог криминала обухватају низ кључних међународних конвенција и споразума који служе као темељ за међународну сарадњу и усклађивање закона и других прописа држава. Најважнији међу њима су:

- *Конвенција УН против незаконитог промета опојним дрогама и психотропним супстанцама* (1988);

- *Конвенција УН против транснационалног организованог криминала* (2000) позната као Палермска конвенција;

- *Конвенције о сузбијању финансирања тероризма* (1999) и

- *Конвенција УН против корупције* (2003).

Ови документи имају за циљ да ојачају међународне правне механизме за превенцију, откривање и санкционисање организованог криминала. Кроз дефинисање кривичних дела, утврђивање обавезе држава да усклађују своја законодавства и тесно сарађују, између осталог и путем међусобне правне помоћи, они пружају свеобухватни правни оквир за

[307] Марковић М., Станојевић П., 2009, стр. 47.

ефикаснију борбу против организованих криминалних мрежа које делују на глобалном нивоу.

С обзиром на специфичан профил и посебан значај који има свака од поменутих конвенција, задржаћемо се у најкраћим цртама на најважнијим моментима који су битни за разумевање њиховог места и улоге у сфери борбе против организованог криминала.

1. Конвенција УН против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци (1988)

Крајем осамдесетих година прошлог века, Уједињене нације су, препознајући транснационални карактер организованог криминала и све већу глобалну претњу коју он представља по безбедност и здравље људи, интензивно приступиле проблему борбе против те опасне друштвене појаве.

У тим оквирима, 1988. године усвојена је Бечка конвенција Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотропних супстанци.[308] Она је била први међународни правни акт у циљу решавања овог растућег проблема. Конвенција је настала као одговор на забрињавајући пораст производње, дистрибуције и потражње за опојним дрогама и психотропним супстанцама, које могу озбиљно нарушити физички, психички и социјални интегритет појединаца, и тиме представљају велику претњу по друштвене, приватне, и политичке темеље разних заједница широм света.[309]

Бечка конвенција, коју су до средине маја 2025. г. ратификовале 192 државе,[310] представља кључни правни инструмент за сузбијање незаконите трговине наркотицима и психотропним супстанцама. Скупштина бивше СФР Југославије усвојила је 15. новембра 1990. г. Закон о ратификацији Конвенције, чиме је извршила њену инкорпорацију у национално законодавство и истовремено преузела обавезу савесне имплементације њених решења.

---

[308] *Службени лист СФРЈ - Међународни уговори,* бр. 14/1990, www.mpravde.gov.rs/tekst/25702/konvencije-ujedinjenih-nacija.php. Конвенција је ступила на снагу у међународном смислу 11.11.1990.г., а у односу на Југославију 03.04.1991.г. Важи за Републику Србију по основу сукцесије.

[309] Више: Sproule D. W., St-Denis Paul, 1990, pp. 263-293; Stewart D., P., 1990, pp. 387-404; Gurule J., 1998, pp. 74-121; Bewley-Taylor D. R., 2003, pp. 171-179; *Schloenhardt A., Calderoni F., Lelliott J., Weißer B., 2023.*

[310] *United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances*, Status as at: 13-05-2025, UNTC, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VI-19&chapter=6&clang=_en.

Када је реч о садржини, Конвенција обавезује државе потписнице да криминализују разне активности повезане са трговином опојним дрогама и да третирају прање новца стеченог овим активностима као кривично дело.

Члан 1. Конвенције дефинише кључне појмове, укључујући, између осталих, термине као што су „опојна дрога", „психотропна супстанца", „незаконити промет", „пленидба" и „контролисана испорука" и др. Јасноћа ових дефиниција омогућава законодавствима различитих земаља да ускладе своје правне оквире и заједнички делују против организованог криминала повезаног с трговином наркотицима.

Главни циљ Конвенције је унапређење сарадње међу државама како би се ефикасније бориле против глобалних изазова у вези с незаконитом трговином дрогом. Стране потписнице се обавезују да предузму одговарајуће законске и административне мере, усклађене са сопственим правним системима, како би испуниле обавезе дефинисане Конвенцијом. У складу са чланом 2. Конвенције, потписнице су дужне да обављају своје обавезе уз поштовање принципа суверенитета, територијалног интегритета и не мешања у унутрашње послове других држава.

Члан 3. Конвенције даје свеобухватну дефиницију кривичног дела прања новца, наводећи неколико радњи које, када се предузму са умишљајем, чине основу за кривичну одговорност. Према Конвенцији, прање новца укључује:

- *конверзију или пренос имовине* – радње пребацивања или претварања имовине, уз сазнање о њеном незаконитом пореклу, с намером да се прикрије или лажно представи њен извор;

- *помагање извршиоцима кривичног дела* – пружање помоћи учиниоцима у циљу избегавања правних последица;

- *прикривање извора и власништва имовине* – радње скривања стварног порекла, власништва, локације или природе имовине за коју је починилац свестан да потиче из незаконите активности;

- *стицање и коришћење незаконите имовине* – набавка, поседовање или употреба имовине са знањем о њеном пореклу у моменту прибављања;

- *удруживање и помагање у извршењу кривичног дела* – свака врста сарадње или помагања у вези са трговином наркотицима и прањем новца, укључујући подстрекавање, олакшавање или саветовање.[311]

Ова дефиниција обухвата и припремне радње, покушаје и помоћ у извршењу, проширујући обим кажњивих радњи повезаних са прањем новца. Такав приступ омогућава правним системима да се ефикасно боре против широког спектра активности везаних за прикривање незаконито стечене имовине.

Конвенција наглашава да су свест, намера или циљ који су захтевани као елементи кривичног дела, могу извести из објективних, чињеничних околности. Ове субјективне карактеристике морају бити присутне у моменту извршења дела како би се поступање квалификовало као кривично дело. То је неопходно ради остварења принципа индивидуалне кривичне одговорности који важи за учиниоце свих кривичнх дела, па и оних која су везана за незакониту трговину дрогама.

Конвенција је поставила основу за међународни правни оквир у борби против незаконитог промета опојним дрогама и психотропним супстанцама. Њен значај се огледа у томе што промовише хармонизацију законодавства и јача међународну сарадњу у сузбијању транснационалног организованог криминала. Укључивањем широког спектра кажњивих радњи и јасним дефинисањем појмова, Конвенција омогућава ефикаснији одговор држава на растуће претње које доноси организовани криминал, доприносећи глобалној стабилности и безбедности.

2. Конвенција УН
против транснационалног организованог криминала (2000)

Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала (2000),[312] позната као Конвенција из Палерма,[313] за сада представља најважнији међународни документ у регулацији организованог криминала. [314] О њеном значају

[311] Gilmore W. C., 1995, p. 260.

[312] *Службени лист СРЈ - Међународни уговори,* бр. 6/2001, www.mpravde.gov.rs/tekst/25702/konvencije-ujedinjenih-nacija.php.

[313] Након што је њен текст резолуцијом A/RES/55/25 усвојила Генерална скупштина УН, у Њујорку 15. новембра 2000, Конвенција је отворена за све државе за потписивање од 12. до 15. децембра 2000. у Палерму, Италија и после тога у седишту УН у Њујорку до 12. децембра 2001.

[314] Више: Standing A., 2010; Vlassis D., 2001; Марковић М., Војнић С., 2012, стр. 142-144; Tennant I., 2020.

довољно говори сама чињеница да су је до средине маја 2025. ратификовале чак 193 државе.[315]

Иако не даје потпуну дефиницију организованог криминала, она описује кључне елементе овог феномена кроз јасно дефинисане правне термине.

Најважнији појмови дефинисани су чланом 2. Конвенције, у којем је прецизирано да:

- *Група за организовани криминал* – означава групу од три или више лица, која постоји у извесном временском периоду и која делује споразумно у циљу чињења једног или више тешких злочина или кривичних дела утврђених у складу са овом конвенцијом, ради задобијања, посредно или непосредно, финансијске или друге материјалне користи;

- *Тежак злочин* – је свако кривично дело које је кажњиво максималном казном лишења слободе у трајању од најмање четири године или неком тежом казном;

- *Организована група* – јесте група која није случајно формирана ради извршења кривичног дела и која не мора да има формално дефинисане улоге својих чланова, континуитет чланства или развијену структуру;

- *Имовина* – означава ствари сваке врсте, било материјалне или нематеријалне, покретне или непокретне, процењене или непроцењиве, као и правне документе и инструменте којима се доказује право или интерес у односу на такве ствари;

- *Добит од криминала* – означава имовину која је проистекла или је остварена, директно или индиректно, извршењем кривичног дела;

- *Замрзавање или заплена* – представља привремену забрану располагања имовином или преузимање контроле над имовином на основу одлуке суда или другог надлежног органа;

- *Конфискација* – је трајно одузимање имовине на основу судске одлуке, када се докаже да је стечена криминалним активностима.

- *Предикатно кривично дело* – означава било које кривично дело чијим извршењем је остварена добит која може да буде предмет кривичног дела како је дефинисано у члану 6. Конвенције;

- *Контролисана испорука* – означава технику којом се дозвољава да нелегалне или сумњиве пошиљке изађу, пређу или уђу на територију једне или више држава, уз знање и

[315] *United Nations Convention against Transnational Organized Crime,* Status as at: 13-05-2025, UNTC, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-12&chapter=18&clang=_en.

под надзором њихових надлежних пргана у циљу спровођења истраге и идентификовања лица умешаних у извршење кривичног дела;

- *Регионална организација за економску интеграцију* – је организација која је основана од стране суверених држава са циљем економске сарадње, која има овлашћење да потпише, ратификује и примењује Конвенцију у оквиру својих надлежности.

У члану 6. под насловом „Криминализација прања добити стечене кроз криминал" регулисано је кривично дело прања новца, које све државе потписнице морају унети у своја национална законодавства. Ове одредбе обухватају радње пребацивања, прикривања или стицања имовине стечене кроз кривична дела. Државе су обавезне да предузму законске и оперативне мере како би спречиле, открило и казниле прање новца.

Одредбе из члана 7. предвиђају специфичне мере за борбу против прања новца. Оне обухватају превентивне и репресивне активности надлежних органа, које укључују идентификацију, праћење и заплену имовине стечене криминалним активностима.

Чланови 8. и 9. Конвенције посвећени су кажњавању корупције и предвиђају обавезу државе да усвоје законодавне и друге мере против корупције. Конкретно, ове мере обухватају криминализацију давања и примања непримерене користи државним службеницима, посредно или непосредно, у циљу утицања на њихово понашање у обављању службених дужности. Државе су обавезне да успоставе законски оквир за откривање, спречавање и кажњавање корумпираних службеника, као и да јачају интегритет унутар својих институција.

Палермска конвенција представља основни међународни правни оквир за сузбијање транснационалног организованог криминала, пружајући смернице за криминализацију, спречавање и откривање кључних кривичних дела, укључујући прање новца и корупцију.

Применом ових одредби, државе потписнице раде на хармонизацији закона и јачању међународне сарадње у борби против организованих криминалних мрежа које угрожавају стабилност и безбедност савремених друштав.

3. Конвенција УН о сузбијању финансирања тероризма (1999)

Усвајањем Конвенције о сузбијању финансирања тероризма,[316] међународна заједница постигла је значајан напредак у борби против тероризма. Државе потписнице су се сложиле да финансирање тероризма представља озбиљну претњу глобалној сигурности, јер омогућава терористичким групама приступ средствима која су потребна. И ову Конвенцију је прихватила и њоме се обавезала огромна већина држава – њих 190.[317]

Конвенција дефинише „средства" као сваку врсту имовине, било материјалне или нематеријалне, покретне или непокретне, стечене на било који начин, укључујући правне документе и инструменте који потврђују власништво или интерес над тим средствима. То обухвата и електронске или дигиталне записе, вредносне папире, обвезнице и друге финансијске инструменте. За средства која се користе за финансирање тероризма небитно је како су стечена, што значи да могу бити прибављена и кроз криминалне активности.

Иако Конвенција не користи термин „прање новца", индиректно криминализује финансирање тероризма у члану 2. Према овој одредби, свако лице које намерно обезбеди или прикупи средства, знајући да ће бити употребљена у целини или делимично за терористичке акте, чини кривично дело. Таква средства подлежу заплени.

Конвенција регулише сарадњу између држава чланица, нарочито кроз пружање узајамне правне помоћи, укључујући прикупљање доказа у истражним и кривичним поступцима. Државе чланице имају право да одбију захтев за правну помоћ на основу банкарске тајне,[318] али се не могу позивати на фискалну природу дела као разлог за одбијање сарадње.

Државе чланице су обавезне да донесу мере којима се од финансијских институција захтевају примена најбољих доступних метода за идентификацију њихових клијената, укључујући савремене и уобичајене клијенте, као и оне чији су захтеви отворени рачуни. Посебна пажња се посвећује неуобичајеним и сумњивим трансакцијама, које се морају пријавити ако се сумња да потичу из криминалних активности.

Главни циљ Конвенције јесте да се терористичким групама онемогући приступ међународном финансијском систему, смањи могућност коришћења средстава и

---

[316] *Службени лист СРЈ - Међународни уговори,* бр. 7/2002, www.mpravde.gov.rs/tekst/25702/konvencije-ujedinjenih-nacija.php.

[317] *International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism,* Statua as at: 13-05-2025, UNTC, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-11&chapter=18&clang=_en.

[318] Члан 12. став 2. Конвенције.

идентификују финансијске мреже повезане с тероризмом. На овај начин, илегални токови новца терориста се откривају, изолују из легалног система и онеспособљавају, што доприноси глобалној борби против тероризма.[319]

Конвенција представља корак у успостављању међународног правног оквира за спречавање финансирања тероризма, кроз јачање контроле над токовима новца и обавезујућу сарадњу међу државама.[320]

4. Конвенција УН против корупције (2003)

Конвенција Уједињених нација против корупције, усвојена 2003. године,[321] донета је као одговор на растућу забринутост држава чланица због опасности које корупција представља за стабилност и безбедност друштава.[322]

И овај уговор обухватио је у свом чланству изузетно велики број држава – укупно 191.[323] То довољно сведочи и о значају самог проблема, и о поверењу које су државе указале Конвенцији.

Корупција угрожава демократске институције, етичке вредности, правду, а негативно утиче и на економски развој и владавину права. С обзиром на то да је корупција уско повезана са организованим криминалом и прањем новца, Конвенција пружа основ за борбу против корупције као транснационалног феномена који захтева међународну сарадњу. Осим државних институција, у ову борбу укључују се и невладине организације, цивилно друштво и локалне заједнице, јер је корупција присутна на свим нивоима и често погађа државне функционере због њиховог положаја.[324]

Члан 5. Конвенције дефинише превентивне мере за борбу против корупције. Свака држава потписница обавезна је да развије делотворну, координирану политику за превенцију корупције која унапређује учешће друштва и оснажује начела владавине права, доброг управљања, интегритета, транспарентности и одговорности. Државе су дужне да

---

[319] Илчић Д., 2005. стр. 912.

[320] Марковић М., Станојевић П., 2009, стр. 50.

[321] *Службени лист СЦГ - Међународни уговори* бр. 12/2005, www.mpravde.gov.rs/tekst/25702/konvencije-ujedinjenih-nacija.php.

[322] Више о Конвенцији, њеној примени и с тим повезаним питањима: Павловић М., 2006, стр. 463-488; Argandona A., 2007, pp. 481-496; Vlassis D., 2012, pp. 61-70; Weilert K. A., 2016, pp. 216-240; Перић Дилигенски Тијана, 2019; Симоновић Б.,2022, стр. 309-335; Adams K., Diny F., Purl S., 2024.

[323] *United Nations Convention against Corruption,* Status as at: 13-05-2025, UNTC, https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XVIII-14&chapter=18&clang=_en.

[324] Илчић Д., 2005, стр. 912.

установе успешне праксе превенције корупције и периодично процењују ефикасност својих правних и административних мера како би утврдиле њихову делотворност.

Такође, државе потписнице сарађују међусобно и са међународним организацијама у унапређењу ових мера, укључујући и учешће у међународним програмима и пројектима за борбу против корупције.

Члан 6. предвиђа обавезу држава потписница да оснују тело или више тела задужених за спровођење политике превенције корупције. Ово тело има задатак да координира и надгледа спровођење антикорупцијске политике, као и да шири знање о спречавању корупције. Државе су обавезне да овим телима обезбеде потребну независност, средства и обучено особље, како би могла несметано и ефикасно да обављају своје функције.

Члан 14. прописује мере за спречавање прања новца, укључујући надзор финансијских институција и сарадњу надлежних органа у истражним и кривичним поступцима. Ове мере обухватају пружање правне помоћи и размену информација у вези са потенцијалним случајевима прања новца. Конвенција предлаже оснивање финансијске обавештајне јединице која би била национални центар за прикупљање, анализу и дистрибуцију информација о потенцијалним активностима прања новца, као и обавезну заплену и конфискацију незаконито стечених средстава.

Члан 23. Конвенције инкриминисано је кривично дело прање средстава стечених криминалом, тражећи од државе потписница да усвоје законске мере које дефинишу прање новца као кривично дело када се предузима са намером да се прикрије или камуфлира незаконито порекло имовине или да се помогне лицима која су укључена у извршење кривичних дела. То укључује конверзију или трансфер имовине са знањем о њеном незаконитом пореклу, као и прикривање стварног извора, власништва или природе имовине стечене криминалним радњама.

Конвенција УН против корупције (2003) пружа међународни правни оквир за борбу против корупције као транснационалног проблема, са посебним нагласком на међународну сарадњу, превенцију, институционални оквир и спречавање прања новца. Њене одредбе позивају државе на свеобухватан приступ у борби против корупције, укључујући унапређење правних инструмената, успостављање тела за превенцију и јачање надзора над финансијским сектором, чиме се омогућава ефикаснија борба против корупције на глобалном нивоу.

2. Документи Савета Европе

У циљу омогућава државама да ефикасно поступају против озбиљних криминалних активности које угрожавају безбедност, стабилност и људска права Савет Европе донео је више конвенција. Све оне доносе правне и практичне основе за сузбијање организованог криминала кроз заједничке стандарде, јачање међународног сарадње и увођење строгих казнених мера.

Најважније конвенције Савета Европе у борби против организованог криминала су:

1) Конвенција о прању новца, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом (1990);

2) Кривичноправна конвенција о корупцији (1999);

3) Конвенција о прању новца, тражењу, заплени и одузивању прихода стечених криминала и о финансирању тероризма (2005) и

4) Конвенција о борби против трговине људима (2005).

Све ове конвенције представљају основе за унапређење правног оквира и међународног сарадње у борби против организованог криминала у Европи, омогућавајући ефикасне истраге, правну помоћ и заштиту криминала.

1. Конвенција о прању новца, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом (1990)

Овај уовор, познат и као Конвенције Савета Европе бр. 141, усвојен је 1990. године[325] и први је међународни регионални документ који се свеобухватно бави питањем прања новца. Конвенција обавезује државе чланице[326] да криминализују прање новца. Њен основни циљ је омогућавање међународне сарадње и међусобне помоћи у истраживању кривичних дела, као и проналажење, заплена и конфискација добити стечене криминалним активностима.

Овај документ омогућава низ савремених мера у оквиру међународне сарадње, укључујући замрзавање банковних рачуна и конфискацију имовине из криминалних дела. Конвенција је усвојена како би се створила заједничка кривична политика држава чланица,

[325] *Службени лист СРЈ - Међународни уговори,* бр. 7/2002, Ступила на снагу у односу на СЦГ 2004. г. http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2002_08/t08_0107.htm.

[326] Средином маја 2025. г. у чланству Конвенције било је 49 држава, од којих 6 које нису чланице Савета Европе (Аустралија, Казахстан, Канада, Колумбија, Русија и САД). Chart of signatures and ratification of Treaty 141, www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=141 (13 May 2025).

усмерена ка заштити друштва и заједничкој борби против тешких кривичних дела, која је постала растући међународни проблем. Једна од главних стратегија предвиђених Конвенцијом јесте одузимање финансијских средстава починиоцима кривичних дела, чиме се смањује мотивација за криминалне активности.[327]

Члан 6. Конвенције дефинише „прање новца“ кроз радње као што су:

- *Конверзија или пренос имовине* – радње пребацивања или претварања имовине стечене кривичним делом, са циљем прикривања њеног незаконитог порекла или помоћи починиоцу у избегавању правних последица и

- *Прикривање извора и власништва* – скривање праве природе, извора, локације, права или власништва над имовином за коју је познато да потиче из кривичних активности.

Такође, државе чланице су обавезне да криминализују стицање, поседовање или коришћење имовине стечене криминалом, као и учешће, договор за извршење, покушај извршења и помагање у било ком кривичном делу установљеном Конвенцијом.

Важна карактеристика ове конвенције је да није пресудно да ли је предикатно кривично дело, односно кривично дело које је створило приход, обухваћено јурисдикцијом државе чланице или не. У циљу примене правила о прању новца, међународна сарадња између држава чланица може се одвијати директно између овлашћених органа или путем Интерпола.

Међутим, државе чланице могу одбити сарадњу уколико би захтев био у супротности са основним правним принципима замољене државе, угрозио њен суверенитет, сигурност или јавни поредак, или ако би захтевао активности несразмерног значаја случаја. Такође, сарадња може бити одбијена ако се односи на политичко или пореско кривично дело, ако је у супротности са принципом *ne bis in idem* (забрана двоструког суђења за исто дело), или ако тражено дело није кривично према законима замољене државе.

Конвенција представља важан правни инструмент за борбу против прања новца и финансијског криминала у међународним оквирима. Кроз обавезујуће одредбе о кривичној одговорности и међународној сарадњи, она омогућава ефикасну размену информација и правну помоћ између држава, усмеравајући се на одузимање илегално стечене имовине и осигуравање да починиоци буду лишени користи од криминалних активности.

[327] Илчић Д., 2005, стр. 914.

2. Кривичноправна конвенција о корупцији (1999)

Кривичноправна конвенција о корупцији, позната и као конвенција Савета Европе бр. 173[328] усмерена је на јачање међународне сарадње у борби против корупције.[329] Она наглашава потребу за заштиту друштва од корупције која озбиљно угрожава владавину права, демократске вредности и људска права, правичност и социјалну правду и, с друге стране, успорава економски напредак, те дестабилизује демократске институције и моралне темеље друштва.

Државе потписнице су се сложиле да је за успешну борбу против корупције потребна ефикасна, координисана и брза међународна сарадња, као и креирање заједничке политике у области криминологије.

Конвенција инкриминише разне облике подмићивања, али посебно место заузима члан 13, који се бави проблемом прања новца стеченог кривичним делима корупције. Свака држава чланица има обавезу да усвоји одговарајуће законодавне и друге мере како би криминализовала прање новца у складу са својим домаћим законима и прописима, чиме доприноси заједничкој борби против ове врсте криминала у Европи.

Конвенција поставља основне стандарде за криминализацију корупције у различитим секторима и укључује обавезе за државе чланице да уведу одговарајуће законске и институционалне механизме. Ово укључује мере које се односе на корупцију у јавном, али и приватном сектору, чиме се омогућава шири обухват деловања и сузбијања коруптивних активности.

Поред инкриминације, Конвенција подстиче државе чланице да побољшавају транспарентност и одговорност у јавним институцијама. Такође, наглашава се значај превентивних мера, попут обуке државних службеника о препознавању и спречавању корупције, као и побољшање механизама за пријављивање и заштиту узбуњивача (енг. whistleblowers).

---

[328] *Sl. list SRJ - Međunarodni ugovori* br. 2/2002, www.mpravde.gov.rs/tekst/25660/konvencije-saveta-evrope.php. Ступила на снагу у односу на СР Југославију (Србију и Црну Гору) 1. априла 2003. г.

[329] Средином маја 2025. г. у чланству Конвенције било је 46 држава, од којих 6 које нису чланице Савета Европе (Белорусија, Јапан, Казахстан, Канада, Мароко, Мексико, Русија, САД и Света Столица). Chart of signatures and ratification of Treaty 173, www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=173 (13 May 2025).

Један од кључних аспеката Конвенције је и сарадња у истрагама, која олакшава размену информација између држава и пружање правне помоћи у истрагама и судским поступцима. Ова сарадња обухвата различите аспекте, од праћења токова до екстрадиције финансијских осумњичених. На тај начин, државе чланице стварају јединствен фронт против корупције, чиме се повећавају шансе за откривање, процесуирање и кажњавање починилаца.

Такође, Конвенција се ослања на евалуационе механизме, као што су Група земаља задужених за надзор и борбу против корупције (ГРЕКО, од енг. Group of States Against Corruption - GRECO)[330] који омогућава праћење имплементације препорука и оцене напретка сваке државе чланице у борби против корупције. Овим се обезбеђује стална процена ефикасности мера и идентификација потенцијалних побољшања, чиме се подстиче континуирани развој и прилагођавање политике на међународном нивоу.

Овај свеобухватни приступ, уз интеграцију законодавних, оперативних и превентивних мера, чини Кривичноправну конвенцију о корупцији изузетно значајним правним инструментом у међународној борби против корупције.

3. Конвенција о прању новца, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма (2005)

Државе чланице Савета Европе и остале потписнице[331] Конвенције Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма (2005),[332] познате и као Конвенција Савета Европе бр. 198, препознале су хитну потребу за потврђивањем и потпуном применом Међународне конвенције о сузбијању финансирања тероризма. Главни циљ Савета Европе јесте постизање већег јединства међу чланицама и спровођење заједничке кривичне политике која има за циљ заштиту друштва од криминала.

Борба против тешког криминала, који је постао све већи међународни проблем, захтева примену савремених и ефикасних метода на глобалном нивоу. Једна од кључних стратегија у овој борби је лишавање криминалаца прихода стечених кроз различите врсте

[330] Group of States against Corruption, www-coe-int.translate.goog/en/web/greco.

[331] До средине маја 2025. Конвенција је сакупила 39 ратификација, од чега 31 од држава чланица СЕ, 7 од држава које нису чланице те организације (Јапан, Казахстан, Канада, Мароко, Мексико, Русија, САД и Света Столица) и једну од ЕУ, као специфичнемеђународне организација. Chart of signatures and ratification of Treaty 198, www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=198 (13 May 2025).

[332] *Сл. гласник РС – Међународни уговори*. бр. 19/2009, www.mpravde.gov.rs/tekst/25660/konvencije-saveta-evrope.php.

криминалних активности. Да би се овај циљ успешно остварио, неопходно је успоставити функционалан систем међународне сарадње који ће омогућити ефикасну размену

При потписивању ове конвенције, државе чланице Савета Европе и остале потписнице имале су у виду следеће међународне документе:

- Конвенцију Савета Европе о прању новца, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом (у даљем тексту „Конвенција из 1990”);

- Међународну конвенцију Генералне скупштине Уједињених нација о сузбијању финансирања тероризма (1999), посебно њене чланове 2. и 4, који обавезују државе потписнице да финансирање тероризма одреде као кривично дело;

- Резолуцију Савета безбедности Уједињених нација бр. 1373 (2001) која се односи на претње међународном миру и безбедности изазване терористичким актима, посебно њен став 3г.

У члану 1. конвенције, наведене су дефиниције кључних појмова:

а) *Приход* означава сваку економску корист стечену непосредно или посредно из кривичних дела. Ово може укључивати било коју имовину како је дефинисана у тачки б);

б) *Имовина* обухвата средства сваког описа, материјална или нематеријална, покретна или непокретна, као и правне документе или инструменте који доказују право својине или интерес у односу на такву имовину;

в) *Средства* означава сваку имовину која се користи или је планирана да се користи на било који начин, у целини или делимично, за извршење једног или више кривичних дела;

г) *Конфискација* представља казну или меру коју изриче суд након спроведеног поступка у вези са једним или више кривичних дела, која се правоснажно одузима имовин;

д) *Предикатна кривична дела* су сва кривична дела путем којих је стечен приход који може постати предмет кривичног дела дефинисаног у члану 9. ове конвенције;

ђ) *Финансијско-обавештајна јединица* означава централну, националну агенцију одговорну за примање (и, по потреби, захтевање), анализу и достављање информација надлежним органима о финансијским трансакцијама:

- које се односе на сумњиве приходе и потенцијално финансирање тероризма или
- које су, према домаћем законодавству или прописима, потребне за борбу против прања новца и финансирања тероризма;

е) *Замрзавање* или *Заплена* означава привремену забрану трансфера, уништења, конверзије, располагања или кретања имовине, или привремено преузимање старања или контроле над имовином на основу налога који издаје суд или други надлежни орган;

ж) *Финансирање тероризма* односи се на кривична дела дефинисана у ставу 2. Међународне конвенције о сузбијању финансирања тероризма.

У члану 2 прописане су одредбе које обавезују државе уговорнице да усвоје потребне законске и друге мере како би могле да примењују одредбе Конвенције које се односе на финансирање тероризма, као што су:

- Мере на националном нивоу (Глава II): Активности које свака држава треба да предузме унутар свог правног система за борбу против финансирања тероризма;
- Међународна сарадња (Глава IV): Проширивање сарадње између држава у циљу ефикаснијег сузбијања финансирања тероризма;
- Сарадња између финансијско-обавештајних јединица (Глава V): Јачање сарадње између националних јединица и Финансијско-обавештајне јединице, ради боље размене информација и координације.

Пре свега, свака држава уговорница треба да обезбеди могућност да пронађе, прати, идентификује, замрзне, заплени и конфискује имовину, било законитог или незаконитог порекла, која је коришћена или намењена за коришћење, у целини или делимично, за финансирање тероризма, или приходе стечене. извршењем тог кривичног дела. У том циљу, неопходно је обезбедити најширу могућу сарадњу са другим државама.

Такође, свака држава уговорница треба да усвоји потребне законе и друге мере које ће јој омогућити успостављање Финансијско-обавештајне јединице (енг. Financial Intelligence Unit - FIU) . Ова јединица служи као централна национална агенција одговорна за прикупљање, анализу и достављање информација надлежним органима у вези са сумњивим приходима и потенцијалним финансирањем тероризма.

У члану 13, под насловом „Мере за спречавање новца“, предвиђено је да свака држава уговорница треба да усвоји законске и друге мере како би се успоставио свеобухватан унутрашњи регулаторни и надзорни режим (мониторинг) за спречавање прања новца. При томе, држава треба да обрати посебну пажњу на примењиве међународне стандарде, посебно на препоруке које је усвојила Радна група за финансијску акцију (ФАТФ, од енг. Financial Action Task Force - FATF) у погледу прања новца.

Ове одредбе имају за циљ јачање националних капацитета и међународну сарадњу у борби против финансирања тероризма и прања новца, омогућавајући ефикасније спровођење превентивних и репресивних мера у складу са међународним стандардима.

4. Конвенција о борби против трговине људима (2005)

Увај уговор, познат и као Конвенција Савета Европе бр. 197, отворен је за потписивање 16. маја 2005. године у Варшави.[333] Да би ступио на снагу, било је потребно да га ратификује најмање 10 држава, од којих су најмање 8 чланица Савета Европе. Након што је овај услов испуњен, Конвенција је ступила на снагу 1. фебруара 2008. године.[334]

У поређењу са другим међународним документима, Конвенција представља значајан искорак у области заштите жртава трговине људима и поштовања људских права. Важно је истаћи да је реч о правно обавезујућем инструменту који превазилази ниво препорука и минималних стандарда договорених у претходним међународним документима посвећеним овој проблематици.

Конвенција садржи прецизно дефинисане дужности и обавезне мере које државе потписнице морају предузети у циљу заштите жртава трговине људима. Тиме се постављају чвршћи стандарди и обавезе за државу, што доприноси ефикаснијој борби против трговине људима и пружа снажнију подршку и заштиту жртвама.

Конвенција је први међународни документ који експлицитно наглашава да је трговина људима облик кршења људских права и повреда достојанства и интегритета људског бића. Ова конвенција се залаже за свеобухватнију и ефикаснију заштиту жртава, која треба да буде у равнотежи са циљевима кривичног гоњења починилаца.

Осигурање и остваривање ефикасне заштите жртава омогућава прекид континуираног кршења њихових људских права, враћање достојанства и обнову поверења у људе и државне институције. Такође, елиминишу се услови који могу довести до поновне виктимизације. Заштита жртава која није условљена њиховом сарадњом или присилом на

[333] *Сл. гласник РС —Међународни уговори*, бр. 19/2009, www.mpravde.gov.rs/tekst/25660/konvencije-saveta-evrope.php.

[334] До средине маја 2025. г. Конвенција је сакупила 48 ратификација, од чега 40 од држава чланица СЕ и 8 од држава које нису чланице те организације. (Белорусија, Израел, Јапан, Канада, Мексико, САД, Света Столица, Тунис). Chart of signatures and ratification of Treaty 197, www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=197 (13 May 2025).

учешће у кривичном поступку, већ се заснива на поштовању њихових људских права и потреба, има значајне позитивне ефекте и на ефикасност кривичног гоњења починилаца.[335]

Поред тога, Конвенција промовише приступ усмерен на жртве, што подразумева пружање адекватне помоћи и подршке без обзира на њихову спремност да сарађују са властима. Ово укључује право на информисање, правну помоћ, медицинску и психолошку подршку, као и заштиту приватности и безбедности. Овакав приступ не само да доприноси опоравку и реинтеграцији жртава у друштво, већ и подстиче њихову добровољну сарадњу у процесуирању починилаца.

Један од кључних циљева Конвенције, предвиђен у члану 1, јесте заштита људских права жртава трговине људима. Конвенција настоји да успостави свеобухватан оквир за пружање заштите и помоћи жртвама и сведоцима, уз гарантовање равноправности пола. Поред тога, тежи се обезбеђивању ефикасне истраге и кривичног гоњења починилаца ових дела.

У члану 5, став 2, Конвенција предвиђа обавезу државе потписнице да успоставе и/или ојачају ефикасне мере и програме за спречавање трговине људима, што укључује:

- *Истраживање*, што подразумева спровођење студија и анализа ради бољег разумевања узрока, метода и последица трговине људима;
- *Информисање и кампање подизања свести*, то јест организовање јавних кампања које имају за циљ повећање свести о проблему трговине људима међу грађанима;
- *Едукацији*, односно увођење образовних програма који ће информисати и едуковати рањиве групе и шири јавност о ризицима и начинима превенције;
- *Социјалне и економске иницијативе,* односе се на развој програма који ће побољшати социјалне и економске услове, смањујући тако ризик од експлоатације;
- *Програме обуке,* који су посебно осмишљени а у које спадају тренинзи за особе које су изложене ризику од трговине људима и за стручњаке који се баве овим проблематиком.

У ширем смислу Конвенција се примењује на све облике трговине људима, укључујући:

- *Транснационалну и унутрашњу трговину,* без обзира на то да ли се злочин одвија преко међународних граница или унутар једне државе;
- *Са или без елемената организованог криминала* - Конвенција обухвата случајеве који укључују организоване криминалне групе, али и оне који не садрже такве елементе;

[335] Јовановић С., 2008, стр. 452.

- *Све жртве трговине људима,* што укључује све жртве без обзира на националност (домаћи или страни држављани), пол (мушкарци, жене) или узраст (деца). Посебна пажња посвећена је поштовању принципа недискриминације, равноправности полова и права детета.

Конвенција наглашава да заштита жртава не треба да буде условљена њиховом сарадњом у кривичном поступку. Уместо тога, фокус је на поштовању људских права и потреба жртава, што доприноси њиховом опоравку и реинтеграцији у друштво. Овај приступ такође има позитиван ефекат на кривично гоњење починилаца, јер повећава поверење жртава у институције и њихову спремност да добровољно сарађују.

Конвенција се посебно фокусира на заштиту жртава, а кључне одредбе налазе се у Глави III под насловом „Мере за заштиту и унапређење права жртава, којима се гарантује равноправност полова“. Дефинисани су члановима и то: у члану 10. Идентификација жртава; члану 12. Помоћ жртвама; члану 13. Време за опоравак и размишљање; члану 14. Дозвола боравка; члану 15, Надокнада штете и правна заштита; члану 16. Репатријација и повратак.

Такође, члан 28. Главе V „Истрага, кривично гоњење и процесно право” бави се заштитом жртава, сведока и лица која сарађују са судским органима.

Правилна идентификација жртава трговине људима је од суштинског значаја за пружање адекватне помоћи и заштите. Уколико идентификација изостане: жртве су ускраћене за права која им припадају; повећава се ризик од поновне виктимизације; кривични поступци могу бити ослабљени због недостатка кључних информација или сведока и на крају починиоци могу избећи правду.

Улога државних службеника у спровођењу поступка је веома битна. Конвенција наглашава да идентификацију треба да спроведе адекватно обучени државни службеници, укључујући: полицију; инспекцију рада; царину; имиграционе службе и особље амбасада и конзулата. Ови службеници често први долазе у контакт са жртвама и кључни су за њихову идентификацију.

Такође је од посебног значаја заштита током процеса идентификације где су државе обавезне да не удаљавају са своје територије особе за које постоји сумња да су жртве трговине људима док се процес идентификације не заврши.

Идентификација је независна од кривичног гоњења и не сме бити условљена сарадњом жртве са правосудним органима.

Током идентификације, жртвама се морају обезбедити одређена права, са посебном пажњом на децу.

Србија као потписница Конвенције у складу са преузетим обавезама формирала је Центар за заштиту жртава трговине људима који је основан 2003. године на иницијативу ОЕБС-а, и саставни је део Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

Центар је једини овлашћен за формалну идентификацију и приступ систему заштите. Полиција и други субјекти дужни су да, након првог контакта са потенцијалном жртвом, обавесте Центар ради идентификације.

Међутим у пракси, полиција често сама врши идентификацију и не упућује на све случајеве Центру. Упућују се само случајеви где постоји могућност подношења кривичне пријаве или је потребна сарадња жртве са органима гоњења.

Представници Центра и невладине организације указују на то да многе жртве нису идентификоване како треба, што им ускраћује права и заштиту истовремено дајући препоруке за унапређење система као што су:

- *Евалуација постојећег система*, са циљем идентификације пропуста и разлоге за њихово постојање;
- *Успостављање формализованих процедура и протокола*, који се односе на регулисање сарадње полиције са Центром и других субјектима;
- *Едукација релевантних служби*, обука радника центара за социјални рад, здравствене раднике и друге који могу доћи у контакт са жртвама;
- *Подизање свести јавности*, вршењем континуиране кампање информисања о проблему трговине људима;
- *Јачање сарадње са невладиним организацијама,* које пружају директну помоћ и подршку жртвама;
- *Међународна сарадња*, посебно у програмима репатријације, реинтеграције и процене ризика за безбедност жртава.[336]

Без адекватне заштите жртава и поштовања њихових права, борба против трговине људима неће бити ефикасна. Конвенција Савета Европе поставља јасне захтеве држава

[336] Николић-Ристановић В., 2004., стр. 222–223.

чланицама, које су преузеле обавезу да предузму све потребне мере за идентификацију, заштиту и помоћ жртвама као и одговорност да успоставе ефикасан и координисан систем који укључује све релевантне субјекте имајући у виду да подршка жртвама не сме бити условљена њиховом спремношћу да сарађују у кривичном поступку.

Имплементација ових мера доприноси: бољој заштити и опоравку жртава; ефикаснијем кривичном гоњењу починилаца; превенцији поновне виктимизације; јачању поверења у институције и правни систем.

Ова Конвенција представља значајан корак напред у међународним напорима за сузбијање трговине људима. Њена свеобухватност и фокус на заштити људских права жртава постављају више стандарде у односу на претходне међународне документе. Имплементација њених одреда доприноси не само заштити и подршци жртвама, већ и ефикаснијем кривичном гоњењу починилаца, што је кључни фактор у борби против овог облика криминала који озбиљно крши људска права.

3. Документи Европске уније

Документи Европске уније представљају акте за функционисање и развој ове јединствене наднационалне организације. Они су суштински важни за регулисање односа између држава чланица, формулисање заједничких политика и осигурање да све чланице делују у складу са основним принципима и вредностима Европске уније. Ови документи не само да одређују правац деловања Уније, већ и постављају темељ за њено проширење, унапређење унутрашњег тржишта, заштиту основних права и јачање спољне политике.

Документи Европске уније се могу поделити на правно обавезујуће и необавезујуће, у зависности од њиховог карактера.[337] Основни правно обавезујући документи су:

- Уговори као што су Уговор из Рима, Мастрихтски уговор и Лисабонски уговор, који дефинишу структуру, надлежности и механизме рада ЕУ;
- Уредбе, које се директно примењују у државама чланцима и имају снагу националног закона;

[337] *Vrste zakonodavstva EU-a*, Europska komisija, https://commission.europa.eu/law/law-making-process/types-eu-law_hr; Meškić Z., Samardžić D., 2012, str. 168-254; Borhart K.-D., 2013; Košutić B. P., 2014; Вукадиновић Р., Вукадиновић-Марковић Ј., 2020.

- Директиве, које обавезују државне чланице на постизавање одређених циљева, али им остварују слободу у начину имплементације;
- Одлуке, које се односе на специфичне субјекте и имају обавезујући карактер само за те адресе.

С друге стране, постоје и документи који имају саветодавну или политичку улогу, као што су:

- Препоруке и мишљења, који служе као смернице за деловање државе члана или институција ЕУ;
- Зелене и беле књиге, које представљају основе за дискусију и предлог будућих политика и законодавства.

Поред тога, Европска унија производи низ извештаја, стратегија и анализа које се користе за праћење и евалуацију спровођења политике у областима као што су животна средина, миграције, економска политика и борба против организованог криминала. Ови документи омогућавају транспарентност у раду ЕУ и подстичу јавну дебату и учешће грађана у процесима одлучивања.

Документи ЕУ имају посебан значај јер представљају механизме хармонизације законодавства државног члана, чиме се осигурава правна сигурност и равноправност унутар Уније. Они такође служе као инструмент за спровођење заједничких политика, попут заштите људских права, јачања економске кохезије и борбе против климатских промена.

На глобалном нивоу, документи ЕУ имају значајну улогу у обликовању односа са трећим земљама и међународним организацијама. На пример, трговински споразуми, уговори о сарадњи и декларације о људским правима често се базирају на принципима утврђеним у документима ЕУ.

Документи Европске уније представљају темељ на којем се гради целокупна архитектура ЕУ. Њихова правна јасноћа, транспарентност и способност да одговори на савремене изазове чине их незаменљивим алатом у процесу интеграције и постизања циља Уније. Они не само да одражавају основне вредности Европске уније, већ и доприносе њеној ефикасности и кредибилитету како унутар својих граница, тако и на глобалној сцени.

1. Директиве ЕУ о спречавању употребе финансијског система у сврхе прања новца

Како би се супротставила растућем утицају организованог криминала и заштитила интегритет финансијског система, Европска унија је 1991. године усвојила Прву директиву о спречавању употребе финансијског система у сврхе прања новца (91/308/ЕЕЗ).[338] Ова директива препознаје да прање новца има значајан допринос ширењу организованог криминала и сматра да је борба против прања новца један од најефикаснијих начина за сузбијање криминалних активности.

У члану 1. Директиве, јасно су дефинисане радње које, ако се предузимају намерно, представљају кривично дело прања новца:

- *Конверзија или пренос имовине*, ако лице зна да имовина потиче из криминалне активности или учешћа у таквој активности, свака конверзија или трансфер те имовине са циљем скривања или прикривања њеног незаконитог порекла сматра се прањем новца;
- *Сакривање или прикривање природе имовине.* Ово укључује скривање стварне природе, извора, локација, располагања, кретања или власништва над имовином за коју се зна да потиче из криминалних активности.

Дефиниција прања новца у Директиви преузета је из Бечке конвенције из 1988. године, која се бави незаконитим прометом опојних дрога и психотропних супстанци.

За разлику од ранијих приступа који су се углавном фокусирали на репресивне мере, ова директива уводи значајне превентивне мере:

- *Идентификација клијената:* Државе чланице обавезне су да осигурају кредитне и финансијске институције и идентитет својих клијената путем званичних докумената приликом успостављања пословног односа. Ово је посебно важно при отварању рачуна, штедних улога или коришћења сефова;
- *Праћење великих трансакција*, институције су дужне да примене посебне мере идентификације за сваку трансакцију која износи 15.000 евра или више, било да је реч о појединачној трансакцији или низу повезаних трансакција које заједно прелазе овај износ;

[338] О законодавним оквирима ЕУ у борби против прања новца: Mitsilegas V., Gilmore B., 2001, pp. 119-141; Mohamed S., 2002, pp. 66-79; Murphy C., 2024.

- *Пријављивање сумњивих активности*, кредитне и финансијске институције морају обратити пажњу на необичне или сумњиве трансакције и обавезне су да о њима обавесте надлежне органе, често путем националних финансијско-обавештајних јединица.

Директива предвиђа формирање Комитета за контакт, чија је улога:

- *Хармонизација примене,* има за циљ олакшавање усклађене имплементације Директиве у националном законодавству држава чланица;
- *Размена информација*, служи као форум за размену искустава, најбољу праксу и координацију између држава чланица;
- *Праћење развоја,* прати развој нових трендова у прању новца и предлаже измене и допуне Директиве када је то потребно.

Усвајањем ове директиве, Европска унија је поставила темеље за касније прописе у области спречавања прања новца и финансирања тероризма:

- *Друга директива (2001/97/ЕЦ),* је проширила обим примене на одређене нефинансијске професије и активности, као што су правници, рачуновође и нотари, који су такође обавезани да пријављују сумњиве трансакције;
- *Трећа директива (2005/60/ЕЦ),* је увела приступ заснован на процени ризика и ускладила прописе са препорукама Финансијске акционе радне групе (ФАТФ), глобалног тела за борбу против прања новца;
- *Четврта и Пета директива,* су даље пооштриле правила, посебно у вези са транспарентношћу стварног власништва над правним лицима и поверењима, као и увођењем регистара стварних власника.

Директива из 1991. године је по много чему била револуционарна. Она је препознала да се ефикасна борба против прања новца не може водити само кроз кривично гоњење починилаца након извршења дела, већ је неопходно увести превентивне мере које ће онемогућити или отежати криминалцима коришћење финансијског система за легализацију незаконито стечене имовине као сто су:

- *Улога финансијских институција*, има велики значај у откривању и спречавању прања новца, кроз обавезу проверавања својих клијената и њихових новчаних трансакција (KYC – Know Your Customer);
- *Међународна сарадња*, подстиче државе чланице на већу сарадњу у борби против прања новца, што је посебно важно с обзиром на прекограничну природу овог криминала;

- *Стандардизација прописа*, која је унапређена увођењем заједничких правила, директива је помоћ у хармонизацији законодавства држава чланица, смањујући могућности за искоришћавање правних празнина између јурисдикције.

Директива Савета из 1991. године представља значајан искорак у борби против прања новца на нивоу Европске уније. Увођењем превентивних мера и обавезивањем финансијских институција на активно учешће у спречавању ове појаве, постављени су темељи за ефикаснији и свеобухватнији приступ сузбијању финансијског криминала. Ова директива је послужила као модел за касније прописе и има трајни утицај на начин на који се финансијски систем штити од злоупотреба.

2. Директива Европског парламента и Савета (2001)

Директива Европског парламента и Савета из 2001. године, као допуна претходне Директиве из 1991. године, донела је значајне новине у области борбе против прања новца и организованог криминала.

Ова директива прецизније дефинише појмове кредитних и финансијских институција и проширује листу предикатних кривичних дела, чиме се подстиче ефикасност пријављивања сумњивих трансакција и унапређује међународну сарадњу у борбу против организованог криминала и финансирања тероризма. Посебно је значајно што су Директивом обухваћени мењачки послови и системи за пренос новца, с обзиром на њихову подложност злоупотребама у сврхе „прања новца“. Проширена је листа обвезника, модернизовани су облици сарадње, а пооштрен је режим надзора и контроле који сада обухвата и берзе, мењачнице и тржишта финансијских деривата.

Ови међународни документи имају изузетан значај за наше кривично законодавство. Наша држава је ратификовала већину ових аката, омогућавајући њихову непосредну примену. Прихватањем међународних норми, стандарда и обавеза које поставља међународна заједница у вези са третманом организованог криминала, Република Србија је приступила доношењу низа националних закона од суштинског значаја за превенцију овог облика криминалитета.Тако су законска решења наше земље хармонизована са међународним прописима у вези са овим глобалним проблемом.

Важно је напоменути да примери законодавне активности на међународном нивоу показују да се појам организованог криминала регулише законским нормама које се релативно широко дефинишу.

Додатно, у складу са препорукама Финансијске акционе групе (ФАТФ), наша земља је предузела кораке ка јачању правног оквира за борбу против прања новца и финансирања тероризма. Усвајањем Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма, унапређени су механизми за идентификацију сумњивих активности и побољшана је сарадња са међународним институцијама као што су Интерпол и Европол.

Хармонизација националног законодавства са међународним директивама и стандардима од суштинског је значаја у глобалној борби против организованог криминала. Ширењем дефиниције, проширењем листе обвезника и пооштравањем надзора, унапређују способност спречавање и сузбијање прања новца и повезаних криминалних активности.[339]

[339] Марковић М., Станојевић П., 2009, стр. 55.

Глава IV

ИНСТИТУЦИОНАЛНИ МЕЂУНАРОДНИ ОКВИРИ САРАДЊЕ ДРЖАВА У БОРБИ ПРОТИВ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

I. РАЗВОЈ ИНСТИТУЦИОНАЛНЕ САРАДЊЕ У БОРБИ ПРОТИВ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Историја људског друштва обележена је сложеним међународним односима, често основаним на конфликтима. У савременом контексту, све више се истиче важност сарадње између држава, међународних организација и других актера. Таква сарадња је кључна за напредак народа, држава и глобалне заједнице, као и за остваривање друштвених циљева.

Основни услов за опстанак и напредак сваке заједнице је безбедност. Из тога је произашла идеја о међународној полицијској сарадњи.[340] Њене корене налазимо још у периоду када су почели процеси индустријализације и модернизације. Ове промене донеле су са собом бројне друштвене последице, од којих је једна од најважнијих био пораст криминала у савременим друштвима. То је, са друге стране, изазвало потребу да се на те опасности и изазове адекватно одговори.

Идеја о међународној полицијској сарадњи појавила се пре више од два века, у контексту индустријализације и модернизације, што је довело до значајног пораста криминала у савременом друштву.[341] Понекад се указује да се о полицијској сарадњи може говорити већ од 1820-их година, с тим да се тврди да се она може документовано пратити последњих најмање 150 година.[342]

На крају XIX века, анархизам је представљао најозбиљнији облик криминала, који је претио владајућим монархијама у Европи и ујединио их у борби против ове опасности. У

[340] О разним нивоим и облицима међународне кривичноправне и полицијске сарадње: Balzer A. J., 1996; Gerspacher N., 2005, 413-434; Нешковић С., 2005, стр. 754-769; Lemieux F., 2010; Рељановић М., 2012, стр. 97-110; Уљанов С. 2013, стр. 271-289; Никач Ж., Јурас Д. 2015, стр. 283-302; Стојановић Гајић С., 2016; Ристовић С., 2019, стр. 153-175; Softić S., 2020; Црноглавац П., 2022, стр. 175-195, Đukić S., Đukić P., 2023, str. 56-58.

[341] Ibid.

[342] Gerspacher N., 2008, pp. 169-184.

том правцу, у Пруској је 1851-1866. године иницирана идеја о оснивању Полицијске уније немачких држава, са циљем сузбијања политичке опозиције.[343]

Такође, одржане су бројне међународне конференције које су се бавиле реформама казнених система, хуманизацијом санкција и сарадњом у сузбијању криминала. Прва анти-анархистичка конференција одржана је у Риму 1898. године, где је усвојена резолуција о оснивању националних јединица за борбу против анархизма, као и о полицијској сарадњи и размену информација.[344] Друга антианархистичка конференција одржана је у Санкт Петербургу 1904. године, када је усвојен „Тајни протокол за међународни рат против анархизма“.[345]

Након тога, потписана је Међународна полицијска конвенција у Буенос Ајресу 1905. године, а 1920. године усвојена је Конвенција о заштити друштва и полицијској сарадњи.

У Монаку је 1914. године одржан први конгрес Међународне судске полиције, на којем су разматрана питања као што су полицијске картотеке, екстрадиција и комуникација. Други конгрес, одржан у Бечу 1923. године, довео је до оснивања Међународне комисије криминалистичке полиције, а разматрана су питања везана за односе између националних полиција и борбу против међународног криминала.

Између два светска рата, одржано је неколико састанака ове организације, али је рад замро са почетком Другог светског рата.[346]

Након рата, 1946. године, у Бриселу је одржана прва послератна конференција, на којој су државе обновиле своје чланство и покренуле реформе организације.[347] Тиме су реформисана начела равноправности, универзалности и антикриминалне солидарности.

На конференцији у Бечу 1956. године основан је Интерпол под називом Међународна организација криминалистичке полиције - МОКП (енг. International Organization of Criminal Police - IOCP). Та организација је 1982. године код Организације Уједињених нација добила посебан статус. На јубиларној конференцији у Монаку, одржаној у новембру 2014. године, учествовала је и делегација Министарства унутрашњих послова Републике Србије.[348]

[343] Wright R. A. Miller M. J. A., 2005, pp. 795-798.
[344] Jensen R. N., 1981, pp. 323-347.
[345] Geifman A., 1995.
[346] Милићевић Б., 1929.
[347] Никач Ж., 2003, стр. 63-65.
[348] МУП РС, www.mup.gov.rs, 18.04.2015.

Правни оквир за рад и сарадњу у области полиције укључује норме и унутрашњег и међународног права. У Србији, важни унутрашњи извори обухватају Закон о полицији, Закон о кривичном поступку, прописе о међународноправној помоћи и Устав.

На међународном нивоу, важни извори су Повеља УН, резолуције, декларације, конвенције, уговори, меморандуми и други обавезујући акти. Основни актори у сарадњи су државе, полицијске агенције и међународне организације, како владина, тако и невладина. Кључни механизми сарадње укључују официре за везу, полицијске аташее и специјалне полицијске мисије.

Међународна сарадња у борби против организованог криминала спроводи се на три основна нивоа: билатералном, регионалном и универзалном (глобалном). Сваки од њих има своје специфичности, механизме и циљеве у јачању безбедности и ефикасном сузбијању криминалних активности.

Сва три нивоа сарадње – билатерални, регионални и универзални – међусобно се допуњују и представљају неопходан механизам у ефикасној борби против организованог криминала. Србија, као држава која тежи европским интеграцијама и глобалној безбедносној сарадњи, континуирано унапређује своје међународне партнерске односе у овој области.[349]

У наше време, сарадња на међународном нивоу, укључујући полицијску и правосудну, постала је од суштинског значаја за опстанак и развој друштва. Без ње, борба против криминала и постизање безбедности у заједницама били би знатно отежани. Сарадња је предуслов за миран суживот различитих народа и култура, а реализује се у свим сферама друштвеног живота.

Међународна полицијска сарадња представља основ за кривичноправну сарадњу и помоћ. Ова сарадња се развија на билатералном, регионалном и универзалном (глобалном) нивоу, с акцентом на борбу против криминала. Интерпол, као глобална организација, има водећу улогу у сузбијању организованог криминала. На европском нивоу, Европол је главна организација у овој борби, док у региону Западног Балкана сарадњу предводи СЕЛЕЦ, уз подршку других механизама.

[349] Нешковић С., 2005, стр. 754-769.

II. БИЛАТЕРАЛНА САРАДЊА

На билатералном нивоу, сарадња се остварује углавном путем споразума између суседних држава и међународних организација.

Србија има развијену међународну сарадњу, не само са Интерполом и Европолом, већ и другим организацијама.

У ужем смислу, билатерална сарадња је она која се остварује између две државе путем међусобно закључених споразума, меморандума или протокола, што омогућава директну и оперативну сарадњу у области сузбијања криминала, размене информација, формирања заједничких истражних тимов, екстрадиције осумњичених, унапређења обуке кадрова и др.

Посебно значајна је сарадња са државама из некадашње Југославије, као и са земљама у окружењу, глобалним силама попут САД и Русије, али и са другим важним државама, као што су Немачка, Италија, Француска, Израел итд.

Србија активно учествује у раду бројних међународних организација, што је од виталног значаја услед пораста организованог криминала, тероризма и корупције.

Ако имамо у виду последице ратних конфликата, нерешен статус Косова и Метохије, као и транзицију, онда је јасно да Србија мора интензивно да јача билатералну и мултилатералну сарадњу у борби против организованог криминала, тероризма и корупције, како би обезбедила стабилност, правну сигурност и испунила критеријуме за чланство у Европској унији. Процес придруживања Европској унији поставља додатне захтеве на политичком, економском и безбедносном пољу, што укључује и сарадњу у борби против свих видова организованог криминала, у циљу побољшање безбедности на свим нивоуима.

Билатерални споразуми представљају важан инструмент у међународним односима и правној сарадњи између држава, нарочито када се ради о екстрадицији и међународној правној помоћи. Ови споразуми су двострани међудржавни уговори који регулишу питања сарадње у правним и кривичним стварима између две државе. Због своје природе они имају одређене специфичне предности и недостатке, о којима ће више речи бити касније.

Србија је потписница многих билатералних уговора у кривичноправним стварима, као и великог броја споразума који имају за циљ супротстављање свим видовима криминалитета, који се тичу Међународне полицијске сарадње. Укупан је потписано око 50 билатералних споразума и других међународних правних аката између Министраства

унутрашњих послова Републике Србије са одговарајућим институтцијама других земаља. Такође је од стране Министарства потписано 19 мултилатералних споразума са међународним организацијама.[350]

1. Пружање међународне правне помоћи

Међународна правна помоћа обухвата читав низ специфичних аспеката међународне сарадње између држава у правним и кривичним стварима. Постоје четири главна облика међународне правне помоћи који се користе у правним процедурама:

1. Изручење окривљеног или осуђеног. То је назив за процес у којем једна држава предаје осумњичену или осуђену особу другој држави ради вођења кривичног поступка или издржавања казне. Изручење се обично врши на основу билатералних или мултилатералних споразума о екстрадицији.

2. Преузимање и уступање кривичног гоњења. Ту се ради о ситуацији када једна држава прихвата да води кривични поступак против особе која је оптужена за кривична дела која су се извршена на територији друге државе. Ова помоћ може укључивати и пренос кривичног гоњења у случајевима када није могуће провести процес у земљи где је кривично дело почињено. На пример, када је држава А оптужила особу за кривично дело које је извршено на територији државе Б, али је оптужени пребегао у државу В, држава В може преузети гоњење ако је то договорено између наведених држава;

3. Извршење кривичне пресуде. Овај облик међународне правне помоћи односи се на ситуацију када држава у којој осуђени односно потражени издржава пресуду друге државе. Ова помоћ укључује издржавање казне или извршење одлуке суда који је донела нека друга држава на чијој је територији извршено кривично дело за које је донета правоснажна пресуда. Тако, ако држава А осуди некога на казну затвора, а он пребегне у државу Б, онда Б може бити дужна да изврши казну издржавања окривљеног на основу међународних договора;

4. Остали облици међународне правне помоћи. Ова категорија обухвата све друге врсте помоћи које се могу договарати између држава, као што су размена правних докумената, саслушање сведока, анализа и сарадња у прикупљању доказа. На пример, када се врши

[350] Међународни споразуми, Министраства унутрашњих послова РС, https://www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/dokumenti/medjunarodni%20sporazumi

размена информација о криминалним истрагама или прикупљање и размена материјала који може бити користан за истрагу у другој држави.[351]

Ови облици међународне правне помоћи важни су за ефикасну борбу против организованог криминала, тероризма и других транснационалних кривичних дела. Савремени правни системи се све више ослањају на овакву сарадњу како би обезбедили поштовање закона у глобалном контексту.

У Републици Србији Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима у члану 3. регулише процедуру и обавезе државе у пружању међународне правне помоћи у кривичним и другим правним поступцима. Овај члан одређује када и у којим случајевима држава може и мора пружити правну помоћ другим државама или међународним институцијама као што је:

1. Међународна правна помоћ у кривичним поступцима, која се тиче кривичних дела која су у надлежности суда државе молиље. Међународна правна помоћ може се пружити када је кривично дело које се истражује или процесуира у надлежности суда државе која тражи помоћ. Ово се односи на случајеве када је кривично дело почињено или је у процесу у једној држави, а друга држава тражи помоћ у прикупљању доказа, извршењу налога или другим правним радњама. На пример ако држава А истражује организовани криминал, а осумњичени је пребегао у државу Б, држава А може затражити помоћ од државе Б у смислу прикупљања и достављања доказа и/или екстрадиције осумљиченог;

2. Међународна правна помоћ у поступцима управних органа, огледа се кроз помоћ у случајевима када је дело кажњиво према законима обе државе. У овом случају, међународна правна помоћ може бити пружена у управним поступцима који се односе на дела која су кажњива према законима државе која затражи помоћ, као и државе која је замољена. Помоћ се може тражити ако се одлуке из управног поступка могу користити као основа за покретање кривичног поступка. Примера ради ако управни орган у држави А донесе одлуку која се односи на нелегалну трговину, а такво дело је кажњиво и у држави Б, држава А може затражити помоћ од државе Б да се одлука из управног органа користи као основа за покретање кривичног поступка;

[351] Облици међународне правне помоћи прецизирани су чл. 2 Закона о међународној правној помоћи у кривичним стварима, *Сл. гласник РС*, бр. 20/2009, https://pravno-informacioni-sistem.rs/sgrs/ skupstina/ zakon /2009/20/1/reg.

3. Међународна правна помоћ по захтеву међународних институција, огледа се у помоћи која се пружа по захтеву међународних институција, таквих као што су:

- Међународни суд правде (eng. International Court of Justice - ICJ);

- Међународни кривични суд (eng. International Criminal Court - ICC);

- Европски суд за људска права (eng. European Court of Human Rights - ECtHR);

- Друге међународне институције које су основане на основу међународних уговора, које је Република Србија потврдила.[352]

Када Међународни суд правде или Међународни кривични суд издају захтев за сарадњу или помоћ у правним питањима која укључују државу Србију, она има обавезу да испуни те захтеве у складу са међународним правом. Ова врста сарадње је есенцијална за борбу против транснационалног криминала и обезбеђивање правде у глобалном контексту.

Међународна правна помоћ подразумева правну сарадњу између држава у разменама информација, достављању судских аката, прикупљању доказног материјала и другим правним аспектима који се односе на криминалне истраге. С тим у вези, билатерални споразуми о међународној правној помоћи дефинишу стандарде за сарадњу, као и механизме за решавање спорова који могу настати током поступка.

2. Билатерална сарадња на основу Конвенције о полицијској сарадњи у Југоисточној Европи (2006)

Билатерална полицијска сарадња у Југоисточној Европи, заснована на међународним конвенцијама, је битни елемент у борби против организованог криминала, који не познаје националне границе.[353] Организовани криминал у савременом свету све више поприма глобални карактер, што значи да криминалци, жртве, као и роба, често прелазе државне границе. То поставља велики изазов за државе, јер је потребно да сарађују како би ефикасно спречиле и сузбиле овај проблем. Међународна полицијска сарадња је од виталног значаја, а она се реализује кроз:

- Билатералне и регионалне споразуме о полицијској сарадњи, који омогућавају директну сарадњу између две или више земаља, као и брже реаговање у решавању конкретних криминалних случајева.

[352] Ibid. Члан 3, Вршење међународне правне помоћи.
[353] Више о полицијској сарадњи у Југоистичној Европи: Никач Ж., Јурас Д. 2015, стр. 283-302.

- Мултилатералну сарадњу преко Европола, која се фокусира на европске земље и пружа правни оквир за координацију полицијских активности.

- Глобалну сарадњу преко Интерпола, која омогућава координацију између земаља у области размене информација и праћења криминалаца.[354]

Ова сарадња између држава заснива се и регулисана је националним прописима и међународним конвенцијама. Правни оквир за полицијску сарадњу представља комбинацију унутрашњих правних аката, као што су закони и подзаконски акти, и међународних споразума који имају правну снагу. Државе дефинишу свој оквир сарадње на основу својих националних закона, док међународни документи пружају универзалне и регионалне принципе и начела која воде овај процес.

На међународном нивоу, најзначајнији правни основи сарадње су међународни уговори, који су обавезујући за државе чланице. Сарадња може бити билатерална, која укључује две земље, регионална, која обухвата више земаља из једног региона, или универзална, која подразумева глобалну сарадњу.[355]

Такви различити облици сарадње омогућавају државама да брже и ефикасније реагују на транснационални организовани криминал, укључујући проблеме као што су трговина људима, наркотицима, оружјем и борбу против тероризма.

Конвенција о полицијској сарадњи у Југоисточној Европи потписана је 5. маја 2006. године у Бечу,[356] а међу земљама потписницама налазе се Албанија, Босна и Херцеговина, Молдавија, Румунија, Северна Македонија, Србија и Црна Гора. Овај међународни уговор израђен је као резултат потребе за јачањем и побољшањем полицијске сарадње у региону, како би се ефикасније одговорило на заједничке безбедносне изазове, укључујући и транснационални криминал. Основни циљеви Конвенције су усмерени на подршку регионалним напорима за сузбијање организованог криминала и других међународних безбедносних претњи које превазилазе границе држава.

Ова Конвенција се, између осталог, усаглашава са стандардима Европске уније, а неке земље чланице ЕУ биле су активно укључене у њену припрему. То је омогућило да овај правни акт буде у складу са начином сарадње који већ постоји унутар ЕУ. Сарадња између

[354] Суштински исту, али ипак донекле другачију класификацију види код Спасић Д., Липовац М. 2011, стр. 161.

[355] Никач, Ж., 2003.

[356] Више: Спасић Д., Липовац М. 2011, стр. 161-172.

држава потписница заснива се на принципима међусобног поверења, правне сигурности и усклађености са европским прописима и стандардима, све у циљу јачања ефикасности у борби против транснационалног организованог криминала.

Конвенција обухвата и циљеве дефинисане Сарајевском декларацијом из фебруара 2006. године, која се односи на безбедност граница у Југоисточној Европи. Основне претње које су идентификоване у региону и које су предмет ове сарадње су прекограничне безбедносне претње и различите форме међународног криминала. У складу с тим, полицијска сарадња предвиђена овим документом усмерена је на превенцију, откривање и истрагу кривичних дела која имају прекогранични карактер.

У оквиру оперативне сарадње, Конвенција прописује различите мере и механизме за заштиту података, као и категоризацију њихове поверљивости. Такође, предвиђена је и организација заједничких истражних тимова који ће радити на решавању конкретних случајева и на унапређењу координације између полицијских органа земаља потписница. Ове мере треба да обезбеде бољу сарадњу и убрзају процесе у борби против криминала, како би се обезбедила безбедност и стабилност у региону.

Конвенција предвиђа низ мера које имају за циљ побољшање сарадње између држава потписница. Прва мера односи се на размену информација и унапређење комуникације између полицијских органа. Ово подразумева међусобно обавештавање о подацима који се тичу појединачних случајева и повезаних осумњичених лица, уз поштовање заштите личних података.

Друга група мера усмерена је на сарадњу током полицијских операција и истрага. Ова сарадња има за циљ превенцију криминала, као и откривање и истрагу кривичних дела која имају прекогранични карактер. То обухвата заједничке активности као што су размештање полицијских снага на граничним подручјима, спровођење програма за превенцију криминала, као и редовне састанке на којима се дефинишу заједничке стратегије, операције потраге, патролирање и размена података. Такође, веома је важна и обука полицијских кадрова.

Сарадња по захтеву реализује се преко органа за спровођење закона сваке државе, који су дефинисани њиховим националним законодавством. Поред тога, Конвеницција предвиђа оснивање националних централизованих јединица, које ће бити одговорне за координацију и размену информација између земаља потписница. Размена информација између

уговорних страна обухвата неколико важних аспеката. Државе размењују податке о лицима која су укључена у криминалне активности, као и о њиховим повезаностима и везама са осумњиченима. Такође, делотворно се размењују информације о структурама криминалних организација, као и о њиховим методама деловања и образцима понашања.

Размена обухвата и податке о кривичним делима која су у фази припреме, као и о кривичним делима која су већ извршена. Ово подразумева информације о месту и времену када су злочини извршени, као и о типу дела. Државе такође размењују детаље о жртвама и о њиховој имовини која је оштећена у тим делима, као и о другим значајним околностима које прате кривичне радње.

Такође, размена информација обухвата нове облике и методе прекограничног криминала, као и резултате истрага у области криминологије. У оквиру те сарадње размењују се и обавештајни подаци, као и узорци предмета или имовине која је била коришћена у извршењу кривичних дела, или која је настала као последица тих дела. Важно је да размењене информације буду заштићене на начин који је у складу са националним законодавствима.

Конвенција такође предвиђа да се размена информација може вршити и без претходних формалних захтева, а све у циљу што боље координације међу државама. Размена информација о криминалним претњама и трендовима треба да се обавља редовно, бар једном годишње, како би се на правовремен начин деловало против појављујућих криминалних активности.

Један од посебних аспеката сарадње тиче се размене информација и обавештајних података који се односе на илегалан прелазак граница и кријумчарење људи. Ова сарадња обухвата информације о миграционим кретањима, структурама и обиму кретања, могућим дестинацијама и миграционим правцима, као и начину на који се организује кријумчарење.

Конвенција дефинише специфичне облике сарадње у борби против криминала, који укључују различите координисане активности између уговорних страна на билетералном нивоу, усмерене на ефикасну истрагу кривичних дела која имају прекогранични карактер. Ове активности обухватају:

- *Хитне потраге.* Оне су карактеристичне за ситуације када је потребно брзо деловање да би се лоцирала особа или имовина која је у опасности, посебно у случајевима где би одлагање могло отежати или онемогућити истрагу;

- *Прекограничне присмотре.* Тиме се омогућава полицијским органима једне државе да врше надзор или патролу на територији друге државе, како би прикупили доказе или спречили криминалне активности које прелазе границе;
- *Контролисане испоруке*. Ради се о методу који омогућава праћење и контролисање илегалних пошиљки (попут дроге или оружја) док прелазе државне границе, са циљем идентификације и хапшења чланова криминалних мрежа;
- *Тајне истраге.* У неким случајевима, приступа се спровођењу тајне истраге. Такве мере обухватају истражне радње које се спроводе у тајности, када је неопходно прикупити обавештајне податке о криминалним организацијама, без да се наруши безбедност самих истражних радњи;
- *Пренос и поређење ДНК профила и другог идентификационог материјала.* Државе сарађују у размени биометријских података као што су ДНК профили, отисци прстију и други идентификациони подаци, који помажу у идентификацији осумњичених, жртава или места злочина;
- *Техничке мере за унапређење прекограничне сарадње.* Овај сегмент односи се на коришћење технологије и техничких алата, као што су сигурни комуникациони канали и специјализоване базе података, који омогућавају бржу и ефикаснију сарадњу између полицијских агенција различитих држава.

Ове конкретне и координисане активности омогућавају јачу и бржу реакцију на организовани криминал који се шири изван граница појединих држава, чинећи борбу против њега ефикаснијом и повезанијом.

1. Хитне потраге

Хитна потрага, према члану 13. Конвенције о полицијској сарадњи у Југоисточној Европи[357] спроводи се на основу билатералног споразума у случајевима када је неопходно наставити гоњење осумњиченог лица затеченог у чину извршења кривичног дела на територији друге уговорне стране, и то без претходног одобрења те државе.

Ова мера се примењује када није могуће обавестити органе за спровођење закона друге државе због техничких разлога или ако они нису у могућности да стигну на време да

[357] Чл. 13 Закона о потврђивању Конвенције о полицијској сарадњи Југоисточне Европе, Хитне потраге, *Сл. гласник РС*, бр. 70/2007, www.podaci.net/_z1/2117756/K-psjevr03v0770.html.

преузму гонјење. Такође, овај поступак важи и када лице побегне из притвора или док је издржавало казну лишавања слободе.

Билатерални уговори између држава прецизирају која кривична дела захтевају хитну потрагу. У неким случајевима, ови уговори садрже детаљан списак таквих дела или их проширују на све кривичне активности које захтевају екстрадицију. Хитна потрага може се спроводити на територији друге државе или током преласка границе, без временских или просторних ограничења. Гоњење се врши искључиво на копненим и воденим границама.

Из оперативног угла, службена лица која учествују у гоњењу, ступају у контакт са органима за спровођење закона на територији земље где се врши хитна потрага, одмах по преласку границе. Иако немају право да лишавају слободе осумњиченог, могу га задржати све док локални органи не потврде његов идентитет или га ухапсе.

Службена лица која учествују у гоњењу обавезна су да се придржавају закона земље у којој раде, и дужна су да носе одговарајућу униформу, траке или ознаке на возилима. Могу носити своје службено оружје, али се оно може користити само у случају легитимне самоодбране. Током спровођења потраге, забрањено им је улазити у приватне домове или на места која нису доступна јавности.

Ако лице које су ухапсили надлежни органи није држављанин државе на чијој територији је ухапшено, односно државе која је предузела хитне мере, оно мора бити пуштено на слободу најкасније шест сати након хапшења, осим ако је у том року поднет званичан захтев за привремено хапшење у оквиру поступка екстрадиције.[358] Важно је да буде обезбеђена идентификација службених лица која су учествовала у гоњењу и да се поштују сви правни оквири заштите података.

2. Прекогранична присмотра

Прекогранична присмотра је специфичан облик сарадње у оквиру кривичне истраге који се уређује билатералним споразумима између држава. Ова врста сарадње омогућава да службена лица једне од уговорних страна, која током истраге прате осумњичену особу за коју се сматра да је учествовала у кривичном делу које може довести до екстрадиције, наставе присмотру на територији друге уговорне стране, али само уз претходно одобрење

[358] Ibid. члан 13, став 6.

те државе. Ова мера стога не може бити спроведена без претходног пристанка друге државе, која мора дати сагласност за овај поступак.[359]

Прекогранична присмотра заснива се на члану 14. Конвенције,[360] који прави разлику између два типа присмотре:

- *Нормална или обична присмотра* – спроводи се након што је добијено одговарајуће одобрење на основу захтева за помоћ;

- *Ургентна или хитна присмотра* – омогућава да се настави са присмотром на територији друге државе без претходног одобрења, у случајевима када постоји посебна хитност.

За спровођење прекограничне присмотре, потребно је попунити одговарајући формулар (писмо захтев за вршење прекограничне присмотре), који мора бити што прецизнији, посебно у погледу података о службеним лицима, оружју, возилима и техничкој опреми. Такође, важно је усагласити комуникацију, техничку опрему и процедуре између полицијских служби које спроводе прекограничне операције.

Држава која планира прекограничну присмотру дужна је да што пре обавести другу државу којој је упућен захтев. Опште правило је да се сви захтеви шаљу централној националној јединици. Такође, информације о правилима која се односе на полицијске службенике који спроводе прекограничне операције на територији одређене државе морају бити лако доступне.

Познавање правилника о прекограничним операцијама, укључујући и правила других земаља, редовно се промовише кроз заједничке обуке између суседних држава, како би се обезбедила ефикасност и координација у спровођењу ових операција.

Из оперативног и процедурног аспекта, сви принципи и правила која се примењују приликом спровођења хитне потраге важе и за рад службених лица током прекограничне присмотре. То укључује заштиту права осумњичених, као и поштовање законодавства државе на чијој територији се спроводи ова активност. Службена лица која учествују у овом поступку дужна су да се повинују прописима и законима земље у којој раде, уз поштовање правила о заштити података и приватности.[361]

[359] Спасић Д., Липовац М., 2020.

[360] Чл. 14 Конвенције о полицијској сарадњи Југоисточне Европе, *Сл. гласник РС*, бр. 70/2007, www.podaci.net/_z1/2117756/K-psjevr03v0770.html.

[361] Ibid. члан 14, став 5.

Овај облик сарадње је веома значајан у борби против организованог криминала, јер омогућава да се активности које захтевају праћење осумњичених и њихових повезаности са криминалним мрежама наставе, чак и када су државне границе препрека за ефикасну истрагу. Прекогранична присмотра доприноси ефикасности међународне полицијске сарадње, посебно у ситуацијама када је потребна координација између различитих правосудних система и институција.

3. Контролисана испорука

Контролисана испорука представља специфичан правни механизам у борби против међународног криминала, који се примењује на основу билатералних споразума између држава.[362]

Ова мера се најчешће користи у истрагама које се односе на озбиљне криминалне активности као што су трговина наркотицима, оружјем, експлозивима или другим нелегалним предметима. Процес контролисане испоруке омогућава надлежним органима да прате и контролишу испоруке нелегалних пошиљки и изван националних граница, чиме се даје могућност да се разоткрију организоване криминалне мреже и идентификују њихови чланови.[363]

Пре него што се започне са контролисаном испоруком, мора бити испуњено неколико услова за њено спровођење која се односе на:

- *Кривична дела која захтевају контролисану испоруку.* Држава која подноси захтев мора доказати да се ради о кривичним делима која укључују озбиљне преступе као што су кријумчарење наркотика, оружја, акцизне робе, фалсификованог новца и др. Контролисана испорука се користи само када би без ових мера идентификација преступника или путовање нелегалног терета било готово немогуће;

- *Захтевање и обавештавање.* Држава која упућује захтев мора унапред обавестити другу државу о намери да спроведе ову меру. Уколико је потребно, овај захтев може бити упућен и у ситуацијама када постоји велика хитност, али обавештавање мора бити извршено што је пре могуће.

[362] Ibid, члан 15.
[363] Бејатовић, С., 2015, 19–38.

Процес и реализација контролисане испоруке подразумева низ корака који се морају пажљиво координисати између држава што подразумева:

- *Управљање испоруком.* Када пошиљка прелази границу, држава која је поднела захтев преузима контролу над испоруком, чиме се спречава било какво прекидање контроле. Након што пошиљка пређе границу, она се прати до самог краја испоруке, све до тренутка када се чланови организоване криминалне групе идентификују и ухапсе;

- *Координација и комуникација.* Током трајања операције контролисане испоруке, државе морају бити у сталном контакту како би се осигурало да су све активности у складу са споразумом и националним прописима. Ово укључује и техничке аспекте, као што су употреба савремене опреме за праћење и комуникацију.

Приликом спровођења контролисане испоруке мора се водити рачуна о ограничењима и безбедносним аспекти националних законодавствима држава преко којих се врши ова мера а она се односе на:

- *Обезбеђење сигурности.* Контролисана испорука може бити прекинута ако постоји опасност по безбедност људи или здравље, као и ако постоји опасност за имовину. У тим случајевима, мере се прекидају како би се избегле потенцијално опасне ситуације;

- *Хапшење и задржавање лица која су праћена у контролисаној испоруци:* Уколико су лица која су праћена у испоруци била ухапшена, она могу бити задржана на разговору, без обзира на њихово држављанство. Међутим, ако за таквим лицима постоји захтев из кога произилазе правне обавезе које се односе на екстрадицију, надлежни органи државе која је извршила хапшење у обавези је да поступи по захтеву државе потражиоца и да им таква лица испоручи.[364]

Уколико се затражи екстрадиција ухапшених лица, они се могу задржати само ако су поднети одговарајући захтеви од стране локалних органа за привремено хапшење. Ако није поднет захтев за екстрадицију, ухапшено лице мора бити пуштено на слободу најкасније шест сати након хапшења.

Контролисана испорука је важна мера у борби против међународног криминала, јер омогућава да се праћење и сузбијање криминалних активности које превазилазе границе држава одвија координисано.

[364] Чл. 15 Конвенције о полицијској сарадњи Југоисточне Европе, *Сл. гласник РС*, бр. 70/2007, www.podaci.net/_z1/2117756/K-psjevr03v0770.html.

4. Тајне истраге (прикривени иследник)

Тајне истраге су посебна мера у међународној полицијској сарадњи на билатералном нивоу који се користи за истраживање кривичних дела која захтевају дубље и прикривене методе због сложености истраге. Ова мера је регулисана чланом 16. Конвенције о полицијској сарадањи Југоисточне Европе и спроводи се на захтев једне од уговорних страна, уз поштовање националног законодавства земље која спроводи ову меру.[365]

Принцип примене тајних истрага је да се поступа у складу са прописима који дозвољавају распоређивање службених лица у својству прикривених иследника. Овај тип истраге користи се искључиво у ситуацијама када истрага на било који други начин не би била могућа или би била изузетно отежана, као што су сложене мреже организованог криминала, тероризам или други облик високог ризика који захтева дубље уплитање у криминалне активности организоване криминалне групе.

Прикривени иследник је лице које је из реда полицијских службеника, а у изузетним ситуацијама моће бити и из реда грађана. Његово деловање је у потпуној тајности и може бити ангажовано за извођење контролисаних куповина, праћење кривичних активности или добијање информација о структури и начину рада организоване криминалне групе. Идентитет ових лица не може бити откривен, чиме се гарантује њихова безбедност и тајност током целог процеса.

Прикривени иследници добијају сву неопходну помоћ у виду логистике, опреме и заштите како би обезбедио успешан исход истраге. Ова подршка укључује безбедност у најтежим и најопаснијим ситуацијама, као и приступ специјализованој опреми која је неопходна за снимање и сакупљање доказа.

Један од основних принципа ових истрага је да прикривени иследници раде у тесној сарадњи са службеним лицима друге државе, која обављају истражну активност на њеној територији, овде се мисли на међународу сарадњу у размени и пружању правне помоћи прикривених иследника. Свака активност која се спроводи мора бити усаглашена са националним законодавством и о њој морају бити периодично извештавани локални органи.

[365] Ibid, члан 16.

Након завршетка истраге, идентитет службеног лица које је учествовало у овим активностима треба да остане тајна, чиме се осигурава његова безбедност и интегритет. У противном, то лице или њему блиске особе могли би бити жртве освете криминалаца или/и то лице више не би могло бити инфилтрирано у криминалне структуре односно не би могло бити на други начин коришћено као прикривени иследник.

Један од кључних аспеката тајних истрага је заштита идентитета прикривених иследника. Након завршетка мисије, држава која је организовала ову активност мора да предузме све мере како би осигурала да њихов идентитет остане скривен. У случају да ова лица буду разоткривена, државе морају обезбедити њихову безбедност и по завршетку истраге.

Тајне истраге имају посебно важну улогу у сузбијању организованог криминала. Овај облик истраге се користи за истраживање најтежих и најсложенијих организованих криминалних мрежа, као што су трговина наркотицима, оружјем, људима, као и за разоткривање терористичких активности. Примена прикривених метода омогућава да се добију витални докази који би иначе били недоступни или практично немогући за добијање традиционалним методама истраге.

Национални законодавни оквири и међународни споразуми имају кључну улогу у регулисању ових активности. Међународни уговори омогућавају сарадњу између полицијских агенција и правосудних органа из различитих земаља, чиме се ствара правни оквир за извођење оваквих операција. При том, заштита права осумњичених и поштовање људских права мора бити на првом месту, како би се избегле злоупотребе у циљу очувања људских права и слободе грађана.

Правилно извођење ове мере захтева добру координацију, стриктну примену националних и међународних закона, као и потпуну заштиту идентитета и безбедности учесника у овим сложеним и ризичним операцијама.

5. Екстрадиција

Један од најзначајнијих, облика међународне правне помоћи који се одвија на билатералном нивоу је екстрадиција.[366] Двострани споразуми о екстрадицији омогућавају

[366] Екстрадиција је „процес где једна држава, по захтеву друге државе, предаје појединца који је оптужен за за кривично дело у држави која тражи изручење“. Woods R. H. Jr., 1993

државама да утврде услове и процедуре под којима ће се екстрадиција обавити. Постоје документовани докази о томе да су државе закључивале такве уговоре још у далекој прошлости.[367]

Екстрадиција или изручење је формалан правни поступак којим једна држава предаје лице другој држави у сврху кривичног гоњења или извршења казне.[368]

Ближе гледајући, она се дефинише као поступак у којем надлежни органи једне државе предају лице другој држави, након што је спроведен прописан правни процес и донета одлука о њеном одобравању. Циљ екстрадиције је да се лице које је осумњичено или осуђено за кривично дело преда судским властима државе која захтева изручење, ради наставка кривичног поступка или извршења већ изречене казне.[369] Овај процес представља важан механизам међународне правне сарадње, који омогућава да се осумњичени или осуђени појединци, који су побегли са територије једне државе, могу процесуирати или казнити и у другој држави.

У правном контексту, екстрадиција се може дефинисати као радња међудржавне правне помоћи која подразумева трансфер кривично гоњене или осуђене особе са подручја једне државе на подручје друге државе ради суђења или извршења казне. Ова држава потом преузима одговорност за процесуирање особе или за извршење кривичне санкције коју је изрекао њен суд.[370]

Екстрадиција представља облик међународне правне помоћи у кривичним стварима, који је регулисан одговарајућим унутрашњим прописима сваке државе. У Републици Србији, како смо већ навели овај поступак је уређен Законом о међународној правној помоћи у кривичним стварима у члану 2. дефинише изручење окривљеног или осуђеног као један од главних облика међународне правне помоћи.

Питање екстрадиције, односно, гледано из другог угла, давања азила, је у тесној вези са државном сувереношћу, како се (од латинског superanus, највећи, најјачи) назива својство државне власти да је доминантна на односној територији, таква да је у стању да наметне

[367] Најранији сачувани споразум о екстрадицији потиче из око 1280. г. пре н.е. Реч је о чувеном уговору између египатског фараона Рамзеса II и хетитског цара Хатушила III. који у својих 18 чланова предвиђао, између осталог, враћање (изручење) људи који су учинили кривична дела на територији друге државе уговорнице. Woods R. H. Jr., 1993; Кривокапић Б., 2007, 16-18.

[368] Шкулић М., 2011.

[369] Шкулић М., 2022, 511.

[370] Krapac D., Birin V., 1987, str. 7.

своју вољу свим другим субјектима и искључи мешање сваке друге власти.[371] Као суверена јединка држава има право да пружи уточиште (азил) странцима и лицима без држављанства која се налазе на њеној државој територији, тачније под њеном влашћу. И то је неспорно кроз читаву историју.[372] У том смислу право на азил и екстрадиција су две стране исте медаље.[373]

Оно што нас овде занима је чињеница да је једна од надлежности које према међународном праву поседује држава, њена територијалну надлежност.[374] Она се своди на то да свака држава има право да остварује своју надлежност над лицима која се налазе на њеној територији. То значи да држава нема начелну правну обавезу да странце који се налазе на њеној територији изручи другој држави, осим ако постоји правни основ за то. И заиста, пракса показује да је то да ли ће држава у конкретном случају одобрити и извршити екстрадицију често зависи не само од правних, већ и од политичким момената.[375]

Међународно право не прописује обавезу изручења, али државе могу да се обавежу на овакав поступак кроз различите правне основе и нивое сарадње.[376]

6. Други аспекти билатералне сарадње

Конвенција о полицијској сарадњи у Југоисточној Европи у Поглављу II („Заједничка сарадња и прекограничне операције потраге“) регулише конкретне аспекте међународног сарадње и регулисања активности органа за спровођење закона на билатералном нивоу. Оно дефинише поступке и мере које уговорне стране треба да предузму ради ефикасног заједничког деловања у борби против криминала, а обухвата следеће области:

- Заједничка сарадња и прекограничне операције потраге;
- Заједнички истражни тимови;
- Мешовите патроле дуж државне границе;
- Сарадња у заједничким центрима;
- Заштита података, поузданост информација и њихове службене категорије.

[371] О проблему суверености држава види низ врло занимљивих радова у зборнику: Костић А., 2019.
[372] Више: Кривокапић Б., 2022, стр. 261-282.
[373] Пауновић М., Кривокапић Б., Крстић И., 2023, стр. 162-166.
[374] Најпростије речено, држава има: 1) персоналну, 2) територијалну и 3) универзалну надлежност (надлежност у интересу међународне заједнице). Кривокапић Б., 2017, стр. 307-312.
[375] Илић А., 2024, 375-393
[376] Jansson J., 2020, p. 40.

Конвенција уређује ове аспекте сарадње са циљем да се обезбеди правна основа за заједничко деловање и обезбеђење узајамног поверења међу уговорним странама. Институционализација оваквих облика сарадње омогућава брзину и координисану реакцију на безбедносне претње, што је од посебног значаја у борби против транснационалног криминала.

1) Заједничка сарадња и прекограничне операције потраге

Органи за спровођење закона уговорних страна имају овлашћење да заједно учествују у прекограничним операцијама тражења осумњичених лица у бекству и несталих особа.

У овим операцијама, службена лица могу се налазити у суседној земљи ради проналажења осумњичених, али су дужна да се придржавају строгих правила. Она морају носити службене униформе и могу имати оружје и средства принуде, при чему је употреба оружја дозвољена само у случајевима самобране.

Овај облик сарадње доприноси брзој реакцији у хитним ситуацијама, али истовремено захтева висок степен усклађености међу странама како би се избегле могуће злоупотребе или неспоразуми.[377]

2) Заједнички истражни тимови

Конвенција предвиђа формирање заједничких истраживачких тимова који омогућавају ефикасно спровођење сложених истрага које укључују више држава.

Они раде на специфичним случајевима као што су организовани криминал, тероризам или трговина људима. Чланови тимова, пореклом из различитих држава, сарађују у оквиру заједничке стратегије, мењају обавештајне податке и координирају истрагом. Ово смањује дуплирање напора и побољшава оперативну ефикасност.[378]

3) Мешовите патроле дуж државне границе

Патроле које се налази од службеника две или више државе доприносе одржавању безбедности на државним границама. Оне су одговорне за спречавање илегалних активности, као што су кријумчарење, илегална миграција и трговина наркотицима.

[377] Чл. 26 Конвенције.
[378] Чл. 27 Конвенције.

Службена лица у мешовитим патролама раде у блиској координацији, делећи информације и ресурсе како би ефикасно реаговали на претње у граничним зонама у циљу спречавања и сузбијања прекограничног криминала који најчешће има обележја организованог криминала (чл. 28 Конвенције).

4) Сарадња у заједничким центрима

Заједнички центри за сарадњу представљају институционализовану платформу у којој службеници уговорних страна раде заједно на активностима координације и измене информација.

Ови центри могу служити као оперативна база за спровођење акције, али и као место за анализу података и планирање стратешких корака у борби против транснационалног криминала (чл. 29 Конвенције).

5) Заштита података и поузданост информација

Конвенција такође регулише питања везана за заштиту података и поузданост информација. Уговорне стране су обавезне да се обезбеде да измењени подаци буду коришћени искључиво за договорене сврхе и да се њихова поверљивост строго поштује. Постоји јасна класификација службених категорија информација, како би се спречила неовлашћена употреба или обелодањивање (чл. 31 Конвенције).

3. Билатерална полицијска дипломатија

Посебан облик билатералне сарадње у борби против организованог криминала је онај специфичан вид међународног сарадње, у којој полицијски службеници делују у контексту дипломатских односа, било као део међународне мисије или као представници националних и иностраних полиција.[379] У том смислу говори се о полицијској дипломатији.[380]

[379] Мада на први поглед може звучати необично, то не треба да чуди, између осталог и због тога што се дипломатске активности у наше време не одвијају само преко сталних и специјалних дипломатских мисија, па ни преко њих и највиших органа државне власти, и зато што одавно постоји тзв. војна дипломатија. Више: Зечевић М., 1990; Благојевић В., 2020, стр. 91-108.

[380] Кекић Д., Субошић Д., 2009, стр. 141-162.

Савремени концепт полицијског дипломате подразумева не само техничку и стручну помоћ, већ и директну улогу у учествовању у међународним односима кроз спровођење билатералних споразума.

Овај вид међународне сарадње обично обухвата активности попут промене информација, пружања обуке, координације у борби против организованог криминала и тероризма, као и учешће у решавању међународних криза. Полицијске дипломате имају кључну улогу у спровођењу политике које се тичу безбедносних изазова са глобалним доменом.

Према мишљењу теоретичара као што је Ханс Моргентау, формирање и функционисање међународних полицијских мисија условљено је постојањем светског друштва усмереног ка очувању безбедности на глобалном нивоу.[381] Ове мисије често делују у областима кризе или конфликта, пружајући подршку локалним полицијским структурама, али и делујући као посредници у имплементацији међународних стандарда у области владавине права и безбедности.

Успех билатералне полицијске сарадње зависи од више фактора, укључујући квалитет дипломатских односа између државе, степен хармонизације законодавства и практичан пример потписаних споразума. На пример, полицијски аташеи и официри за везу, као вид полицијске дипломатије, служе као мост између националних полиција у области оперативне сарадње, што укључује екстрадицију, контролу границе, трговину наркотицима у борбу против других облика организованог криминала.

Билатерална полицијска сарадња представља један од кључних елемената у савременим настојањима да се идентификују глобални безбедносни изазови, захтевајући константно праћење развоја транснационалног криминала.

1. Категорије полицијске дипломатије

Полицијски дипломата је савремени концепт који уједињује улогу полицијских службеника у међународним односима, укључујући њихов рад у међународним мисијама или као представника у полицијској организацији. Ова улога је резултат растуће потребе за

[381] Morgenthau H., 1971, p. 408.

сарадњу у борби против транснационалног криминала и тероризма, што захтева блиске и оперативне односе између полицијских структура различитих држава.

Полицијске дипломате могу се поделити у две главне категорије: официри за везу и полицијски атешеи.

Међународна полицијска сарадња углавном се ствара преко мреже официра за везу који су распоређени у амбасадама својих земаља. Њихов рад омогућава бржу размену података и координацију међународних полицијских акција.

Полицијски представници, као што су аташеи и официри за везу, имају важну улогу у билатералној међународној полицијској сарадњи. Њихова основна дужност је заступање интереса полиције земље из које долазе, као и успостављање и развијање сарадње са полицијским и безбедносним институцијама државе пријема. Они прикупљају, анализирају и мењају информације од значаја за полицијске активности, а такође прате стање јавне безбедности у држави или региону у који су упућени.

Када полицијски представник прими захтев од своје матичне државе, мора да пронађе најбољи начин да одговори на њега. То подразумева да се он мора ослонити на укључење одговарајућих институција у држави пријема, са циљем да од њих добије потребне информације и да са њима оствари друге облике сарадње. Овај избор носи одређене ризике. Тако, на пример, ако се захтев упути само једној институцији, постоји могућност да се пропусте информације којима располажу друге институције. Слање захтева на више адресе такође може изазвати проблеме, јер ниједна од тих установа можда неће схватити захтев као приоритетан.

Због ових изазова, полицијски представници морају пажљиво разматрати суштину случаја, досадашње искуство у раду са одређеним институцијама, као и стратешки одабрати приступ сарадњи. Њихова улога је од суштинског значаја за успешну размену информација и координацију у борби против транснационалног криминала, али захтева високи ниво професионалности, дипломатских вештина и способност прилагођавања сложеним ситуацијама.[382]

Улога полицијских представника одређује се националним приоритетима и прописима, што значи да се њихове активности могу значајно разликовати од државе до државе. Ипак, њихов заједнички циљ је развијање и одржавање мреже мање-више дискретних контаката

[382] Block L., 2007, pp. 367–387.

у земљи домаћина и посредовање између институције своје матичне државе и органа за спровођење закона у земљи пријема.

Они пружају подршку и имају обавештајну улогу у оперативној полицијској сарадњи, али без овлашћења за директно спровођење истраживачких или оперативно-тактичких радњи. Захваљујући њиховим директним контактима у обе земље, захтеви за информације, пружање доказа, саслушања, хапшења и изручења могу бити значајно олакшана и убрзана.

У зависности од конкретних околности случаја, улога ових тела може да обухвати координацију заједничких активности, укључујући и спровођење тајних операција, као и подршку у оквиру правосудног поступка у односу на поступак по основу сарадње, оперативних података, покретања процеса екстрадиције или реализације завршних одлука. Њихова улога посредника од суштинског је значаја за обезбеђење ефикасне и усклађене сарадње између државе у борби против транснационалног криминала.[383]

Улога полицијских представника зависи од националних приоритета и прописа, што значи да се њихове дужности могу разликовати од државе до државе. Ипак, њихов заједнички задатак је да развијају и одржавају мреже важних контаката у држави домаћину (држави пријема) и да делују као представници између институције матичне државе (државе именовања) и органа за спровођење закона у оквиру државе пријема.

Полицијски представници пружају подршку и имају обавештајну улогу у оперативној полицијској сарадњи, али немају овлашћења да директно учествују у истраживачким или оперативним радњама. Њихова улога је кључна у олакшавању и убрзавању захтева из обе земље, као што су захтеви за информацијама, доказима, саслушањима, хапшењима и изручењима.

У зависности од специфичности задатака и истраживања, њихова улога може обухватити координацију заједничких, укључујући и тајних операција, или олакшавање правосудне сарадње, почевши од проблема у домену размене информација о активностима које предузима свака односна страна. Њихово деловање је суштински елемент у обезбеђењу ефикасности и координације међународне полицијске сарадње.[384]

Већина полицијских представника из Европске уније акредитовани су као дипломате у земљама домаћинима или у државама у којима бораве ако истовремено служе у више

[383] Nadelmann E., 1993, p. 90.
[384] Ibid.

земаља. Као акредитовани дипломатски агенти, они уживају дипломатски имунитет. Најчешће су стационирани у амбасадама или конзулатима своје државе у земљи пријема, где испуњавају своје задатке из канцеларије која је део сталне дипломатске мисије (амбасаде).

Током осамдесетих година прошлог века у оквиру Европске заједнице (ЕЗ) водиле су се расправе о томе да ли полицијски представници треба да уживају дипломатски имунитет. Поједине државне чланице сматрале су да би представници стационирани унутар ЕЗ требало да имају статус као домаћи полицијски службеници, док су се сви чланови сложили да представници који се шаљу ван територије морају имати дипломатску заштиту.[385]

Данас је уобичајена пракса да полицијски представници ЕУ, без обзира на то да ли су стационирани унутар или ван Европске уније, буду акредитовани као дипломате. Овај статус им пружа формалну позицију која има неколико нивоа. С једне стране, они користе неформалне контакте са локалним службеницима за спровођење закона, омогућавајући брзи размену информација и ефикасну реакцију на захтеве своје државе. С друге стране, као званични представници својих држава, они могу формализовати сарадњу када неформални приступи нису довољни за постизање жељених резултата. Свему томе треба додати да захваљујући свом дипломатском статусу, они уживају дипломатске привилегије и имунитете, што значи да имају одређене посебне олакшице и, што је посебно важно, могу слободно обављати поверене има функције, без страха да их држава пријема из неког разлога може кривично гонити. Најпростије речено, најгоре што им прети јесте да их држава код које су акредитовани из неког разлога прогласи за непожељну особу (persona non grata), што значи да им остави рок у коме морају напустити њену територију.

Ова комбинација неформалног и формалног деловања, као и посебног међународноправног положаја, чини полицијске представнике кључним посредницима у међународној сарадњи, омогућавајући им да ефикасне раде на унапређењу безбедносних интереса своје државе.[386]

[385] О дипломатским привилегијама и имунитетима: Wilson C. E., 1967; Brown J., 1988, pp. 53-88; McClanahan G., 1989; Gully-Hart P., 2000, pp. 1334-1343; Akande D., Shah D. 2010, pp. 815-852; Wickremasinghe C., 2010, pp. 380-410; Ross M. S. 2011, pp. 173-205; Wood M. , 2012, 35-98; Милосављевић Б., 2015, стр. 16-29; Кривокапић Б., 2017, стр. 554-563.

[386] Bigo D., 2000, p. 70.

2. Официри за везу

То је термин који се доста користи у разним сферама живота. Опште узев, тако се назива лице које одржава везу између два државна органа или органа двеју организација и усклађује њихове активности.

Тај израз има специфично значење у појединим областима. Тако нпр. у војној терминологији он означава лице које упућује једна војна команда другој (виша нижој, нижа вишој или команда једне суседне јединице другој) са задатком да преноси наређења и обавештења, прикупља податке или прецизира садејства, са циљем да се тим путем ускладе активности разних јединица, постигне њихов најповољнији учинак и избегне да оне једна другој грешком нанесу губитке. Тако нпр. јединице земаљске артиљерије често имају своје официре за везу у пешадијским или оклопним јединицама. У међународним односима тако се назива лице које служи као нека врста посредника између двеју страна, с тим да уз то обавља и саветодавне и експертске функције. Тако се назива и лице које једна страна (то не мора нужно бити држава, може бити нпр. међународна организација) именује међу својим особљем са задатком да одржава сталне или повремене контакте са другом страном (њеним официром за везу).[387]

Овај термин има слично значење и у домену сарадње између разних полицијских јединица, као и између њих и других државних органа и, што нас овде посебно интересује, у области међународне полицијске сарадње. У даљем тексту имаћемо у виду управо онај вид ове установе који се односи на сарадњу између полиција разних држава односно на сарадњу између њих и одговарајућих међународних организација и тела.

1) Официри за везу као део међународне полицијске сарадње

Официри за везу су полицијски службеници упућени у другу државу ради развоја и одржавања сарадње између полицијских органа земље домаћинства и њихове матичне државе. Они имају важну улогу у размени различитих информација, координацији заједничких акција и решавању конкретних криминалистичких случајева.

Главни задаци тако схваћених официра за везу су: посредовање у комуникацији између полицијских структура две државе; пружање подршке у оперативним акцијама, укључујући

[387] Кривокапић Б., 2010, стр. 692.

борбу против организованог криминала, тероризма, трговине људима и наркотицима; јачање сарадње кроз директно укључивање у активности полицијских тимова.

Упркос томе што је ова улога новина у неким деловима света, посебно на Балкану, њен значај расте услед све већег броја билатералних и мултилатералних споразума. Официри за везу се често пореде са војним аташеима због њихове дипломатске функције, али нису увек подједнако признати на међународном нивоу.[388]

Официр за везу представља важан, али флексибилан елемент међународне полицијске сарадње. Упркос значају ове установе, њен концепт није строго формализован, што омогућава прилагођавање конкретним потребама и условима и специфичностима окружења (средине).

Улога и природа официра за везу, начин његовог постављања и надлежност се разликује од полицијског аташеа. За разлику од полицијског аташеа, који је обично акредитован у оквиру сталне дипломатске мисије, официр за везу није увек везан за амбасаду. Његово постављање може бити на иницијативу министарства унутрашњих послова или међународних организација. Уместо да се креће у уским оквирима формалног дипломатског окружења, он може да ради директно са надлежним министарством или полицијским структурама земље домаћина (држава пријема), или са међународним организацијама, као што су нпр. Интерпол или Европол.

Трајање мандата и услови рада официра за везу су често флексибилни. У зависности од конкретних потреба, он може бити ангажован на одређено време, са мандатом који је дефинисан унапред. Овај привремени ангажман омогућава да се брзо реагује на актуелне безбедносне изазове или специфичне случајеве.

Представничка функција официра за везу није као код дипломатског агента. Иако он представља субјекта који га је поставио (државу или организацију), његова улога није увек формално дипломатска. Он не мора нужно присуствовати свим званичним или незваничним скуповима као представник, што му даје већу оперативну флексибилност и омогућава да се фокусира на специфичне задатке.

Официр за везу не мора имати професионални статус и не мора увек бити каријерни полицијски службеник. У одређеним ситуацијама, ова улога може бити поверена појединцима који имају адекватну стручну позадину, али не и формалну каријеру у

[388] Кекић Д., Субошић Д., 2009, стр. 141-162

полицији.[389] Ово омогућава укључење специјализованих експерата у одређеним областима, попут стручњака за сајбер криминал, финансијска истраживања или организовани криминал.

Одсуство строго дефинисаних правила за одређивање појмова и функција официра за везу може се посматрати као предност. Овај приступ омогућава да се улога прилагоди специфичним захтевима међународног сарадње, без ограничења која би поставиле формализоване процедуре. Истовремено, такво одсуство чврстих стандарда може довести до неизвесности у вези са његовим надлежностима, статусом и обавезама, што понекад може изазвати неусаглашености у пракси.

Институција официра за везу има важан улогу у оквиру међународне полицијске сарадње и регулисана је у различитим правним оквирима, како на универзалном, тако и на регионалном и билатералном нивоу. Ова функција има циљ да омогући ефикасност координације између националних служби, усклађивање активности и брзи одговор на транснационалне безбедносне изазове.

На пример, официри за везу могу пружити информације о организованим криминалним групама које се крећу из једне земље у другу, планирајући и вршећи кривична дела за која су организовали оганизовану криминалну групу као што су изнуде, отмице, серије разбојништава са транснационалним карактером и слично. Сарадња између полиције различитих земаља, путем полицијског аташеа и официра за везу, омогућава да се ове активности предвиђају и на време спрече, чиме се повећава ефикасност и безбедност на међународном нивоу.[390]

2) Међународни правни оквири у овој материји

Установа официра за везу као једног од елемената међународне полицијске сарадње регулисана је одговарајућим међународноправним инструментима како на универзалном, тако и на регионалном и локалном (билатералном) нивоу. Укратко ћемо се задржати само на најважнијим међу њима.

1. Конвенција УН (1988). Регулаторни оквир концепта официра за везу по први пут је утврђен у Конвенцији уједињених нација против незаконитог промета опојним дрогама и

[389] Ibid.
[390] Уљанов С., Ивановић З., 2010, стр. 65–84.

психотропним супстанцама (1988). Она први пут води концепт официра за везу у универзални правни оквир. У члану 9е, предвиђена је могућност успостављања официра за везу ради унапређења сарадње између стручних и полицијских служби.

Официри за везу у овом контексту имају задатак да помогну у координацији надлежних органа, размени информација и унапређењу оперативне ефикасности у борби против трговине дрогом.

2. Конвенција о примени Шенгенског споразума (1990). Овај уговор је пример регионалног споразума у овој материји.

У оквиру ове конвенције, улога официра за везу проширена је на област граничне контроле и сарадњу у кривичноправним питањима. Такође овом конвенцијом регулисано је да се официри за везу деташирају између државе потписница како би:

- унапређивали размену информација;
- пружали асистенцију у области спровођења кривичног права;
- асистирали у контроли граничног подручја.

Конвенција такође дозвољава да официри за везу заступају интересе свих држава потписница и делују у трећим земљама, што је значајан корак у институционализацији њихове улоге.

3. Конвенција о Европолу (1995). То је још један важан регионални споразум којим су регулисана основна питања која се тичу установе официра за везу као дела међународне полицијске сарадње.

Ова конвенција обавезује чланице држава да поставе најмање једног официра за везу у седишту Европола. Улога ових официра је да обезбеди континуирану координацију између националних агенција и Европола.

Конвенција прописује да: Европол и његово особе уживају статус правног лица, као и привилегије и имунитет неопходне за испуњавање својих функција; Официри за везу такође уживају исти ниво заштите, што им омогућава да раде независно од притиска и олакшава њихову међународну сарадњу.[391]

4. Билатерални споразуми. Док универзалне и регионалне конвенције пружају основни оквир за налог официра за везу, њихова мисија, статус и специфичне обавезе често се детаљно дефинишу билатералним разговорима између државе. Ови споразуми могу

[391] Stevanović O., Jaćimovski S., Kekić D., 2012, pp. 418-432.

прецизирати: детаље о надлежностима и одговорностима официра за везу; дужину трајања мандата; начине размене информација, оперативну подршку и др.

Према изложеном, институција официра за везу представља битан механизам у међународној полицијској сарадњи у борби против организованог криминала.

2) Полицијски аташеи

Полицијски аташеи су представници полицијских структура акредитовани при сталним дипломатским мисијама. Они делују у оквиру амбасаде и задужени су за развој стратешке сарадње, често на вишем нивоу официра за везу. Њихова улога је: саветовање амбасадора у по питањима безбедности; координација између националних полицијских агенција и локалних власти; представљање интереса матичне земље у области полицијске сарадње и слично.

Значај полицијских дипломата је веома велики. С обзиром на то да су транснационални изазови попут тероризма и организованог криминала све присутнији, улога полицијских дипломата постаје од суштинске важности. Они нису само оперативни службеници, већ и посредници у успостављању међународног поверења и изградње одрживих партнера.

Њихова успешност зависи од добро дефинисаних билатералних и мултилатералних оквира сарадње, као и од подршке дипломатских и безбедносних структура земље домаћина и матичне државе. Оно што није спорно, то је чињеница да полицијски дипломати представљају важан део глобалних и регионалних напора за решавање међународних безбедносних изазова, комбинујући ефикасност са дипломатским знањем и специфичним вештинама.

Иако су полицијски аташеи део дипломатског кадра, њихова улога је уско повезана са функцијом официра за везу оба ова звања имају заједнички циљ – унапређење међународне полицијске сарадње. Разлике између полицијског официра за везу и полицијског аташеа огледају се у њиховој надлежности, мандату и начину рада. Полицијски официри за везу имају тактичко-оперативну улогу у размењивању информација, координацији истрага и хапшењима у сарадњи са полицијским и безбедносним органима друге државе, док полицијски аташеи делују на стратешком нивоу у оквиру дипломатских представништава, фокусирајући се на дугорочну сарадњу, закључивање билатералних споразума и развој безбедносних политика.

Полицијски аташеи представљају један од најважнијих механизама за спровођење међународног сарадње у области безбедности. Као уско специјализовани представници државе која их шаље (држава одашиљања), они играју по много чему јединствену улогу је од суштинског значаја за успостављање и одржавање ефикасне комуникације и координације са државом пријема.

Улога и функције полицијских аташеа остварују се директним контактима између надлежних државних органа, чиме се омогућава оперативна сарадња у борби против криминала, тероризма, трговине људима, илегалне трговине наркотицима, оружјем и другим облицима транснационалног организованог криминала. Њихов задатак је да унапређују размену обавештајних података, координишу заједничке истраге и подстичу ефикасну примену међународних споразума у области безбедности.

Успех њиховог рада зависи од правне подршке и усклађености постојања националне јединице за подршку у држави одашиљања. Ова јединица има битну улогу у: провери правне утемељености захтева које аташе или официр за везу упућује страним органима; осигурању усклађености активности са билатералним или мултилатералним споразумима и националним законодавством. Такође преко јединице за подршку, полицијски представник може ефикасно координирати активностима које обухватају: размену обавештајних података; организацију заједничких операција; логистичку и правну подршку за екстрадицију, истраге и судске процесе и др.

Функционисање полицијских аташеа није само питање билатералне сарадње, већ и унутрашње организације унутар полицијских структура државе одашиљања. Национална јединица за подршку треба да обезбеди:

- јасну комуникацију, која делује као мост између аташеа и надлежних органа државе;

- континуитет сарадње, да обезбеди усклађеност са споразумима и ефикасну примену активности;

- правну заштиту, која има за циљ да обезбеди да су све активности у складу са националним и међународним правом.[392]

Полицијски аташе има важну улогу у међународној полицијској сарадњи, пружајући логистичку и оперативну подршку која се односи на криминалистичке истраге и сарадњу у домену безбедности између две државе. Његове дужности обухватају, између осталог,

[392] Литавски Ј., Ђорђевић С., Марковић Ж. 2010, стр. 14–15.

достављање информација о криминалним групама и појединцима, припрему документације за сарадњу у области безбедности, укључујући документа за екстрадицију, између служби државе пријема и државе именовања као и координацију њихових активности.

Поред тога, полицијски аташе редовно одржава седмичне састанке са надлежним дипломатским особљем амбасаде, где представља информације које могу бити од користи за чланове дипломатске мисије. Његово деловање у области конкретних задатака и сарадње са полицијом земље домаћина често је разлог што му се обезбеђује дипломатски статус који подразумева одговарајуће привилегије и имунитете.

Како полицијски аташе обавља значајне задатке, то може захтевати успостављање и одржавање контаката са полицијским аташеима других земаља у истој држави пријема или са другим компетентним члановима особља сталних дипломатских мисија у истој држави пријема. У таквим случајевима, аташе може сарађивати са дипломатских агентима или другим званичницима (нпр. конзулима) трећих држава који имају одговарајући ранг и овлашћења за међународну комуникацију и деловање. Овај статус не само да доприноси ефикасности рада аташеа, већ и има значајну улогу у одржавању односа између држава у области безбедности.

4. Предности и недостаци билатералних споразума

1. Предности билатералних споразума

Билатерални споразуми имају бројне предности, због којих се често користе као примарни инструмент у међународној сарадњи:

- *Флексибилност.* Једна од главних предности билатералних споразума је њихова флексибилност. Споразуми између две државе могу бити осмишљени тако да одражавају специфичне правне системе и конкретне потребе држава уговорница. На пример, једна држава може имати специфичан правни поредак који се мора узети у обзир када се дефинишу услови за екстрадицију или правну помоћ. Билатерални споразум омогућава да се договарају индивидуализовани услови који одговарају реалним потребама и могућностима обеју страна;
- *Лакша промена и прилагођавање.* Билатерални споразуми могу се лакше изменити него мултилатерални, што је важан фактор у контексту динамичних правних и политичких промена. Ако једна од држава уочи да постоји потреба за изменом у условима сарадње, то

је лакше урадити у двостраном контексту без потребе за сложеним преговорима са великим бројем држава;

- *Ефикасност.* Билатерални споразуми често подразумевају бржу размену информација и једноставније процедуре, јер се са друге стране имају директне преговоре између две државе. Ово може значајно убрзати процес сарадње, нарочито у хитним случајевима.

2. Слабе стране билатералних споразума

Иако билатерални споразуми нуде бројне предности, они такође имају и неке значајне недостатке:

- *Велики број споразума.* Да би држава осигурала адекватну правну сарадњу на међународном нивоу, често је потребно закључити велики број билатералних споразума са различитим државама. Ово може бити ресурсно-интензивно, јер свака држава треба да преговара, одржава и периодично ажурира ове споразуме. Временски и финансијски ресурси који се улажу у овај процес могу бити значајни;

- *Комплексност у примени.* Процес примене билатералних споразума може бити компликован, посебно ако постоје разлике у правним системима или ако неке државе постављају ограничења на сарадњу у одређеним областима. Понекад, изазови у правној и политичкој сфери могу успорити извршење споразума;

- *Домашај.* Ма колико квалитетни били, двострани уговори дејствују у односима између само две државе уговорнице. Ова слаба страна се донекле може компензирати тиме што се закључују условно речено типски уговори, што се квалитетна решења из двостраних уговора уграђују у друге такве споразуме, па чак (у мери у којој је то могуће) и у вишестране уговоре итд.

III. РЕГИОНАЛНА САРАДЊА

Регионална сарадња - подразумева удружене напоре више земаља једног региона ради ефикасније борбе против организованог криминала. Често се одвија кроз регионалне организације и иницијативе које омогућавају бржу и ефикаснију размену података, усклађивање законодавства и заједничке операције.

Регионална сарадња има разноврсне форме и углавном се фокусира на конкретна безбедносна питања, проблеме и ризике, као и на различите аспекте рада полиције и

правосуђа. У сваком региону постоје специфичности које је важно размотрити за унапређење међусобних односа и сарадње.

Бујање организованог криминала представља опасност за постигнуте резултате у транзицији и младе демократске институције, угрожавајући досадашње напоре у реформи друштва. Из тих разлога, регионална сарадња постаје императив опстанка држава у Југоистичној Европи (ЈИЕ) и услов за њихов даљи развој.

Међународна полицијска и правосудна сарадња игра кључну улогу у очувању стабилности и мира у региону, те по много чему представља предуслов за остале облике сарадње. Ова сарадња се реализује на различитим нивоима и покрива неколико области. Значајни правни извори за полицијску и правосудну сарадњу укључују Конвенцију о међународној полицијској сарадњи у ЈИЕ[393] и Конвенцију Центара за спровођење закона Југоисточне Европе (СЕЛЕЦ, од енгл. Southeast European Law Enforcement Center - SELEC),[394] некадашњу Иницијативу за сарадњу југоисточне Европе (СЕЦИ, од енгл. Southeast European Cooperative Initiative - SECI).

Такође, сарадња обухвата разне иницијативе и механизме ЈИЕ, као што су Процес сарадње земаља југоисточне европе (ЦПСЕЕ, од енг. Cooperation Process of Southeast European Countries – CPSEE), Пакт за стабилност Југоистичне Европе, (Stability Pact for South Eastern Europe), Савет за регионалну сарадњу (РСС, од енг. Regional Cooperation Council - RCC) и др.[395] Значајни механизми и организације укључују: Асоцијацију шефова полиције ЈИЕ, Мрежу полицијских службеника, Регионалну иницијативу за миграције, азил и избеглице, као и Центар за сарадњу служби за спровођење закона у ЈИЕ.

1. Асоцијација шефова полиције Југоисточне Европе (СЕПЦА)

Асоцијација шефова полиције Југоисточне Европе – СЕПЦА, (енг. Southeast Europe Police Chiefs Association - SEPCA) створена је ради подршке реформама и трансформацијама националних полицијских снага у региону, чиме се доприноси општој безбедности.

[393] Конвенција о полицијској сарадњи у ЈИЕ, *Сл. гласник РС - Међународни уговори*, бр.70/07; Протокол о повластицама и имунитетима Центра за спровођење закона у Југоисточној Европи, *Сл. гласник РС - Међународни уговори*, бр. 5/12.

[394] Конвенција СЕЛЕЦ, *Сл. гласник РС - Међународни уговори,* бр. 8/11.

[395] Никач Ж, Симић Б., Аритоновић Н., 2014, стр. 369-382.

Асоцијација је основана на састанку шефова полиција у Пули (Хрватска) у јануару 2002. године, а њен статут је усвојен у октобру у Букурешту (Румунија). Прва званична Генерална скупштина одржана је у Београду у јуну 2003. године, где је Србија (МУП РС) постала седиште Асоцијације.[396]

Финансијску подршку оснивању пружиле су развијене земље, а посебно Канада, преко своје владе и Краљевске канадске полиције.[397] Улога Канаде у формирању и развоју СЕПЦЕ била је значајна и разнолика. Кроз подршку реформама, размену искустава и активну сарадњу у међународним иницијативама, Канада је допринела стварању ефикаснијег механизма за сарадњу у области безбедности у Југоисточној Европи.

Статут Асоциације је коначно потписан у октобру 2007. године, а седиште је премештено у Софију (Бугарска), где се и данас налази.[398]

Државе чланице Асоцијације од оснивања су: Албанија, Босна и Херцеговина (укључујући Федерацију БиХ и Републику Српску), Бугарска, Канада, Хрватска, Румунија, Црна Гора и Србија, док је Северна Македонија приступила Асоцијацији 2004. године, а Молдавија се придружила 2007. године.

Главна улога СЕПЦА је да служи као водећа регионална организација за унапређење међународне полицијске сарадње и примену демократских принципа у раду полицијских служби.

Чланице сарађују у примени различитих полицијских стратегија и система, стављајући акценат на партнерство између полиције и локалних заједница кроз концеп „полиције у заједници“ (енг. community policing).[399]

Организација има сталне органе, укључујући Одбор директора, који чине шефови полиција из држава чланица. Одбор управља радом Асоцијације и састоји се од председника, потпредседника, секретара (који је уједно и благајник), бившег председника и пет чланова које именује Одбор директора, уз обавезно укључивање представника држава које у том тренутку нису заступљене у руководству. Такође, основано је пет Одбора заменика за различите области полицијског рада, који помажу Одбору директора. Знатну улогу има и Стални секретаријат, који служи као подршка Одбору и асоцијацији.

[396] Southeast Europe Police Chiefs Association, доступно на *http: sepca-see.eu/about-sepca/aimsand-objectives*
[397] Ђукановић Д., Николић Г., 2008, стр. 37-53; Никач Ж, Симић Б., 2014, стр. 424-436.
[398] Ђукановић Д., Николић Г., 2008, стр. 37-53.
[399] Никач Ж., Симић Б., 2014, стр. 424-436.

Председник Одбора се сваке године мења по принципу ротације, па је тако 2014 - 2015. године, председавао директор полиције МУП РС, након чега је председавање преузео директор полиције Албаније.

У 2023. години Одбором СЕПЦА председавао је директор полиције Републике Српске у Бања Луци.

Када је реч о Генералној скупштини СЕПЦА, њен главни циљ био је размена информација о тешком и организованом криминалу са прекограничном димензијом.

Начелници полиција држава чланица СЕПЦА су на седницама Генералне скупштине током 2023. године представили актуелно стање у својим земљама у погледу организованог криминала, посебно указујући на најзначајније активности и иницијативе, међу којима се истичу:

- Формирање СЕПЦА мреже за борбу против сајбер криминала, као специјализованог оперативног тела које омогућава брзу размену података и координацију истрага у области високотехнолошког криминала;
- Успостављање СЕПЦА мреже полицијских службеника, као платформе за директну комуникацију и оперативну сарадњу између контакт тачака у државама чланицама;
- Организација радионице под називом "СЕПЦА земље у борби против трговине људима, кријумчарења мигранта и фалсификовања докумената", која је одржана у новембру 2023. године у Бечу, а на којој су разматране најбоље праксе, изазови и могућности за унапређење заједничких истрага и превентивних активности у овим областима.

Све ове активности усмеравају се на имплементацију препорука из СЕПЦА Извештаја о процени опасности.

Други циљ догађаја био је представљање будућих планираних активности које ће се организовати у наредне три године, током српског председавања СЕПЦА 2024, албанског председавања 2025. и председавања Федерације БиХ 2026. године.[400]

Генерална скупштина и Координативни састанци одржавају се два пута годишње и служе за анализу спроведених активности и одређивање будућих праваца деловања.

Основни задаци Асоцијације имају за циљ:

[400] Генерална скупштина СЕПЦА под председништвом СЕПЦА Републике Српске доступна на, www.sepcaregion.eu/sepca-general-assembly-under-the-republic-of-srpska-sepca-presidency/

- развој професионалних организација за побољшање рада полиције у ЈИЕ;

- поштовање закона и процедура за повећање ефикасности полиције;

- побољшање услуга и способности полиције;

- интеграцију принципа демократског рада полиције и повећање одговорности према заједници;

- развој сарадње и размену информација између националних полиција;

- обезбеђивање сталних извора финансирања;

- друге активности за професионално испуњавање задатака.

Асоцијација СЕПЦА организује конференције, семинаре и презентације у различитим областима полицијског рада, у којима учествују партнери и експерти, чиме се подстиче сарадња ради побољшања безбедности у региону.

Финансирање организације обезбеђује се чланаринама држава чланица и донацијама. Главни донатори су Канадска агенција за међународни развој (ЦИДА, од Canadian International Development Agency - CIDA), Краљевска канадска полиција, Швајцарска агенција за развој и сарадњу (СДЦ, од Swiss Agency for Development and Cooperation - SDC), Кнежевина Лихтенштајн и Женевски центар за управљање безбедносним сектором (ДЦАФ, од Geneva Centre for Security Sector Governance DCAF). Поред њих, значајан допринос пружили су и други партнери, као што су Европска комисија и Јединица за управљањем цивилним особљем (СПМУ, од Civilian Personnel Management Unit – SPMU).

Организација активно развија сарадњу и партнерства с различитим угледним институцијама и државама, фокусирајући се на пројекте важне за безбедност у ЈИЕ, као што су борба против организованог криминала.

Један од кључних партнера је Интерпол, са којим је реализовано више успешних пројеката. СЕПЦА такође сарађује с Европол-ом, УНДП-ом, Саветом за регионалну сарадњу (РЦЦ), и другим значајним организацијама. Закључени су меморандуми о разумењу с полицијама Аустрије и Италије, као и важан оперативни споразум с ФБИ-јем за заједничке пројекте и обуку у борби против криминала.

Имајући у виду све изложено, може се закључити да је СЕПЦА прерасла у значајну организацију за међународну полицијску сарадњу у ЈИЕ и да је, штавише, позицирана као централна тачка у борби против организованог криминала у региону.

1. Пројекти у Асоцијацији СЕПЦА

Посебан акценат у деловању Асоцијације шефова полиције Југоисточне Европе - СЕПЦА стављен је на развој пројеката који одговарају на изазове попут организованог криминала, трговине људима, криминалитета наркотика, криминалитета других области криминала и. Ови пројекти осмишљени су како би се унапредила оперативна сарадња, изградили капацитети и створиле савремене методологије за превенцију и борбу против криминала.

Пројекти који реализују СЕПЦА имају кључну улогу у процесу усклађивања безбедносних политика и пракси држава чланица са стандардима Европске уније. Истовремено, они подржавају развој интегрисаних приступа унутрашњој безбедности и подстичу регионалну кохезију.

У оквиру својих активности, СЕПЦА реализује низ програма и иницијатива које укључују обуку полицијских службеника, формирање специјализованих мрежа, техничку подршку и примену иновативних алата у борби против криминала. Ови пројекти омогућавају размену искустава и ресурса међу државама региона, чиме се доприноси ефикасности одговора на све комплексне безбедносне изазове.

Захваљујући пројектима који спроводи СЕПЦА, не само да се побољшава капацитет полицијских служби, већ се јача и поверење међу државама региона, што је од пресудне важности за успешну борбу против прекограничног организованог криминала.

У оквиру рада Асоцијације започета је реализација више значајних пројеката, укључујући:

- Заједничку обуку за борбу против организованог криминала (OCTN – Organized Crime Training Network), што представља мултинационалну иницијативу усмерену на развој заједничких програма обуке, размену искустава и унапређење вештина полицијских службеника у сузбијању сложених облика организованог криминала, посебно у областима попут трговине наркотицима, тероризма, кријумчарења људи и финансијских злоупотреба;
- Регионалну мрежу жена - полицајаца (WPON – Women Police Officer Network), koja представља важну иницијативу формирану у оквиру регионалне сарадње југоисточне Европе, са циљем унапређења родне равноправности у полицији;
- Пројекат BESA - представља значајну регионалну иницијативу покренуту под окриљем Асоцијације шефова полиција југоисточне Европе (SECPA Southeast Europe Police

Chiefs Association), са циљем унапређења оперативне сарадње полицијских органа држава југоисточне Европе у борби против организованог криминала која се заснива на поверењу;

- Пројекат за сузбијање крађа моторних возила, (BLED Project on Stolen Vehicle Crime), представља једну од значајних иницијатива у области регионалне полицијске сарадње у борби против крађе и преваре у осигурању моторних возила транс прекограничног карактера;
- Пројекат „Полиција у заједници“ (Community Policing) је иницијатива којом се настоји да полиција постане ближа локалном становништву, промовише активну сарадњу, изграђује поверење и заједнички ради на спречавању и решавању безбедносних изазова, посебно кроз ангажман младих и едукацију о ризицима криминала;
- Академија за децу Балкана (Balkan Children's Academy) је регионална иницијатива усмерена на унапређење безбедносне културе код деце и младих на простору Балкана, кроз едукацију о ризицима од криминала, наркоманије, вршњачког насиља и трговине људима, као и промоцију толеранције, интеркултурног дијалога и позитивних вредности;
- Пројекат у вези са комуникацијама и веб-ом (Communications and WEB Project) је иницијатива покрета у оквиру регионалних напора за унапређење полицијске сарадње у јужној Европи, посебно кроз изградњу ефикасних комуникационих канала између полицијских структура. Пројекат је настао као одговор на потребу за брзом, директном и безбедносном разменом информација између полицијских организација, с обзиром на све већу међународну димензију транснационалног организованог криминала;
- Глобална полицијска мрежа И24/7 (Main Checking Point Connection I-24/7), је сигуран комуникациони систем Интерпола који омогућава непрекидну, 24/7 размену података међу државама чланица, другим укључењима, позивају оперативна лица, проверавају лица објеката интересовања у реалном времену;
- Полиција предвођена обавештајним подацима (Intelligence Led Policing) је савремени концепт рада полиције заснован на систематичном прикупљању, анализи и коришћењу обавештајних података за идентификацију криминалних група у циљу преузимања превентивних и репресивних мера у сузбијању најтежих облика организованих кривичних дела и др.[401]

У наставку ћемо дати преглед неких од наведених пројеката СЕПЦА.

[401] Никач Ж. Јурас Д., 2015. година, стр. 283-302.

1) Мрежа за обуку у борби против организованог криминала у Југоисточној Европи (ОЦТН)

Мрежа за обуку у борби против организованог криминала у Југоисточној Европи - ОЦТН, (енг. Organized Crime Training Network - OCTN) је пројекат који је покренут у сарадњи између СЕПЦА-е и ранијег Пакта за стабилност Југоисточне Европе.[402]

Основна сврха пројекта је формирање мреже истражитеља организованог криминала из осам држава у региону (Албанија, Босна и Херцеговина, Хрватска, Северна Македонија, Молдавија, Румунија, Црна Гора и Србија), а касније су му се прикључиле и Словенија (2005) и Бугарска (2006).

Државе чланице потписале су Писмо о намерама 2005. године, у коме су истакнуте намере за изградњу партнерства, као и спремност за сарадњу у борби против прекограничног организованог криминала. Пројекат има за циљ изградњу платформе за борбу против овог вида криминала кроз успостављање мреже специјализованих полицијских тимова.[403]

Основни циљеви пројекта су:

1. Образовни програми у оквиру пројекта. Организовани су у фазама, што подразумева не само теоријска предавања, већ и практичне вежбе. Овим приступом, учесници стичу конкретне вештине и знања који су им потребна за идентификацију и сузбијање организованог криминала у својим земљама. Учесници су обавезни да самостално раде између фаза, а резултати се касније објављују;
2. Редовна процена у оквиру регионалне сарадње. Сваки семинар и активност подлежу редовној процени, која обухвата повратне информације од учесника. Ове процене су кључне за усавршавање програма и прилагођавање потребама различитих држава;
3. Побољшање знања доносиоца одлука на основу успешних пракси у борби против организованог криминала, уз анализу криминалних претњи и ризика, с циљем усвајања нових закона и будућих оперативних активности;
4. Успостављање Локалних контакт тачака (енг. Lokal Contact Points - LCP) олакшава размену информација и координацију активности између различитих полицијских тела. Ове

[402] Пакт за стабилност ЈИЕ је 2008. године трансформисан у Савет за гериоланлу сарадњу (РЦЦ).
[403] Southeast Europe Police Chiefs Association, Интернет, www.sepca-see. eu/projects/current-projects.

тачке служе као централизовани ресурси за комуникацију, што омогућава брже реаговање и синхронизацију напора у борби против организованог криминала;

5. Подстицање укључивања стручњака из различитих области, посебно укључујући правника, криминолога и представника невладиних организација. Ово мултидисциплинарно прилажење осигурава свеобухватан поглед на проблеме организованог криминала и помаже у развоју ефикаснијих решења.

У контексту пројекта ОЦТН, важно је напоменути и неке додатне аспекте који доприносе његовој успешности и утицају као што су:

1.*Међународна сарадња са другим међународним установама.* Пројекат ОЦТН активно сарађује са другим међународним организацијама и иницијативама, попут Интерпола и Европола. Ова сарадња омогућава размену података и најбољих пракси, што додатно унапређује способности учесничких земаља у идентификацији и сузбијању организованог криминала;

2.*Образовни програми* - ОЦТН организује редовне семинаре и специјализоване обуке фокусиране на актуелне трендове у криминалу, као што су сајбер криминал и трговина људима. Ове обуке обухватају актуелне технике и технологије које се користе у борби против криминала, што помаже учесницима да буду у току са новим методама и стратегијама;

3.*Развој одговарајуће технологије.* Кроз релевантне пројекте подстиче се употреба савремених технологија у истрази. То укључује обуку за употребу напредних алата за анализу података и криминалистичке методе, што омогућава брже и прецизније истраге. Укључивање технологије у рад полиције помаже у идентификацији криминалних мрежа и бољем управљању информацијама;

4.*Размена искустава између земаља чланица*. Полицијски званичници могу делити своје изазове и успехе, што ствара платформу за учење и унапређење метода рада. Ова размена често доводи до иновација у приступима који се користе у борби против организованог криминала;

5.*Партнерства с приватним сектором у области безбедности*. Ово укључује размену информација о трендовима у криминалу који могу утицати на предузећа и унапређење сигурности у корпоративном окружењу;

6.*Пројекти у будућности с обзиром на комплексност организованог криминала.* ОЦТН планира да настави с развојем нових иницијатива, као што су обуке за нове технологије и нове методе истраге. Поред тога, пројекат разматра и укључивање више земаља из региона, чиме би се проширио опсег сарадње и подстакла заједничка борба против криминала.

Из наведеног може се закључити да је ОЦТН пројекат који представља важан корак у јачању капацитета полицијских служби у Југоисточној Европи. Кроз образовање, размену информација и регионалну сарадњу, ова иницијатива доприноси стварању сигурнијег окружења и ефикаснијем сузбијању организованог криминала. Наставак подршке и развоја оваквих пројеката биће кључан за успех у борби против криминалних активности у будућности.

Такође, значај пројекта ОЦТН огледа се у јачању капацитета полицијских служби и успостављању чврстих основа за будућу сарадњу у борби против организованог криминала у Југоисточној Европи. Оваква инцијатива је кључна за стварање безбеднијег окружења за све грађане у региону.

2) Пројекат Балкански систем раног упозоравања против организованог криминала (БЕСА)

Пројекат Балкански систем раног упозоравања против организованог криминала (енг. Balkan Early Warning System Against Organized Crime - BESA) иницира је у сарадњи с Интерполом, и представља значајну регионалну иницијативу усмерену на успостављање заједничког система за брзу размену информација, анализу претњи и рано откривање активности организованих криминалних група које делују на простору Балкана.

Основна сврха пројекта је унапређење капацитета и обучености за борбу против организованих криминалних група и њихових сарадника у региону, с посебним фокусом на организоване етничке криминалне групе које делују не само у Југоисточној Европи, већ и у Европској унији, као и на другим континентима. Оперативни циљ пројекта је изградња регионалне мреже правосудних органа који су активни у борби против организованог криминала, а ово се остварује кроз безбедну комуникацију и размену информација.

Пројекат служи као централно место за прикупљање информација из земаља чланица асоцијације, с акцентом на борбу против етничких криминалних група. У оквиру пројекта одржавају се регионални састанци на којима се размењују мишљења и анализирају

конкретни случајеви. Циљ је усклађивање кривичних истрага и ојачавање сарадње између националних служби, што укључује и спровођење заједничких операција и унапређење протока информација.

Такође, важан аспект пројекта је процена техничких стандарда, што је кључно за унапређење истражних процеса и постизање бољих резултата у покренутим истрагама. Пројекат је успоставио мрежу партнера из области правосудних органа, која се бави иницирањем, планирањем и организацијом истрага. У том контексту, одржано је неколико састанака официра за везу из националних полиција земаља учесника, укључујући: Албанију, Босну и Херцеговину, Бугарску, Хрватску, Северну Македонију, Молдавију, Црну Гору и Србију.

У оквиру овог пројекта, акценат је стављен на стварање чврстих механизама за сарадњу између правосудних органа, како би се ефикасно реаговало на промене у криминогеним структурама. Ово укључује и редовно организовање обука и радионица, које су усмерене на унапређење знања и вештина полицијских службеника и других актера укључених у борбу против организованог криминала.

Такође се кроз пројекат подстиче и развој савремених алата и метода за анализу података, што је од суштинског значаја за идентификацију и праћење криминалних мрежа. Употреба технологије и дигиталних платформи има важну улогу у овом процесу, омогућавајући бржу размену информација и боље планирање операција.

Пројекат такође подстиче развој законодавних оквира у свакој од чланица, како би се осигурало да законодавство буде у складу са међународним стандардима и да ефикасно подржава активности борбе против организованог криминала. У том контексту, партнерство са Интерполом и другим међународним агенцијама је кључно за добијање стручне подршке и ресурса.

Кроз ову мрежу, учесници земаља могу да уче од најбољих стручњака, са највећом праксом и искуствима, што доприноси јачању капацитета сваке појединачне државе у борби против организованог криминала. Укупно, пројекат представља важан корак ка изградњи безбеднијег окружења у региону, а његове активности имају директан утицај на смањење криминалитета и побољшање безбедности грађана.

Поред тога, ове активности доприносе изградњи поверења и сарадње између различитих институција, што је од кључне важности за успешно спровођење заједничких иницијатива

у области безбедности. Заједно, ови напори помажу у стварању интегрисаног приступа борби против организованог криминала у Југоисточној Европи, што је неопходно за ефикасно решавање овог сложеног проблема.

Сарадња у размени података о извршиоцима кривичних дела, методама криминалног деловања и правцима кретања представљају кључни елемент пројекта. У оквиру овог пројекта до сада су реализоване успешне заједничке акције, попут кријумчарења наркотика о чему ће више речи бити касније.

3) Иницијатива за регионалну сарадњу Југоисточне Европе (СЕЦИ)

Иницијатива за регионалну сарадњу југоисточне Европе - СЕЦИ (Southeast European Cooperative Initiative - SECI), представља кључни механизам за координацију полицијских активности између земаља региона. Основан је како би се супротставио заједничким претњама као што су илегалне миграције, трговина људима, илегална трговина наркотицима, кријумчарење, финансијски и компјутерски криминалитет, те трговина моторним возилима.

СЕЦИ центар оперише путем различитих јединица које су специјализоване за сваку од ових проблемских области. Ове јединице омогућавају размену информација и координисане операције међу чланицама. У време оснивања Ценра то су биле, Албанија, Босна и Херцеговина, Македонија, Молдавија, Румунија, и државна заједница Србија и Црна Гора. У међувремену, оставши у чланству, Србија и Црна Гора су постале независне државе, док је Македонија променила име у Северна Македонија.

Конвенција о полицијској сарадњи у југоисточној Европи, потписана од стране ових земаља, регулише и олакшава сарадњу органа гоњења у региону.

Она омогућава размену информација, организовање заједничких истрага, операција и обука, што је од кључног значаја за ефикасно сузбијање криминала на регионалном нивоу.

Посебно се истиче улога СЕЦИ центра у суочавању с проблемом илегалних миграција и трговине људима. Центар пружа експертске услуге кроз регионалну стратешку анализу и развој протока информација. Ова иницијатива промовише координисане активности и сарадњу међу државама чланицама, узимајући у обзир специфичне потребе сваке земље ради ефикасног суочавања с заједничким претњама.

СЕЦИ центар тако представља кључан механизам за јачање сигурности и стабилности у југоисточној Европи, обезбеђујући инфраструктуру и окружење за успешну полицијску сарадњу и сузбијање транснационалног криминала у региону.

4) Регионална мрежа жена – полицајаца (ВПОН)

Регионална мрежа жена - полицајаца (Women Police Officers Network - WPON) формирана је као иницијатива покрета од стране СЕПЦА (South East Europe Police Chiefs Associatio) на седници Генералне скупштине Удружења 2008. године. Циљ ове иницијативе био је стварање регионалне платформе за полицијске службенице ради подстицања родне равноправности и унапређења демократизације у области унутрашњих послова.

Пројекат је осмишљен да се реализује кроз размену информација, искустава и најбољих пракси у полицијском раду. Посебан акценат стављен је на унапређење професионалних стандарда и тумачење улога жена у полицијским структурама.

Крајњи циљ је био формирање снажне и трајне мреже која ће имати формалну структуру са статутом, дефинисаним чланством и јасно постављеним циљевима. Ова мрежа има задатак да подржи и оснажи полицијске службенице, те промовише принципе родне равноправности у полицијским службама земље региона.

У остваривању овог циља, током 2009. и 2010. године спроведене су припремне активности за формирање Регионалне мреже жена - полицајаца. У оквиру тих активности реализовано је заједничко емпиријско истраживање, које је обухватило укупно 3.897 испитаника из самог Министарства унутрашњих послова земаља региона Југоисточне Европе: Србија, Црна Гора, Босна и Херцеговина (Република Српска и Федерација Босне и Херцеговине), Хрватска, Северна Македонија, Албанија, Бугарска и Молдавија. Ово истраживање имало је за циљ утврђивање статуса и улоге жене у полицијским службама у региону, како би се идентификовале приоритетне области и облици будуће сарадње. Резултати истраживања представљени су у виду извештаја, који је послужио као основ за планирање активности и стратегије мреже.

Након завршетка овог истраживања, крајем новембра 2010. године, Регионална мрежа жена - полицајаца је и формално успостављена на званичном скупу одржаном у Сарајеву. Овај догађај означио је почетак институционалног деловања мреже, која је кроз заједничке

активности и сарадњу наставила да унапрешђује родну равноправност жена у полицијским службама региона.[404]

Скупштину Удружења чине представници свих основних организационих јединица министарства унутрашњих послова. Број делегата који се бирају из сваке организационе јединице зависи од величине јединице и броја запослених у њој.

Задатак чланова Скупштине је да координишу активности у својим јединицама, обезбеђују размену информација и обавештавају чланове Удружења о актуелним активностима и иницијативама.

Управни одбор и Надзорни одбор представљају главна управљачка тела Удружења:

- Управни одбор је одговоран за доношење одлука у вези са радом, планирањем и спровођењем активности Удружења;
- Надзорни одбор врши контролу пословања Удружења и прати рад Управног одбора, како би се осигурала транспарентност и ефикасност рада.

Чланство у Удружењу је добровољно. Приступити могу све жене запослене у Министарству унутрашњих послова, под условом да попуне приступницу и уз плаћања симболичне месечне чланарине.

Овај облик чланства омогућава чланцима да активно учествују у активностима Удружења, размењују искуства и доприносе унапређењу услова рада и равноправности унутар полицијске службе.

Ова структура обезбеђује функционалност и ефикасност у раду Удружења, истовремено пружајући платформу за подршку, сарадњу и оснивање и развој удружења жена запослених у полицијским службама.[405]

5) Полицијски форум (ПФ)

Полицијски форум - ПФ (енг. Police Forum - PF) представља неформални облик сарадње држава Југоисточне Европе, који је покренут 2000. године.

Успостављен је са циљем подизања и убрзавања актуелних реформи сектора безбедности у државама региона, са посебним нагласком на трансформацији полиције у јавној служби која је у служби грађана, у складу са „Community policing“.

[404] Ženska mreža MUP-a RS – RS WPON, www.mrezazena-muprs.org/about/?lang=en.
[405] Ibid.

Основни циљеви Полицијског форума су: подстицање реформи сектора безбедности; унапређење ефикасности полиције као јавног сервиса и јачање сарадње између полицијских служби у региону.

Активности Форума се остварују кроз низ пројеката, који имају за циљ унапређење оперативних капацитета полицијских служби, као и праћење сарадње у борби против различитих облика криминала. Тренутно су активни следећи пројекти:

- *Пројекат регионалне полицијске школе*. Овај пројекат је усмерен на стандардизацију и унапређење обуке полицијских службеника у државама региона, са посебним акцентом на модерној техници и методологији полиције;
- *Мрежа за обуку у борби против организованог криминала*. Она омогућава специјализовану обуку за полицијске службенике у областима као што су трговина дрогом, трговина људима и кибернетички криминал;
- *Пројекат украдених моторних возила.* Овај пројекат има за циљ успостављање базе података и координацију активности у вези са идентификацијом, трагањем и враћањем украдених моторних возила у региону државних моторних возила.

Финансирање Полицијског форума углавном се обезбеђује кроз донације држава из региона. Најзначајнија финансијска подршка долази од Европске комисије (ЕУ), која пружа средства за реализацију пројеката и развој капацитета форума.[406]

Полицијски форум представља платформу за јачање регионалне сарадње и унапређење капацитета полицијских служби, пружајући могућност за размену знања, искуства и најбољих пракси. Ова иницијатива је пример како неформална сарадња може дати значајан допринос модернизацији и реформисању сектора безбедности у борби против свих видова криминала.

6) Регионална иницијатива за миграције, азил и избеглице (МАРРИ)

Регионална иницијатива за миграције, азил и избеглице - МАРРИ (енг. Migration, Asulum, Refugees, Regional Initiative - MARRI) представља формални облик сарадње држава региона, успостављен 2003. године. Резултат је спајања две постојеће иницијативе: Иницијатива о миграцијама и азилу и Иницијатива о регионалном повратку расељених лица. У том смислу основни циљеви иницијативе МАРРИ укључују:

[406] Ђукановић Д., Николић Г., 2008, стр. 37-53

- Управљање миграцијама и границама, које има за циљ развој ефикасног система управљања миграцијама и контрола граница у складу са европским стандардима и добрим праксама;

- Питања азила и визних режима, што се огледа у хармонизацији поступака за азил и визни режим између државе члана;

- Програм помоћи, који обезбеђује подршку мигрантима, азилантима и расељеним лицима како би се олакшао њихов положај и процес интеграције или повратка;

- Координацију између држава, са циљем да се обезбеди јачање сарадње између држава у областима интегрисаног управљања границама, процеса миграције, визног режима и других сродних тема.

Иницијатива се ослања на класичне норме међународног права, принципе људских права и стандарде развијеног света, наглашавајући значајан хуманитарни приступ у решавању питања миграције и расељавања.

Регионална иницијатива за миграције, азил и избеглице има три главна органа који осигуравају ефикасно функционисање:

- *Регионални форум*. То је политичко тело које чине ресорни министри и високи саветници из државе чланице. Оно је одговорно за креирање политике и доношење стратешких одлука у вези са функционисањем иницијативе;

- *Регионални центар* То је координационо и извршно тело иницијативе које је задужено за спровођење активности, праћење имплементације одлука Регионалног форума и оперативну координацију између чланова. Његово седиште је у Скопљу;

- *Управни одбор*. То је орган, састављен од представника држава члана, Европске комисије и заинтересованих међународних организација као што су ОЕБС, УНХЦР, ПЕКС, ИОМ и друге. Управни одбор надзори рад МАРРИ, координише међународну сарадњу и обезбеђује потребна средства за реализацију активности.[407]

Један од кључних правних аката који регулишу рад Регионалне иницијативе за миграције, азил и избеглице МАРРИ је Меморандум о оснивању Регионалног форума из 2004. године. Овај документ успоставља основе рада иницијативе на принципима регионалног власништва и смерницама које су дефинисане у оквиру Процеса сарадње у Југоисточној Европи.

[407] Lapović D., Jasmina K., 2011, срана 231, https://wb-csf.eu/docs/file51.pdf.

Поред Меморандума, на састанцима министарстава унутрашњих послова држава чланица МАРРИ усвајају се декларације које регулишу конкретна питања везана за област рада иницијатива, као што су управљање миграцијама и питањима управљања, границама.

Република Србија је у прошлости имала значајне изазове у односима са Европском унијом и њеним државама чланица због појаве такозваних „виртуелних" миграната и лажних азиланата. Ова појава је укључивала злоупотребу слободе кретања, безвизног режима и поступка за тражење и добијање азила. Многи мигранти су користили ове олакшице за илегални улазак на територију ЕУ, што је изазвало негативне последице по међународни углед Републике Србије.

У циљу решавања овог проблема, Влада Србије је усвојила посебан подзаконски акт за контролу фалсификованих захтева за азил и миграцију.[408] Овај акт је био усмерен на заштиту интереса већине грађана Србије, очување добрих односа са ЕУ и решавање проблема наметнутог злоупотребом безвизног режима.

Практични кораци развоја МАРРИ који се тичу Србије огледају се између осталог, у следећим мерама и њиховим последицама:

- *Мешовите патроле.* Почетком фебруара 2015. године, на границу између Србије и Мађарске упућено је неколико мешовитих полицијских патрола и тимова граничне полиције Србије, Мађарске и Немачке. Ове патроле и тимови имали су задатак да спрече илегалне преласке државне границе и незаконити улазак миграната на територију ЕУ;
- *Убрзање реадмисије*. Србија је уредила процедуре и убрзала процес реадмисије (повратак) азиланата и миграната који су злоупотребили визну либерализацију;
- *Реакције држава ЕУ.* Као резултат ових мера, већина држава чланица ЕУ је смањила или обуставила финансијску помоћ лажним азилантима и мигрантима.

Регионална иницијатива за миграције, азил и избеглице (МАРРИ) представља важан механизам регионалне сарадње у јужној Европи који, поред свог примарног фокуса има и велики допринос у борби против организованог криминала. Организовани криминал и миграције често су уско повезани, јер криминалне групе злоупотребљавају миграционе токове за своје нелегалне активности као што су трговина људима, шверц миграната, илегална трговина дрогом и оружјем.

[408] Уредба о ближем уређивању начина вршења полицијских овлашћења полицијских службеника граничне полиције и дужностима лица која прелазе државну границу, *Сл. гласник РС* бр. 39/11.

Регионална организација МАРРИ представља платформу за јачање сарадње међу државама региона у решавању изазова везаних за миграције, азил и избеглице. Њена улога је кључна у изградњи интегрисаних система управљања границама и миграцијама, што је важан корак интеграције региона у шире европске токове. Иницијатива промовише солидарност, сарадњу и усклађеност са међународним стандардима, што доприноси јачању стабилности и безбедности у региону.

7) Регионална антикорупцијска иницијатива (РАИ)

Регионална антикорупцијска иницијатива - РАИ (енг. Regional Anti-Corruption Initiative - RAI) покренута је 2000. године као формални облик сарадње државе Југоисточне Европе (ЈИЕ) и ширег региона. Поред држава Југоисточне Европе које сарађују у борби против корупције, промоцији транспарентности и владавине права, члан ове организације је и Молдавија.

Земље чланице активно сарађују у оквиру РАИ на креирању и имплементацији стратегије за спречавање и борбу против корупције, усклађивање законодавства са међународним стандардима и јачању институцијалних капацитета. Такође, РАИ сарађује са Европском унијом и међународним организацијама како би подстакла регионалну интеграцију и хармонизацију.

Главни циљ иницијативе је борба против корупције у земљама региона, које су, као што је познато, у процесу транзиције и изградње демократских институција. Корупција представља један од највећих глобалних изазова, како у развијеним, тако и у земљама у развоју и неразвијеним државама. О томе је већ било речи.

Из много разлога корупција је посебно изражена у постсоцијалистичким земљама које пролазе кроз економску транзицију, друштвене реформе и трансформацију органа власти. У овом контексту, РАИ има за циљ:

- унапређење транспарентности и одговорности, кроз јачање механизама који осигуравају транспарентност у раду јавних институција;
- подстицање регионалне сарадњ, кроз омогућавање измене искуства, добрих пракси и заједничких активности у борби против корупције;
- унапређење правног оквира, преко промоција хармонизације антикорупцијског законодавства са међународним стандардима.

Корупција у Србији представља значајан проблем. У њеном решавању ангажовани су државни органи, владине организације из цивилног сектора, као и међународне организације. У циљу борбе против корупције, усвојени су бројни стратешки и нормативни документи, међу којима се истичу: Закон о спречавању корупције, Стратегија борбе против корупције и Акциони планови.

Кривични законик Републике Србије предвиђено неколико кривичних дела повезаних са корупцијом, као што су злоупотреба службеног положаја (чл. 359), примање мита (чл. 367), давање мита (чл. 368) и трговине утицајем (чл. 366). Поред тога, примењују се и комплементарне мере као што је одузимање имовине стечене кривичним делом, што је прописано посебним законима.

Србија је успоставила и релативно добар оперативни одговор у борби против корупције, следећи примере развијених земаља. Он укључује формирање специјализованих тимова и тела, као што су: Агенција за борбу против корупције, Специјализована одељења за борбу против корупције у праву и Финансијска истражна јединица.

Регионална антикорупцијска иницијатива омогућава размену информација и искуства између државе чланица. Такође, подстиче сарадњу са међународним организацијама као што су Европска унија, Савет Европе, УН и ОЕБС. Кроз ову сарадњу, земље региона добијају подршку у јачању својих капацитета и примењивих ефикасних алата за борбу против корупције.

Као и друге земље региона, Србија је преузела обавезе у вези са применом програма Група држава против корупције ГРЕЦО[409], који је иницран од стране Савета Европе. Ове обавезе укључују спровођење препорука које се односе на:

- унапређење амбијенталних фактора који утичу на корупцију;
- ефикаснији рад државних органа у борби против корупције;
- развој и примену институционалних и законских механизама за спречавање и сузбијање коруптивних активности.

У оквиру иницијативе у Србији, покренуто је више важних пројеката, међу којима су:

[409] ГРЕЦО је основао Савет Европе 1999. године са задатком да надгледа процес усаглашавања стандарда држава чланица са стандардима СЕ у области борбе против корупције. Чланови ГРЕЦО су све државе чланице Савета Европе и САД. Више на страници www.coe.int/en/web/greco.

Анализа стања независности судства у Србији и другим земљама региона, са циљем унапређења механизама који осигуравају непристрасност и интегритет правосудних органа. Ова анализа је покренута 2015. године, у оквиру ширег програма реформи права одржаног од стране Европске уније и других међународних партнера, а њени резултати су представљени током 2016. године. Пројекат за развој механизма надзора над судским органима и органима за спровођење закона, започет је 2017. године, са циљем успостављања транспарентних поступака за спољни надзор, утврђивања одговорности судских органа и полиције, као и јачања поверења јавности у рад ових институција. Пројекат је реализован у оквиру сарадње Министарства правде, Министарства унутрашњих послова и међународних партнера, укључујући ОЕБС и Савет Европе.

Ови пројекти представљају део ширих реформских напора Републике Србије у оквиру процеса европских интеграција и јачања владавине права, уз посебан акценат на успостављање ефикасних, независних и одговорних стандардних институција.

Регионална антикорупцијска иницијатива као регионални форум има важну улогу у сарадњи између владиних тела, невладиних организација и цивилног сектора.

Овај форум организује различите облике образовања, укључујући: семинаре, радионице, састанке и конференције. Ове активности доприносе ширењу знања, мењању искустава и унапређивању свести о значају борбе против корупције.

Премда су постигнути одређени помаци у борби против корупције, Србија се и даље налази у раној фази реформе. Значај РАИ се огледа у промоцији регионалне солидарности и унапређењу ефикасности у сузбијању корупције. У Србији је ова иницијатива допринела јачању свести о значају транспарентности, развоју правних и институционалних механизама и успостављању извршне сарадње на националном и регионалном нивоу.

У досадашњем периоду, Регионална антикорупцијска иницијатива је допринела одређеним помацима у смањењу корупције у Србији, мада је она и даље присутна као значајан проблем. Србија је тек започела процес свеобухватних реформи и транзиције ка модерним демократским институцијама.

2. Европска полицијска служба - Европол

Европол, Европска полицијска служба, чији је званични назив Агенција Европске уније за сарадњу у извршењу закона (енг. European Union Agency for Lav Enforcement Cooperation

– Europol), основана је 1998. године, ступањем на снагу Конвенције о оснивању Европске полицијске канцеларије (Конвенција о Европолу).[410] Њу је 26. јула 1995. г. потписало свих 15 тадашњих држава чланица Европске уније - Белгија, Данска, Немачка, Грчка, Шпанија, Француска, Ирска, Италија, Луксембург, Холандија, Шведска, Португал, Финска, Аустрија и Уједињено Краљевство.

Упркос широкој улози у координацији борбе против организованог криминала, Европол није „Европски биро за истраге" са агентима који директно спроводе истрагу или хапшења у земљама чланцима. Његова надлежност не укључује овлашћења за непосредно извршење закона на терену, већ је усмерена на подршку националним органима за спровођење закона.

Са седиштем у Хагу, Европол представља централну тачку за координацију и подршку органима за спровођење закона у државама члановима. Главна мисија ове агенције је побољшање сарадње међу надлежним органима државе члана кроз прикупљање, чување, анализу и размену информација. Циљ је омогућити брзи и ефикаснији одговор на претње које се односе на организовани криминал, тероризам и друге тешке криминалне активности које се огледају у:

- *Прикупљању и анализа информација.* Европол обавља значајан налог у прикупљању и анализи информација добијених од чланова, на основу којих припрема процене претњи, стратешке анализе и опште извештаје. Ове информације се користе за идентификацију трендова у организованом криминалу и тероризму и за предвиђање будућих безбедносних претњи;

- *Техничкој подршци и експертизи.* Осим анализе података, Европол нуди и експертизу и техничку подршку државама чланцима у току истраживања и оперативних акција које се воде под надзором националних органа. Ова подршка укључује логистичку и аналитичку помоћ, као и пружање савета у вези са применом најсавременијих истраживачких техника;

- *Увођење истраживачких техника.* Један од важних циљева рада Европола је коришћење истраживачких техника и метода међу државама чланцима, што доприноси јединственом приступу у борби против организованог криминала на нивоу целе Европске уније. Ово усклађивање значи да се најбоље праксе размењују између различитих земаља, што доприноси ефикасности спровођења истраживања и операције;

[410] EUR-Lex, eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A41995A1127%2801%29.

- *Сарадњи путем националних јединица и официра за везу.* Европол остварује сарадњу са државама чланицама успостављањем и функционисањем националних јединица Европола у свакој земљи. Националне јединице служе као кључна контактна тачка између Европола и националних органа за спровођење закона. Официри за везу, који раде у седишту Европола, представљају своје земље и омогућавају директну координацију и размену информација, што доприноси бржем и делотворном раду на прекограничним случајевима;

- *Непосредним контактима између националних органа.* Поред сарадње преко националних јединица и официра за везу, Европол омогућава и посредне контакте између надлежних националних органа различитих земаља чланица. Ова директна комуникација олакшава брже реаговање на актуелне безбедносне претње и доприноси ефикасности у хитним ситуацијама, што је од великог значаја за спречавање организованог криминала;

- *Међународној сарадњи и партнерству*. Европол такође сарађује са међународним организацијама као што су Интерпол, ФБИ, као и са трећим земљама које нису чланци ЕУ. Ова међународна сарадња помаже у борби против глобалних претњи као што су трговина дрогом, трговина људима, компијутерски криминал и тероризам. Кроз партнерства са институцијама широм света, Европол може размењивати критичне информације и координисати међународне истраге.

Европол има виталну улогу у координацији борбе против организованог криминала и тероризма на територији Европске уније. Он није орган који спроводи директне истраге или хапшења, већ делује као подршка националним властима, обезбеђујући информације, техничку подршку и координацију. Ово га чини изузетно важним инструментом за сузбијање криминалних активности које прелази границе чланица и представља модел сарадње у модерном систему спровођења закона у Европи. Оваквим радом Европол омогућава да све земље чланице ефикасно раде заједно како би обезбедиле безбедност и стабилност на нивоу целе Европске уније.[411]

На оперативном нивоу, Европол функционише као централна тачка за прикупљање, обраду и анализу обавештајних и полицијских података које достављају државе чланице Европске уније. Ове информације имају кључну улогу у идентификацији начина деловања, унутрашње структуре и кретања криминалних организација и мрежа, као и у планирању и

[411] Boehm F., 2012, pp. 177-179.

организовању заједничких акција и операција. Европол пружа оперативну подршку органима за спровођење закона током различитих активности, укључујући и заједничке истраге, где има значајну улогу у координацији активности и размене обавештајних података, чиме се синхронизовано отклањају транснационалне безбедносне претње.

На стратешком нивоу, Европол анализира обавештајне и полицијске информације у циљу откривања нових криминалних трендова и претњи које могу угрозити безбедност грађана Европске уније. Ове анализе омогућавају да се правовремено уоче нове криминалне активности или промене у деловању постојећих криминалних организација. Такве процене помажу у одређивању приоритета и планирању будућих акција.

О резултатима својих анализа Европол извештава друге институције Европске уније, као што су Савет Европске уније и противтерористички координатор, као и државе чланице. Циљ ових извештаја је да се обезбеди координација превентивних и репресивних мера у одговору на претње које су идентификоване. На тај начин, Европол доприноси стратегији ефикасности која се спроводи на нивоу целе Уније у циљу заштите безбедности грађана и борбе против организованог криминала.[412]

Поред основних функција прикупљања и анализе података, Европол такође помаже државама чланца да се фокусирају на превентивне мере и разраду стратешких приступа за борбу против криминалних активности. На пример, Европол издаје редовне извештаје о процени претњи, као што је Европска процена претње од организованог криминала СОКТА (SOCTA),[413] која је од велике важности за постављање приоритета у борби против свих организованих видова криминала укључујући и сајбер криминал.

Европол такође сарађује са националним полицијским службама на креирању заједничких обавештајних података који су усмерени на одређене криминалне групе или њихових активности. Ове датотеке омогућавају да се подаци размењују на сигуран и брз начин, чиме се убрзавају истраге и олакшавају прекограничне контроле. Такође, Европол организује и заједничке вежбе и тренинге, који имају за циљ повећање капацитета држава чланица за реаговање на сложене криминалне претње.

[412] Zarza A. G. 2015, p. 91.

[413] Криминалистичко-полицијски универзитет www.kpu.edu.rs/cms/akademija/izdvajamo/vesti/9501-procena-pretnje-od-organizovanog-i-teskog-kriminala-socta-2023-prezentovana-na-kriminalisticko-policijskom-univerzitetu.

Пред крај прошлог века Европска економска заједница (ЕЕЗ), претходница Европске уније, суочила се са новим безбедносним изазовима. Они су се појавили у контексту значајних друштвених и економских промена које су погодиле ЕЕЗ и њене државе чланице. Промене су укључивале брз економски развој, либерализацију кретања људи, роба и капитала, као и укидање граничних контрола између држава чланица. Ове мере несумњиво доприносе стварању динамичког и интегрисаног тржишта, али су истовремено отвориле врата новим претњама, укључујући и значајан раст прекограничног криминала.[414]

У то време, почела је и транзиција у бившим социјалистичким државама, што је допринело нестабилности на европском континенту. Док су неке од ових држава постепено постајале нове чланице ЕУ, ЕЕЗ је морала да се суочи са порастом криминалних активности које су укључивале прекограничну трговину дрогом, прање новца и трговину људима. Прекогранични криминал је брзо ескалирао, користећи предности отворених граница и слабије контроле.[415]

Као одговор на ове изазове, земље чланице почеле су да разматрају потребу за заједничком безбедносном политиком. Овај развој догађаја резултовао је интензивирањем активности и мера усмерених ка јачем повезивању националних органа држава чланица ради заједничке борбе против криминала. До тог периода, Интерпол је био једина значајна међународна организација на коју су државе чланице ЕЕЗ и друге земље могле да се ослоне у погледу измене података и координације борбе против криминалитета. Међутим, како су претње постајале сложеније, јавила се потреба да се у оквиру Европске уније успостави интерни систем који би омогућио већу сарадњу у праћењу и сузбијању кривичних дела.

Премда Европска економска заједница још увек није развила формалне структуре за борбу против организованог криминала, одређена искуства и облици сарадње у овој области већ су постојали међу државама чланицама.

Као реакција на пораст тероризма током седамдесетих година XX века, државе чланице су формирале неформалне механизме за међувладину сарадњу. Једна од најзначајнијих иницијатива ове врсте била је ТРЕВИ група. Она је била формирана са циљем координације међу државама чланицама у борби против тероризма. Група је настала као одговор на све веће безбедносне претње и потребу за бољом разменом информација. Овај неформални

[414] Monaco F. R., 1995, pp. 247-249.
[415] Rošić M., 2008, str. 205.

форум омогућавао је државама чланицама да размењују информације о претњама и заједничким развојима тактике и стратегије за борбу против терористичких активности.

Поред ТРЕВИ групе, (акроним од француских речи, Terrorisme, Radicalisme, Ektremisme, Violence Internationale - TREVI) значајну улогу у то време имао је и Европски комитет за борбу против дроге, који је био успостављен како би се унапредила сарадња у борби против илегалне трговине дрогом. Комитет је омогућио чланицама да координишу напоре и заједнички развијају стратегије за спречавање протока наркотика преко њихових граница. Поред ових организација, постојали су и бројни *ad hoc* канали комуникације који су имали за циљ унапређење борбе против тероризма и других облика организованог криминала.

Све ове неформалне иницијативе поставиле су основе за успостављање формалних институција које ће се бавити безбедносним претњама унутар Европске уније. Оснивање Европола 1998. године, представљало је одговор на потребу за ефикаснијим и боље координисаним принципима у борби против организованог криминала и тероризма. Европол је постао централни орган за прикупљање, анализу и размену информација, омогућавајући земљама чланицама да заједнички делују у борби против криминалних активности које превазилазе националне границе.

За разлику од Интерпола, који делује на глобалном нивоу, Европол је специјализован за питања која се тичу држава чланица Европске уније и специфичних безбедносних претњи у том контексту. Основна мисија ове организације била је да обезбеди оперативну и обавештајну подршку државама чланцима, олакшавајући координацију полицијских акција и развој заједничких истрага. На овај начин, Европол је омогућио бржу размену података и усклађивање активности које су допринеле сузбијању прекограничног криминала.

Са успостављањем Европола, Европска унија је направила значајан корак формализације и институционализације безбедносне сарадње. Поред тога, увођење нових стратешких докумената, попут Стратегије ЕУ за безбедност и Акционих планова за борбу против организованог криминала, додатно је ојачало капацитет Уније да делује активно и да ефикасно одговоре на нове видове организованог криминала.

Европол је проширио своје активности и на сарадњиу са земљама које нису чланице ЕУ, као и са другим међународним организацијама, попут Интерпола и одговарајућих агенција појединих држава, као што је амерички ФБИ. Ова међународна сарадња олакшала је координацију активности и на глобалном нивоу, што је било посебно важно за сузбијање

међународних криминалних претњи, као што су трговина оружјем, дрогом и други облици организованог криминала.

Потписивање Уговора о Европској унији у Мастрихту, који је ступио на снагу 1. новембра 1993. године, представљало је кључну прекретницу у развоју институционалног савеза између држава чланица. Овај уговор је утро пут дубокој сарадњи националних полицијских служби и органа за кривично гоњење, што је укључивало и формирање Европола, агенције које би требало да подржавају борбу против транснационалнг криминала.

Уз измене Оснивачких уговора које су усвојене у Амстердаму 1997. године, сарадња у области безбедности и правосуђа добила је и нови званичан назив - „полицијска и правосудна сарадња у кривичним предметима".[416] Овим је Европолу додељен шири мандат, укључујући низ задатака усмерених ка ефикаснијем сузбијању организованог криминала.

После усвајања ових споразума, Европол је добио значајно важнију налог у оквиру полицијског сарадње, са додатним задацима који укључују:

1. Координацију и спровођење посебних истрага. Европолу је поверена одговорност за координацију и подршку у спровођењу специфичних истрага које воде надлежни органи државе. Овај задатак укључује помоћ у усклађивању акције међу различитим полицијским службама, посебно када се ради о прекограничним случајевима организованог криминала. Овим приступом Европол помаже државама чланицама да постигну боље резултате у истрагама које укључују више земаља;

2. Повећање нивоа стручности и подршка истрагама. Европол заузима значајну улогу у подизању нивоа стручности унутар националних полицијских и правосудних служби. Ово подразумева пружање техничке подршке, обуке и специјализованих знања која су потребна државама чланицама током истраживања. Оваква подршка је посебно важна у случајевима сложених истрага које укључују организоване криминалне групе, а где национални органи можда немају довољно ресурса или искуства;

3. Успостављање контаката са тужиоцима и истражитељима. Један од кључних задатака Европола је и успостављање контаката и сарадње са тужиоцима и истражитељима који су организовани за борбу против криминала. То омогућава бољу координацију и дељење информација међу правосудним органима, што је од кључног значаја за

[416] Симић Б., Бодрожић И., Стевановић О., 2010, стр. 360.

успостављање ефикасног система правде и борбе против криминала на нивоу целе Европе.[417]

Поред тога, повећан је акценат на специјализацију и професионализацију полицијских и правосудних структура кроз обуку и размену искуства, чиме се омогућава већи капацитет за реаговање у сложеним кривичним предметима. Европол је такође постао важан центар за развој нових истраживачких техника и алата, као што су базе података које омогућавају брз приступ информацијама потребним за спровођење истраживања.

Европски савет је 1992. године донео одлуку да се Канцеларија европске полиције (Европол) успостави у Хагу, у Холандији. Ова одлука је била кључна за формализацију европских активности и омогућила је постављање основа за функционисање ове агенције. Званично оснивање Европола је окончано Споразумом о успостављању Европске полицијске службе, који је потписан 26. јуна 1995. године. Овим споразумом, Европол је дефинисан као централна полицијска канцеларија која има задатак да подржи државе чланице у прикупљању, анализи и ширењу информација и обавештајних података, у циљу безбедности у борби против организованог криминала.

Споразум из 1995. године утврдио је да Европол пружа две основне услуге, свака са својим специфичним задацима, које се пружају кроз две посебне службе:

1. Служба за анализу и израду базе података је задужена за прикупљање и анализу података од значаја за органе спровођења закона у државама члановима, као и за развој и одржавање централних база података. Ове базе података представљају важан ресурс за националне представнике и друге органе за спровођење закона у Европској унији. Они омогућавају брз приступ информацијама о криминалним активностима, што значајно олакшава истраживања, праћење осумњичених и идентификацију криминалних трендова;

2. Служба за везу има задатак да успостави и одржава билатералну и мултилатералну сарадњу између државе члана. Служба за везу омогућава блиску координацију међу националним органима и олашава размену информација између различитих држава. Ови службеници за везу, који су смештени у седишту Европе, представљају своје земље и обезбеђују директну комуникацију са другим представницима, што доприноси бржем реаговању и финансијској кривичној пресуди решавања кривичног поступка.[418]

[417] Никач Ж., 2015, стр. 175.
[418] Scherrer A., 2009, p. 17.

1. Правни статус, циљеви и задаци Европола

Правни статус Европола регулисан је Конвенцијом заснованој на члану К.3 Уговора о Европској унији, о оснивању Европске полицијске канцеларије, која представља основни документ о раду ове организације. Конвенција је допуњена са пет протокола, којима су постепено проширене надлежности и функције Европола.[419]

Они су углавном усмерени на проширење надлежности Европола како би се одржала његова ефикасност у одговору на нове безбедносне изазове. На пример, Протокол из 2003. године, Савет Европске уније проширио је овлашћења Европола на све облике значајних међународних злочина који раније нису били у надлежности.[420]

Од априла 2007. г. Европол је добио додатна овлашћења, укључујући могућност учешћа у заједничким истрагама, као и право да иницира и координише активности државе чланице у кривичном поступку. Ово проширење овлашћења значајно је допринело ефикасности борбе против међународног криминала и унапређењу сарадње међу државама члановима.

Како би се ефикасно применили постојећи прописи и олакшао рад Европола, Европска комисија је 2006. године позвала Савет да донесе одлуку о замени целокупне правне тековине Европе новим, модернизованим оквиром.[421] Савет је прихватио овај предлог, и у јуну 2007. године најавио је припреме одговарајуће одлуке која је требало да буде спремна до 30. јуна 2008. године. Истовремено, Европској комисији и Европолу је наложено да направе „план за спровођење" или „мапу пута", како би Европол могао да делује у складу са новим правним основама од 1. јануара 2010. године.

Овај процес укључивао је низ фаза, које су подразумевале замену постојећих правних аката Европола, доношење новог буџета и друге мере како би се обезбедило несметано функционисање Организације након увођења новог буџета. Прелаз на нови правни основ и

[419] Протоколи којима је допуњена Конвенција о оснивању Европског полицијске канцеларије су: Протокол којим се проширују овлашћења Европола у области прања новца (2000), Протокол којим се дефинише улога Европола у подржавању рада истражних тимова и успостављању побољшаног система обраде података (2002), Протокол, којим се омогућава Европолу да размењује стратешке и техничке информације са приватним странама у мери у којој је то неопходно за испуњавање задатака (2002). Протокол којим се додатно уређује сарадња између Европола, тужилаштава и Евроџаста (2003). Протокол којим се проширују надлежности Европола на нова кривична дела и унапређују процедуре за размену информација са државама чланицама (2003).

[420] О разним аспектима међународне сарадње у оквиру Европола: Симић Б., Никач Ж., 2010[1], str. 61-70; Stojanović Gajić S., 2016.

[421] Fletcher M., Loof R., Gilmore B., 2008, p. 77.

идентификоване реформе имале су за циљ повећање ефикасности Европола и бољу адаптацију на све веће и сложене безбедносне изазове са којима се Европска унија суочава.

Ове промене су омогућиле Европолу да постане флексибилна и ефикасна организација у борби против организованог криминала и тероризма, са јасним и ширим мандатом за деловање у свим државама члановима. Такође, нови правни оквир омогућио је бољу координацију и оперативнију сарадњу између Европола, Европске комисије и држава чланица, што је допринело бржем и бољем супростављању криминалу.

У јануару 2010. године дошло је до измене правног оквира функционисања Европола, када је Одлуком Савета Европске уније измењено више одредби Конвенције о Европолу из 1998. године. Претходна Конвенција је била подржана низом правних и подзаконских аката Европске уније, који су имали за циљ постепено проширење надлежности Европола и прилагођавање новим безбедносним изазовима.

Ова одлука Савета била је мотивисана потребом да се Европолу обезбеди већа флексибилност у раду. Ово је подразумевало укидање потребе за доношењем нових међународних уговора и националне ратификације сваки пут када се мењају овлашћења или делокруг рада Европола, што представља значајан корак ка повећању ефикасности Европола у оквиру европског система кривичноправне сарадње.

Одлука је такође трансформисала Европол из посебног тела у агенцију Европске уније,[422] што је значајно допринело његовој интеграцији у институционални систем ЕУ.

Поред процедуралних промена, Одлука Савета донела је и важне измене у вези са продужењем мандата Европола и одредбе које се односе на размену података са трећим лицима, укључујући државе које нису чланице Европола на основу билатералних уговора. Одлука о Европолу донета је убрзаним поступком пре ступања на снагу Лисабонског уговора, чиме је избегнуто обавезно учествовање Европског парламента у процесу усвајања ове одредбе, као што би било потребно према том споразуму.[423]

Главни задаци Европола према Одлуци Савета из 2010. године су:

---

[422] De Moor A., Vermeulen G., pp. 1089-1121.

[423] Државе чланице биле су нестрпљиве да усвоје Одлуку пре краја 2008. г. и због тога што се, када је она усаглашена у априлу 2008. г., сматрало извесним да ће Лисабонски уговор бити ратификован и да ће ступити на снагу 1. јануара 2009. г. Све до тог датума, Одлука, која је тада била инструмент тзв. трећег стуба ЕУ, могла је бити усвојена једногласном одлуком држава чланица, уз само консултације са Европским парламентом. Да Одлука није усвојена до краја 2008. г., спајање првог и трећег стуба ЕУ значило је да би да доношење Одлуке захтева саодлучивање Савета и Скупштине. House of Lords, 2008, par. 23, p. 15, www.eerstekamer.nl/eu/commentaar/20081112/europol_coordinating_the_fight/document.

1. Прикупљање и размена информација. Европол је овлашћен за прикупљање, чување, обраду, анализу и размену информација и обавештајних података у вези са криминалним активностима. Ови подаци су важни за боље разумевање криминалних трендова и за ефикасну подршку органима за спровођење закона у државама чланицама;

2. Обавештавање националних јединица. Један од задатака Европола је и благовремено обавештавање надлежних органа држава чланица преко националних јединица о релевантним информацијама повезаних са кривичним делатностима организованог криминала, који имају прекограничну димензију или утичу на безбедност Европске уније у целини. Овим се омогућава брза реакција и боља координација у истрагама;

3. Подршка истрагама. Европол пружа помоћ у истрагама у државама чланицама, посебно путем преношења релевантних информација националним јединицама. Ова подршка је од виталног значаја за координацију акције и за постизање резултата у борби против организованог криминала и тероризма;

4. Покретање и координација истраживања. Европол може тражити од надлежних органа државе чланице да покрене, спроведе или координише истраге у одређеним случајевима. Такође, има овлашћење да предложи оснивање заједничких истраживачких тимова када је реч о сложеним случајевима који укључују више држава;

5. Подршка значајним међународним догађајима. Агенција пружа обавештајну и аналитичку подршку државама члановима током значајних међународних догађаја. Ово је посебно важно за спречавање кривичних активности које могу угрозити безбедност таквих догађаја, као што су међународне конференције, спортски догађаји и сл.;

6. Процене претње и стратешке анализе. Европол је задужен за праћење претњи, стратешких анализа и општих извештаја који се односе на безбедносну ситуацију у Европској унији. Ове процене укључују и анализе о претњама организованог криминала, које служе као основа за планирање и доношење одлука о безбедносним приоритетима у оквиру ЕУ.[424]

Да би Европол проширио своје задатке до границе дозвољених Лисабонским уговором, било је неопходно да Европски парламент и Савет Европске уније утврде будућу структуру, обим деловања и задатка ове агенције путем уредби које су усвојене у складу са законима

[424] Europen Union, EUP Lek, *Council Decision* of 6 April 2009 establishing the European Police Office, article 5 (1), OJ 2009, L-121/37, https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2009/371/oj/eng.

који су донели поступком. Лисабонски уговор је поставио основе за проширење и модернизацију Европола, укључујући и нове мере за побољшање демократског надзора над његовим радом.

Посебно, члан 88 Уговора о Европској унији је побољшао раније одредбе о демократској контроли над Европолом. Према овом члану, надзор над радом Европола се сада спроводи двојако како од стране, Европског парламента, тако и од националних парламента држава чланица. Национални парламенти активно доприносе развоју слободе, безбедности и правде тако што учествују у политичком надзору над радом Европола.

Међутим, потребно је имати у виду да правни оквир Одлуке о Европолу из 2010. године не покрива све врсте криминалних активности. Он се односи само на организовани криминал, тероризам и „друге облике тешког криминала“ који утичу на две или више држава чланица, али не и на друге злочине који могу имати везу са политиком Европске уније или заједничким интересом. Дакле, тренутни мандат Европола је ограничен и фокусиран на врсте криминала које директно утиче на више држава чланица и које захтевају међународну координацију и сарадњу.

Овакав правни оквир значи да се Европол фокусира на највише облике прекограничног и организованог криминала, као што су тероризам, трговина људима, кријумчарење оружја и наркотика, сајбер криминал и друге врсте организованог криминала од заједничког интереса Европске уније. С друге стране, поступање по кривичним делима која немају међународну димензију, нити угрожавају заједничке интересе ЕУ, остаје искључено у надлежности националних органа држава чланица. Европол у таквим случајевима нема директна овлашћења, осим ако постоји основана потреба за техничком или аналитичком подршком на захтеву државе чланице.[425]

Прилог уз Одлуке о Европолу предвиђа да је ова агенција надлежна за сузбијање 24 различита, широко дефинисана облика криминала. Ове категорије обухватају широк спектар кривичних активности, чиме је Европолу дато овлашћење да се бави различитим облицима тешког криминала који се појављују у више држава члана Европске уније.

Да би се јасно прецизирало поље деловања, посебно је дефинисано шест кривичних дела. Ова дела укључују, на пример, кријумчарење имиграната, дроге, оружја и криминал

[425] Article 3, Council Decision of 6 April 2009 estaЬlishing the European Police Office(Europol), OJ 2009, L-121/37,, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32009D0371.

повезан са моторним возилима. Ове дефиниције су унете како би се обезбедила јасноћа и конкретно потврдило који злочини спадају под надлежност Европола.

Такође, једна од важних промена која је уведена Одлуком Савета јесте укидање услова који је био дефинисан Конвенцијом о Европолу из 1998. године. Наиме, раније је постојање организоване криминалне структуре било неопходан услов да би Европол могао да делује. Међутим, ступањем на снагу Одлуке Савета из априла 2009. године овај услов више није представљао ограничење, што значи да Европол може пружити подршку у истрагама које се односе на тешка прекогранична кривична дела, за која постоји или може постојати доказ да је реч о активностима организованих криминалних група. Ова промена значајно је проширила оперативну функцију Европола и омогућила већу флексибилност у координацији међународних полицијских активности између држава чланица.

Ова промена значајно проширује овлашћења Европола и омогућава флексибилније и ефикасно деловање у различитим ситуацијама, како би се брже и лакше реаговало на нове и сложене криминалне изазове.

1. Организација, структура и надлежност Европола

Европол функционише у оквиру институционалног оквира који је, на први поглед, прилично сложен, са Управним одбором на врху своје организационе шеме. Управни одбор чине представници свих држава чланица Европске уније, при чему свака земља има по једног представника. Оперативно руковођење Европолом је у рукама директора и његових заменика, који су задужени за свакодневно управљање активностима агенција.

Заједничко надзорно тело је успостављено како би се обезбедило да сви лични подаци којима Европол располаже буду коришћени у складу са законом и на исправан начин. Ово тело чине два стручњака за заштиту података из сваке државе члана. Поред тога, Управни одбор и директор Европола усвојили су низ правила и упутстава која су важна за спровођење законских аката, укључујући правила о личности, поверењу и коришћењу информација. Такође, Савет Европске уније је донео бројне одлуке које су резултирале изменама ових правила и упутства.

Главни задаци Европола су остали у суштини непромењени у односу на одредбе из Конвенције о Европолу из 1998. године, члан 88 Лисабонског уговора и Одлуке Савета из 2010. године. Основни циљеви и даље обухватају унапређење процеса измене информација

између држава чланица Европске уније, анализу података и обавештајних информација које се добијају путем националну сарадњу.

Европол пружа подршку државама чланицама кроз олакшавање измене информација, што се може остварити директно или преко официра за везу у Европи (енг. Europol Liaison Officers - ELOS). Они представљају националне агенције за спровођење закона својих земаља и делују у складу са сопственим националним законодавством. Ти службеници су кључна веза између Европола и националних органа, који омогућавају бржу и ефикасну размену информација која је неопходна за решавање прекограничних криминалних активности.

Да би свој рад обављао што квалитетније и ефикасније, Европол је успоставио и одржава сопствени информациони систем и аналитичку базу података. Ове датотеке садрже све релевантне информације о кривичним активностима и њиховим извршиоцима, а служе као основа за анализу и подршку полицијским истрагама. Системи које Европол користи омогућавају не само прикупљање и складиштење информација, већ и брзо деловање у случајевима који захтевају хитну реакцију и координацију међу државама.

Европол има овлашћења да делује у случајевима када су у криминалним активностима укључене организоване криминалне структуре и када те активности погађају две или више држава чланица Европске уније. Међутим, ово је могуће само за одређена кривична дела која спадају у његову надлежност. У последњим годинама, значајно је проширена листа кривичних дела на основу одлука Савета Европске уније.

Најважнија одлука у овом контексту донета је 2001. године, када су овлашћења Европола званично проширена тако да обухватају различите облике криминала наведених у Анексу конвенције из 1988. године. Овом одлуком Европол је добио надлежност да делује у случајевима тероризма, трговине дрогом, имигрантских преступима, трговине људима (укључујући дечију порнографију, фалсификовања новца и других средстава плаћања), као и трговине радиоактивним и нуклеарним материјалима.

Захваћујући својим капацитетима за размену информација и анализу података, Европол има потенцијал да игра кључну улогу у борби против прекограничног организованог и озбиљног криминала у Европи. Његов информациони систем и обимне датотеке са подацима представљају вредан ресурс за националне органе за спровођење закона у државама чланицама, омогућавајући ефикасну размену и анализу података.

Међутим, упркос овим могућностима, постоје стални недостаци у вези са степеном спремности националних органа за спровођење закона да Европолу достављају благовремене и квалитетне информације. Често постоји осећај „националног власништва" над информацијама, због чега долази до тенденције да се задрже осетљиви подаци, што представља препреку у остваривању потпуне сарадње са колегама из других држава. Овај недостатак воље за дељењем информација значајно утиче на ефикасност рада Европола и отежава његове напоре у борби против транснационалног криминала.[426]

Како је Европол дизајниран да пружи важну подршку и координацију у сузбијању криминалних активности које утичу на више држава, постоје потребе за јачањем поверења између чланица. Ово је од суштинског значаја за ефикасно функционисање агенције и заједничку борбу против растућих безбедносних изазова са којима се Европска унија суочава.

Недостатак стварног заједништва и међународног поверења између националних полицијских власти значајно утиче на потенцијал Европола да ефикасно обавља свој налог. Овај недостатак поверења не само да слабе могућности које Европол има као централна институција за борбу против криминала, већ и поткопава „принцип доступности" - идеју да релевантни подаци о спровођењу закона треба да буду доступни држави члану Европске уније. Овај принцип је кључан за ефикасно суочавање са прекограничним криминалом, али остаје угрожен због националних интереса и резервисаности када је у питању дељење осетљивих информација.

Поред својих основних задатака, Европол, као међународна агенција са статусом правног лица, све више користи своје надлежности за успостављање споразума и уговора са трећим државама и одговарајућим међународним институцијама.[427] Ово проширење сарадње омогућава бољу координацију и размену информација са земљама које нису чланице Европске уније, чиме се доприноси јачини безбедносних капацитета и ширењу информација.

Ипак, Европол и даље нема аутономна овлашћења за директно спровођење закона, нити може да обавља оперативне активности на територији државе члана Европске уније. Његова улога остаје фокусирана на координацију, подршку и размену информација, док

[426] Fletcher M., Loof R., Gilmore B., 2008, p. 78.
[427] Ibid, p. 79.

националне агенције одржавају пуна овлашћења за директно спровођење закона. У овом тренутку, не постоји шира политичка подршка ни спремност међу државама чланицама да се Европолу доделе таква овлашћења, што значи да се његова улога наставља ограничавати на пружање аналитичке и интернационалне подршке.

Таква ситуација значи да, ако Европол има значајан потенцијал да координира напоре у борби против организованог криминала и тероризма, његова ефикасност зависи од нивоа сарадње и подршке које добијају од националних полицијских власти. Без довољног поверења и воље за дељењем информација, пун потенцијал Европола остаје делимично неискоришћен.

3. Службеници Европола

Европол запошљава службенике који долазе из различитих државних тела члана Европске уније, која су по националним законодавствима одговорна за спречавање и сузбијање криминала. У складу са чланом 39, Одлуке Европског парламента из 2009. године, државе чланице могу слати своје припаднике своје стручне службе на рад у Европол, чиме обезбеђују да агенција има потребне стручњаке за рад.

Европол је блиско повезан са националним јединицама за сарадњу са агенцијом које постоје у свакој држави чланици, у складу са члановима 1 и 8 исте Одлуке. Ове националне јединице именују једног или више официра за везу који раде у седишту Европола. Ови службеници за везу представљају интересе своје земље у агенцији, поступајући према упутствима и инструкцијама добијеним од националних органа.

Управни одбор Европола (енг. Europol Management Board)[428] састоји се од по једног представника сваке државе чланице и једног представника Европске комисије којима мандат траје четири године и може бити обновљен. Председавајући Управног одбора има подршку Секретаријата у обављању својих дужности (члан 37 Одлуке Европског парламента).[429]

Директор Европола, кога именује Савет Европске, служи као правни заступник агенције и одговоран је за њено свакодневно пословање. Он је формално подређен Управном одбору и делује независно у обављању својих дужности. Савет именује директора на мандат од

[428] *Management Board, Europol,* www.europol.europa.eu/sites/default/files/documents/2020_decision_of_the_management_board_of_europol_on_restricted_posts.pdf.
[429] Zarza G. A., 2015, p. 94.

четири године, са могућности поновног избора, након што прими мишљење Управног одбора. Директор има три заменика који се именују на исти начин, након консултације са директором (члан 38 Одлуке Европског парламента).

Ова организациона структура омогућава Европолу ефикасну координацију и брзу размену информација са државама чланицама, што је кључно за борбу против организованог и прекограничног криминала.

Административну и управну структуру Европола чине Управни одбор, директор и друга саветодавна тела која може да оснује Управни одбор.

Председавајући и заменик председавајућег Управног одбора бирају се из три државе чланица, формирајући тројно председништво које се ротира сваких 18 месеци. Они обављају своје дужности у том периоду, осим ако њихово чланство у Управном одбору не престане раније.

Управни одбор има кључну улогу у дефинисању стратешких права деловања Европола и надзора спровођења његових задатака. Он одлучује о унутрашњим правилима агенције, управља финансијским и људским ресурсима и доноси додатне мере за заштиту података. Поред тога, овлашћен је да успоставља додатне унутрашње организационе структуре, као што су центри за специјализовану експертизу, у складу са потребама агенција.

Управни одбор Европола усваја годишњи завршни извештај о активностима агенција, који се до 1. јула наредне године доставља Европском парламенту, Савету, Комисији, Ревизорском суду и Националном парламенту. Одлуке у оквиру Управног одбора доноси се већином гласова чланова, осим у случајевима када је потребна двотрећинска величина. Такви изузеци обухватају:

- усвајање вишегодишњег програма рада Европола и годишњег програма рада за претходну годину;
- усвајање годишњег буџета Европола и других докумената повезаних са буџетом;

избор председавајућег и заменика председавајућег Управног одбора;

- предлагање Савета именовања, продужења мандата или решења директора Европола.[430]

Европол је успоставио низ специјализованих центара који су усмерени на суочавање са специфичним изазовима у борби против различитих облика криминала. Један од најзначајнијих је Европски центар за сајбер криминал (енг. European Cybercrime Centre

[430] Никач Ж., 2015, стр. 211.

ECC), основан 2013. г. Он је постао кључна тачка за координацију активности против сајбер криминала у Европској унији.

Тренутни приоритети Центра укључују борбу против сајбер криминала, као што су борба против хакерских напада и малверзација, спречавање сексуалне експлоатације деце на Интернету и сузбијање сајбер превара. Европски центар за сајбер криминал редовно објављује годишњи извештај о процени претњи од организованог криминала на интернету, који пружа детаљну анализу трендова и нових изазова у области сајбер криминала.

У својим операцијама, Центар се ослања на сарадњу са заједничком Радном групом за сајбер криминал и тимом за сајбер обавештајне податке, што омогућава ефикасну размену информација чланцима и државним ресурсима.

Од маја 2018. године, Европолов тим за „мрачни веб“ (енг. Dark Veb Team) у оквиру ECC координира напорима у борби против криминалних активности на такозваном „мрачном вебу“, познатом и као „тамна мрежа“. Овај тим је специјализован за откривање и разбијање мреже које користи анонимне интернет платформе за незаконите активности, укључујући трговину дргом, оружјем и другим недозвољеним производима и услугама.

Европски центар за борбу против тероризма - ЕЦБТ, основан 2016. године, представља централно средиште Европске уније за координацију напора у борби против тероризма. Осмишљен је да ојача сарадњу и размену информација међу државама чланицама, пружајући платформу за брзу и ефикасну размену обавештајних података и стручних мишљења у вези са безбедносном претњом.

Као информативни центар, ЕЦБТ омогућава државама чланицама да деле критичне информације о потенцијалним претњама, сумњивим појединцима и групама, као и о новим трендовима у терористичким активностима. Центар пружа оперативну подршку током истраживања након терористичких напада, укључујући аналитичку помоћ, форензичку анализу и координацију међународних истраживања која укључују више земаља.

Један од главних изазова којима се ЕЦБТ бави су страни борци - појединци који путују у стране земље ради учешћа у оружаним сукобима или терористичким активностима, а потом се враћају у Европу. Центар ради на праћењу њихових кретања, размењујући информације које могу помоћи у њиховој идентификацији и спречавању могућих напада или радикализације других лица.

Поред тога, ЕЦБТ се активно бори против илегалне трговине оружјем. Центар сарађује са националним и међународним органима како би открио и прекинуо ланце снабдевања, спречавајући да оружје, муниција и експлозивна средства падну у руке криминалних и терористичких група.

У оквиру ЕЦБТ-а делује и Јединица за интерне препоруке ЕУ, чије је седиште у самом Центру. Она има кључну улогу у откривању, истраживању и подношењу захтева за уклањање терористичких и екстремистичких садржаја са Интернета. Јединица сарађује се директно са Интернет сервисима провајдера, друштвеним мрежама и другим онлајн платформама како би се штетан садржај уклонио што пре, спречавајући његово ширење и утицај на радикализацију појединаца.

Коалиција за борбу против криминала у области интелектуалне својине покренута је 2016. године у сарадњи са Канцеларијом Европске уније за интелектуалну својину - ЕУИПО.[431] Ова коалиција има за циљ да подржи предлог закона у заштити интелектуалне својине и да помогне партнерима у борби против фалсификовања и пиратерије, како у физичком свету тако и на Интернету. Фалсификовање и пиратерија представљају значајне претње за економију, безбедност потрошача и иновације. Коалиција ради на развијању сарадње између органа за спровођење закона, одговарајуће индустрије и других релевантних актера како би се ефикасније сузбиле ове незаконите активности.

Европски центар за кријумчарење мигранта - ЕМСЦ,[432] такође основан 2016. године, специјализован је за помоћ полицијским и граничним властима државног члана у координацији сложених прекограничних акција против кријумчарења мигранта. Кријумчарење мигранта представља глобални изазов који утиче на живот људи и нарушава интегрисаност миграционих система. ЕМСЦ пружа оперативну и аналитичку подршку у истраживањима, омогућавајући бржу идентификацију и разбијање криминалних мрежа које постоје иза ових активности.

Европски центар за тешки и организовани криминал (ЕСОЦЦ) при Европолу има за циљ да државама чланицама Европске уније пружи најефикаснију оперативну подршку у истрагама приоритетних случајева који се односе на тешки и организовани криминал.

[431] Међународна сарадња, Завод за интелектуалну својину РС, www.zis.gov.rs/o-zavodu/ medjunarodna-saradnja/.
[432] European Migrant Smuggling Centre (EMSC), www.europol.europa.eu/about-europo1/european.

Ово укључује анализу криминалистичких обавештајних података, пружање специјализоване експертизе, теренски ангажман, размену информација у реалном времену и друге могућности.

4. Сарадња Европола са државама нечланицама ЕУ и међународним организацијама

Ради ефикасног обављања својих задатака, Европол има овлашћење да склопи стратешке и оперативне споразуме са трећим државама и међународним организацијама. Ови споразуми могу обухватити размену оперативних, стратешких или техничких података, укључујући и личне, као и поверљиве информације, у складу са важећим правилима о заштити података. У оквиру Споразума између Европске уније и Сједињених Америчких Држава о обради и преносу финансијских података за потребе Програма за праћење финансирања тероризма (енг. Terrorist Finance Tracking Program – TFTP), Европолу је поверена улога верификације испуњености обавеза Министарства финансија и њених чланова.

У складу са својим мандатом, Европол размењује безбедносне и обавештајне информације са бројним спољним партнерима. Према Уредби (ЕУ) 2016/794 Европског парламента и Савета о Агенцији Европске уније за сарадњу органа за спровођење закона (Еуропол), Агенција је овлашћена да успоставља и одржава сарадњу са државама чланицама, органима власти трећих земаља, међународним организацијама и приватним субјектима. Ова сарадња се одвија уз донекле измењене процедуре, нарочито у погледу заштите личних података, уз наглашену надзорну улогу Европске комисије и Европског парламента.

Уредба из 2016. године прописује општу забрану обраде података који су добијени на начин који представља очигледно кршење људских права. У складу са овом уредбом, Европолу је омогућено да директно размењује информације, (узузимајући личне податке) са институцијама Европске уније, трећим државама, међународним организацијама и првредним субјектима под условом да је таква промена у складу са важећим националним законодавством.

Европол је наставио да шири и продубљује сарадњу са трећим земљама и међународним организацијама у циљу ефикасности борбе против транснационалног међународног

криминала. Ово укључује и потписивање нових споразума и аранжмана који омогућавају размену информација уз поштовање стандарда заштите података и људских права.

Европска комисија и Европол су радили на успостављању нових међународних споразума са трећим земљама, узимајући у обзир препоруке Европског парламента и поштујући правни оквир ЕУ. Фокус је био на земљи која представља стратешки интерес за безбедност ЕУ, укључујући земље Западног Балкана и Источног партнерства.

Такође, Европол је почео сарадњу са међународним организацијама као што су Интерпол и Уједињене нације, како би се олакшала глобална борба против организованог криминала и тероризма.

Европол континуирано унапређује своје процедуре у вези заштите података и обезбеђује да свака промена информација са трећим странама буде у складу са Уредбом (ЕУ) 2016/794. Заштита и обрада података од стране Еуропола и његових чланица спроводи се под строгим условима за обраду и размену личних података, кроз механизаме надзора и одговорности.

5. Будућност Европола

Очигледно је да је Европска полицијска служба (Европол) водећа међународна полицијска организација не само унутар ЕУ, већ и међу европским државама. Међутим, Европол и даље нема директна оперативна овлашћења, што одражава тренутне односе унутар ЕУ. Ово је последица недовољне спремности држава члана да пренесу национална овлашћења на заједничке институције, као и због чињенице да ЕУ обухвата различите државе са значајним историјским, културним, језичким и верским разликама. Ипак, те различитости су често служиле као кохезивни фактор који повезује европске народе и државе.

У Стратегији развоја Европола 2020+, основни фокус Агенције је непромењен, односно она ће наставити да подржава органе за спровођење кривичног закона државе чланице у борби против организованог криминала и терорима. Међутим, стратешки нагласак ће се померити ка пружању оперативних услуга и пуном остваривању мандата према Уредби (ЕУ) 2016/794. Европол је поставио циљ да консолидује све своје капацитете како би пружио најефикаснију могућу подршку истрагама у државама чланицама.

Да би остварио овај циљ, Европол се усресредио на две главне мисије:

- управљање информацијама о криминалу у ЕУ, осигуравајући ефикасну размену информација са органима за спровођење закона у државама члановима;
- пружање максимално оперативне подршке државама чланицама, посебно у борби против прекограничног криминала.

Ради остваривања циљева у актуелној Стратегији Европола 2020+ дефинисано је пет стратешких приоритета:

1) Успостављање Европола као центра ЕУ за криминалистичке информације. То подразумева унапређење информационе архитектуре, примену интегрисаног управљања подацима и коришћење нових технологија и биометријских података. Циљ је да се омогући појачана сарадња и промена информација између државе чланице и Европола;

2*) Развој ефикасног модела оперативне сарадње међу државама чланицама.* Имајући у виду пораст претњи од терористичких мрежа и организованих криминалних група, Европол планира да унапреди аналитичке капацитете и пружи већу подршку приоритетним истрагама, кључним кривичним делима, као и одузимање имовинске користи стечене криминалом;

3) Постављање динамичке платформе знања за европске полицијске организације. Европол ствара услове за приступ базама података, експертиза и обука, са акцентом на развоју заједничких стандарда и методологије у аналитичком раду и безбедности података. Ово омогућава државама чланицама да користе најбоље праксе и алате у борби против криминала;

4) Улога предводника иновација и истраживања у области спровођења закона. Суочен са новим технологијама и софистицираним криминалним претњама, Европол ради на развоју иновативних решења и метода у сарадњи са државама. Ово укључује мултиагенцијску сарадњу, развој нових стратегија и њихову примену у пракси.

5) Постајање узорне европске организације за спровођење закона. Европол тежи да, кроз блиско сарадњу са партнерима, осигурава пуну ефикасност и рационалну употребу ресурса, уз највише стандарде управљања и транспарентности.

Од усвајања Стратегије 2020+, Европол је наставио да унапређује своје капацитете и шири сарадњу са државама чланицама и међународним партнерима. У 2020. години, представио је нову Стратегију за период 2020-2024. године, која поставља нове приоритете

у суочавању са еволуцијом криминалних претњи, укључујући сајбер криминал, гранични криминалитета и организовани криминал.

Како Европол и даље нема директна оперативна овлашћења, његова улога као центра за координацију, размену информација и пружање аналитичке и техничке подршке је од кључног значаја за безбедност држава чланица Европола.

Са континуираним унапређењем својих капацитета и стратегијом усмереном на будуће изазове, Европол ће наставити да има суштинску улогу у борби против организованог криминала и тероризма, као и да доприноси безбедности и стабилности европских грађана.

Имајући у виду да се савремено друштво суочава са сложеним безбедносним изазовима и брзим технолошким напретком, будућност Европола подразумева значајне промене у његовом мандату, овлашћењима и начину рада. То се огледа кроз:

1) Развој правног оквира и јачање мандата. У јуну 2022. године ступиле су на снагу измене Уредбе о Европолу, усвојене кроз Регулацију (ЕУ) 2022/991, које су значајно ојачале мандат Агенције да:[433]

- обрађује велике скупове података (енг. big data) како би подржао кривичне истраге држава члана;
- сарађује ближе са приватним сектором ради размене релевантних информација за истраживање;
- развија и тестира нове технологије у подршци полицијским активностима;
- јача сарадњу са трећим земљама и међународним организацијама.

Овим проширењем овлашћења, Европол је добио већу флексибилност и ефикасност у суочавању са савременим претњама, али се истовремено наглашава потреба за јачањем заштите података и поштовања основних права;

2) Технологија и иновације у служби безбедности. Са порастом сајбер криминала и употребе вештачке интелигенције од стране криминалних група, Европол се фокусира на развој сопствених технолошких способности. Важни кораци у том домену су оснивање Европског центра за сајбер криминал (енг. European Cybercrime Centre – ECC) и улагање у

[433] Regulation (EU) 2022/991 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2022 amending Regulation (EU) 2016/794, as regards Europol's cooperation with private parties, the processing of personal data by Europol in support of criminal investigations, and Europol's role in research and innovation, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32022R0991

анализу великог број података који омогућавају агенцији да боље разуме и предвиђа криминалне активности.[434]

Будућност Европола укључује даљи развој алата за дигиталну форензику, примену машинског учења и вештачке интелигенције у анализи података, као и сарадњу са технолошким компанијама и њиховим употребама у систему коришћења платформи;

3. Оперативну власт и национални суверенитет. Премда је Европол ојачао свој мандат, он и даље нема директна оперативна овлашћења на терену. Спровођење полицијских акција остаје у надлежности националних органа држава чланица. Будућност Европе у том контексту зависи од спремности држава чланица да продубе сарадњу и евентуално уступе део својих суверених овлашћења ради ефикасности борбе против транснационалног криминала.

Могућност проширења оперативних овлашћења Европола је и даље предмет дебате. С једне стране, постоји потреба за ефикасним деловањем на нивоу ЕУ, а са друге, брига о очувању националног суверенитета и поштовању правних традиција сваке земље;

4. Заштиту података и заштиту основних права грађана. Са проширењем овлашћења за обраду великих количина података, Европол се суочава са изазовом одржавања равнотеже између безбедности и поштовања приватности и основних права грађана. Европски надзорни орган за заштиту података (енг. European Data Protection Supervisor - EDPS) има кључну улогу у надзору над активностима Европола;[435]

Будућност Европе подразумева јачање механизама за заштиту података, транспарентност у раду и одговорност према јавности како би се осигурало поверење грађана.

5. Сарадњу са трећим земљама и међународним организацијама. Чињеница да криминалне мреже делују преко граница ЕУ, захтева широку међународну сарадњу ради њиховог сузбијања. Из тих разлога, Европол ће наставити да проширује своју мрежу партнерстава са трећим земљама и организацијама као што су Интерпол и Уједињене нације. Нови споразуми о сарадњи омогућаваће бољу размену информација и координацију у борби против глобалних претњи.

[434] European Cybercrime Centre-ECC, www.europol.europa.eu/abouteuropol/european-cibercrime-centre-ec3.

[435] Eropean data protection supervisor EDPS, European Unio, https://edps.europa.eu/data-protection/our-role-supervisor/supervision-eu-institutions-bodies-and-agencies/europol_en.

Будућност Европола је обележена изазовима (опасностима и ризицима) и приликама (новим могућностима). Са проширеним мандатом и новим технолошким способностима, Агенција је боље опремљена да подржи државе чланице у суочавању са савременим безбедносним претњама. Међутим, успех ће зависити од способности Европола да одржи поверење грађана кроз поштовање основних права, као и од спремности држава чланица да продубљују сарадњу и координацију.

3. Европска агенција за правосудну сарадњу (Евроџаст)

Имајући у виду да је правосудна сарадња у кривичним стварима тесно повезана са полицијском сарадњом, Европска унија је 2002. године основала Европску агенцију за правосудну сарадњу – Евроџаст (енг. European Body for the Enhancement of Judicial Cooperation – Eurojust). Ова агенција је основана Одлуком Савета као орган ЕУ задужен за унапређење правосудне сарадње међу државама чланицама, с циљем јачања борбе против најтежих облика криминала.[436]

Док је Европол замишљен као агенција за координацију полицијске сарадње, Евроџаст представља правосудни облик сарадње који окупља тужиоце, судије и полицијске службенике са одговарајућим службеним особљем. Представници у Евроџасту су упућени од стране својих матичних држава у седиште агенције које се налази у Хагу, са циљем да унапреди правосудну сарадњу и координацију међу државама чланицама, како би се ефикасније сузбили најтежи и најозбиљнији облици криминала.

Надлежности Евроџаста обухватају и кривична дела из делокруга рада Европола, укључујући све облике организованог криминала, тероризам, убиства, дечију порнографију, сајбер криминал, преваре, корупцију, кривична дела која подривају финансијске интересе Европске уније, дела против животне средине, као и друга тешка кривична дела.

Одлуке ЕУ о Евроџасту више пута су мењане како би се његов рад унапредио. Прва промена је извршена ради усклађивања са финансијском уредбом која се примењује на буџет Европске заједнице. Последња одлука Савета имала је за циљ да ојача мандат Евроџаста, нарочито у погледу додељених оперативних функција, као што су:

[436] Council Decision 2002/187/JHA of 28 February 2002 setting up Eurojust with a view to reinforcing the fight against serious crime, (2002) OJ L 63/1, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2002/187/oj/eng.

- *Обавештавање и координација истраживања.* Евроџаст је овлашћен да информише државе чланице о истрагама и кривичним процесима који су у току, а који могу имати последице на нивоу ЕУ или утицати на друге државе чланице;

- *Подршка координацији.* Огледа се у томе да Агенција помаже надлежним телима државама чланица у осигурању што боље могуће координације истраживања и кривичног гоњења, нарочито на основу анализе које обезбеђује Европол;

- *Унапређење правосудне сарадње.* Евроџаст сарађује са Европском правосудном мрежом у кривичним стварима, користи њену документарну базу података и ради на побољшању постојећих база података;

- *Сарадња са Канцеларијом европског јавног тужиоца.* Евроџаст директно сарађује са Канцеларијом европског јавног тужиоца у вези са питањима која су у њеној надлежности;

- *Оперативна, техничка и финансијска подршка.* Агенција пружа подршку прекограничним операцијама и истрагама које спроводе државе чланице, укључујући се кроз заједничке истражне тимове;

- *Подршка специјализованим центрима.* Евроџаст подржава рад специјализованих центара Европске уније које су развиле Европол и друге институције, учествујући у њиховим активностима када је потребно;

- *Сарадња са институцијама и агенцијама Уније.* Евроџаст сарађује са институцијама, телима, канцеларијама и агенцијама ЕУ, као и са мрежама успостављеним у области слободе, сигурности и безбедности;

- *Подршка борби против тешких кривичних дела.* Евроџаст подржава напоре држава чланица у сузбијању тешких кривичних дела, посебно оних која су дефинисана одлуком Савета.[437]

Овакве промене су значајно ојачале оперативне функције Евроџаста, чинећи га кључним фактором у координацији правосудних активности унутар ЕУ и у ефикасној борби против тешких облика криминала који прелазе границе члана.

Евроџаст је, тело Европске уније и као правно лице. Иако званично није агенција ЕУ, *de facto* делује као агенција и везан је за области слободе, безбедности и правде. Због свог

[437] Regulation (EU) 2018/1727 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 on the European Union Agency for Criminal Justice Cooperation (Eurojust), and replacing and repealing Council Decision 20021187/JHA, Art.. 4., www.europarl.europa.eu/about-parliament/en.

статуса, укључен је у оквир „Заједничког приступа децентрализованим агенцијама Европске уније", који су у јулу 2012. године усвојили Европски парламент, Савет и Комисија.

Лисабонским уговором је у Уговору о функционисању Европске уније уведена посебна одредба која се односи на Евроџаст. У складу са њом (члан 85 Уговора о ЕУ), Европски парламент је 2018. године усвојио Уредбу о Агенцији Европске уније за сарадњу у кривичном праву (Евроџаст). Њом је Евроџасту додељен јасан правни оквир, чиме је његова улога као кључног актера у правосудном сарадњи ЕУ додатно ојачана.[438]

Евроџаст делује у сложеном правном контексту који укључује националне законе државе члана, одлуке Савета ЕУ, међународне конвенције и споразуме, као и правне инструменте ЕУ који се односе на судску сарадњу у кривичном поступку. У том контексту, један од главних задатака Евроџаста је да обезбеди компатибилност различитих правних система држава које учествују у одређеној истрази или кривичном гоњењу. Ово значи да информације и докази прикупљени у једној држави чланици могу бити прихваћени и коришћени као валидни докази на суду у другој држави чланици.

Други важан изазов за Евроџаст је обезбеђење поштовања правила о обради и заштити личних података. Она морају бити примењена на начин који обезбеђује сигурну размену информација са државама члановима и на националном нивоу, али без угрожавања истраживања и кривичних поступака који води Агенција Уније за сарадњу у кривичном правосуђу.

1. Циљеви и задаци Евроџаста

Европска агенција за правосудну сарадњу, позната као Евроџаст, функционише као међувладина институција, где сваки национални члан представља своју државу као члана.

Када је одређено кривично дело прекограничног карактера, национални орган може да се обрати свом представнику у Евроџасту, који ће, без додатних административних припрема, прибавити потребне информације и податке од значаја за решавање тог проблема. Овај приступ омогућава брзу реакцију и ефикасну подршку државама чланцима.

[438] Regulation (EU) 201811727 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 оп the European Union Agency for Crimina1 Justice Cooperation (Eurojust), and replacing and repea1ing Council Decision 2002/187/JHA Zarza G. A., 2015, pp. 57-58.

Све већи број захтева које државе чланице упућују Евроџасту указује на потребу за растућим облицима помоћи, што сугерише да Агенција постаје све значајнији фактор у борби против прекограничног криминалитета.[439]

Изменама и допунама Одлуке из 2002. године, којима су дата већа овлашћења Евроџаста а у складу са чланом 3. Одлуке Савета 2009/426, главни задаци агенције су следећи:

- *Подстицање и унапређење координације.* Евроџаст има за задатак да подстакне бољу координацију између надлежних органа државе члана током истраживања и кривичног гоњења. Ово подразумева узимање у обзир сваког захтева који долази од надлежних органа државе члана, као и коришћење свих информација које достављају релевантна тела у складу са одредбама Уговора;
- *Побољшање сарадње.* Огледа се у томе да Евроџаст ради на побољшању сарадње између надлежних органа државе члана, посебно олакшавајући извршење захтева и правосудне сарадње, што укључује и олакшавање примене одлука које су донете у складу са инструментима који спроводе начело међународног признавања;
- *Подршка у истрагама и кривичном гоњењу.* Агенција пружа подршку надлежним органима држава члана како би истраживања и кривично гоњење били ефикаснији.[440]

Према измењеној Одлуци о Евроџасту, мандат ове агенције се односи на „врсте криминала и кривична дела за која је Европол надлежан да поступа“. То значи да је свеобухватна листа кривичних дела за која је надлежан Европол, утврђен чланом 3. Одлуке о Европолу и њеним прилогом, важи и за Евроџаст.

Одредбе које су се односиле на корупцију, преваре на нивоу ЕУ, прање новца и организовани криминал, а које су биле садржане у Одлуци о Евроџасту из 2002. године, уклоњене су Одлуком из 2009. године. Вероватни разлог за ову промену је смањење ривалства између две агенције ОЛАФ-а (Европска канцеларија за борбу против превара) и Европола у вези са истрагама превара које утиче на финансијске интересе ЕУ.

Премда се кривично гоњење за превару у актуелној регулативи више не наводи као одвојена категорија, оно и даље остаје важан део делатности Евроџаста. Ова агенција

[439] Zarza G. A., 2015, pp. 57-58.

[440] Council Decision 2009/426/JHA of 16 December 2008 *on* the strengthening of Eurojust and amending Decision 2002/187/JHA setting up Eurojust with a view to reinforcing the fight against serious crime, Art. 3 www.europarl.europa.eu/about-parliament/en

наставља да има значајну улогу у истрагама и кривичном гоњењу које се односи на случајеве преваре, нарочито оне које утичу на финансијске интересе Европске уније.

Чланови Евроџаста делују у оквиру колегијума, који је састављен од националних представника, или појединачно у улози националног члана. Ако државе чланице не могу захтевати од чланова Евроџаста да спроведе истраге, оне су у обавези да оправдају своју одлуку уколико одбију да удовоље захтеву који постави Евроџаст.

Подела одговорности између колегијума и националних чланова Евроџаста је дефинисана у члановима 5-7 Одлуке о Евроџасту. Агенција делује као колегијум у случајевима када то тражи држава чланица, када истрага или кривично гоњење обухвата више земаља чланица на нивоу ЕУ, или када се ради о општим питањима која се односе на основна питања Европола. С друге стране, национални чланови су углавном укључени у билатералне случајеве који обухватају две државе.

Од ступања на снагу Лисабонског уговора, применом члана 85 (1) консолидованог Уговора о оснивању Европске уније, улога Евроџаста је значајно ојачана. Он сада не обавља само координативне функције, већ се све више укључује у покретање кривичних истрага и решавање спорова који се тичу сукоба надлежности међу државама чланицама[441].

2. Организација Евроџаста

Структура Европске агенције за правосудну сарадњу (Евроџаст) јединствена је и састоји се од 27 националних чланова, од којих сваки долази из једне од држава члана Европске уније. Национални чланови могу бити тужиоци, истражне судије или полицајци, а свака држава члана их именује у складу са својим правним системом. Сви национални чланови имају једнака овлашћења.

Национални чланови Евроџаста су истовремено и руководиоци националних канцеларија или „столова“, који су смештени на истом спрату зграде Евроџаста у Хагу. Ова структура омогућава ефикасну координацију и блиску сарадњу међу члановима.

Национални тимови у Евроџасту се састоје од једног или више заменика тужиоца и/или помоћника, који су правосудне струке. Сви чланови националних тимова су искусни практичари тужиоци, са добром репутацијом у својим земљама. Радна близина

[441] White S., 2010, pp. 92-94.

националних канцеларија у седишту Евроџаста у Хагу, као и стални контакти са правосудним властима држава члана, дају додатну важност овој агенцији, јер знатно олакшавају координацију сложених прекограничних истрага. Национални органи се не устручавају да контактирају своје колеге у Хагу и траже подршку у вези са транснационалним аспектима истраживања.

Национални чланови, као и њихови заменици и помоћници, у погледу свог статуса подлежу одредбама националних закона својих земаља. Одређена заједничка правила, као што је минимални мандат националних чланова, наведени су у члану 9 (1) Одлуке Европског парламента и Савета, чиме се настоји да се обезбеди континуитет рада Евроџаста и његових чланова.

Плате и накнаде националних чланова исплаћује држава која их делегира, док се накнаде за послове у вези са развојем задатка Европске агенције за правосудну сарадњу, финансирају из буџета у складу са чланом 33. Одлуке о Европском правосудном праву.

Национални чланови формирају колегијум Евроџаста, који је одговоран за организациона и оперативна питања агенције. Колегијум се редовно састаје сваке недеље како би разговарао о оперативним, управним, стратешким и политичким питањима. Од краја 2012. године, ова питања се разматрају и на такозваним оперативним састанцима, што је додатно унапредило ефикасност рада агенције.

Поред редовних састанака, Колегијум Евроџаста, који чине по један представник сваке државе чланице, укључен је у рад јединственог Управног одбора Евроџаста, заједно са представницима Европске комисије. Ради ефикасног рада Колегијума, из реда националних чланова бирају се председник и два потпредседника, који координирају рад Колегијума и представљају га у правном, административном и финансијском контексту.[442]

Национални чланови и канцеларије Евроџаста у свом раду добијају подршку од Секретаријата, административног органа Евроџаста, на чијем је челу административни директор. Управу Евроџаста чине различите службе, укључујући јединицу за анализу случајева, правну службу и људске ресурсе. Чланови особља Евроџаста подлежу Правилима о особљу и интерним правилницима за њихово спровођење.

Евроџаст је развио низ алата који помажу националним правосудним органима у

[442] Fletcher M., Loof R., Gilmore B., 2008, p. 65.

истрагама и кривичном гоњењу прекограничног криминала. Један од најважнијих алата је организовање координационих састанака. На њима правосудни органи из различитих држава чланица размењују информације о стању истраживања и раду тужилаштава, разговарају о најбољим начинима координације својих активности и упућују другим чланицама захтеве. Састанци се сазивају од стране релевантних националних чланова у сарадњи са националним правосудним органима.

Европска агенција за правосудну сарадњу пружа подршку у организацији службених долазака у Хаг и покрива трошкове путовања. Такође, Евроџаст обезбеђује услуге симултаног превођења, омогућавајући представницима националних правосудних органа да разматрају детаље текућих истраживања на свом матерњем језику.

Јединица за анализу случајева има активну улогу у припреми и спровођењу координационих састанака. Њен задатак је да прикупља и анализира податке које достављају национални правосудни органи и, уз подршку Европола, саставља свеобухватну слику о стању и трендовима у области криминалних дела.

Главни циљ координационих састанака је договор о заједничком акционом плану, који укључује истражне мере и акције које ће бити истовремено и координирано спроведене у различитим државама чланицама. Овакви планови имају циљ реализације истраживања и процесуирање припадника организованих криминалних група.[443]

Координациони центар је организациона јединица у оквиру Евроџаста која има кључну улогу током оперативних акција. На дан када је договорено да се тренутно спроведу акције у различитим државама против исте криминалне организације, национални тимови тих земаља и аналитичари Евроџаста окупљају се у Координационом центру. Овде, у реалном времену, прате, координирају и анализирају ток акција у државама укључујући претресе, замрзавање имовине стечене криминалом и хапшење осумњичених лица.

Координациони центар такође помаже правосудним органима у превазилажењу изазова који проистичу из различитих правних система и норми. Поред тога, центар обезбеђује додатне информације које су потребне пре него што се шаљу званични захтеви или други правосудни инструменти у вези са кривичним стварима, чиме олакшава сарадњу између различитих правосудних система и доприноса у кривичним истрагама.[444]

[443] Zarza G. A., 2015, p. 69.
[444] Ibid, p. 70.

Заједнички истражни тим (ЗИТ) је група службеника полицијских и судских органа из различитих држава чланица ЕУ, а понекада и из трећих земаља, која се формира на основу уговора са јасно дефинисаним сврхом и ограниченим временским периодом. Рад ових тимова регулисан је Конвенцијом о заједничкој правној помоћи у кривичним стварима између државе члана ЕУ[445] и Оквирном одлуком Савета о заједничким истражним тимовима.[446]

Формирање заједничких истраживачких тимова је од великог значаја када криминалне организације делују у више држава чланица, јер захтевају брзо координисано деловање на лицу места. Ови тимови су показали изузетну ефикасност у случајевима који укључују трговину дргом, трговину људима, преваре и корупцију.

У оквиру споразума о ЗИТ-овима и у складу са конкретним оперативним плановима, чланови ових тимова могу заједнички развијати стратегије, спроводити истражне мере, измењивати и прикупљати информације у реалном времену, као и делити заштићене информације. Овај приступ омогућава брже и ефикасно решавање сложених прекограничних кривичних случајева, јер укључује заједнички рад различитих државних органа у координисаним активностима.

Професионалци који учествују у заједничким истрагама имају одговарајућа овлашћења да одлучују о важним питањима као што су откривање извора информација, поверљивости докумената и прихватљивости доказа. Овај нови начин рада промовише интеракцију између полицијских и правосудних органа из различитих правних система и правосудних култура, што доприноси бољој координацији и ефикасности у борби против криминала.

На основу практичног искуства стеченог током година, Евроџаст пружа савете правосудним органима о предности формирања заједничког истраживачког тима у одређеним случајевима. Ако се одлучи за успостављање таквог тима, Евроџаст такође може пружити подршку у његовом оснивању и спровођењу.

Досадашња пракса је показала несумњиве предности формирања заједничких истраживачких тимова. Преговарање о споразуму и израда оперативног акционог плана за

[445] Council Act of 29 May 2000 estblishing in accordance with Article 34 of the Treaty on European Union the Convention on Mutual Assistance in Crim inal Matters between the Member States of the European Union, *Official Journal of the European Communities C 19711,* art. 13, www.eurojust.europa.eu/document/2000-eu-mutual-legal-assistance-convention.

[446] *Official Journal of the European Communities*, COUNCIL ACT, of 29 May 2000 Art. 13, Joint investigation teams, p.9-11, www.eurojust.europa.eu/sites/default/files/Partners/JITs/CAonMLA-2000-05-29-EN.pdf.

тим се решавају током координационих састанака који се организују у просторијама Евроџаста, што омогућава ефикасну припрему и реализацију истраживања, посебно у оквиру конкретног случаја.

Службеник за заштиту података Евроџаста је службено лице које је одговорно за независни надзор над применом правила о заштити података утврђених Уредбом о Евроџасту, као и Уредбом ЕУ 2018/1725. Овај службеник служи као веза између агенције и Европског супервизора за заштиту података.

Службеник за заштиту података бира се на основу професионалних квалификација, укључујући стручност у области законодавства и праксе заштите података, као и способности за испуњавање задатака у складу са Уредбом о Евроџасту и релевантним правилима ЕУ. Евроџаст је обавезан да обезбеди да службеник за заштиту података буде адекватно и благовремено укључен у сва питања која се тичу заштите личних података.

Агенција има обавезу да подржи службеника за заштиту података у његовим задацима, пружајући му одговарајуће ресурсе, особље и омогућавајући приступ личним подацима и операцијама. На овај начин, Евроџаст стоји да обезбеди висок ниво заштите личних података са највишим стандардима личним подацима и сигурности предмета.[447]

Заједничко надзорно тело је независно тело чији су главни задаци надзор над активностима Евроџаста, укључујући обраду личних података и обезбеђење поштовања правила за њихову обраду и заштиту. Ово тело, које је успостављено на основу члана 23. Одлуке о Евроџасту, колективно прати активности које укључују обраду личних података и осигурава да се те активности спроводе у складу са прописаним правилима.

Заједничко надзорно тело је задужено за разматрање жалби појединаца како би се проверило да ли Евроџаст обрађује податке на законит и адекватан начин. Такође, тело даје савет током разговора о споразумима са трећим државама и другим телима, чиме се обезбеђује поштовање правила о заштити података.

Интерна структура Евроџаста укључује и секретаријате различитих мрежа за правосудну сарадњу у кривичним стварима. Ове мреже обухватају Секретаријат Европске правосудне мреже, Секретаријат мреже заједничких истражних тимова и Секретаријат Европске мреже контактних тачака у вези са лицима одговорним за геноцид и злочине

[447] European Union Agency for CriminaJ Justice Cooperation, Data Protection Officer (OPO), www.eurojust.europa.eu/about-us/data-protection.

против човечности. Секретаријат је део Евроџаста, али функционише као одвојена организациона јединица, што му омогућава да пружа специфичну подршку и ефикасно доприносе правосудној сарадњи у оквиру Европске уније.[448]

У новембру 2018. године ступила је на снагу нова Уредба Европског парламента и Савета о Евроџасту, којом је агенција званично преименована у Европску агенцију за сарадњу у кривичном праву. Овај нови нормативни оквир има за циљ да омогући ефикасност борбе против прекограничног криминала, а истовремено Извршном одбору и Колегијуму тужилаца из свих држава чланова пружа више простора да се усредсреде на расветљавање случаја.

Нови оквир подразумева увођење бројних стандардизованих правила која су важна за децентрализацију агенције. Најважније промене обухватају нову структуру управљања, са Извршним одбором који броји шест чланова. Такође је уведен нови систем заштите података, усклађен са ревидираним правним оквиром ЕУ о заштити података.

Друге значајне промене односа се на усклађивање спољних односа Евроџаста са принципима уведеним Лисабонским уговором, као и на појаву улога Европског и националних парламената у демократском надзору активности агенција. Поред тога, успостављен је нови однос између Евроџаста и Европског јавног тужиоца, заснован на међусобној сарадњи у оквиру њихових мандата и надлежности.[449]

1. Сарадња Евроџаста са Европолом и ОЛАФ-ом

Одлуком из 2009. године дефинише се сарадња између Евроџаста и Европола, али неки аспекти остају нејасни, посебно када је у питању оперативно спровођење те сарадње. Упркос томе што обе агенције тесно сарађују у пракси, одредбе које регулишу њихов однос остају сувише уопштене и недовољно детаљне.

Прво, важно је напоменути да је обим надлежности Евроџаста, према Одлуци у потпуности усаглашен са делокругом рада Европола. Одлука изричито истиче да Евроџаст треба да успостави кооперативни однос са Европолом, који може укључивати формалне споразуме између две агенције. Ова сарадња се односи не само на заједничке активности на

[448] Zarza G. A., 2015, p. 64.

[449] European Union Agency for CriminaJ Justice Cooperation, Eurojust become on Agency, www.eurojust.europa.eu/about-us/organisation.

европском нивоу, већ и на блиске односе који се успостављају на националном нивоу, где систем Евроџаста координише своје активности са националним јединицама Европола.

Додатно, Одлука о Евроџасту омогућава да колегијум Евроџаста пружа помоћ Европолу у његовом раду, али без детаљног разрађивања како и на који начин ће та сарадња бити имплементирана у пракси. Оваква неодређеност у одредбама које се односе на оперативну сарадњу две агенције довела је до потребе за потписивањем специфичног споразума 9. јуна 2004. године, који је ступио на снагу 1. јануара 2010. године. Споразум је између Евроџаста и Европола и има за циљ да разјасни и дефинише дубљу сарадњу и операционализацију односа између ове две институције.[450]

С обзиром на то да су теоријски оквири сарадње јасно постављени, споразум који су потписале агенције има за циљ да осигура њихову ефективну и координисану интеракцију, чиме се ублажавају недостаци који су се могли јавити у оквиру саме Одлуке о Евроџасту.

Споразумом између Европола и Евроџаста, дефинисана су конкретна правила која регулишу сарадњу ових двеју агенција, посебно у контексту правосудне сарадње, размене информација и учешћа у стратешким активностима као што су:

- *Помоћ у правосудној сарадњи*. Европол има право да од Евроџаста затражи помоћ у правосудним поступцима који се односе на конкретне случајеве. Ово укључује подршку у проналажењу правних решења, размену информација и координацију активности. Такође, Европол може затражити учешће својих представника на стратешким и координационим састанцима који се одржавају у Евроџасту;
- *Правила о преносу података.* Споразум детаљно регулише правила преноса података између агенција, укључујући одредбе о заштити личних података. Према овим одредбама, сваки појединац има право да приступи личним подацима који се односе на њега, као и да захтева исправку, брисање или проверу тих података у складу са важећим правним прописима;
- *Процена и поузданост информација.* Споразум такође поставља правила о процени извора информација, као и процедуре за исправку и брисање података који се сматрају нетачним или непоузданим;
- *Размена информација и радне датотеке.* Споразум укључује важан механизам

[450] European Union Agency for Criminal Justice Cooperation, *Eurojust becomes an Agency,* www.eurojust.europa.eu/press/PressReleases/Pages.

размене информација између Европола и Евроџаста, који обухвата повезаност са радним датотекама Европола. У пракси, Европол је дужан да обавести Евроџаст о отварању радног досијеа, али и сам Евроџаст има право да иницира отварање радних датотека у оквиру свог рада. Експерти Евроџаста који су укључени у радне датотеке присуствују састанцима аналитичке групе, прате напредак предмета и имају приступ релевантним подацима и резултатима који се односе на конкретне случајеве.

Однос између Евроџаста и Европске канцеларије за борбу против превара (ОЛАФ) регулисан је одредбама које, иако адекватне на теоријском нивоу, у пракси резултирају сложеним и понекад конфликтним међуинституционалним односима. На једној страни, нормативни акти Европске уније предвиђају уравнотежену сарадњу, али стварност показује да се задаци агенција понекад преплићу, што доводи до конкуренције и оперативних препрека.

Члан 26. Одлуке о Евроџасту из 2009. године само уопштено наглашава потребу за сарадњом са ОЛАФ-ом, али не пружа детаље о томе како ће сарадња бити спроведена. Одредбе указују да Европска канцеларија за борбу против превара може помоћи у заштити финансијских интереса Европске уније, било на иницијативу Евроџаста или на захтев ОЛАФ-а, али само ако надлежни национални органи државе чланице не изразе противљење таквој сарадњи.

Након 2004. године, нормативни оквир сарадње је побољшан успостављањем Заједничких радних група за везу, које служе као форум за сарадњу у случајевима који укључују преваре и злоупотребу средстава Европске уније. Ове радне групе састоје се од националних чланова Евроџаста и званичника ОЛАФ-а и имају кључну улогу у координацији заједничких истрага.

Крајем 2008. године, на снагу је ступио Практични споразум о аранжманима сарадње који је заменио старији Меморандум о разумевању. Он детаљно регулише међусобне односе две агенције и поставља оквир за ближу сарадњу и редовне контакте. Споразум предвиђа да се састанци између представника Евроџаста и ОЛАФ-а одржавају четири пута годишње, а њихова основна сврха је:

- јачање заједничких стратегија за решавање практичних проблема у сарадњи;

- консултације о питањима од заједничког интереса, као што су приоритети у борби против превара и злоупотреба;

- развој приоритета и стратегија који се међусобно надопуњују, с циљем ефикасније координације активности;

- идентификовање заједничких активности и подршка националним властима у реализацији истих;

- размена информација и координација.

Према Практичном споразуму, сарадња између Евроџаста и ОЛАФ-а укључује и размену информација о конкретним случајевима, учешће на оперативним састанцима и размену стратешких информација које су од значаја за обављање истрага и заштиту финансијских интереса ЕУ.

Кључна одредба Споразума јесте изричита обавеза да било која агенција обавести другу ако ради на случају који спада у надлежност те друге агенције. Ова обавеза омогућава да се, у случају преклапања надлежности, што пре успостави блиска сарадња и утврди потреба за координацијом и разменом информација.

Иако законски оквир и споразум о сарадњи пружају основе за добру координацију, пракса је често компликована због више фактора:

- *Преклапање надлежности.* Како Евроџаст и ОЛАФ имају сличне али и различите задатке Евроџаст се фокусира на правосудну сарадњу, док је ОЛАФ оријентисан на истрагу и превенцију финансијских превара, понекад долази до конфликта у обављању послова.

- *Конкуренција у решавању случајева.* Агенције понекад могу конкурисати за исте случајеве, што успорава процес истраге и компликује координацију између националних и европских тела.

- *Оперативна и правна ограничења.* Употреба различитих процедура и политика може изазвати проблеме у размени података и информација, посебно када се ради о осетљивим информацијама.

И поред постојећих ограничења, сарадња између Евроџаста и ОЛАФ-а остаје од пресудног значаја у борби против превара и заштити финансијских интереса Европске уније, са циљем обезбеђивања ефикасније истраге и боље координације активности на нивоу Уније. Та сарадња омогућава синергично деловање правосудних и административних механизама, чиме се не само унапређује правна сигурност, већ и јача поверење грађана у институције ЕУ, уз истовремено подизање степена заштите јавних финансија.

4. Европски јавни тужилац

Идеја о томе да је потребно увести функцију Европског јавног тужиоца (ЕЈТ) први пут је формулисана у документу *Corpus Juris*[451] 1997. године, који је поставио основе за правни оквир заштите финансијских интереса Европских заједница. Овај концепт је даље развијен у Зеленој књизи[452] Европске комисије из 2001. године, ЦОМ (2001) 715, у којој је предложено успостављање институција надлежног јавног тужиоца, који би био задужен за спровођење истраге, кривично гоњење, подизање оптужбе и заступање пред судовима у случајевима кривичних дела уперених против финансијских интереса Европске заједнице.

Упркос значајним настојањима Европске комисије, њени предлози за укључивање одредби о Европском јавном тужиоцу у оснивачке уговоре Европске уније нису постигли успех. Први остварен покушај је током Конференције у Ници 2001. године, када је предложено увођење члана 280а Уговора о Европској заједници. Овај члан је предвиђао именовање Европског јавног тужиоца са искључивом надлежношћу у случајевима који укључују злоупотребу финансијских средстава Европске уније.[453] Међутим, овај предлог је одбијен због неприпремљености држава чланица да пренесу своје кривичноправне надлежности на национално тело.

Покушаји успостављања Европског јавног тужиоца настављени су током преговора о Уставном уговору Европске уније, али су и они такође били неуспешни. Члан III-274 Уставног уговора садржао је одредбу о Европском јавном тужиоцу, али је овај документ одбачен након референдума у Француској и Холандији. Лисабонски уговор, који је наследио многе одредбе Уставног уговора, укључујући и оне о Европском јавном тужиоцу, изазвао је значајне контроверзе. Посебно је уједињено Краљевство пружало снажан отпор идеје преноса надлежности на наднационални ниво, истичући забринутост у вези са очувањем суверенитета у области кривичног права.

Иако су почетни предлози Европског јавног тужиоца наилазили на отпор, ова идеја је наставила да се развија, водећи ка њеној каснијом институционализацији. Успостављање

[451] Corpus Juris садржи кривичноправне одредбе за заштиту финансијских интереса ЕУ, које је, на иницијативу Европске комисије, припремила група професора кривичног права из разних чланица ЕУ.

[452] Зелена књига нема обавезујећу снагу, али представља припремни документ, на основу којег се спроводи консултативни процес за неки каснији обавезујући инструмент. Она је важна из тог разлога што се и каснији прописи морају доности у истом духу, чиме се утиче на будуће законодавство.

[453] Husabo E. J., Strandbakken B., 2005.

Канцеларије Европског јавног тужиоца (енг. European Public Prosecutor's office – EPPO) остварено је тек након дугих преговора и компромиса између држава чланица. Ово тело данас представља важан механизам заштите финансијских интереса Европске уније, али и значајан корак ка јачању наднационалног приступа у кривичном праву.

Уговор из Лисабона представља важну прекретницу у процесу стварања Европског јавног тужиоца. Члан 86. овог уговора дао је Савету Европске уније овлашћење да успостави ову институцију, уз могућност проширења њених надлежности ван оквира заштите финансијских интереса ЕУ. Ово решење ослања се на предлог Европске комисије из Зелене књиге из 2001. године, којим је предвиђено да Европски јавни тужилац спроводи истраге и води поступке пред националним судовима државе члана.

Прихватањем новог институционалног оквира у Уговору из Лисабона, државе чланице ЕУ исказале су спремност да размотре могућност успостављања процеса наднационалних тела са значајним надлежностима у области кривичног права.

Како је ова иницијатива у својим почецима наишла на снажан отпор дела држава чланица, које су инсистирале на одржавању националног суверенитета у области кривичног гоњења, Лисабонским уговором је ипак предвиђено да успостављање јавног тужиоца доноси Европски савет једногласно. Свесни да ће таква једногласност тешко бити постигнута, а у циљу спречавања пуне блокаде иницијативе, Лисабонским уговором је додатно предвиђен механизам ближе сарадње.

Овај механизам омогућава да најмање девет заинтересованих држава чланица, уколико не дође до једногласне одлуке у Савету, самостално приступи формирању Европског јавног тужиоца, без обавезног укључивања других чланица. Управо је овај механизам примењен у пракси 2017. године, када је 22 држава чланица основало Европског јавног тужиоца, чиме је постављен темељ за нови облик наднационалне кривичноправне послове Европске уније. Овај процес указује на сложеност односа између наднационалних иницијатива и националних интереса унутар ЕУ, али и на прагматичност механизама који омогућавају функционалну сарадњу и када је консензус свих чланова није могућ.

Поред тога, Уговором из Лисабона предвиђено је да Европски јавни тужилац сарађује са националним органима и спроводи своје активности у складу са националним правним оквирима. Ово је значило да ће ова институција имати капацитет да делује преко границе, а чији ће рад зависити од ефикасне сарадње са националним судовима и тужилаштвима.

Успостављање Европског јавног тужиоца представљало је значајан корак ка јачању интеграције у области кривичног права и заштите финансијских интереса Уније. Данас, Европски јавни тужилац је инструмент у борби против сложених кривичних дела као што су организовани криминал, прање новца и злоупотреба финансијских средстава ЕУ.

1. Пројекат Corpus Juris

Corpus Juris је амбициозан правни пројекат који је Европска комисија иницирала у периоду 1996–1997. године. На челу радне групе налазила се професорка Мирej Делма-Марти (Mireille Delmas-Marti), а циљ је био креирање јединственог оквира за кривичноправну заштиту финансијских интереса Европске уније унутар европског правосудног простора. Corpus Juris није био осмишљен као свеобухватан кривични или процесни законик, већ као подстицај за јавну расправу о улози кривичног права у процесу европских интеграција, као и о дефинисању кључних европских интереса за заштиту права.[454]

Corpus Juris је замишљен као мини кривични законик који обухвата одредбе материјалног, процесног и извршног кривичног права. Обухваћене су дефиниције кривичних дела као што су: превара, корупција, прање новца, као и одредбе о поступку и санкцијама.[455]

Пројекат је промовисао хибридни систем који комбинује националне и наднационалне елементе. Државама чланицама омогућено је да примењују национално кривично право у складу са начелима која су усвојена на нивоу ЕУ.[456]

Један од централних предлога Corpus Juris-а био је успостављање Канцеларије Европског јавног тужиоца, која би имала следећу структуру:

- Главни европски тужилац са седиштем у Бриселу;
- Делегирани јавни тужиоци у свакој држави чланици.

Европски јавни тужилац и његови делегирани тужиоци имају надлежност да спроводе истраге, подижу оптужбе и покреће кривичне поступке пред надлежним националним

[454] Јовашевић Д., 2009, стр. 13.
[455] M. Delmas-Marty, "Towards an Integrated European Criminal Law", Cambridge Yearbook of European Legal Studies, Vol. 7, 2004–2005, str. 17–31.
[456] A. Klip (ed.), Substantive Criminal Law of the European Union, Antwerpen, Maklu, 2011.

судовима широм Европске уније. Овакво решење представља значајан искорак у правцу успостављања јединственог правосудног простора у оквиру Европске уније, где би државне границе престале да буду препрека за ефикасно кривично гоњење извршилаца за кривична дела која су од интереса Уније. Смисао ових решења јесте да Европска унија функционише као јединствени правни простор у области борбе против преваре, корупције и других кривичних дела која погађају буџет и финансијски интерес ЕУ, чиме се стварају јединствени услови у јачању међусобног поверења у правосудне системе држава чланица.

Corpus Juris, као први предлог за успостављање наднационалног кривичноправног система у оквиру Европске уније, предвиђао је посебан механизам судске контроле. Контролу над кривичним поступком вршио би независни суд, назван „суд слободе“, којег би именовале државне чланове. Овај суд би био одговоран за праћење законитости поступка Европског јавног тужиоца, што би осигуравало поштовање права окривљених лица у поступку. Како овај модел није у целини прихваћен, одређени принципи на којима се заснивао уграђени су у правном оквиру који данас уређује рад Европског јавног тужиоца, укључујући националне судове, Европски суд за људска права и Суд правде Европске уније.

Уместо традиционалних механизама међудржавне сарадње, као што су правна помоћ и екстрадиција, Corpus Juris је предложио иновативне инструменте као што су:

- европски налог за хапшење;
- заједничке истраге на територији ЕУ;
- екстрадиција ухапшених лица између држава чланица.

Када је реч о његовом односу са правним стубовима ЕУ, Corpus Juris је разматрао могућност да се неке од његових одредаба усвајају у оквиру првог стуба ЕУ (комунитарни оквир), заснованог на члану 280. став 4. тадашњег Уговора о Европској заједници. Овај члан је омогућавао усвајање мера за борбу против превара, али је истовремено постављао ограничење да те мере не смеју утицати на примену националног кривичног права или управљање правосуђем.[457] Ово је изазвало значајне правне и политичке дебате, посебно у контексту суверенитета држава чланица.

Corpus Juris је оставио дубок траг у процесу креирања европског правосудног простора. Иако није у потпуности усвојен, његови концепти значајно су утицали на каснији развој

[457] Чланови радне групе која је припремала Corpus Juris имали су различите ставове о томе да Заједница има надлежност да усвоји документ на основу члана 280. став 4. Више у: Delmas-Marty M., Vervaele J., 2000.

европског кривичног права, посебно у погледу идеје о Европском јавном тужиоцу. Овај документ је такође поставио основе за иновације у међународном сарадњи у борби против организованог криминала и корупције.

2. Зелена књига о кривичноправној заштити

Зелена књига о кривичноправној заштити финансијских интереса Европских заједница и успостављању Европског јавног тужиоца представља један од кључних докумената Комисије Европске уније у оквиру кривичноправне заштите финансијских интереса ЕУ.[458] Објављена у децембру 2001. године, Зелена књига је послужила као основ за отварање јавних расправа о улози Европског јавног тужиоца (ЕЈТ), његовим надлежностима, системима националних права и односа.

Основни замисао Европске комисије била је да Европски јавни тужилац има ограничену надлежност, искључиво усмерену на заштиту финансијских интереса Европске заједнице. Комисија је указала на могућност проширења надлежности ЕЈТ-а на другу важну област, попут заштите евра као јединствене валуте, борбе против корупције, злоупотребе службеног положаја и организованог криминала.

Европски јавни тужилац би, према Зеленој књизи, био задужен за:

- прикупљање свих релевантних доказа;
- надгледање рада полиције ради ефикасног спровођења истрага;
- спровођење истражних радњи које би биле признате на територији целе ЕУ.

Како би истраживања била централизована, суђења и извршење санкција остали би у надлежности националних судова.

Организација ЕЈТ-а заснована је на хијерархијском принципу, уз поделу задатака између главног Европског јавног тужиоца и његових заменика:

- *Главни европски јавни тужилац.* Именује га Савет на предлог Комисије, уз сагласност Европског парламента. Његов мандат траје шест година, без могућности поновног именовања.[459]

- *Заменици Европског јавног тужиоца.* Бирају се из редова националних јавних

[458] Комисија је припемила и неколико других докумената којима се предлажу заштита финансијских интереса Заједнице и оснивање Европског јавног тужиоца.
[459] Vitsilegas V., 2020, p. 230.

тужилаца, суда или других правних службеника са овлашћењима заступања оптужбе. Они остају интегрисани у национално правосудне системе, али раде по инструкцијама главног тужиоца.[460]

Питање независности заменика остало је отворено, јер су неке државе сматрале да њихов национални статус и примену националних прописа треба задржати, док су друге инсистирале на њиховој већој европеизацији ради независности положаја.[461]

Зелена књига је посебно нагласила важност заштите основних људских права и правног кривичног поступка. Радње које могу угрозити права осумњичених би биле подвргнуте контроли независног „судије за слободу", који би био одговоран за надзор над истрагама који спроводи ЕЈТ. Додатно, истакнуто је да је потребно решити питања као што су:

- признање доказа прикупљених у једној држави члана, пред судовима других држава чланица;
- поштовања начела *ne bis in idem* (забране поновног суђења за исто кривично дело);
- хармонизација дефиниција кривичних дела и казне.

Европско јавно тужилаштво поседује сопствени буџет и административно особље, којим самостално управља. Ради обезбеђења подршке у државама чланицама, запослени се бирају у складу са националним прописима, што треба да обезбеди како ефикасност, тако и аутономију у раду.

Први коментари о Зеленој књизи представљени у Саопштењу Комисије ЦОМ (2003) 128, углавном су подржавали идеју Европског јавног тужиоца. Међутим, истакнуте су резерве у погледу:

- обима надлежности ЕЈТ-а;
- усклађивање материјалног кривичног права;
- истражних овлашћења тужиоца;
- хармонизације доказног права и права окривљених.

Неки национални системи изразили су забринутост због потенцијалног угрожавања независности њихових јавних тужилаца и правосудних традиција. Сугерисано је да се повећавају гаранције независности, непристрасности и правилности кривичног поступка.[462]

[460] Husabo E. J., Strandbakken B., 2005, pp. 103-119.
[461] Craig P., De Burca G., 2020, p. 944.
[462] Zwiers M., 2011, p. 384.

Зелена књига је представљала значајан корак ка институционализацији Европског јавног тужиоца и интеграције кривичног права на нивоу ЕУ. Њен циљ био је да отвори дискусију и омогући проналажење баланса између ефикасности у заштити финансијских интереса ЕУ и поштовања принципа субсидијарности и националних правних традиција. Премда су многе идеје из Зелене књиге остале предмет расправа, овај документ је поставио темељ за даљу еволуцију европског правосудног система.

3. Оснивање Канцеларије Европског јавног тужиоца

У новембру 2017. године, ступила је на снагу Уредба о оснивању Канцеларије Европског јавног тужиоца (ЕУ 2017/1939), а која је детаљно уређена Директивом 2017/1371 о сузбијању превара на штету финансијских интереса Уније кривичноправним мерама.

Ипак, проблеми се јављају у тумачењу појма „финансијски криминал“ и кривичних дела која спадају у ту категорију. Изазов није само у академском разматрању ове теме, већ и у прецизном дефинисању од стране законодавца. Правна литература указује на то да би појам „финансијски интереси Уније“ требало тумачити на шири начин. Поред фискалних интереса (попут буџетских прихода и расхода), овај појам би требало да обухвати и привредне и монетарне аспекте, што је став који подржавају многи представници правне струке.[463]

Ово шире тумачење финансијских интереса има за циљ да осигура свеобухватну заштиту економских интереса и механизама за правну интеграцију унутар ЕУ. Међутим, његова примена захтева прецизност у законодавству и хармонизацију са националном правним порецима држава чланица.

Одређивање привредног криминалитета искључиво на основу заједничког заштићеног објекта није увек најсигурнији начин за његово дефинисање, као ни за класификацију кривичних дела и других облика противправног понашања. У домаћем кривичном законодавству, као и у неким иностраним, у групи дела против привреде могу се наћи дела која штите друштвене вредности које нису искључиво везане за привреду.[464]

На пример, према важећем Кривичном законику Републике Србије, у групама кривичних дела против привреде, поред оних која су неспорно таква (превара, проневера

[463] Костић, Ј. (2018) стр. 23.
[464] Стевановић, А., Цветковић, Д., 2019, стр. 55.

злоупотреба поверења и сродна дела у обављању привредних делатности) предвиђена су и дела која су директно усмерена против фискалне сигурности и функционисања фискалног и пореског система, као што су пореска утаја, неуплаћивање пореза, фалсификовање новца, фалсификовање хартија од вредности и фалсификовање и злоупотреба платних картица.

Ова кривична дела се обично сврставају у групу „кривичних дела против економије".[465] Овакав приступ показује да кривична дела која се везују за привредни криминалитет могу имати шири домен и не односе се искључиво на привреду, већ обухватају и аспекте финансијске и економске сигурности.

Уредбом је предвиђено да ће Канцеларија бити смештена у Луксембургу, где је лоцирано и седиште Европског суда правде. Устројена је као сложени механизам који укључује Главног европског тужиоца, Европског тужиоца и тужиоце који делују у државама чланицама, а који су познати као делегирани или локални тужиоци.

Делегирани тужиоци, који су део националног правосудног система држава чланица, истовремено су према Уредби подређени главном европском тужиоцу. Њихова улога се сматра кључном за оперативност целокупног механизма. Они су одговорни за спровођење истрага и доношење одлука у вези са кривичним поступцима у којима поступају и имају значајну аутономију у свом раду.

У време усвајања Уредбе о Европском јавном тужиоцу 2017. године постојала је бојазан да би двострука потчињеност делегираних тужилаца представљао системски проблем, како националним тужиоцима, тако и Европском јавном тужиоцу, међутим овај хибридни модел није до сада довео до институционалне блокаде. Ефикасно функционисање Канцеларије, досадашња пракса показује да је овај однос, иако сложен, успостављен на начин који омогућава функционалну сарадњу и оперативну флексибилност. Ипак, извештаји из појединачних држава чланица указују да у одређеним ситуацијама долази до одређеног преклапања надлежности и различитих тумачења приоритета поступка, посебно у предметима за националну перспективу. Упркос тим изазовима, Европски јавни тужилац се већ профилисао као кључни национални механизам за борбу против кривичних дела која утичу на финансијске интересе Европске уније, а његов даљи развој биће предмет стратешких дебата унутар ЕУ.

Канцеларија европског јавног тужиоца основана је као одговор на потребу да се

[465] Костић, Ј., Зиројевић, М., 2017, стр. 260.

Европска унија функционално претвори у подручје слободе, сигурности и правде, што је стратешки циљ дефинисан новом генерацијом норматива Уније. Међутим, постизање овог циља није једноставно због изазова који доноси савремени друштвено-економски поредак, као и због комплексних глобалних процеса који га прате.

Два кључна фактора у овом контексту су глобализација и развој софистицираних технологија. Глобализација доприноси расту прекограничног криминала и доводи до формирања криминалних организација, тзв. „криминалних предузећа", не само широм Уније, већ и глобално, уз постојање тзв. пореских рајева где се обављају сумњиве финансијске активности.[466] Премда пореске рајеве користе и појединци и предузећа који тако настоје да избегну или значајно умање порезе и друге намете које им намећу државе у којима живе или послују, та могућност је због поверљивости података у ономе ко региструје фирму, депонује средства у банци или на други начин уноси новац, као и из других разлога, нарочито повољна за разне организоване криминалне групе. Стога је и то нешто са чиме се суочава међународна сарадња на пољу сузбијања криминалитета.

Оснивање Канцеларије европског јавног тужиоца представља кључни корак ка ефикаснијој борби против прекограничног криминала, нарочито финансијског. Ипак, значајно питање остаје у вези са суверенитетом држава чланица када су у питању кривичне ствари. Од самог оснивања Европске заједнице, у кривичном праву, као уосталом, и другим гранама права (нпр. уставном) постоји супротна тенденција између развоја економског јединства и настојања да се очува суверенитет држава чланица. Ово због тога што јачање заједничког тржишта, комунитарног права и других облика интеграције по природи ствари захтева све веће смањење националног суверенитета. Стога и не чуди чињеница да се институционализује кривично гоњење у оквиру ЕУ изазивали снажне политичке дебате и притиске различитих интересних група.

Оснивање Канцеларије европског јавног тужиоца свакако је кључан корак ка

[466] Пореским рајевима (енг. *tax haven*, *fiscal paradise*) називају се офшор (енг. *offshore,* положај на некој удаљеност од обале) тј. острвске или оншор (енг. engl. *onshore*) тј. континенталне локације са веома малим порезима, одсуством девизних контрола и обезбеђеном тајношћу података о унетом капиталу и слично. Ради се о државама и територијама које, ради привлачења што више страних фирми, значајно смањују или чак сасвим укидају своје пореске приходе у буџету. Постоје разни порески рајеви за разне намене. Неки од њих нуде изванредне услове бродовласницима (веома мали прописани улог, загарантовану тајност, неплаћање пореза на добит остварену бродовима итд.), други су повољне првенствено за холдинг компанијаме јер им допуштају дистрибуцију добити без икаквог пореског оптерећења, трећи пружају најатрактивније услове осигуравајућим компанијама итд. Кривокапић Б. 2010, стр. 792-793.

одлучнијем супротстављању финансијском прекограничном криминалу. Ипак, да би ово тело функционисало на најбољи могући начин, неопходно је даље унапређење правних основа његовог рада, као и постизање баланса између интереса ЕУ и очувања националног суверенитета у области кривичног права. Политичка воља, као и у многим другим питањима, остаје главни фактор који може или да погура овај процес напред или да га кочи.

Канцеларију Европског јавног тужиоца треба посматрати не као још једну бирократску инстанцу у оквиру ЕУ, већ као важан корак у процесу интеграције европског кривичног права и стварања ефикаснијег система за борбу против озбиљних облика организованог криминала који превазилазе националне границе.

5. Европска служба за сузбијање превара (ОЛАФ)

1. Оснивање и правни оквир ОЛАФ-а

Европска служба за сузбијање превара (енг. European Anti-Fraud Office - OLAF) представља финансијску агенцију Европске комисије која има независан статус и надлежност за спровођење унутрашњих и спољних административних истрага против корупције Европске уније.

Потреба за овом службом се јавила након низ скандала крајем 90-их година прошлог века који су изазивали политичку кризу, насталу управљањем средствима Европске заједнице што је довело до потребе за реформом институционалног оквира за борбу против превара у Европској унији, након колективних оставки у оквиру Европске комисије, на чијем је челу био Жак Сантер.[467]

У борби против овог вида превара на институционалном нивоу, Европска комисија је 1987. године, донела одлуку о оснивању јединице за борбу против превара под својим окриљем, познатом као УЦЛАФ (фр. Unite de Coordination pour la Lutte Anti-Fraude - UCLAF). Ова јединица почела је са радом 1988. године, и деловала је у контексту настајања да се усвоји заједнички европски пропис против превара, као и да се ојача спољна димензија борбе против ове врсте кривичних дела. Такође је подстицала државе чланице да у оквиру својих националних законодавстава процесуирају преваре усмерене против финансијских

[467] Craig P., 2000, pp 98-116.

интереса Заједнице.[468]

Као одговор на ову кризу, спроведена је унутрашња институционална реформа која је довела до формирања Радне групе за координацију спречавања превара, која је наследила ранију јединицу УЦЛАФ. Међутим, ова Радна група је брзо замењена новом јединицом односно Европском службом за сузбијање превара (ОЛАФ). Оснивање ОЛАФ-а било је део посла да се Унији и њеним институцијама врати кредибилитет након последица насталих скандала и проблема са управљањем средствима.[469]

Европска служба за борбу против превара званично је основана Одлуком Комисије 1999/352/ЕС, донетом у априлу 1999. године. Овим решењем дефинисани су задаци ОЛАФ-а, који укључују спровођење спољашњих и унутрашњих административних истраживања. Спољне истраге поверене су Комисији, чиме је потврђена независност истражне функције ОЛАФ-а.[470]

Према овој одлуци, ОЛАФ има задатак да, поред заштите финансијских интереса Европске уније, обухвата и све активности повезане са заштитним интересом Заједнице нерегуларних радњи које могу извршити службеници и правно лице у служби Европске уније у вези фондова ЕУ, национални службеници надлежни за управљање тим средствима, као и партнери из трећих земаља укључени у спровођење пројеката финансираних из буџета ЕУ. Ове нерегуларне радње могу довести до покретања управних или кривичних поступака пред надлежним националним или европским органима.

Европска служба за сузбијање превара спроводи интерне и екстерне истраге са циљем утврђивања значајних чињеница у вези са преварама и незаконитим радњама, било да их чине институције, службеници ЕУ или запослени у институцијама и телима који не подлежу Правилнику о службеницима Европске уније. Поред тога, ОЛАФ има и улогу у подршци Европској комисији у сарадњи са државама члановима у борби против превара, као и у развоју стратегије и иницијатива за борбу против истих.

Такође, ОЛАФ-у је поверена релативно широка надлежност, што подразумева како самостално спровођење истраживања, тако и подршку Комисије у различитим активностима. Међутим, граница између његових самосталних активности и оних које

[468] Pujas V., 2003, pp 778-797.
[469] Pujas V., 2003, pp 792.
[470] Више: Quirke B., 2009, pp. 97-108; Xanthaki H., 2010, pp. 133-151, Radovavljević E., 2020, pp. 223-231.

извршавају задатке Комисије понекад може бити нејасна, што представља додатни изазов у његовом раду.

Ове преваре су често повезане са утајом дажбина на пољопривредне производе, субвенционисањем за шећер, као и царинама на робу која се увози у Европску унију имајући увиду пре свега акцизну робу као што су алкохол, цигарете, кафа и др., што може изазвати кризе на тржишту или злоупотребе.

Ово је изузетно сложено подручје у борби против организованог криминала, јер такве преваре укључују хиљаде трансакција и велики број компанија које послују како унутар тако и ван граница ЕУ. Један од најилустративнијих примера су ПДВ преваре, познате и као „рингишпил" преваре. За успех оваквих превара потребне су најмање три компаније - две које послују унутар Европске уније и једна изван ње. Недостатак одговарајуће координације међу различитим националним властима често доводи до тога да плаћање ПДВ-а у држави одредишта остаје само теоријско, а утаја пореза постаје подухват са малим ризиком.[471]

Оснивање и развој ОЛАФ-а, почели су као одговор на потребу да се заштите финансијски интереси Европске заједнице - ЕЗ. Криминал усмерен против ових интереса рано је привукао пажњу институције ЕЗ, што је резултовало позивима за појачану интервенцију права Заједнице у области националног кривичног права у којем су ова дела санкционисана.

Одлуком је такође предвиђено оснивање Надзорног одбора, који има задатак надзора истражне функције ОЛАФ-а, а касније је добио и учешће у избору директора ОЛАФ-а. Директора именује Комисија након консултације са Европским парламентом и Саветом. Како је овај документ Комисије релативно кратак, допуњен је Уредбом о утврђивању правила која се тичу истраживања. Уредба о Европској канцеларији за борбу против превара (ОЛАФ) садржи правила која уређују спровођење истраживања унутар институције и тела Европске уније (унутрашње исраге), као и истраге које самостално спроводе државе када је реч о средствима ЕУ (спољне истраге). У правном оквиру Европске заједнице дата су овлашћења Европској комисији за контролу и надзор над трошењем европских фондова у државама. ОЛАФ је, као независна канцеларија задужена за истраживање преузео овлашћења, обавезу и поштовањае правног суверенитета држава чланица и међународног удружења да врши контролу и надзор над средствима ЕУ.

[471] Canneti A. G., 2017, p. 37.

Нарочито су важна правила о отварању и вођењу истраживања, уз посебан акценат на поузданост тих истрага. Уредба такође обавезује ОЛАФ да доставља релевантне информације надлежним органима државе чланица, укључујући правосудне институције и да доставља извештаје након завршетка истраживања.[472]

Предметне одредбе отварају значајна питања о односу између активности Европске службе за борбу против превара и кривичних поступака које се воде у државама чланицама. Конкретно, то се односи на утицај информација које ОЛАФ прикупља током својих истрага на остваривању права на одбрану лица на коју се истрага односи, као и на питање правне снаге и процесне употребе националних кривичних органа ОЛАФ-а. Како ОЛАФ не води формални кривични поступак, већ административну истрагу, информације које прикупљају могу имати значајан утицај на права окривљених лица, посебно у погледу обавештавања, права на саслушање и права на правни лек. Употреба ОЛАФ-ових извештаја као доказа у националним кривичним поступцима зависи од правног система државе чланице у појединачним државама они имају статус доказног материјала, док у другим представљају само полазну основу за покретање националног формалног истраживања.[473]

Што се тиче одговорности и судске контроле, Уредба о утврђивању правила која се односе на истраге које спроводи ОЛАФ садржи бројне изричите одредбе. Једна од најзначајнијих јесте она која захтева да директор ОЛАФ-а, који руководи истрагама, не сме тражити нити примати упутства од било које владе или институције у вези са својим истраживачким активностима. Поред тога, директор ОЛАФ-а обавезан је да редовно извештава Европски парламент, Савет, Комисију и Ревизорски суд о резултатима спроведених истрага.[474]

Конкретно, то се односи на утицај информација које ОЛАФ прикупља током својих истрага на остваривању права на одбрану лица у вези истраге која се над тим лицем спроводи, као и на питање правне снаге и процесне употребе националних кривичних дела ОЛАФ-а. Како ОЛАФ не води формални кривични поступак, већ административну истрагу, информације које прикупљају могу имати значајан утицај на права окривљених лица, посебно у погледу обавештавања, права на саслушање и права на правни лек. Употреба

[472] European Communities' financial interests against fraud and other irregularities, OJ L292, 15 Novembеr 1996, art. 3-9, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31996R2185.
[473] House of Lords 2004, par. 54, pp. 23-24.
[474] Xanthaki H. 2006, pp. 130-138.

ОЛАФ-ових извештаја као доказа у националним кривичним поступцима зависи од правног система државе чланице у појединачним државама они имају статус доказног материјала, док у другим представљају само полазну основу за покретање националног формалног истраживања.

Тренутни правни оквир деловања Европске службе за борбу против превара (ОЛАФ) утврђен је Уредбом (ЕУ) 883/2013, која је заменила претходне уредбе 1073/1999 и 1074/1999. Ова уредба је донета након евалуације примене ранијих прописа, која је спровела Европска комисија, како би се побољшала ефикасност истраживачких поступака.[475]

Извештај се заснива на радном документу особља Комисије, а уз њега долази и мишљење Надзорног одбора ОЛАФ-а о примени дотадашњих уредби. Поступак евалуације се поклопио са важним променама у оквиру амбициозног програма Комисије за јачање заштите финансијских интереса Европске уније. Директива Европског парламента и Савета од 5. јула 2017. године о борби против преваре на штету финансијских интереса Европске уније путем кривичног права (Директива (ЕУ) 2017/1371) представља један нормативни акт за кључна упутства.[476] У октобру исте године, Савет је усвојио Уредбу о успостављању Европског јавног тужиоца кроз појачану сарадњу између 20 држава члана.

Да би правни оквири у овој области били усклађени са стварним стањем и потребама, Комисија је усвојила политику такозване „боље регулације“, која дефинише принципе примене у свакој фази политичког циклуса - планирање, предлог, пројекат и накнадна ревизија. Ова политика промовише отворен и транспарентан процес доношења политичких одлука, уз пуну информисаност и широке консултације свих заинтересованих страна, што би требало да обезбеди њихову подршку и укљученост у борби против овог вида криминала.[477]

[475] European Commission to the European Parliament and the Council, "Evaluation of the application of Regtulation (EU, EURATOM) No 883/2013 of the European Parliament and of the Council of 11 September 2013 concerning ivestigations cnducted by the European Anti-Fratud Office (OLAF) and repealing Regulation (EC) No 1073/ 1999 of the European Parliarnent and of the Council and Counncil Regulation (Euratom) No 1074/1999", COM(2017) 589 final, 2.10.2017, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32013R0883.

[476] Juszczak A., Season E., 2017, pp. 80-87.

[477] Better Regulation Gulidelines, European Commission, 2017, pp. 4, https://commission.europa.eu/system/files/2021-11/swd2021_305_en.pdf.

2. Организациона структура ОЛАФ-а

У организационом смислу, Европска служба за борбу против превара састоји се од особља из свих држава чланица, укључујући експерте специјализоване за превенцију и борбу против неправилности које утичу на финансије ЕУ. Ови стручњаци су из царинских органа, полиције, судских институција, као и из области информационих технологија и заштите података.

Надзорни одбор има важну улогу у редовном надзору спровођења истражних функција ОЛАФ-а. На челу службе налази се генерални директор кога именује Европска комисија. У вршењу својих истражних овлашћења, генерални директор не сме да тражи нити да прима инструкције од Комисије, било које владе или других институција или тела, чиме се обезбеђује независност истраживања које ОЛАФ спроводи.[478]

3. Задаци ОЛАФ-а

Мисија и задаци ОЛАФ-а дефинисани су чланом 2 (1) Одлуке 1999/352/ЕС. Они су умерени на покретање и спровођење унутрашњих и спољних административних истрага како би се ојачала борба против преваре, корупције и других незаконитих активности које штите финансијске интересе Европске уније.

Када су у питању интерне административне истраге, ОЛАФ је задужен за истраживање случајева у служби који могу представљати кршење професионалних обавеза службеника Уније, што може довести до дисциплинских мера или кривичног поступка. Ово подразумева и случајеве кршења обавеза од стране чланова институције и тела Европске уније који нису обухваћени правилима о запосленима.

Поред истраживачких активности, ОЛАФ је задужен и за припрему законодавних и регулаторних аката у областима у којима делује, укључујући и инструменте за заштиту евра од фалсификовања (чл. 3. ст. 4. Одлуке). Додатно, ОЛАФ организује курсеве обуке и пружа техничку помоћ у заштити евра од фалсификовања, чиме доприноси унапређењу заштите финансијског система Европске уније.

Пре него што донесе одлуку о покретању административне истраге, Европска служба за борбу против превара (ОЛАФ) има право да обавести односну државу члана о постојању

[478] Zarza A. G., 2015, p.101.

информација које указују на неправилности у складу са правилима на основу чл. 3. ст.6 Уредбе о истрагама ОЛАФ-а. Те неправилности могу бити повезане са преваром, корупцијом или било којом другом незаконитом активношћу која наноси штету финансијским интересима ЕУ, укључујући и везе са споразумима о бесповратној помоћи.

Одлуку о покретању спољних истраживања доноси генерални директор ОЛАФ-а, по својој иницијативи, на захтев државе чланице, или на основу информација које пружа трећа страна, укључујући и анонимне дојаве у вези чл. 5. ст. 1 и у чл. 2. Уредбе. ОЛАФ такође може захтевати од надлежних органа држава чланица да предузму одговарајуће мере предострожности у складу са националним законодавством, што укључује мере за прибављање и заштиту, како је предвиђено чл. 7. ст. 7. Уредбе.

Спољне истраге спроводе службеници ОЛАФ-а, које одређује генерални директор и који раде под његовим вођством. Овим службеницима поверено је вршење провера и инспекције на лицу места у државама чланицама, што укључује приступ свим информацијама и документима који су релевантни за истраживање, у складу са чл. 3 Уредбе.

Провере и инспекције се врше у складу са Уредбом Савета (Euроатом, ЕЗ) 2988/95 од 18. децембра 1995. године,[479] која прописује одређене процедуре и стандарде. Што се тиче сарадње између Европске службе за борбу против превара и Евроџаста, чл. 13. ст. 2. Уредбе о истрагама експлицитно предвиђају обавезу ОЛАФ-а да ЕУ доставља релевантне информације о извештајима који су достављени националним органима ради вођења кривичних истрага и гоњења поциниоца.

6. Агенција за оперативно управљање спољним границама ЕУ (ФРОНТЕКС)

Европску агенцију за управљање оперативним сарадњом на спољним границама држава чланица ЕУ ФРОНТЕКС (енг. European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union – FRONTEX) основао је 2004. г. Европски савет.[480] Ова агенција је посебно независно тело у оквиру ЕУ

[479] Council Regulation (EC, Euratom) No 2988/95 of 18 December 1995 on the protection of the European Communities financial interests, airt. 9, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31995R2988.

[480] Council Regulation 2007/2004 of 26 October 2004 establishing a European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union, (2004) OJ L 349/1.

које поседује правни субјективитет и аутономију у спровођењу својих активности, укључујући и креирање сопственог буџета.

ФРОНТЕКС има задатак да координира сарадњу између држава чланица у управљању спољним границама Европске уније, са циљем побољшања ефикасности контроле граница и борбе против прекограничних безбедносних претњи као што су незаконити прелазак државне границе и миграција. Као посебно тело ЕУ, ФРОНТЕКС блиско сарађује са граничним властима свих државе, као и са другим агенцијама ЕУ и међународним организацијама.

Агенција игра кључну улогу у заједничким операцијама која се спроводи на границама, пружа техничку и оперативну помоћ државама чланицама и организује брзе граничне интервенције у кризним ситуацијама. Њена независност у раду омогућава јој да ефикасно и правовремено реагује на изазове који могу утицати на безбедност спољних граница Европске уније.

Седиште ФРОНТЕКС-а се налази у Варшави, Пољска. Агенцијом руководи Управни одбор, који укључује представнике свих држава чланица ЕУ и Европске комисије. Управни одбор надзире стратешке акције и обезбеђује да се њене активности остварују у складу са циљевима и интересима Европске уније.

2019. године ФРОНТЕКС је трансформисан у Европску агенцију за граничну и обалску стражу, чиме су му проширена овлашћења и повећан број особља, укључујући формирање неколико грађанских сталних корпуса, који се могу распоредити у кризним ситуацијама. Ова трансформација омогућава ФРОНТЕКС-у да ефикасније подржава државе чланице у заштити спољних граница, што је од кључног значаја за унутрашњу безбедност Европске уније и сузбијања криминала.

Главни циљ агенције ФРОНТЕКС је координација оперативне сарадње између чланица Европске уније и њихових граничних служби за управљање спољним границама ЕУ. Ова агенција има важну улогу у подршци националним граничним службама кроз различите активности као што су образовање кадрова, анализа и процена ризика за безбедност спољних граница, као и праћење релевантних истраживања у области контроле и надзора граница.

ФРОНТЕКС има значајну улогу у сарадњи са трећим земљама, посебно оним које су идентификоване као транзитне руте за незаконите миграције. Сарадња са трећим земљама

укључује размену информација, техничку помоћ и координацију активности како би се ефикасно супротставили изазовима као што су незаконите миграције и трговина људима. Посебно је наглашена сарадња са земљама Западног Балкана, која се често користи као транзитна рута, и где ФРОНТЕКС доприноси изградњи капацитета и ефикасности управљања граничне контроле.

Наша земља активно сарађује са Фронтекс-ом кроз сталну размену података, пружање техничке помоћи нашим националним властима, образовање кадрова и различите облике подршке. Ова сарадња доприноси свеобухватној безбедности граница у целој Европи, не само чланова Европске уније, већ и оних које нису њене чланице.

Такође, ФРОНТЕКС данас тесно сарађује са бројним органима и институцијама држава чланица и Европске уније који се посредно баве безбедношћу граница. Ово укључује сарадњу са институцијама као што су ЕВРОПОЛ, Европски центар за обуку полиције - ЦЕПОЛ, Европска служба за борбу против превара - ОЛАФ, као и националним царинским службама и полицијским органима. Циљ ове сарадње је унапређење безбедности спољних граница и јачање координације у борби против прекограничних претњи, као што су трговина људима, незаконита миграција и организовани криминал.[481]

Између Министарства унутрашњих послова Републике Србије (МУП) и агенције ФРОНТЕКС склопљен је Радни аранжман о оперативној и техничкој сарадњи, који се односи и на интегрисани систем управљања границама. Овај аранжман је део ширег пројекта под називом „Пројекат изградње капацитета интегрисаног управљања границама Источног партнерства“ (енг. Eastern Partnership Integrated Border Management Capacity Building Project - IBM) који спроводи агенција ФРОНТЕКС. Овај радни аранжман омогућава Србији да активно учествује у европским иницијативама за јачање граница безбедности и унапређење капацитета граничне полиције.[482]

До краја 2014. године, Фронтекс је склопио споразуме о сарадњи са надлежним органима у седамнаест земља, укључујући и Србију. До данас, тај број се повећао, али прецизан број тренутно важних споразума није јавно доступан.

Међутим, познато је да је Босна и Херцеговина у децембру 2024. године парафирала споразум о сарадњи са Фронтексом за који се очекује да ступи на снагу 2025. године.

[481] Никач Ж., 2015, стр.161.
[482] Ibid.

Сарадња између ФРОНТЕКС-а и МУП-а Републике Србије, посебно Управе граничне полиције (УГП), укључује сталну размену информација, пружање техничке помоћи, обуку и друге облике сарадње.[483]

Ова сарадња омогућава Републици Србији да унапређује своје граничне капацитете у складу са европским стандардима, чиме истовремено доприноси и заједничкој безбедности целог региона. Укљученост Србије у активностима ФРОНТЕКС-а доприноси у ефикасности отклањања прекограничних претњи, као и изградњи јачих веза и поверења између Србије и европске заједнице.

Главни циљ сарадње је побољшање безбедности граница, са акцентом на сузбијању и спречавању незаконитих миграција, трговине људима и других облика прекограничног криминала. Према изворима као што су Европска комисија и ФРОНТЕКС-ови званични извештаји, ове активности имају кључну улогу у заједничком приступу управљању границама, смањењу прегранични ризика и унутрашње безбедности ЕУ.[484]

7. Остале агенције ЕУ од значаја за борбу против организованог криминала

У оквиру Европске уније, поред наведеног, постоје и друге агенције и институције које значајно доприносе полицијској и правосудној сарадњи у кривичним стварима. Њихова улога је да подрже државе чланице у борби против организованог криминала, тероризма и других облика тешких кривичних дела, као и да унапреде усклађеност и ефикасност правосудних и безбедносних система. Неке од најважнијих агенција су: Европска мрежа за превенцију криминала (ЕУЦПН), Агенција Европске уније за лекове (ЕМА) и Европска агенција за сигурност мреже и података (ЕНИСА).

1. Европска мрежа за превенцију криминала (ЕУЦПН)

Европска мрежа за превенцију криминала (енг. European Crime Prevention Network - EUCPN), основана је 2001. године са циљем да промовише превентивне активности у државама чланицама Европске уније и подстакне развој и примену добрих пракси у области превенције криминалитета. Њен рад се заснива на принципу сарадње, промене искуства и

[483] Ibid.

[484] European Commission, "Frontek and the European Border and Coast Guard," 2019, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32019R1896.

унапређења капацитета државе чланице у борби против различитих облика криминала.

Главни циљеви и задаци ЕУЦПН су:

- *Побољшање сарадње*. Мрежа ради на јачању сарадње између држава чланица, као и између националних институција и европских органа надлежних за спречавање криминалитета. Овај приступ омогућава бољу координацију и ефикасност у спровођењу превентивних мера;
- *Размена знања и искуства*. ЕУЦПН представља платформу за размену информација, стручности и добрих пракси између држава чланица. Ова промена се одвија кроз тематске радионице, семинаре и годишње конференције које спајају експерте и практичаре из ове области;
- *Промоција активности борбе против криминала*. Мрежа промовише превентивне активности како на нивоу ЕУ, тако и на нивоу појединачних држава. Ти програми имају циљ да подигну свест о значају превенције и укључују локалне заједнице у борби против криминалитета;
- *Подршка европским институцијам*. ЕУЦПН пружа стручну подршку институцијама Европске уније, као што су Европска комисија и Савет ЕУу развоју стратегије и политике која се односи на превенцију криминала. Ово подразумева израду аналитичких извештаја, препорука и смерница;
- *Повећање безбедности грађана*. Главни крајњи циљ рада ЕУЦПН-а је повећање безбедности и квалитета живота грађана ЕУ кроз спречавање криминалитета и унапређење сигурности у заједницама;
- *Рад и организација*. ЕУЦПН функционише уз помоћ националних представника и контакт тачака којима чланови сваке државе омогућавају брзу размену информација и координацију активности у превенцији криминала. Ови представници играју кључну улогу у прикупљању и дистрибуцији информација, као и у промоцији добрих пракси у оквиру својих националних система.[485]

Иако је фокус мреже на државама члницама, она сарађује и са трећим земљама. За земље попут Србије, учешће у активностима ЕУЦПН-а омогућава приступ информацијама и праксама које могу побољшати националне стратегије у превенцији криминала.

[485] Никач Ж., 2015, стр. 159-161.

2. Агенција ЕУ за лекове (ЕМА)

Уредбом (ЕУ) 2023/1322[486] Европског парламента и Савета од 27. јуна 2023. године основана је Агенција Европске уније за лекове - ЕМА (енг. European Union Medicines Agency - EMA) и стављена је ван снаге Уредба (ЕЗ) бр. 1920/2006. [487] којом је био основан 1993. године, Европски центар за контролу дрога и зависности од дроге - ЕМЦДДА (енг. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction – EMCDDA)- Центар је, као специјализована информативна агенција ЕУ, постојао све до 2 јула 2024. године, када је прерастао у Агенцију Европске уније за лекове (ЕМА).

Примарни задатак ЕМЦДДА је био прикупљање, обрада, анализа и промена информација које се односе на све аспекте проблема повезаних са употребом дрога. Овај центар имао је важну улогу у обезбеђивању веродостојних и свеобухватних података који могу послужити као основа за развој политике и стратешких одлука у борби против злоупотребе дрога.

Основне карактеристике и задаци ЕМА се огледају у ширим овлашћењима у односу на свог претходника (ЕМЦДДА), укључујући могућност брзог реаговања на нове трендове у употреби и трговини дрогама. С обзиром на све већи број синтетичких дрога и мешавина, ЕМА има задатак да прати, анализира и израђује препоруке за реаговање на ову врсту претње.

Агенција интензивно сарађује са земљама чланицама ЕУ, међународним организацијама и државама ван ЕУ како би осигурала координацију са државама чланицама и напоре у борби против проблеман са употребом недозвољених супстанци које стварају зависност.

Подршка државама чланицама, огледа се у томе да ЕМА пружа аналитичке и техничке извештаје који ће државама чланицама помоћи у формулисању и процени њихових националних политика у области дрога.

Значај ЕМА за Европску унију је у томе што представља значајан корак у модернизацији приступа Европске уније у борби против дрога. Проширена надлежност ЕМА омогућава

[486] European Union, Access to European Union law, доступно на https://eur-lex.europa.eu/legal-content/hr/TXT/?uri=CELEX%3A32023R1322

[487] Regulation (EC) No 1920/2006 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 on the European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction (recast), (2006) OJ L 376/1.

бољу припрему и ефикасно реаговање на изазове који проистичу из глобалних и локалних трендова у злоупотреби и трговима дрогама. Ово обухвата борбу против организованог криминала, али и заштиту јавног здравља.

Оснивање ЕМА означава нову еру у управљању проблемима дрога у Европској унији, са већим нагласком на превенцији, анализи и интервенцијама заснованим на подацима. Ова агенција има потенцијал да постане један од кључних института у глобалној борби против проблема везаних за дроге.

3. Европска агенција за сигурност мреже и података

Европска агенција за сигурност мреже и података (енг. European Network and Information Security Agency – ENISA) основана је 2004. године са мисијом да унапреди безбедност мреже и информација у Европској унији. Иако није директно укључена у полицијске активности, њена улога је битна у циљу остваривања ефикасне борбе против сајбер криминала, посебно у координацији и аналитичком праћењу инцидената у области безбедности.[488]Основни задаци Агенције су:

- *Координација и подршка*. Агенција пружа саветодавну и техничку подршку институцијама ЕУ, државама члановима и пословној заједници у превенцији и решавању проблема у области безбедности сајбера. Она доприноси формулисању политике и ажурирању европског законодавства у домену сајбер (кибер) простора;
- *Анализа и прикупљање података*. Агенција прикупља и анализира податке о безбедносним инцидентима широм Европске уније, идентификујући трендове и нове претње. Ово омогућава правовремено реаговање на ризик у сајбер простору;
- *Јачање сарадње*. Подразумева унапређење сарадње између јавног и приватног сектора у области сајбер безбедности, укључујући развој јавно-приватних партнера. Она такође организује обуку, радионице и симулације како би подигла ниво спремности за одговор на инциденте;
- *Размена најбољих пракси.* Агенција делује као центар за размену знања и најбољих пракси, пружајући смернице и препоруке државама чланцима и индустрији за побољшање мреже заштите и информација;

[488] Enisa, www.enisa.europa.eu/.

- *Подршка стандардизацији*. Агенција активно ради на развоју стандарда и техничких спецификација за безбедност сајбера, у сарадњи са међународним организацијама и телима ЕУ.

Агенција има значајну улогу у побољшању колективног одговора ЕУ у борби против сајбера криминала. Њене активности укључују израду свеобухватних извештаја и препорука, као и подршку државама чланицама у спровођењу националних стратегија сајбер безбедности. Успостављање ефикасног партнерства између јавног и приватног сектора значајно доприноси унапређењу отпорности на сајбер претње.

Европска агенција за сигурност мреже и податке има велики значај у подизању свести о важности сајбер безбедности међу грађанима и организацијама. Њени програми обуке и ресурси за образовање доприносе изградњи капацитета у овој области, док сарадња са академским институцијама подржава развој нових истраживања и иновација.[489]

Такође, Европска агенција за сигурност мреже и података представља стуб заштите дигиталне инфраструктуре у Европи. Њена улога у стварању колективне отпорности на сајбер претње и унапређење сарадње између различитих институција од суштинског је значај за безбедност ЕУ у дигиталном добу.[490]

IV. САРАДЊА НА УНИВЕРЗАЛНОМ (ГЛОБАЛНОМ) НИВОУ

Криминалитет, који је феномен који постоји од најранијих дана људске заједнице, у наше време је прерастао у глобалну друштвену појаву. Она има дубоке корене у свим сегментима друштва и успешно се прилагођава свим друштвено-економским условима и политичким променама.[491] То озбиљно урушава темеље људског друштва, угрожавајући демократске тековине, моралне и универзалне вредности.

Криминалне активности у својим разноврсним облицима представљају константну опасност која од настанка људског рода чини неодвојив део укупности његовог развоја.

Транснационални организовани криминал представља врхунац ове претње, чији видови све мање познају етничке и територијалне границе савремених народа и држава.

[489] Idem.
[490] Idem.
[491] Никач, Ж., Симић, Б. 2013. стр. 205-218.

Процеси глобализације настоје да уједначе међународни поредак у свим аспектима живота, укључујући и област криминала.[492] Истовремено, технолошки развој омогућава све софистицираније облике криминала и раст организованог криминала. Све мање криминалних активности и кривичних дела се одвија у оквиру једне државе, јер починиоци кривичних дела су веома мобилни, а последице тих дела погађају више држава.[493]

Јасна експанзија криминалне активности од појединачне до организоване, и од локалне и националне до међународне и глобалне, довела је до потребе за сарадњом криминалистичких служби. Та сарадња је започела на нивоу градова и касније се проширила на међудржавни ниво.[494] Неопходност заштите виталних вредности друштва довела је до оснивања бројних међународних полицијских организација.

У савременом свету, криминал је све мање ограничен националним границама, а све више постаје глобални феномен. Развој технологије, финансијска интеграција и слободно кретање људи и робе допринели су томе да криминалне организације користе разлике између правних система различитих држава, као и недостатке у координацији између њих.

У том контексту, међународна полицијска сарадња постаје незаменљив механизам за ефикасно сузбијање организованог криминала, тероризма, сајбер-криминала, трговине наркотицима, трговине људима и других облика криминала.

Глобална полицијска сарадња међу државама укључује различите инструменте и моделе као што су размена података, координација у истрагама, екстрадиција, примена унифицираних оперативних стандарда и борбе против организованог криминала. Најзначајније организације у овом процесу су Интерпол, који омогућава полицијским службама широм света брзу размену оперативних информација и Канцеларије Уједињених нација за борбу против дрога и криминала (УНОДЦ, од енг. United Nations Office on Drugs and Crime - UNODC).[495]

1. Настанак и развој Интерпола

Период краја XIX и почетка XX века био је обележен бурним развојем многих природних и друштвених наука, као и индустријском револуцијом, која је довела до

[492] Ного, С. 2010. стр. 446-454.
[493] Саздовска Малиш, М., 2011, стр. 119-125.
[494] Мојсиловић, Ж., Гаврић, Н., 2011, стр. 97-108.
[495] Office on Drugs and Crime, United Nations, www.unodc.org/unodc/en/field-offices.html.

значајних открића и иновација. Ова достигнућа омогућила су унапређење међудржавне сарадње не само на економском и политичком нивоу, већ и у области унутрашње и спољне безбедности.

У то време, забележено је и значајно повећање криминала који је често премашивао границе појединачних држава. Као одговор на то јавила се потреба за координисаном међународном сарадњом у сузбијању криминала. Овако настала потреба била је основа за настанак и развој Интерпола као организације која би омогућила ефикасну сарадњу између различитих државних органа у борби против криминала.[496]

Због ограничених могућности тадашњих националних полицијских служби да приведу правди починиоце тешких кривичних дела, који су све лакше прелазили границе између држава, дошло је до оснивања Међународног криминалистичког удружења 1889. године.[497] Ова организација је настала као одговор на изазове са којима су се суочавале националне полиције у покушају да се изборе са криминалом који је постао све више транснационалан.

Концепт међународне организације која би окупљала професионалне полицијске службенике готово да је заокружен позивом принца Алберта Ренијеа I од Монака (фр. Rainier I) да се у овој кнежевини одржи први Међународни конгрес судске полиције 1914. године.[498] На њему су темеље међународне полицијске организације поставили правни експерти и високи полицијски представници 14 држава. Закључци овог конгреса односили су се на могућност убрзавања и поједностављења хапшења криминалаца, успостављање централне међународне картотеке, усавршавање метода за идентификацију и уједначавање екстрадиционих поступака. Међутим, реализација ових планова је била прекинута избијањем Првог светског рата.

Идеја о потреби за међународном сарадњом полицијских снага на глобалном нивоу није нестала, па је 1923. године у Бечу одржан други Међународни конгрес судске полиције. На њему је основана Међународна комисија криминалистичке полиције, која је имала за циљ развој сарадње међу криминалистичким полицијама држава. Конгрес је присуствовао 20 држава са укупно 138 делегата, од којих је 71 био представник аустријске полиције.

[496] Стајић, Љ., 2011, стр. 125.
[497] Уљанов, С., Матовић, А., Ребрача, И., 2018, стр. 285-299.
[498] Ibid.

Први председник Комисије био је Јохан Шобер (нем. Johann Schober), шеф аустријске полиције.[499] Премда је Комисија радила на унапређењу сарадње између криминалистичких полицијских снага различитих држава, њена активност је значајно опала крајем тридесетих година прошлог века због све сложеније међународне ситуације, посебно након анексије Аустрије од стране Немачке (1938).[500]

Након периода неактивности током Другог светског рата, рад Међународне комисије криминалистичке полиције обновљен је на међународној конференцији одржаној у Бриселу од 3. до 5. јуна 1946. године. Ово окупљање, чији је главни иницијатор реактивирања био је Белгијанац Флоран Луаж (Florent Louwage)[501] имало је за циљ да успостави сарадњу између криминалистичких полиција држава чланица, што је било од великог значаја за обнову и јачање безбедносних структура након ратних сукоба. Седиште организације је одређено у Паризу, што је омогућило стратешку локацију за координацију међународних активности у области криминалистике.[502]

До 1955. године, ова организација је имала чак 50 земаља чланица, што је указивало на велики интерес и потребу за сарадњом у сузбијању транснационалног криминала. Ово повећање броја чланова такође је показало значајну заинтересованост различитих држава да доприносу и учествују у борби против свих већих безбедносних изазова, као што је криминал.

На конференцији одржаној 1956. године у Бечу, усвојен је нови статут Интерпола којим је Међународна комисија криминалистичке полиције трансформисана у Међународну организацију криминалистичке полиције – МОКП (енг. International Organization of Criminal Police - IOCP). Ова промена означила је значајну прекретницу у историји те организације, јер је нови статут увео принцип равноправности свих земаља чланица, формулисан кроз правило „једна држава, један глас“. Овај принцип је обезбедио да све земље имају једнак утицај у одлучивању, без обзира на величину или политичку снагу.[503]

Нови статут такође је ставио акценат на међународну полицијску сарадњу кроз принципе универзалности и аполитичности. Интерпол је успоставио принципе који

[499] Ристовић, С., 2019, стр. 153-176.
[500] Ibid.
[501] Никач, Ж., Јурас, Д., 2015, стр. 283-302.
[502] Никач, Ж., Опарница, М., Уљанов, С., 2010, стр. 193-205.
[503] Кекић, Д., 2010, стр. 339-349.

забрањују Организацији да се меша у активности или питања политичког, војног, расног или верског карактера , чиме је организација добила непристрасан карактер. На тај начин, Интерпол је постао централна платформа за међународну полицијску сарадњу, која омогућава координацију у борби против криминала широм света.[504]

Поред тога, овај статут унапредио је оперативну ефикасност Организације успостављањем једноставних и флексибилних поступака за сарадњу и размену информација између разматрања члана, без потребе за формалним правом. Интерпол је тиме створио глобалну мрежу за брзи размену података о криминалцима, чиме је постао кључни чинилац у борби против међународног криминала.

Принципи универзалности и аполитичности, усвојени на овој конференцији, остају кључни за рад Интерпола и данас, чиме се обезбеђује да Организација ради у интересу свих земаља чланица, неупрљана политичким интересима.

Интерпол је међународна организација *sui generis*, чије постојање признају и Уједињене нације. Он има специфичан статус у међународном праву и међународним односима. Функционално је организован као међувладин ентитет, а његови основни циљеви су, према члану 2 Устава: „(1) Да се обезбеди и промовише најширу могућу узајамну помоћ између свих органа криминалистичке полиције у границама важећих закона у различитим земљама и у духу Универзалне декларације о људским правима; (2) Да оснива и развија све институције које могу ефикасно допринети спречавању и сузбијању обичних кривичних дела“.[505]

Циљ Интерпола је, дакле, да успостави и развија облике сарадње који могу да успешно допринесу спречавање и кажњавање вршилаца кривичних дела. Интерпол пружа оквир за полицијске агенције широм света да сарађују и мењају информације, са посебним акцентом на поштовање закона и људских права. Интерпол преко својих канала омогућава размену информација и координирану акцију између земаља чланица, чиме доприноси сузбијању различитих облика транснационалног криминала, као што су организовани криминал, трговина дргом, кријумчарење и др.

[504] Ibid.
[505] Constitution of the ICPO – Interpol, 1956/2023.

Данас, Интерпол има 196 држава чланица и представља највећу међународну организацију за полицијску сарадњу.[506] Кроз своју мрежу и савремене алате, Интерпол омогућава брзу размену података, међународне налоге за хапшење (тзв. црвене потернице) и координацију полицијских операција. Његов рад је од великог значаја за борбу против транснационалног криминала, а такође пружа подршку у виду техничке, аналитичке и обавештајне помоћи земљама чланицама.[507] Оно што је посебно важно, Интерпол се стално усавршава, и то како прилагођавајући своју структуру и начин рада савременим потребама, тако и, нарочито, пратећи и користећи најновија достигнућа научног и технолошког развоја.[508]

2. Међународноправни статус Интерпола

Међународноправни статус Интерпола од самог оснивања изазива различите интерпретације и дискусије, како у широј јавности, тако и међу стручњацима из области права, међународних односа и међународних организација. Кључно питање је да ли Интерпол треба сматрати међународном невладином организацијом или међудржавном (владином) организацијом.

Међународне, односно међудржавне организације дефинишу се као трајне институционалне форме сарадње између три или више држава, основане на основу вишестраних уговора. Оне имају посебан правни статус, сталне органе и функционишу у складу са својим статутом односно актом о оснивању и другим основним документима који регулишу процес мултилатералног преговарања и заједничког доношења одлука међу државама чланицама у специфичним областима међународне сарадње.[509]

Разлике у ставовима произилазе из специфичности Интерпола, који се не уклапа у класичну дефиницију ни невладине, ни владине организације. Интерпол нема надлежности да самостално доноси обавезујуће одлуке за државе чланице, већ се његово деловање заснива на координацији, размени информација и пружању подршке у борби против

[506] *Member Countries,* INTERPOL, www.interpol.int/Who-we-are/Member-countries.

[507] О Интерполу, сарадњи у оквиру њега и одређеним проблемима: Fooner M., 1989; Valleix C., 1998, pp. 177-194; Bresler F., 1992; Николић Г., 2007, стр. 33-57; Safjanski T., 2017, pp. 85-98; Calcara G., 2018, pp. 56-78; Tsybulenko E., Suarez, 2020, pp. 673-691; Rostami B., Jooj A., 2021, pp. 200-213; Martha R. S. J., Grafton C., Bailey S., 2022; Црноглавац П., 2022, стр. 175-195.

[508] Noble R. K., 2010, pp. 103-116.

[509] Димитријевић В., Рачић О., 1971, стр.16-37.

међународног криминала. Упркос томе, због његовог међународног значаја, трајности и организационе структуре често га сврставају у категорију међудржавних организација.

Питање међународноправног статуса Интерпола остаје отворено за дебату, али његова улога у међународној полицијској сарадњи и институционалној структури пружају основ за његово сагледавање као специфичног облика међународне организације, који комбинује елементе и владине и невладине природе.

Међународне невладине организације, дефинишу се као група удружења или појединаца из различитих држава, чији циљеви нису усмерени на стицање профита, већ на остваривање одређених заједничких интереса или друштвено корисних циљева.[510] За разлику од међудржавних организација, које настају формалним уговорима између влада, невладине организације делују на основу добровољног удруживања и често се фокусирају на специфична питања попут људских права, заштите животне средине, хуманитарне помоћи или образовања.

Њихов рад има за циљ да пружи подршку заједницама, групама или појединцима у областима где државне институције не пружају адекватну помоћ, да заступа њихове интересе о важним питањима у међународним оквирима. Такође, оне врше надзор, праћење и извештавање о активности држава или организација како би се осигурала транспарентност и поштовање међународних норми.

Иако се Интерпол често не посматра као невладина организација због своје структуре и улоге у полицијској сарадњи, неке његове функције, попут добровољног учешћа и фокусирања на пружање услуга чланицама, могу имати елементе карактеристичне за невладине организације.

Кључна разлика између невладиних и међувладиних (међудржавних) организација огледа се у саставу њихових чланова. Невладине организације имају чланство које чине приватне особе или националне невладине организације, док је улога државних или владиних тела у таквим организацијама изузетно ретка. Насупрот томе, чланство у међувладиним организацијама искључиво припада државама.

Ова разлика додатно компликује питање да ли је Интерпол међувладина или невладина организација. Иако је основан на иницијативу појединаца односно професионалних удружења, његов састав и деловање усмерени су ка државама чланицама, што га чини

[510] Ibid.

специфичним ентитетом који комбинује елементе обе категорије. Државе су искључиви чланови Интерпола, што га у великој мери сврстава у међународне (међувладине) организације, али његова флексибилност у деловању и независност од формалног уговорног система задржавају одређене карактеристике невладиних организација.

3. Чланство у Интерполу

У почетку, Интерпол је настао као невладина организација, заснована на удружењу стручних лица из области кривичног права и полиције. Његово чланство није било ограничено на државе, већ је укључивало појединце као равноправне чланове, што је омогућавало више чланова из исте државе, од којих је сваки имао право гласа. Чланство је било подељено у три категорије:

1) Оснивачи, то су лица која је учествовала у оснивању организације;

2) Накнадно одређени представници држава, који су именовани од стране држава, али у личном капацитету, без званичног статуса државног делегата;

3) Стручњаци, појединци које је бирала комисија на основу стручности и доприноса организацији.

Овакав модел чланства указивао је на невладин карактер организације, са фокусом на професионалну сарадњу међу појединцима, без формалног учешћа држава.

Непосредно након Другог светског рата, Интерпол је започео процес трансформације у међудржавну организацију. Кључне промене укључују:

1. Чланство држава. Као домаћин обновљеног конгреса Белгија је упутила позив државама за учешће на конференцији. Овај потез означио је прелаз ка укључивању држава као главних актера у раду организације;

2. Начин гласања. Право гласа на конференцијама имају само делегати које су као своје представнике именовале владе држава чланица. Тиме су државе преузеле активну улогу у одлучивању.

Ове промене редефинисале су структуру и функцију чланства у Интерполу, прелазећи са индивидуалног и неформалног модела на формални систем у којем државе постају централни субјекти. Ова транзиција поставила је темеље за усвајање Статута из 1956. године, који је формализовао међудржавни карактер Организације.

Процес транзиције Интерпола од невладине организације ка међудржавној установи илуструје еволуцију његовог чланства, од појединаца до државе као кључних учесника. Ова трансформација омогућила је јачу институционализацију и легитимност Интерпола као међународне организације фокусиране на полицијску сарадњу и безбедност.

4. Устав Интерпола

Највиши правни акти међународних организација који уређују циљеве и задатке конкретне организације, њену унутрашњу организацију, надлежност њених органа и начин доношења одлука, начин решавања спорова итд. обично се називају статутима. Ипак, понекад се користе другачији називи, као што су „повеља“ (нпр. Повеља УН, Повеља Организације Америчких Држава итд.), „устав“ (нпр. Устав Међународне организације рада, Устав Организације за исхрану и пољопривреду, Устав УНЕСКО итд.) и слично.

Таква ситуација је и са Интерполом. Највиши акт те организације који у суштинском смислу представља њен статут званично се назива „Устав“ (енг. Constitution). Он је био усвојен 1956. г., а до данас је неколико пута мењан и допуњаван, последњи пут 2023. г.[511] Ми ћемо у даљем тексту углавном користити термин „Устав“ премда се у нашој литератури за тај акт често користи израз „Статут“. У принципу, ради се о терминолошкој, а не суштинској разлици.

Иако двосмислен у погледу формалног статуса Организације, Устав садржи кључне одредбе које указују на то да се Интерпол може сматрати међудржавном организацијом. Премда, супротно ономе што је правило код класичних међудржавних (владиних) међународних организација, Статут није званично ратификован од стране држава као међународни уговор, његов садржај и процедура доношења пружају основе за разумевање Интерпола као организације са међудржавним карактером.

Из наведеног закључујемо да Устав није јасно одређен већ да постоји његова двосмисленост у погледу:

1) Избегавања формалног конституисања - Устав не предвиђа да се Интерпол званично конституише као међувладина организација путем ратификације Устава од стране држава чланица, што ствара двосмисленост у вези са правном природом Организације;

[511] Constitution of the ICPO – Interpol, 1956/2023.

2) Фокуса на оперативним питањима - Устав се бави функционалним аспектима рада Организације, без експлицитног регулисања њеног међународноправног статуса.

Међутим постоје одредбе Устава које указују на међудржавни карактер Интерпола. Оне се тичу начина на који су решена много важна питања, као што су:

1) Чланство и улога држава - према чл. 4 Устава, свака држава чланица може одредити званичну полицијску службу као члана организације, чиме се формализује веза између државе чланице и Интерпола;

2) Одређивање делегата – чл. 7 Устава предвиђа да свака земља има једног шефа делегације, кога одређује надлежни владин орган, што потврђује улогу владе у именовању представника;

3) Пријем нових чланова - молбу за чланство у Интерполу подноси влада државе, што указује на међудржавни оквир чланства. Пример СР Југославије, која је била искључена из чланста и којој је омогућено поновно аплицирање, додатно потврђује ову праксу;

4) Списак држава чланица - Анекс Устава садржи списак држава чланица, чиме се јасно идентификују субјекти који учествују у раду Организације.

Устав је усвојен после две године разматрања радне верзије и укључивања примедби држава чланица. Генерална скупштина Интерпола донела је Устав резолуцијом, уз гласање делегације држава чланица.

Неприхватање Устава или повлачење из чланства Интерпола, чланице саопштавају преко владе своје државе, што наглашава формалну повезаност између држава чланица и Организације.

Додатни елемент међудржавног карактера Интерпола јесте Финансијски правилник усвојен 1985. године, којим су утврђене обавезе држава чланица према буџету Организације. Ова обавеза јасно одражава међудржавни оквир финансирања и одговорности.

Иако Устав формално није ратификован као међународни уговор, његов садржај и начин усвајања пружају основ за схватање Интерпола као међудржавне организације. Одредбе које регулишу чланство, улогу држава чланица и њихове обавезе према Организацији указују на институционални оквир који подржава међудржавни карактер Интерпола, упркос његовом функционалном приступу полицијској сарадњи.

5. Органи Интерпола

Сталност главних органа представља један од кључних конститутивних елемената међународних организација, а Устав Интерпола јасно предвиђа и дефинише радне и управљачке органе Организације, чиме се потврђује институционални оквир њеног функционисања.

Структура органа Интерпола утврђена је чланом 5. Устава у којем се наводи да је чине: 1. Генерална скупштина, 2. Извршни комитет, 3. Генерални секретаријат, 4. Стручњаци (саветници) и 5. Национални централни бирои.

1. Генерална скупштина

Генерална скупштина је највиши орган Интерпола. Она заседа повремено.

Њена главна улога је доношење кључних одлука, усвајање политике и стратегије, као и избор чланова Извршног комитета.

Када је реч о саставу, Генералну скупштину чине делегати чланова Организације, при чему свака држава може одредити више делегата, али само један од њих може бити шеф делегације. Њега, као и остале делегате, именује надлежни владин орган земље чланице.

Делегације би требало да сачињавају високопозиционирани полицијски службеници, лица која су укључена у националне полицијске послове повезане са Интерполом, као и која су стручна за теме које су на дневном реду. Свака земља чланица има једнако право гласа, које остварује само један делегат, што је предвиђено чланом 13. Устава.

Према чл. 8 Устава, Генерална скупштина има следеће задатке:

а) извршавање задатака прописаних Уставом Организација;

б) утврђивање принципа и прописивање општих мера за остваривање циљева Организације;

в) разматрање и усвајање програма рада који предлаже Генерални секретар;

г) доношење и измена правилника, када се то оцени као потребно;

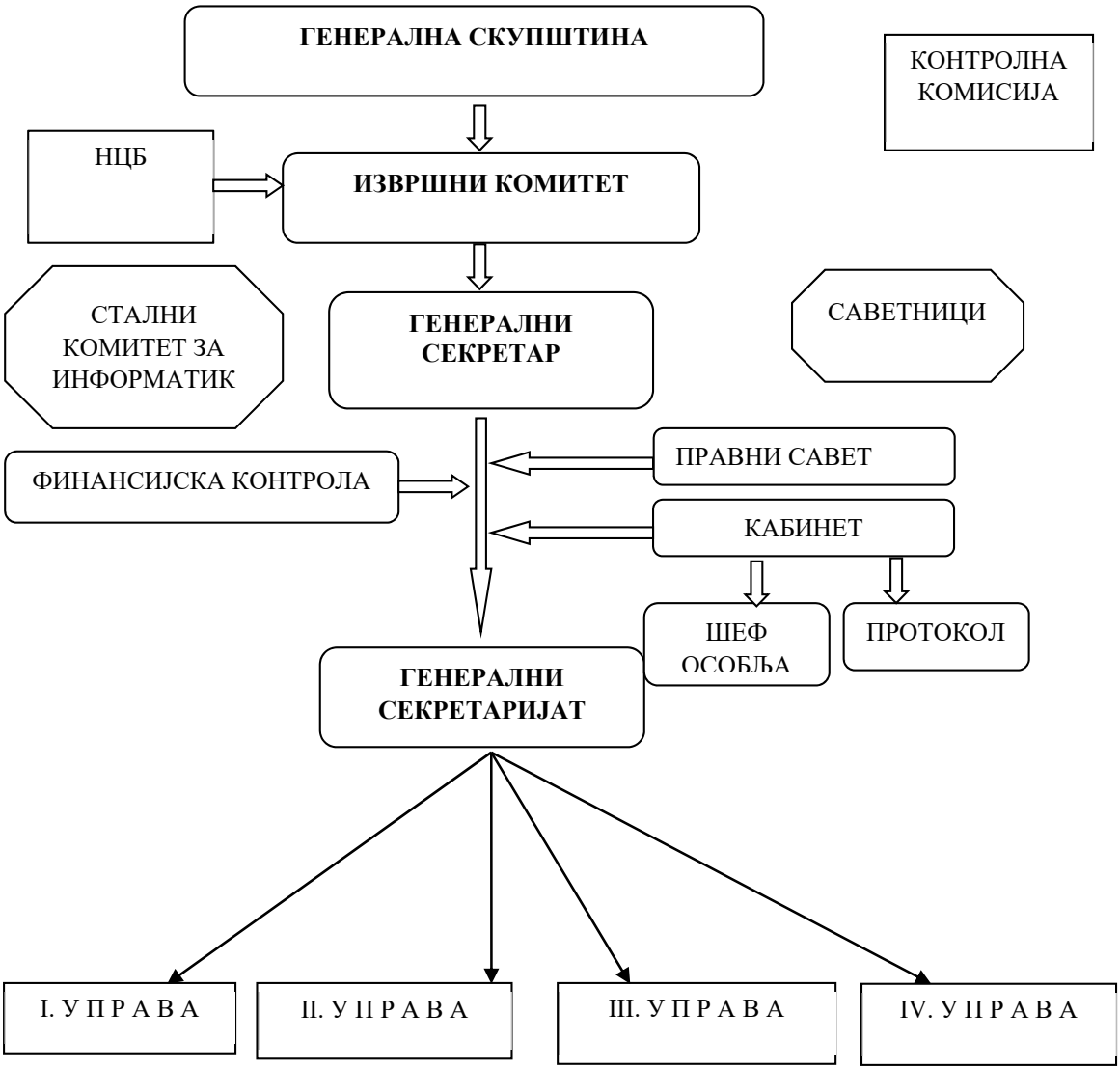
д) избор лица на функције предвиђене Уставом Интерпола;

ђ) усвајање резолуције и упућивање препорука члановима у вези са активностима Организације;

е) разматрање и одобравање уговора са другим организацијама;

ж) утврђивање финансијске политичке организације

Структура Интерпола

Редовна заседања Генералне скупштине се одржавају једном годишње, док се ванредна могу сазвати на захтев већине чланова или Извршног комитета.

Током заседања могу се образовати специјалне комисије за разматрање одређених питања. Одлуке се доносе простом већином, осим у случајевима када је Уставом предвиђена двотрећинска већина, као што је замена Устава или доношење кључних одлука.

Генерална скупштина је централни орган који утврђује стратегије и мере рада Интерпола. Заснована је на равноправности свих чланова и транспарентном доношењу одлуке, обезбеђењу и ефикасности у постизању глобалних циљева организација.

2. Извршни комитет

Извршни комитет је извршни орган Интерпола који обезбеђује надзор, координацију и континуитет рада Организације. Његова структура и начин рада осигуравају географску различитост и репрезентативност, док јасно дефинисане надлежности омогућавају ефикасно остваривање циљева Организације, спровођење одлука Генералне скупштине и континуирано доношење и извршење оперативних и стратешких одлука.[512].

Овај орган се састоји од председника Организације, три потпредседника и девет делегата. Сви чланови морају потицати из различитих земаља, а бирају се тако да се осигура правична географска заступљеност

Председника и потпредседнике бира Генерална скупштина и они морају бити изабрани са различитих континента. Девет делегата такође бира Генерална скупштина у периоду од три године, без могућности два узастопна мандата.

Сви чланови Извршног комитета делују као представници Интерпола, а не земаља из којих потичу.

Улога председника Организације дефинисана је чланом 18. Устава на основу ког председник има следеће функције:

- председава заседањима Генералне скупштине и Извршног комитета;
- осигурава да се активности Организације спроводе у складу са одлукама Генералне скупштине и Извршног комитета;
- остварује стални и посредни контакт са генералним секретаром Организације;
- сазива састанак Извршног комитета најмање једном годишње.

Према члану 22. Устава, Извршни комитет је надлежан за:

- надгледање извршења одлука Генералне скупштине;
- припрему дневног реда заседања Генералне скупштине;
- подношење програма рада и предлога Генералне скупштини;
- надзор над радом генералног секретара;
- извршавање задатака које му је повери Генералне скупштине.

Мандат чланова Извршног комитета завршава се заседањем Генералне скупштине у години када истиче њихов мандат.

[512] Babović B., 1986, str. 63.

3. Генерални секретаријат

Генерални секретар и Генерални секретаријат, који функционише као оперативни центар Интерпола, обезбеђују континуитет у раду Организације и подршку државама члановима у међународној полицијској сарадњи.

Генерални секретар је највиши административни службеник Интерпола, одговоран за свакодневно функционисање организације и спровођење одлука Генералне скупштине и Извршног комитета.

Именује се на мандат од пет година, а бира га Генерална скупштина на основу предлога Извршног комитета. Могућ је његов поновни избор, али са ограничењем да не може остати на функцији након навршене 65. године живота. У случају да током обављања дужности достигне ову старосну границу, дозвољено му је да настави са радом до истека тренутног мандата. Кандидат за позицију Генералног секретара мора поседовати значајно искуство у полицијским пословима. Прекидање мандата може бити само у посебно предвиђеним околностима, и то на предлог Извршног комитета који мора одобрити Генерална скупштина.

Надлежности Генералног секретара Интерпола обухватају широк спектар административних, оперативних и политичких функција:

1) руковођење радом административно-техничког особља - Генерални секретар управља и координира рад особља Генералног секретаријата, обезбеђујући да сви задаци буду спроведени у складу са мисијом и циљевима организације;

2) уређење и организација особља - Генерални секретар има самосталну надлежност да организује структуру и рад административно-техничког особља, прилагођавајући се потребама организације;

3) припрема предлога за Генералну скупштину и Извршни комитет - Генерални секретар, доприноси доношењу стратешких одлука припремом предлога, програм рада и извештаја које подноси Генералној скупштини и Извршном комитету;

4) заступање Организације - Генерални секретар представља Интерпол у контактима са земљом у којој се налази седиште Организације, властима других земаља, као и са другим међународним организацијама, осигуравајући комуникацију и ефикасност;

5) тумачење и примена члана 3 Устава – У питању је члан Устава који брани Организацији да се бави питањима политичког, војног, верског или расног карактера. У овој

улози највише долази до изражавања његове способности политичког расуђивања и неутралности.[513]

Према члану 30 Устава, Генерални секретар је потпуно политички независан у свом раду. Он не сме примати упутства од држава чланица или других спољних субјеката. Његова улога је да обезбеди неутралност и међународни карактер мисије Интерпола, а чланови организације су дужне да ту независност поштују.

Генерални секретар учествује у раду Генералне скупштине и Извршног комитета, али нема право гласа. Његова улога у тим телима је саветодавна и усмерена на оперативну и стратешку подршку.

Особље Генералног секретаријата чини око 250 чланова, распоређених у различитим категоријама и секторима. Основне категорије особља су:

1) Службеници под уговором - лица која директно запошљава Интерпол и у потпуности их плаћа Генерални секретаријат. Подлежу француском законодавству о социјалном осигурању, с обзиром на то да је седиште Генералног секретаријата у Лиону, Француска;

2) Деташирани службеници - особље које у Интерпол упућују националне управе. Њихово финансирање обезбеђује Организација, али они не подлежу француском законодавству о социјалном осигурању. Њихова социјална права се стварају у матичним државама;

3) Службеници на располагању - особље које плаћају и финансирају државе из којих потичу. Њихова улога је подршка активностима организације, али они остају у директној финансијској вези са својим матичним земљама.

Све категорије особља Генералног секретаријата имају статус међународних службеника. Тај статус подразумева да они не представљају појединачне државе и не заступају, нити штити њихове интересе, већ делују у складу са мисијом и циљевима Интерпола као међународне организације.

У извештају који прати први споразум о седишту Интерпола, посебно је наглашена важност „гаранције које треба пружити међународним службеницима“, како би се обезбедила њихова независност, непристрасност и професионалност. Ове гаранције подразумевају успостављање радних услова који омогућавају да међународни службеници

[513] Ibid., str. 67.

поступају искључиво у интересу Интерпола, без утицаја појединачних држава или политичких притисака.

Део особља Генералног секретаријата Интерпола распоређен је у четири управе, од којих свака има специфичне надлежности у складу са циљевима организација. Ове управе омогућавају ефикасно функционисање Интерпола у различитим областима рада.

Прва управа је задужена за административне и државне функције које обезбеђују несметан рад организације, она обухвата следеће области:

1) Персонални и друштвени послови – што подразумева управљање људским ресурсима и социјалном политиком;

2) Рачуноводство и финансије - финансијско пословање и праћење буџета;

3) Опште службе - подршка у логистици и Организацији;

4) Безбедност - обезбеђење имовине и особља Организације;

5) Израда докумената - припрема и обрада службене документације;

6) Састанци и мисије - координација службених састанака и мисија.

Друга управа је фокусирана на борбу против различитих облика криминала и управљање подацима што обухвата:

1) Службу за општи, привредни и финансијски криминалитет - разматра и координира активностима против различитих облика криминала;

2) Борбу против илегалних трговаца дрогом - посвећена је глобалним акцијама против нарко-криминала;

3) Обраду података - управљање базама података и аналитичким алатима;

4) Европски секретаријат - подршка сарадњи са европским земљама.

У саставу друге управе налазе се и Европски подрегионални бирои Интерпола, који покривају следеће територије: Бангкок за Азију; Буенос Ајрес за Јужну Америку; Абуџа за западну Африку; Хараре за јужну Африку.

Трећа управа бави се научним и истраживачким радом, као и објављивањем публикација и она обухвата:

1) Студије - кроз разраду анализу и извештај;

2) Истраживања – која се врше кроз спровођење истраживања о криминалним трендовима;

3) Издавачке послове - уређивање и издавање Међународне ревије криминалистичке полиције, службеног часописа Интерпола.

Четврта управа је специјализована за техничку подршку и управљање информационим и комуникационим системима и бави се:

1) Телекомуникацијама - подршка у глобалној комуникацији између чланова;

2) Информатиком - развој и одржавање система за управљање подацима и безбедност.

Свака од четири управе Генералног секретаријата има специфичан налог у оквиру Интерпола, управних задатака за борбу против криминала, истраживања и техничке подршке. Ова организациона структура омогућава Интерполу да ефикасно испуњава своју мисију у различитим деловима света и у свим аспектима међународне полицијске сарадње.[514]

4. Саветници

Саветници представљају важан ресурс за Интерпол када је потребно разматрање научних или стручних питања од значаја за Организацију. Њихова улога је искључиво саветодавна.

Именовања и разрешења саветника регулисани су строгим процедурама које осигуравају да само најквалификованији стручни кадрови могу бити изабрани. Саветнике бира Извршни комитет. Њихово именовање постаје дефинитивно након одобрења Генералне скупштине.

Саветници морају да поседују одређене квалификације и бирају се из редова стручњака који имају међународну репутацију у областима релевантним за рад Интерпола. Мандат саветника траје три године, а њихов допринос се процењује у односу на потребе Организације.

Улога саветника је пре свега саветодавна функција, они не учествују у доношењу одлуке, већ дају стручне препоруке и смернице које могу допринети решавању сложених питања или унапређењу рада организације.

Њихова стручност се најчешће односи на разматрање научних, техничких и других стручних аспеката који су од значаја за рад Интерпола.

[514] Кривокапић В., 1996, стр. 89.

Саветнику се својство може одузети одлуком Генералне скупштине уколико се процени да више не испуњава захтеве или потребе организације.

Саветници Интерпола су битан и вредан ресурс који омогућава Организацији да добије стручне и научне увиде у специфична питања. То доприноси доношењу одлука заснованих на најбољим стручним основама.

5. Национални централни бирои

Поставља се питање да ли национални централни бирои – НЦБ, представљају органе Интерпола или национална тела која делују у оквиру државног система. То је предмет дебате у одговарајућој научној и стручној литератури. Док неки теоретичари сматрају да НЦБ нису органи Интерпола, већ су тела која свака држава самостално организује, други указују на њихову функционалну улогу у структури Интерпола.

Ако НЦБ посматрамо са аспекта теорија националног статуса, онда се они сматрају националним телима, јер их успоставља и контролише свака држава сопственим законским оквирима. Тако да они делују у складу са националним прописима односне земље, а не директно под надзором Интерпола.

Међутим, према другачијем мишљењу, деловима међународне организације могу се посматрати сва тела која функционално доприносе остварењу њених циљева. У том контексту, НЦБ може се посматрати као саставни део шире структуре Интерпола, јер имају кључну улогу у прикупљању, обради различитих оперативних, стратешких и обавештајних информација од међународног значаја, координацији заједничких акција и спровођењу одлука и препорука које доноси Организација.

Узимајући у обзир функционалну улогу НЦБ, они се могу посматрати као део шире структуре Интерпола. Међутим, за разлику од изворних органа који су директно одговорни Организацији, НЦБ делују под контролом својих националних влада. Ова разлика је важна за разумевање њиховог статуса у односу на Интерпол као међународну организацију.

Национални централни бирои представљају кључне чиниоце у остваривању циља Интерпола, јер служе као оперативна и комуникациона веза између Интерпола и националних органа за спровођење закона. Њихов статус треба посматрати са резервом у смислу да формално нису органи Интерпола, већ су део националних полицијских

структура које поступају у складу са домаћим законодавством, у остваривању функција у међународној сарадњи.

Међутим, Национални централни биро представља кључни механизам за остваривање циљева и задатака Интерпола, омогућавајући наставак и ефикасну сарадњу између држава чланица. Они функционишу као везивни елементи између Интерпола и националних институција, али и између самих држава чланица.

Задатак Националних централних бироа је успостављање и одржавање сарадње између:

1) националне службе - НЦБ координишу активностима између различитих полицијских и безбедносних структура унутар своје земље, како би се осигурала ефикасна примена Интерполових одлука, препорука и задатака;

2) других земаља – у њима НЦБ делују као контакт тачке са органима других држава чланица, што омогућава брзу размену информација и координацију у међународним истрагама;

3) генералног секретаријата Организације – НЦБ су одговорни за директну комуникацију и сарадњу са Генералним секретаријатом, који им пружа техничку и стручну подршку.[515]

Улога НЦБ у систему Интерпола је повезивање и омогућавање ефикасне размене информација између националних институција и међународних партнера, обезбеђујући поштовање националних законодавстава. Такође, они олакшавају сарадњу између полицијских служби држава чланица у борби против организованог криминала, тероризма и других облика међународног криминала.

Централни национални биро делује као централни координациони орган за све активности Интерпола у конкретној земљи чланици, укључујући размену обавештења, техничке помоћи и обезбеђење ресурса за међународне акције.

Како је улога НЦБ усмерена на остваривање глобалних циљева Интерпола, њихове активности морају бити у складу са националним прописима. Овај принцип осигурава легитимност и ефикасност сарадње, док истовремено штити суверенитет држава чланица.

Национални централни бирои представљају основну везу између Интерпола и држава које су део чланства те организације. Њихова улога у координацији, повезивању и сарадњи омогућава ефикасну борбу против међународног криминала и примену релевантних

[515] Члан 32 Устава Интерпола.

међународних стандарда, уз истовремено обезбеђење поштовања националних законодавстава држава чланица.

Национални централни биро државе чланице Интерпола нема оперативни улогу у оквиру националне криминалистичке службе, већ превасходно делује на стратешком и техничком нивоу. Он функционише као национална контакт тачка, која је путем система И-24/7 повезана са другим националним централним бироима и базама података Генералног секретаријата Интерпола.

Информатичка и комуникациона улога НЦБ омогућава брзу и сигурну размену информација између држава чланица Интерпола. Систем И-24/7 представља кључни механизам за повезивање националних бироа са базама података Интерпола и осталим чланцима.[516]

Генерални секретаријат одржава и организује базу података према савременим потребама криминалистичких служби, а НЦБ омогућава приступ овим подацима за потребе националних и међународних истрага. База података садржи:

- личне податке о носиоцима криминалних активности односно извршиоцима кривичних дела;
- податке о несталим особама;
- ДНК профиле и отиске прстију;
- информације о украденим возилима, пловилима и путним документима;
- податке о тероризму и искоришћавању деце у порнографским сврхама;
- информације о украденим уметничким делима;
- податке о организованим криминалним групама и криминалним активностима као што су разбојништва, трговина људима, високотехнолошки криминал, еколошки криминал, кријумчарења људи и др.

Поред брзе и сигурне размене података, НЦБ има капацитет за формирање динамичких и ефикасних база података. Оне омогућавају квалитетну аналитичку обраду и повезивање

[516] Интерполов сигуран канал И-24/7 је глобални комуникациони систем за сталну, безбедну и брзу размену оперативних података између Националног централних бироа, Генералног секретаријата Интерпола и других овлашћених корисника. Он обезбеђује приступ Интерполовим базама података, укључујући податке о траженим лицима, украденим возилима, фалсификованим документима, ДНК профилима и другим информацијама од значаја органа за међународне истрагу и национална питања. Применом напредних метода криптовања, обезбеђена је безбедност и поузданост при размени информација у реалном времену.

новопримљених информација са већ постојећим случајевима у архиви. Архива НЦБ је обимна, али организована тако да буде прегледана и приступачна за анализу.

За аналитичко повезивање информација НЦБ користи савремене методологије за обраду података, омогућавајући да нове информације буду повезане са постојећим случајевима. Овај приступ значајно унапређује могућности у истрагама, пружајући дубље увиде у криминалне активности.

Уместо рада са особама, НЦБ се бави обрадом и управљањем информационим системима. Овај системски приступ омогућава централизовану обраду података и ефикасну координацију са другим националним и међународним службама.

Улога НЦБ је логистичка и аналитичка у односу на друге организационе јединице криминалистичке службе. НЦБ пружа неопходну инфраструктуру, информације и подршку за оперативне активности полицијских органа.

Национални централни биро Интерпола има способност да ефикасно управља информацијама и путем система И-24/7 доприноси бољој координацији и подршци полицијским службама у борби против међународног криминала.

6. Интерполова обавештења-потернице

Интерпол се издваја од других међународних организација својом специфичном карактеристиком - јединственим системом обавештавања који представља главни инструмент међународне полицијског сарадње. Овај систем је битан за спровођење одређених активности које без њега не би могле бити реализоване.

Историјски гледано, трагање за криминалцима путем обавештења има корене у пракси западних земаља, где су плакати са подацима о бегунцима били постављени на јавним местима, често уз обећану награду за привођење или њихову неутрализацију[517] или пружање информација које могу допринети њиховом проналажењу и хапшењу.

У првим годинама рада, Интерпол је у свом часопису „Међународна јавна безбедност“ објављивао потернице под називом „Wanted“. Како је Организација еволуирала, овај приступ је замењен савременим системом који се користи данас.[518]

[517] Мисли се на познату фразу: „Тражи се жив или мртав“ (енг. „Wanted dear or alive“) која је обично стајала на плакатима са имено, сликом (цртежом) или описом траженог лица.

[518] Часопис „Међународна јавна безбедност“ (енг. International Public Safeti Journal) представља историјски значајну публикацију Интерпола, али није јавно доступан на званичном сајту Интерпола нити у доступним

У новијој пракси Интерпол је развио више врста потерница (одн. обавештења, енг. notice), од којих свака има посебне карактеристике. Приликом израде потернице, узимају се у обзир сва доступна обавештења, укључујући употребу кључних симбола, техничких приручника и релевантних база података.[519]

Потернице се формирају као сумирање биографских података и идентитета траженог лица, при чему се разликује неколико врста потерница с тим да се оне означавају бојама. У складу с тим, најчешће се говори о црвеним, жутим, плавим, зеленим, црним и другим Интерполовим потерницама.[520]

Дистрибуција потерница је искључиво у надлежности Генералног секретаријата.[521] Са изузетком зелене потернице, све друге се издају на захтев држава чланица. Овај систем је од суштинског значаја за ефикасност и организовану међународну полицијску сарадњу.

1. Црвена потерница

Примарни циљ Црвене потернице (енг. Red Notice) су идентификација, хапшење и изручење (другој држави или надлежном међународном кривичном суду) лица које се тражи због извршења једног или више кривичних дела. Сматра се најважнијим обликом обавештавања у систему Интерполових потерница.[522]

Црвена потерница се с правом сматра иструментом који је најближи међународном налогу за хапшење. Најпростије речено, она се своди на то да Интерпол свим државама чланицама шаље обавештења о лицима која се траже за екстрадицију. Када такво лице буде пронађено у некој страној држави, држава на чији захтев је оно уврштено и списак тражених

дигиталним базама података. У првим годинама рада Интерпола, након обнове деловања 1946. г. и успостављања седишта у Паризу, један од основних начина обавештавања државе чланице о траженим лицима биле су јавне потернице под називом „Вонтед“ (енг. Wanted) које су објављиване у том часопису. Оне су садржале основне податке о траженим лицима, фотографији (уколико је постојала), опис кривичног дела, као и позив државама чланица да, уколико идентификују или лоцирају осумњиченог о томе обавесте Интерпол и надлежни орган државе чланице која је расписала потерницу. Од 1960-их година овај приступ је постепено замењен формализованим системом Интерполових обавештења, међу којима је најпознатија Црвена потерница. За разлику од јавних „Вонтед“ потерница, које су биле доступне широј јавности, ова обавештења су стандардизовани инструменти, намењени искључиво полицијским службама и надлежним органима државе. Њихово издавање и примена засновани су на јасно утврђеним правним и процедуралним оквирима, чиме је успостављен институционализовани систем међународне потраге, који је данас кључни механизам оперативне сарадње Интерпола са државама чланицама у борби против транснационалног криминала.

[519] Ђукановић, Д., 2011. стр. 79-92

[520] Interpol Notices, Interpol, www.interpol.int/How-we-work/Notices/About-Notices.

[521] Ђукановић, Д., 2011. стр. 79-92

[522] *Red Notice,* Interpol, www.interpol.int/How-we-work/Notices/Red-Notices.

лица може (у хитним случајевима) затражити његово привремено хапшење и може поднети формални захтев за његово изручење.[523] Право да тражи да се неко лице стави на Црвену потерницу имају и надлежни међународни кривични судови.

У савременој пракси не само што се спискови тражених лица достављају државама чланицама Интерпола, већ се један број Црвених потерница објављује на вебсајту те организације. Ипак, из разних разлога не објављује се комплетан списак свих тражених лица.[524]

Црвену потерницу издаје Генерални секретаријат Интерпола на захтев националног централног бироа – НЦБ, државе чланице, али само под следећим условима:

- *Идентификација лица*. Потерница мора да садржи довољно података за идентификацију лица, укључујући: име и псеудониме, датум рођења, физички опис, отисак прстију (дактилоскопски фиш) и фотографију лица;
- *Судски налог.* Мора бити издат од стране националних судских органа за хапшење лица од стране земље која је расписала потерницу;
- *Правна обавеза екстрадиције*. Овај захтев подразумева да држави која је расписала потерницу за лицем исто буде изручено по његовом хапшењу;
- *Изјава о одговорности*. Њом се потврђује који је државни орган надлежан за даљи поступак са траженим лицем.

Генерални секретар Интерпола проверава да ли су испуњени сви услови, укључујући усаглашеност са чланом 3 Устава Интерпола, који брани поступање по политичким, војним, верским или расним питањима. Уколико постоји неслагање, генерални секретар предузима кораке за решавање спорова.

Црвена потерница је моћан алат у рукама Интерпола, али њена ефикасност зависи од спремности држава чланица да сарађују у складу са принципима Организације.

Правни значај Црвене потернице варира од државе до државе. У неким земљама тај документ се третира као основ за привремено хапшење лица. Ово значи да националне власти могу, у складу са својим законодавством, ухапсити лице на основу информација из потернице до спровођења даљих поступака, укључујући екстрадицију.

[523] *Interpol Red Notices*, U.S. Department of Justice, Archives, www.justice.gov/archives/jm/criminal-resource-manual-611-interpol-red-notices.
[524] Law. E., 2023.

Међутим, државе чланице нису у обавези да притворе или изруче лице за којим је издата црвена потерница. Предузимање акције по потерници је дискрециono право сваке државе и зависи од њеног правног система и међународних обавеза. Са друге стране, реципроцитет има важну улогу, држава која одбија да сарађује може се суочити са одбијањем сарадње у случају да сама поднесе сличан захтев.

Без обзира на све мере да се то не би догађало, у пракси се понекад бележе злоупотребе црвене потернице Интерпола. Карактеристичан случај је када власти неке државе чланице траже да се изда таква потерница за лицем које није криминалац, већ је нпр. политички противник владајућег режима (дисидент), истакнути борац за национално ослобођење и слично. Међутим, ако се онај ко то објективно не заслужује стави на Црвену потерницу, тиме се не само отвара могућност да он буде изручен држави која је тражила издавање потернице, већ ће то лице практично бити прогоњено у свим државама чланицама Интерпола.[525] То онда у неким случајевима не само што може да води непоштовању принципа владавине права односно кршењу људских права, већ, шире гледајући, може да поквари међусобно поверење између држава чланица и између њих и Интерпола (када остале државе чланице открију да је на Црвеној потерници онај ко ту не спада).

Боја потернице, у овом случају црвена, приказана је у облику квадрата који се налази у доњем десном углу саме потернице. Ова визуелна ознака служи за брзо препознавање типа обавештења и указује на потребу хитног поступања у циљу што бржег хапшења односног лица.

2. Жута потерница

Жута потерница, односно жуто обавештење (енг. Yellow Notice) је потражна делатност међународног карактера коју Интерпол користи у проналажењу несталих особа. Она се објављује у случајевима отмица деце од стране родитеља, кривичних отмица или необјашњивих нестанака. Поред тога, може се користити за идентификацију особе која није у стању да сама потврди свој идентитет.

Значај жуте потернице је вишеструк јер њено издавање подразумева:

- *Повећану међународну видљивост.* Објављивањем потернице, случајеви несталих лица добијају међународну карактер, што значајно повећава шансе за њихово проналажење;

[525] Wandall R. H., Suter D., Ivan-Cucu G., 2019; San S., 2022, pp. 601-619.

- *Контролу на границама.* Нестале особе и отмичари уносе се у базу података доступних граничним службеницима, чиме се отежава могућност преласка преко границе таквих лица;
- *Размену информација.* Жута потерница омогућава земљама чланцима Интерпола да траже и промене важне информације које могу бити кључне за истраживање.

Поступак издавања Жуте потернице, покрећу полицијски органи, земље чланице подношењем захта за жуто обавештење преко свог националног централног бироа.

Генерални секретаријат Интерпола обрађује захтев и објављује обавештење о трагању у својој глобалној бази података, чиме се полиције у свим земљама члановима обавештавају о случају.

Пријављивање нестанка особе врши се преко локалних полицијских органа. Они ће, уколико је неопходно, ступити у контакт са Националним централним бироом Интерпола како би поднели захтев за жуто обавештење и расписивање потернице.

Док су нека жута обавештења доступна само полицијским органима, многа од њих су јавно доступна преко средстава јавног информисања. Преко њих се позивају грађани, који имају информације које могу помоћи у лоцирању нестале особе, препоручује се да што пре контактирају локалну полицију или Генерални секретаријат Интерпола.

Жуто обавештење је кључни механизам у потражној делатности за међународну полицијску сарадњу у случајевима нестанка особа, омогућавајући брзи размену информација и координацију напора у проналажењу несталих.[526]

3. Плава потерница

Плава потерница (енг. Blue Notice) служи прикупљању додатних информација о одређеним лицима. Њен циљ је да помогне полицијским органима у добијању детаљних података који се односе на проверу идентитета, списак претходних кривичних истрага у вези се односним лицем, податке о повезаности односног лица са криминалним организација или информације о најновијим локацијама на којима је то лице боравило.[527]

[526] Yellow Notices, Interpol, www.interpol.int/How-we-work/Notices/Yellow-Notices.
[527] About Notices, Interpol, www.interpol.int/How-we-work/Notices/About-Notices.

За разлику од Црвене, Плава потерница не подразумева захтев за хапшење лица или за било какву директну акцију од стране полицијских органа. Њена сврха је искључиво информативног карактера.

Генерални секретаријат Интерпола издаје ову потерницу на основу захтева држава чланица, уз поштовање правила да се не укључују политички, војни, верски или расни мотиви (у складу са чланом 3. Устава Интерпола).

Плава потерница се користи у случајевима када постоји потреба за детаљним информацијама, али не и за непосредно задржавање лица или предузимање према њему других принудних радњи.

4. Зелена потерница

Зелену потерницу (енг. Green Notice) издаје Генерални секретаријат Интерпола са циљем праћења безбедносно интересантних лица која могу представљати претњу јавном реду и миру. Она се често односи на особе које су склоне поновном извршењу кривичних дела или на припаднике организованих криминалних група.[528]

Зелена потерница упозорава полицијске агенције у земљама чланицама о потенцијално опасним лицима која могу бити у покрету, укључујући рецидивисте који су склони поновном извршењу кривичних дела и особе које могу бити део организованих криминалних мрежа.

На основу зелене потернице, полицијски органи могу предузети превентивне мере како би спречиле осумњичене у извршењу нових кривичних дела.

У случајевима када се тражено лице пронађе, локалне власти могу предузимати мере и радње из свог делокруга рада и одмах реаговати према таквом лицу, укључујући задржавање или хапшење, ако су се стекли услови у складу са националним законодавством.

Зелена потерница служи за упозорење, а њена примена зависи од сарадње између полицијских служби држава чланица.

Захтев за издавање Зелене потернице, треба да садржи информације као што су: лични подаци лица (име, фотографије, физички опис), структура кривичних дела која је лице раније извршило, његова повезаност са лицима из криминогене средине.

[528] Ibid.

Полицијске организације користе ове информације како би побољшале своју спремност за превентивно поступање, као и да би унапредиле оперативну координацију са другим државама чланица Интерпола.

Зелена потерница има превентивну функцију, што је чини јединственим инструментом међународне сарадње. Њена сврха није само у реаговању на криминалне активности, већ и у њиховом спречавању, што доприноси јачини безбедности на глобалном нивоу.

5. Црна потерница

Црна потерница (енг. Black Notice) служи за идентификацију неидентификованих тела. Издаје се када је пронађен леш чији идентитет се није могао утврдити општим методама, или када постоји сумња да је тело повезано са лажним или фалсификованим идентитетом.[529]

Главни циљ је утврђивање идентитета пронађеног тела, како би се помогло у решавању различитих случајева, укључујући:

- кривичне предмете (убиства, трговину људима, организовани криминал итд.);
- некривичне предмете (нпр. идентификација тела страдалих у природним катастрофама или несрећама).

Ради расписивања потернице неопходно је извршити прикупљање и дељење информација које садрже: детаљан опис тела (физичке карактеристике, ожиљци, тетоваже), отисак прстију, ако је доступан, фотографије тела и околине откривања у којој је тело пронађено.

Црна потерница омогућава полицијским органима из различитих земаља да сарађују у утврђивању идентитета и решавању повезаних случајева који се односе или доводе у везу са пронађеним телом.

Процедура издавања црне потернице се спроводи по проналаску тела чији индетитет није било могуће утврдити. У том случају полицијски органи државе где је тело пронађено подносе захтев преко НЦБ, Генералном секретаријату Интерпола.

Секретаријат обрађује податке и објављује потерницу у својој бази података. Државе чланице добијају обавештење и могу приступити подацима ради проналажења подударности са својим нерешеним случајевима.

[529] Ibid.

Црна потерница има важну улогу у решавању како криминалних тако и хуманитарних случајева. Она омогућава идентификацију жртава, што је кључно за породицу несталих особа, али и за ефикасно спровођење истраге. Захваљајући сарадњи на глобалном нивоу, ова потерница доприноси побољшању истраживања и решавању случајева који би иначе остали нерешени.

6. Наранџаста потерница

Наранџаста потерница (енг. Orange Notice) има за циљ да упозори јавност на озбиљне и непосредне претње. Она обавештава полицијске и друге безбедносне агенције о догађајима, људима, предметима или процесима који могу представљати ризик по безбедност и живот.[530]

Главна улога и функција наранџасте потернице је да упозори на непосредну опасност и идентификује претње које могу бити повезане са:

- опасним материјама, као што су експлозиви, хемикалије или биолошке супстанце;
- сумњивим лицима која могу бити укључена у деструктивне активности;
- догађајима који носе висок ризик, укључујући велике скупове, масовна окупљања и спортске догађаје.

Ова потерница има за циљ да упозори надлежне агенције држава чланица и тако им омогући да на време предузму неопходне мере како би превентивно деловале и спречиле нежељене последице или штету. Примарна функција је предузимање благовремене реакције како би се избегле или минимализовале потенцијалне штетне последице.

Разлика између зелене и наранџасте потернице је у томе што је зелена фокусирана на појединце чије деловање представља ризик за јавност у смислу да та лица могу извршити кривична дела. За разлику од тога, наранџаста је оријентисана на ширу претњу, укључујући опасне материјале, ризичне догађаје и ситуације које могу угрозити више људи истовремено.[531]

Поступак издавања наранџасте потернице спроводи се преко Националног централног бироа који подноси захтев Генералном секретаријату Интерпола са детаљним информацијама о претњи.

[530] Orange Notice, Interpol, www.interpol.int/How-we-work/Notices/ Orange-Notice.
[531] Ibid.

Наранџаста потерница треба да садржи: опис опасног предмета, лица или догађаја; фотографије, илустрације или техничке детаље, ако су доступни; предлоге за поступање и препоручене мере предострожности.

Потерница се дистрибуира земљама чланицама како би се обезбедила глобална обавештеност и координација у реаговању.

Ове потерница има велики значај јер омогућава благовремену реакцију и минимизирање ризика од непосредних и значајних претњи, промовише међународну сарадњу у реаговању на претње, обезбеђује ефикасну координацију између држава чланица Интерпола и побољшава превентивне капацитете полицијских организација и других безбедносних органа, што значајно доприноси глобалној безбедности.

7. Љубичаста потерница

Љубичаста потерница (енг. Purple Notice) тиче се разоткривања тактике, метода, објеката и уређења које користе криминалци и организоване криминалне групе. Њена сврха је да обезбеди полицијским органима широм света детаљније информације о техникама које користе криминалци, што омогућава ефикасност превенције у борбу против различитих облика криминала.[532]

Љубичаста потерница омогућава размену критичних информација која се тичу лица из криминогене средине о:

- тактицима које криминалци користе за извршење кривичних дела;
- специфичним објектима и уређајима који могу бити део криминалних активности, као што су оружје, експлозиви или техничка опрема;
- модус операндију (шаблонима и обрасцима понашања криминалаца).

Информације добијене путем љубичасте потернице помажу полицијским агенцијама да развију стратегије за борбу против специфичних облика криминала, као што је високотехнолошки криминал.

Значај ове потернице у глобалној борби против криминала је пре свега превентивног карактера, јер помаже полицијским органима да предвиде и спрече криминалне активности пре него што се догоди. Такође размена информација о методама које користе криминалци

[532] Purple Notice, Interpol, www.interpol.int/How-we-work/Notices/ Purple-Notice.

повећавају ефикасност међународне полицијске сарадње на идентификацију и неутралисање претњи које би могло угрозити јавну безбедност.

Љубичаста потерница је одраз комплексности и динамике глобалне борбе против криминала. Она представља суштински елемент у Интерполовом арсеналу, доприносећи правди и безбедности широм света.

8. Интерполове и специјалне потернице Уједињених нација

Интерпол у сарадњи са Организацијом уједињених нација (ОУН) издаје специјалне потернице за групе и појединце који су под санкцијама УН.[533] Ове потернице представљају један од механизама међународног права који се користи за спречавање деловања лица и организација које представљају претњу међународном миру и безбедности.[534]

Сврха и значај специјалних потерница је примена санкција Уједињених нација према лицима и групама које су уврштене на одговарајућој листи УН због умешаности у активности као што су: тероризам и финансирање тероризма, трговина оружјем, кршење људских права, ратни злочини и слично.

Потернице су средство за спровођење резолуција Савета безбедности УН, које укључују санкције према појединцма, као што су забрана путовања, блокирање имовине (укључујући замрзавање средстава на рачунима у банкама) и спречавање трансакција. На тај начин Интерпол омогућава својим земљама чланицама приступ информацијама о лицима и организацијама под санкцијама УН, што повећава ефикасност међународне сарадње.

Посебне потернице укључују детаљне информације о појединцима или групама, као што су: име, псеудоними и физички опис и детаље о активностима које су довеле до санкције. Ове потернице се дистрибуирају свим земљама чланцима Интерпола и омогућавају глобални приступ информацијама.

Интерпол има сталну сарадњу преко својих канала са релевантним органима УН, као што су комитети за санкције Савета безбедности, како би се обезбедило правовремено ажурирање информација и даљу дистрибуцију података државама чланицама.

---

[533] О међународним санкцијама, укључујући санкције УН против појединаца: Lapaš D., 2004; Етински Р., 2010, стр. 79-92; Giumelly F., 2015, pp. 1351-1368; Кривокапић Б., 2017, стр. 70-92; Von Soest C., 2019, pp. 28-31; Biersteker T., van den Herik L., Brubaker R., 2021.

[534] Security-Council-Special-Notices Interpol, www.interpol.int/How-we-work/Notices/INTERPOL-United-Nations-Security-Council-Special-Notices#

Ове потернице имају велики превентивни значај у борби против глобалних претњи на тај начин што помажу у спречавању кретања лица под санкцијама, што ограничава њихову способност да наставе да врше недозвољене активности. Такође омогућавају земљама да примене санкције УН на ефикасан начин што помаже у заштити међународног мира и безбедности кроз сузбијање активности које утичу на стабилност заједнице на глобалном нивоу.

Посебне потернице које Интерпол објављује у сарадњи са УН представљају моћно средство у борби против тероризма, организованог криминала и других глобалних претњи. Оне ојачавају примену међународних санкција и доприносе унапређењу међународне безбедности кроз координисану сарадњу државе.

9. Критеријуми за издавање Интерполових потерница

На Генералној скупштини Интерпола, одржаној 1996. године у Анталији, усвојене су смернице које све државе чланице морају да поштују ради унапређења међународне сарадње. Ове смернице имају за циљ максимално коришћење расположивих ресурса како би се ефикасно идентификовали извршиоци кривичних дела, омогућило њихово праћење и надзор, као и спречило њихово деловање на глобалном нивоу. Усвојени акти наглашавају значај међусобне сарадње и примену заједничких стандарда у интересу свих чланова Интерпола.

Интерпол је прописао минималне критеријуме који морају бити испуњени како би се издало међународно упозорење, односно обавештење или потерница. Ови критеријуми обезбеђује да се обавештења-потернице издају искључиво у случајевима значајних кривичних дела међународног карактера, која захтевају координацију и сарадњу више држава у процесуирању и кривичном гоњењу.

Међународно обавештење може бити издато за лице за које постоји основана сумња да је међународни криминалац, под условом да испуњава један од следећих критеријума:

- *Осуде у више држава,* могу представљати један од индикатора транснационалне криминалне активности, али такав критеријум није формални услов за издавање црвене потернице. У оперативној пракси, нарочито у анализама озбиљног организованог криминала, као тежи облик криминалног понашања посебно се истичу случајеви у којима је лице осуђивано и креће кроз различите државе.

- *Комбинација осуде и полицијских досијеа.* Уколико лице има најмање једну осуђујућу пресуду у једној држави и полицијске досијее у најмање две друге државе. Досијеи такође морају бити за озбиљна кривична дела, а све околности указују на вероватноћу наставка међународних криминалних активности;

- *Полицијски досијеи у више држава.* Овај услов постоји ако лице има досије у најмање две државе, у вези са кривичним делима, као што су трговина дрогом, трговина белим робљем, тероризам, фалсификовање новца, кријумчарење оружја, проституција и указује на могућност вршења међународних кривичних дела;

- *Сумња на припадност организованом криминалу*. О таквој сумњи се може радити уколико лице има полицијски досије у најмањем једној држави, који сугерише учешће у тешким кривичним делима у оквиру организованих криминалних група. Примери таквих дела су: тероризам, разбојништво, трговина људима и сличне активности које укључују више земаља.

Ови критеријуми су од великог значаја јер осигуравају да се ресурси Интерпола користе на начин који максимално доприноси међународној безбедности. Они помажу у индентификацији и праћењу лица укључених у озбиљне и организоване криминалне активности. Такође, помажу у превенцији и заустављању међународног криминалитета кроз сарадњу полицијских органа осигуравајући да обавештавања имају значајан правни и оперативни утицај.

Полицијски досије се односи на случај у којем је истрага полицијских органа у вези са одређеним кривичним делом резултовала постојањем основане сумње да је одређено лице умешано у извршење конкретног кривичног дела.

У ситуацијама када су доступне информације нејасне, недовољно јасне или непотпуне, Генерални секретаријат Интерпола мора контактирати Национални централни биро државе чланице ради разјашњавања спорних чињеница пре расписивања потраге. Ово подразумева додатну проверу чињења пре издавања обавештења или потернице. Поред тога, НЦБ државе на којој се односи обавештење морају бити информисани о намери Генералног секретаријата да изда обавештење.

Уколико је циљ обавештења могуће постићи ограниченом дистрибуцијом у одређеним географским подручјима, Генерални секретаријат Интерпола не треба да дозволи широку

циркулацију информација. Ово осигурава да се информације деле само са релевантним странама, избегавајући непотребно ширење.

Ове процедуре наглашавају значајну прецизност и тачност у издавању обавештења и потерница, као и важност сарадње између Генералног секретаријата и националних органа. На овај начин, Интерпол обезбеђује да његови механизми остају ефикасни, транспарентни и у складу са међународним правним стандардима.

10. Распис о трагању

Поред званичних Интерполових потерница, које служе као основни инструменти међународне полицијске сарадње, постоје и расписи о трагању (дифузије). Они представљају захтев државе чланице Интерпола за предузимање одређених мера, као што су: лишење слободе одређеног лица, прикупљање додатних података у оквиру конкретне полицијске потраге или истраживања.

Распис о трагању има исту правну обавезу као и међународна потерница и може послужити као правни основ за лишење слободе.

Кључне карактеристике и разлике између расписа и потернице огледају се у:

- *Издаваоцу акта*. Распис о трагању издаје држава чланица Интерпола путем званичне комуникационе мреже Интерпола, познате као И-24/7. Међународну потерницу, са друге стране, објављује Генерални секретаријат Интерпола, било самостално или на захтев државе чланице;

- *Убрзаном поступању.* Распис се често користи у хитним ситуацијама када је потребно брзо деловање, због чега држава чланица директно упућује захтев другим државама члановима преко Интерполове мреже ради проналаска одређеног лица или прикупљања потребних обавештења. За разлику од тога, потернице (нарочито црвене) подлежу знатно строжој процедури провере коју спроводи Генерални секретаријат Интерпола пре него што се унесу у систем и учине доступним свим државама чланица;

- *Функцији и обавезности*. Расписи и потернице имају исту правну снагу и обавезујуће су за све државе чланице које их приме. Међутим, распис може имати шири спектар примене, јер не захтева увек лишење слободе и може служити само за прикупљање информација;

- *Заштити од могућих злоупотреба*. Расписи се издају у складу са основним принципима Интерпола, укључујући поштовање члана 3 Устава, који брани поступање у случајевима политичке, војне, расне или верске природе. Генерални секретаријат може одбити или ограничити дистрибуцију расписа ако постоји могућност злоупотребе или нарушавања права.

Распис о трагању је користан институт у случајевима када је потребно брзо реаговати у међународним истрагама. Он омогућава државама чланицама да директно комуницирају и координишу своје акције ради: проналаска осумњичених лица, прикупљања додатних података, привремених мера, попут лишења слободе или надзора над лицима.

Расписи о трагању допуњују систем међународних потерница Интерпола и представљају флексибилнији механизам који одговара на хитне потребе у међународним полицијским истрагама.

7. Значај базе података Интерпола у борби против организованог криминала

Интерполове базе података[535] имају велики значај у борби против криминалитета и, посебно, организованог криминала, јер омогућавају државама чланцима размену информација и оперативну подршку.[536]

Основни задаци Интерпола у размени података између држава чланица огледа се у:

1. Заштити комуникационих мрежа. Интерпол управљања безбедносном глобалном мрежом И-24/7, која омогућава брзу размену полицијских информација међу државама члановима. Ова мрежа служи као основни канал за повезивање националних полицијских служби у реалном времену;[537]

2. Упостављању и ажурирању оперативних и функционалних база података које обухватају:

- међународне потернице (црвене потернице) за тражење и хапшење лица;
- информације о украденим и изгубљеним документима;
- биометријске податке (отисци прстију и ДНК);

[535] Више о Интерполовим базама података: Barberet R., 2009, pp. 193-210.
[536] Ђукановић, Д., Уљанов, С., Јовић, Ж., 2011, стр. 69-79.
[537] Interpol, www.interpol.int/How-we-work/Databases/Our-19-databases.

- украдене предмете уметности, возила и другу имовину повезану са криминалним активностима.[538]

Ове базе су доступне националним службама и омогућавају брзо повезивање различитих случајева и идентификацију осумњичених лица као извршилаца криминалних активности што обухвата:

- *едукацију и развој полицијских служби*. Интерпол организује специјализоване тренинге (обуку) и радионице за полицијске службенике, са циљем повећавања њихових капацитета у борби против организованог криминала, тероризма и сајбер криминала;

- *оперативну полицијску подршку*. Интерпол пружа директну оперативну подршку кроз своје организационе јединице у Генералном секретаријату. Ове јединице се укључују у сложене прекограничне истраге, нуде стручну помоћ и координацију у борби против свих видова организованог криминала.[539]

Значај Интерполових база података је велики јер оне имају кључну улогу у међународној борби против криминала, омогућавајући:

- брзу идентификацију криминалаца и праћење њихових активности широм границе;

- улагање напора и ресурса у борби против трговине људима, илегалне миграције и тероризма представља приоритет за све државе чланице с обзиром на комплексност и међусобну повезаност ових облика транснационалног криминала;

- подршку у откривању рута трговине наркотика и другим облицима организованог криминала.

Са растућим изазовима у борби против сајбер (кибер) криминала, Интерпол је проширио своје базе података како би обухватио информације о сајбер претњама и дигиталним доказима. Такође, коришћење вештачке интелигенције у анализи података омогућава брже и прецизно реаговање на глобалне безбедносне претње.

Интерполове базе података су од великог значаја за полицијски рад у циљу сузбијања организованог криминала. Информације представљају основу ефикасног рада полиције, а Интерпол има централну улогу у прикупљању и дељењу ових података на глобалном нивоу. Интерпол управља милионима записа које прикупљају безбедносне службе држава чланица. Ови подаци се чувају у структурираном формату у различитим базама података, а

[538] Ibid.
[539] Ibid.

потом се користе за креирање аналитичких извештаја који подржавају оперативни рад полицијских служби.

Основне карактеристике Интерполових база подата огледају се у томе да:

- све државне чланице Интерпола имају неограничен приступ базама података, које садржи милионе записа о криминалу, осумњиченима, украденим предметима, путним документима и другим релевантним информацијама;

- време одговора на упит из Интерполове базе података је минимално, што омогућава брзу проверу, идентификацију и размену података међу државама чланица у реалном времену;

- државе чланице могу омогућити својим службеницима на терену, укључујући оне који раде на аеродромима, међународним морским и речним лукама и копненим граничним прелазима, директан приступ Интерполовим базама. Ово омогућава брзу проверу података о путницима, пртљагу и превозним средствима;

- Интерполове базе се могу упоредити са националним базама података, чиме се побољшава тачност и ефикасност у откривању криминалних активности организованих криминалних група транснационалног крактера.

Интерполове базе података омогућавају брзину и поуздану размену информација, што значајно унапређује оперативни капацитет полиције у борби против организованог криминала, тероризма и других облика прекограничних претњи. Интеграција ових база са националним системима додатно осигурава да полицијске службе имају приступ најсавременијим подацима у реалном времену.[540]

Са глобалном мрежом развијеном између држава чланица које свакодневно доприносе новим подацима, Интерпол је изградио један од најсвеобухватних система за складиштење и анализу информација везаних за разне облике криминалитета. Интерполове базе података садрже детаљне информације о појединостима везаним за криминалне активности, међународним бегунцима и особама повезаним са терористичким активностима.

[540] Interpol, Databases, www.interpol.int/How-we-work/Databases

Интерпол тренутно управља са 19 база података,[541] које обухватају преко 114 милиона полицијских записа.[542] Ове базе укључују информације о међународно траженим лицима, отисцима прстију, украденим документима, биометријским подацима и другим релевантним информацијама.[543]

Основана 2002. године, база ДНК садржи више од 247.000 профила чему су допринеле 84 државе чланице. Она омогућава брзу идентификацију лица на основу генетског материјала, што је битно у истражном поступку.

Интерполов систем за препознавање лица, покренут крајем 2016. године, идентификовао је више од 1.500 лица, укључујући терористе, криминалце и нестале особе. Ова технологија значајно унапређује оперативне способности државе чланице у решавању међународних случајева. У 2019. години, Интерпол је обавио преко 1.600 идентификација захваљајући размена и упоређивању података о отисцима прстију између држава чланица. Ово наглашава значајну интероперабилност и измене информација у реалном времену.[544]

Интерполове базе података представљају темељ међународне сарадње у борби против организованог криминала и тероризма. Оне омогућавају брзину и поуздану идентификацију лица, чиме се повећава ефикасност истраживања и превенција криминалних активности.

База података имају кључну улогу у оквиру међународне борбе против организованих криминалних група које се баве кријумчарењем оруђа и културних добара, као и у борби против организованих криминалних група.

Ове базе података омогућавају полицијским службама широм света брзо приступ верификованим информацијама и побољшавају координацју у прекограничним истрагама.

Интерполов систем за праћење незаконитог ватреног оружја садржи преко милион записа. Ова база омогућава полицијским службама да:

- евидентирају незаконито заплењено оружје;

---

[541] Базе података односе се на следеће области: *појединци* (лични подаци; насилници и жртве); *обавештења*; *форензика* (отисци прстију; ДНК; „I-familia"; препознавање лица); *путна и службена документа* (путна и лична документа; украдена административна документа; фалсификована документа; поређење оригиналних и лажних докумената); *украдена имовина* (моторна возила, пловила, уметничка дела); *трговина ватреним оружјем* (идентификација ватреног оружја, тражење ватреног оружја, поређење балистичких података); *мреже организованог криминала* (поморска пиратерија).

[542] База података о сексуалној експлоатацији деце садржи више од 2,7 милиона слика и видео-снимака и помогла је да се идентификују 23.564 жртве широм света.

[543] Databases, Interpol, www.interpol.int/How-we-work/Databases/Our-19-databases.

[544] DNA, Interpol, www.interpol.int/How-we-work/Forensics/DNA.

- провере да ли је одређено оружје пријављено као изгубљено, украдено или кријумчарено.

Захтев за проверу оружја може се послати земљи у којој је оружје произведено, из које је увезено или кроз коју је прошла његова последња легална дистрибуција. Ово значајно убрзава истрагу и доприноси ефикасности спречавања шверца оружја.[545]

Такође, Интерпол одржава једину глобалну базу података са верификованим информацијама о украденим и несталим уметничким предметима. Она садржи преко 52.000 записа о уметнинама, укључујући украдене слике, скулптуре и друге предмете културне вредности.[546]

Ова база омогућава државама чланицама да остварују праћење украдених културних добара, њихову идетификацију и враћање предмета.

У циљу што ефикасније борбе против ових видова криминала Интерпол доприноси побољшању граничне безбедности кроз интеграцију својих база података са националним граничним системима.[547] Овај процес се одвија у три главна правца:

1) унапређење техничких капацитета граничних пунктова, укључујући инсталацију најновијих верзија система за претраживање Интерполових база;

2) специјалне обуке за службенике граничне полиције, које омогућавају ефикасност коришћења базе података током провере путних исправа;

3) Интерполова промоција блиске сарадње између граничне полиције и националних централних бироа како би се обезбедила правовремена размена информација и координација у реалном времену.

Захваљујући овим ресурсима, државе чланице могу брже реаговати, размењивати податке и побољшавати своје капацитете за борбу против међународног криминала.

Интерполове базе података имају битну улогу у борби против организованог криминала, посебно када је реч о прекограничним активностима. Оне омогућавају земљама чланцима брзи размену информација, поштујући принципе транспарентности и поверења.

Интерполове базе података су мултикарактерне, што значи да обухватају различите типове информација, укључујући податке о лицима, предметима и догађајима. Државе

[545] Interpol, www.interpol.int/Crimes/Firearms-trafficking/Illicit-Arms-Records-and-tracing-Management-System-iARMS.
[546] Interpol, www.interpol.int/Crimes/Cultural-heritage-crime/Stolen-Works-of-Art-Database.
[547] Interpol, www.interpol.int/How-we-work/Border-management

чланице могу приступити информацијама и постављати упите на службеним језицима Интерпола, а резултати се добијају готово тренутно.[548]

Земље чланице могу ограничити приступ одређеним подацима како би заштитиле поверљивост информација. Ова флексибилност омогућава да се подаци користе на сигуран и одговоран начин у складу са националним и међународним прописима.

Интерполов систем за отиске прстију садржи више од 172.600 комплета отисака и трагова са места злочина из 174 државе. Ова база података значајно је повећавала своје капацитете последњих година подржавајући унапређену технологију која омогућава брзо стварање и идентификацију лица.[549]

Сваки податак који се уноси у базу мора испуњавати строге критеријуме, укључујући:

1) извор података и датум уноса;

2) сврху уноса;

3) статус лица и његову повезаност са догађајем;

4) ограничења приступа и додатне информације које оправдавају унос као релевантан за међународну полицијску сарадњу.[550]

Значај за међународну полицијску сарадњу огледа се кроз:

1. Брзину и ефикасност. Брзо добијање резултата омогућава државама да предузму хитне мере у случајевима као што су идентификација терористе или трагање за међународним бегунцима;

2. *Поузданост форензике*. Форензичка анализа, укључујући отиске прстију, представља један од најпоузданијих метода за идентификацију криминалаца и терористе;

3. *Технолошки напредак.* Унапређење Интерполових система за складиштење и обраду података значајно је повећало капацитет и обим његових база.

Кључне функције Интерпола у подршци државама чланицама, које значајно унапређују њихове оперативне капацитете у борби против међународног криминала обухватају комуникацију, управљање базама података и оперативну полицијску подршку кроз:

1) Глобални систем комуникација. Интерпол обезбеђује заштићени систем за разумевање и складиштење важних полицијских информација. Кључни аспекти овог

[548] Ивановић, З., Уљанов, С., 2009, стр. 103-115.
[549] Interpol, www.interpol.int/How-we-work/Forensics/Fingerprints.
[550] Ивановић, З., Уљанов, С., 2009, стр. 103-115.

система укључују: брзу промену информација кроз депеше, укључујући црвене потернице за тражење лица на међународном нивоу; обраду и складиштење података у реалном времену; издавање упозорења и других информација од значаја за полицијске активности;

2) Базу података и аналитичку подршку. Интерпол формира, пуни и одржава базе података са кључним информацијама за полицијске истраге. Она садржи: имена, отиске прстију, ДНК профиле, фотографије, идентификационе документе и друге релевантне податке; аналитичке алате за повезивање информација и унапређење истраживања; програме и услуге које помажу полицијским службама у њиховим истрагама;

3) Оперативну полицијску подршку. Интерпол активно подржава националне полицијске службе кроз: јачање улоге централних националних бироа; интеграцију подрегионалних бироа у глобалну мрежу Интерпола; развој иницијатива у областима као што су: борба против тероризма, сузбијање трговине дрогом, борба против организованог криминала и трговине људима, спречавање злоупотребе дечијих фотографија на Интернету, допринос борби против финансијског и високотехнолошког криминала.

Значај ових Интерполових функција је у томе што у систему омогућавају државама чланицима ефикасну борбу против савремених облика криминала. Фокус на брзој комуникацији, напредним базама података и оперативној подршци чине Интерпол једним од кључних актера у глобалном систему безбедности.[551]

Улога Интерполовог командно координационог центра и оперативне подршке представља кључну тачку за хитну подршку државама чланицима. Овај центар обезбеђује:

- *Непрекидну доступност.* Центар ради 24 часа дневно, из три оперативне собе смештене у Сингапуру, Лиону и Буенос Ајресу;[552]

- *Превазилажење језичких и временских баријера.* Особље центра помаже националним полицијским службама да ефикасно комуницирају, без обзира на различите временске зоне и језике, чиме се убрзава истрага;[553]

- *Подршку у хитним ситуацијама.* Центар омогућава брзо покретање међународних активности када је потребна сарадња између више државе.

[551] Carter D. L., 2004, p. 134.
[552] Interpol, www.interpol.int/How-we-work/Command-and-Coordination-Centre.
[553] Службени језици Интерпола су: енглески, арапски, француски и шпански.

Интерпол такође пружа оперативну подршку кроз специјализоване тимове,[554] са улогом праћења и управљања у великим догађајима и кризним ситуацијама, ко што су:

- *Тимови за значајне догађаје.* Ови тимови су ангажовани током масовних окупљања, као што су спортске манифестације као и ради подршке локалним властима у обезбеђивању јавног реда;

- *Тимови за идентификацију жртава.* У условима природних катастрофа или терористичких напада, Интерполови тимови помажу у идентификацији жртава и расветљавању догађаја;

- *Тимови за брзо реаговање.* Они реагују на хитне ситуације, пружајући техничку и оперативну подршку у сложеним истрагама.

Кључни фактори ефикасности Интерпола остварују се преко развијене мреже и система држава чланица као што су:

- централизована база података, која садржи податке о траженим и несталим лицима, омогућавајући повезивање информација и брзу идентификације извршилаца и жртава;

- криминалистичко-обавештајна аналитика, коју чине стандарднизовани аналитички процеси омогућавају благовремено повезивање података, креирање значајних упита и израду аналитичких извештаја;

- одговори на пандемијске изазове, који су се јавили током пандемије КОВИД-19, када су криминалци искористили глобалну кризу за нове врсте криминалних активности, укључујући преваре засноване на страху. Анксиозност становништва омогућила је ширење превара повезаних са заштитним препаратом, вакцинама и медицинским услугама.[555] Брза адаптација криминалаца у датим околностима пандемије довела је до тога, да се организовани криминал веома брзо адаптирао и пронашао нове методе за остваривање профита, користећи слабости система током кризе.

[554] Ђукановић, Д., Уљанов, С., Јовић, Ж., 2011. стр. 69-79

[555] Interpol, www.interpol.int/News-and-Events/News/2021/Fake-COVID-vaccine-distribution-network-dismantled-after-INTERPOL-alert

Глава V

МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ У БОРБИ ПРОТИВ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

I. ЗНАЧАЈ МЕЂУНАРОДНЕ САРАДЊЕ СРБИЈЕ У БОРБИ ПРОТИВ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

У Србији се још у другој половини XIX века почело разматрати питање криминала, његових узрока и адекватног друштвеног одговора, укључујући међународну сарадњу. Ова разматрања су почетком XX века прерасла у конкретније иницијативе за сарадњу између полиција, засноване на спознаји да се ефикасна борба против криминала може водити само ако полицијске службе различитих држава успоставе чврсте везе, као да државне границе не постоје.

Данас је овај концепт актуелнији него икада раније, имајући у виду да је међународни организовани криминал по обиму, сложености и последицама опаснији него у прошлости, што представља озбиљан изазов за сваку државу, па тако и Републику Србију. Овај изазов је додатно погоршан ратовима, политичким и економским кризама, као и транзиционим потешкоћама у развоју демократије, који су допринели ескалацији криминала.

Суочена са овим проблемима, Србија је развила интензивну међународну сарадњу као кључни механизам за одговор на транснационални криминал. Она је члан бројних међународних полицијских организација и асоцијација, остварује сарадњу са полицијама земаља Европске уније и других држава, те је закључила велики број релевентних мултилатералних и билатералних споразума, укључујући и оне о полицијској сарадњи. Поред тога, Србија учествује у имплементацији бројних мултилатералних споразума који омогућавају координисане акције против савремених облика криминала.[556]

[556] Ђорђевић С. и др., 2019.

Србија је у процесу преговора за чланство у Европској унији и треба да испуни услове из 35 поглавља, међу којима је једно од кључних Поглавља 24 – правда, слобода и безбедност. Оно обухвата области попут азила, миграција, визне политике, контроле граница, борбе против организованог криминала, тероризма и трговине људима, као и полицијске сарадње, судске сарадње и царинске сарадње.

Полицијска сарадња је од суштинског значаја за борбу против организованог криминала, и придруживање Србије ЕУ, која се огледа у показивању спремности за сарадњу са чланцима ЕУ у свим аспектима значајним за ефикасност полицијских служби. Србија је потписала споразум са Европолом, који укључује стратегију и оперативну сарадњу, што је од великог значаја за размену информација и борбу против криминала.[557]

Сарадња полицијских служби између држава чланица Европске уније, али и са државама које су у процесу приступања, представља темељ борбе против свих облика криминала. Па тако Србија, као кандидат за чланство у ЕУ, мора показати спремност и испунити услове за успостављање ефикасне полицијске сарадње са свим чланицима Уније. Циљ ове сарадње је превенција, откривање, истраживања и процесуирање извршиоца кривичних дела.

Србија се суочава са изазовом даљег развоја полицијске сарадње, што подразумева усклађивање националног законодавства са правним тековинама ЕУ, јачање аналитичких и оперативних капацитета, како и усвајање стандарда и савремених метода. Ово је неопходно за унапређење размене информација и оперативну сарадњу између српске полиције и полиције држава чланица Интерпола и Европола.

О многим аспектима међународне сарадње Србије у борби против организованог криминала већ је било речи приликом разматрања појединих конкретних проблема. Стога ћемо се овде задржати само на најважнијим питањима.

II. БИЛАТЕРАЛНА САРАДЊА

Република Србија је препознала важност билатералне сарадње у сузбијању организованог криминала, што је резултирало закључивањем бројних споразума,

[557] Поглавље 24 – *Питања правде, слободе и безбедности*, Министраство за европске интеграције, www.mei.gov.rs/srl/obuka/e-obuke/vodic-kroz-pregovore-srbije-i-evropske-unije/klasteri/klaster-1/poglavlje-24-pravda-sloboda-i-bezbednost/.

формирањем заједничких истражних тимова и интензивном разменом података са партнерским државама.

Србија је закључила и велики број билатералних споразума о полицијској и правосудној сарадњи са суседним и земљама из региона (међу њима и са чланицама Европске уније), али и са великим бројем држава из читавог света – укључујући САД, Руску Федерацију, Кину, Турску, низ држава из Азије и Латинске Америке. То је резултирало значајним напредком у спречавању и сузбијању криминалних активности.

Ми овде билатералне арнжмане схватамо у ширем смислу, тако да под двостраним уговорима немамо у виду само споразуме између две државе, већ и друге двостране споразуме, укључујући оне који су закључени између неке државе (у овом случају Србије) и одређене организације (нпр. између Србије и Европола).

1. Правни оквир билатералне сарадње у борби против организованог криминала у Србији

Због своје транснационалне природе, организовани криминал надмашује капацитет појединачних држава, што неминовно условљава потребу за развојем различитих облика међународног сарадње. У том контексту, билатерална сарадња заузима важно место, јер пружа основу за директну и оперативну координацију између држава у циљу сузбијања специфичних криминалних претњи.

Република Србија, као држава са изразито важним геостратешким положајем на раскршћу Балкана, Истока и Запада, и као држава кандидат за чланство у Европској унији, интензивно настоји да унапреди свој правни и институционални капацитет. У том процесу, посебан значај имају билатерални споразуми и други облици правне сарадње са појединачним државама, који омогућавају прилагођене, флексибилне и ефикасне механизме за размену података, екстрадицију лица, заједничких истрага и других видова оперативне сарадње. Ови споразуми не само што имају надлежност, већ и доприносе изградњи међусобног поверења и унапређењу правне сигурности у међународној борби против криминала.

Основа за спровођење билатералне сарадње у борби против организованог криминала је правни оквир. Он дефинише обавезе и права државних органа, омогућава усклађеност са

међународним стандардима и доприноси ефикаснијем деловању у сузбијању транснационалног криминала.

Република Србија, као потписница бројних међународних споразума и конвенција, прилагодила је своје законодавство како би унапредила механизме сарадње са другим државама у истрагама, изручењу осумњичених и сузбијању различитих облика организованог криминала. Правни систем билатералне сарадње у борби против организованог криминала у Србији ослања се на следеће уставне и законске оквире:

- *Устав Републике Србије*[558] - Устав пружа основ за закључивање међународних уговора као механизам заштите државне безбедности и владавине права. Он дефинише принципе сарадње са другим државама у области правосуђа, безбедности и спровођења закона;

- *Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције*[559] - Овај пропис утврђује надлежност и обавезе специјализованих државних органа у борби против организованог криминала, тероризма и корупције. Посебно регулише надлежност Тужилаштва за организовани криминал, организационе јединице за борбу против организованог криминала у саставу Министарства унутрашњих послова, као и сарадњу са страним службама безбедности и правосудним органима;

- *Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима*[560] - Закон уређује поступке пружања међународне правне помоћи у кривичним предметима, укључујући екстрадицију, размену доказа, међусобну правну помоћ и спровођење страних пресуда у Србији. Он омогућава Србији да ефикасно сарађује са другим државама у истражним и судским поступцима против припадника организованог криминала;

- *Закон о полицији*[561] - Закон прописује надлежности полиције у Републици Србији, укључујући и међународну сарадњу у области безбедности. Он регулише начин

[558] *Сл. гласник РС*, бр. 98/06 и 115/21, *Правно-информациони систем РС*, https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/ustav/2006/98/1/reg

[559] *Сл. гласник РС*, бр. 94/16 до 10/23, *Правно-информациони систем РС*, https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2016/94/3/reg

[560] *Сл. гласник РС*, бр. 20/09, *Правно-информациони систем РС*, https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2009/20/1/reg

[561] *Сл. гласник РС*, бр. 6/16 до 87/18., *Правно информациони систем РС*, https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2018/24/9

комуникације са полицијским службама других држава, размену података и предузимање заједничке акције против организованих криминалних група;

- *Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма*[562] - Овај закон је усклађен са међународним стандардима и прописима Европске уније и Савета Европе. Он уређује механизме сарадње српских органа са страним финансијским истражним институцијама у циљу спречавања прања новца и финансирања тероризма.

Значај правног оквира у билатералној сарадњи је у дефинисању и примени механизама сарадње између Србије и других држава. Јасно дефинисани закони и споразуми омогућавају: брзу и ефикасну правосудну сарадњу у поступцима истрага, екстрадиције и гоњења осумњичених за организовани криминал; јачање институционалних капацитета кроз размену података и обучавање истражних органа у складу са међународним стандардима и заштиту националне безбедности кроз бољу координацију са међународним партнерима у области безбедности и правосуђа.

У правном смислу Република Србија кроз билатералну сарадњу наставља са даљим усклађивањем свог законодавства са међународним прописима како би осигурала већу ефикасност у борби против организованог криминала и постигла већу интеграцију у европске и глобалне безбедносне структуре.

2. Облици билатералне сарадње Србије у борби против организаваног криминала

Република Србија активно учествује у билатералној сарадњи са другим државама и међународним организацијама у борби против организованог криминала. Ова сарадња обухвата различите облике, као што су размена обавештајних података, заједничке полицијске операције, формирање заједничких истражних тимова, екстрадиција осумњичених, као и специјализована обука и размена експерата.

Република Србија, као држава која се суочава са бројним изазовима у области организованог криминала, али истовремено тежи јачању своје улоге у међународном механизму билатералних и правосудних структура, посвећена је развоју и примени нових средстава у сузбијању криминала. Ови облици сарадње су различити и укључују: размену

[562] *Сл. гласник РС*, бр. 113/17 до 153/20, *Правно информациони систем РС,* https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/ zakon/.

обавештајних података који омогућавају благовремено реаговање на криминалне активности; заједничке полицијске операције усмерене на разбијање криминалних мрежа у реалном времену; формирање заједничких истраживачких тимова (енг. Joint Investigation Teams – JITs) за интегрисано деловање органа различитих држава; екстрадицију осумњичених и осуђених лица, као и специјализовану обуку кадрова и размену експерата, што доприноси унапређењу професионалних капацитета.

Пракса показује да се билатерална сарадња често показује као оперативнија и ефикаснија у решавању безбедносних проблема, него мултилатерални механизми, посебно у случајевима када постоји висок ниво поверења између државе и/или служби безбедности.

1. Размена обавештајних података

Србија је потписала оперативни споразум са Европолом 2014. године, што омогућава директну размену обавештајних података у реалном времену. Овај споразум је значајно унапредио капацитете Србије у борби против организованог криминала и тероризма.

Сходно потписаном споразуму у члану 34а Закон о полицији, предвиђа успостављање платформе за безбедну електронску комуникацију, размену података и информација у циљу спречавања организованог и других облика тешког криминала. Ова платформа омогућава евидентирање приступа и размену података о кривичним делима у складу са законом који регулише сузбијање организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела, уз примену мера информационе безбедности.

Ова одредба има за циљ да унапреди ефикасност и безбедност комуникације између надлежних органа, омогућавајући бржу и поузданију размену информација неопходних за борбу против озбиљних криминалних активности. Успостављањем такве платформе, Србија се усклађује са међународним стандардима и праксама у области безбедности и правде.

2. Заједничке полицијске операције и формирање заједничких истражних тимова

Србија у сарадњи са партнерским државама и Европолом, формира заједничке истражне тимове ради ефикасније борбе против организованих криминалних група. Ови тимови омогућавају координисане истраге и бржу размену информација, што резултира успешнијим процесуирањем криминалаца.

Историјски гледано, овај механизам се јавио током 1990-их и почетком 2000-их, као одговор на растућу потребу за ефикасним инструментима у борби против организованог криминала. Његова нормативна основа може се наћи у међународним актима као што су Конвенција УН против транснационално организованог криминала и Конвенција УН против корупције, у којима се предвиђа могућност формирања таквих тела. Ипак, те одредбе нису биле довољно развијене и нису пружале јасне смернице за практичну имплементацију, што је условило потребу за додатним билатералним и мултилатералним споразумима између заинтересованих држава. Због тога је механизам у почетку био ограничен и релативно слабо коришћен у транснационалној полицијској пракси.[563]

Ова сарадња се детаљније дефинише и успостављена је на основу Конвенција ЕУ о узајамној правној помоћи у кривичним стварима (2000), први пут је формално регулисала заједничке истражне тимове (енг. Joint Investigation Teams - JIT). Конвенција омогућава двема или више држава чланица да успоставе заједнички истражни тим „за специфичне сврхе и на ограничен период", посебно када једна држава чланица спроводи сложену и захтевну истрагу повезану са другим државама, или када више држава чланица спроводе истраге које се преклапају и захтевају координацију.

Овај механизам је додатно подржан Оквирном одлуком Савета Европске уније од 13. јуна 2002. године о заједничким истражним тимовима, која је усвојена како би се убрзала имплементација одредби Конвенције из 2000. године. Циљ је био да се омогући брже и ефикасније формирање и рад ових тимова у борби против транснационалног криминала.

Поред тога, Други додатни протокол уз Европску конвенцију о узајамној правној помоћи у кривичним стварима из 1959. године,[564] усвојен 2001. године, такође садржи одредбе које се односе на заједничке истражне тимове, чиме се проширује могућност њиховог формирања и са државама које нису чланице Европске уније.[565]

Успостављање заједничких истражних тимова показало се као ефикасан инструмент у борби против организованог криминала, омогућавајући директну сарадњу и координацију између надлежних органа различитих држава у реалном времену.

---

[563] Furger A., 2024, p. 43–58

[564] Европска конвенцију о узајамом пружању помоћи у кривичним стварима (ETC бр .030), https://rm.coe.int/16806ed441.

[565] Европска конвенција о међусобном пружању правне помоћи у кривичним стварима, са додатним протоколом *Сл. лист СРЈ – Међународни уговори*, бр.10/2001, *Параграф РС,* http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2002_12/t12_0030.htm.

Република Србија активно учествује у формирању и раду заједничких истражних тимова (JIT) са другим државама, са циљем ефикасније борбе против организованог криминала који превазилази националне границе. Ова сарадња омогућава координисане истраге и размену информација између надлежних органа Србије и партнерских земаља.

Успостављање заједничких истражних тимова показало се као ефикасан одговор на изазове транснационалног криминала, омогућавајући оптимизацију постојећих инструмената узајамне правне помоћи и побољшање координације између различитих јурисдикција.

Србија учествује у заједничким истражним тимовима на основу одредби Закона о међународној правној помоћи у кривичним стварима. Конкретно, члан 96. овог закона предвиђа да уколико то оправдавају околности случаја, министар надлежан за правосуђе може у споразуму са надлежним органом стране државе формирати заједничке истражне тимове. Ова законска одредба омогућава Србији да, у сарадњи са другим државама, ефикасније спроводи истраге у случајевима организованог криминала који превазилазе националне границе.

Према правилима функционисања заједничких истражних тимова, вођа тима мора бити представник државе чланице у којој тим делује, а самим тим је за свој рад одговоран према националном праву те државе.

Чланови истражног тима који су упућени у другу државу чланицу могу учествовати у истрагама и поступати по налозима вође тима, али само у оквиру ограничења дефинисаних националним законодавством и споразумом о формирању JIT. У пракси, ово значи да представници страних безбедносних агенција могу бити укључени у истрагу, али не могу самостално предузимати акције без сагласности националних органа и вође тима.[566]

Србија наставља да јача своју међународну сарадњу кроз учешће у заједничким истражним тимовима, доприносећи глобалним напорима у борби против организованог криминала и обезбеђивању безбедности како на националном, тако и на међународном нивоу.

[566] Василков З., 2016, стр. 2016-2018.

3. Екстрадиција

Република Србија је закључила низ билатералних споразума о екстрадицији са различитим државама, са циљем ефикасније борбе против организованог криминала. Ови споразуми омогућавају изручење осумњичених или осуђених лица између потписница, чиме се спречавају покушаји избегавања правде бекством у иностранство.

Поред билатералних споразума, Србија је потписница и мултилатералних конвенција које регулишу питања екстрадиције, као што је Европска конвенција о екстрадицији (1957).[567] Ова конвенција поставља опште оквире и стандарде за изручење између држава чланица Савета Европе, укључујући и Србију.

Доношењем Закона о измени Закона о потврђивању Европске конвенције о екстрадицији, са додатним протоколима,[568] Србија се обавезала на поштовање утврђених процедура и стандарда у процесу екстрадиције, што укључује услове под којима се изручење може одобрити или одбити, права лица чије се изручење тражи, као и специфичне одредбе које се односе на политичка кривична дела, војне преступе и друге категорије.

У складу са Законом о међународној правној помоћи у кривичним стварима, Србија спроводи процедуре екстрадиције у сарадњи са другим државама. Закон дефинише услове и поступак за изручење, укључујући и случајеве који се односе на организовани криминал.

Ефикасна примена ових споразума и закона доприноси јачању међународне сарадње у сузбијању организованог криминала и обезбеђује да починиоци кривичних дела буду изведени пред лице правде, без обзира на то где се налазе.

4. Специјализована обука и размена експерата

Министарство унутрашњих послова Србије редовно сарађује са међународним партнерима, као што су ФБИ и Европол, у циљу размене искустава и обука. Ова сарадња обухвата различите пројекте усмерене на развој капацитета за рад полиције на бази обавештајних података. Ови облици билатералне сарадње значајно доприносе јачању безбедности у Србији и региону, омогућавајући ефикаснију борбу против организованог криминала кроз координисане активности и размену знања са међународним партнерима.

---

[567] Европска конвенција о екстрадицији, 1957, https://rm.coe.int/16802e8726.

[568] *Сл. гласник РС – Међународни уговори*, бр. 12/2010-37, *Правно-информациони систем РС*, https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/mu/skupstina/zakon/2010/12/15.

Јачање капацитета полицијских и правосудних институција представља један од кључних елемената за ефикасно супротстављање организованом криминалу. У том смислу, Србија континуирано развија различите облике билатералне сарадње у области специјализованих обука и размене експерата са бројним међународним партнерима, као што су Федерални истражни биро САД (ФБИ), Европол, Еуроџаст, Фронтекс, као и преко Међународног програма помоћи у обуци у кривичним истрагама (ИЦИТАП, енг. International Criminal Investigative Training Assistance Program - ICITAP) односно програма међународне подршке стручних органа у области кривичног права.

Кроз ову сарадњу, Министарство унутрашњих послова РС учествује у бројним међународним пројектима и програмима усмереним на обуку службеника у специфичним областима: рад полиције у прикупљању обавештајних података, финансијске истраге, борба против сајбер криминала, трговине људима, наркотицима и прања новца. Ове обуке се често организују у оквиру регионалних иницијатива, као што су Прашки процес[569] или Центар за спровођење закона југоисточне Европе – СЕЛЕЦ (енг. Southeast European Law Enforcement Center – SELEC).[570] Овакве обуке се спроводе у специјализованим центрима са фокусом на савремене методе истраживања организованог криминала, коришћење форензичких технологија, као и технике испитивања и процене обавештајних података.

Размена експерата подразумева и ангажовање иностраних стручњака у обуци кадрова у Републици Србији. Тако су у протеклим годинама у оквиру различитих програма у Србији боравили стручњаци из САД, Немачке, Француске и Шведске који су учествовали у обукама и образовању безбедносних кадрова у Србији.

Ови облици сарадње имају вишеструки значај. Са једне стране, они директно унапређују професионалне, техничке и оперативне способности српских органа у борби против организованог криминала. Са друге стране, ова сарадња јача оперативност и усклађеност са европским и међународним стандардима, што је од суштинског значаја за процес приступања Србије Европској унији и њеном активном међународном учешћу.

Кроз овакав вид сарадње, координисане активности и заједничку едукацију, гради се системска отпорност на утицаје организованог криминала, што позитивно утиче не само на националну безбедност, већ и на регионалну стабилност и владавину права.

[569] Prague process, Training academy, www.pragueprocess.eu/en/training-academy.
[570] Trainings, SELEC, www.selec.org/trainings/.

3. Билатерална сарадња у борби против организованог криминала

Република Србија, као држава која активно ради на побољшању своје сарадње са другим државама у борби против организованог криминала, користи билатералне споразуме као важан вид сарадње у борби против организованог криминала. У том смислу Република Србија је закључила значајан број билатералних уговора са другим државама који се односе на сарадњу у борби против организованог криминала, тероризма и других облика транснационалног криминала. Ови уговори омогућавају размену информација, помоћ у криминалистичким истрагама, екстрадицију, као и правну помоћ у кривичним поступцима. Неки од најзначајнијих билатералних уговора Републике Србије су:

1. *Уговор о екстрадицији са Русијом*. Србија и Русија су закључиле уговор о екстрадицији, који омогућава изручење осумњичених или осуђених лица која су извршила кривична дела у једној држави, а пребегла у другу. Он је од значаја за борбу против организованог криминала, јер омогућава брже процесуирање криминалаца који беже преко граница.
2. *Билатерални споразум о сарадњи у борби против наркотика са САД*. Србија и Сједињене Америчке Државе су закључиле билатерални споразум који се односи на борбу против трговине наркотицима и других облика међународног криминала. Споразум омогућава размену информација, обуку, као и сарадњу у истрагама које се односе на прекограничну трговину наркотицима.
3. *Уговори о екстрадицији са земљама Европске уније.* Република Србија је закључила бројне билатералне уговоре о екстрадицији са државама чланицама Европске уније. Ови споразуми омогућавају лакшу и бржу екстрадицију осумњичених и осуђених лица између Србије и земаља ЕУ, чиме се ојачава сарадња у борби против организованог криминала.
4. *Уговор о сарадњи у борби против тероризма са Турском*. Србија и Турска су закључиле уговор који се фокусира на борбу против тероризма и других облика насилног екстремизма. Споразум омогућава размену обавештајних података, као и координацију у спречавању терористичких напада.
5. *Билатерални споразум о међународној правној помоћи са Хрватском*. Србија и Хрватска су закључиле билатерални уговор који обухвата међусобну сарадњу у области

међународне правне помоћи, укључујући извршење пресуда, екстрадицију и размену обавештајних података који су од значаја за борбу против криминала.

6. *Уговор о сарадњи у области борбе против организованог криминала са Бугарском.* Споразум са Бугарском обухвата размену информација и заједничке операције усмерене на сузбијање организованог криминала, укључујући трговину људима, оружјем и наркотицима, као и организоване криминалне групе које делују у обе земље.

7. *Уговори о сарадњи са земљама Западног Балкана*, Србија има бројне билатералне уговоре са земљама Западног Балкана (Албанија, БиХ, Црна Гора, Северна Македонија, Хрватска) који се односе на борбу против организованог криминала. Ови уговори се углавном фокусирају на сарадњу у области екстрадиције, размене информација и заједничке операције против транснационалног криминала, као и контроле на границама.

8. *Споразум са Интерполом и Европолом*. Иако она није стриктно билатерална, пошто се ради о односима са међународним организацијама од којих свака у свом чланству има велики број држава, Србија има значајну сарадњу са Интерполом и Европолом. Она укључује размену података и учешће у међународним полицијским операцијама. Србија је такође учествовала у бројним међународним мрежама за размену података о криминалцима и криминалним активностима.

Сарадња на билатералном нивоу има велики значај у борби против организованог криминала, јер омогућавају брже и ефикасније деловање полицијских органа, размену важних информација, као и правну помоћ у кривичним поступцима. Овакав вид сарадње је неопходан у борби против транснационалног криминала, који не признаје границе и представља све већи изазов за безбедност и правду у савременом свету. Такође, оваква сарадња омогућава Србији да брже и ефикасније реагује на међународне захтеве за екстрадицију, као и да учествује у међународним истрагама и правним процесима који се односе на транснационални организовани криминал.

У контексту европских интеграција и других глобалних иницијатива, Србија ће морати да настави да проширује и унапређује своје билатералне споразуме како би задржала активну улогу у међународним напорима за борбу против криминала.

III. РЕГИОНАЛНА САРАДЊА

Регионална сарадња у борби против организованог криминала представља основну компоненту безбедносне политике Републике Србије у борби против криминалитета. Полазећи од потребе за заједничким одговором на прекограничне претње, Србија је развила свеобухватан институционални и правни оквир који омогућава ефикасно повезивање са државама региона. Ова сарадња заснива се на билатералним споразумима, мултилатералним иницијативама, чланству у регионалним организацијама и учешћу у програмима техничке помоћи и обуке.

Министарство унутрашњих послова Републике Србије, Тужилаштво за организовани криминал, Министарство правде и друге надлежне институције активно учествују у имплементацији међународних стандарда, као и у координацији активности са партнерским службама у региону. У том процесу, Србија се ослања на одредбе Конвенције УН против транснационално организованог криминала али и на регионалне механизме сарадње који омогућавају практичан приступ, оперативно усмерен у борби против организованог криминала. Због тога, регионална сарадња не представља само пожељан, већ и неопходан инструмент у супростављању овом облику криминалитета.

Република Србија, као држава која се налази на геостратешки важном положају на раскршћу Балкана, Истока и Запада, и као земља кандидат за чланство у Европској унији, интензивно развија различите модалитете регионалне ефикасности сузбијања организованог криминала. У том процесу, Србија је постала активан учесник у више регионалних организација, платформи и иницијатива, као што су SELEC, PCC SEE, MARRI, RCC, као и у програмима Европске уније у оквиру ИПА фондова о чему је било више речи у предходном делу овог рада. Такође, кроз билатералне споразуме, формирање заједничких истражних тимова, реализацију граничних патрола и стручне промене, Србија настоји да изгради стабилне механизме оперативне сарадње.

1. Сарадња и улога Србије у оквиру регионалних иницијатива

Република Србија активно учествује у бројним регионалним иницијативама усмереним ка борби против организованог криминала, што представља важан део њене безбедносне и међународне стратегије, као и један од услова у процесу приступања Европској унији. О

овоме више било је у предходном делу рада, овде ћемо се осврнути само на сарадњу и улогу Србије у оквиру регионалних иницијатива.

Како смо већ навели једна од најзначајнијих организација у том контексту јесте Центар за спровођење закона у Југоисточној Европи (SELEC) који је основан као наследник SECI иницијативе са циљем унапређења прекограничне сарадње у борби против транснационалног криминала. Србија је као пуноправна чланица SELEC-а има своје сталне представнике у седишту ове организације у Букурешту. У оквиру ове платформе, Србија учествује у свим релевантним радним групама, укључујући оне посвећене борби против трговине наркотицима, трговине људима, финансијског и сајбер криминала.[571]

Оперативна сарадња се остварује путем размене података и криминолошких анализа кроз SELEC информациони систем, што доприноси изградњи заједничке базе знања и бржем реаговању у случајевима прекограничног криминала. Србија је у SELEC-у препозната као поуздан партнер, посебно у домену борбе против кријумчарења наркотика и илегалне миграције.

Поред полицијске сарадње, Србија учествује и у SEEPAG мрежи – Саветодавној групи тужилаца Југоисточне Европе (енг. Southeastern European Prosecutors Advusory Group - SEEPAG)[572] која представља правосудну компоненту SELEC-а и има за циљ јачање сарадње јавних тужилаштава земаља региона. Србија у овој мрежи има свог сталног представника, који је најчешће тужилац за организовани криминал или заменик Републичког јавног тужиоца. Кроз учешће у SEEPAG-у, представници Србије редовно учествују у конференцијама, стручним форумима и тематским састанцима на којима се анализирају проблеми и правни изазови у прекограничним истрагама.

Република Србија је значајно допринела формирању и реализацији заједничких истражних тимова (Joint Investigation Teams – JITs) са тужилаштвима Босне и Херцеговине, Северне Македоније и Мађарске, у предметима који се односе на трговину наркотицима, прање новца и корупцију. Такође, активно подстиче примену европских налога за хапшење (EAW), чиме се убрзава процедура екстрадиције и олакшава процесуирање осумњичених за тешка кривична дела. Представници тужилаштва Србије редовно израђују извештаје,

[571] Commission staff working dokument, Serbia 2022 Report, European Commission, https://enlargement.ec.europa.eu/serbia-report-2022_en.

[572] UIA, Southeast European Prosecutors Advisory Group (SEEPAG), https://uia.org/s/or/en/1100062535.

анализе и процене стања организованог криминала које се деле у оквиру SEEPAG-а и користе као смернице за регионалне политике сузбијања криминала.

У области праћења и одузимања имовине стечене криминалом, Србија је укључена у рад мреже контакт тачака познате као ARO Network (енг. Asset Recovery Offices Network), која делује у складу са европским директивама.[573] У складу са Законом о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, Србија је формирала Националну контакт тачку у оквиру Управе за управљање одузетом имовином, при Министарству правде. Ова канцеларија има задатак да сарађује са другим државама у циљу идентификације, замрзавања и конфискације имовине која потиче из организованог криминала.

Србија је, кроз ову мрежу, реализовала низ успешних финансијских истрага у сарадњи са органима Хрватске, Црне Горе, Мађарске и Бугарске, а посебно је запажена сарадња у праћењу трансфера капитала преко офшор компанија и банкарских рачуна. У поступцима који се односе на прање новца, Србија је остварила сарадњу и преко својих институција финансијског обавештавања, чиме се унапређује њена улога у борби против финансијских аспеката организованог криминала. Планира се и дубља интеграција са међународном мрежом CARIN, која делује као платформа за конфискацију имовине унутар Европе и ван ње.

Међуагенцијска мрежа за повраћај имовине CARIN (енг. Camden Asset Recovery Inter - Agency Network) представља међународну, међуинституционалну платформу за сарадњу у областима идентификације, заплене и конфискације имовине стечене кривичним делом. Такође, ова мрежа пружа подршку током целокупног процеса повраћаја имовине – од истраге и праћења имовине, преко њеног замрзавања, заплене и управљања, до коначне конфискације и расподеле између држава. Представници држава чланица, познати као националне контакт тачке, говоре енглески језик, јер је то радни језик мреже и са њима се може ступити у контакт директно, телефоном или е-поштом.[574]

Укупно посматрано, улога Републике Србије у наведеним регионалним иницијативама је суштинска и показује висок ниво институционалне посвећености и техничке спремности за борбу против организованог криминала. Путем SELEC-а, SEEPAG-а и ARO мреже,

[573] European Commission, Confiscation and asset recovery, https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/internal-security/organised-crime-and-human-trafficking/confiscation-and-asset-recovery_en.
[574] CARIN, Camden Asset Recovery Inter-Agency Network, https://www.carin.network/.

Србија не само да реализује своје обавезе из процеса евроинтеграција, већ гради регионални профил као држава која активно доприноси колективној безбедности Југоисточне Европе.

2. Сарадња Србије и Европола

Европол као мултидисциплинарна агенција у борби против организованог криминала успоставља сарадњу са државама чланица и са државама које нису чланице Европске уније, као и са међународним организацијама, путем потписивања споразума који се могу односити на стратешки и оперативни ниво сарадње.[575]

У том контексту, први корак у развоју односа између Републике Србије и Европола био је Споразум о стратешкој сарадњи,[576] који је потписан 18. септембра 2008. године у Београду. Његова основна сврха била је унапређење сарадње између држава чланица Европске уније, које делују кроз Европол и Републике Србије у сузбијању међународних кривичних дела. Овај споразум омогућио је размену стратешких и техничких информација, али није предвиђао размену оперативних података о осумњиченим и осуђеним лицима.

Овај оквир сарадње је био на снази до 2014. године, када је ступио на снагу Споразум о оперативној и стратешкој сарадњи.[577] Овај нови споразум представљао је значајан корак ка продубљивању сарадње, јер је омогућио оперативну размену података између Републике Србије и Европола. Његова сврха је да допринесе спречавање и борбу против организованог криминала, тероризма и других облика међународног криминала, како у Србији, тако и у државама чланицима ЕУ.

Кључна новина овог споразума је могућност размене не само стратешких информација, већ и оперативних података, укључујући личне податке криминалаца и осумњичених лица. Ово је значајно унапредило међународну сарадњу у истрагама, омогућавајући ефикасност у борби против прекограничног криминалитета и јачање безбедности у региону.

Могућности које се пружају ефикасном применом Споразума о оперативној и стратешкој сарадњи између Републике Србије и Европске полицијске канцеларије у борби

[575] Agreements and Working Arrangements with Countries, Europol, www.europol.europa.eu/partners-collaboration/agreements.

[576] Споразума о стратешкој сарадњи између Републике Србије и Европске полицијске канцеларије, *Параграф,* http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2009_05/t05_0393.htm.

[577] Споразум о оперативној и стратешкој сарадњи између Републике Србије и Европске полицијске канцеларије, *Параграф*, www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-operativnoj-strateskoj-saradnji-srbije-i-evropske-policijske-kancelarije.html.

против криминала су од изузетног значаја. Иако Република Србија није чланица Европске уније, већ од 2009. године остварује значајан напредак као стратешки партнер Европола, готово делујући као оперативни партнер. Након ратификације Оперативног споразума у Народној скупштини РС, уведене су бројне кључне промене, од којих истичемо најважније:

- Осигурање права држављанима Србије у области слободе, сигурности и правде, кроз спречавање и сузбијање организованог криминала и тероризма, постиче се интензивном сарадњом надлежних органа РС и Европола. Притом се поштују начела и прописи у вези са људским правима, основним слободама и владавином права, која су заједничка у Европској унији и Републици Србији као земљи кандидата за придруживање;
- Размена информација и обавештајних података са Европолом о криминалним активностима представља основу сарадње у области извршења закона у Републици Србији, а који имају за циљ повећање сигурности свих грађана. Од тренутка ступања на снагу Оперативног споразума у јуну 2014. године, број размењених порука се учетворостручио у односу на предходни период важења Стратешког споразума;
- Размена података између Србије и Европола одвија се преко Одељења за међународну оперативну полицијску сарадњу ОМОПС. Он представља и централну контакт тачку за преглед, корекцију и/или брисање података о личности (оперативних података). Обезбеђено је да ОМОПС мења податке 24 часа дневно преко Дежурне службе ОМОПС. Шеф Националне контакт тачке редовно присуствује састанцима шефова Националног савеза Европола, а такође се одржавају консултације са Европолом како би се договорио најефикаснији начин организовања конкретних активности.

Правовремени приступ тачним и ажурираним информацијама, као и њихова ефикасна међусобна сарадња између Републике Србије и држава чланица ЕУ и Европола, заједно са већ успостављеним механизмом и размена података са Интерполом, обезбеђују Републици Србији наставак успешног откривања, спречавања и спровођења истраживања о криминалним активностима.

Пошто криминалци своје активности спроводе у тајности, примењена методологија поступка у оквиру међународне оперативне полицијске сарадње са Европолом, заједно са предвиђеним процедурама у хитним случајевима, омогућавају надлежним органима Републике Србије да предузимају адекватне мере. Овај приступ обезбеђује потребан ниво поверења у разменама података, који се врши преко Мрежне апликације за безбедну

размену информација – СИЕНА (енг. Secure Information Exchange Network Application - SIENA).[578]

У смислу повећања оперативне сарадње предузете су активности на допуни билатералног техничке сарадње између Србије и Европола, SIENA, којом се допуњава претходни уговор, Европол је доставио ажуриране верзије Двостраног споразума за повезивање рачунарских мрежа између Европола и Србије које су усвојене од стране тадашње Управе за међународу оперативну полицијску сарадњу УМОПС.

О овом више ће бити речи у наставку рада, који се односи на сарадњу Одељења за међународну оперативну полицијску сарадњу са Еурополом.

Србија активно учествује у раду Савета за регионалну сарадњу (RCC), СЕЛЕК-а (SELEC – Southeast European Law Enforcement Center), ПЦЦ СЕЕ (PCC SEE – Конвенција о полицијској сарадњи у југоисточној Европи) и других регионалних механизама за сарадњу. Ови механизми омогућавају координацију активности полицијских и правосудних органа у региону Балкана, посебно у борби против трговине људима, наркотицима, оружјем и тероризма.

Са становишта Републике Србије посебно значајна је регионална полицијска и правосудна сарадња у Југоисточној Европи (ЈИЕ), која обухвата Републику Србију и друге земље бивше СФРЈ, као и важне земље из окружења попут Албаније, Бугарске, Румуније и Молдавије.

Балкански регион и простор бивше СФРЈ, као по много чему његов врло важан део, носе трауме из ратних сукоба, како у далекој, тако и у ближој прошлости. Овај регион представља важну раскрсницу међународних путева између Западне Европе и Истока, што му даје значајан геостратешки положај који се у организованом криминалу (нарочито у вези са разним кријумчарењима људи, дроге, оружја итд.) назива „балканском рутом“.

Крајем XX века, на територији бивше СФРЈ, избили су ратни сукоби који су резултирали великим људским жртвама, мноштвом избеглица и интерно расељених лица и значајном материјалном штетом. Последице ових конфликата осећају се и данас, а многи проблеми остају нерешени.

[578] Secure Information Exchange Network Application (SIENA), Europol, www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/services-support/information-exchange/secure-information-exchange-network-application-siena.

Након рата, започет је процес транзиције и друштвених промена у новоствореним државама. Неке од њих, као што су Словенија и Хрватска, успеле су да постану чланице ЕУ и да заврше процес реформи. Друге државе су више или мање одмакле на том путу. Међутим, у овом региону дошло је до значајног пораста организованог криминала, где су криминалне групе успеле да превазиђу све баријере у својој потрази за профитом.

IV. САРАДЊА НА УНИВЕРЗАЛНОМ (ГЛОБАЛНОМ) НИВОУ

Суочена са свим сложеним и транснационалним карактером организованог криминала, Република Србија је током последњих деценија интензивирала своје активности на пољу међународне сарадње и активно се ангажовала у бројним међународним институцијама, организацијама и иницијативама које имају за циљ сузбијање транснационалног организованог криминала.

На нормативном плану, основ универзалне сарадње Србије у борби против организованог криминала чини Конвенција УН против транснационално организованог криминала (тзв. Палермска конвенција), коју је Србија ратификовала и усвојила своје законодавство с њом. Посебно су значајна три допунска протокола уз ову конвенцију: Протокол о спречавању, сузбијању и кажњавању трговине људима, Протокол против кријумчарења мигранта и Протокол о ватреном оружју. Ови инструменти обавезују државе чланице да инкриминишу нове облике кривичних дела, унапреде механизме међународног сарадње, као и да развију мере заштите жртава и сведока.

Додатно, Србија је потписница и Конвенција УН против корупције (UNCAC), која доприноси борби против организованог криминала кроз унапређење транспарентности и ефикасности јавних институција, јер корупција представља битну радњу криминалних група за инфилтрацију у систем.

У оквиру институционалне сарадње, Република Србија је пуноправна чланица Интерпола, а њен Национални централни биро у Београду представља кључну тачку за оперативну сарадњу са другим државама. Кроз Интерпол, Србија учествује у објављивању интерполових потерница, али и у међународним операцијама усмереним на разбијање криминалних мрежа.

Сарадња са Канцеларијом УН за дрогу и криминал (UNODC) одвија се кроз бројне програме подршке, обуке и јачања капацитета у областима као што су трговина људима, кријумчарење миграната, прање новца, борба против финансирања тероризма и др.

Такође, Србија учествује у раду Светске царинске организације, што је од посебног значаја у сузбијању прекограничног криминала илегалне трговине и шверца, као вида организованих кривичних активности.

Србија је укључена у бројне иницијативе попут Глобалног форума за борбу против тероризма и организованог криминала, а посебан значај има њено усклађивање са стандардом Радне група за финансијску акцију (ФАТФ, енг. Financial Action Task Force – FATF)[579] смернице за борбу против прања новца и финансирања тероризма.

Геостратешки положај Србије, која се налази на Балканској рути, учинио ју је посебно рањивом на утицај транснационалних криминалних токова, као што су шверц наркотика, трговина људима, илегална трговина оружјем. Управо због тога, Србија је редован учесник у глобалним оперативним акцијама у сарадњи са Интерполом, Европом, Фронтексом и другим агенцијама, те представља важан безбедносни чинилац у овом делу Европе.

Упркос значајном напретку у погледу усаглашавања законодавства и институционалног повезивања, Србија се и даље суочава са бројним изазовима у пракси.

1. Сарадња између Србије и Интерпола

Сарадња Србије са Интерполом има дугу историју. Већ на првом међународном полицијском конгресу, одржаном у Бечу 1923. г. који се сматра оснивачким догађајем модерне међународне полицијске сарадње (на њему је донета одлука о оснивању сталног извршног тела под називом Међународна комисија криминалне полиције учествовала је

[579] Међувладино тело основано 1989. г. са циљем постављања стандарда и промовисања ефикасне имплементације правних, регулаторних и оперативних мера за борбу против прања новца, финансирања тероризма и сродних претњи интегритету међународног финансијског система. То је, дакле, "тело које доноси политике", које ради на стварању неопходне политичке воље за доношење националних законодавних и регулаторних реформи у овим областима. ФАТФ је развио низ препорука које су признате као међународни стандард за борбу против прања новца и финансирања тероризма и ширења оружја за масовно уништење. Оне су основа за координирани одговор на те претње интегритету финансијског система и помажу у осигуравању једнаких услова за све. Прво издате 1990. г., ове препоруке су ревидиране 1996., 2001., 2003. и 2012. г. ФАТФ прати напредак својих чланова у спровођењу неопходних мера, разматра технике прања новца и финансирања тероризма и противмере, те промовише усвајање и примену одговарајућих мера на глобалном нивоу. У сарадњи са другим међународним актерима, ФАТФ ради на идентификацији рањивости на националном нивоу у циљу заштите међународног финансијског система од злоупотребе. ФАТФ-ово тело за доношење одлука, ФАТФ пленарни састанак, састаје се три пута годишње. FATF, www.fatf-gafi.org.

тадашња Југославија. Када је 7. септембра 1923. Комисија званично основана, и у њен састав је ушло 29 чланова, међу којима и представник Југославије.[580]

На тај начин, од самог почетка идеје о међународној полицијској сарадњи, Србија је била активан и уважени учесник, прво у оквиру Међународне комисије криминалне полиције, а касније и као члан Интерпола. Ипак, у новијој историји, 1993. године, Савезна Република Југославија (Србија и Црна Гора) привремено је искључена из чланства у Интерполу. То је представљало одраз тадашњих политичких и међународних околности.

Интерпол је заузео став да држава под називом СР Југославија „не може аутоматски преузети континуитет чланства бивше Социјалистичке Федеративне Републике Југославије". У складу са тим, СР Југославији је назначено да може поднети формални захтев за укључивање у Интерпол „ако жели да постане члан Организације". Ова одлука Генералне скупштине Интерпола значила је губитак чланства СР Југославије у организацији.[581]

И поред искључења из Интерпола 1993. године, Национални централни биро наше земље наставио је да функционише на међународном плану. Сарадња са државама које су то прихватале одвијала се на исти начин као и пре искључења, што је омогућило одржавање одређеног нивоа међународне активности. СР Југославија, у чијем је оквиру била Република Србија, поново је примљена у чланство Интерпола 2001. године.

Након што је Државна заједница Србија и Црна Гора престала да постоји 2006. године, Република Србија је, као правни сукцесор, задржала статус државе члана Интерпола. Ово је обезбедило континуитет у међународној полицијској сарадњи и очувало важну улогу Србије у глобалним принципима за борбу против транснационалног криминала.[582]

Када је реч о суштини, Србија је кроз Министарство унутрашњих послова, успоставила Национални централни биро Интерпола у Београду (НЦБ Интерпол Београд), који представља оперативни центар за сарадњу са другим државама чланицама и Генералним секретаријатом Интерпола.

Један од кључних облика сарадње је систем међународних потерница, од којих су најпознатије црвене потернице, које се односе на тражење лица која се терете за тешка

[580] Часопис *Полиција*, 1936, стр. 9-12
[581] Бабовић Б., 1994, 425–450.
[582] Ристовић С. 2013. стр. 257.

кривична дела или осуђујућа кривична дела. Према подацима из 2023. године, Србија је расписала више од 357 потерница, што је резултирало хапшењем више од 154 лица у иностранству и изручењем више десетина тражених особа.[583] Србија активно учествује и у прекограничним истрагама и заједничким полицијским акцијама у организацији Интерпола, са фокусом на борби против трговине људи, илегалне трговине оружјем, наркотицима, фалсификатима и др. Посебан значај има учешће у операцијама које обухватају Балканску руту – територију која је традиционално изложена активностима организованих криминалних група.

У оперативном смислу, Србија користи Интерполов безбедносни информациони систем И-24/7 , који омогућава размену података у реалном времену. Поред тога, Србија има приступ Интерполовим базама као што су СЛТД (украдене/изгубљене путне исправе), база о украденим возилима, ДНК и биометријским профилима, као и бази података о украденим уметничким делима.[584] Ова сарадња омогућава брзу идентификацију осумњичених и објеката повезаних са криминалом, чиме се убрзавају и међународни поступци екстрадиције.

Међутим, сарадња са Интерполом није без изазова. Постоје одређене политичке и правне дилеме, нарочито у вези са захтевима за расписивање потерница у контексту осетљивих питања, као што је статус Косова. Такође, на глобалном нивоу, Интерпол је био предмет критике због могућности злоупотребе потерница у политичком врху, што захтева високу пажњу и правне гаранције у свим поступцима сарадње.

Упркос тим изазовима, улога Интерпола у глобалној безбедности је од изузетне важности, нарочито у контексту сајбер криминала, тероризма и трговине људима. Србија у циљу продубљивања сарадње са овом организацијом настоји да унапређује безбедносну инфраструктуру, јача капацитете у истрагама организованог криминала и подизању нивоа међународне кредибилности у домену владавине права. Ова сарадња не доприноси само ефикасном сузбијању криминала, већ и учвршћује позицију Републике Србије као одговорног и поузданог партнера у глобалном систему безбедности. О овоме ће више бити речи у делу рада који се односи на сарадњу Одељења за међународну оперативну полицијску сарадњу са Интерполом.

[583] Активности подпредседника, Влада Републике Србије, www.srbija.gov.rs/vest/843919.
[584] Databases, Interpol, www.interpol.int/en/How-we-work/Databases.

2. Сарадња Србије са Канцеларијом УН за борбу против дроге и криминала

Канцеларија Уједињених нација за борбу против дроге и криминала (енг. United Nations Office on Drugs and Crime – UNODC) представља једну од најзначајнијих институција унутар система Уједињених нација против организованог криминала као што су корупција, трговина људима, злоупотребе дрога и других тешких облика криминалитета. Основана је 1997. године, са седиштем у Бечу, као орган надлежан за координацију глобалне стратегије у областима које представљају претњу безбедноси, правди и људским правима.[585]

Канцеларија делује у три основна правца: (1) развоју међународних правних инструмената, (2) пружању техничке и стручне помоћи државама чланицама и (3) спровођењу истраживања и анализа криминала.

Међу најважнијим документима за чије усвајање и имплементацију је одговоран UNODC су Конвенција УН против транснационалног организованог криминала (тзв. Палермска конвенција) и три протокола: Протокол о спречавању, сузбијању и кажњавању трговине људима, посебно женама и децом, Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом и Протокол против недозвољене производње и трговине ватреним оружјем, његовим деловима и компонентама и муницијом. Осим тога, ова агенција је кључни носилац примене Конвенције УН против корупције (UNCAC).

UNODC има развијену мрежу регионалних канцеларија и програмских центара широм света, што омогућава посредну комуникацију и оперативну сарадњу са државама чланицима. У том контексту, сарадња Републике Србије са овом институцијом је вишеслојна, континуирана и од великог значаја за унапређење домаћих капацитета у борби против организованог криминала.

Србија је активно укључена у процес имплементације правних инструмената којима координира UNODC, те је усвојила низ законодавних мера усаглашених са Палермском конвенцијом и UNCAC-ом. То се огледа кроз кривична дела трговина људима, кријумчарење миграната, прање новца и корупција, као и кроз успостављање специјализованих тела као што су Управа за спречавање борбе против криминала, Агенција за борбу против корупције и других институција.[586]

[585] United Nations, Office on Drugs and Crime, www.unodc.org/unodc/en/about-unodc/index.html.
[586] Цветковић М. Благојевић Д., 2013, стр.177-190.

Техничка сарадња UNODC-а и Србије реализује се кроз бројне састанке, радионице и програм стручног усавршавања, именовања полицијских службеника, тужиоца, судија и других учесника у систему кривичне правде. Поред тога, ова канцеларија активно подржава програме превенције злоупотребе дрога, рехабилитације зависности, али и активности усмерене на заштиту жртава трговине људима.

UNODC, у сарадњи са Европском унијом и другим донаторима, реализује и програм прекограничне сарадње у борби против криминала, при чему Србија учествује у више пројеката који укључују криминалистичке истраге и размену информација у циљу јачања регионалних мрежа. Посебно је важна подршка коју UNODC пружа у погледу финансијских истрага, одузимања имовинске користи стечене криминалом, као и механизма за транспарентност и одговорност у јавним институцијама.

Везано за улогу UNODC-а, у стручним круговима постоје и одређене критике. Пре свега, указује се на ограниченост буџета и зависност од добровољних прилога држава чланица. Такође, неке владине организације изражавају резерве поводом доминације репресивног приступа у борби против дрога, насупрот моделима који се више ослањају на јавно здравствени приступ и социјалну рехабилитацију.

Упркос критикама, UNODC несумњиво представља један од најважнијих носилаца глобалне борбе против организованог криминала и других озбиљних безбедносних претњи. За Србију, интензивирање сарадње са овом институцијом доноси бројне користи, као што је јачање капацитета надлежних органа и усклађивања домаћег законодавства са међународним стандардима у циљу глобалне интеграције. Ова стратегија не само да доприноси унутрашњој стабилности и правној сигурности, већ и позиционира Србију као поузданог и одговорног партнера у оквиру међународног безбедносног система.

3. Светска царинска организација и улога Србије у глобалној борби против царинског криминала

Светска царинска организација – СЦО (енг. World Customs Organization - WCO) представља једну од најзначајнијих међународних институција у области трговине, безбедности и борбе против прекограничног криминала. Основана је 1952. године, са седиштем у Бриселу, и тренутно окупља 183 члана.[587]

[587] Membership, World Customs Organization, , www.wcoomd.org/en/about-us/wco-members/membership.aspx.

СЦО је специјализована међународна организација која има за циљ унапређење ефикасности и делотворности царинских администрација широм света. Њена основна улога је да развија глобалне стандарде, обезбеђује стручну и техничку помоћ, као и да подстиче сарадњу између чланица ради спречавања и сузбијања царинског криминала укључујући шверц оружјем, наркотицима, фалсификованом робом и финансијским малверзацијама.[588]

Република Србија је пуноправни члан СЦО и активно учествује у бројним глобалним и регионалним иницијативама које се односе на безбедност царинских токова, примени стандарда и откривање криминалних активности на граничним прелазима и унутрашњим тржиштима. Чланство у СЦО подразумева прихватање и примену основних инструмената ове организације, међу којима су:

- *Систем хармонизованог описивања и шифрирања робе (ХС Систем)* – стандард за класификацију робе који користи све чланице СЦО, укључујући и Србију;[589]

- *SAFE оквир стандарда* – свеобухватан документ којим се дефинишу мере за обезбеђење и олакшавање глобалне трговине, уз истовремено спречавање незаконитих активности;[590]

- *Мрежа за спровођење царине – CEN* (енг. Customs Enforcement Netvork - CEN) – представља систем за размену информација између чланова царинских органа, укључујући податке о шверцу, ризичним пошиљкама и новим методама криминалних група.[591]

Србија кроз сарадњу са СЦО добија приступ најсавременијим оперативним алатима и аналитичким платформама, а царинска управа активно учествује у заједничким акцијама, као што су глобалне или регионалне оперативне истраге у вези са оружјем, наркотицима, дуваном, као и фалсификованим фармацеутским производима.[592]

Посебно важна област сарадње се односи на сузбијање организованог криминала у вези са шверцом и царинским преварама. Шверц као феномен представља типичан облик

[588] Ibid.

[589] HS Convention, World Customs Organization. Међународна конвенција о хармонизованом систему описа и шифрирања робе (ХС конвенција) ступила је на снагу 1. јануара 1988. Циљеви Конвенције су да олакша међународну трговину и прикупљање, поређење и анализу статистичких података усклађивањем описа, класификације и кодирања робе у међународној трговини; да смањи трошкове везане за међународну трговину и да олакша стандардизацију трговинске документације и пренос података. www.wcoomd.org/en/topics/nomenclature/instrument-and-tools/hs_convention.aspx

[590] World Customs Organization, WCO SAFE Package, WCO tools to secure and facilitate global trade. Више о САФЕ-у www.wcoomd.org/en/topics/facilitation/instrument-and-tools/frameworks-of- standards/safe_package.aspx

[591] World Customs Organization, CEN, www.wcoomd.org/en/online-services/cen.aspx?stf=1.

[592] Пројекти, Управа царине, www.carina.rs/o-nama/projekti-uprave-carina/projekti-u-toku/eCarina.htm

криминалне активности организованих криминалних група, који подразумевају царине, илегалан увоз или извоз робе, злоупотребу докумената, корупцију службеника и везу са транснационалним криминалним мрежама. У том смислу, Србија кроз учешће у СЦО добија могућност за правовремену размену података, учешће у међународним оперативним акцијама и развој сопствених механизама за управљање ризицима.[593]

Поред оперативних аспеката, СЦО има кључну улогу у јачању капацитета царинских администрација, па царски службеници Републике Србије редовно похађају обуку, семинаре и радионице у организацији СЦО о иновацијама и напретку саме организације, методама контроле и откривања шверца, као и примена савремених технологија.

Такође, Србија сарађује са СЦО и у области борбе против финансијског криминала, укључујући анализу трансакција, контролу робних токова и откривање прања новца преко шверца и лажних фактура.

Чланство Србије у Светској царинској организацији представља један од битних елемената у систему међународне сарадње у борби против организованог и царинског криминала. Кроз примену глобалних стандарда, унапређење капацитета и учешће у заједничким акцијама, Србија унапређује своје институционалне способности и доприноси заједничкој безбедносној структури у региону и свету. У ери све интензивније трговине и растућих претњи од прекограничног криминала, улога СЦО и ангажман Републике Србије постају све значајнији.

V. НОРМАТИВНИ ОКВИР МЕЂУНАРОДНЕ САРАДЊЕ СРБИЈЕ У БОРБИ ПРОТИВ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА

Међународна правна сарадња остварује се, кроз различите споразуме, конвенције и друге правне акте и представља основу за успостављање сарадње у борби против организованог криминала, тероризма, трговине људима и других облика транснационалног криминалитета. Истовремено, национално законодавство Републике Србије уређује начин примене тих међународних стандарда у оквиру сопственог правног система. Република Србија заснива своју међународну полицијску и кривичноправну сарадњу на нормативноправном оквиру који обухвата норме међународног и унутрашњег права, при

[593] Directorate for Public Governance, OECD, www.oecd.org/en/about/directorates/directorate-for-public-governance.html.

чему се све те норме примењују у складу са Уставом Републике Србије, који утврђује принцип владавине права и обавезу државе да поштује и примењује међународне уговоре и правила.[594]

Организовани криминалитет, који је у последњим деценијама превазишао традиционалне националне оквире и захтева додатно специјализовано кривичноправно регулисање, представља изазов глобалном поретку, што је међународна заједница препознала усвајањем одређених мера. У том смислу је 2000. године у Палерму донета Конвенција УН против транснационалног организованог криминала, чији је циљ, како смо већ навели, да се побољша међународна сарадња у спречавању и борби против криминалних активности које прелазе националне границе, омогућавајући бржу размену информација, усаглашавање националних законских прописа ратификацијом конвеције. Конвенција ствара правну основу за координацију акције и заједничке истраге, што је од пресудне важности јер организовани криминалитет често користи различите правне и институционалне пропусте националних система.[595]

У суштини, Конвенција не представља само нормативни напредак у правцу стварања универзалног оквира за супротстављање глобалном криминалитету, већ и основу за изградњу једног правичног и правно заснованог међународног поретка, у којем ће свака држава, без обзира на свој геополитички положај или институционалне капацитете, моћи равноправно да учествује у борби против овог савременог безбедносног изазова.

Ратификацијом Конвенције Србија је преузела обавезу да своје законодавство усклади са новим, међународно прихваћеним стандардима. Ова обавеза је покренула низ измена постојећих законских и материјалних кривичних одредби, као и доношење нових правних аката, међу којима је посебно значајан Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције.

Овај закон представљао је први озбиљан и свеобухватан корак ка специјализацији државних органа у борби против најтежих облика криминала. Његовим доношењем створене су основе за успостављање специјализованих организационих јединица у оквиру правосуђа, полиције и тужилаштва, уз јасно дефинисане надлежности и поступке који одступају од општих правила кривичног процеса. Закон је омогућио проширење процесних

[594] Никач Ж., Форца Б., 2020, стр. 89-111.
[595] Ibid.

механизама, примену специјалних истражних радњи, као и увођење интегрисаног приступа који обухвата координацију више институција у реалном времену.

Овим реформским процесом Србија је показала спремност да се суочи са све сложенијим изазовима организованог криминала, који све чешће има прекогранични, финансијски и коруптивни карактер, захтевајући брзе, стручне и правно засноване реакције државе. У том смислу, Закон представља прекретницу у приступу правосудног система, борби против организованог криминалитета, јасно се разликујући од дотадашњих модела заснованих на општим процесним правилима.

У 2009. години Влада Републике Србије усвојила је Националну стратегију за борбу против организованог криминала, чиме је први пут на државном нивоу формулисана свеобухватна и координисана политика усмерена ка изградњи ефикасног и одрживог система за сузбијање организованог криминала. Тим актом су утврђени стратешки циљеви, улоге и одговорности свих релевантних институција, као и оквири за израду оперативних акционих планова који конкретизују мере и активности у различитим секторима.

Овај документ представљао је значајан корак у правцу институционалне консолидације напора у борби против организованог криминалитета, јер је омогућио унапређење међусекторске сарадње, стандардизацију поступања и успостављање приоритета у деловању. Поред унутрашње координације, Стратегија је дефинисала и услове за ефикасно повезивање са европским и међународним структурама, чиме је Србија започела процес свеобухватне интеграције у глобалне безбедносне механизме.

Додатно, Национална стратегија је, у духу регионалне сарадње и приближавања Европској унији, омогућила усклађивање домаћих механизама са европским и светским стандардима. На тај начин постављен је стратегијски темељ за развој и примену институционалних, законодавних и оперативних мера, усмерених на разбијање организованих криминалних мрежа и смањење њиховог утицаја на друштво, институције и економију.[596]

Национални правни извори који регулишу међународну полицијску и кривичноправну сарадњу у Србији обухватају кључне норме унутрашњег правног поретка, којима се омогућава имплементација међународних стандарда и обавеза. Ови извори уређују начин,

[596] Националне стратегија за борбу против организованог криминала, *Сл. гласник РС*, бр. 23/2009, *Параграф,* http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2009_04/t04_0105.htm.

надлежности и поступке кроз које Србија учествује у глобалним и регионалним безбедносним структурама. Међу најзначајнијим прописима издвајају се:

- *Устав Републике Србије*, као највиши правни акт, у члану 16. утврђује да су „општепризната правила међународног права и потврђени међународни уговори саставни су део правног поретка Републике Србије и примењују се непосредно.“ Ова уставна норма представља темељну гаранцију примене међународноправних норми, укључујући и оне које се односе на полицијску и правосудну сарадњу у борби против транснационалног организованог криминала;

- *Кривични законик и Закон о кривичном поступку* представљају темеље правног оквира који обавезује све надлежне органе, а нарочито оне који се баве сузбијањем криминала и процесуирањем извршиоца кривичних дела.

Савремени облик криминала, који је све тежи, опаснији и организованији, захтева приступ који се не може заснивати искључиво на традиционалним методама деловања. Управо из тог разлога, пракса је указала на потребу увођења нових, флексибилних метода за прикупљање доказне грађе и обезбеђивање ефикасног кривичног гоњења учинилаца, што је довело до доношења *leks specialis* закона – *Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције* (2016) који се у пракси примењује од марта 2018. године. Честе измене и допуне претходног законодавства биле су усмерене на испуњавање међународних обавеза и истовремено су одражавале стварну потребу за модернизацијом правне регулативе, будући да је утврђено да постојећи правни оквири више нису били адекватни за ефикасно сузбијање све комплекснијег и прекограничног организованог криминала. Доношење нових законских одредби у том контексту представљало је неизбежан корак ка успостављању ефикасног и савременог система за борбу против криминала, који узима у обзир специфичности и динамичност савременог криминалитета, као и потребу за обезбеђивањем квалитетне доказне грађе ради успешног доказивања кривичних дела у поступку.[597]

Надлежност, организација и законска овлашћења државних органа, као и осталих субјеката који су укључени у борбу против организованог криминала, регулисани су низом законских аката који представљају кључне инструменте против организованог криминала. Најважнији међу њима су:

[597] Грубач М., 2010, стр. 34-35.

- *Закон о полицији* – који уређује организацију, овлашћења и поступање полицијских органа у борби против криминала. Посебан акценат ставља се на оперативне методе истраживања, међуинституционалну сарадњу и примену савремених средстава и технике у откривању и сузбијању криминалних група;

- *Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије*[598] – овај закон дефинише основне принципе функционисања служби безбедности, њихову организацију, надлежности, као и механизме координације и сарадње са другим државним органима. Његов циљ је успостављање ефикасног и интегрисаног система безбедности, који доприноси заштити националне безбедности и игра важну улогу у сузбијању организованог криминала, посебно у делатностима праћења, анализе и обраде безбедносно значајних информација;

- *Закон о Безбедносно-информативној агенцији* – овим законом се прецизно уређује улога, надлежности и овлашћења Безбедносно - информативне агенције (БИА) у области прикупљања, анализе и употребе података који се односе на активности које могу угрозити националну безбедност, укључујући организовани криминал и тероризам. У том смислу Закон омогућава примену специјалних истражних метода, које су од суштинског значаја за откривање, спречавање и процесуирање најтежих облика криминала који имају висок степен организованости и опасности по државу и друштво;

- *Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела* – Представља један од кључних инструмената у борби против организованог криминала, јер омогућава држави да ефикасно идентификује, замрзне и конфискује имовину стечену криминалним активностима. Њиме се успостављају механизми за привремено и трајно одузимање незаконито стечене имовине, укључујући финансијска средства, некретнине, покретну имовину и привредна друштва. Циљ Закона је да се онемогући да организоване криминалне групе задрже своју економску моћ, која представља основу за даље криминално деловање, и на тај начин допринесе деструкцији финансијских основа криминалитета;

- *Закон о спречавању прања новца и финансирању тероризма*[599] – овај закон представља основни правни оквир за успостављање механизама за откривање, контролу и превенцију

[598] *Сл. гласник РС*, бр. 116/2007 и 72/2012, *Правно-информациони систем,* https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstin/zakon/2012/72/3.

[599] *Сл. гласник РС* бр. 113/2017 до 19/25, *Правно-информациони систем,* https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2017/113/11/reg.

финансијских трансакција које имају за циљ легализацију незаконито стечених средстава, као и спречавање финансирања терористичких активности. Закон предвиђа обавезе финансијских институција, нотара и других обвезника у погледу пријављивања сумњивих трансакција, спровођења мера познавања клијента (KYC – Know Your Customer), као и интерних контрола и обука. Овим законом се обезбеђује тесна сарадња између надлежних државних органа, финансијских институција и међународних организација, што је од пресудног значаја за ефикасно сузбијање прања новца, које представља финансијски стуб организованог криминала;

- *Закон о програму заштите учесника кривичног поступка*[600] – овај закон омогућава правну и физичку заштиту сведока, оштећених, сарадника у поступку и других лица која својим исказима или сарадњом са надлежним органима доприносе откривању и процесуирању извршиоца тешких кривичних дела, нарочито у предметима организованог криминала. С обзиром на то да сведочење често представља кључни доказ у суђењима против криминалних група, Закон уводи низ мера заштите као што су: обезбеђивање новог идентитета, пресељење, физичко обезбеђење, као и заштиту у судском поступку (нпр. сведочење преко видео линка). Циљ Закона је да омогући сведоцима и сарадницима правосуђа да без страха од одмазде пруже важне информације, чиме се значајно доприноси ефикасности поступака и слому организованих криминалних структура;

- *Закон о одговорности правних лица за кривична дела*[601] – Овај закон уводи институт одговорности правних лица, чиме се значајно проширује домет кривичног права у борби против организованог криминала. Омогућава да се предузећа и друга правна лица санкционишу уколико су умешана у извршење кривичних дела, било директним учешћем, пружањем финансијске или логистичке подршке, прањем новца, омогућавањем незаконитих трансакција или другим облицима сарадње са криминалним структурама. Закон предвиђа изрицање различитих санкција, укључујући новчане казне, забрану обављања делатности, одузимање имовине, па чак и престанак правног лица. Овим се обезбеђује свеобухватнији одговор правног система на комплексне облике организованог

[600] *Сл. гласник РС*, бр. 85/2005, *Правно-информациони систем,* https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2005/85/9/reg.

[601] *Сл. гласник РС,* бр. 97/2008, *Правно-информациони систем,* https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2008/97/3/reg.

криминала који често укључују комерцијалне и корпоративне структуре као алате криминалног деловања;

- *Закон о извршењу кривичних санкција*[602] – Овај закон уређује начин извршења кривичних санкција, организацију и рад завода за извршење кривичних санкција, као и мере које се примењују према лицима осуђеним за тешка кривична дела, укључујући и организовани криминал. Посебна вредност Закона огледа се у успостављању механизама за спречавање наставка криминалних активности унутар казнено-поправних установа, укључујући строжу контролу комуникације, појачане мере безбедности и изолацију осуђених вођа криминалних група. Циљ је да се осигура да лица осуђена за организовани криминал не могу наставити са деловањем или управљањем криминалним структурама током издржавања казне, чиме се доприноси целисходности и ефикасности кривичноправног система.

Ови закони у међусобној координацији чине свеобухватан правни оквир који омогућава ефикасну борбу против организованог криминала. Они обезбеђују јасну поделу надлежности, дефинишу поступке и методе истраживања, регулишу сарадњу различитих органа и омогућавају примену специјализованих мера за успешно сузбијање криминалних активности. Истовремено, они формирају интегрисани правни оквир који омогућава државним органима да делују координирано и у складу са специјалним захтевима савременог криминалитета, што је посебно важно због све сложенијих облика кривичног дела у оквиру организованог криминала. Из личног угла гледања, овај системски приступ је од пресудног значаја јер обезбеђује јасно дефинисане надлежности и овлашћења који омогућавају благовремен и адекватан одговор на вршиоце криминалне активности, што је неопходно за успешну борбу против организованог криминала у савременом друштву.

Прве процесне одредбе које су се бавиле регулисањем поступака за кривична дела организованог криминала уведене су 2002. године, усвајањем измена и допуна Законика о кривичном поступку. Овим изменама уведена је нова глава XXIXa, у којој су били обједињени сви специфични правни прописи који су се односили на вођење кривичног поступка против организованих криминалних група.[603] Овај нормативни корак представљао

[602] *Сл. гласник РС,* бр. 55/2014 и 35/2019, *Правно-информациони систем,* https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2014/55/2/reg.

[603] Јовашевић Д., 2005, стр. 432.

је важан помак у развоју кривичног процесног права у Србији, јер је први пут омогућио примену јединствених и прилагођених процесних механизама који одговарају комплексности и специфичностима организованог криминалитета.

Увођење посебних процесних одредби показало се као нужно, с обзиром на природу кривичних дела организованог криминала, која захтевају нетрадиционалне и специјализоване приступе у истраживању, прикупљању и процени доказа, као и у самом кривичном гоњењу. Примена ових одредби значајно је допринела повећању ефикасности кривичног поступка, омогућивши правосудним органима да се боље носе са изазовима које доноси све организованији, повезанији и опаснији облици криминалитета.

Важећи Закон о кривичном поступку увео је другачију систематизацију у односу на претходне верзије, услед чега су изостављене раније посебне одредбе које су директно прописивале модификовани поступак за кривична дела организованог криминала. Међутим, то не значи да је специјалан третман ових кривичних дела у потпуности укинут. Напротив, одступања од опште форме кривичног поступка су задржана, али су сада инкорпорирана у оквиру различитих института и одредаба Закона.

Специјална правила која се односе на борбу против организованог криминала и даље постоје, али су распоређена по различитим деловима закона, и односе се пре свега на:

- посебне доказне радње;

- специјализовани састав суда у предметима против организованих криминалних група;

- могућност закључења споразума о признању кривице између јавног тужиоца и окривљеног или осуђеног лица;

- проширене надлежности тужилаштва за организовани криминал.

На овај начин, уместо да буду издвојене у засебном поглављу, као што је то био случај у старом закону, посебне процесне одредбе су интегрисане у оквир општег поступка, али са јасно наглашеном применом у контексту организованог криминалитета. Оваква системска реорганизација омогућава већу флексибилност и бољу хармонизацију са савременим кривичнопроцесним стандардима, посебно у складу са препорукама међународних тела и праксом држава чланица Европске уније[604]

Највећи број одредаба у актуелном Законику се односи на методологију прикупљања и извођења доказа, због чега се посебан акценат ставља на посебне доказне радње, које су

[604] Ђурђић В.,2012, стр. 88.

неопходне за истраживање и доказивање кривичних дела организованог криминала. Ова доказна средства обухватају примену: тајног надзора комуникације; тајног праћења и снимања; симуловане послове; рачунарског претраживања података; контролисану испоруку и употребу прикривених иследника. Надлежност за примену ових мера имају специјализовани органи који интензивно раде на сузбијању организованог криминала, што указује на значајну примену савремених истраживачких техника у борби против овог облика криминалитета.

На овај начин, упркос томе што је формална систематика закона промењена, суштинска могућност кривичног поступка за организовани криминал је очувана, прилагођена савременим безбедносним изазовима и усаглашена са најбољим праксама у међународном праву.

VI. СУБЈЕКТИ У СПРЕЧАВАЊУ И СУЗБИЈАЊУ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛА У СРБИЈИ

Спречавање и сузбијање организованог криминала у Републици Србији представља један од приоритета безбедносне политике и система владавине права. У том контексту, постоје више субјеката који имају надлежности и одговорности у борби против ове врсте криминалитета. Њихову улогу можемо класификовати у оквиру државних органа, недржавних субјеката, као и међународних и регионалних партнера са којима се сарађује у борби против ове појаве:

1. *Државни органи* – Кључну улогу у сузбијању организованог криминала имају државни органи, који делују кроз превентивне и репресивне мере. У ову групу спадају правосудни органи, полиција, службе безбедности, специјализована тужилаштва, порески органи и финансијске институције. Они су директно одговорни за истраживање, процесуирање и санкционисање организованих криминалних група, као и за унапређење законодавног оквира и стварање услова за ефикасно спровођење казнене политике.

2. *Недржавни субјекти* – Поред државних органа, важну улогу у превенцији организованог криминала имају образовне институције, медији, невладине организације, привредни субјекти и цивилно друштво у целини. Они доприносе подизању свести о опасностима организованог криминала, указују на потребу етичког и законитог пословања, као и на важност заштите људских права. Посебан значај имају медији у откривању

корупције и мреже криминалних организација, као и академске институције које кроз истраживања могу допринети бољем разумевању механизама организованог криминала његовог развоја и сузбијања.

3. *Међународни субјекти* – С обзиром на транснационални карактер организованог криминала, међународна сарадња је од пресудног значаја за његово ефикасно сузбијање. У овој борби учествују међународне организације попут Уједињених нација (УН), Интерпола, Европола, Савета Европе, Европске уније и ФАТФ-а (Група за финансијске мере против прања новца). Они пружају подршку државама кроз усклађивање законодавства, размену информација, техничку помоћ, међународне истраге и заједничке операције против криминалних мрежа.

Ефикасна борба против организованог криминала захтева свеобухватну и системску сарадњу између наведених субјеката, како на националном, тако и на међународном нивоу. Државни органи, као носиоци формалних овлашћења за откривање, спречавање, истраживање и процесирање кривичних дела, имају централну улогу у институционалном одговору на организовани криминал. Њихова делатност обухвата не само репресивне мере, већ и превентивне активности умерене на сузбијање узрока и услова који погодују настанку криминалних структура.[605]

Поред државних органа, значајну улогу имају и недржавни субјекти, укључујући цивилно друштво, академску заједницу, организације и друге органе које својим деловањем доприносе развоју и јачању отпорности друштва на утицај криминалних мрежа. Њихова активност је нарочито важна у области подизања свести о последицама организованог криминала, као и у заговарању транспарентности и одговорности институција.

Уз то, међународни субјекти имају кључну улогу у контексту активности глобалне координације у борби против транснационалног организованог криминала. Они обезбеђују правни и оперативни оквир за прекограничну сарадњу, размену информација, техничку и стручну подршку, као и спровођење заједничких истрага. Посебно значајан допринос дају у области превенције, изградње капацитета и унапређења стандарда деловања.

Из наведеног произилази да је интегрисан и мултидисциплинаран приступ, који укључује координацију свих релевантних актера, државних, недржавних и међународних, неопходан за постизање ефикасних и одрживих резултата у борби против ове појаве.

[605] Достић С., Танчић Д., Танчић П., 2019, стр. 335.

Полазећи од значаја улоге државе у борби против организованог криминала, у овом делу рада фокус ће бити усмерен управо на државне субјекте и њихове надлежне органе као кључне чиниоце у системској борби против организованог криминала у Републици Србији. Посебна пажња биће посвећена анализи њихових институционалних капацитета, правних надлежности и степена међусобне координације у циљу сагледавања укупне делатности националног механизма за сузбијање организованог криминалитета.

У складу са важећим законодавством Републике Србије, борба против организованог криминала у надлежности је више државних органа, који делују у различитим сегментима спречавања, истраге, кривичног гоњења и санкционисања извршилаца криминалних активности. Ови субјекти координисано раде на превенцији и сузбијању организованог криминала, а најзначајнији међу њима су:

- *Министарство унутрашњих послова (МУП)* – Као један од кључних субјеката, МУП преко својих специјализованих јединица за борбу против организованог криминала врши прикупљање оперативних сазнања, спроводи истраге, сарађује са домаћим и међународним институцијама у циљу спречавања и сузбијања криминалних активности;
- *Службе безбедности* – У овај сектор спадају Безбедносно-информативна агенција (БИА) и Војнобезбедносна агенција (ВБА), које су надлежне за прикупљање обавештајних података, праћење и анализу националне безбедности у вези организованог криминала и тероризма. Ове агенције имају овлашћења да делују у случајевима када организовани криминал представља ризик за уставни поредак, националну безбедност и војну структуру земље;
- *Тужилаштво за организовани криминал* – Овај правосудни орган има посебну надлежност за кривична дела организованог криминала и води истраге, координише рад полиције и безбедносних служби, подиже оптужнице и заступа случајеве пред судовима;
- *Посебна одељења судова за организовани криминал* – Ова одељења су формирана у оквиру Вишег суда и Апелационог суда у Београду, а специјализована су за вођење поступака у предметима организованог криминала. Њихов циљ је да осигуравају правилност и ефикасност суђења у сложеним случајевима који укључују више учинилаца кривичних дела организованог криминала, као и дела са елементима иностраности или са великом финансијском штетом;

- *Министарство правде* – Ова институција има значајну улогу кроз Управу за извршење кривичних санкција, која је задужена за извршење казне осуђеним лицима, и Дирекција која управља одузетом имовином и која располаже заплењеном или конфискованом имовином чланова организованих криминалних група;
- *Министарство финансија* – У борби против финансијског криминала, значајну улогу имају Управа за спречавање прања новца, која контролише финансијске токове како би открила нелегалне финансије, Пореска управа, која штити финансијску стабилност државе кроз прикупљање пореза и других јавних прихода и Управа царина, која спречава кријумчарење и незаконите финансијске токове преко границе.

Наведени државни органи представљају главне стубове у борби против организованог криминала, свако у оквиру своје надлежности. Њихова сарадња, размена информација и координација имају кључну улогу за ефикасно сузбијање ове сложене криминалне појаве. Такође, од правовременог деловања свих ових институција, примене савремених истраживачких метода и сталног унапређења законодавног оквира који регулише њихов рад зависи и успех у борби против организованог криминала.

1. Министарство унутрашњих послова

Министарство унутрашњих послова (МУП) представља једну од кључних институција у спровођењу државне политике у области јавне безбедности Републике Србије. Органи Министарства су основни елементи система за откривање кривичних дела која се гоне по службеној дужности, укључујући и активности из области организованог криминала. Поред своје улоге у откривању, они имају и задатак прикупљања и обезбеђења материјалних доказа, што је неопходно за вођење поступака пред надлежним правосудним органима.

У надлежности Министарства спадају бројни послови државне управе, а међу најзначајнијима су:

- *Заштита безбедности Републике Србиј*е - Органи МУП-а су задужени за превенцију, откривање и спречавање активности усмерених на подривање или рушење уставног поретка. Ово подразумева рад на очувању националне безбедности и спречавању радњи које могу угрозити стабилност државе;

- *Обезбеђивање заштите живота и сигурности грађана* - Приоритет је заштита живота, сигурности личне и имовине свих грађана, што значи да се предузимају све потребне мере и радње за спречавање кривичних дела која утичу на појединце и заједницу;

- *Спречавање и откривање кривичних дела* - Министарство има задатак не само откривања, већ и активно спречавање кривичних дела, као и проналажење, хватање и привођење учинилаца кривичних дела пред надлежне органе. Ово је кључно за одржавање правног поретка и сигурности друштва;

- *Контрола преласка државне границе* - Надзор и контрола преласка државне границе представља важну функцију, којом се врши контрола миграцијских кретања и спречавање незаконитих активности транснационалног криминалитета, које могу угрозити националну безбедност;

- *Набављање, држање и ношење оружја и муниције* - Ова надлежност обезбеђује да се оружје и муниција држи у строгој контроли у складу са законским прописима, што је од суштинског значаја за превенцију злочина и одржавања реда;

- *Производња и промет експлозивних материја, запаљивих течности и гасова* - Министарство контролише и регулише ове делатности како би се спречиле могуће злоупотребе и инциденти који могу угрозити безбедност грађана и државе.

Из наведеног произилази да је улога Министарства од кључног значаја за очување националне безбедности и стабилности Републике Србије. Ефикасно функционисање органа Министарства, који су опремљене савременим методама за откривање и спречавање кривичних дела, представља основу за заштиту грађана и очување уставног поретка. Поред тога, важно је да се сви задаци спроводе уз висок степен професионалности, транспарентности и поштовања законских норми. Интеграцијом превентивних и репресивних мера, уз континуирану едукацију службеника и јачање интерне контроле, могу се обезбедити услови за безбедност и правно друштво у којем грађани имају пуно поверење у рад државних институција.

Дирекција полиције је организациона јединица Министарства која је надлежна за обављање полицијских и других унутрашњих послова.

Она је задужена за спровођење полицијских активности и других послова у оквиру унутрашње безбедности Републике Србије. Њен рад обухвата како превентивне мере за очување јавног реда и мира, тако и репресивне активности у случајевима кривичних дела,

што укључује спровођење истрага, прикупљање доказа у борби против организованог криминала и других облика криминалног деловања.

Овлашћења и надлежности Дирекције полиције детаљно су регулисана Законом о полицији, који дефинише њену улогу и унутрашње уређење, координацију и контролу полицијских активности, као и у спровођењу закона у борби против криминала. Поред основних задатака, Дирекција такође сарађује са другим државним органима и институцијама, доприносећи тиме интегрисаном приступу у очувању јавног реда и мира.

Поред основних организационих јединица Дирекције полиције и Управе криминалистичке полиције, које су у оквиру свакодневних активности надлежне за откривање и документовање кривичних дела организованог криминалитета, функционишу и специјализоване службе намењене за решавање комплексних случајева у области организованог криминала. Овај сегмент обухвата Службу за борбу против организованог криминала, која примењује савремене методе и тактике у циљу превенције и откривања организованих криминалних активности.

Поред тога, у надлежности Министарства унутрашњих послова су и Организациона јединица надлежна за финансијске истраге, која се бави откривањем финансијских дела и праћењем тока новчаних средстава у криминалним мрежама, као и Јединица за заштиту сведока која је задужена за безбедност сведока током и након судских поступака за организовани криминал. Ове јединице, радећи заједно са осталим органима полицијских служби, доприносе свеобухватној заштити јавног реда и безбедности, осигуравајући ефикасно сузбијање и санкционисање криминалне активности.

2. Управа криминалистичке полиције

Управа криминалистичке полиције надлежна је за организовање, координацију и спровођење активности усмерених на откривање, сузбијање и превенцију организованог и других облика криминала. Њена улога обухвата планирање и организовање истражних поступака, благовремено прикупљање и анализу података, као и извештавање и сарадњу са другим надлежним органима.[606]

[606] Управа криминалистичке полиције, Дирекција полиције, www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/direkcija-policije./.

Поред тога, Управа координише рад различитих служби и примењује савремене оперативно-техничке и тактичке мере у расветљавању и документовању кривичних дела. Све активности се спроводе у складу са важећим законским прописима, како би се осигурала ефикасност истраживања и правовремено процесуирање извршиоца кривичних дела, доприносећи на тај начин заштити јавне безбедности.[607]

У циљу ефикасног деловања, Управа је организована кроз више специјализованих служби, од којих сваки има конкретне надлежности:

- *Одељење за борбу против корупције* бави се откривањем и процесуирањем коруптивних дела у јавном и приватном сектору, укључујући злоупотребу службеног положаја, примање и давање мита, трговина утицајем чиме се нарушава и угрожава интегритет институције;
- *Одељење за међународну оперативну полицијску сарадњу* омогућава повезивање домаћих безбедносних структура са полицијским организацијама на регионалном и глобалном нивоу;
- *Служба за борбу против организованог криминала* надлежна је за истраживање и разбијање криминалних група које се баве шверцом наркотика, оружјем, трговином људима, финансијским криминалом и другим облицима организованог криминала;
- *Служба за борбу против дрога* открива и сузбија мреже за производњу, шверц и дистрибуцију наркотика, анализира њихове финансијске токове и сарађује са међународним агенцијама у борби против нарко-криминала;
- *Служба за борбу против тероризма* задужена је за идентификацију, праћење и спречавање терористичких активности, уз сарадњу са домаћим и страним безбедносним службама ради заштите националне безбедности;
- *Служба за откривање ратних злочина* спроводи истраге, прикупља доказе и сарађује са међународним правосудним институцијама у процесуирању ратних злочинаца;
- *Служба за специјалне истражне методе* примењује савремене истражне методе, као што су: тајно праћење и снимање, тајни надзор комуникација, рачунарско претраживање података, контролисана испорука, ангажовање прикривеног иследника, симуловани послови;

[607] Id.

- *Служба за криминалистичку аналитику* прикупља, анализира и обрађује податке о криминалним активностима, пружајући подршку истражитељима кроз криминолошке и статистичке анализе;
- *Служба за сузбијање криминала* координише оперативне акције у борби против различитих облика криминала, укључујући насилнички криминал, убиства, разбојништва и друга тешка кривична дела;
- *Служба за криминалистичко-обавештајне послове* предузима обавештајне активности у циљу превенције и откривања криминалних структура, прикупља и анализира оперативне податаке и прослеђује их линијама рада, како би се спречиле криминалне активности у раној фази припреме за извршење кривичног дела;
- *Национални центар за криминалистичку форензику* врши форензичке анализе доказа, укључујући ДНК, биометријске, балистичке и друга специјализована вештачења која су неопходна за истраге и судске процесе.[608]

Управа криминалистичке полиције представља кључну организацију у борби против криминала, делујући кроз координисане оперативне активности и сарадњу са домаћим и међународним институцијама. Њена надлежност обухвата све фазе истражног поступка – од превенције, откривања и доказивања кривичних дела до процесуирања њихових извршилаца. Применом савремених истраживачких техника, иновативних обавештајних метода и међународне сарадње, ова управа има главну улогу у очувању јавне безбедности у борби против криминалних група које утичу на стабилност и владавину права у Републици Србији.

1. Служба за борбу против организованог криминала

Служба за борбу против организованог криминала – СБПОК, делује као посебна јединица унутар Управе криминалистичке полиције, са надлежношћу која обухвата читаву територију Републике Србије. Као специјализовани орган СБПОК се ангажује на истрагама и активностима усмереним на сузбијање организованог криминала по захтевима Тужиоца за организовани криминал.

[608] Ibid.

У свом раду, ова служба тесно сарађује са Тужилаштвом за организовани криминал и Посебним одељењем за организовани криминал Вишег суда у Београду. Осим домаћих партнерских институција, СБПОК одржава сталне контакте и размењује информације са бројним међународним организацијама, као и са полицијским и правосудним органима других земаља. Ова међународна сарадња је кључна за праћење, анализу и разбијање транснационалних криминалних мрежа које делују ван граница Србије.

На овај начин, Служба представља централну тачку координације и деловање против организованог криминала, интегришући напоре домаћих и страних органа како би се ефикасно сузбиле сложене криминалне активности и остварила безбедност.

Ова служба примењује напредне истражне методе како би ефикасно сузбила различите облике организованог криминалитета. Ове методе укључују специјалне истражне поступке, применом посебних доказних радњи као што су ангажовање прикривених иследника и приме контролисаних испорука. Такође, она спроводи криминалистичко-обавештајне анализе, организује проактивне истраге и тесно сарађује са међународним партнерима кроз паралелне истраге.

Када је потребно, СБПОК иницира формирање заједничких истраживачких тимова, што омогућава координисано деловање полицијских и правосудних органа из више земаља.

Служба је организована кроз специјализована одељења и јединице које су прилагођене одређеним врстама криминалних активности и то:

- *Одељење за сузбијање организованог кријумчарења опојних дрога*. Фокус Одељења је на откривање и разбијање организованих криминалних група које се баве производњом и дистрибуцијом наркотика до крајних корисника, пратећи мрежу односно целокупан ланац од снабдевања до производње и обрнуто;
- *Одељење за сузбијање организованог финансијског криминала* усмерено је на истрагу прања новца, фалсификовања, утаје пореза и других облика економског криминала који штите националну економију;
- *Одељење за сузбијање високотехнолошког криминала* специјализовано је за борбу против сајбер криминала, укључујући хакерске нападе, крађу идентитета, интернет преваре и незакониту трговину на тамном вебу;

- *Одељење за сузбијање организованог општег криминала* ангажовано је на сузбијању традиционалних облика организованог криминалитета као што су рекетирање, шверц и крађе, разбојништва и друга дела са насиљем;

- *Одељење за сузбијање трговине људима и кријумчарења људи* делује у откривању и спречавању трговине људима, кријумчарења мигранта и експлоатационих група;

- *Одељење за полицијско - оперативно опсервирање* обезбеђује надзор, праћење и снимање осумњичених и прикупља информације потребне за успешну реализацију предмета.

- *Јединица за финансијске истраге* специјализована је за праћење финансијских токова, анализу финансијских трансакција и откривање сложених шема прања новца и финансирање организованих криминалних група.[609]

Ова организациона структура омогућава Служби за борбу против организованог криминала да користи иновативне методе и приступе, да координише домаће и међународне истраге и да ефикасно одговори на изазове које представља организовани криминал у свим облицима његовим.

Службом руководи старешина, кога поставља и разрешава Министар унутрашњих послова, након прибављања мишљења надлежног тужиоца. У случају да запослени у Служби не предузму потребне мере у одговарајућем року или не поступају опште, тужилац има обавезу да о томе информише министра унутрашњих послова, као и Владу Републике Србије.

Министар унутрашњих послова је надлежан за доношење интерних аката и прописа који детаљније уређују рад ове службе, њену организацију, методологију рада и обавезе њених запослених.

Уколико полиција открије да је у току припрема или извршења кривичног дела из организованог криминала, као и у ситуацијама када је спроведена било која службена радња ради спречавања или откривања кривичног дела о томе без одлагања обавештава надлежног тужиоца за организовани криминал и даље поступа по његовим налозима. Ова процедура

[609] Информатор о раду Министарства унутрашњих послова Републике Србије, МУП РС Београд 2020, стр.12,www.mup.gov.rs/wps/wcm/connect/31adcc08-2efc-4b3f-8c8e-4f91cda05259/IOR%2Bjanuar%2B2020%2Blat.pdf?MOD=AJPERES&CVID=m-PN6km.

обезбеђује брзу и ефикасну координацију између полицијских и тужилачких органа, што представља кључни предуслов за успешно сузбијање организованог криминалитета.

2. Одељење за међународну оперативну полицијску сарадњу

Развој Одељења за међународну оперативну полицијску сарадњу (ОМОПС) представља битан корак у модернизацији безбедног система Србије и његовој интеграцији у глобалном механизму борбе против криминала.

Кроз усаглашеност са међународним правним оквирима, активном сарадњом са Интерполом, Европом и другим агенцијама, Одељење је постало централни ослонац полицијске сарадње Србије на билатералном, регионалном и глобалном нивоу у борби против криминала.

Његов значај огледа се у ефикасности размене података, координације у вођењу истрага и борбе против прекограничног криминала, чиме Србија постаје поуздан партнер у глобалном систему безбедности.

Одељење је формирано доношењем новог Правилника о унутрашњем уређењу и систематизацији радних места у Министарству унутрашњих послова у мају 2023 године. Правилником је предвиђено да Одељење за међународну оперативну полицијску сарадњу – ОМОПС, буде формирано у оквиру Управе криминалистичке полиције, Дирекције полиције у Министарству унутрашњих послова. Овим правилником стављена је ван снаге предходна систематизација у оквиру које је била формирана Управа за међународну оперативну полицијску сарадњу - УМОПС, која је основана 2010. године, одлуком Владе Републике Србије, на предлог тадашњег министра унутрашњих послова а која се налазила у оквиру Дирекције полиције.[610]

Разлог за формирање поменуте Управе био је унапређење међународне полицијске сарадње, што је захтевало унапређење некадашњег Националног центра Интерпола Београд (НЦБ Интерпол Београд) у вишим нивоима надлежности у рангу управе, а што се показало оправданим у наредном периоду рада управе са проширеним надлежностима и организацијом.

[610] Никач Ж., 2015, стр. 220.

Ова одлука показала се као потпуно оправдана, јер је значајно унапређена сарадња са међународним полицијским организацијама.

Новом систематизацијом успостављена је измењена организациона структура Одељења надлежног за међународну оперативну полицијску сарадњу. Ово одељење функционише као централна контакт тачка Републике Србије за оперативни сарадњу са међународним полицијским организацијама, укључујући Интерпол, Европол и Регионални центар за спровођење европског закона у Европској унији (Single Point of Contact - SPOC).

Одељење је надлежно за праћење стања, организовање, координацију и размену информација које се односе на сузбијање организованог и општег криминала са међународним елементом. Његова основна улога јесте унапређење међународне оперативне полицијске сарадње у области борбе против криминала, како на оперативном, тако и на стратешком нивоу, са циљем организованог повећања ефикасности на националном нивоу.

Поред тога, Одељење координира активности између надлежних државних органа у поступцима спречавања и откривања кривичних дела и њихових извршилаца који имају међународну димензију. Такође, врши посредовање и координацију у размени информација између домаћих институција и међународних партнера, чиме обезбеђује континуитет и усклађеност у спровођењу међународне безбедносне активности.

Одељење је надлежно за комуникацију и размену оперативних полицијских информација са међународним организацијама и институцијама, и то са Интерполом, Европом, SELEC Центром и иностраним СИРЕНЕ[611] бироима.

У оквиру својих задатака, одељење планира, припрема, организује и координира оперативне активности полицијских официра за везу који су распоређени у иностранство. Истовремено, у оквиру текућих активности, поступа и остварује размену информација са страним полицијским официрима за везу који су акредитовани и деташирани у Републици Србији, чиме доприноси унапређењу унутрашњег пословања у мултинационалним пословима у Србији и борбе против транснационалног криминала.

[611] СИРЕНЕ, односно СИС, представља Шенгенски информациони систем који пружа значајну подршку у имплементацији и спровођењу одлука донетих у оквиру Шенгенског споразума. У суштини, овај систем функционише као заједничка база података доступна свим државама чланцима Шенгенског простора. Обухвата информације о лицима која се траже, несталима, особама под надзором, као и о украденим или изгубљеним возилима, предметима и путним документима. Schengen Information System, European Commission, https://home-affairs.ec.europa.eu/policies/schengen/schengen-information-system_en.

Одељење спроводи међународну оперативну полицијску сарадњу са полицијама страних држава на основу потписаних уговора и споразума у области сузбијања криминала који припада у надлежност Министарства унутрашњих послова као и са међународним и домаћим институцијама као што су: Министарство финансија (Управа за спречавање прања новца, Управа царина и Пореска управа), Министарство правде и Републичко јавно тужилаштво, на основу постојећих споразума, а уз то обавља и функције Националног централног бироа Интерпола, Националне јединице Европе, контакт тачке за СЕЛЕЦ центар и контакт тачке за сарадњу са иностраним СИРЕНЕ бироима.

Одељење за међународну оперативну полицијску сарадњу у свом саставу обухвата следеће унутрашње јединице: Одсек за послове Интерпола, Одсек за послове Европе, Одсек за стално дежурство, Одсек за међународну сарадњу у области организованог криминала, чиме је обезбеђена специјализација и оперативна ефикасност у оквиру различитих сегмента међународне полицијске сарадње.[612]

1) Одсек за послове Интерпол-а, обавља функцију Националног централног бироа Интерпола Београд, посредством којег ствара сарадњу са Међународном организацијом криминалистичке полиције, као и национални организациони бироима државе. У оквиру својих надлежности, одсек планира, организује и координира заједничке међународне оперативне полицијске акције, као и формирање и рад заједничких истражних тимова, са циљем ефикасности кривичног кривичног сузбијања. унапређења међународне полицијске сарадње.

2) Одсек за послове Европол-а, делује као Национална контакт тачка Републике Србије за сарадњу са Агенцијом Европске уније за сарадњу у спровођењу закона – Европол. У оквиру своје надлежности, остварује комуникацију и сарадњу са седиштем Европола, националним јединицама државе чланица, као и са трећим земљама које имају статус стратешких или оперативних партнера ове агенције. Овај одсек се бави криминалистичко-обавештајним истраживањима у областима општег и организованог криминала, привредног криминала са међународним елементом, као и другим видовима криминалитета, у складу са Споразумом о стратешкој и оперативној сарадњи са Европолом. У том циљу користи расположиве базе података и евиденције Министарства унутрашњих послова.

[612] Извештај 03.2: број 13460/23-3 од 23.02.2024, Управа криминалистичке полиције, Дирекција полиције.

Одсек прикупља, обрађује и анализира криминалистичко-оперативне информације и податке, те их размењује са домаћим и страним органима за спровођење закона путем Европског безбедносног комуникационог канала СИЕНА. Такође активно учествује у раду заједничких националних и међународних истраживачких тимова у циљу ефикасности борбе против транснационалног криминала.

3) Одсек за стално дежурство, обавља послове непрекидног оперативног дежурства и делује као тактичко-координациони и информативни центар Одељења. У случајевима хитности, поступа се у складу са приоритетом ситуације, обрађује оперативну документацију и активно учествује у међународним, регионалним и националним полицијским акцијама. Одсек је укључен у реализацију екстрадиције, трансфера осуђених лица, контролисаних испорука, циљних и хитних полицијских потрага, као и у потражне активности умерене на лица, предмете, возила и документа. Обезбеђује ефикасан пријем, обраду и прослеђивање информација и порука путем безбедносних електронских комуникационих канала, као и непосредно реаговање на захтев домаћих и страних полицијских служби и официра за везу или организације. Одсек организује рад и одржавање телекомуникационе и информационе инфраструктуре, укључујући основно техничко и информатичко одржавање, као и пројектовање комуникационих решења. Активно користи и опслужује заштићене комуникационе системе Интерпола, Европе и СЕЛЕЦ центра, као и отворене канале комуникације, воде рачуна о њиховој функционалности и сигурности. Одговоран је за функционисање безбедносних телекомуникационих веза, ефикасност мејл сервера, као и за интегрисање измене електронске поште. Поред тога, обезбеђује заштиту и стабилност свих заштићених комуникационих система који се користе у оквиру међународне оперативне полицијске сарадње, врши креирање корисничких налога и управљање, европске комуникације и приступни канал за Интернационалне комуникације. Такође је СЕЛЕЦ центра, задужен за израду безбедносних процена ризика информационо-комуникационих система и обухвата функцију националне службе за безбедност система И-24/7, регистрованог при Генералном секретаријату Интерпола.

4) Одсек за међународну сарадњу у области тероризма, обавља послове планирања, координације, праћења, спровођења и размена обавештајних података са сродним оперативним службама других држава и релевантних међународних организација у борби против тероризма и насилног екстремизма који воде у тероризам. Његов примарни задатак је

откривање и расветљавање кривичног дела тероризма и сродних кривичних дела, као и кривичних дела која су повезана са насилним екстремизмом, укључујући идентификацију организације и прикупљање релевантних доказа ради кривичног гоњења. Одсек такође учествује у реализацији међународних активности и пројеката у оквиру делокруга рада Одељења, посебно у контексту испуњавања обавеза Републике Србије према међународним организацијама као што су Уједињене нације, Савет Европе, Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС) и у оквиру процеса европских интеграција и усклађивања са европским безбедносним стандардима.

5) Одсек за међународну сарадњу у области организованог криминала, надлежан је за планирање, координацију и праћење спровођења међународних активности које се односе на делокруг рада Управа криминалистичке полиције и предметима организованог криминала и корупцију. У том контексту, овај одсек представља кључну карику у реализацији оперативне сарадње са иностраним партнерским службама, а његов рад усмерен је ка унапређењу ефикасности у откривању и сузбијању организованог криминала.

Активности одсека обухватају координацију полицијских истрага са међународним елементом, размену информација, учешће у заједничким акцијама и радним групама, као и оперативну подршку домаћим са међународним организацијама. Његово деловање је усклађено са стратешким правцима међународног сарадње које Република Србија спроводи у области борбе против организованог криминала и корупције.

1) Основне активности
Одељења за међународну оперативну полицијску сарадњу

Одељење за међународну оперативну полицијску сарадњу - ОМОПС, као организациона јединица у оквиру Управа криминалистичке полиције, учествује у систему полицијске сарадње на међународном нивоу. Његова основна мисија се огледа у планирању, координацији и спровођењу широког спектра аналитичких, оперативних и стратешких активности, усмерених на сузбијање кривичних дела са елементима иностраности, као и откривање криминалних транснационалних организација.

У свом делокругу, ОМОПС има задатак да обезбеди ефикасну размену оперативних и обавештајних података са партнерским службама и међународним организацијама, као што су Интерпол, Европол, SELEC и друге регионалне и глобалне безбедносне институције.

Посебан акценат ставља се на праћење и анализу активности организованих криминалних група, као и на сузбијање тероризма, високотехнолошког криминала, финансијских превара и других тешких кривичних дела транснационалног крактера.

Поред тога, Одељење активно ради на унапређењу механизама размене података, развија оперативну сарадњу и учествује у планирању и реализацији заједничких међународних истрага. Његова улога је од посебне важности у повећању капацитета Републике Србије за учешће у глобалним истрагама у борби против транснационалног организованог криминала, а његов рад представља пример добре праксе институционалних органа у области националних савеза за унутрашњу безбедност.

Активности које ОМПС предузима у оквиру своје надлежности у борби против свих видова и облика криминала и криминалног деловања организованих криминалних група са елементима иностраности као што су:

1. Размена информација:

- прикупљање, обрада и промена оперативних података у вези са кривичним делима која имају елементе иностраности;

- размена информација о активностима организованих криминалних група, тероризму, високотехнолошком криминалу, финансијским преварама и др.;

- остваривање континуираних комуникација са Интерполом, Европолом, SELEK-ом и националним полицијским службама других држава;

- коришћење сигурних комуникационих канала, као И-24/7 Интерпола и SIENA платформе Европа, ради безбедне промене поверљивих информација.

2. Потражна делатност:

- расписивање, ажурирање и спровођење међународних и националних потерница у сарадњи са НЦБ Интерпол Београд;

- координација екстрадиције, трансфера осуђених лица и трагање за бегунцима који се потражују од стране правосудних органа;

- сарадња са граничним и имиграционим службама у циљу идентификације и лишавања слободе лица за која су расписане потернице.

3. Утврђивање идентитета лица:

- провера идентитета укупних лица кроз дактилоскопске базе података (отисци прстију) и ДНК анализе;

- коришћење Интерполових међународних биометријских база, за утврђивање идентитета и верификацију докумената;

- откривање лажних идентитета и злоупотребе докумената у међународном криминалу.

4. Координација оперативних полицијских акција:

- планирање и учешће у паралелним и заједничким међународним истрагама;

- организација и спровођење контролисаних испорука, прикривених операција, хитних потрага и полицијских заседа;

- сарадња са страним службама у борби против трговине наркотицима, оружјем, људима и другим облицима организованог криминала.

5. Координација у спровођењу регионалних операција:

- учешће у мултинационалним полицијским акцијама у оквиру Европола, Интерпола, SELEK-а и других безбедносних иницијатива;

- спровођење регионалних полицијских операција за откривање криминалних мрежа у Југоисточној Европи;

- сарадња са полицијама суседних земаља у откривању илегалних мигрантских рута, кријумчарења људима и финансијског криминала.

6. Координација рада националних служби и институција:

- повезивање Министарства унутрашњих послова са Министарством правде, Министарством финансија (Управа царине) и другим органима, у оквиру међународних истрага;

- сарадња са царинским, пореским и финансијским службама у откривању прања новца, пореских превара и илегалних токова финансија;

- размена података и координација акција јавне безбедности и противтерористичких операција.

7. Израда аналитичких, оперативних и стратешких извештаја:

- припрема аналитичких извештаја и стратешких процена безбедносних претњи у сарадњи са Европолом и Интерполом;

- израда профила криминалних група, процена ризика и анализа трендова у међународном криминалу;

- припрема стратешких препорука за унапређење оперативне полицијске сарадње.

8. Организовање обука и стручног усавршавања:

- реализација специјализованих обука полицијских службеника у областима међународне оперативне сарадње, борбе против тероризма, финансијског криминала и сајбер криминала;

- сарадња са полицијским академијама и међународним партнерима у стручном усавршавању кадрова.

- оспособљавање службеника за рад са међународним базама података и оперативним процедурама.

9. Организовање и учешће на конференцијама и оперативним састанцима:

- учешће у међународним безбедносним форумима, конференцијама и радним групама

- Организација регионалних и међународних оперативних састанака, са циљем унапређења тактике и размене оперативних информација.

10. Општа сарадња са Европолом и другим међународним агенцијама:

- континуирана сарадња са Европолом, Интерполом, SELEK-ом и другим међународним безбедносним структурама;

- рад на заједничким истрагама и спровођење заједничких оперативних мера;

- унапређење међународне полицијске сарадње кроз размену података, обавештајних анализа и оперативне акције;

Поред наведеног, Одељење има низ сталних и значајних задатака који су од кључне важности за њено функционисање. Међу њима се истичу креирање и редовно ажурирање званичних база података о починиоцима кривичних дела, што омогућава бржу идентификацију и ефикасно праћење сумњичених. Поред тога, Одељење непрекидно прати стање и трендове криминалитета, посебно када су у питању одређене категорије кривичних дела као што су организовани криминал, тероризам и високотехнолошки криминал. Уз то, прибављање неопходних сагласности надлежних органа за спровођење конкретних облика оперативне сарадње такође је стална обавеза Одељења, које доприноси ефикасности рада и веће правне безбедности и безбедности других институција.[613] Ови задаци заједно доприносе бољем надзору криминалних активности, унапређењу оперативног сарадње и брзој реакцији надлежних органа.

[613] Никач Ж., Симић Б., 2012, стр. 360–368.

2) Сарадња са полицијским организацијама

Одељење за међународну оперативну полицијску сарадњу – ОМОПС, представља важан механизам у глобалној борби против организованог криминала, и његова сарадња на билатералном, регионалном и глобалном нивоу је од кључне важности за успешно откривање криминала. Од свог оснивања ОМОПС остварује интензивну сарадњу са најзначајнијим међународним полицијским организацијама. ОМОПС обезбеђује ефикасну размену информација, учествује у заједничким операцијама, а такође спроводи низ активности које се односе на откривање, истраживање и процесуирање кривичних дела кроз билатералну, регионалну и универзалну (глобалну) сарадњу.

1. Билатерална сарадња. - ОМОПС остварује директну комуникацију и размену информација између сродних служби стране земље које су укључене у борбу против организованог криминала. Ова сарадња обухвата низ активности које могу бити прецизиране у оквиру двостраних споразума или протокола. Преко ОМОПСА службе се повезују ради ефикасности размене података, координације у испитивању случајева и заједничких истрага, што омогућава брже и прецизно реаговање на прекограничне криминалне активности.

Типични аспекти билатералне сарадње између земље на којима службе раде су:

- размена информација о траженим и несталим лицима;
- заједничке истраге на терену;
- избор и промена специјалних обавештајних података;
- организација заједничких обука и семинара за полицијске и правосудне органе.

2. Регионална сарадња. – Рад ОМОПС-а подразумева координацију између више земаља које су географски блиске и имају заједничке интересе у области борбе против криминала. Она омогућава оптимизацију ресурса и деловање на нивоу региона, што је посебно важно у случају организованих криминалних група које оперишу преко границе више држава. У овом контексту, ОМОПС има посебно важну улогу у регионалним иницијативама као што су:

- *Балкански регион.* Земље Балкана су изложене организованом криминалу, нарочито у области трговине наркотицима, оружјем и људима. ОМОПС сарађује са земљама југоисточне Европе потписницама SELEC-а, како би се сузбили организовани видови криминала кроз регионалне акције и иницијативе;

- *Европска унија.* ОМОПС је интегрисан у шири систем сарадње, као што су Европол и Евроцаст, ради ефикасне борбе против прекограничног криминала у Европи. Земље чланице ЕУ редовно размењују информације и координирају активностима у области сузбијања организованог криминала.

Регионална сарадња је такође важна у контексту превенције и спречавања тероризма, као и других облика прекограничног криминала, као што су сајбер - криминал и трговина људима.

3. Глобална сарадња. - ОМОПС представља контак тачку Националног централног бироа МУП Републике Србије за међународну сарадњу са Интерполом као глобалном организацијом, има важну улогу на међународној сцени у области борбе против организованог криминала. На глобалном нивоу, ОМОПС сарађује са великим бројем међународних организација као што су:

- *Интерпол*. ОМОПС је интегрисан у систему Интерпола, што омогућава брзу размену података о лицима из криминогене средине, несталим особама и украденим стварима. Интерпол пружа важну инфраструктуру за глобалну сарадњу, омогућавајући полицијским снагама из различитих земаља да деле информације у реалном времену;

- *Канцеларија Уједињених нација за борбу против дрога и криминала (УНОДЦ).* ОМОПС активно сарађује са овом организацијом како би се имплементирале глобалне стратегије за борбу против трговине наркотика и организованог криминала. Ова сарадња омогућава стварање глобалних иницијатива и политика које су ефикасне у сузбијању криминала на свим континентима;

- *Глобална партнерства* остварују се кроз сарадњу са другим глобалним партнерима, као што су САД, Канада, Кина и државе Јужне Америке, омогућава заједничке акције на глобалном нивоу када криминалне групе делују на више континента. Ове иницијативе преко ОМОПС-а укључују међусобну размену обавештајних података, организацију заједничких полицијских акција и заједничке истраге у случајевима када криминалне групе делују на више континента. Такође се кроз глобална партнерства пружа подршка и координација у сузбијању сајбер-криминала, тероризма и других нових облика криминала који захтевају међународну сарадњу на глобалном нивоу.

Сарадња ОМОПС-а на билатералном, регионалном и глобалном нивоу има кључну улогу у ефикасној борби против организованог криминала. У савременом глобализованом

свету, организовани криминал је све више прекогранични феномен, што захтева интегрисан приступ, координацију и брзину размене информација између земаља и међународних организација. ОМОПС као систем за размену информација и координацију између међународних организација представља један од основних елемената у принципима за борбу против ове врсте криминала. У овом раду посебну пажњу посветићемо сарадњи ОМОПС-а са организацијама Европола и Интерпола.

3) Сарадња са Европолом

Овај вид сарадње остварује се преко Одсека за послове Европола који је национална контакт тачка Србије за сарадњу са националним јединицама Европола. Он спроводи своје задатке у складу са захтевима ЕУ и приоритетима за заштиту националне безбедности.

Одсек остварује сарадњу и комуникацију са другим чланицама Европола преко комуникационог канала SIENA. У комуникацији користи заштићени систем за комуникацију и размену података SIENA, који омогућава брзу и безбедну размену поверљивих информација између српских органа за спровођење закона са Европолом и другим партнерима.

Сваке године путем овог канала бележи се пораст обима размењених информација, од 10 до 20%, што указује на растуће поверење међународних партнера и већу интеграцију српске полиције у европски безбедносни систем.[614]

Одсек има индиректан приступ базама података Европола и директан приступ базама података Министарства унутрашњих послова Србије, врши прикупљање, обраду и размену података у вези са организованим криминалом, тероризмом, високотехнолошким криминалом и другим безбедносним претњама, као и учествовање у пројектима и заједничким истрагама.

Одсек активно учествује у припреми и реализацији активности предвиђених Циклусом политике ЕУ и препорукама из Акционог плана за Поглавље 24. Сарађује у изради стратешких и оперативних аналитичких извештаја, доприносећи ефикасности координације и оперативним активностима на националном и међународном нивоу. Поред тога пружа стручна мишљења на билатералне и мултилатералне уговоре, као и нацрте и предлог

[614] Извештај 03.2: број 13460/23-3 од 23.02.2024, Управа криминалистичке полиције,

прописа у области међународне сарадње. Преузима учешће у припреми општих аката и ревидираних докумената доприноси правној усклађености националних процедура са захтевима ЕУ. Такође активно учествује у криминалистичко-оперативним акцијама у сузбијању прекограничног криминалитета, укључујући размену обавештајних података, координацију паралелних истрага и подршку у сузбијању криминала.

Сарадња ОМОПС са Европолом представља један од кључних стубова међународне полицијске сарадње Србије. Кроз редовно учешће на међународним форумима, повећану размену података и заједничке оперативне акције, Србија се све више интегрише у глобалну и европску безбедну архитектуру. Ова сарадња не само да доприноси ефикасности борбе против прекограничног криминала, већ и јача поверење код међународних партнера, унапређује капацитет српске полиције и омогућава брзу сарадњу и координацију са свим чланицама ЕУ и са другим органима и организацијама у Унији.[615]

4) Сарадња са Интерполом

Интерпол највећа међународна полицијска мрежа има 195 држава чланица, које заједно раде на размени информација, координацији међународних истрага и кривичним поступцима у борби против свих видова криминала. Ова глобална организација је формирана на принципу неутралности, која пружа оперативну и техничку подршку државама чланица, без мешања у политичке, војне, верске или расне спорове.

Основни алат за међународну сарадњу је заштићени комуникациони канал И-24/7, који функционише 24 сата дневно, 7 дана у недељи, омогућавајући свим националним централним бироима (НЦБ), размену и брзи приступ оперативним информацијама и подацима у супростављању криминалитету.

Национални централни биро Интерпол Београд, који делује као Одсек за послове Интерпола у оквиру ОМОПС, представља кључну тачку контакта између српске полиције и глобалне мреже Интерпола. Његова главна функција је да омогући ефикасну размену оперативних информација између Србије и других држава чланица Интерпола, уз истовремено поштовање националних законодавства и институција.

Основне активности НЦБ Интерпол Београд су:

[615] Симић Б., Никач Ж., 2010[2], стр. 354–357.

- *Расписивање и ажурирање потерница.* НЦБ Београд расписује црвене потернице (међународне потернице за лишавање слободе) за лица која се траже због кривичних дела, као и друге типове потернице у складу са правилима Интерпола. Одсек прати статус тих потерница, њихово ажурирање и обнављање, као и сарадњу са другим НЦБ-оима ширим света ради идентификације и хапшења сумњичених;

- *Идентификација и праћење лица за којима се трага*. НЦБ Београд сарађује са домаћим полицијским и судским органима на идентификацији лица која се налазе на потерницама страних држава у Србији, као и оних која се траже у иностранству на основу српских потерница. Посебна пажња се посвећује случајевима у којима се трага за лицима у вези са организованим криминалом, тероризамом, трговином људима, миграцијама, трговином наркотицима и прањем новца;

- *Екстрадиције и међународна правна помоћ.* Одсек координише поступке екстрадиције између Србије и других држава, укључујући прибављање потребне документације, правна мишљења и остваривањем комуникације са Министарствима правде. У оквиру међународне правне помоћи, НЦБ Београд пружа подршку у прибављању доказа, испитивању сведока, сарађује са страним истражним органима у случајевима са међународним елементом;

- *Подршка истрагама са међународним елементима*. НЦБ Интерпол Београд активно учествује у истрагама у којима су укључени органи Србије у вези криминалне активности са елементима иностраности. Пружа оперативну и аналитичку подршку у сложеним случајевима који захтевају координацију више држава и надлежних институција;

- *Промоција Интерпола и сарадња са домаћим и страним институцијама.* Одсек ради на подизању свести о улози и значају Интерпола у Републици Србији. Сарађује са домаћим државним институцијама које нису директно део МУП-а, као и са страним организацијама, у циљу унапређења међународне сарадње.

Основне области у којима се остварује сарадња са страним полицијским службама преко Интерпола су области криминала које су најраспрострањеније у Србији, као и у иностранству, међу којима се најчешће појављују:

- *Имовински деликти* - крађе, фалсификовање докумената, провале, отмице, изнуде разбојништва;

- *Привредни криминал* - финансијске преваре, прање новца, злоупотребе у пословању;

- *Моторна возила* - крађа возила, фалсификовање исправе, посебни случајеви фалсификовања;

- *Крвни деликти* - убиства, тешке телесне повреде;

- *Трговина наркотицима* - откривање међународних мрежа за шверц дроге (лабораторије, транспорт и испрука крајним корисницима);

- *Илегалне миграције* - кријумчарење мигранта, кријумчарење људи и робе преко границе, недозвољен прелазак државне границе, фалсификовање путних докумената;

- *Тероризам* - истраге у вези са терористичким нападима, финансирањем тероризма;

- *Компјутерски криминал* - сајбер напади, онлајн преваре и др.

Република Србија као чланица Интерпола редовно шаље своје представнике ОМОПС-а да учествују на годишњим заседањима Генералне скупштине ИНТЕРПОЛ-а, где се разматрају кључни правци развоја међународне полицијске сарадње, усвајајући механизме против нових глобалних изазова у борби против међународних видова криминала.

Представници ОМОПС-а, активно учествује на годишњим састанцима шефова НЦБ-а, што омогућава директну размену искуства, анализу нових криминалних трендова и развој оперативних протокола између државе чланица.

Кроз учешће на Европским регионалним конференцијама ИНТЕРПОЛ-а, српска полиција доприноси дефинисању регионалних приоритета и координише активности у сузбијању организованог криминала и тероризма у Европи.

Сарадња са Интерполом обухвата и учешће на бројним међународним форумима, обукама и радним групама, ради стицања професионалне компетенције српских полицијских службеника и обезбеђује усклађеност са међународним стандардима.

Захваљујући ангажовању НЦБ Интерпол Београд, Србија је постала важан члан међународне полицијске заједнице. Пружањем оперативне подршке у истрагама, разменом информација и координацијом међународних акција, Одељење за међународну оперативну полицијску сарадњу доприноси кроз остварену међународну сарадњу не само националној безбедности, већ и јачању глобалних напора у борби против организованог криминала.

3. Статистички подаци о броју размењених порука каналима Интерпола, Европола и преко официра за везу, према врсти кривичних дела

Одељење за међународну оперативну полицијску сарадњу МУП Републике Србије спроводи широк спектар активности усмерених на размену оперативних информација са страним полицијским службама, подршку међународним истрагама и унапређење међусобне комуникације. Оперативне информације се у највећем делу размењују електронским путем, користећи заштићене канале Интерпола-И-24/7, Европола-SIENE, као и МУП-ову интранет мрежу, док се у ређим случајевима користи отворени интернет.

Одсек за стално дежурство обезбеђује непрекидан рад на пословима оперативног дежурства, непосредно учествујући у активностима као што су реализација екстрадиција, трансфери осуђених лица, потраге за лицима, предметима и документима, хитне потернице и обрада међународних замолница. Поред пријема, индексирања, повезивања и дистрибуције примљених порука, Одсек је задужен и за техничко одржавање комплетне рачунарско-комуникационе инфраструктуре, чување резервних копија, ажурирање система и обезбеђивање конверзије докумената из електронског у штампани облик и обрнуто.

Одсек евидентира све податке размењене са страним полицијама и домаћим институцијама, обезбеђује превођење информација на стране језике по потреби, обавља стручну кореспонденцију са официрима за везу, као и обраду, класификацију и архивирање оперативних фајлова. Истовремено, реализује аналитичке активности које обухватају праћење, анализирање, сачињавање извештаја и статистичких показатеља, као и предлагање стратешких иницијатива на основу прикупљених оперативних података.

Кроз овај свеобухватни приступ, Одељење за међународну оперативну полицијску сарадњу представља кључну карику у изградњи безбедносне инфраструктуре Републике Србије на међународном нивоу.

1) Аналитички приказ и упоредна анализа комуникације преко Интерполовог система И-24/7 за период 2020–2024. г.

У периоду од 2020. до 2023. г., кроз заштићени комуникациони систем И-24/7 остварена је интензивна размена информација између НЦБ Интерпола Београд са страним полицијским службама, што се огледа у стабилно високом броју примљених и послатих порука.

У 2020. години примљено је 133.249 порука, док је број послатих износио 20.967, што даје укупно 154.216 размењених порука, бележећи највећи обим комуникације у посматраном периоду. Следеће, 2021. године, број примљених порука је незнатно опао на 130.165, док је број послатих значајно порастао на 28.134, што резултира укупним прометом од 158.299 порука. Година 2022. донела је видан пад у обиму комуникације, са 99.141 примљених и 23.339 послатих порука, чиме је укупан број размењених информација пао на 122.480, што представља најнижи ниво у анализираном периоду. У 2023. години дошло је до делимичног повећања, када је примљено 107.229 порука, а послато 16.451, што у збиру чини 123.680 размењених порука. Иако бројка није достигла ниво из 2020. и 2021. године, приметан је тренд стабилизације и постепеног раста након пада из 2022. године.

Генерално, током наведеног петогодишњег периода, уочава се благ пад укупног броја порука у односу на почетну референтну тачку из 2020. године, али и одређена еластичност система у смислу адаптације на промењиве безбедносне и оперативне изазове на међународном нивоу, што је приказано у графичком приказу (Табела 1).[616]

Табела 1.
Остварена комуникација кроз Интерполов заштићени канал I 24/7

Година	**2020.**	**2021.**	**2022.**	**2023.**
Примљене	133.249	130.165	99.141	107.229
Послате	20.967	28.134	23.339	16.451
Укупно порука	154.216	158.299	122.480	123.680

2) Аналитички приказ и упоредна анализа комуникације путем Европоловог канала СИЕНА за период 2020–2024. г.

У периоду од 2020. до 2024. године, кроз заштићени комуникациони канал Европола – SIENA, приметан је стабилан раст обима размењених оперативних порука између МУП Републике Србије, Европола, држава чланица Европске уније и трећих страна.

У 2020. години, укупно је размењено 7.095 порука, од чега је примљено 4.713 порука, а послато 2.382 поруке. Следеће, 2021. године, дошло је до благог повећања укупног броја

[616] Извештај 03.2: број 13460/23-3 од 23.02.2024, Управа криминалистичке полиције,

порука, на 7.539, уз незнатан раст и примљених и послатих порука у односу на претходну годину. Година 2022. обележена је континуираним порастом комуникације, са укупно 8.618 размењених порука, што указује на постепени повратак на претходне нивое оперативне активности након периода смањења током пандемије COVID-19. У 2023. години уочен је осетнији раст укупног броја порука, који је достигао 10.098, уз 6.528 примљених и 3.570 послатих порука, што представља значајан скок у односу на 2022. годину и показује повећану динамику оперативне сарадње и активност службених комуникација.

Посебно треба истаћи 2024. годину, у којој је забележен највећи број размењених порука у анализираном петогодишњем периоду – укупно 13.672 поруке. Од овог броја, 9.483 поруке су примљене, а 4.189 порука је послато, што представља не само квантитативно повећање у односу на све претходне године, већ и квалитативно указује на већу ангажованост и интерес страних партнера за сарадњу са Републиком Србијом.

Гледано упоредно, укупан тренд у периоду од 2020. до 2024. године карактерише континуирани раст обима комуникације преко СИЕНА канала, са посебним интензивирањем сарадње у 2023. и 2024. години. Ово повећање може бити резултат како унапређења техничких капацитета за размену података, тако и растућег значаја Србије као партнера у заједничким полицијским активностима Европола и држава чланица Европске уније, како је приказано у графичком приказу (Табела 2).[617]

Табела 2.
Остварена комуникација кроз Европолов заштићени канал СИЕНА

Година	**2020.**	**2021.**	**2022.**	**2023.**	**2024.**
Примљене	4.713	4.924	5.681	6.528	9.483
Послате	2.382	2.615	2.937	3.570	4.189
Укупно порука	7.095	7.539	8.618	10.098	13.672

[617] Извештај 30.7.1. број 130/25, од 06.02.2025. г., Управа за аналитику, Дирекција полиције.

3) Аналитички приказ и упоредна анализа комуникације путем канала Европолаа у области борбе против тероризма за период 2019–2024. г.

У периоду од 2019. до 2024. године, комуникација у области борбе против тероризма путем Европоловог заштићеног канала SIENA показује умерено флуктуирајући, али углавном стабилан тренд, са благим растом у последње две године.

У 2019. години размењено је укупно 936 порука, чиме је постављен одређени референтни ниво активности у овој области. Током 2020. године, упркос глобалним ограничењима изазваним пандемијом COVID-19, број размењених порука је чак порастао на 987, што представља највећи број у том периоду, указујући на то да је сарадња у борби против тероризма остала приоритет и у кризним условима. Године 2021. уочава се пад укупног броја порука на 829, што се може тумачити као последица смањеног броја терористичких активности у Европи у том периоду, али и као резултат општег смањења међународне мобилности. У 2022. години број порука се поново повећава на 869, што показује опоравак у интензитету сарадње и размене информација. Нарочито је значајан пораст током 2023. године када је размењено 930 порука, што указује на враћање тренда сарадње на ниво пре пандемије.

Посебно треба истаћи 2024. годину у којој је размењено укупно 962 поруке, што представља највећи број након 2020. године. Од тога је 257 порука било обрађено преко класичне SIENE, док је чак 705 порука обрађено преко ST SIENE (Secure Transmission SIENA),[618] што указује на повећано коришћење напреднијих и сигурнијих облика комуникације у области борбе против тероризма.

Упоредна анализа показује да је сарадња у области борбе против тероризма преко Европолових канала остала стабилна и приоритетна током целог анализираног периода, са благим варијацијама које су пратила глобална безбедносна и здравствена кретања. Пораст броја порука у 2023. и 2024. години посебно је индикативан и сведочи о продубљивању сарадње Републике Србије са Европолом и партнерским земљама у домену борбе против

терористичких претњи, како је приказано у графичком приказу (Табела 3).[619]

[618] Secure Information Exchange Network Application (SIENA), Europlol, www.europol.europa.eu/operations-services-and-innovation/services-support/information-exchange/secure-information-exchange-network-application-siena.

[619] Извештај 30.7.1. број 130/25, од 06.02.2025, Управа за аналитику, Дирекција полиције.

Табела 3.
Остварена комуникација путем канала Европола
у области борбе против тероризма (2019–2024. године)

Година	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	2024.
Укупно размењених порука	936	987	829	869	930	962

4) Аналитички приказ и упоредна анализа активности у области међународне потраге и екстрадиције за период 2019–2024. г.

У периоду од 2019. до 2024. године, активности МУП Републике Србије у области међународне потраге и екстрадиција одржале су релативно стабилан обим, уз уочљиве флуктуације у појединим категоријама.

Број примљених захтева за расписивање потернице у 2019. години износио је 431, након чега је у 2020. години забележен пад на 316 захтева, што је вероватно последица ограничења у међународној сарадњи током пандемије COVID-19. Након тога, број захтева постепено је растао – у 2021. години износио је 253, затим 323 у 2022. години, да би у 2023. години био стабилизован на 317 захтева и у 2024. години достигао 332, што представља враћање на ниво из претпандемијског периода.

Када је реч о расписаним међународним потерницама, број је такође смањен са 367 у 2019. на 309 у 2020. години, након чега је у 2021. години опао на 241, а у наредним годинама поново постепено растао до 302 у 2023. години, да би у 2024. години био благо смањен на 282 потернице. Уочава се да је број расписаних потерница пропорционално пратио број примљених захтева.

Лишења слободе лица у иностранству на основу српских потерница показују релативно стабилан тренд, са 192 лица у 2019. години, падом на 163 у 2020. години, да би у 2021. години број порастао на 183. Током 2022. године забележено је 159 лишења слободе, а затим 176 у 2023. години и 175 у 2024. години, што указује на одржавање константне ефикасности у међународном оперативном поступању.

Лишења слободе лица у Србији на основу страних потерница такође бележе раст након иницијалног пада у 2020. години. Од 93 у 2019, број пада на 81 у 2020.години, али се затим повећава на 93 у 2021. години, 100 у 2022. години и чак 135 у 2023. години, што је највећи

број у посматраном периоду. У 2024. години број лишења износи 95, што и даље представља виши ниво у односу на период 2019–2021. године.

Када су у питању екстрадиције и трансфери у Србију, у 2019. години забележено је 187 случајева, након чега следи пад на 141 у 2020. години, што је било очекивано због глобалних рестрикција путовања. Број се поново повећава на 183 у 2021. години, након чега у 2022. години опада на 138, да би 2023. године порастао на 157, а у 2024. години износио 131.

Екстрадиције и трансфери из Србије показују сличан тренд: од 97 у 2019. години, број опада на 72 у 2020. години, затим расте на 97 у 2021. години, након чега се одржава релативно стабилан ниво у 2022. години (96) и 2023. години (118), а у 2024. години бележи се пад на 85.

Сумирајући наведене показатеље, може се констатовати да је област међународне потраге и екстрадиција показала висок степен отпорности у периоду здравствене кризе, а у постпандемијским годинама евидентан је тренд опоравка и стабилизације, са благим варијацијама које прате опште међународне и безбедносне прилике, како је приказано у графичком приказу (Табела 4).[620]

Табела 4.
Остварена комуникација путем канала Европолов
у области међународне потраге и екстрадиција (2019–2024. године)

Година	**2019.**	**2020.**	**2021.**	**2022.**	**2023.**	**2024.**
Примљено захтева за расписивање потернице	431	316	253	323	317	332
Расписаних међународних потерница	367	309	241	277	302	282
Лишења слободе у иностранству на основу наших потерница	192	163	183	159	176	175
Лишења слободе у Србији на основу страних потерница	93	81	93	100	135	95
Екстрадиције и трансфери у Србију	187	141	183	138	157	131
Екстрадиције и трансфери из Србије	97	72	97	96	118	85

[620] Ibid.

4. Јединица за вршње финансијске истраге у борби против организованог криминала

У оквиру свеобухватне реформе законодавства у борби против организованог криминала, 2008. године донет је Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, који је почео са применом марта 2009. године. Овај закон представља правни механизам који омогућава држави да се ефикасно суочи са финансијским аспектима криминала, не само кроз кривично гоњење починилаца, већ и кроз одузимање незаконито стечене имовине.

Надлежна организациона јединица за спровођења овог закона је Служба за борбу против организованог криминала која у свом саставу има Јединицу за финансијске истраге. Јединица за финансијске истраге састоји се од Одељења за финансијске истраге организованог криминала и Одељења за послове планирања и координације финансијсих истрага.[621]

Финансијска истрага представља поступак који има за циљ да утврди порекло имовине осумњичених лица, односно да ли је она стечена кривичним делом. Спровођење оваквих истрага значајно доприноси борби против организованог криминала, јер криминалне групе често користе сложене финансијске механизме како би прикриле имовину стечену на незаконит начин.

Ове истраге представљају један од најзначајнијих сегмента стратегије сузбијања криминала мотивисаног стицањем незаконите имовинске користи, посебно када је реч о организованом криминалу. Оне омогућавају идентификацију, праћење и лоцирање „трагова“ незаконито стеченог новца, што је од пресудног значаја за елиминацију финансијске основе криминалних група.[622]

Финансијска истрага покреће се када постоје основи сумње да одређено лице поседује значајну имовину која је стечена извршењем кривичног дела. Основни циљ ове истраге је утврђивање порекла имовине и доказивање њене везе са криминалним активностима, што представља кључни корак у процесу њеног одузимања уколико је стечена на незаконит начин.

---

[621] Сратегија истрага финансијског криминла за период 2015-2016, Министраство правде, *Сл. гласник* РС, бр. 43/15, http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2015_05/t05_0179.htm.

[622] Бошковић Г., Маринковић Д., 2010, стр. 87.

Финансијска истрага може бити покренута на више начина:

- *По службеној дужности* – када надлежни органи имају сумњу да субјект којег контролишу у оквиру редовног надзора и анализе поседује имовину за коју треба испитати порекло;

- *По налогу јавног тужиоца* – када Тужилаштво на основу прикупљених доказа или поднешених пријава утврди потребу за покретањем истраге;

- *По налогу суда* – у ситуацијама када суд, у оквиру поступка који се односи на кривично дело, оцени да је неопходно спровести детаљну истрагу која се односи на имовину осумњичених лица.

У спровођењу финансијских истрага учествује више државних органа и институција. Сви органи, организације и јавне службе имају законску обавезу да пруже неопходну помоћ службеницима који врше истрагу, укључујући доступност финансијских и имовинских података који могу допринети расветљавању случаја. Најчешћа сарадња остварује се са:

- *Пореском управом* – ради утврђивања порекла прихода и пореских обавеза осумњиченог лица;

- *Управом за спречавање прања новца* – у циљу анализе сумњивих финансијских трансакција;

- *Банкама и финансијским институцијама* – ради прикупљања података о новчаним токовима;

- *Катастром непокретности* – како би се проверило власништво над некретнинама и евентуални покушаји прикривања власништва;

- *Интерполом, Европолом и другим међународним организацијама* – у случају да се истрага односи на прекограничне трансакције или имовину у иностранству.

Финансијске истраге се спроводе по принципу хитности, јер извршиоци кривичних дела често предузимају кораке да би сакрили или пребацили имовину пре него што органи кривичног гоњења реагују. Брза идентификација и блокада сумњивих финансијских средстава и имовине од пресудне су важности како би се спречило њихово даље располагање и потенцијална легализација.

У оквиру Организационе јединице за финансијске истраге, формирана је Канцеларија за повраћај имовине, која се бави обрадом захтева у оквиру међународне сарадње усмерених на откривање, идентификацију имовине за коју се претпоставља да је проистекла из

кривичних дела. Њен примарни циљ је привремено или трајно одузимање незаконито стечене имовине, у складу са домаћим и међународним правним оквирима.[623]

Поред тога, у сврху ефикасног вођења финансијских истрага, Јединица за финансијске истраге може ангажовати стручне консултанте за финансије, као и запослене у државним органима и институцијама које могу да врше потребну анализу и вештачење документације. Овакав приступ омогућава ефикасност праћења незаконитих токова новца, откривање сложених финансијских трансакција и успешно сарадњу са домаћим и страним институцијама у борби против организованог криминала.

У борби против организованог криминала финансијске истраге представљају један од најефикаснијих инструмената, јер омогућавају да се незаконито стечена имовина идентификује, замрзне и трајно одузме. Њихово брзо и ефикасно спровођење, уз пуно ангажовање свих релевантних институција, кључно је за слабљење финансијске моћи криминалних структура и очување владавине права.

Улога и значај финансијских истрага је од великог значаја у сузбијању организованог криминала који се ослања на сложене механизме за прикривање и легализацију профита оствареног криминалним активностима, као што су трговина наркотицима, оружјем, људима, корупција, утаја пореза и прања новца. Финансијске истраге омогућавају:

- Откривање незаконитих финансијских токова – Праћењем сумњивих финансијских трансакција и власничких односа идентификују се средства која су стечена криминалним радњама;
- Одузимање незаконито стечене имовине – Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела омогућава замрзавање и трајно одузимање имовине криминалних група;
- Онемогућавање прања новца – Финансијске истраге су усмерене на проналажење сложених шема прања новца кроз фиктивне фирме, офшор рачуне и незаконите инвестиције;
- Суочавање са организованим криминалом на системском нивоу – За разлику од традиционалних истрага које се усредсређују на појединачне извршиоце, финансијске истраге припадају самој суштини криминалних структура – њихове финансије и имовине.

[623] Чл. 6, ст. 2. Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела.

Одузимање имовине проистекле из криминалних активности једна је од најефикаснијих мера у борби против организованог криминала, јер напада финансијску основу криминалних група. Док традиционалне истраге често резултују хапшењем појединаца, али не и проналажењем и одузимањем њихових незаконитих стечених средстава, финансијске истраге омогућавају трајни утицај на економску моћ криминалних структура.

4. Јединица за заштиту сведока у поступку за организовани криминал

Један од кључних елемената у борби против организованог криминала јесте заштита сведока, чија сведочења често представљају извођење кључних доказа у кривичним поступцима. Особе које сведоче против припадника организованих криминалних група неретко су изложене озбиљним претњама, уценама, застрашивању, па чак и нападима на њихову личну безбедност, породицу и имовину. С тим у вези, Јединица за заштиту сведока има задатак да обезбеди свеобухватну заштиту сведока и других угрожених учесника у кривичном поступку.

Значај заштите сведока у процесуирању чланова организоване криминалне групе је од великог значаја јер оне функционишу у затвореним круговима и користе механизме застрашивања, како би спречиле сведочења која би могла да доведу до њиховог откривања и осуђујућих пресуда. Заштита сведока није само мера личне безбедности, већ и стратегија која омогућава држави да ефикасно гони криминалне групе и елиминише њихову структуру, деловање и утицај.

Јединица за заштиту сведока примењује низ мера, у зависности од нивоа угрожености сведока, а неке од најзначајнијих су:

- *Физичка заштита сведока и његове породице,* што укључује континуирану полицијску заштиту, надзор места боравка и праћење кретања осумњичених који могу представљати претњу;

- *Промена идентитета и места боравка* – у најтежим случајевима, сведоцима се може омогућити нови идентитет и дислокација на безбедној локацији у земљи или иностранству;

- *Заштита личних података* у циљу спречавања приступа подацима сведока како би се онемогућило откривање његовог идентитета;

- *Психолошка и социјална подршка* – сведоци се често суочавају са стресом и страхом, па им се пружа стручна психолошка и правна подршка;

Јединица за заштиту сведока сарађује са институцијама као што су Тужилаштво за организовани криминал, које утврђује ниво угрожености сведока и захтева примену мера заштите, сарадња се остварује и са судовима, који доносе наредбе и одлуке о заштити и сведочењима под посебним условима. Такође, она сарађује и са међународним организацијама, у случајевима када је неопходна релокација сведока у другој држави.

Програм заштите учесника у кривичном поступку и њима блиских лица је покренут и значајно проширена 2002. г., Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела.[624] Њиме су успостављени правни и институционални механизми заштите сведока који учествују у поступцима у вези са тешким кривичним делима.

Кључни корак ка институционализацији заштите сведока остварен је 2006. године доношењем Закона о програму заштите учесника у кривичном поступку, којим је у оквиру МУП Републике Србије, организована Јединица за заштиту, која је надлежна за спровођење мера заштите сведока.[625]

Министар унутрашњих послова РС има надлежност за доношење акта о унутрашњој организацији и систематизацији радних места у оквиру Јединице за заштиту.[626] Такође, министар поставља руководиоца ове јединице, који управља њеним радом и координише активности у оквиру Програма заштите учесника у кривичном поступку.

У 2006. години, у циљу прецизног регулисања поступка и примене мера заштите, министар је донео „Упутство о начину спровођења Програма заштите учесника у кривичном поступку“, којим се дефинише начин поступања у кривичном поступку, врсте заштитних мера и процедуре за сарадњу са другим институцијама.

Јединица за заштиту сведока организована је у три специјализована одељења, од којих сваки има одређене надлежности у оквиру заштите сведока и њихових породица:

- *Одељење за оперативне послове* врши процене угрожености сведока и предлаже мере заштите, координира активностима са судовима, тужилаштвом и полицијским јединицама и сарађује са домаћим и међународним институцијама у оквиру програма заштите сведока.

[624] *Сл. гласник РС* бр. 42/2002 до 72/2009, *Правно-информациони систем,* https://pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/reg/viewAct/8ead5f83-9d14-4159-a90e-365ecf58beb6.

[625] Јединица за заштиту, Дирекција полиције, www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/direkcija-policije/ojdpp/.

[626] Чл. 13 Закона о програму заштите учесника у кривичном поступку.

- *Одељење заштите и оперативно-тактичко поступање* спроводи физичку заштиту сведока и њихових ближњих, организује и врши премештај сведока на безбедне локације, примењује специјалне мере заштите, укључујући дислокацију и промену идентитета у складу са законом;

- *Одељење за оперативну подршку* обезбеђује логистичку и техничку подршку у реализацији мера заштите, формира и води досије о заштићеним сведоцима, остварује комуникацију са другим државним институцијама и спроводи програме психолошке, правне и социјалне подршке заштићеним сведоцима у програму заштите.

Јединица за заштиту сведока је активно укључена у међународну полицијску сарадњу, посебно у области размене информација, метода и најбољих пракси у заштити сведока. Остварила је сарадњу са бројним међународним безбедносним агенцијама и има статус посматрача у Европолу, што јој омогућава да размењује искуства и учествује у заједничким пројектима.

Јединица има важну улогу у ефикасном процесуирању чланова организованих криминалних група, јер омогућава сведоцима да дају исказе без страха за своју безбедност. Њен рад представља један од најважнијих механизама у правосудном систему, који не само да штити појединце већ и доприноси борби против криминалних организација.

3. Значај служби безбедности у борби против ораганизованог криминала

Службе безбедности представљају кључни сегмент јединственог безбедносно-обавештајног система Републике Србије, чији је примарни циљ заштита националних интереса, очување домаће безбедности и превенција стабилности од могућих активности страних и унутрашњих фактора угрожавања. У борби против организованог криминала, који се одликује високим степеном организације, међусобном сарадњом и транснационалним везама, службе безбедности обезбеђују неопходну аналитичку и оперативну подршку другим органима државне управе.

1) Безбедносно-информативна агенција (БИА) је надлежна за прикупљање, анализу и евалуацију информација од стратешког значаја. Њена делатност је усмерена на откривање и спречавање активности које представљају претњу националној безбедности, укључујући и облике тероризма, саботаже и других криминалних активности организованих криминалних група. Такође, ради на идентификацији везе између криминалаца и могућих

унутрашњих или спољашњих фактора који утичу на националну безбедност. Врши примену савремених технологија у оквиру посебних доказних радњи у складу са Законом о кривичном поступку и Законом о Безбедносној информативној агенцији. Ове мере омогућавају благовремено уочавање и спречавање криминалних активности, чиме се значајно доприноси сигурности и стабилности државе;

- *Војнобезбедносна агенција (ВБА)* има за задатак да обезбеди безбедност војних структура и оружаних снага. Њене активности укључују превенцију и откривање унутрашњих и спољашњих претњи у војном сектору, као и заштиту кључних војних информација и инфраструктуре. Такође, њено деловање може имати и директну везу у борби против организованог криминала, посебно у случајевима када криминалне мреже имају приступ војним документима или опреми;

- *Војнообавештајна агенција (ВОА)* бави се сакупљањем и анализом обавештајних података од војног значаја. Њена сврха је да пружа правовремене и релевантне информације које омогућавају доношење стратешких одлука у области одбране и националне безбедности.

Сарадња и координација безбедносних служби(БИА, ВБА и ВОА) у оквиру интегрисаног приступа у борби против организованог криминала заснива се на прикупљању, обради и размени обавештајних података.

Кључни аспект функционисања служби безбедности је међусобна сарадња и координација, како међу самим безбедносним институцијама, тако и са другим органима јавне безбедности, као што су полиција, правосудни органи, агенције и специјализоване службе у борби против ораганизованог криминала.

Безбедносне службе у свом делокругу рада остварују и међународну сарадњу, што је посебно важно у борби против транснационалног организованог криминала.

Способност безбедносних служби да прикупљају, анализирају и примењују обавештајне податке, доприноси формирању стратегије за превенцију и санкционисање организованог криминала, те ствара основ за ефикасну сарадњу између домаћих и страних међународних институција. На тај начин, интегрисани систем службе безбедности остаје непроцењив алат у очувању стабилности, сигурности и правног реда у Републици Србији.

Заједничким радом и координацијом, ове институције доприносе стварању интегрисаног система за превенцију, откривање и реаговање на безбедносне изазове. Уз

коришћење савремених технологија и модерних методологија у обавештајном раду, службе безбедности такође имају значајну улогу у заштити информационих система и критичне инфраструктуре, што је од пресудног значаја за националну безбедност у превенцији и борби протиив сајбер криминала као једног од облика организованог криминала.

Тако организован безбедносно-обавештајни систем не само да обезбеђује стабилност и безбедност Србије, већ ствара и услове за успешну сарадњу са међународним партнерима, доприноси очувању мира и стабилности у региону и шире.

1. Безбедносно-информативна агенција

Безбедносно-информативна агенција (БИА) основана је на основу Закона о Безбедносно-информативној агенцији, који је ступио на снагу јула 2002. године. Оснивање БИА представљало је директан резултат дубоких друштвено-политичких промена у Србији након демократских промена 2000. г., што се нарочито одразило на концепт и структуру система националне безбедности.

По први пут у модерној историји Србије, цивилна служба безбедности је институционално и функционално одвојена од Министарства унутрашњих послова, чиме је направљен значајан корак ка деполитизацији и професионализацији безбедносно-обавештајног сектора. Ова институционална трансформација имала је за циљ да се обавештајна служба стави под цивилну контролу и да се усагласи са принципима демократске управе, што је био и услов на путу ка европским интеграцијама.

Оснивањем БИА створен је темељ за успостављање самосталне цивилне обавештајне службе, која је директно одговорна Влади Републике Србије и премијеру. Такав модел управљања требало је да омогући бољу оперативну ефикасност, већу флексибилност у поступању, али и институционалну одговорност, посебно у погледу поштовања људских права и владавине права.

У складу са Законом о Безбедносно-информативној агенцији,[627] БИА је надлежна за обављање послова који су од суштинског значаја за очување уставног поретка, територијалног интегритета и унутрашње стабилности Републике Србије. Њене основне функције могу се груписати у следеће категорије:

[627] *Сл. гласник РС*, бр. 42/02 do 55/21, *Правно-информациони систем,* https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2002/42/3/reg.

1. Заштита безбедности Републике Србије. Основна мисија БИА је заштита националне безбедности у најширем смислу. Ово подразумева праћење, анализу и реаговање на претње које могу угрозити државну суверености, политичку стабилност, економску безбедност, одбрану, дипломатске интересе и друге виталне функције државе. У том оквиру, БИА делује превентивно, али и оперативно, како би се опасности идентификовале и неутралисале пре него што ескалирају.

2. Откривање и спречавање делатности усмерених на подривање или рушење уставног поретка. БИА је овлашћена да открива и спречава активности које имају за циљ насилну промену уставног уређења, рушење законитих институција, изазивање уставне кризе или дестабилизацију демократског поретка. То се односи на деловање како унутрашњих, тако и спољних актера – укључујући екстремистичке организације, сецесионистичке покрете, терористичке групе или друге субјекте који кроз илегалне радње желе да угрозе уставноправни поредак Србије.

3. Истраживање, прикупљање, обрада и процена безбедносно-обавештајних података. БИА има задатак да систематски прикупља, анализира и интерпретира обавештајне податке од значаја за безбедност државе. Тај процес укључује различите методе: од техничког надзора, преко људских извора (HUMINT),[628] до сарадње са страним обавештајним службама. Након обраде и процене добијених података, БИА је дужна да о резултатима обавести надлежне државне органе – пре свега Владу, председника Републике и друге субјекте у систему безбедности. Тај механизам информисања омогућава доношење адекватних политика и мера на највишем државном нивоу.

4. Обављање других послова у складу са законом. Поред прецизно дефинисаних надлежности, БИА је овлашћена да обавља и друге послове који јој могу бити поверени законом, посебно у случајевима ванредног стања, организованог криминала и терористичких претњи или интервенција у областима попут сајбер (кибер) безбедности, заштите критичне инфраструктуре или борбе против међународних криминалних мрежа. Ово омогућава одређен степен флексибилности у раду Агенције, али уједно захтева и

[628] Digital Learning for Real Life, Human Intelligence from Human Sources, American Public Universitty www.apu.apus.edu/area-of-study/intelligence/resources/what-is-humint-and-how-is-it-used-in-the-intelligence-field/

постојање јаких механизама правне и демократске контроле, како би се спречила евентуална злоупотреба овлашћења.[629]

Ове надлежности БИА обухватају кључне аспекте националне безбедности, али и имплицирају потребу за високим степеном стручности, етичности и политичке неутралности у раду. Ефикасност у обављању ових надлежности зависи не само од правног оквира, већ и од кадровске структуре, техничких капацитета и степена координације са другим субјектима унутар и ван државе. Поред тога, савремени безбедносни изазови (попут хибридних претњи, сајбер напада и глобалног тероризма) захтевају континуирано прилагођавање и унапређење надлежности и способности Агенције.

Радом Агенције руководи директор, као највиши извршни функционер ове институције. Према Закону о БИА, директора именује и разрешава Влада Републике Србије, на предлог председника Владе. Ово постављење није предмет јавног конкурса, нити је функција директора трајна у смислу стручне каријере унутар система безбедности. Напротив, реч је о политичкој функцији, што значи да директор БИА представља лице од посебног поверења извршне власти и његово постављење зависи од актуелне политичке констелације.

Иако закон не прописује обавезне стручне квалификације или биографске предуслове за ову позицију, у пракси би требало да се за директоре БИА постављају лица са искуством у сектору унутрашњих послова, војној безбедности или другим областима безбедносне праксе. Тако је кроз историју ове институције на позицији директора најчешће био неко ко је раније обављао високе функције у полицији, обавештајним структурама или државној управи повезаној са безбедносним сектором.[630] Међутим у новије време одустало се од те праксе, па се за директора БИА углавном бирају лица из грађанства блиска политичкој опцији која је на власти.

Директор БИА надзире рад Агенције и обавезан је да два пута годишње подноси извештај Народној скупштини и Влади Републике Србије, укључујући и извештај о стању националне безбедности. Лица која врше контролу рада агенције дужна су, у складу са законом, да чувају поверљивост свих података и информација до којих дођу током обављања контролних функција.[631]

[629] Мијалковски М., 2009, стр. 247.
[630] Петровић М., Прица М, 2014, стр. 91.
[631] Миленковић Д., Копривица С., Тодоровић В., 2011, стр.7.

Овакав модел постављања има своје предности, али и значајне недостатке. Са једне стране, политичка одговорност директора пред Владом омогућава јасан ланац командовања и интеграцију обавештајне политике у укупну државну стратегију. Са друге стране, недостатак транспарентности у поступку именовања, као и могућност политичког утицаја на рад БИА, отварају простор за потенцијалну партијску злоупотребу безбедносног сектора.

У обављању својих законом дефинисаних задатака, БИА примењује низ оперативних метода, мера и радњи које су у функцији прикупљања обавештајних података од значаја за заштиту националне безбедности. Ове мере обухватају како класичне оперативне технике (праћење, инфилтрацију, обраду извора), тако и оперативно - техничка средства, чија је примена регулисана посебним законом и подзаконским актима. Основни циљ ових мера јесте превенција и отклањање активности које су усмерене на рушење уставног поретка, угрожавање територијалног интегритета и изазивање дестабилизације у земљи.

О примени конкретних мера и оперативних поступака одлучује директор БИА, који може овластити и друга лица унутар агенције за доношење појединих решења. Овим се обезбеђује вертикална командна одговорност унутар институције, уз поштовање законске процедуре и принципа супсидијарности у примени мера.

У спровођењу својих задатака, припадници БИА имају овлашћење да од државних органа, правних субјеката и појединаца захтевају обавештења, податке и стручну помоћ од значаја за вођење оперативних поступака. Ипак, ова сарадња се не може наметнути силом. Одбијање да се пружи тражена помоћ мора бити заснована на законски оправданим разлозима, чиме се обезбеђује заштита права појединаца и институција од евентуалне злоупотребе службених овлашћења.[632]

У изузетним случајевима, када то налажу безбедносни разлози, директор БИА може, уз одлуку председника Врховног суда Србије, донети решење о примени мера којима се одступа од уставног начела неповредивости тајности писама и других средстава општења. Ово је један од најосетљивијих инструмената у рукама службе, те је његова примена под строгом судском контролом. У ситуацијама хитности, као што су претње унутрашњег или међународног тероризма, директор може и самостално наложити примену мера, али је и тада обавезан накнадно известити судске органе и образложити разлоге одлуке.[633]

[632] Чл. 10. Закона о Безбедносно-информативној агенцији.
[633] Стајић Љ., 2011, стр. 331.

Иако се у прошлости често говорило о „посебним мерама“ без јасног правног садржаја, новијим законским изменама прецизиране су четири посебне мере које БИА може применити, а које представљају ограничење одређених Уставом загарантованих права:

- *Тајни надзор и снимање комуникације.* Ово обухвата надзор комуникације без обзира на облик или техничко средство које се користи, укључујући електронске адресе, мобилне уређаје, фиксне линије и интернет платформе;

- *Тајно снимање на јавним или полузатвореним местима*. Ова мера подразумева снимање разговора, кретања и понашања лица на јавним местима, у просторима са ограниченим приступом или чак у затвореним просторијама, уз претходно одобрење надлежних органа;

- *Статистички електронски надзор*. Односи се на прибављање метаподатака о електронским комуникацијама, као што су време, трајање и локација комуникације, укључујући податке о геолокацији мобилних уређаја. Ово омогућава реконструкцију образаца кретања и комуникације осумњичених лица;

- *Рачунарско претраживање и упоређивање података*. Ова мера омогућава претрагу већ постојећих личних и других података у базама и њихово упоређивање са ново прикупљеним информацијама добијеним претресом и вештачењем електронских уређаја ради утврђивања повезаности и идентификације потенцијалних претњи.

Примена наведених мера представља један од најделикатнијих аспеката рада БИА, с обзиром на то да задире у сферу основних људских права и слобода. Због тога је неопходно да се све мере примењују у складу са принципима законитости, пропорционалности и судске контроле. Истовремено, у борби против савремених претњи, као што су организовани криминал и тероризам, ове мере су често нужно средство за превенцију и правовремену интервенцију.

Успостављање баланса између потребе за безбедношћу и заштите грађанских права представља кључни изазов за демократско друштво и стога је од суштинске важности да механизми унутрашње и спољашње контроле буду у потпуности функционални.

Као што је организовани криминал један од највећих безбедносних претњи савременим државама, тако и Србија не представља изузетак од тог глобалног феномена. Последице које он наноси огледају се у урушавању владавине права, инфилтрацији у институције, корупцији, економском слабљењу и угрожавању међународног угледа земље. У том

контексту, улога Безбедносно-информативне агенције и Министарства унутрашњих послова су од суштинског значаја за очување стабилности и безбедности државе.

Из наведеног морамо указати на неопходност сарадње БИА и МУП-а као носеће стубове безбедносног апарата Републике Србије у борби против организованог криминала. Док је БИА превасходно фокусирана на обавештајно - безбедносни рад и превенцију безбедносних претњи, МУП има извршну и истражну улогу, што подразумева овлашћења за хапшење, претрес, подношење кривичних пријава и друго. Упоредно деловање ова два субјекта у одређеним ситуацијама омогућава целисходно повезивање стратешког увида са оперативном применом закона у очувању безбедности државе од унутрашњих и спољашњих криминалних структура.

Деловање БИА и МУП-а мора бити у потпуности усклађено са домаћим правним оквиром, али истовремено и са међународним обавезама које произилазе из међународних споразума и чланства у међународним организацијама. Поузданост и кредибилитет ових служби на међународном плану директно зависе од поштовања људских права, транспарентности у раду, правне сигурности и етичког поступања.

Непосредна и оперативна сарадња БИА и МУП са страним безбедносним и полицијским структурама, посебно у области сузбијања организованог криминала, одвија се кроз различите видове сарадње које су договорене билатералним споразумима или обавезама преузетим чланством у међународним организацијама, као што су: међународне радне групе, заједничке истраге, размена обавештајних података, обуке и техничка помоћ. Та сарадња је кључна не само за успешну борбу против транснационалних криминалних мрежа, већ и за унапређење националних капацитета и институционалне ефикасности.

У циљу унапређења ефикасности борбе против организованог криминала неопходно је повећање функционалне координације између БИА и МУП, јачање капацитета, унапређење нормативног оквира, као и развој механизама за њихову контролу и одговорност. Истовремено, потребно је очувати професионалну неутралност служби и спречити њихову политизацију, што је предуслов за изградњу безбедносног система у складу са демократским вредностима и правном државом. Само на тај начин Србија може бити поуздан партнер у међународној заједници и ефикасно заштитити своје грађане од озбиљних безбедносних претњи.

2. Војнобезбедносна агенција

Војнобезбедносна агенција (ВБА) представља једну од три безбедносне службе у Србији. Као орган управе у саставу Министарства одбране, ВБА има статус правног лица под руководством директора, који за свој рад одговара министру одбране. Унутрашња организација, систематизација радних места, као и начин деловања Агенције представљају државну тајну, а подаци о броју запослених подлежу одговарајућем степену класификације.

У складу са Законом о одбрани, Министарство одбране је задужено за дефинисање невојних изазова, ризика и претњи безбедности, међу којима су тероризам, организовани криминал, корупција и др. Такође, овај закон обухвата и обавештајно-безбедносне послове значајне за одбрану земље. У том контексту, у оквиру ВБА формиране су посебне организационе јединице са задатком супростављања организованом криминалу.[634]

Агенција има надлежност да открива, истражује и документује кривична дела која утичу на уставни поредак и безбедност Републике Србије, као и на делатност организованог криминала у праћењу новчаних токова и корупције у унутрашњост Министарства одбране и Војске Србије.[635] У циљу ефикасности организованог криминала, ВБА активно сарађује са сродним безбедносним службама у земљи и иностранству.

Ова институција, иако се примарно бави сакупљањем и анализом обавештајних података војног карактера, често у свом раду долази и до обавештајних података у вези постојања организованих криминаланих група, њиховој структури и облику деловања.

Војнобезбедносна агенција такође ради на превенцију и откривање активности које могу утицати на војну безбедност, сарађује са другим службама у откривању криминалних група које делују у близини или у оквиру војних објеката. Такође, ради и на прикупљању информација неопходних за оперативне акције против организованог криминала.

3. Војнообавештајна агенција

Војнообавештајна агенција (ВОА) представља стручни и руководећи орган војнообавештајне службе у оквиру Министарства одбране РС и саставни је део националног безбедносног система. Њена основна улога је обавештајно обезбеђење, заштита и представљање интереса Министарства одбране у иностранству. Делује кроз обавештајно-

[634] Достић С., Танчић Д., Танчић П., 2019, стр. 337.
[635] Цветковић М., Благојевић Д., 2013, стр.187.

оперативне и војнодипломатске активности, пружајући кључну подршку државном руководству и Војсци Србије.[636]

Рад и деловање ВОА регулисан је Законом о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији,[637] којим су дефинисане надлежности, овлашћења, послови, надзор и контрола, као и оквири њихове међусобне сарадње ових агенција. Овај закон представља основни правни акт који уређује рад обе агенције, а његове одредбе су усмерене на заштиту националне безбедности и очување интереса Србије.

Закон такође предвиђа институционалну контролу над радом ове агенције, што подразумева унутрашњи и спољни надзор. Унутрашњу контролу врши Министарство одбране, док спољни надзор врши Народна скупштина РС, Савет за националну безбедност и друге надлежне институције. Овај механизам осигурава законито и транспарентно деловање агенције, спречава злоупотребу и доприноси унапређењу њихове ефикасности.

Један од значајних аспеката деловања ВОА је прикупљање, анализа и обрада података о безбедносним претњама, укључујући и организовани криминал. Агенција прати безбедну ситуацију у земљи и иностранству са циљем спречавања потенцијалних изненађења и правовременог праћења надлежних органа. Посебно је усмерена на откривање и праћење деловања страних обавештајних служби, терористичких и екстремистичких група, као и организованих криминалних структура које могу угрозити безбедност Републике Србије.

Агенција активно сарађује са домаћим и међународним безбедносним службама у области размене информација и координације активности усмерених на сузбијање организованог криминала. Она ради на идентификацији мреже која се бави трговином оружјем, људима и наркотицима, као и анализу финансијских токова који могу бити повезани са криминалним и терористичким активностима на националном, регионалном и глобалном нивоу.

Значај ВОА у борби против организованог криминала огледа се у њеној способности да у реалном времену анализира сложене безбедносне изазове и предузме оперативне мере које доприносе националној и међународној стабилности. Као један од кључних субјеката

[636] Информатор о систему одбране Републике Србије, Министарство одбране РС, Институт за стратегијска истраживања, Мисија ОЕБС у Србији Београд, 2011, стр. 56-57, www.isi.mod.gov.rs/multimedia/dodaci/2011_informator_o_so_rs_1694063951.pdf.

[637] *Сл. гласник РС*, бр. 88/2009 до 55/2012,- ОУС, 2013.), *Правно-информациони систем*, https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2009/88/6/reg.

безбедног система Србије, ВОА представља важан механизам у заштити националних интереса и борби против савремених безбедносних претњи.

4. Улога Тужилаштва за организовани криминал

Тужилаштво за организовани криминал (ТОК) је специјализовани правосудни орган надлежан за гоњење учинилаца кривичних дела организованог криминала. Основано је 1. маја 2003. године на основу Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других нарочито тешких кривичних дела.[638]

Његово успостављање представљало је један од кључних корака у институционалној борби против организованог криминала у Републици Србији, као и усклађивање домаћег права са системом међународног права које се односи на активности и мере које предузимају државе и међународне организације ради спречавања, откривања и сузбијања дела која врше организоване криминалне групе.

У почетку Тужилаштво је формално било део Окружног јавног тужиоца у Београду, али је уживало одређени степен аутономије у свом деловању. Окружни јавни тужилац имао је ограничена овлашћења у погледу управљања Специјалним одељењем, јер није имао директну контролу над његовим радом. Његова надлежност се сводила на доношење правила о унутрашњој организацији и систематизацији радних места, али чак и та одлука није могла ступити на снагу без одобрења Министарства надлежног за правосуђе.[639]

Законом о јавном тужилаштву из 2008. године,[640] чланом 13 предвиђено је да се дотадашње Посебно одељење за сузбијање организованог криминала, издвоји из Окружног јавног тужилаштва у Београду и постане самостално тужилаштво са посебном надлежношћу.

Овим законом који је ступио на снагу почетком 2010. г., уређена су надлежност и делокруг рада Тужилаштва за организовани криминал (даље: Тужилаштво) као специјализованог правосудног органа који поступа у предметима кривичних дела из члана

[638] *Сл. гласник РС,* бр. 42/2002, 51/2009-81, https://dopuna.ingpro.rs/Aktuelni%20tekstovi/5114.htm.
[639] Бејатовић С., Илић Г., Павловић З., и др, стр. 265.
[640] Закон о јавном тужилаштву, *Сл. гласник РС*, бр. 10/23, *Параграф,* www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_javnom_tuzilastvu.html.

3. Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције,[641] обухватајући целокупну територију Србије.[642]

Тужилаштво има седиште у Београду, у Устаничкој улици бр. 29, на истој адреси се налази и Посебно одељење Вишег суда у Београду за организовани криминал. Ова локација представља административни и организациони центар из ког се спроводи надзор над предметима из стварне надлежности овог специјализованог тужилаштва.

Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције предвиђено је да Тужилаштво представља посебно специјализовану правосудну институцију чија је надлежност заснована на целокупноој територији Републике Србије. Оно је овлашћено да поступа у предметима који се односе на најтежа кривична дела организованог криминала, укључујући и њихове транснационалне аспекте у оквиру суверeног правног система Србије.

Тужилаштво делује као посебно специјализовано правно тело, са искључивом надлежношћу за одређене врсте кривичних дела. Његова улога је утврђена тако да у поступку не може бити замењено другим тужиоцем. Овај принцип искључује могућност супституције надлежности, чиме се наглашава специјализованост овог државног органа.[643]

Дозвољавање да друго јавноправно тело преузме предмете Тужилаштва за организовани криминал, било од стране Републичког јавног тужиоца или другог органа, значило би практичну дерогацију законских одредби које прописују надлежност овог органа. На тај начин, правни оквир обезбеђује да само Тужилаштво за организовани криминал може да води поступке за кривична дела која су му поверена, чиме се штити његова уска стручност и избегава правна последица у борби против организованог криминала.

Рад ове институције координира и усмерава Тужилац за организовани криминал, који је надлежан за доношење стратешких одлука, распоређивање предмета и праћење реализације поступка. На тај начин, Тужилаштво функционише као централни правни субјект у борби против најтежих облика криминала, са јасно дефинисаним задацима и одговорностима.

---

[641] *Сл. гласник РС*, бр. 94/2016, до 10/2023, *Правно-информациони систем*, https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2016/94/3/reg

[642] Тужилаштво за организовани криминал, Портал правосуђа Србије, https://portal.sud.rs/sr/javna-tuzilastva/javna-tuzilastva-posebne-nadleznosti.

[643] Крстић Г., 2017, стр. 77.

У ТОК се колективно одлучује у Колегијуму Тужилаштва, који је интерно тело за разматрање и усмеравање сложених случајева и стратешких питања. Колегијум чине:

- Главни јавни тужилац за организовани криминал, који руководи радом и координише активности Тужилаштва;

- Јавни тужиоци за организовани криминал, који учествују у групном одлучивању, доносе правне оцене и одлуке о даљим корацима у предметима организованог криминала.[644]

Оваква организација омогућава да се сложени предмети анализирају са више правних и стручних аспеката, чиме се обезбеђује висок ниво професионалности и уједначена пракса у поступку против организованих криминалних група.

ТОК своје обавезе, надлежности и овлашћења заснива на низу правних аката који дефинишу његов рад и функцију у оквиру правосудског система Србије, као што су:

- *Устав Републике Србије* , који поставља основне принципе рада правосудних органа и независност тужилачке функције;

- *Закон о јавном тужилаштву*, који регулише организацију, надлежности, овлашћења и начела рада јавног тужиоца, укључујући и ТОК;

- Законик о кривичном поступку, који садржи процесна правила и процедуре које ТОК мора поштовати у кривичним поступцима, од истраге до подизања оптужнице и кривичног гоњења;

- Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, који детаљно одређује специфичну надлежност ТОК-а у области организованог криминала, тероризма и корупције и у поступку корупције са најтежим облицима кривичних дела.

Наведени акти заједно пружају правни основ за рад ТОК-а, његову специјализовану надлежност и процедуре које се примењује у борби против организованог криминала и других облика озбиљног криминалитета.

Такође, Тужилаштво за организовани криминал своје деловање заснива на међународним правним актима што чини комбинацију са наведеним домаћим законима, чиме обезбеђује правну сигурност и усклађеност са међународним стандардима. Међународни правни акти којих се ТОК придржава у своме раду укључују:

[644] Информатор о раду Тужилаштва за организовани криминал, 2024, стр. 23, https://tok.jt.rs/html_ informator_cir.pdf

- Конвенције и споразум УН, посебно оне које се односе на организовани криминал (попут Конвенције УН против транснационално организованог криминала и њених протокола), корупцију (Конвенција УН против корупције) и тероризам;

- Резолуције и препоруке међународних организација, као Савет Европе и ОЕБС-а, које постављају мере за борбу против организованог криминала и праћење токова новца.

Овај двоструки правни оквир омогућава Тужилаштву да делује ефикасно у националном и међународном контексту, као и да развија сарадњу са страним правним и безбедносним институцијама.

Тужилаштво за организовани криминал карактерише високо професионалан приступ раду, ослобођен било каквог притиска, било политичког, економског или друштвеног. Његова делатност укључује тешњу сарадњу са међународним институцијама и правосудним органима других држава, што омогућава размену информација и координисану акцију у борби против транснационално организованог криминала.

Истовремено, Тужилаштво се ангажује на изношењу јасних и поткрепљених аргумената у кривичним поступцима који се воде пред домаћим судовима, чиме доприноси транспарентности и ефикасности правосудног процеса. Уз то, његова обавеза је да јавност правовремено и објективно информише о случајевима које води, чиме се одржава поверење грађана у правни систем.[645]

С временом, Тужилаштво је добило пуну независност и постало самосталан правосудни орган са јасно дефинисаном надлежношћу и организационом структуром. Његова улога у борби против организованог криминала значајно је ојачана реформама у правосудном систему, које су омогућиле бољу координацију са другим надлежним органима, укључујући полицију, БИА и сарадњу са страним правосудним органима и међународним институцијама.

Оснивање Тужилаштва за организовани криминал представљало је значајан искорак у институционалној борби против организованог криминала у Србији. Његов развој, надлежности и законски оквир омогућавају ефикасно кривично гоњење организованих криминалних група, што доприноси правној стабилности и безбедности Републике Србије.

[645] Ibid, *с*тр. 24, https://tok.jt.rs/html_tok/pocetna/informator_cir.pdf.

1. Аналитички пресек и упоредна анализа рада Тужилаштва за организовани криминал (2019–2023)

У периоду од 2019. до 2023. године Тужилаштво за организовани криминал показало је променљиву динамику у обиму примљених кривичних пријава и укупног броја предмета у раду, што указује на флуктације у интензитету активности на пољу борбе против организованог криминала.

У 2019. години примљено је 293 кривичних пријава, док је број нерешених пријава из претходних година износио 105. Поред тога, Тужилаштву је са других јавних тужилаштава уступљено 204 нова предмета, док је 23 предмета уступљено другим тужилаштвима. Укупно, Тужилаштво је 2019. години радило на 579 предмета, што представља највећи број у анализираном периоду.

Током 2020. године примљено је 216 нових кривичних пријава, што је значајан пад у односу на 2019. годину. Број нерешених предмета се повећао на 203, што указује на одређено оптерећење система у периоду пандемије. Број примљених предмета са других тужилаштава пао је на 89, што такође потврђује генерално смањење укупне активности, док је број уступљених предмета смањен на 12. Укупно је 2020. г. било 496 предмета у раду.

У 2021. години дошло је до стабилизације: примљене су 232 нове пријаве, нерешених је било 194, примљених са других тужилаштава 49, а уступљених свега 4. Укупан број предмета у раду био је 471, што је најнижи број у периоду 2019–2023. године, али је пад релативно умерен у односу на 2020. годину.

Година 2022. донела је поновни раст активности: примљено је 277 нових пријава, а нерешених је било 214. Иако је број примљених предмета са других тужилаштава наставио да опада (41), укупан број предмета у раду је достигао 527, што представља опоравак у односу на 2021. годину.

У 2023. години, примљено је 245 нових кривичних пријава, а број нерешених предмета био је 207. Пријем нових предмета са других тужилаштава није евидентиран, што указује на промену политике надлежности или процедура. Број уступљених предмета износио је 4. Укупно је у 2023. години Тужилаштво имало у раду 448 предмета, што је најнижи обим рада од 2019. године.

Посматрано у целини, током петогодишњег периода нашег истраживања приметан је тренд благог смањења броја примљених кривичних пријава и укупног броја предмета у

раду, што би могло бити последица унапређења процеса иницијалне процене надлежности, као и ефикасније расподеле предмета између надлежних органа. Пад броја примљених предмета са других тужилаштава додатно указује на јасније разграничење надлежности и можда боље првостепено процесуирање случајева. Упркос овим осцилацијама, Тужилаштво за организовани криминал показало је способност да у континуитету одржи високу активност и ефикасност у области сузбијања организованог криминала, како је приказано у графичком приказу (Табела 5)[646]

Табела 5.
Табеларни приказ поступања Тужилаштво за организовани криминал
по кривичним пијавама за период (2019–2023)

	2019.	**2020.**	**2021.**	**2022.**	**2023.**
Примљене кривичне пријаве	293	216	232	277	245
Нерешене кривичне пријаве из ранијих година	105	203	194	214	207
Примљене кривичне пријаве на надлежност од другог јавног тужилаштва	204	89	49	41	/
Уступљене кривичне пријаве на надлежност другом тужилаштву	23	12	4	5	4
Укупан број кривичних пријава у раду	579	496	471	527	448

2. Аналитички приказ и упоредна анализа захтева за међународну правну помоћ упућених Републици Србији (2019–2023)

У периоду од 2019. до 2023. године, Тужилаштво за организовани криминал РС бележило је стабилан прилив захтева за пружање међународне правне помоћи у кривичним стварима од стране различитих држава, што сведочи о активном учешћу Србије у међународним истрагама и сарадњи у области борбе против организованог криминала.

Током 2019. г. највећи број захтева упућен је из Хрватске (14), Црне Горе (13) и Румуније (8), док су Немачка, Чешка и Босна и Херцеговина такође биле међу чешћим пошиљаоцима захтева. Ова структура указује на доминантну сарадњу са суседним земљама региона и земљама Европске уније.

[646] Статистика, Врховно јавно тужилаштво, www.vrhovnojt.gov.rs/sr/informacije-o-radu/godi%C5%A1nji-izve%C5%A1taj-o-radu-javnih-tu%C5%BEila%C5%A1tava.

У 2020. години, уочава се одређена стабилност у обиму комуникације. Црна Гора, Хрватска и Чешка поново се истичу као земље са највише упућених захтева. Забележено је појављивање нових држава као што су САД и Азербејџан које су упутиле прве захтеве, што говори о проширењу круга међународних партнера.

Током 2021. године укупан број захтева благо је опао, али је структура остала слична претходним годинама. Повећан је број захтева из Украјине, Пољске и Шпаније, што указује на нове облике сарадње у вези са ширим безбедносним и криминалним изазовима.

Година 2022. карактерише се по значајном расту броја захтева из Молдавије (чак 11 захтева) што представља изузетак у односу на претходни тренд. Поред тога, настављена је константна сарадња са традиционалним партнерима попут Немачке, Хрватске и Босне и Херцеговине. Такође се уочава ангажман нових земаља као што су Данска и Грчка.

У 2023. години уочено је благо смањење укупног броја захтева у поређењу са 2022. годином, али су Хрватска, Црна Гора, Босна и Херцеговина, као и Мађарска и Шпанија, остале међу најактивнијим државама у сарадњи са Србијом. Показатељи за 2023. годину такође сведоче о наставку стабилне регионалне и европске сарадње, уз наглашено учешће скандинавских земаља као што су Шведска и Финска.

Упоредна анализа за посматрани петогодишњи период показује стабилан обим захтева са тенденцијом благе територијалне експанзије броја држава које укључују Србију у своје истражне активности. Структура података указује на висок ниво међународног поверења у капацитете ТОК и ефикасност у пружању међународне правне помоћи, посебно у контексту борбе против транснационалног организованог криминала. Што је приказано у графичком приказу (Табела 6).[647]

Табела 6.
Поступање ТОК по захтевима за пружање међународне правне помоћи упућеним Републици Србији (2019–2023)

Држава	**2019.**	**2020.**	**2021.**	**2022.**	**2023.**
Аустрија	6	6	5	3	/
Хрватска	14	12	6	6	3
Црна Гора	13	9	7	11	13
БиХ	5	4	7	7	11
Северна Македонија	2	3	2	/	/

[647] Ibid.

Чешка	2	9	5	4	5
Немачка	5	6	6	9	3
Румунија	8	5	4	2	/
Словенија	4	5	4	5	2
Француска	2	4	3	7	4
САД	/	3	1	2	2
Белгија	2	3	3	/	2
Мађарска	2	2	4	3	8
Аустралија	/	2	/	/	/
Шведска	1	2	1	3	7
Холандија	1	2	1	2	3
Бугарска	1	2	/	/	/
Азербејџан	/	1	/	/	/
Словачка	/	1	/	/	/
ЕУ ОЛАФ	/	1	/	1	/
Финска	/	1	/	/	/
Италија	3	1	1	1	5
Швајцарска	2	1	2	4	4
Пољска	/	1	3	/	1
Бугарска	1	/	/	/	3
Русија	1	/	1	1	/
Белорусија	/	/	1	/	/
Кипар	1	/	1	/	/
Турска	1	/	/	1	/
Молдавија	1	/	1	11	/
Боцвана	1	/	/	/	/
Велика Британија	1	/	/	3	/
Украјина	/	/	4	1	1
Албанија	1	/	/	/	/
Тајланд	/	/	1	/	/
Португалија	/	/	1	/	/
Шпанија	/	/	1	2	4
Данска	/	/	/	2	/
Грчка	/	/	/	1	/

2. Аналитички приказ и упоредна анализа захтева за међународну правну помоћ које је Република Србија упутила 2019–2023. г.

У периоду од 2019. до 2023. г. Тужилаштво за организовани криминал показало је јасну тенденцију интензивирања међународне правне сарадње, што се огледа у броју упућених захтева за пружање међународне правне помоћи у кривичним стварима.

У 2019. години укупан број упућених захтева био је релативно умерен и усмерен првенствено ка суседним државама – Босни и Херцеговини, Хрватској, Северној

Македонији и Словенији, што указује на снажну регионалну сарадњу у борби против организованог криминала. Такође је упућен мањи број захтева ка Немачкој, Аустрији и Италији, што сведочи о ангажовању Србије у истрагама са прекограничним аспектом унутар Европе.

Током 2020. године уочава се благи пад укупног броја захтева, што је очекивано с обзиром на ограничења изазвана пандемијом COVID-19. Међутим, структурално гледано, настављена је сарадња са кључним партнерима у региону (Босна и Херцеговина, Црна Гора, Словенија), а упућени су и нови захтеви ка државама попут Турске и Белгије, што указује на одржавање ширине међународне кооперације и у кризним условима.

У 2021. години уочава се благи раст броја захтева и проширење географског спектра сарадње. Поред традиционалних партнера, значајан број захтева упућен је ка Француској (пет захтева), што указује на повећану активност у истрагама са елементима организованог криминала који имају додирне тачке са Западном Европом.

Година 2022. доноси значајан раст броја захтева, што рефлектује унапређење капацитета и потребе за интензивнијом разменом информација у оквиру сложених међународних истрага. Посебно је значајно што се јављају нови партнери као што су Еквадор, Аруба, Британска Девичанска Острва, Луксембург, Украјина и САД, што показује да српско тужилаштво активно делује у случајевима са све ширим међународним аспектом, укључујући земље ван европског континента.

У 2023. години уочава се делимичан пад укупног броја упућених захтева у односу на 2022. годину, али структура адресата остаје широка и обухвата већи број земаља. Нарочито је приметан раст броја захтева упућених Црној Гори, Холандији и САД, што указује на континуирани ангажман у истрагама које захтевају интензивну међународну сарадњу, укључујући земље са развијеним финансијским тржиштима и инфраструктуром која је потенцијално коришћена за прање новца и друге видове организованог криминала.

Упоредна анализа показује да је у петогодишњем периоду дошло до квалитативног и квантитативног раста међународне сарадње Тужилаштва за организовани криминал, са све већим бројем укључених земаља и све разноврснијим типовима кривичних дела која су предмет сарадње. Тиме се потврђује висок степен интеграције Србије у глобалне механизме

борбе против организованог криминала и све значајнија улога њеног правосудног система на међународној сцени. То је приказано у графичком приказу (Табела 7).[648]

Табела 7.
Захтеви за међународну правну помоћ које је упутила Србија 2019–2023. г.

Држава	**2019.**	**2020.**	**2021.**	**2022.**	**2023.**
Босна и Херцеговина	3	3	3	8	3
Северна Македонија	2	2	/	/	1
Шпанија	2	2	/	4	4
Црна Гора	/	2	2	/	11
Словенија	1	2	1	1	2
Швајцарска	/	1	1	2	2
Холандија	/	1	/	4	5
Хрватска	4	1	1	4	3
Немачка	3	1	1	2	/
Турска	/	1	/	/	/
Белгија	/	1	/	/	/
Мађарска	2	/	2	7	3
Аустрија	1	/	3	8	1
Италија	1	/	/	/	/
Словачка	1	/	/	/	/
Белгија	1	/	/	/	/
Француска	/	/	5	9	4
Румунија	/	/	2	/	/
Шведска	/	/	1	/	/
Бугарска	/	/	1	1	/
Русија	/	/	/	2	1
Еквадор	/	/	/	2	/
Аруба	/	/	/	1	/
Британска Девичанска Острва	/	/	/	1	/
Луксембург	/	/	/	1	/
Украјина	/	/	/	1	/
Пољска	/	/	/	1	1
Чешка	/	/	/	1	1
САД	/	/	/	1	3
Бразил	/	/	/	/	1
Индија	/	/	/	/	1
Перу	/	/	/	/	1
Грчка	/	/	/	/	1
Велика Британија	/	/	/	/	1

[648] Ibid.

3. Посебна судска одељења за организовани криминал

Судска власт има суштинску улогу у завршној фази кривичног поступка, јер кроз доношење пресуда формално окончава рад других органа који су били укључени у истраживање и процесуирање кривичних дела. У борби против организованог криминала, та улога је још значајнија, будући да се ради о посебно сложеним предметима који обухватају велики број оптужених, везе са иностранством, финансијске трансакције и потребу за специфичним знањима и организационим капацитетима.

Судска надлежност за поступање у предметима организованог криминала у Србији је централизована и дефинисана Законом о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције. Према овом закону, једино су Посебно одељење Вишег суда у Београду и Посебно одељење Апелационог суда у Београду надлежни за суђење у овим предметима, чиме се установљава стварна и месна монополарна надлежност за целу територију Републике Србије.[649]

1. Посебно одељење Вишег суда у Београду за организовани криминал

У оквиру Вишег суда у Београду функционише 11 судских одељења,[650] од којих је једно Посебно одељење за организовани криминал – задужено искључиво за предмете ове врсте. Оно има јасно дефинисану материјалну надлежност, која обухвата кривична дела из чл. 2. Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, и то:

1) Кривична дела организованог криминала;

2) Кривично дело убиства највиших државних представника и кривично дело оружане побуне;

3) Кривична дела против службене дужности, када је окривљени, односно лице којем се даје мито, службено или одговорно лице које врши јавну функцију на основу избора, именовања или постављења од стране Народне скупштине, Владе, Високог савета судства или Државног већа тужилаца;

[649] Ibid. чл. 10–12.
[650] Судска одељења, Виши суд у Београду, www.bg.vi.sud.rs/tekst/323/sudska-odeljenja.php.

4) Кривична дела злоупотребе положаја одговорног лица, злоупотребе у вези са јавном набавком и злоупотребе службеног положаја, када вредност прибављене имовинске користи прелази износ од 200.000.000 динара;

5) Кривична дела тероризма, јавно подстицање на извршење терористичких дела, вербовање и обучавање за вршење терористичких дела, употреба смртоносне направе, уништење и оштећење нуклеарног објекта, финансирање тероризма и терористичко удруживање;

6) Кривично дело прања новца, ако је предмет прања потиче из кривичних дела наведених у тачкама 1, 3, 4 и 5;

7) Кривична дела против државних органа и правосуђа, ако су извршена у вези са кривичним делима наведеним у тачкама од 1 до 6.[651]

Иако је формално део Вишег суда, Посебно одељење има издвојену локацију у Устаничкој улици у Београду, у згради у којој је смештено и Тужилаштво за организовани криминал. Такав распоред је последица логистичких ограничења, али и потребе за блиском институционалном координацијом између тужилаштва и суда, што је посебно значајно у предметима који захтевају висок степен безбедности, заштите сведока и брзог поступања.

Одељење има посебно обучене судије који се баве предметима високе сложености, често са међународним елементима, и подаци указују да је стопа оптужујућих пресуда у овом одељењу висока, што сведочи о степену професионализације и специјализације.

2. Посебно одељење Апелационог суда у Београду за организовани криминал

Ради обезбеђивања примене једног од кључних начела кривичнопроцесног права – начела двостепености – било је неопходно, поред Посебног одељења Вишег суда у Београду, формирати и Посебно одељење Апелационог суда у Београду.

Задатак овог одељења јесте да поступа у другом степену, односно да одлучује о жалбама на пресуде и решења које доноси Посебно одељење Вишег суда у предметима организованог криминала, тероризма и корупције.

За разлику од Вишег суда чије је посебно одељење смештено у Устаничкој улици, све јединице Апелационог суда, укључујући и Одељење за организовани криминал, налазе се у

[651] *Правно-информациони систем,* https://pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/reg/viewAct/8ead5f83-9d14-4159-a90e-365ecf58beb6.

згради у Немањиној улици број 9 у Београду. Ово омогућава институционалну и административну повезаност свих апелационих јединица, али и лакшу координацију у процесу доношења одлука у сложеним предметима другостепене надлежности.

Посебно одељење Апелационог суда у Београду за организовани криминал представља кључни орган другостепене инстанце у оквиру специјализованог система борбе против организованог криминала у Србији. Рад овог одељења, као и других организационих јединица у оквиру Апелационог суда, уређује председник суда, у складу са законом и унутрашњим актима суда.

Посебним одељењем Апелационог суда за организовани криминал руководи његов председник, којег именује председник Апелационог суда у Београду из реда судија који су већ распоређени у оквиру самог одељења. Мандат председника Посебног одељења траје четири године, што обезбеђује континуитет у управљању, али и могућност обнове или промене руководства у складу са динамиком рада суда и кадровском политиком.

У оквиру овог одељења тренутно је распоређено 11 судија, подељених у два већа по шест чланова – Прво и Друго веће. Ова већа поступају у другом степену, односно разматрају жалбе на одлуке Вишег суда у Београду – Посебног одељења за организовани криминал, и то у свим предметима из надлежности Тужилаштва за организовани криминал, као што су организовани криминал, тешки облици корупције, финансијски криминал и тероризам.[652]

Поред судија, у оквиру Посебног одељења ангажовани су и судијски помоћници, који обављају бројне стручно-правне, аналитичке и административне задатке. Према годишњем распореду послова, у оквиру овог одељења је ангажовано једанаест судијских помоћника, који обезбеђују подршку у изради одлука, правној анализи и припреми предмета за већа.

Расподела предмета међу судијама организује се у складу са принципом једнаке оптерећености и транспарентности – предмети се додељују наизменично по редоследу пријема, и равномерно распоређују између Првог и Другог већа. Уколико је неки од судија одсутан или спречен да поступа, судије из другог већа могу преузети његове предмете, у складу са унутрашњом расподелом и потребама суда.

Изузетно, у случајевима повећаног обима посла или када постоји изражена кадровска потреба, судије из Одељења за ратне злочине Апелационог суда у Београду могу бити привремено ангажоване као замена за судије Посебног одељења за организовани криминал.

[652] Одељење за организовани криминал, Апелационог суда у Београду, https://bg.ap.sud.rs/tekst/1321/ok.php.

Ова могућност омогућава флексибилност у кадровском управљању, али и очување функционалности у раду суда током периода повећане оптерећености.

Овако уређена организациона структура омогућава ефикасно, стручно и правовремено одлучивање у изузетно сложеним предметима другостепеног карактера, који захтевају висок ниво стручности, професионалну непристрасност и способност да се одупре јавном и политичком притиску.

6. Улога Министарства правде у борби против организованог криминала

У борби против организованог криминала, Министарство правде РС је један од кључних институција, која обезбеђује нормативни, управни и стратешки оквир за ефикасно деловање државе против овог облика криминалитета. Иако само Министарство нема истражна или судска овлашћења, његова улога у изградњи, примени и унапређењу правосудног система од суштинског је значаја за сузбијање организованих криминалних организација.

Министарство правде РС има надлежност над широким спектром послова из области правосуђа и државне управе. Оно је задужено за креирање и примену кривичног законодавства, као и за организацију и функционисање судова и тужилаштава. У његову надлежност спадају и активности везане за међународну правну помоћ, управљање имовином одузетом у кривичним поступцима, као и спровођење програма заштите учесника у тим поступцима. Поред тога, Министарство је одговорно за послове који се тичу адвокатуре и других правосудних професија, прикупљања података о тешким кривичним делима, нарочито онима против човечности и добара заштићених међународним правом, као и за извршење кривичних санкција. Такође, управља питањима судске страже и стручног усавршавања носилаца правосудних функција.

У оквиру Министарства постоје различити сектори, међу којима се издваја сектор за правосуђе. Овај сектор обавља надзор над радом правосудних и тужилачких органа и предлаже мере за њихово унапређење, са циљем постизања ефикаснијег и правично организованог правосудног система.

Унутар Министарства делује и посебна организациона јединица – Управа за извршење кривичних санкција, која има кључну улогу у спровођењу кривичноправне репресије након правоснажне пресуде. Надлежна је за организовање, примену и надзор над извршењем различитих врста казни и мера које изриче суд, укључујући казну затвора, малолетнички

затвор, васпитне мере, као и мере безбедности као што су обавезно психијатријско лечење и чување у здравственој установи, као и обавезно лечење алкохоличара и наркомана. Такође, има задатак да обрађује предлоге за помиловање, амнестију и условни отпуст, чиме учествује у хуманизацији казнене политике и ресоцијализацији осуђених лица.[653]

Поред тога, ова институција прати стање у казнено-поправним установама, анализира примену важећих прописа који се односе на заводске санкције, те на основу сагледаних изазова и недостатака предлаже измене и допуне нормативног оквира. У том смислу, Управа активно сарађује у изради законских и подзаконских аката у области кривичног извршног права. Њена делатност обухвата и друге послове од значаја за ефикасно, правично и хумано извршење санкција, чиме се доприноси остваривању циљева казнене политике државе и заштити основних људских права лица лишених слободе.

Управом за извршење кривичних санкција руководи директор, кога на мандат од пет година именује Влада Републике Србије, на предлог министра правде. Директор има одговорност да обезбеди законито, стручно и правично спровођење свих кривичних санкција, у складу са важећим прописима и стандардима међународног и домаћег права. Његова улога је од суштинског значаја за функционисање система извршења санкција, јер координише рад органа и установа у оквиру Управе и надзире усклађеност њихових активности са циљевима казнене политике, као и поштовање људских права лица која се налазе на издржавању казне или мера безбедности.[654]

Структура Управе обухвата две организационе целине. Прву представља централна администрација – седиште Управе, у оквиру кога се обављају нормативно - управни, стратешки, стручни и контролни послови. Централна јединица врши координацију, доноси интерне акте, планира ресурсе, прати примену прописа и предлаже мере за унапређење система. Другу целину чине Заводи за извршење кривичних санкција, који су територијално распоређени на установе у којима се непосредно спроводи издржавање казне затвора, малолетничког затвора, васпитних мера и других изречених санкција. Заводи делују у складу са законом и под надзором Управе, при чему су обавезни да обезбеде услове за

[653] Извршење кривичних санкција, Министарство правде, www.mpravde.gov.rs/sekcija/40/izvrsenjekrivicnih-sankcija.php.

[654] Константиновић-Вилић С., Костић М., 2013, стр. 64-65.

достојанствен третман лица лишених слободе, њихову ресоцијализацију и припрему за поновну интеграцију у друштво.

Посебно је значајно истаћи да је правни систем Србије препознао потребу за специфичним правним режимом у области извршења казне затвора за починиоце кривичних дела организованог криминала, те је у том циљу донет Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала.[655] Он је *lex specialis* у односу на општи Закон о извршењу кривичних санкција, што значи да се примењује као првенствени правни акт у случајевима када се ради о лицима осуђеним за дела која припадају домену организованог криминалитета.

Примена овог посебног закона омогућава држави да успостави строжији, безбедносно ефикаснији и функционално прилагођенији режим у поступању према лицима која представљају висок ризик за институционалну и друштвену безбедност, као и за утицај на криминалне мреже ван затвора. У случајевима који нису изричито уређени овим прописом, супсидијарно се примењују одредбе општег закона, чиме се обезбеђује правна сигурност и целокупно регулисање поступка извршења санкције. Овакво нормативно решење доприноси бољем институционалном одговору на комплексне безбедносне изазове које носи организовани криминал, као и ефикаснијем надзору, контроли комуникације и спречавању даљег деловања криминалних структура из затвора.

Доношењем Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, Србија је учинила значајан корак ка институционалном јачању борбе против организованог криминала, корупције и других тешких облика криминалитета. Тим законом је основана Дирекција за управљање одузетом имовином[656] као самостални орган управе у оквиру Министарства правде, са задатком да ефикасно управља, чува, процењује, и евентуално распродаје имовину која је одузета на основу судских одлука.

Успостављање овог механизма представља одраз савремене криминалистичке и правне политике која се не ограничава искључиво на кажњавање починиоца, већ тежи да уклони и економску основу криминалног деловања. Основна сврха је онемогућавање да лица која су стекла имовинску корист извршењем кривичних дела, или њима блиске особе, задрже ту

[655] *Сл. гласник РС*, бр. 72/2009, 101/2010, *Правно-информациони систем,* https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2009/72/5/reg

[656] Дирекција за управљање одузетом имовином, Министарство правде, www.mpravde.gov.rs/tekst/42/upravljanje-oduzetom-imovinom.php.

имовину, чиме се директно утиче на демотивисање потенцијалних извршилаца и слабљење криминалних мрежа. Истовремено, овај механизам обезбеђује и значајан финансијски допринос државном буџету, пошто се одузета имовина, након правоснажне судске одлуке, може употребити за финансирање различитих јавних потреба – од система безбедности до социјалних и образовних програма. Од самог почетка рада Дирекције, овај приступ се показао као изузетно користан и ефикасан, чиме је Србија направила корак ближе праксама Европске уније и других напредних правних система у којима се економско лишавање користи као суштинско оружје у борби против организованог криминала.

1. Казнено - поправне установе

Борба против организованог криминала не завршава се хапшењем осумњиченог лица, подизањем оптужнице или доношењем правноснажне осуђујуће пресуде – она се наставља и у пенитенцијарним условима, односно унутар казнено-поправног система.

Све фазе кривичног поступка усмерене су на идентификацију, доказивање кривице и санкционисање почионилаца, али завршна и једнако важна етапа јесте извршење изречене казне у установи која треба да има преваспитни утицај и омогући ресоцијализацију осуђеника. Циљ је да се, по окончању казне, осуђено лице не врати криминалним активностима, већ да се успешно реинтегрише у друштво.

2. Посебне притворске јединице

Сепарација учинилаца кривичних дела из области организованог криминала спроводи се већ од фазе притвора. У том циљу, у оквиру Окружног затвора у Београду, познатијем као „Централни затвор“, формиране су специјализоване притворске јединице. Оне обухватају:[657]

- Посебну притворску јединицу за лица оптужена за кривична дела организованог криминала;

- Посебну притворску јединицу за лица оптужена за ратне злочине.

Формирање ових јединица има за циљ очување интегритета поступка, заштиту поверљивих података и спречавање међусобног утицаја осумњичених и притвореника.

[657] Министарство правде РС, Окружни затвор у Београду, www.mpravde.gov.rs/tekst/35829/okruzni-zatvor-u-beogradu.php.

Истовремено, овим приступом настоји се смањити тзв. „криминална инфекција“, односно могућност ширења криминалних утицаја међу притвореницима.

С обзиром на то да у притворским јединицама често бораве лидери криминалних група и њихови припадници, који су не само организационо већ и идеолошки повезани, или, напротив, сукобљени, целокупна ситуација носи висок безбедносни ризик. Због тога је неопходна изузетна стручност, опрез и прецизна организација рада, нарочито у погледу смештаја, контроле и безбедности. Посебним притворским јединицама руководи начелник који је за свој рад одговоран управнику завода, а именује га директор Управе за извршење кривичних санкција, на предлог управника.

3. Посебна одељења у казнено-поправним заводима

Упоредо са посебним притворским јединицама, у оквиру система извршења казни затвора образована су и Посебна одељења унутар завода затвореног типа, намењена издржавању казне за лица осуђена за организовани криминал. Прво такво одељење почело је са радом 2010. године у оквиру Казнено-поправног завода у Пожаревцу – Забела. У њега се упућују мушкарци осуђени за тешка кривична дела са елементима организованог криминалитета. Женска лица осуђена за исту врсту дела издржавају казну у посебном заводу за жене, такође смештеном у Пожаревцу, који је једина установа те врсте у Србији.

Ова посебна одељења организована су по строгом режиму, са повећаним степеном безбедности и надзора над комуникацијом и понашањем осуђеника. Иако се ради о високо контролисаним условима, држава је дужна да осигура поштовање свих основних права лица лишених слободе, у складу са законским и међународним стандардима. Ипак, одређене техничке и инфраструктурне слабости (нпр. недовршени објекти за спорт, рекреацију и друге ресоцијализацијске активности) представљају препреку за пуно остварење васпитне и социјалне функције казне.

Казнено-поправне установе имају кључну улогу у спровођењу репресивне државне политике, али и у превенцији рецидива. Сврха казне није само кажњавање, она има и специјално превентивни ефекат, који се огледа у утицају на појединца, као и генерално превентивни утицај на друштво у целини.

Законодавни оквир у Србији препознаје посебну опасност организованог криминала, те за дела извршена у оквиру криминалне групе предвиђа знатно строжије казне. Тако, на

пример, за основни облик кривичног дела неовлашћена производња и стављања у промет опојних дрога, минимална казна износи три године. Уколико је дело извршено у оквиру групе – минимум је пет година, а ако је реч о организованој криминалној групи – казна не може бити нижа од десет година затвора. Ове одредбе показују снажан репресивни приступ правног и правосудног система Србије.

2. Министарства финансија

Улога Министарства финансија РС у борби против организованог криминала, иако често недовољно истакнута, представља кључну карику у функционисању система за спречавање и откривање финансијских аспеката криминалитета. Поред нормативне надлежности у доношењу прописа из ове области, Министарство обавља и низ оперативних и контролних послова кроз своје специјализоване органе.

Посебну улогу у овом систему имају: Управа за спречавање прања новца, Пореска полиција и Управа царина – свака са својом специфичном улогом и надлежностима у спречавању, откривању и сузбијању организованог криминала.

1. Управа за спречавање прања новца

Управа за спречавање прања новца представља централну финансијско-обавештајну јединицу Републике Србије и делује у оквиру Министарства финансија. Њена основна улога је откривање и спречавање прања новца и финансирања тероризма, у складу са домаћим законодавством и међународним стандардима. Делокруг рада Управе обухвата прикупљање, анализу, обраду и размену финансијских и других релевантних података, као и сарадњу са државним органима, обвезницима и страним финансијско-обавештајним службама.

Организационо, Управа је структурисана у више одсека и група, од којих сваки има прецизно дефинисане надлежности. То укључује анализу сумњивих трансакција, координацију са државним органима, спречавање финансирања тероризма, правне послове и усклађивање са међународним стандардима, међународну сарадњу и надзор, техничку надлежну службу и надзор примене пореских прописа на међународном нивоу. Сви

сегменти раде у синергији ради изградње делотворног и отпорног система за борбу против прања новца и финансирања тероризма. Управа у свом саставу има:[658]

1. Одсек за анализу сумњивих трансакција, објављује детаљну анализу пријављених сумњичавих трансакција, сарађује са обвезницима у погледу извештаја, креира индикаторе и препоруке за откривање сумњивих трансакција, као и захтеве за податке. Учествује у изради националне процене ризика и развија типологију у области прања новца и финансирања тероризма.

2. Одсек за сарадњу са другим државним органима, фокусира се на сарадњи са домаћим институцијама путем прикупљања, анализе и промене података по њиховој иницијативи. Израђује извештаје, одговоре и препоруке везане за сумње трансакције и учествује у изради националних процена ризика и типологије.

3. Група за спречавање финансирања тероризма, специјализована за обраду трансакција повезаних са финансирањем тероризма. Анализира извештаје, сарађује са домаћим и страним службама, даје препоруке и учествује у креирању типологије и процена ризика у тој специфичној области.

4. Група за преданалитику, спроводи пријем и прелиминарну анализу извештаја о сумњивим и готовинским трансакцијама, врши повратне информације обвезницима у случају непотпуности, и сачињава статистичке и интерне извештаје за потребе даље обраде.

5. Група за правне послове и усклађивање прописа са међународним стандардима, разрађује законска и подзаконска акта, тумачи прописе, припреме препоруке за обвезнике, прати међународне стандарде, учествује у преговарачким процесима и израђује правне анализе и извештаја.

6. Група за међународну сарадњу, обуку и пројекте, остварује сарадњу са страним финансијско-обавештајним службама, учествује у међународним пројектима, преводи релевантне документе, координише обуку и развија програм за повећање капацитета Управе у складу са европским и финансијским стандардима.

*7. Одсек за надзор,*спроводи инспекцијски надзор над применом прописа код одређених обвезника, процењује ризике, припреме контролне листе, врши евиденцију, изриче мере и пријаве у случају неправилности, као и извештавање Координационе комисије.

[658] Управа за спречавање прања новца, www.apml.gov.rs/organizaciona-struktura

8. Одсек за финансијско-материјалне, информатичке, кадровске и опште послове, управа финансијама, јавним набавкама, кадровским и општим пословима, као и информатичком инфраструктуром Управе. Одржавање базе података, аналитичких алата и система за управљање документима.

9. Група за примену усаглашености пореских прописа на међународном нивоу, бави се анализом и применом међународних стандарда у области пореске транспарентности и извештавања, даје препоруке и мишљења о пореским прописима, организује семинаре и води статистичке и годишње извештаје на ту тему.

Ова организацијска структура функционише у тесној узајамној координацији, чиме се обезбеђује ефикасан, интегрисан и системски приступ спречавању прања новца и финансирања тероризма. Њихова улога је кључна у обезбеђивању финансијске безбедности државе и заштити легалне економије од утицаја организованог криминалитета.

Управа добија податке од финансијских институција и других обвезника, а дужна је да посебну пажњу посвети трансакцијама чија појединачна вредност прелази 10.000 евра (или динарску противвредност), као и серији повезаних трансакција које прелазе овај праг. Ако се уоче индиције прања новца, обавештавају се инспекцијски, полицијски и правосудни органи ради предузимања одговарајућих мера.

1. Пореска полиција

Пореска полиција, као посебна јединица у оквиру Пореске управе Републике Србије, основана је 2003. године на основу Закона о пореском поступку и пореској администрацији, чиме је формално наследила надлежности полиције владе. Њена основна улога јесте откривање, документовање и процесирање пореских кривичних дела, као и идентификација и кривично гоњење њихових извршилаца. Делујући у оквиру ширег система финансијског надзора и безбедности, Пореска полиција има кључну улогу у сузбијању пореског криминала и заштити фискалне дисциплине.

У структури Пореске полиције посебно се издвајају два одељења на републичком нивоу, која имају суштински значај у домену стратешког, аналитичког и оперативног деловања:

1. Одељење за оперативни рад, представља извршни и репресивни део Пореске полиције, задужен за непосредно спровођење истражних радњи и кривичноправних мера у вези са пореским кривичним делима. У оквиру свог делокруга рада, ово одељење остварује

активности као што су прикупљање доказа, спровођење претреса, привођење и одузимање документације, поступа по тужбама са другим организационим јединицама Министарства унутрашњих послова. Истовремено, подноси кривичне пријаве, води сложене истраге у вези са злоупотребама пореског система (нпр. повраћај ПДВ-а, фиктивне фирме, трансфер новца), и поступа према високоризичним правним и физичким лицима. Његова улога је нарочито значајна у случајевима организованих финансијских криминалних структура и трансакција које имају међународну димензију.

2. Одељење оперативне аналитике, функционише као аналитички и стратешки центар Пореске полиције, чија је основна улога прикупљање, обрада и анализа података који указују на потенцијалне неправилности и ризике у пореском систему. Ово одељење креира профиле пореских обвезника, развија методологије за идентификацију сумњивих образаца понашања, користи ризик оријентисане аналитичке алате и пружа подршку Одељењу за оперативни изборни поступак. Његов рад је фокусиран и на превентивне мере, као што су анализе сектора са повећаним степеном избегавања пореза, систематизација информација и унапређење системске способности за рано откривање пореског криминала.

Оперативна координација ова два одељења омогућава Пореској полицији да ефикасно реагује на најсложеније облике пореске утаје, као и да учествује у заједничким активностима за друге институције Управом за спречавање прања новца, МУП, царинску службу и тужилаштво. На тај начин се остварује свеобухватни приступ у сузбијању финансијског криминала, што је од посебног значаја за заштиту јавних прихода и кредитирања фискалног система Републике Србије.

3. Управа царина

Управа царина има кључну улогу у борби против транснационалног организованог криминала, нарочито када је реч о кривичним делима везаним за прелазак границе – као што су кријумчарење, илегална трговина, финансијски прекршаји и корупција. Због природе тих кривичних дела, царинска служба делује у „критичној тачки“ прекограничних активности и има капацитет да већ у раној фази открије или спречи криминално деловање.

Организационо, Управа се састоји од петнаест подручних јединица – царинарница, унутар којих делују царинске испоставе и реферати. У оквиру сваке царинарнице делују царинске испоставе и царински реферати као уже организационе јединице. Оваква

унутрашња организација омогућава широку географску покривеност, оперативну ефикасност и могућност благовременог деловања на терену, посебно у зонама које су подложне кријумчарењу или другим облицима незаконитих прекограничних активности. Њене надлежности обухватају:

1) Правилну и једнообразну примену прописа у области царине, што обезбеђује доследну примену закона, подзаконских аката и међународних уговора који регулишу царински поступак, порекло и вредност робе, као и наплату увозних дажбина. Циљ је спречавање арбитрарне праксе, заштита државних прихода и усклађеност са међународним обавезама (нпр. WCO – Светске царинске организације или ЕУ стандардима);

2) Контролу рада царинарница. Ццентрална служба Управе врши инспекцијски надзор и интерну контролу над поступањем свих подручних јединица. Ова функција подразумева проверу законитости, стручности и ефикасности рада службеника, спречавање корупције и унапређење процедура. Истовремено се прате усклађеност са прописима и примена најбољих пракси;

3) Откривање и сузбијање кријумчарења. Управа има овлашћења и капацитете за откривање различитих облика кријумчарења – од трговине акцизним производима (алкохол, дуван), преко шверца оружја, до незаконитог промета наркотика, културних добара и животиња. Поред тога, у надлежности је и спречавање уноса фалсификоване робе и заштита интелектуалне својине;

4) Спровођење царинских истрага. У случајевима када постоје индиције о тежим прекршајима или кривичним делима у области царине, Управа спроводи прелиминарне истраге, прикупља доказе, саставља извештаје и упућује их надлежним органима (тужилаштву, полицији). Истовремено, царински службеници учествују у заједничким акцијама са другим безбедносним структурама, како у земљи, тако и у међународним мрежама (нпр. SELEC, INTERPOL, EUROPOL, FRONTEX).

Царинска служба има и изузетну улогу у систему националне безбедности, нарочито у контексту спречавања тероризма и трговине оружјем, дрогом и људима. Њена сарадња са другим органима је од суштинског значаја за ефикасно сузбијање транснационалног криминала.

Оваква организациона поставка и делокруг рада Управе царина омогућавају ефикасно деловање у заштити државних интереса на граничним прелазима и унутрашњем промету

робе. Њена улога у борби против организованог криминала је незаменљива, јер делује у кључном простору – на споју легалног и илегалног трговинског и финансијског тока. Уз стално унапређење капацитета, сарадњу са другим институцијама и усклађеност са међународним стандардима, Управа царина остаје стуб безбедносно-финансијске инфраструктуре државе.

Глава VI

ОЦЕНА ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА И ПРЕДЛОЗИ ЗА ЊЕГОВО УНАПРЕЂЕЊЕ

I. ДОБРЕ СТРАНЕ ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА ИЗ УГЛА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Оцена постојећег стања међународне сарадње Републике Србије у борби против организованог криминала указује на чињеницу да је у последњим деценијама постигнут значајан напредак у погледу националног нормативног система, у складу са најзначајнијим међународним конвенцијама, протоколима и стандардима који регулишу ову област. Србија је својим приступом потврдила спремност да као држава кандидат за чланство у Европској унији поступно усаглашава своје законодавство са европским стандардима, у оквиру Поглавља 24.

У пракси, овај напредак се огледа кроз више важних елемената.

Најпре, Србија је ратификовала и применила све релевантне међународне инструменте, према Конвенцији УН против транснационално организованог криминала (Палермо конвенција) и њеним протоколима и међународним споразумима што је послужило као основа за креирање и унапређење домаћег законодавства. Поред тога, национални законодавни оквир је унапређен низом посебних закона који се примењују у борби против свих видова криминала, као и усвајањем правила и процедура поступања предвиђених Интерполовим Правилником о обради података, као и приручницима, односно усвајањем свих докумената који проистичу из чланства у тој међународној организацији. Ови акти су значајни јер омогућавају делотворно учешће у заједничким истрагама, изручењима и оперативним полицијским акцијама у сарадњи са другим државама.

Коначно, напредак се одражава и на институционалном нивоу. Формиране су специјализоване институције и радне јединице које имају капацитет да делују у складу са

међународним правилима и поступком, као што су Тужилаштво за организовани криминал, Одељење за међународну сарадњу оперативну полицијску сарадњу и др. Они активно учествују у сарадњи са специјализованим међународним организацијама и телима попут Интерпола, Европола, СЕЛЕК-а и др.

Из наведеног произилази да је Република Србија препознала значај међународне сарадње као основног инструмента у борби против криминалних мрежа које делују преко границе. Прихватањем и применом европских и међународних стандарда, Србија не само да је ојачала своју унутрашњу безбедност, већ је изградила поверење и кредибилитет као партнер у међународној заједници. Овај процес, иако је још увек у развоју, представља значајну полазну основу за даље унапређење ефикасности, координације и резултата у сузбијању организованог криминала на глобалном нивоу.

Република Србија је усвојила и применила низ важних законских и институционалних мера којима је унапређена њена способност да учествује у глобалним механизмима и процесима у супростављању транснационално организованом криминалу. Посебан значај има усклађеност кривичноправног оквира са одредбама Конвенције Уједињених нација против транснационално организованог криминала и њеним пратећим протоколима. У складу са тим, Република Србија је инкриминисала бројне облике организованог криминалитета, попут трговине људима, прања новца, удруживања ради вршавања кривичних дела, трговине наркотицима, сајбер криминала и других криминалних дела. Поред тога, значајно је усвајање Закона о одузимању имовине проистекле из кривичног дела, којим је омогућено праћење и конфисковање незаконито стечене имовине, као и међународни правна сарадња у пружању међународне правне помоћи у међународним правним поступцима путем Закона о међународној правној помоћи у кривично правним стварима којима су регулисани поступци као што су екстрадиција, признавање и извршење страних судских одлука, уступање кривичног гоњења.

Србија је у оквиру овог процеса остварила висок степен институционалне повезаности са међународним организацијама и агенцијама надлежним за спровођење закона. Поседује оперативне везе са Интерполом преко Националног централног бироа Интерпола у Београду, који представља саставни део глобалне мреже за размену информација у вези са кривичним делима и кривичним истрагама, као што су акти интерпола који су у складу са законом и поступцима области. Сарадња са Европолом успостављена је на основу Уговора

о стратешкој и оперативној сарадњи из 2014-те године заједно са његовим анексима, што омогућава размештање официра за везу и учешће у заједничким оперативним акцијама и здруженим тимовима (joint investigation teams). Република Србија такође сарађује са Евроцастом, Европском правосудном мрежом, СЕЛЕК-ом (што отвара могућност официрама за везу да учествују у заједничким оперативним акцијама у седишту СЕЛЕК-а) и другим релевантним структурама, чиме је омогућен приступ најзначајнијим платформама за борбу против организованог криминала на глобалном и регионалном нивоу. Учесник је у Твининг програмима Европске уније, кроз које се спроводе разни семинари за стицање нових знања, техничке подршке и обука кадрова домаћих институција.

Посебан значај имају стратешки документи Републике Србије, као што су Национална стратегија за борбу против организованог криминала, Стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма, као и акциони планови у оквиру Поглавља 23 и 24 у процесу европског приступа придруживању политици ЕУ и правну посвећеност борби против овог типа криминала. Они дефинишу приоритете, мере и механизме за утврђивање институционалног одговора и јасно артикулишу смернице за поступање органа надлежних за спровођење закона. Поред нормативних оквира, Република Србија располаже и кадровски и технички оспособљеним институцијама, међу којима се посебно истичу Одељење за међународну оперативну полицијску сарадњу (ОМОПС), Служба за борбу против ораганизованог криминала (СБПОК), Управа криминалистичке полиције, Управа за спречавање прања новца, као и друге јединице које имају искуство у сузбијању прекограничног криминала. Међу овим јединицама приоритетно место је предвиђено кроз сардњу са официрима за везу који су постављени од стране МУП-а Републике Србије у Европол, Интерпол, СЕЛЕК као и у стратешки важним дипломастко-конзуларним представништима широм европе и америке.

Позитивни ефекти наведених мера потврђени су кроз више значајних примера добре праксе. Посебно се издваја случај разбијања криминалне групе Вељка Беливука и Марка Миљковића, који је реализован у сарадњи са француском и холандском полицијом, уз коришћење шифрованих података добијених Sky ECC апликацијом. Међународном регионалном сарадњом, у овом случају је откривен и ухапшен велики број чланова организоване криминалне групе захваљујући ефикасној размени оперативних информација, координације више држава и улоге Европола у анализи и повезивању доказа. Такође, се

истиче операција „Балкански картел“, којом је координирао Европол, а која је довела до хапшења неколико десетина чланова организованих криминалних група које су деловале на својим националним територијама и заплене велике количине наркотика. У овој операцији Република Србија показала ја да није само пасивни прималац безбедносне помоћи, већ равноправан и активан учесник у глобалним механизмима.

Сумирајући наведено, може се закључити да постоји солидна основа за даљу изградњу ефикасног система борбе против организованог криминала у међународном контексту. Република Србија располаже релевантним законима, уређеним институционалним структурама, приступа кључним међународним механизмима и примерима добре праксе који доказују њену оперативну зрелост. Ове делатности треба искористити као основу за остваривање координације између домаћих органа, убрзање међународних размена података, технолошко опремање службе, као и континуирано усавршавање кадрова којима се преносе подаци. У том смислу, постојеће стање не представља завршетак процеса, већ почетак нове фазе у којој ће Република Србија, у сарадњи са међународним партнерима, наставити да унапређује систем у борби против свих облика организованог и високотехнолошког криминала.

II. НАЈВАЖНИЈИ УОЧЕНИ ПРОБЛЕМИ

У оквиру свеобухватне анализе постојећег стања међународне сарадње у борби против организованог криминала, неопходно је, поред сагледавања достигнућа и позитивних пракси, критички размотрити и низ системских, институционалних и правних проблема који значајно утичу на капацитете и ефикасност Републике Србије у овој области. Иако је у последњим годинама постигнут видан напредак, посебно у домену усклађивања нормативног оквира са међународним и европским стандардима, бројне структурне слабости и даље ограничавају пуну функционалност и резултате међународне сарадње. На основу расположивих података, компаративне анализе и истраживачког увида, могу се издвојити одређени кључни проблеми.

Пре свега, један од најизраженијих недостатака огледа се у ограничењима у реално временској размени информација између надлежних органа Србије и страних партнера.

Иако Србија формално учествује у међународним ораганизацијама као што су Интерпол, Европол, СЕЛЕК и Еуроџаст, у пракси је сарадња често оптерећена спором

административном разменом, институционалним баријерама и техничким ограничењима.

Посебан проблем представља то што Србија није чланица Европске уније, нема директан приступ кључним безбедносним и информационим мрежама као што су Шенгенски информациони систем СИС II (енг. Schengen Information System SIS II), који омогућава реално временску претрагу о лицима и предметима од интереса за полицијске, граничне и правосудне органе, као и Европски систем за размену података о осуђиваним лицима (енг. European Criminal Records Information System ECRIS), који представља централизовану базу података о осуђиваним лицима у оквиру ЕУ. Недоступност ових алата Србију поставља у положај пасивног корисника информација, зависног од посредничких канала и спорих процедура, што битно умањује брзину реакције у случајевима откривања, идентификације и лоцирања транснационалних криминалних актера.

Други озбиљан проблем представља недовољна институционална координација и међусобна повезаност органа надлежних за спровођење закона. Иако Република Србија располаже развијеном структуром специјализованих тела, попут Тужилаштва за организовани криминал, ОМОПС-а, Управе криминалистичке полиције, Управе за спречавање прања новца, њихова сарадња често није системски уређена нити у пракси оптимално функционална. Приметна су преклапања надлежности, фрагментација података, као и отежано делегирање одговорности у сложеним прекограничним истрагама. Посебно у хитним случајевима долази до кашњења у реаговању због нејасно дефинисаних процедура и недостатка јединствене командне структуре. Ово негативно утиче не само на домаћу ефикасност, већ и на поверење страних партнера, који у таквом амбијенту често не добијају правовремене одговоре или не знају ком органу се обратити.

Као један од значајних институционалних проблема издваја се и недовољно јасно сагледан положај Одељења за међународну оперативну полицијску сарадњу (ОМОПС) у оквиру организационе структуре Министарства унутрашњих послова Републике Србије. Иако у суштини представља Национални централни биро (НЦБ), односно контакт тачку Републике Србије са Генералним секретаријатом Интерпола, ОМОПС се и даље налази на средњем нивоу руковођења, што у великој мери утиче на ограничену брзину и обим обраде информација, као и на капацитет за правовремено селектовање и прослеђивање података надлежним органима.

Управо из тих разлога, указује се потреба да се ОМОПС институционално уздигне на

ниво стратешке јединице унутар МУП-а, са већим степеном аутономије, кадровским капацитетима и технолошким ресурсима. Такво реорганизовање омогућило би ефикасније управљање подацима од значаја за међународну сарадњу у области кривичног гоњења, брже процесурање и унос података у базу НЦБ Београд, као и интензивнију размену информација о лицима која се траже због извршења кривичних дела, потерницама, заједничким истрагама и другим облицима прекограничне полицијске сарадње.

Такође се уочава да Република Србија, упркос постојању кључних институција, и даље има ограничене техничке, кадровске и аналитичке капацитете. Савремене форме организованог криминала, као што су сајбер криминал, криптоване комуникације, финансијске преваре путем међународних трансакција, захтевају високо обучен стручни кадар, приступ најсавременијој опреми и развијен систем аналитичке обраде података. Недостатак кадрова обучених за рад у међународном окружењу, познавање страних језика, дигиталне форензике и међународног кривичног права значајно отежава пуноправно учешће у заједничким истрагама и смањује допринос Србије у међународним тимовима.

Даље, као додатно ограничење јавља се и правна неусаглашеност и разлике у процесним правилима између Србије и држава са којима сарађује. Посебне потешкоће постоје у сарадњи са земљама англосаксонског права (нпр. САД, Велика Британија), где је различит приступ питањима доказивања, прихватања страних доказа и заштите сведока. Недостатак узајамности у правној помоћи, нарочито када је реч о изручењу сопствених држављана или уступању процесно значајних података, неретко доводи до затварања важних истрага или правне неефикасности у судским поступцима. Као један од суштинских проблема у пракси међународне сарадње јавља се неуједначеност у примени екстрадиционих механизама, нарочито када је реч о изручењу, односно екстрадицији сопствених држављана у друге државе, попут Сједињених Америчких Држава. У тим случајевима често се указује на постојање тзв. „права јачег“, што у пракси значи да се закон о изручењу не примењује симетрично, односно једнако на држављане Републике Србије и држављане САД. Ова асиметрија значи кршење принципа суверене једнакости држава, који је један од основних начела савременог међународног права (чл. 2/1 Повеље УН), нарушава принцип узајамности и доводи у питање равноправност у међудржавним односима, што може имати негативне импликације по кредибилитет међународноправне сарадње.

Такође, један од озбиљних изазова у области међународне полицијске сарадње јесте

злоупотреба система потерница, нарочито када су оне политички мотивисане, што је строго забрањено по правилима и стандардима Интерпола. Наиме, Правилник о обради података Интерпола изричито забрањује обраду захтева који имају превасходно политички, војни, верски или расни карактер. Један од примера такве праксе јесте захтев Федерације Босне и Херцеговине за расписивање потерница против највиших функционера Републике Српске, који је поднет ради остваривања политичких циљева и притисака у вези са доношењем одређених политичких одлука. Међутим, у складу са прописаним процедурама и принципом неутралности, Генерални секретаријат Интерпола је одбио да такав захтев прихвати и укључи у систем међународних потерница (Red Notice), тиме показујући спремност да се супротстави политизацији својих механизама и заштити кредибилитет глобалне полицијске сарадње.[659] На крају, али не и мање важно, политички и дипломатски односи такође представљају променљив фактор у степену и квалитету међународне сарадње. Организовани криминал неретко има везе са тренутном политичком или економском ситуацијом, која понекад може бити веома осетљива, па сарадња у овим областима захтева висок степен поверења и стабилне међудржавним односима. Република Србија је више пута била у ситуацији да, услед дипломатских тензија, не може благовремено доћи до потребних података или сведока из одређених земаља, што отежава или онемогућава кривични поступак.

Посебно је важно нагласити да се у основи наведених проблема налази питање недовољних институционалних интеграција одређених сегмената система Републике Србије са међународним полицијским и правосудним механизмима и њиховог повезивања. Док су међународни оквири попут Палермске конвенције, Еуроџаста, СЕЛЕЦ-а и Европола формално прихваћени и активно се примењују, унутрашња структура која треба да их операционализује на терену често је нефлексибилна, инертна и нефункционално организована. Из овог рада јасно произилази да иако формални споразуми постоје, у пракси је неретко присутно превелико ослањање на *ad hoc* механизме сарадње, уместо на унапред дефинисане, предвидиве и институционално гарантоване протоколе.

Такође, јасно се уочава и институционални лимит у функционисању Интерпола, који, као међународна полицијска организација, не располаже сопственом извршном

[659] РТС, 2025, Интерпол поново одбио да распише потерницу за Додиком и Стевандићем, www.rts.rs/vesti/region/5701966/dodik-poternica-interpol.html

полицијском снагом на терену. Ова чињеница значајно ограничава капацитет те организације да обезбеди извршење својих налога, укључујући и реализацију црвених потерница (Red Notices), чак и када су оне у потпуности усклађене са Статутом и правилима Интерпола. У пракси, њихово спровођење остаје у надлежности националних органа држава чланица, што отвара простор за селективну примену, нарочито у случајевима када осумњичени уживају политичку заштиту или имају значајан утицај у одређеним земљама. Оваква ситуација не само да слаби ефективност система потерница, већ подрива и саму идеју о равноправности и универзалности у примени међународног права у борби против организованог и тешког криминала.

Разлике у националним правним системима често представљају озбиљну препреку у остваривању ефикасне међународне сарадње, нарочито у контексту поступака изручења. Различити правни системи не само да имају различите процесне и материјалноправне стандарде, већ и различито тумаче правну природу и доказну вредност документације која прати црвене потернице Интерпола. Ово у пракси доводи до ситуације у којима поједине државе одбијају да изруче тражено лице, позивајући се на правни разлог, потребу поштовања људских права као што су забрана мучења, политичке разлоге, или пак предлажу уступање кривичног гоњења надлежним органима сопствене државе. Додатно, лица која су предмет потернице често користе могућност подношења захтева за азил, позивајући се на политички прогон, што аутоматски одлаже спровођење екстрадиционог поступка до доношења коначне одлуке надлежних органа о основаности захтева за азил. Такав правни механизам, иако легитиман са становишта заштите људских права, у великој мери компликује и успорава прекограничну сарадњу, посебно у осетљивим и политички обојеним предметима.

На пример, у заједничким операцијама попут декриптовања података преко платформи EncroChat или Sky ECC, видљиво је да је учешће Србије било значајно, али и да је углавном било посредовано преко Одељења за међународну оперативну полицијску сарадњу кроз сарадњу са већим европским структурама (Француска, Холандија, Европол), а не кроз директну, сопствену технолошку и оперативну иницијативу. То указује на дубљи проблем, ограничену самосталност у оперативном делу међународне сарадње, што Србију у одређеној мери чини зависном од темпа, приоритета и интереса других држава.

Даље, као што је већ истакнуто у раду, посебан проблем представља периодичност и

непостојање трајних међуресорних тела, која би служила као оперативни и стратешки координатори у реалном времену. Иако у Републици Србији постоји Савет за националну безбедност, као и Координационо тело за борбу против тероризма и организованог криминала, њихов утицај у пракси често није довољно изражен и своди се само на неки аналитички део. То се дешава због недостатка оперативног мандата јер се стиче утисак да су искључиво бирократског карактера, а делимично због недостатка кадровске и техничке подршке па самим тим институције које су уско специјализоване на сузбијању ових видова организованог криминала од ових института немају никакве користи сем терета да их о предузетим активностима и резултатима у свом раду само извештавају. Отуда и произилази парадокс, систем је нормативно изграђен, али оперативно често нефункционалан.

Овај рад је такође указао на значај недостатка савремене методологије у анализи и мапирању криминалних мрежа. Док државе чланице ЕУ све чешће користе интегрисане алате попут криминалистичке интелигенције засноване на предиктивним моделима, машинском учењу и визуализацији криминалних структура, у Србији су такви приступи још увек у повоју. Иако је основан Национални криминалистичко-обавештајни систем, његова функционалност је ограничена, а размена података са партнерским службама често се своди на основне базе, без дубље аналитичке сарадње. То у великој мери отежава изградњу ситуационе свести у реалном времену и умањује могућност предвиђања, односно превенције криминалних активности.

Неопходно је такође указати и на домаћи контекст политичке воље, који иако формално постоји кроз усвајање стратегија, планова и извештаја у оквиру Поглавља 24 у пракси није увек праћен конкретним и доследним институционалним мерама. Приметно је да одређени механизми контроле, посебно у домену праћења ефеката међународне сарадње (број спроведених заједничких истрага, временски оквири реаговања, резултати екстрадиција и правне помоћи) нису јавни, нити су предмет независног надзора. Ово отвара простор за питање транспарентности, али и за сумњу у ефективност система у целини.

Све наведено потврђено је и у оквиру овог истраживања, јер се на званичном сајту Министарства унутрашњих послова не могу пронаћи резултати рада појединих организационих јединица у борби против организованог криминала транснационалног карактера, нити подаци о оствареној међународној сарадњи у тој области.

Прикупљањем података од надлежних служби путем захтева за приступ информацијама

од јавног значаја, утврђено је да организационе јединице које се непосредно баве међународном сарадњом достављају један сет података, док организациона јединица задужена за сублимирање и обједињавање резултата свих сектора даје различите податке. То указује на неуређеност у систему обраде и архивирања информација, које би требало да служе као основ за даљи оперативни рад. Последично, таква неусаглашеност резултата често доводи до искривљене представе о стварном стању и оствареним ефектима међународне сарадње.

Осим тога, важно је истаћи да упркос бројним обукама, међународним донацијама и техничким мисијама, одлив квалификованог кадра из сектора безбедности и правосуђа такође утиче на одрживост успостављених капацитета. Изостанак системске кадровске политике, несигурност запослених у погледу напредовања, као и притисци политичке природе, доводе до тога да високообучени стручњаци напуштају државну службу или постају пасивни унутар система, чиме се урушава потенцијал институција да прате темпо транснационалног криминалитета. Томе ваља додати дејство објективно постојећих фактора као што је чињеница, својствена свим државама, да најспособнији и најквалификованији кадрови напуштају државни апарат, па и Министарство унутрашњих послова, јер им се на тржишту рада нуде атрактивнија и, што је посебно важно, далеко боље плаћена радна места.

Оперативну сарадњу додатно отежава чињеница да политичке и дипломатске тензије, како у региону тако и на ширем међународном плану, често имају директан и негативан утицај на ефикасност међународноправне и полицијске сарадње. У ситуацијама када је неопходна брза и координисана реакција, као што су случајеви трговине људима, кријумчарење оружја, наркотика или прања новца, сарадња са државама са којима Република Србија нема стабилне или у пуној мери нормализоване дипломатске односе, често остаје на декларативном нивоу. Политичка резервисаност, недостатак међусобног поверења, као и правна неконзинтентност у тумачењу и примени међународних обавеза, доводе до тога да бројни предмети остану нерешени, а заједничке истраге или поступци изручења буду обустављени или одложени. Овакав амбијент показује да без политичке стабилности и правне предвидивости, институционални механизми сарадње губе своју функционалност, што организоване криминалне групе често користе као простор за несметано деловање.

III. ПРЕДЛОЗИ ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ ПОСТОЈЕЋЕГ СТАЊА

Имајући у виду уочене проблеме у функционисању међународне сарадње Републике Србије у борби против организованог криминала, као и на основу аналитичког увида у нормативни, институционални и оперативни оквир, могу се формулисати конкретни предлози усмерени на системско унапређење постојећег стања.

Ови предлози се групишу у две основне категорије:

1) предлози који се односе на унапређење сарадње на међународном нивоу и

2) предлози који се односе на унапређење домаћег законодавства и праксе, на основу стечених искустава и стандарда међународне сарадње.

1. Предлози за унапређење сарадње на међународном ниво

Унапређење сарадње на међународном нивоу у борби против организованог криминала представља један од приоритетних задатака Републике Србије, како у контексту њене регионалне и глобалне позиције, тако и у оквиру процеса евроинтеграција.

Савремени облици организованог криминала, који све више попримају транснационални карактер, захтевају системски приступ и вишеслојну сарадњу која обухвата не само формално чланство у релевантним организацијама, већ и пуно, оперативно и стратешко учешће у њиховом раду. Србија у том смислу мора прећи из позиције пасивног примаоца информација у улогу активног креатора безбедносних политика на регионалном и међународном плану.

Јачање механизама међународне сарадње захтева и унапређење система контроле унутар самих међународних полицијских организација, што подразумева не само институционалне реформе, већ и кадровско оснаживање путем ангажовања високостручних експерата из релевантних области. Посебно се то односи на тела као што је Комисија за контролу фајлова (Commission for the Control of INTERPOL's Files – CCF), која има кључну улогу у процени правне основаности и усклађености захтева за објаву потерница са интерним правилима и међународним стандардима. Јачањем људских капацитета ове и сличних комисија, кроз именовање правника, стручњака за људска права, криминолога и других релевантних професионалаца, обезбеђује се већа правна сигурност, транспарентност у раду и смањење ризика од политичке злоупотребе механизама као што је црвена

потерница. То је од кључног значаја за очување легитимитета и ефикасности Интерпола као неутралне и професионалне организације.

Коришћење вештачке интелигенције у савременим системима полицијске сарадње све више добија на значају, посебно у области тзв. „мечовања“, односно упоређивања података у базама националних и међународних полицијских организација ради брже идентификације и повезивања лица, догађаја и предмета.

Напредне технологије као што су системи за препознавање лица („facial recognition“) већ се примењују у низу земаља, али све чешће наилазе на препреке услед контрамера које користе починиоци кривичних дела, укључујући употребу силиконских маски и других метода камуфлаже. У том контексту, даљи развој вештачке интелигенције треба усмерити ка препознавању других биометријских и биолошких карактеристика, као што су специфичан ход, држање тела, дужина екстремитета, микропокрети или ритам корака, чиме би се системи учинили отпорнијим на класичне облике прикривања идентитета. Овакве иновације, ако се правилно имплементирају уз поштовање стандарда заштите људских права и приватности, могу значајно унапредити ефикасност у откривању и праћењу транснационалних криминалних актера.

Неопходно је интензивирати сарадњу са компанијама из приватног сектора које се специјализују за борбу против сајбер криминала и других облика дигиталних претњи, имајући у виду актуелне безбедносне трендове и структуру криминалитета у савременом дигиталном добу.

Према најновијим проценама и аналитичким извештајима релевантних институција, сајбер криминал бележи континуиран раст и већ је у неким државама, претекао традиционалне облике криминала по укупном броју извршених кривичних дела и изазваној материјалној штети. У том контексту, партнерство са приватним технолошким компанијама, провајдерима сајбер-безбедности, телекомуникационим операторима и платформама за размену података од пресудног је значаја за брзу идентификацију сајбер претњи, превенцију напада, као и формирање заједничких оперативних тимова и платформи за размену информација у реалном времену. Сарадња јавног и приватног сектора у овој области представља неопходан услов за изградњу отпорног и проактивног система дигиталне безбедности у борби против све софистицираних облика сајбер криминала.

Неопходно је значајно повећати ресурсе који се односе на људске капацитете ангажоване у борби против интернационалног, односно транснационалног криминала. Ово подразумева не само квантитативно повећање броја службеника ангажованих у специјализованим јединицама за међународну сарадњу, већ и њихово континуирано усавршавање кроз стручне обуке, међународне едукације и размену искустава са партнерским службама.

Нарочита пажња мора бити посвећена развоју технолошких компетенција и дигиталне писмености, како би се припадници ових структура ефикасно носили са све софистицираним облицима криминала који користе савремене информационе и комуникационе технологије. Стално напредовање у познавању алата за сајбер форензичку анализу, обраду података, криптографију и примену вештачке интелигенције у оперативним поступањима представља кључ за одржавање корака са еволуцијом транснационалног криминалитета.

Посебну пажњу потребно је посветити јачању улоге Србије у раду организација као што су Европол, Интерпол, СЕЛЕЦ и УН Канцеларија за дрогу и криминал (UNODC), као и у глобалним иницијативама као што су ФАТФ и Светска царинска организација (WCO). Република Србија би требало да обезбеди активније учешће својих представника у радним телима, стручним групама, оперативним мисијама и у изради међународних политика, са циљем да се утиче на формулисање приоритета у сузбијању организованог криминала у региону југоисточне Европе. Осим тога, потребно је радити на иницирању заједничких анализа, процена ризика и безбедносних стратегија, чиме би се додатно ојачала позиција Србије као поузданог и проактивног партнера.

Са становишта билатералне сарадње, од кључног је значаја ревидирање постојећих и закључивање нових споразума о полицијској сарадњи, правној помоћи и екстрадицији.

Такође, у оквиру билатералне сарадње, пожељно је стратешки усмерити приоритете ка јачању односа са државама које не признају једнострано проглашену независност такозваног Косова. Овакав приступ може допринети не само унапређењу политичке и дипломатске позиције Републике Србије у међународним форумима, већ и изградњи чврших оперативних и правних оквира за сарадњу у борби против организованог криминала.

Посебан приоритет мора се дати закључењу билатералних и мултилатералних

споразума са државама које представљају актуелне изворе, транзитне коридоре или крајње дестинације за транснационалне криминалне мреже.

У том контексту, нарочито је важно интензивирати примену заједничких истражних тимова (Joint Investigation Teams – JITs), који омогућавају директну и координисану сарадњу органа више држава у оквиру конкретне кривичне истраге. Република Србија мора обезбедити институционалну подршку формирању и раду JIT-ова кроз сталну обуку тужилаца и полицијских службеника, али и кроз развој техничких и логистичких капацитета. Ово се посебно односи на примену европских процесних стандарда, заштиту доказа, сведока и дигиталне инфраструктуре, као и коришћење финансијских и програмских ресурса који су доступни кроз фондове Европске уније (нпр. IPA III и Internal Security Fund).

Успешна међународна сарадња није могућа без поуздане и правовремене размене података. Србија мора наставити унапређење интероперабилности својих националних система са међународним базама података као што су I-24/7 (Интерпол), SIENA (Еуропол), као и интеграцију са Шенгенским информационим системом II (Schengen Information System II - SIS II) у оквиру шенгенске приправности. Техничка унапређења морају бити праћена институционалним мерама, нарочито у оквиру Одељења за међународну оперативну полицијску сарадњу (ОМОПС), које би требало кадровски и технички оспособити за ефикасну обраду и дистрибуцију информација добијених међународним каналима.

У циљу ефикасније борбе против међународног организованог криминала и успостављања брже и поузданије размене информација, препоручује се формирање већег броја канцеларија официра за везу, са фокусом на стратегијски важне регионе, као што су две канцеларије у Јужној Америци и једна у Централној Америци.

Официри за везу представљају један од најзначајнијих и најефикаснијих инструмената у спровођењу међународне полицијске сарадње, јер омогућавају директну, непрекидну и оперативну комуникацију између националних служби и партнерских институција у другим државама. Њихова улога обухвата не само размену обавештајних и оперативних података у реалном времену, већ и координацију заједничких истрага, логистичку подршку у поступцима екстрадиције, као и изградњу поверења између институција. Процењени годишњи трошкови за једну канцеларију официра за везу износе око 100.000 евра, што у

поређењу са користима које овај модел сарадње доноси, представља оправдану и стратешки исплативу инвестицију у безбедносном систему Републике Србије.

Поред тога, посебну улогу у регионалном контексту има иницијатива за формирање регионалних платформи за специјализоване истраге у области трговине наркотицима, трговине људима, финансијског криминала и сајбер криминала. Србија треба да преузме проактивну улогу у иницирању оснивања таквих центара или да се наметне као домаћин регионалних истраживачких јединица у сарадњи са СЕПЦА, СЕЛЕЦ или ЕУ мисијама. Формирање ових платформи треба да буде засновано на добрим праксама модела ЕМРАСТ, који подразумева вишегодишње циклусе координисаног деловања на нивоу више држава, институција и истражних служби.

Имајући у виду из наведеног можемо закључити да Србија има институционални, нормативни и геостратешки потенцијал да изгради и учврсти своју позицију као кључни чинилац у међународној борби против организованог криминала. То, међутим, захтева јасну државну политику, снажну политичку вољу, континуирану едукацију и опремање стручних служби, као и потпуно прилагођавање динамици међународних безбедносних процеса. Само на тај начин могуће је изградити одрживи модел ефикасне и кредибилне сарадње Републике Србије са међународним партнерима у сузбијању најтежих облика криминалитета.

2. Предлози за унапређење законодавства и праксе Републике Србије на основу међународне сарадње

Унапређење домаћег нормативног и институционалног оквира представља неопходан предуслов за делотворну примену међународне сарадње у борби против организованог криминала.

Иако Република Србија формално поседује компаративно усаглашену законодавну основу у овој области, бројна ограничења у пракси указују на потребу за дубљим реформама, прецизнијим законским решењима, унапређењем кадровских капацитета и увођењем ефикасних механизама процене резултата. Постојећи систем међународне сарадње често се суочава са проблемима неусаглашености поступака, неодговарајућег тумачења међународних обавеза, као и институционалне некоординисаности. У том контексту, неопходно је сагледати конкретне мере за унапређење домаће праксе, засноване

како на међународним препорукама, тако и на досадашњем искуству Републике Србије.

Пре свега, од посебног значаја је ревизија и унапређење постојећег нормативног оквира. Потребно је извршити системску анализу и измену кључних закона као што су Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима, Закон о полицији и Закон о кривичном поступку, нарочито у оним деловима који се односе на поступање по захтевима за екстрадицију, међународну размену доказа, извршење страних пресуда и успостављање заједничких истрага. Ови закони морају бити усклађени са праксом Европског суда за људска права, директивама и препорукама Европске уније, као и обавезама које произилазе из Споразума о стабилизацији и придруживању. У том смислу, законодавна интервенција треба да обезбеди транспарентне и правно утемељене процедуре за сарадњу са страним правосудним и полицијским органима, уз истовремену заштиту људских права и процесних гаранција.

Поред нормативног унапређења, неопходно је значајно јачање капацитета тужилаштва и судства за примену међународних инструмената. Пракса показује да постојећа стручна знања о међународноправним механизмима често нису довољна за делотворну примену посебно важних међународних споразума као што су Европска конвенција о екстрадицији, Европска конвенција о међусобној правној помоћи, или Конвенција УН против транснационалног организованог криминала. Потребно је систематски увести програме континуиране едукације за судије, тужиоце и полицијске службенике, уз укључивање стручњака за међународно кривично право, обуку у области размене електронских доказа, екстериторијалне надлежности и признавања страних судских одлука.

Да би се обезбедила ефикасност примене, неопходно је увести механизам за процену резултата међународне сарадње. Увођењем систематизованог извештавања о броју реализованих захтева за правну помоћ, покренутих и спроведених екстрадиција, броју заједничких истрага и ефектима тих поступака, могуће је идентификовати уска грла у систему, мерити институционалне перформансе и усмерити ресурсе ка кључним тачкама ризика. Такав механизам, као део интерне контроле или као засебна надзорна јединица, допринео би унапређењу ефикасности и одговорности домаћих органа.

Додатно, потребно је оснажити унутрашњу институционалну координацију. Уочљиви су проблеми у хоризонталној сарадњи између Министарства унутрашњих послова, Министарства правде, Републичког јавног тужилаштва, Управе царина и Безбедносно-

информативне агенције. Формирање сталне међуресорне радне групе или тела на нивоу Владе Републике Србије, које би координисало све аспекте међународне сарадње у области сузбијања организованог криминала, представља нужну реформску меру. Ово тело би имало задатак да прати имплементацију међународних стандарда, анализира конкретне случајеве и предлаже мере за унапређење сарадње.

Коначно, један од предуслова за стицање поверења међународних партнера јесте успостављање система јавне транспарентности и антикорупцијског надзора. Увођење редовног извештавања јавности, стручне и цивилне заједнице о резултатима међународне сарадње, као и омогућавање екстерне ревизије поступака, допринело би већем поверењу у институције Републике Србије. То је посебно важно у погледу осигурања непристрасности и професионалности у поступању по међународним захтевима, као и у вези са условима из преговарачког Поглавља 24 (Правда, слобода и безбедност) у процесу придруживања Европској унији.

Сумирано, унапређење законодавства и праксе Републике Србије у домену међународне сарадње представља не само техничко, већ пре свега стратешко питање. Путем институционалне консолидације, нормативног усклађивања и транспарентног надзора, могуће је изградити ефикасан, интегрисан и поуздан систем који ће одговорити изазовима савременог организованог криминалитета и бити у функцији остваривања дугорочних државних и међународноправних интереса Србије.

Анализом постојећег правног, институционалног и оперативног оквира, утврђено је да Србија у великој мери формално учествује у кључним телима и иницијативама, као што су Интерпол, Еуропол, СЕЛЕЦ и друге међународне платформе, али да се реални ефекти те сарадње не користе у пуној мери. Ово се огледа у ограниченој примени заједничких истражних тимова, недовољној правној и техничкој прилагођености домаћег система потребама савремених истрага, као и у недовољној оперативној разини учешћа у креирању безбедносних политика.

Уочено је постојање значајног раскорака између међународних обавеза које Република Србија преузима и њихове стварне имплементације у домаћем институционалном и оперативном оквиру. Због тога је од кључног значаја да се у наредном периоду ојача политичка и институционална подршка међународној сарадњи, уз истовремено повећање буџетских улагања у ову област, како би се обезбедили одрживи и функционални

капацитети за ефикасно деловање. Уместо фокусирања искључиво на формално усвајање инструмената сарадње, потребно је усмерити пажњу на њихову доследну и практичну примену, уз континуирано јачање међудржавног поверења, нарочито у домену размене обавештајних података, поступака екстрадиције, трансфера лица и финансијских истрага, што представља основу за ефикасно функционисање међународноправног система борбе против организованог криминала.

Управо кроз доследну примену наведених препорука, Република Србија може значајно допринети изградњи ефикасног, транспарентног и безбедног међународног правосудног и полицијског простора, у коме ће се борба против организованог криминала водити без институционалних баријера и политичких резерви. То је не само обавеза у контексту европских интеграција, већ и стратешки интерес саме Србије у заштити њеног уставног поретка, безбедности грађана и владавине права.

Глава VIII

ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

I. НАУЧНА ДИМЕНЗИЈА И НАУЧНИ ДОПРИНОС РАДА

1. Научна димензија рада

Ово истраживање тематски је усмерено на анализу међународног сарадње у борби против организованог криминала, који представља један од најсложенијих и најозбиљнијих изазова савременог правног и безбедносног система. Својим транснационалним карактером, организовани криминал не само да превазилази оквире појединачних држава, већ озбиљно оптерећује институционалне, нормативне и техничке капацитете националних система. Он делује као глобално умрежен, адаптиран и добро организован феномен који не признаје територијалне, правне и политичке границе. Како организовани криминал експлоатише локалне слабости као што је корупција и институционална нестабилност, он функционише у оквиру глобалне мреже чији утицај превазилази територијалне и правне оквире појединачних држава. Због тога је неопходно успостављање координисаног, вишеструког приступа који повезује унутрашње ресурсе државе са ефикасним механизмима међународне сарадње и изградње заједничких институционалних капацитета. Само усклађеном применом националних мера и активним учешћем у глобалним и регионалним структурама, као што су Интерпол, Европол, СЕЛЕЦ, УН тела и европски пројекти, могуће је постићи ефикасан одговор на савремене безбедносне изазове.

С обзиром на то да организовани криминал функционише као глобално умрежен и технолошки напредни систем, једна држава се не може успешно супротставити овом феномену ослањавајући се искључиво на сопствене капацитете. Управо из тог разлога, борба против организованог криминала мора бити заснована на вишеслојном и координисаном приступу који подразумева истовремено деловање на националном, регионалном и глобалном нивоу. Унутрашњи механизми државе морају бити усклађени и

функционално повезани са међународним платформама за сарадњу, како би се обезбедила размена информација, спровођење заједничких истрага, екстрадиција и организована полицијска реакција у реалном времену која мора бити једновремена и усаглашена.

Република Србија је у фокусу овог истраживања као специфичан пример државе која се тренутно налази на пресеку организованих криминалних рута и у процесу усаглашавања свог унутрашњег правног и институционалног уређења са стандардом Европске уније на регионалном нивоу и међународне заједнице на глобалном нивоу. Геополитички положај и институционални капацитет Србије је сложен. Она се суочава са потребом за јачањем механизама унутрашње безбедности, а притом и да одговори на захтеве међународних партнера у области сарадње који се односе на размене обавештајних података, екстрадиционих и оперативних поступања, заједничких иницијатива у сузбијању криминала и полицијско-правосудне сарадње.

Истраживање у овом раду је било засновано на јасно дефинисаном научно истраживачком проблему, који се односи на процену функционалности и ефикасности постојећих механизама међународне сарадње у пракси Републике Србије. Посебан нагласак стављен је на идентификацију ограничења у применама међународних стандарда, институционалних и нормативних препрека, као и структурних недостатака који утичу на способност државе за ефикасан и партнерски начин сарадње. Поред анализе усклађености националног система са релевантним међународним конвенцијама, билатералним, регионалним и мултилатералним споразумима као и стратешким документима (попут Акционог плана за Поглавље 24), истраживање је усмерено и на национална истраживања безбедности и укупну правну и институционалну стабилност државе.

Поред правног и институционалног оквира, овај рад се бавио и ширим друштвеним импликацијама, пре свега утицајем међународне сарадње на националну безбедност, економску подршку и положај грађана у контексту владавине права. У том смислу, истраживање није ограничено само на анализу облика и садржаја формалног учешћа Србије у раду међународних организација, већ је усмерено и на вредновање реалне користи националне целине која уређује принцип друштва и систем сарадње. Зато ова анализа прелази уско нормативни оквир и добија шири значај, јер обухвата пресек између безбедносне политике, економског развоја и поверења јавности у систем институција.

Примењене методе, нормативно-аналитичка, упоредна, емпиријска и садржинска

анализа, омогућиле су свеобухватно сагледавање како формалноправног, тако и практичног домена међународне сарадње у области организованог криминала.

Научна димензија овог рада заснива се на повезивању нормативног оквира, институционалне праксе и безбедносне политике, са циљем формулације критичког закључка о актуелном стању, изазовима и могућим резултатима различитог значаја истраживања јесте запажање да, упркос бројним напредцима у теорији и пракси, и даље постоји низ отворених питања од теоријског и нормативног значаја, нарочито у погледу појмовних опредељења, класификација, као и одређивања надлежности, капацитета и обавеза актера који делују у међународном контексту, што захтева даље правна питања и преиспитивања националног и међународног правног система.

2. Научни допринос рада

Узимајући у обзир комплексност и транснационални карактер организованог криминала, као и императив унапређења међународне сарадње, овај рад пружа значајан научни допринос кроз интердисциплинарну анализу феномена борбе против релевантних и правних и институционалних механизама. Његова вредност се огледа у интердисциплинарном приступу, анализи правних и институционалних решења, као и у формулисању препорука за унапређење националних капацитета и међународног позиционирања Републике Србије. Научни допринос рада конкретно се огледа у:

- идентификовању развојних фаза међународног сарадње у борби против организованог криминала, самог феномена организованог криминала на билатералном, регионалном и глобалном нивоу. Рад анализира трансформацију појмова и праксе међународне сарадње кроз призму промене међународних односа, структуре безбедносних претњи и еволуције криминалних мрежа;
- указивању на кључне промене у међународноправним односима које су утицале на обликовање механизама сарадње у различитим периодима, од периода доминације суверенитета држава, преко јачања мултисавремене фазе и до дигитализоване фазе сарадње;
- давању посебног осврта на позицију Републике Србије, кроз све поменуте периоде и облике сарадње, уз истовремено критичко преиспитивање њене улоге, капацитета и одговора на глобалне и регионалне криминалне промене;

- критичкој анализи постојећих теорија, концепата и института међународног кривичног и јавног права, као и безбедне политике, са посебним нагласком на међународне изворе, институционалне моделе механизма сарадње и оперативне координације;
- формулисању нових дефиниција и научно заснованих класификација како различитих појава организованог криминала (на пример, етнички базиране групе, картелске структуре, сајбер криминалне мреже), тако и института међународне сарадње (етичке, правне и економске политике);
- приказу и анализи кључних чинилаца који утичу на међународну сарадњу, укључујући правне, институционалне, политичке и техничке факторе, са посебним освртом на билатералне, регионалне и глобалне облике опште сарадње Републике Србије;
- идентификовању актуелних проблема и изазова, како у међународном поретку борбе против организованог криминала (нпр. различита правна дефинисања, ограничења у екстрадицији, проблеми интероперабилности), тако и у надлежности органа контроле;
- представљању могућих праваца будућег развоја међународног сарадње у овој области, уз савремене потребе да Република Србија активно приступи том развоју, кроз институционално јачање, препреку и процедуру реформе, у складу са законом, учешће у новим облицима мултилатералне сарадње.

На тај начин, рад не само да систематизује постојећа знања и указује на празнине у теоријском и практичном домену, већ истовремено пружа концептуалне и применљиве основе за будућа научна истраживања, креирање јавних политика и унапређење стратегија у борби против транснационалног организованог криминалитета. Уједно, рад је основа за будућа истраживања из овог домена, како од стране само аутора, тако, надамо се, и других заинтересованих научних радника и стручњака.

II. ОЦЕНА ПОТВРЂЕНОСТИ ПОСТАВЉЕНИХ ХИПОТЕЗА

1. Оцена потврђености посебних и појединачних хипотеза

Полазна основа овог истраживања огледа се у претпоставци да су у Републици Србији теоријска разматрања, као и нормативноправни оквир који регулише област борбе против организованог криминала, у великој мери усклађени и да прате савремене тенденције. Поред тога, организација и функционални одговор државних органа Републике Србије у

области сузбијања организованог криминала у значајној мери следе обрасце и стандардне праксе које се примењују у развијеним и институционалним условима. Ова полазна основа даје оквир за формулисање посебних и опште (генералне) хипотезе које су биле разматране у оквиру рада.

1. Прва појединачна хипотеза

Прва појединачна хипотеза овог истраживања заснива се на претпоставци да су *постојећа теорија и нормативно правна регулатива о организованом криминалу у Републици Србији је усклађене са законском регулативом међународне заједнице*.

Ова претпоставка добија на посебној важности имајући у виду да је Србија потписница кључних међународних инструмената у овој области, попут Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала, као и активан учесник у процесу европских интеграција, у оквиру Поглавља 24, што представља један од најзахтевнијих и најкомплекснијих сегмената преговарачког процеса.

Истраживање у овом делу ослања се на анализу релевантне научне и стручне литературе, домаћина и иностранства, у којој се разматрају појмови, узорци, облици и механизми организованог криминала, као и инструменти и принципи међународне сарадње. Истовремено, спроведена је компаративна анализа нормативноправног оквира Републике Србије у односу на прописе Европске уније, Савета Европе и других релевантних организација. Посебна пажња посвећена је анализи Закона о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције, као и Закона о кривичном поступку, у контексту међународне правне помоћи и корупције.

Искуства и ставови домаћих и страних експерата, изражени кроз научне публикације, стручне извештаје и међународну процену, такође су узете у обзир одредбе закона о нормативном уређењу српског законодавства са међународним стандардима. Показало се да Србија у великој мери поседује формалноправни оквир који је усклађен са релевантним међународним документима. Међутим, ако је нормативна основа у многим аспектима задовољавајућа, остаје питање да ли постоје институционални капацитети, праксе и механизми примене одговарају тој регулативи.

На основу спроведених анализа може се закључити да Србија, у правном и теоријском смислу, прати савремене тенденције у области сузбијања организованог криминала.

Међутим, идентификоване су и одређене празнине у имплементацији, као што су ограничени људски и технички ресурси, недовољно развијени оперативни механизми сарадње са страним институцијама и савремене препреке у променама података. Упркос томе, тенденција приближавања европским стандардима је јасно изражена, а досадашњи напредак указује на постојање политичке и институционалне воље да се процес успостављања настави.

Овом хипотезом, дакле, утемељује се научно становиште да је нормативноправна регулатива Србије у области организованог криминала у формалном смислу компатибилна са међународним правним оквиром, али да је неопходно настављање са имплементацијама и продубљивањем међународне институционалне сарадње како би се обезбедила пуна функционалност система у пракси.

Хипотеза да је постојећа теорија и нормативноправна регулатива Републике Србије у области организованог криминала усклађена са законском регулативом међународних заједница делимично је потврђена. У формалноправном и теоријском смислу, постоји висок степен усклађености са релевантним међународним документима и стандардима. Међутим, у погледу примене и институционалних капацитета, уочене су празнине које онемогућавају пуну функционалност система у пракси, што захтева даље реформе и јачање сарадње на међународном нивоу.

2. Друга појединачна хитопеза

Друга појединачна хипотеза истраживања полази од претпоставке да су *организација и реакција државних органа Републике Србије у циљу сузбијања организованог криминала је слична као и у развијеним земља међународне заједнице.*

Ова премиса заснива се на вишеслојној анализи законских оквира, институционалне праксе, капацитета органа за спровођење закона и постојање међународног сарадње у Републици Србији.

Узимајући у обзир релевантну домаћу и страну научну и стручну литературу, може се уочити да Република Србија, нарочито у последњој деценији, постепено усклађује своје законодавство са нормама и стандардима других европских тела и међународне заједнице.

Институционално посматрано, кључну улогу у овој области има Министарство унутрашњих послова, тачније Дирекција полиције и њена организациона јединица

Одељење за међународну оперативну полицијску сарадњу. До 2023. године, ово одељење је функционисало као Управа за међународну оперативну полицијску сарадњу, која је остварила запажене резултате и била призната од стране Интерпола и Европе као поуздан и ефикасан партнер. Укидањем Управе и сведочењем на нивоу одељења, дошло је до извесног смањења институционалне тежине унутрашњег система МУП-а, што може имати одређене реперкусије на оперативној ефикасности и сарадњи.

Ипак, ОМОПС и даље обавља све кључне задатке у области прекограничне сарадње, као што су размена података кроз Интерполов И-24/7 систем, сарадња путем канала СИЕНЕ, која се спроводи у сарадњи са Интерполом, Европом, СЕЛЕЦ-ом, Фронтексом и другим агенцијама.

Поред полицијског апарата, значајну улогу имају и други државни органи као што су Министарство правде, Јавно тужилаштво, Управа царина, као и Управа за спречавање прања новца у превенцији и борби против организованог криминала.

На основу упоредних анализа може се закључити да се Србија у институционалном погледу ослања на сличне моделе попут Немачке, Аустрије, Холандије и Хрватске. Постепено се уводе принципи вишесекторске сарадње, усмеравање ка специјализованим јединицама за борбу против организованог криминала, као и интеграција домаћих органа у заједничке истраге и међународне платформе.

Међу, резултати истраживања и статистички подаци указују на то да постоје извесне разлике у погледу оперативних капацитета, брзине реакције и степена дигитализације процеса, што делимично утиче на укупну ефикасност система. У том смислу, потребно је наставити са улагањима у техничко-технолошке ресурсе, обуку кадрова, као и са јачањем капацитета ОМОПС-а како би Србија у пуној мери одговарала праксама развијених држава.

Кључно, анализа наведених индикатора показује да организација и реакција државних органа у Србији заиста показују усклађеност са међународним стандардима и моделима, али да су одређени институционални и технолошки изазови и други нивои унапређења у складу са најбољим праксама међународних заједница.

Сумирано, друга појединачна хипотеза делимично је потврђена и то у делу у којем Србија показује висок степен усклађености са међународним стандардима у нормативном и институционалном смислу, али заостаје у кадровском капацитету, технолошкој ефикасности и модерној технологији. Ово указује на потребу за даљим реформама,

улагањима и подизањем капацитета како би се достигли стандарди најразвијенијих држава у борби против организованог криминала.

3. Трећа појединачна хипотеза

Трећа појединачна хипотеза полази од претпоставке да *постојећа теорија интегрисаног управљања Републике Србије једним делом заостаје за савременим облицима борбе против организованог криминала у односу на развијене земље међународне заједнице.*

Тај заостатак се манифестује кроз ограничене капацитете за координацију, недовољну технолошку подршку, као и спорије прилагођивање новим облицима транснационалне криминалне делатности.

Упоредна анализа научне и стручне литературе из области кривичноправне теорије, безбедносне политике и организације органа за спровођење закона, указује на то да док неке државе већ примењују потпуно дигитализоване платформе, интеграције, криминалних токова и координација са међународним партнерима, у Републици Србији се такав приступ још увек налази у фази фрагментиране примене или пилот пројеката.

Кључни проблем лежи у непотпуној примени концепта интегрисаног управљања, који подразумева синхронизован рад више државних органа: полиције, тужиоца, службе безбедности, финансијске контроле, царинске службе, инспекцијских органа и других институција. Поред хоризонталних промена информација и заједничког деловања у реалном времену, сарадња у Републици Србији често зависи од административних поступака, интерног хијерархијског преноса информација и индивидуалних иницијатива службеника. Овакви обрасци деловања доводе до губитка ефикасности, посебно у контексту борбе против флексибилних и брзих структура организованог криминала.

Индикатори ове хипотезе указују на постојање системских ограничења у спровођењу усвојених норми: иако се нормативна регулатива Републике Србије у значајној мери приближила стандардима Европске уније, нарочито у погледу законодавног оквира, постоје значајне празнине у њеној практичној примени. Оне се манифестују у недовољној институционалној координацији, ограниченој доступности и обради обавештајних података, као и у неусаглашености оперативног поступања и стратешког планирања у односу на праксе и капацитете развијених западноевропских држава. Ове разлике указују на потребу за додатним институционалним јачањем, професионализацијом кадрова и

унапређењем техничко-технолошке инфраструктуре како би се остварила пуна функционалност правног оквира у пракси.

Извештаји релевантних међународних организација, укључујући Европску комисију, указују да Република Србија још увек није у потпуности успоставила ефикасне механизме за стратешко управљање ресурсима у области борбе против организованог криминала. Посебно се истиче недостатак интегрисаних система за праћење, анализу и евалуацију прикупљених информација, као и за мерење ефеката спроведених мера и политике у овој области. Овај недостатак значајно утиче на способност надлежних институција да на основу поузданих података креирају и прилагођавају антикриминалну стратегију, што доводи до фрагментираности у раду и смањене ефикасности интервенција на националном и међународном нивоу. Стога се као приоритетно намеће успостављање јединственог система за управљање перформансама, који би обухватио индикаторе учинка, финансијску транспарентност, као и редовно извештавање и процену ефективности антикриминалних политика.

Посебно је важно истаћи да интерсекторска сарадња у Србији, иако формално постоји, често није праћена одговарајућим ИКТ алатима, платформама за аутоматизовани размену података и јединственим базама података. Управа криминалистичке полиције, Одељење за међународну оперативну полицијску сарадњу (ОМОПС), Јавно тужилаштво и остали релевантни актери често функционишу у паралелним системима, што успорава реакцију и умањује ефикасност.

Статистички подаци о броју заједничких истрага, броју подигнутих оптужница и броју успешно окончаних поступака у сарадњи са страним партнерима показују извесне резултате, али и простор за побољшање. Упоредне анализе, на пример, показују да је у неким државама време потребно за покретање заједничке истраге значајно краће, подржавајући бољу интероперабилност система и процедуру.

Ипак, треба истаћи да су у последњим годинама покренути одређени процеси модернизације, како у области израде нових стратегија, тако и у техничкој опремљености појединачних организационих јединица. То, међутим, још увек не представља системску промену која би у потпуности елиминисала постојеће стање и подигла га на ниво у односу на најбоље праксе развијених држава.

Кључно, хипотеза да Република Србија у домену теорије и праксе интегрисаног

управљања у борби против организованог криминала заостаје за савремене моделе развијених држава, добија своју снагу на основу анализе засноване на предлозима, што представља унапређења, посебно у погледу система интероперабилности, ефикасности институционалне координације и изградње комуникационих канала за размену података у реалном времену.

Хипотеза је делимично потврђена у делу који се односи на практичне слабости и заостатке у примени интегрисаног управљања (координација, технологија, анализа учинка), док у теоријском и нормативном смислу, као и у домену започетих реформских процеса, указују да Република Србија постепено смањује наведени заостатак.

4. Четврта посебна хипотеза

Четврта посебна хипотеза овог истраживања полази од претпоставке *што је одређена земља или међународна организација развијенија, то је и борба против организованог криминала ефикаснија и ефективнија*.

Ова хипотеза се заснива на уверењу да економска стабилност, институционална изграђеност, технолошка опремљеност, као и висок степен правне и административне уређености представљају кључне предуслове за успостављање одрживих и функционалних механизама за кривични прогон, превенцију и континуирано сузбијање организованих криминалних активности. У том контексту, развијеније државе и организације поседују не само напредније ресурсе и стручне капацитете, већ и већу институционалну отпорност на корупцију и политички утицај, што значајно доприноси успеху у борби против овог сложеног феномена.

У том смислу, степен развоја земље мери се индикаторима као што су бруто домаћи производ по глави становника, степен институционалне стабилности, развијеност правосудног и полицијског апарата, али и степен дигитализације јавне управе, као и приступ информационо-комуникационих технологија у сектору безбедности. Развијене земље Европске уније не само да поседују добро уређену и примењиву правну регулативу, већ се одликују и високим степеном међуинституционалне координације, као и интегрисаним приступом заснованим на претходним аналитичким проценама и обавештајним подацима. Ове земље активно и у реалном времену размењују информације

са међународним партнерима, користећи напредне платформе као што су Европолова комуникациона мрежа СИЕНА, Интерполов систем И-24/7 и Шенгенски информациони систем (SIS II), што значајно унапређује оперативну ефикасност у превенцији и сузбијању транснационалног организованог криминала.

Са друге стране, у Републици Србији бележи се одређени напредак, нарочито у оквиру реформских процеса везаних за Поглавље 24 у разговорима са Европским унијом, али и даље постоји разлика у оперативним и институционалним националним капацитетима. Статистички подаци о броју успешно окончаних истрага, подигнутих оптужница и донетих пресуда, као и о степену искоришћености расположивих међународних института, као што су међународне потернице, захтеви за пружање међународне правне помоћи и формирање заједничких истражних тимова, представљају релевантне и мерљиве индикаторе за емпиријску верификацију ове хипотезе. Поређењем наведених показатеља у државама региона и Европске уније може се добити поуздана слика о нивоу институционалне ефикасности, степену примене међународних стандарда и стварном домету сарадње у борби против организованог криминала. Ови подаци, када се анализирају у смислу укупне развијености појединих земаља, додатно поткрепљују везу између институционалне снаге и успеха у сузбијању транснационалних криминалних активности.

Такође, разлика у улагањима у технолошке капацитете, обуку кадрова, међународну видљивост институције и спремност на интероперабилну сарадњу значајно утиче на стварну способност државе да реагује на изазове организованог криминала. Управо зато, ова хипотеза тежи да покаже како економски и институционални развој није само праћење стања, већ суштински фактор који одређује капацитет државе у борби против овог безбедног феномена.

Закључно, хипотеза о постојању значаја повезаности између нивоа развијености и успешности у борби против организованог криминала потврђена је на основу теоријских увида и емпиријских података.

5. Пета појединачна хипотеза

Пета посебна хипотеза овог истраживања полази од премисе да се *у релативно блиској будућности могу очекивати значајне промене у домену међународноправног уређења и у кривичноправном систему Републике Србије у борби против организованог криминала.*

Ова претпоставка заснива се на више фактора: пре свега, на убрзаној трансформацији глобалне безбедносне ситуације, динамичном развоју нових облика и метода деловања организованих криминалних група, као и на све већем утицају савремених дигиталних и хибридних феномена који захтевају прилагођене правне, технолошке и институционалне одговоре. У том смислу, очекује се да ће Србија, као држава кандидат за чланство у Европској унији и активни учесник у бројним међународним институцијама, морати да прилагоди своје нормативне, институционалне и оперативне оквире новим безбедносним изазовима и стандардима.

Очекује се да ће међународна заједница, у светлу растућих безбедносних изазова и све сложенијих облика транснационалног криминала, приступити реформи постојећих уговора, протокола и стратешких платформи, посебно у доменима прекограничне сарадње, механизмима заштите сведока, финансијских истрага и употребе дигиталних доказа. Акценат ће бити стављен на унапређење нормативног оквира који регулише сарадњу међу државама, с циљем постизања веће усаглашености процедура, ефикаснијег доказивања и заштите основних права учесника у поступцима. У том процесу, државе ће временом бити подстакнуте да редефинишу сопствене законодавне оквире и прилагоде их међународним стандардима, како би очувале правну усаглашеност, институционални кредибилитет и равноправну позицију у систему међународних односа.

Република Србија, у придруживању европским интеграцијама и реализацији обавеза проистеклих из Поглавља 23 и 24, већ показује јасну тенденцију правног и институционалног усаглашавања са правном поредком Европске уније и другим релевантним међународним стандардима. Ипак, очекује се да ће у наредном периоду бити спроведене додатне промене усмерене на унапређење законског оквира за спровођење финансијских истрага, са посебним нагласком на ширу и ефикаснију примену проширене конфискације имовине. Истовремено, потребно је постићи виши степен интеграције са дигиталним платформама и базама података Европске уније и Интерпола, што ће омогућити бржи проток информација и унапређење оперативне сарадње. Посебну пажњу захтева и прецизно уређивање улога и надлежности институција у оквиру заједничких истрага, као што су заједнички истражни тимови уз истовремено јачање мера заштите сведока. Коначно, од кључне је важности увођење снажне превентивне компоненте у систем безбедности, као и континуирана едукација кадрова ангажованих у борби против организованог криминала

са посебним акцентом на сајбер криминал, чиме би се створили услови за одржив и ефикасан систем отпоран на изазове транснационалног криминала.

Индикатори који потврђују ову хипотезу огледају се у анализи домаће и међународне нормативноправне регулативе, ставовима релевантних стручњака и институција, као и упоредним статистичким подацима који указују на начине деловања организованог криминала. Посебно треба нагласити значај Стратегије за борбу против организованог криминала, као и Акционог плана за њену примену, који ће послужити као основа за креирање нових правних решења.

Ова хипотеза има важну прогнозу и функцију у оквиру научног истраживања, јер омогућава процену будућих токова развоја кривичноправног и институционалног система Републике Србије у смеру правне интеграције и структурно стабилне борбе против организованог криминала. Пратећи еволуцију нормативноправних решења, институционалних капацитета и међународних стандарда, хипотеза се додатно потврђује као релевантна основа за унапређење и усклађивање политике са европским и глобалним трендовима у области безбедности и владавине права.

Кључно, хипотеза не само да је у потпуности потврђена анализом постојећих података и докумената, већ и представља поуздану основу за будућност истраживања и реформске интервенције у правцу изградње организованог система у борби против организованог криминала у Републици Србији.

2. Оцена потврђености опште (генералне) хипотезе

Општа (генерална) хипотеза овог истраживања формулисана је на следећи начин: *без међународне сарадње у борби против организованог криминала и његових етиолошких обележја, применом уобичајених доказних метода често није могуће постићи неопходне процесне ефекте у преткривичним и кривичним поступцима, упркос постојању нормативноправних и методолошко-теоријско-искуствених претпоставки у Републици Србији.*

Такав недостатак посебно долази до изражаја у оквирима правног система Републике Србије, у којем, упркос усвојеним нормативноправним актима и теоријско-методолошким решењима, и даље изостаје адекватна институционална, кадровска и технолошка подршка,

неопходна за ефикасно и одрживо сузбијање транснационалног организованог криминала. Недовољна усклађеност капацитета са сложеношћу криминалних организација и ограничена способност за примену напредних истражних техника на транснационалном нивоу, утичу на делотворност у кривичноправном поступку.

У том правцу, ефикасна и свеобухватна међународна сарадња представља не само формално-правни предуслов, већ суштински инструмент за постизање резултата у сузбијању организованог криминалитета. Нарочито је значајна у сложеним истражним поступцима у којима је неопходно применити посебне доказне радње ради прибављања валидних и процесно употребљивих доказа, како на националном тако и на међународном нивоу. Додатно, ова сарадња је кључна у поступцима екстрадиције, међународне правне помоћи, праћењу незаконитих финансијских токова, као и у борби против нових и еволуирајућих облика високотехнолошког, сајбер и мрежног криминала, који све чешће надрастају могућности изолованих националних система.

Полазна основа овог истраживања утемељена је на хипотетичкој претпоставци да без ефикасне, континуиране и свеобухватне међународне сарадње, ниједна држава није у могућности да самостално, искључиво кроз сопствене институционалне и правне капацитете, успешно сузбија организовани и транснационални криминал, као ни његова етиолошка обележја. Ова претпоставка посебно добија на значају у светлу све комплекснијих форми криминалитета који померају границе националне надлежности, користе напредне технологије, мултијурисдикционе мреже и финансијске токове, те захтевају координисан и усклађен одговор више држава.

У том контексту, уобичајени истражни и доказни механизми који су на располагању органима у оквиру националног кривичноправног система Републике Србије, често нису довољни да би се обезбедили пуни процесни ефекти. То се пре свега односи на прикупљање доказа ван територије Републике Србије, идентификацију и праћење транснационалних криминалних група, праћење илегалних финансијских токова, као и на извршење кривичних санкција на међународном нивоу. Отуд, постоји објективна потреба за интензивирањем и институционализацијом сарадње са страним безбедносним, полицијским и правосудним органима, уз пуно поштовање међународних стандарда и принципа владавине права.

Ова хипотеза полази од претпоставке да је организовани криминал феномен који по

својој природи надјачава територијалне границе и делује транснационално, користећи предности глобализације, технолошког развоја и неједнакости у правним и институционалним системима различитих држава. Он се прилагођава локалним економским, институционалним и културним специфичностима, интегрише се у легалне токове, инфилтрира се у институције и нарушава основне вредности правне државе. Својим деловањем, организовани криминал има потенцијал да угрози економску стабилност, подрива демократске институције и урушава поверење грађана у владавину права.

Са становишта Републике Србије, која се налази на изузетно важној геостратешкој позицији на раскршћу Истока и Запада, као и дуж кључних миграционих и транснационалних криминалних рута, потреба за ефикасном међународном сарадњом у борби против организованог криминала добија посебну тежину. Србија се, управо због свог географског положаја, често налази у улози транзитне или циљне земље у оквиру мрежа које се баве трговином људима, миграцијама, наркотицима, оружјем, као и прањем новца.

Иако је у претходним годинама остварен значајан напредак у јачању националног нормативноправног оквира, усвајањем релевантних међународних конвенција и унапређењу институционалних капацитета, они и даље нису довољни да самостално обухвате све комплексне и еволутивне димензије организованог криминала. Савремене криминалне мреже делују преко државних граница, користе глобалну логистику, флексибилне и децентрализоване инфраструктуре, као и прикривене и често нерегулисане финансијске токове, што захтева међународно усклађене и координисане акције. Такође, Република Србија мора наставити са унапређивањем не само нормативног и институционалног система, већ и изградњом чвршћих веза са међународним партнерима, како би се обезбедила ефикаснија контрола, праћење и сузбијање криминалних активности на свим нивоима од локалног до глобалног.

С тим у вези, применом класичних, уобичајених доказних метода, које су најчешће ограничене оквирима националне јурисдикције, не могу се на адекватан начин остварити процесни циљеви, као што су обезбеђење доказа, лоцирање окривљених, праћење кретања илегално стечене имовине или примена мера заштите сведока и жртава. Такве методе, у ограниченом обиму, узимају у обзир чињеницу да су носиоци организованог криминала често мобилни, да поседују више држављанстава, користе правне празнине у различитих система и располажу развијеним паралелним каналима комуникације и логистике.

Истовремено, иако нормативноправни систем Републике Србије садржи бројне елементе усклађене са међународним стандардима, у пракси се ефикасност преткривичних и кривичних поступака у великој мери ослања на ниво, брзину и квалитет сарадње са другим државама и међународним организацијама, као што су Интерпол, Европол, СЕЛЕЦ, EUROJUST и друге.

Због тога је општа хипотеза овог истраживања заснована на уверењу да међународна сарадња не представља само допунски механизам, већ суштинску компоненту ефикасне борбе против организованог криминала, како у превентивном деловању, тако и у фази оперативног деловања. Њена кључна улога огледа се у томе што омогућава брзу и правно утемељену размену оперативних и обавештајних података, олакшава формирање заједничких истражних тимова и координацију полицијских акција, обезбеђује приступ међународним базама података и технолошким платформама за идентификацију криминалних образаца, доприноси усклађивању домаћег законодавства са међународним стандардима и подстиче развој домаћих капацитета путем финансијске, техничке и кадровске подршке. У том смислу, међународна сарадња није само инструментална у подизању ефикасности правосудних и безбедносних институција, већ и услов за свеобухватну трансформацију система у складу са глобалним безбедносним изазовима и европским интеграционим процесима.

Стога, општа хипотеза овог истраживања је потврђена и недвосмислено указује на нужност даље интернационализације безбедносних и правосудних механизама Републике Србије, посебно у домену прибављања, обраде и размене доказа у борби против организованог криминала. Тај процес не треба посматрати искључиво као инструмент за испуњавање међународних или спољнополитичких обавеза, већ пре свега као суштински предуслов за ефикасну заштиту уставног поретка, владавине права, као и личне безбедности и правне сигурности грађана. У том смислу, међународна сарадња представља кључни стратешки правац у процесу изградње свеобухватног савременог и функционалног система кривичног права способног да одговори на изазове глобализованог криминалитета.

Укратко, на основу читавог истраживања и анализе исправности појединачних хипотеза, можемо закључити да је општа хипотеза у целости потврђена.

ПРЕГЛЕД КОРИШЋЕНЕ ЛИТЕРАТУРЕ

Чланци и књиге

1. **Аврамов Смиља (2011)** *Међународно јавно право,* Београд
2. **Алексић Живојин (1980)** „Криминалистички осврт на стратегију терориста“, *Архив за правне и друштвене науке*, No. 1–2, стр. 135–157
3. **Алексић Живојин, Шкулић Милан (2002)** *Криминалистика*, Досије, Београд
4. **Ахић Јасмин (2003)** *Механизми и институције превенције и сузбијања организованог криминалитета у југоисточној Европи*, Сарајево.
5. **Бејатовић Станко и др. (2008)** *Јавно тужилаштво, полиција, кривични суд и сузбијање криминалитета*, Удружење јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца Србије, Београд
6. **Божиловић – Петровић Ахић Јасмин (2003)** *Механизми и институције, превенције и сузбијање организованог криминалитета у Југоисточној Европи*, Сарајево
7. **Бајагић Младен (2000)** *Тероризам и међународно јавно право*, Београд
8. **Бејатовић Станко (2015)** „Кривичнопроцесно законодавство Србије и Европски стандарди“, у: Д. Коларић (ур.) *Супротстављање савременим облицима криминалитета – анализта стања, европски стандарди и мере за унапређењетом*, 1, Криминалистичко-полицијска академија, Фондација „Ханс Зајдел“, Београд, стр. 19–38
9. **Беширевић Виолета (2023)** *Основи права Европске уније,* Правни факултет Универзитета Унион, Београд,
10. **Бјелајац Жељко (2008)** *Организовани криминал вс Србија*, ДТА & Правни факултет Универзитета Привредна академија, Београд – Нови Сад
11. **Бјелајац Жељко (2013)** *Организовани криминалитет: империја зла,* Нови Сад
12. **Бјелајац Жељко, Драгојловић Јоко (2024)** *Организовани криминалитет,* Нови Сад
13. **Благојевић Вељко (2020)** „Примена Бечке конвенције о дипломатским односима на војну (одбрамбену) дипломатију“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу,* No. 87, стр. 91-108
14. **Божиловић – Петровић Ахић Јасмин (2003)** *Механизми и институције, превенције и сузбијање организованог криминалитета у Југоисточној Европи*, Сарајево
15. **Бошковић Мило (1999)** *Криминолошки лексикон,* Матица српска, Универзитет, Нови Сад
16. **Бошковић Мило (2002)** *Социјална патологија*, Правни факултет, Нови Сад
17. **Бошковић Мило (2007)** *Социјална патологија*, Правни факултет, Нови Сад
18. **Бошковић Мићо (1998)** *Организовани криминалитет*, Први део: „Криминолошки и криминалистички аспекти“, Полицијска академија, Београд
19. **Бошковић Мићо (2003)** *Транснационални организовани криминалитет*, Полицијска академија, Београд
20. **Бошковић Мићо (2000)** Актуелни проблеми сузбијања корупције, Полицијска академија, Београд
21. **Бошковић Мићо (2001)** „Актуелни проблеми сузбијања прања новца“, *Безбедност*, Vol. 43, No. 5, стр. 565-586
22. **Бошковић Мићо (2003)** „Савремене тенденције у превенцији организованог криминала“, *Криминалистичке теме*, No. 3-4, стр. 294 Сарајево

23. **Бошковић Мићо (2004)** *Организовани криминалитет и корупција са посебним освртом на Републику Српску*, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука
24. **Булатовић Александра, Јовановић Немања (2022)** „Шта је у имену: дефиниција организованог криминала“, *Гласни Етнографског института САНУ,* Vol. LXX, No. 1, стр. 265-287
25. **Василијевић Владан (1990)** “Превенција и репресија организованог криминала“, *Безбедност и друштвена самозаштита*, No. 12, стр. 30-35.
26. **Василков Зоранчо (2016)** *Област слободе, безбедности и правде у праву Европске уније, докторска дисертација*, Правни факултет Универзитета у Нишу, Ниш
27. **Водинелић Владимир (1992)** „Криминалитет са мрежном структуром и организовани криминалитет профита“, МУП Р. Србије, Београд, број 1/1992.
28. **Водинелић Владимир (1998)** „Криминалитет са мрежном структуром и организовани криминалитет профита”, *Безбедност*, No. 1/1998, Водинелић, В. *Безбедност МУП Р Србије, Београд, број 1/199*
29. **Вукадиновић Радован, Вукадиновић-Марковић Јелена (2020)** *Увод у институције и право Европске уније,* Београд
30. **Гаћиновић Радослав (2005)** “Дефинисање савременог тероризма“, *НБП*, Vol. XI, No. 2, стр. 41-54
31. **Грубач Момчило (2010)** “Одузимање имовине проистекле из кривичног дела”; *Гласник Адвокатске коморе Војводине,* Vol. 82, No 1, стр. 34-37
32. **Димитријевић Војин, Рачић Обрад (1971)** *Међународне организације,* Београд
33. **Дышев Сергей (2009)** *Воры в законе и авторитеты*, Эксмо
34. **Достић Синиша, Танчић Драган, Танчић Петар (2019)** *Организовани криминал: теоријски и методолошки приступ*, Приштина
35. **Ђајић Сања (2004)** „Теорије о односу међународног и унутрашњег права“, *Годишњак Удружења за међународно право 2000-2003,*Београд, стр. 49-71
36. **Ђорђевић Ђорђе** (2011) Кривично право посебни део, Криминалистичко полицијска академија, Београд
37. **Ђорђевић Саша и др. (2016)** *Водич кроз сарадњу у унутрашњим пословима у Европској унији*. Мисија ОЕБС-а у Србији и Београдски центар за безбедносну политику, Београд
38. **Ђорђевић Стеван (1997)** „Однос унутрашњег и међународног права“, *Анали Правног факултета у Београду,* No. 4-6, стр. 354-395
39. **Ђорђевић Стеван (2007)** „Поштовање обавезне снаге међународних уговора“, *Правни живот,* No. 13, стр. 871-903
40. **Ђорђевић Стеван, Димитријевић Душко (2011)** *Право међународних уговора,* Београд
41. **Ђукановић Драган, Николић Горан (2008)** „Сарадња држава Југоисточне Европе у области унутрашњих послова и правосуђа“, *Наука, безбедност, полиција*, No. 1, стр. 37-53
42. **Ђукановић Драган, Уљанов Сергеј, Јовић Жељко (2011) „**Мултилатерални видови сарадње у југоисточној Европи у области спречавања еколошких катастрофа и сузбијања екотероризма“ *У Зборник радова Сузбијање криминала у оквиру међународне полицијске сарадње*, Тара, стр. 69-79
43. **Ђукановић Драган (2011)** *Интерпол и међународна полицијска сарадња,* Београд

44. **Етински Родољуб (2010)** „Индивидуалне санкције Савета безбедности Уједињених нација и заштита људских права“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду,* No. 3, стр. 79-92
45. **Етински Родољуб, Ђајић Сања, Тубић Бојан (2017)** *Међународно јавно право,* Нови Сад
46. **Игњатовић Ђорђе (**1998[1]**)** *Криминологија*, Београд
47. **Игњатовић Ђорђе (**1998[2]**)** *Организовани криминалитет*, Други део: „Криминолошка анализа стања у свету“, Полицијска академија, Београд
48. **Игњатовић Ђорђе, Шкулић Милан (2012)** *Организовани криминалитет*, Правни факултет, Београд
49. **Игњатовић Ђорђе (2016)** „Изучавање организованог криминалитета“, *Ревија за криминологију и кривично право*, Vol. VII, No. 3, стр. 39-62
50. **Ивановић Звонимир, Уљанов Сергеј С. (2009)** „Принципи међународних релација у поступању са међународним потражним актима ИНТЕРПОЛ-а“, *Међународна политика*, No. 1135, стр. 103-115
51. **Илић Александра (2024)** „Екстрадиција – између права и политике“, у: *Однос међународног кривичних и националног кривичног права,* зборник радова са међународне научне конференције, Палић, 14-17. јун 2024, Том 1, стр. 375-393
52. **Илчић Драгана (2005)** „Документи међународних организација о спречавању „прања новца” као извори права”, *Правни живот*, No. 9, стр. 903-925
53. **Јаковљевић Душан (1997)** *Тероризам с гледишта кривичног права*, Службени лист, Београд
54. **Јанковић Бранимир М., Радивојевић Зоран (2014)** *Међународно јавно право,* Ниш
55. **Јовановић Слађана (2008)** „Конвенција Савета Европе о борби против трговине људима и заштита жртава”, у: Л. Крон (ур.) *Казнено законодавство и превенција криминалитета*, зборник радова, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд
56. **Јовашевић Драган (2002)** *Коментар Кривичног закона Савезне Републике Југославије*, Службени гласник, Београд
57. **Јовашевић Драган (2003)** *Коментар Кривичног закона Републике Србије са судском праксом*, Београд
58. **Јовашевић Драган (2004)** „Систем одговорности и кажњивости за међународна кривична дела“, *Тешки облици криминала,* зборник радова, Будва, стр. 346-348.
59. **Јовашевић Драган (2005)** „Сузбијање организованог криминала у Републици Србији“; *Правни систем Републике Србије – усаглашавање са правом Европске уније*, зборник радова, Правни Факултет у нишу, Ниш
60. **Јовашевић Драган (2006)** *Лексикон кривичног права*, Службени гласник, Београд
61. **Јовашевић Драган, Гајић - Гламочлија Марина (**2008[1]**)** „Кривично дело прања новца“, Београд
62. **Јовашевић Драган, Гајић - Гламочлија Марија (**2008[2]**)** *Проблем корупције у светлу заштите људских права*, БеоСинг, Београд
63. **Јовашевић Драган (2009)** "Европска унија у сузбијању корупције", *Европско законодавство*, No. 27–28, 2009, стр. 7-19
64. **Јовашевић Драган (2012)** *Организовани криминалитет - кривичноправни аспекти*, Ниш

65. **Јоксић Иван, Божовић Владимир (2012)** „Организовани криминалитет као глобална претња“, у: Ж. Бјелајац, М. Зиројевић, (ур.) *Организовани криминалитет – изазов XXI* века, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, стр. 35-52
66. **Камбовски Владо (2007)** „Међународноправни оквир сузбијања организованог криминала“, Зборник са међународног научног скупа *Примена међународног кривичног права – организовани криминал*, Београд
67. **Карановић Миливоје (1976)** “Појам тероризма”, *Југословенска ревија за криминологију и кривично право лет*. Vol. 4, No. 2 стр. 219-234
68. **Кекић Далибор, Субошић Дане (2009)** „Полицијска дипломатија“, *Међународни проблеми,* No. 1-2, стр. 141-162
69. **Кекић Далибор (2010)** „Интерпол vs Европол“, у: Ного Срето (ур.) *Сузбијање криминала и европске интеграције*, зборник радова, Тара, стр. 339-349
70. **Кокољ Митар (1996)** „Осврт на стање организованог криминалитета у неким државама света“ у: *Организовани криминалитет и корупција, з*борник радова, Српско удружење за кривично право, Београд
71. **Ковач Митар (2003)** *Стратегијска и доктринарна документа националне безбедности – теоријске основе*, Београд
72. **Константиновић-Вилић Слободанка, Костић Миомира (2013)** *Систем извршења кривичних санкција и пенални третман у Србији*, Правни факултет у Нишу, Ниш
73. **Костић Јелена, Зиројевић Мина (2017)** „Објект заштите кривичних дела против привреде“, у: И. Стевановић, В. Чоловић (ур.) *Привредна кривична дела.* Београд, стр. 257-269
74. **Костић Јелена (2018)** *Кривичноправна заштита финансијских интереса Европске уније*, Београд
75. **Костић Александар, ур. (2019)** *Државни поредак: суверенитет у времену глобализације,* зборник радова са научног скупа одржаног 8-9. фенруара 2019 у САНУ, САНУ, Београд
76. **Кошко Аркадий (2024)** *Уголовный мир царской России,* Эксмо
77. **Крећа Миленко (2016)** *Међународно јавно право,* Београд
78. **Кривокапић Борис (2007)** *Међународно право: корени, развој, перспективе,* Београд
79. **Кривокапић Борис (2010)** *Енциклопедијски речник међународног права и међународних односа,* Службени гласник, Београд
80. **Кривокапић Борис (2011)** „Једнострани акти држава као извор међународног права“, *Правни живот,* No. 12, стр. 139-159
81. **Кривокапић Борис (2012[1])** „Врсте међународних кривичних дела“, у: С. Ного (ур.) *Релевантна питања примене међународног кривичног права у националном праву,* 11. тематски међународни научни скуп УМКП, Тара, 6-10. јун 2012, стр. 169-198
82. **Кривокапић Борис (2012[2])** „Однос међународног и унутрашњег права”, *Страни правни живот,* No. 2, стр. 59-103
83. **Кривокапић Борис (2013)** „Примат међународног права”, *Страни правни живот,* No. 3, стр. 45-62
84. **Кривокапић Борис (2017[1])** *Међународно јавно право*, Пословни и правни факултет, Институт за упоредно право, Београд
85. **Кривокапић Борис (2017[2])** *Мир и рат у међународним односима и праву*, Институт за упоредно право Пословни и правни факултет, Београд

86. **Кривокапић Борис (2018)** „О разликовању између међународних кривичних дела у ужем и ширем смислу“, *Страни правни живот,* No. 2, стр. 7-27
87. **Кривокапић Борис (2022) „**Азил у унутрашњем и међународном праву“, *Правна ријеч,* Удружење правника Републике Српске, No. 65, стр. 261-282
88. **Кривокапич Борис (2018)** „Важнейшие источники международного права и их иерарическое взаимоотношение“ (Часть 1), *Юридический вестник Самарского университета,* No. 4, стр. 128-132
89. **Кривокапич Борис (2019)** „Важнейшие источники международного права и их иерарическое взаимоотношение“ (Часть 2), *Юридический вестник Самарского университета,* No. 1, стр. 71-79
90. **Кривокапић Владимир (1996)** *Криминалистичка тактика,* Београд
91. **Кривокапић Владимир (2005)** „Криминално организовање, тероризам и мере супротстављања“, у: В. Кривокапић и др. (ур.), зборник *Организовани криминалитет, стање и мере заштите*, Полицијска академија, Београд
92. **Кривокапић Ђорђе** (2016) *Методи сузбијања тероризма*, Досије, Београд
93. **Крстић Гордана (2018) „**Специјализација државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције са посебним освртом на однос између јавног тужилаштва и полиције”, *НБП Журнал за криминалистику и право* Vol. 22, No. 3, стр. 67-88
94. **Лазаревић Љубиша (2011)** *Коментар кривичног законика*, Правни факултет Унион, Београд
95. **Лилић Стеван, Прља Драган (2011)** *Правна информатика вештина*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд
96. **Литавски Јан, Ђорђевић Саша, Марковић Жарко (2010)** *Збирка предлога практичне политике за реформ полиције у Србији*, No. 3, Београдски центар за безбедносну политику, Београд,
97. **Лукић Наталија (2014)** „Дефиниција организованог криминалитета у Немачкој“, *Српска правна мисао*, No. 47, стр. 121-140
98. **Лукић Наталија (2014)** *Сузбијање организованог криминалитета – Компаративни приступ*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд
99. **Магарашевић Александар (1972)** „Основна обележја одлука међународних организација у међународном праву“, *Анали Правног факултета у Београду,* No. 1-3, стр. 367-384
100. **Манојловић Драган, Јовић Војислав (2004)** „Основне међународне дефиниције организованог криминала“, *Безбедност,* No. 6, 845-862
101. **Маринковић Дарко (2003)** „Основни правци криминалистичког поступања у сузбијању наркокриминалитета“, *Наука безбедност полиција*, No. 2, стр. 129-143
102. **Манојловић Драган (2006)** *Организоване криминалне групе*, БеоСинг, Београд
103. **Марковић Милош, Станојевић Петар (2009)** „Прање новца у међународном праву и кривичном законодавству Републике Србије”, *Право - теорија и пракса*, No. 7-8, стр. 46-66
104. **Марковић Милош, Војнић Сања (2012)** „Најважнији међународни документи и кривичноправна регулатива у функцији сузбијања организованог криминала“, у: Ж. Бјелајац, М. Зиројевић, (ур.) *Организовани криминалитет – изазов XXI* века, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, стр. 138-162

105. **Матијашевић, Јелена, (2010)** "Прање новца, актуелни облик организованог криминала – манифестације, медоти и последице", *Право – теорија и пракса*, Vol. 27, No. 5-6, стр. 118-131.
106. **Мијалковић Саша (2009)** *Супротстављање трговини људима и крijумчарењу мигранта – могућности унапређења безбедносно-криминалистичке праксе националног система безбедности*, Службени гласник и Институт за упоредно право, Београд
107. **Мијалковски Милан (2009)** *Обавештајне и безбедоносне службе*, Факултет безбедности, Београд
108. **Миленковић Дејен, Копривица Слободан, Тодоровић Владимир (2011)**, *Контрола служби безбедности*, Организација за европску безбедност и сарадњу - Мисија ОЕБС-а у Србији и Центар за нову политику, Београд
109. **Милосављевић Бојан (2015)** „Кривичноправни имунитет представника државе", *Журнал за криминалистику и право,* No. 1, стр. 16-29
110. **Милошевић Милан (1988)** „Тероризам као кривично правна категорија", *Безбедност*, No. 4, Београд, стр. 288-301
111. **Милутиновић Милан (1990)** *Криминологија*, Савремена администрација, Београд
112. **Мишчевић Тања (2016)** „Међународне владине организације – савремена пракса као израз самосталне воље", *Анали Правног факултета у Београду,* No. 2, стр. 125-145
113. **Мојсиловић Жељко, Гаврић Невена (2011)** „Утицај регионалне сарадње полицијских преговарача на унапређење безбедности и сузбијање криминала", у: *Сузбијање криминала у оквиру међународне полицијске сарадње*, зборник радова, Тара, стр. 97-108
114. **Мрвић-Петровић Наташа (2004)** „Тешкоће одређивања појма организованог криминалитета", *Темида,* No. 1, стр. 3-9
115. **Мршевић Зорица (1993)** *Организовани криминал,* Београд
116. **Нешковић Слободан (2005)** „Међународна полицијска сарадња", *Безбедност,* No. 5, стр. 754-769.
117. **Никач Жељко (2003)** *Транснационална сарадња држава у борби против криминала: Европол и Интерпол,* Београд
118. **Никач Жељко (2009)** „Место и улога МУП РС у борби против корупције – међународни и унутрашњи аспекти", у С. Ного. (ур.) *Корупција и људске слободе*, међународни научни скуп, зборник радова Удружења за међународно кривично право, Тара, стр. 408-424
119. **Никач Жељко, Опарница Милош, Уљанов Сергеј (2010)** „Улога националног централног бироа Интерпола Београд у оквиру међународне полицијске сарадње", у: *Улога и место Србије у међународним организацијама*, зборник радова, Београд, стр. 193-205
120. **Никач Жељко, Симић Бобан, (2012)** „Улога и задаци МУП РС у међународној полицијској сарадњи, са освртом на формирање нове јединице за оперативну сарадњу", С. Ного (ур.) *Релевантна питања примене међународног кривично права у националном праву*, зборник радова, Тара, стр. 360–368
121. **Никач Жељко, Симић Бобан (2013)** "Борба против организованог криминала – унутрашњи и међународни аспекти", *Супротстављање организованом криминалу правни оквир, међународни стандарди и процедуре*, зборник радова, Тара, стр. 205-218

122. **Никач Жељко, Симић Бобан (2014)** „Асоцијација шефова полиције ЈИЕ – СЕПЦА“, у: *ЕУ и западни Балкан – изазови и перспективе*, међународна научна конференција, зборник радова, ИМПП и Фондација „Ханс Зајдел“, Београд, стр. 424-436
123. **Никач Жељко, Симић Бобан, Аритоновић Никола (2014)** „Међународна полицијска сарадња земаља Југоисточне Европе“, у: *Право и друштвена стварност*, Научни скуп са међународним учешћем, Зборник радова, Том 1, Косовска Митровица, стр. 369-382
124. **Никач Жељко (2015)** *Међународна полицијска сарадња,* Београд
125. **Никач Жељко, Јурас Дамир (2015)** „Међународна полицијска сарадња у Југоистичној Европи у функцији безбедности“, *Страни правни живот,* No. 3, стр. 283-302
126. **Никач Жељко, Форца Божидар (2020)** „Међународна полицијска сарадња Србије и држава региона у борби против криминала”, *Правна традиција и интегративни процеси*, зборник радова Правни факултет Универзитета у Приштини, Том I, стр. 89-111
127. **Николић Горан (2007)** „Институционални оквир МОКП – Интерпол“, *Безбедност,* No. 4, стр. 33-57
128. **Николић-Ристановић Весна et. al. (2004)** *Трговина људима у Србији,* Виктимолошко друштво Србије и ОЕБС, Београд
129. **Ницовић Марко (1996)** „Повезаност опојних дрога и организовани криминал“, *Организовани криминалитет и корупција*, зборник радова, Копаоник, стр. 81-84
130. **Ного Срето (2010)** „Значај међународне кривичноправне сарадње и место полиције у тој сарадњи“, зборник радова *Сузбијање криминала и европске интеграције*, Тара, стр. 446-454
131. **Павловић Милена (2006)** „Конвенција Уједињених нација против корупције и њена примена у домаћем праву“, *Зборник радова Правног факултета,* Нови Сад, Vol. 40, No. 2, стр. 463-488
132. **Пауновић Милан, Кривокапић Борис, Крстић Ивана (2023)** *Међународна људска права,* Београд, Правни факултет Универзитета у Београду
133. **Перић Дилигенски Тијана (2019)** „Имплементирање антикоруптивних срандарда Уједињенх нација из перспективе позитивног законодавства Републке Србије“, Фондација Центар за јавно право - Анализе, www.ceeol.com/search/viewpdf?id=760567
134. **Петровић Драгана (1996)** *Организовање злочиначких удружења*, Српско удружење за кривично право, Београд
135. **Петровић Милан, Прица Милош (2014)** *Посебно управно право са међународним управним правом,* Ниш
136. **Политичка енциклопедија (1975)** Савремена администрација, Београд
137. **Рачић Обрад, Димитријевић Војин (1980)** *Међународне организације,* Београд
138. **Рачић Обрад (1999)** „Однос између међународног и унутрашњег права“, *Међународни проблеми,* No. 3-4, стр. 358-381
139. **Рељановић Марио (2012)** „Полицијска сарадња држава-чланца Европске уније“, у: Ј. Ћирић, С. Беатовић (ур.) *Европске интеграције и међународна кривичноправна сарадња,* Београд, стр. 97-110
140. **Рефатов Э. Э., Овагян А. А. (2017)** „Воры в законе“, *Вестник магистратуры*, No. 8, стр. 59-60

141. **Ристовић Светлана (2019)** „Српска полиција и међународна полицијска сарадња – од почетка до европских интеграција“, *Безбедност,* No. 2, стр. 153-175
142. **Ристовић Светлана (2013)** „Посвећеност међународној сарадњи– постојана вредност полицијске организације у Србији“*, Структура и функционисање полицијске организације – Традиција, стање и перспективе*, зборник радова, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 247–266
143. **Саздовска Малиш Marina (2011)** “Међународна полицијска сарадња у функцији сузбијања еколошког криминала”, у: *Сузбијање криминала у оквиру међународне полицијске сарадње*, зборник радова, Тара, стр. 119-125
144. **Симић Бобан, Бодрожић Ивана, Стевановић Обрад (2010)** „Полицијска сарадња у ЕУ у оквиру институције ЕВРОПОЛА“, у: *Сузбијање криминала и европске интеграције,* Тара, стр. 360-370
145. **Симић Бобан, Никач Жељко (2010[1])** „Местои улога Европола у међународној полицијској сарадњи“, *Наука, безбедност, полиција,* No. 2, str. 61-70
146. **Симић Бобан, Никач Жељко (2010[2])** „Улога и место Републике Србије у оквиру институције Еуропола“, *Улога и место Србије у међународним организацијама*“, зборник радова, Београд, ИМПП, стр. 354–357
147. **Симоновић Бранислав (2004)** *Криминалистика*, Правни факултет, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац
148. **Симоновић Бранислав (2022)** „Конвенција Уједињених нација против корупције и улога цивилног друштва“, *Усклађивање правног система Србије са стандардима ЕУ,* зборник радова, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, стр. 309-335
149. **Скакавац Здравко (2003)** *Појам и појавни облици организованог криминалитета*, магистарски рад, Нови Сад
150. **Соковић Снежана (2004)** „Искуства ЕУ у сузбијању тешких облика криминалитета“, у: Д. Радовановић (ур.) *Тешки облици криминала*, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Виша школа унутрашњих послова, Београд, стр. 173-199
151. **Спасић Данијела, Липовац Милан (2011)** „Конвенција о полицијској сарадњи у Југоисточној Европи и улога Србије у борби против међународног криминала“, у: *Сузбијање криминала у оквиру међународне полицијске сарадње,* зборник радова, Тара, стр. 161-172
152. **Спасић Данијела, Липовац Милан (2020)** *Међународна полицијска сарадња у борби против организованог криминала,* Београд
153. **Стајић, Љубомир (2011)** *Основи система безбедности са основама истраживања безбедносних појава*, Нови Сад
154. **Стевановић, Александар, Цветковић, Драган (2019)** „Појам и карактеристике привредног криминалитета“, *Ревија за криминологију и кривично право,* No. 1, стр. 45-62
155. **Стојановић Гајић Соња, ур. (2016)** *Водич кроз сарадњу у унутрашњим пословима у Европској унији,* Мисија ОЕБС у Србији & Београдски центар за безбедносну политику, Београд
156. **Стојановић Зоран (1990)** „Организоване форме криминалитета”, *Безбедност и друштвена самозаштита*, No. 5, Београд, стр. 62-71
157. **Стојановић Зоран (2007)** *Коментар кривичног законика*, Службени гласник, Београд
158. **Триван Драган (2012)** *Корпоративна безбедност*, Београд

159. **Уљанов Сергеј, Ивановић Звонимир (2010)** „Међународне полицијске организације“, *Страни правни живот*, No. 2, стр. 65–84
160. **Уљанов Сергеј (2013)** „Међународна полицијска сарадња у борби против организованог криминала, са посебним освртом на проблем трговине људским органима“, *Страни правни живот,* No. 1, стр. 271-289
161. **Уљанов С., Матовић, А., Ребрача, И. (2018)** „Злоупотреба Интерпола у холокаусту“, у: Ж. Радосављевић, В. Соловјов, О. Арсенијевић (ур.) *Страдање Срба, Јевреја, Рома и осталих на територији бивше Југославије*, Београд, стр. 285-299
162. **Фалаџић Александар (2010)** *Улога тужилаштва у супростављању организованом криминалу,* докторска дисертација, Универзитет у Нишу, Правни факултет, Ниш, www.prafak.ni.ac.rs/files/disertacije/Aleksandar_Faladzic_Uloga_tuzilastav_2010.pdf
163. **Фатић Александар (1997)** *Криминал и друштвена контрола у источној Европи*, Институт за међународну политику и привреду, Београд
164. **Цветковић Милош, Благојевић Душан (2013)** „Одговор државе на савремени транснационални организовани криминал“; у: *Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму*, Криминалистичко – полицијска академија, Београд, стр.177-190
165. **Црноглавац Предраг (2022)** „Међународна полицијска сарадња у оквиру Интерпола“, *Безбедност, ,* No. 3, стр. 175-195
166. **Чавошки Александра (2006)** *Правни и политички поредак Европске уније*, Правни факултет Универзитет Унион & Службени гласник, Београд.
167. **Чисар Петар (2010)** *Супростављање савременом организованом криминалу и тероризму*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд
168. **Шкулић Милан (2003)** *Организовани криминалитет – појам и кривичнопроцесни аспекти,* Досије, Београд
169. **Шкулић Милан (2008)** „Основна феноменолошка обележја организованог крииналитета“, *Ревија за безбедност*, No. 10, стр. 22-27
170. **Шкулић Милан (2011)** „Основи упоредног кривичног процесног права и основи проблеми реформе кривичног поступка Срб-ије“, у: Ђ. Игљатовић (ур.) *Казнена реакција у Србији,* Београд, стр. 54-125
171. **Шкулић Милан (2022)** *Међународно кривично право*, Београд
172. **Abadinsky Howard (1990)** *Organized Crime*, Nelson-Hall, Chicago
173. **Abadinsky Howard (2003)** *Organized Crime,* Wadsworth/Thomson Learning
174. **Acemoglu Daron, De Feo Giuseppe, De Luca Giacomo Davide (2020)** „Weak States: Causes and Consenquences of the Sicilian Mafia“, *Review of Economic Studies,* Vol. 87, pp. 537-581
175. **Argandona Antonio (2007)** „The United Nations Convention against Corruption and Its Impact on International Companies“, *Journal of Busness Ethics,* Vol. 74, 2007, pp. 481-496
176. **Arsovska Jana (2015)** *Decoding Albanian Organized crime:* culture, politics, and globalization, pp.11-20
177. **Akande Dapo (2010)** „International Organizations”, in: M. D. Evans (ed.) *International Law,* Oxford University Press, pp. 252-283
178. **Akande Dapo, Shah Sangeeta (2010)** „Immunities of State Officials, International Crimes, and Foreign Domestic Courts, *European Journal of International Law,* No. 4, pp. 815-852
179. **Akehurst Michael (1975)** “The Hierarchy of the Sources of International Law”, *British Yearbook of International Law*, Vol. 47, No. 1, pp. 273-285

180. **Akehurst Michael (1976)** „Custom as Source of International Law", *British Yearbook of International Law,* Vol. 47, pp. 1-51
181. **Albanese Jay S. (2012)** „The Cosa nostra in the U.S. Adapting Changes in the Social, Economic, and Political Environment After a 25-Year Prosecution Effort ", in: D. Siegel, H. van de Bunt (eds), *Traditional Organized Crime in the Modern World,* Springer, pp. 93-108
182. **Albini Joseph L., Rogers R. E., Anderson Julie (1995)** "Russian Organized Crime: Its History, Structire and Function", *Journal of Contemporary Criminal Justice,* Vol. 11, No. 4, pp. 213-243
183. **Archer Clive (2015)** *International Organizations,* Routledge
184. **Aust Anthony (2013)** *Modern Treaty Law and Practice,* Cambdridge University Press
185. **Bagley Bruce Michael (1989)** "Dateline Drug Wars: Colombia: The Wrong Strategy", *Foreign Policy,* Vol. 77, pp. 154-171
186. **Baker Roozbeh (Rudy) B. (2010)** "Customary International Law in the 21st Century Old Challenges and New Debates", *European Journal of International Law,* No. 1, pp. 173-204
187. **Baker Roozbeh (Rudy) B. (2016)** "Customary International Law: A Reconceptualization", *Brooklyn Journal of International Law,* vol. 41, No. 2, pp. 439-489
188. **Balzer Anthony J. (1996)** *International Police Cooperation: Opportunities and Obstacles*, College of Police and Security Studies, Slovenia, www.ojp.gov/sites/g/files/xyckuh241/files/archives/policing/int63.htm
189. **Baradel Martina (2021)** "Yakuza Grey: The Shrinking of the Illegal Nexus and it Repercussions on Japanese Organized Crime", *Global Crime,* Vol. 22, No. 1, pp. 74-91
190. **Barberet Rosemary (2009)** "The Legacy of INTERPOL Crime Data to Cross-National Criminology", *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice,* Vol. 33, No. 2, pp. 193-210
191. **Behan Tom (1996)** *The Camorra,* Routledge
192. **Bennett LeRoy A., Oliver James K. (2004)** *Međunarodne organizacije*, Zagreb
193. **Bewley-Taylor David R. (2003)** „Challenging the UN drug control conventions: problems and possibilities", *International Journal of Drug Policy,* Vol. 14, No. 2, pp. 171-179.
194. **Besson Samantha (2010)** „Theorizing the Sources of International Law", in: S. Besson, J. Tasioulas (eds.) *The Philosophy of International Law,* Oxford University Press, pp. 163-185
195. **Besson Samantha, d'Aspremont Jean (2017)** "The Sources of International Law: An Introduction", S. Besson, J. d'Aspremont (eds.) *The Oxford Handbook of the Sources of International Law*, Oxford University Press, pp. 1–39
196. **Bigo Didier (2000)** „Liaison Officers in Europe: New Officers in the European Security Field", in J. Sheptycki (ed.) *Issues in Transnational Policing*, Routledge, pp. 67-99
197. **Blakesley L.Christopher (1996)** "The criminal Justice Systems Facting the callenege of Organized Crime" Section II, the Special Part pp. 581-598
198. **Block Ludo (2007)** "International Policing in Russia: Police Cooperation between the European Union Member States and the Russian Federation", *Policing and Society*, Vol. 17, No. 4, pp. 367–387
199. **Boehm Franziska (2012)** *Information Sharing and Data Protection in the Area of Freedom, Security and Justice: Towards Harmonised Data Protection Principles for Information Exchange at EU-level,* Springer
200. **Booth Martin (1999)** *The Dragon Syndicates: The Global Phenomenon of the Triads,* New York, Doubleday

201. **Borhart Klaus-Diter (2013)** *Abeceda prava Evropske unije,* Luksemburg, Delegacija EU u Srbiji, www.europa.rs/upload/documents/publications/Abeceda%20prava%20EU%20SRB%2072%20with%20cover.pdf
202. **Božić Vanda (2016)** *Suzbijanje organizovanog kriminaliteta u svjetlu pozitivnog kaznenog zakonodavstva Republike Hrvatske*, Institut za uporedno opravo Hanns Sendel fondacija, str 285-299, https://transcrim.pravo.unizg.hr/wp-content/uploads/2017/01/Vanda-Bozic-suzbijanje-organiziranog-kriminaliteta.pdf
203. **Bradley Curtis A., ed. (2016)** *Custom's Future: International Law in a Changing World,* Cambridge University Press
204. **Bresler Fenton (1992)** *Interpol,* Sinclaie-Stevenson
205. **Brown Jonathan (1988)** "Diplomatic Immunity: State Practice Under the Vienna Convention on Diplomatic Relations", *International and Comparative Law Quarterly,* No. 1, pp. 53-88
206. **Calcara Giulio (2018)** „Preventing the Misuse of Interpol: A Study of the Legal Safeguards of the Organization", *Nordic Journal of International Law,* Vol. 87, No. 1, pp. 56-78
207. **Calvani Sandro (2008)** *Borba protiv organizovanog kriminala i korupcije u Srbiji. Od postojećeg zakonodavstva do sveobuhvatnog predloga reforme*, UNICRI, Beograd,https://unicri.it/sites/default/files/2021-06/Publication_SRP.pdf
208. **Cannetti Giovanni Antonio (2017)** *OLAF and the protection of the European Union's financial interests: lnslitutional famework and futre perpectives,* Scuola Superiore di Catania, Mediterranean University Center
209. **Carter David L. (2004)** *Law Enforcement Intelligence: A Guide for State, Local, and Tribal Law Enforcement Agencies,* U.S. Department of Justice, Office of Community Oriented Policing Services, https://portal.cops.usdoj.gov/resourcecenter/RIC/Publications/cops-w0277-pub.pdf
210. **Castle Allan (1997)** „Transnational Organized Crime and International Security", Institute of International Relations, *Working Paper* No. 19, The University of the British Columbia, www.files.ethz.ch/isn/46409/WP19.pdf
211. **Catino Maurizio (2020)** „Italian Organized Crime Since 1950", *Crime and Justice,* Vol. 49, pp. 69-140
212. **Ceci Elvio (2018)** „Analysis of Organized Crime: Camorra", *Crimen,* Vol. IX, No. 3, pp. 285-302
213. **Chu Yiu Kong (2002)** *The Triads as Business,* Routledge
214. **Cilluffo Frank, Salmoiraghi George (2010)** „And the winner is... the Albanian Mafia", *Washington Quarterly,* Vol. 22, No. 4, pp. 21-25
215. **Cohen A. K. (1977)** „The Concept of Criminal Organization", *British Journal of Criminology,* Vol. 17, No. 2, pp. 97-111
216. **Craig Paul (2000)** "The Fall and Renewal of the Commission: Accountability, Contract and Administrative Organisation", *European Law Journal,* Vol 6, No 2, pp. 98-116
217. **Craig Paul, de Burca Frainne (2020)** *EU Law: Text, Cases, and Materials,* Oxford University Press
218. **Cressey Donald Ray** (1967) *The Functions and Structure of Criminal Sindicates*, Report of the President's Commission on Law Enforcement and the Administration of Justice, Vashington
219. **Cressey Donald Ray (1969)** *Treft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America*, Harber and Row, New York

220. **Dalla Chiesa Nando (2021)** "The long march of the 'Ndrangheta in Europe", *Zeitschrift für die Gesamnte Strafrechtswissenschaft,* De Gruyter, Vol. 133, No. 2, pp. 563-586
221. **Degan Vladimir-Đuro (2011)** *Međunarodno pravo,* Zagreb
222. **Delmas-Marty Mirelle, Vervaele John, eds. (2000)** *The Implementation of the Corpus Juris in the memeber states,* Intersentia
223. **De Mestral Armand, Fox-Decent Evan (2008)** „Rethinking the Relationship Between International and Domestic Law, *McGill Law Journal,* Vol. 53, pp. 573-648
224. **De Moor Alexandra, Vermeulen Gert (2010)** "The Europol Council Decision: Transforming Europol into an Agency of the European Union", *Common Market Law Revew,* Vol. 47, No. 4, pp. 1089-1121
225. **Dickie John (2014)** *Blood Brotherhoos: A History of Italia's Three Mafias,* Public Affairs
226. **Diki Džon (2007)** *Koza nostra: Istorija italijanske mafije,* Laguna
227. **Dimico Arcangelo, Alessia Isopi, Ola Olsson (2017)** „Origins of the Sicilian Mafia: The market for lemons", *Journal of Economic History,* Vol. 77, No. 4, pp. 1083-1115
228. **Đukić Siniša, Đukić Petar (2023)** „The Influence of Regional Security Dynamics on International Police Cooperation – The Concept and models of Regional Police Cooperation", in: *Strategic Intersections: The New Architecture of International Security,* pp. 56-68, https://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/eb_book/2023/isimod_strint/isimod_strint-2023-ch3.pdf
229. **Elliott Mabel Agnes (1952)** Crime in Modern Society Harper's social science series, Harper, University of Michigan.
230. **Espejo-Duarte Maria P. (2021)** „Drug-Trafficking in Colombia: The New Civil War Against Democracy and Peacebuilding", *Co-herencia,* Vol. 18, No. 34, pp. 157-192
231. **Fletcher Marie, Loof Robin, Gilmore Bill (2008)** *EU Criminal Law and Justice,* Edward Elgar Publishing
232. **Fooner Michael (1989)** *Interpol: Issues in the World Crime and International Justice,* Springer
233. **Fraser Alistair, Joe-Laidler Karen (2024)** "Gangs and the Gig Economy: Triads, Precarityand Illicit Work in Hong kong", *British Journal of Criminology,* Vol. 64, pp. 139-156
234. **Friedman Robert I. (2009)** *Red Mafia: How the Russian Mob has invaded America,* Warner Books, Hachette Book Group
235. **Furger Andrea (2024)** „Can They Deliver? The Practice of Joint Investigation Teams (JITS) in Core International Crimes Investigations", *Journal of International Criminal Justice*, Vol. 22, Ho. 1, pп. 43–58, https://doi.org/10.1093/jicj/mqae005
236. **Galeotti Mark (2018)** *The Vory: Russia's Super Mafia,* Yale University Press
237. **Galeotti Mark (2023)** "'We Have Conversations': The Gangster as Actor and Agent in Russian Foreign Policy", *Europe-Asia Studies,* Vol. 75, No. 6, pp. 907-924
238. **Geifman Anna (1995)** *Thou Shalt Kill: Revolucinary Terrorism in Russia 1897-1917,* Princeton University Press
239. **Gerspacher Nadia (2005)** "The Roles of International Police Cooperation Organizations", *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 13, No. 3, pp. 413-434
240. **Gerspacher Nadia (2008)** "The history of international police cooperation: a 150-year evolution in trends and approaches", *Global Crime,* Vol. 9, Nos. 1-2, pp. 169-184

241. **Gilmore William (1995)** „Internacional Initiatives in the Field of Money Laudering“*, Butterworths Journal of International Banking and Financial Law,* pp. 258-264
242. **Giumelly Francesco (2015)** „Understanding United Nations targeted sanctions: an empirical analisys“, *International Affairs,* Vol. 91, No. 6, pp. 1351-1368
243. **Granville Johanna (2003)** „Crime That Pays: The Global Spread of the Russian Mafia“, *Australian Journal of Politics & History,* Volume 49, No. 3, 446-453
244. **Gully-Hart Paul (2000)** „The Function of State and Diplomatic Privileges and Immunities in International Cooperation in Criminal Matters: The Position of Switzerland“, *Fordham International Law Journal,* Vol. 23, No. 5, pp. 1334-1343
245. **Gurule Jimmy (1998)** „The 1988 U.N. Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances – A Ten Year Perspective: Is International Cooperation Merely Illusory?“, *Fordham International Law Journal,* Vol. 22, No. 1, pp. 74-121
246. **Hagan Frank (2006)** "Organized crime" and "organized crime": Indeterminate problems of definition", *Trends in Organized Crime,* Vol. 9, No. 4, pp. 127–137
247. **Heinrich-Böll-Stiftung, Regine Schönenberg, eds. (2013)** *Transnational Organized Crime: Analyses of a Global Challenge to Democracy,* Bielefeld
248. **Higgins Silke (2014)** "Yakuza Past, Present and Future: The Changing Face of Japan's Organized Crimes Syndicates", *Themis: Research Journal of Justice Studies and Forensic Science,* Vol. 2, pp. 190-208
249. **Hill Peter (2004)** "The Changing Face of the Yakuza", *Global Crime,* Vol. 6, No. 1, pp. 97-116
250. **Horn Hans-Detlef, Bock Stefanie, eds. (2020)** *On the Correlation between National and International Law*, Results of a Joint German-Russian Research Seminar, Marburg, https://d-nb.info/1211085996/34
251. **Husabo Erling Johannes, Strandbakken Bjorn (2005)** *Harmonization of Criminal Law in Europe,* Intersentia
252. **Icduygu Ahmet, Toktas Sule (2002)** *How do Smuggling and Trafficking Operate via Irregular Border Crossing in the Midle East? Evidence from Fieldwork in Turkey*, International Migration, Vol 40, No. 6, pp. 25-55
253. **Jansson Julia (2020)** *Terrorism, Criminal Law and Politics: The Decline of the Political Offence Exception to Extradition,* Routledge
254. **Jensen Richard Bach (1981)** "The International Anti-Anarchist Conference of 1898 and the Origins of Interpol", *Journal of Contemporary History,* No. 2, pp. 323-347
255. **Juszczak Adam, Season Elisa (2017)** "The Directive on the Fight Against Fraud to the Union's Financial Interests by Means of Criminal Law (PIF Directive)", *European Criminal Law Associations' Forum*, No. 2, pp. 80-87
256. **Kadens Emily, Young Ernest A. (2013)** „How Customary is Customary International Law?", *William and Marry Law Review,* No. 3, pp. 885-920
257. **Kammerhofer Jörg (2004)** "Uncertainty in the Formal Sources of International Law: Customary International Law and Some of Its Problems", *European Journal of Internartional Law,* No. 3, pp. 523-553
258. **Kaplan Davide E., Dubro Alec (2003)** *Yakuza: Japan's Criminal Underworld,* University of California Press
259. **Kelly Patrick J. (1999-2000)** "The twilight of customary international law", *Virginia Journal of International Law,* Vol. 40, pp. 449–543

260. **Kennedy David (1987)** „The Sources of International Law", *American University International Law Review,* No. 1, pp. 1-96
261. **Klabbers Jan (1998)** *The Concept of Treaty in International Law,* Kluwer Law International
262. **Klabbers Jan (2015)** "The EJIL Foreword: The Transformation of International Organizations Law", *European Journal of International Law,* No. 1, pp. 9-82
263. **Kontorovich Eugen (2006-2007)** "Inefficient Customs in International Law", *William and Mary Law Review,* Vol. 48, No. 3, pp. 859-922
264. **Koskenniemi Martti (1997)** "Hierarchy in International Law: A Sketch", *European Journal of International Law,* Vol. 8, pp. 566-585
265. **Košutić Budimir P. (2014)** *Osnovi prava Evropske unije,* Podgorica
266. **Krapac Davor, Birin Vlasta (1987)** *Međunarodna krivičnopravna pomoć sa zbirkom propisa,* Zagreb
267. **Krivokapić Boris (2012)** "Običajna pravna pravila u međunarodnom pravu", *Megatrend revija,* No. 3, str. 35-81
268. **Krivokapić Boris (2023)** *Rat i pravo: Teorija i praksa oružanih sukoba i međunarodno pravo,* Akademija nauka i umjetnosti Republike Srpske, Udruženje pravnika Republike Srpske, Fakultet bezbednosti BU, Banja Luka
269. **Lapaš Davorin (2004)** *Sancije u međunarodnom pravu,* Zagreb
270. **Lemieux Frederic, ed. (2010)** *International Police Cooperation: Emerging Issues, Theory and Practice,* Routledge
271. **Linter Bertil (2004)** „Chinese Organized Crime", *Global Crime,* vol. 6, No. 1, pp. 84-96
272. **Livingston Jay** (**1996)** *Crime and Criminology*, Montklair state Univerziteti, Upper Saddle River, Prentice Hall
273. **Lonsky Jakub (2020)** *Gulags, Crime, and Elite Violence: Origins and Consequences of the Russian Mafia*, BOFIT Discussion Papers 24/2020, https://projects.iq.harvard.edu/sites/projects.iq.harvard.edu/files/pegroup/files/lonsky_4.20 pdf.pdf
274. **Lopandić Duško, Kronja Jasmina (2011)** *Regional initiatives multilateral cooperation in the Balkans*, European Movement Serbia, Belgrade
275. **Lupo Salvatore (2009)** *The History of the Mafia,* Columbia University Press
276. **Lyman Michael D., Potter Gary W**. **(2011)** *Organized Crime,* Pearson Prentice Hall
277. **Nadelmann Ethan (1993)** *Cops across Borders: The Internationalization of U.S, Criminal Law Enforcement*, University Park, Pennsylvania State University Press
278. **Maglietta Francesca et al. (2017)** "Italian Mafia: A Focus on Apulia Mafia with a Literature Review", *Acta Medica Mediterranea,* Vol. 33, pp. 947-952
279. **Malanczuk Peter** (**1997)** *Akehurst's Modern Introduction to International Law,* Routledge
280. **Maltz Michael D. (1976)** „On Defining 'Organized Crime': The Development of a Definition and Typology", *Crime & Delinquency,* Vol. 22, No. 3, pp. 338-346
281. **Martha Rutsel Silvestre J., Gratron Courtney, Bailey Stephen (2022)** *The Legal Foundations of Interpol*, Hart Publishing
282. **Massari Monica (2017)** "Sacra Corona Unita: Origins, Characteristics, and Strategies", N. Serenata (ed.), *The 'Ndrangheta and Sacra Corona Unita,* (Studies of Organized Crime, Vol. 12), Springer International, pp. 101-116
283. **McClanahan Grant (1989)** *Diplomatic Immunity: Principles, Practices, Problems,* Palgrave Macmillan

284. **McDermott Jeremy (2014) "**The Changing Face of Colombian Organized Crime"*, Perspectivas*, No. 4, pp. 1-11, Seguridad RegionalFriedrich-Ebert-Stiftung (FES), https://library.fes.de/pdf-files/bueros/la-seguridad/11153.pdf
285. **McKinney C. John (1966)** *Constucted Typology and Social Theory*, New York
286. **Meškić Zlatan, Samardžić Darko (2012)** *Pravo Evropske unije I,* Sarajevo
287. **Milisavljević Bojan, Čučković Bojana (2014)** "Identification of Custom in International Law", *Annals FLB,* No. 3, pp. 31-51
288. **Mitsilegas Valsamis, Gilmore Bill (2007)** "The EU Legislative Framework against Money Laundering and Terrorist Finance: A Critical Analysis in the Light of Evolving Global Standards", *International and Comparative Law Quarterly,* Vol. 56, No. 1, pp. 119-141
289. **Mitsilegas Valsamis (2020)** *EU Criminal Law,* Hart Publishing
290. **Modly Duško, Korajlić Nedžad** (2002) *Kriminalistički rječnik*, Centar za kulturu i obrazovanje, Tešanj
291. **Mohamed Sideek (2002)** "Legal instruments to combat moneay laundering in the EU financial market", *Journal of Money Laundering Control,* Vol. 6, No. 1, pp. 66-79
292. **Monaco Francis R. (1995)** "Europol: The Culmination of the European Union's International Police Cooperation Efforts", *Fordham lnlernationa/ Law Journal,* Vol.19, pp. 247-308
293. **Moorman Darlene N. (2020)** "The Yakuza: Organized Crime in Japan", *Downtown Review,* Vol. 7, No. 1, https://engagedscholarship.csuohio.edu/tdr/vol7/iss1/1/
294. **Morgenthau Hans J. (1971)** *Politics Among Nations*, Aalred A. Knopf, New York
295. **Nadelmann Ethan (1993)** *Cops across Borders: The Internationalization of U.S, Criminal Law Enforcement*, Pennsylvania State University Press
296. **Nesbitt Paul (1993)** Head of Organized Crime Group, у: Бошковић Мило, Скакавац Здравко (2009), Организовани криминалитет, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад
297. **Noble Ronald K. (2010)** "Interpol in the 21st Century" *Organized Crime,* 2010/1, No. 132, pp. 103-116
298. **Novaković Marko**, ed. (2013) *Monism & Dualism,* Belgrade
299. **Novoselec Petar (1998)** „Organizovani kriminal-pitanja kaznenopravnih inkriminacija nedozvoljenih ponašanja", *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, Vol.5, No. 2, Zagreb, str. 763-778
300. **Paoli Letizia (2003)** *Mafia Brotherhoods: Organized Crime, Italian Style,* Oxford University Press
301. **Paoli Letizia (2004)** "Italian Organized Crime: Mafia Associations and Criminal Enterprises", *Global Crime,* Vol. 6, No. 1, pp. 19-31
302. **Petersen Niels (2008)** "Customary Law Without Custom? Rules, Principles and the Role of State Practice in International Norm Creation", *American University International Law Review,* No. 2, pp. 275-310
303. **Prost Mario (2017)** "Hierarchy and the Sources of International Law: A Critical Perspective", *Houston Journal of International Law,* March 2017, Vol. 39, No. 2, pp. 285-330, https://keele-repository.worktribe.com/output/406802
304. **Pujas Veronique (2003)** "The European Anti-Fraud Office (OLAF): A European Policy to Fight Against Ecoппomic and Financial Fraud?", *Journal of European Public Policy,* Vol. 10, No. 5, pp. 778-797

305. **Quirke Brendan (2009)** "OLAF's role in the fight against fraud in the European Union: do too many cooks spoil the broth?", *Crime, Law and Social Change*, Vol. 53, No. 1, pp. 97-108
306. **Radosavljević Emina (2020)** "Redefining the Role of the European Anti-Fraud Office (OLAF) in the Fights Against Corruption", in: S. Jaćimovski et al. (eds.) *Archibald Reiss Days,* Thematic Conference Proceeding of International Significance, University of Criminal Investigation and Police Studies, Belgrade, pp. 223-231
307. **Rama Ina (2021)** „Overview of the Characteristics of the Albanian Organized Crime – Development Trends Over the Years", *Mediterranean Journal of Social Sciences,* Vol. 12, No. 4, pp. 112-119
308. **Rankin Andrew (2012)** „21st-Century Yakuza: Recent Trends in Organized Crime in Japan – Part 1", *Asia-Pacific Journal,* Vol. 10, No. 7, pp. 1-27
309. **Rawlinson Patricia (1998)** „Mafia, Media and Myth: Representations of Russian Organizec Crime", *Howard Journal of Criminal Justice,* Vol. 37, No. 4, pp. 346-358
310. **Reisman Michael W. (1987)** "The Cult of Custom in the Late 20th Century", *California Western International Law Journal,* No. 1, pp. 133-145
311. **Roberts Anthea Elizabeth (2001)** "Traditional and Modern Approaches to Customary International Law: A Reconciliation", *American Journal of International Law,* Vol. 95, No. 4, pp. 757–791
312. **Ross Mitchell S. (2011)** "Rethinking Diplomatic Immunity: A Review of Remedial Approaches to Address the Abuses of Diplomatic Privileges and Immunities", *American University International Law Review,* No. 1, pp. 173-205
313. **Rostami Bnafsheh, Jooj Atefeh (2021)** "The Capacity of Police Organizations to Prevent Crime with an Emphasis on Interpol and Europol", *International Journal of Multicultural and Multireligious Understanding,* Vol. 8, No. 3, pp. 200-213
314. **Rošić Marija (2008)** "Europol i međunarodna policijska suradnja kriminalisticke policije Republike Hrvatske, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu,* Vol. 15, No. 1, str. 205-254
315. **Rottberger Volker, Zangl Bernhard, Kruck Andreas (2012)** *International Organization,* Palgrave MacMillan
316. **Sačić Željko** (1997) *Organizovani kriminalitet u R Hrvatskoj*, MUP Republike Hrvatske, Zagreb
317. **Safjanski Tomasz (2017)** „Critical Problems in in the Functioning of Interpol on the Treshold of the 21st Centura", *International Security,* Vol. 9, No. 1, pp. 85-98
318. **San Serdar (2022)** „Transnational policing between national political regimes and human rights norms: The case of the Interpol Red Notice system", *Theorethical Criminology,* Vol. 24, No. 4, pp. 601-619
319. **Sánchez Fabio, Solimano Andrés, Formisano Michel (2005)** "Confict, Violence, and Crime in Colombia", in: P. Collier, N. Sambanis (eds.) *Understanding Civil War: Evidence and Analysis,* World Bank, pp. 119-159, https://openknowledge.worldbank.org/server/api/core/bitstreams/53f95887-3c62-5e6b-8c07-59a6db5a9792/content
320. **Savona Ernesto, Williams Phil, eds. (1996)** *The United Nations and Transnational Organized Crime,* Routledge
321. **Savona Ernesto U. (2012)** „Italian Mafia's Assymetries", in: D. Siegel, H. van de Bunt (eds.), *Traditional Organized Crime in the Modern World,* Springer, pp. 3-25

322. **Scharf Michael P. (2007)** *The Law of International Organizations,* Carolina Academic Press
323. **Scharf Michael P. (2014)** "Accelerated Formation of Customary International Law", *ILSA Journal of International & Comparative Law,* Vol. 2, No. 2, pp. 305-341
324. **Schloenhardt Andreas., Calderoni Francesco, Lelliott Joseph, Weißer Bettina, eds. (2023),** *UN Convention against Transnational Organized Crime: A Commentary*, Oxford University Press
325. **Scherrer Amandine (2009)** *The EU Role in Fighting Transnational Organized Crime,* European Parliament's Committee оп Civil Liьerties, Justice and Home Affairs, Brussels
326. **Schneider Joachim Hans (1987)** *Kriminologie*, Berlin, New York
327. **Serenata Nicoletta, ed. (2017)** *The 'Ndrangheta and Sacra Corona Unita,* (Studies of Organized Crime, Vol. 12), Springer International
328. **Sergi Anna (2020)** "'Ndrangheta Dynasties: A Conceptual and Operational Framework for the Cross-Border Policing of the Calabrian Mafia", *Policing: A Journal of Policy and Practice,* Vol. 15, No. 2, pp. 1522-1536
329. **Shaw Malcolm N. (2017)** *International Law,* Cambridge University Press
330. **Shelton Dinah (2006)** "Normative Hierarchy in International Law", *American Journal of International Law,* Vol. 100, No. 2, pp. 291-323
331. **Siegel Dina (2012)** „Vory v zakone: Russian Organized Crime", in: D. Siegel, H. van de Bunt (eds.), *Traditional Organized Crime in the Modern World,* Springer, pp. 27-47
332. **Simović Miodrag N., Jovašević D. (2018)** *Leksikon krivičnog prava Bosne i Hercegovine,* Sarajevo
333. **Softić Sakib (2020)** *Međunarodna krivičnopravna i policijska saradnja,* Sarajevo
334. **Sproule D. W., St-Denis Paul (1990)** „The UN Drug Trafficking Convention: An Ambitious Step", *Canadian Yearbook of International Law,* Vol. 27, pp. 263-293
335. **Standing Andre (2010)** *Transnational Organized Crime and the Palermo Convention: A Reality Check,* International Peace Institute, New York, www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/e_pub_palermo_convention.pdf
336. **Stephenson Svetlana (2005)** *Gangs of Russia: From the Streets to the Corridors of Power,* Cornell University Press
337. **Stevanović Obrad, Jaćimovski Steva, Kekić Dalibor (2012)** „Police diplomat – example of the Euroatlantic integrations' good practice", in: C. Mojanoski et al. (eds.), *Security and Euroatlantic Perspectives of the Balkans: police science and police profession (states and perspectives)*: International scientific conference, 25–26 May 2012, Ohrid, University "St. Kliment Ohridski" & Faculty of Security, Skopje, Vol. I, pp. 418–432
338. **Stewart David P. (1990)** „Internationalizin the War on Drugs: The UN Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances", *Denver Journal of International Law & Policy,* Vol. 18, No. 3, pp. 387-404
339. **Šaković Asim (2002) "**Organizovani ekonomski kriminalitet"*, Kriminalističke teme*, No. 1-2, str.129-144.
340. **Taft R Donald (1956)** *Criminology*, The Macmillan Company, New York
341. **Tennant Ian (2020)** *The Promise of Palermo: A political history of the UN Convention against Transnational Organized Crime,* Global Initiative Against Transnational Organized Crime, Geneva, https://globalinitiative.net/wp-content/uploads/2020/10/The-promise-of-Palermo-GI-TOC-Tennant.pdf

342. **Thirlway Hugh (2010)** „The Sources of International Law", in: M. D., Evans (ed.): *International Law,* Oxford University Press, pp. 95-121
343. **Thirlway Hugh (2014)** *The Sources of International Law*, Oxford University Press
344. **Thoumi Francisco E. (1992)** „Why The Illegal Psychoactive Drugs Industry Grew In Colombia", *Journal of Interamerican Studies and World Affairs,* Vol. 34, No. 3, pp. 37-64
345. **Thoumi Francisco E. (2012)** „Colombian Organized Crime: From Drug Trafficking to Parastatal Bands and Widespread Corruption", in: D. Siegel, H. van de Bunt (eds), *Traditional Organized Crime in the Modern World,* Springer, pp. 131-148
346. **Tomka, Peter., Howley, Jessica, Proulx, Vincent-Joël V.-J. (2016)** "International and Municipal Law before the World Court: One or Two Legal Orders?", *Polish Yearbook of International Law*, Vol. 35, pp. 11–45
347. **Trinidade Antônio Augusto Cançado (2013)** *International Law for Humankind: Towards a New Jus Gentium,* Martinus Nijhoff
348. **Tsybulenko Evhen, Suarez Sebastian (2020)** "INTERPOL", in: S. Sayapin et al. (eds.) *International Conflict and Security Law,* Asser Press, pp. 673-691
349. **Valleix Claude (1998) „**Interpol", *International Criminal Police Review,* No. 4, pp. 177-194
350. **Van der Heijden Ton (1998)** *Proučavanje in primerjalni vidiki policijske dejavnosti v svetu*, Visoka policijsko – varnostna šola, Ljubljana
351. ***Van* Oudenaren John S. (2014)** "Enduring Menace: The Triad Societies of Southeast China", *Asian Affairs: An American Review,* Vol. 41, No. 3, pp. 127-153
352. **Varese Federico (1996)** "What is the Russian Mafia?", *Low Intensity Conflict & Law Enforcement,* Vol. 5, No. 2, pp. 129-138
353. **Varese Federico, Lonsky Jacub, Podvysotskiy Yuriy (2021)** "The Resilience of the Russian mafia: An Empirical Study", *British Journal of Criminology,* Vol. 61, No. 1, pp. 143-166
354. **Veleshnja Ina (2023)** "Understanding organized crime and the Albanian case", *Journal of Research in Humanities and Social Science,* Vol. 11, No. 4, pp. 324-332
355. **Villinger Mark E. (1997)** *Customary International Law and Treaties,* Kluwer Law International
356. **Vlassis Dimitri (2001)** *Overview of the provisions of the United Nations Convention against Transnational Organized Crime and its Protocols*, United Nations Asia and Far East Institute, www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No59/No59_32VE_Vlassis1.pdf
357. **Vlassis Dimitri (2012)** „The United Nations convention against corruption: a successful example of international action against economic crime", *Temida,* No. 2, pp. 61-70
358. **Von Soest Christian (2019)** „Individual Sanctions: Toward a New Research Agenda", *CESifo Forum,* Vol. 20, No. 4, pp. 28-31
359. **Wandall Rasmus H, Suter Dan Ivan-Cucu Gabriela (2019)** *Misuse of Interpol's Red Notice and impact on human rights – recent developments,* Policy Department for External Relations, European Parliament, EU, www.statewatch.org/media/documents/news/2019/feb /ep-study-interpol-red-notices.podf.pdf
360. **Wang Bozheng (2022)** "The Establishment, Development and Trend of the Relationship between Yamaguchi-gumi and Japanese Government", *Advances in Social Science, Education and Humanities Research,* Vol. 653, Preceeding of the 2022 International Conference on Social Sciences and Humanities and Arts (SSHA 2022), Atlantis Press, pp. 960-963

361. **Wang Peng (2012)** "Partners in Crime – Triad Groups Move to Exploit Mainland China", *Jane's Intelligence Review,* Vol. 24, No. 11, pp. 46-49
362. **Wang Peng (2017)** *The Chinese Mafia: Organized Crime, Corruption, and Extra-Legal Protection,* Oxford University Press
363. **Wang Peng, Kwok Sharon Ingrid (2023)** "Hong Kong triads: the historical and political evolution of urban criminal polity, 1842-2020", *Urban History,* Vol. 50, pp. 445-467
364. **Weilert Katarina A. (2016)** "United Nations Convention against Corruption (UNCAC) – After Ten Years of Being in Force", *Max Planck Yearbook of United Nations Law Online*, Vol. 19, No. 1, 2016, pp. 216-240
365. **Weinrich Brody (2019)** "The Triad Trials: Concenquences of Cooperation Between Chinese Organized Criminal Gropus and Political Society", *St. Antony's International Review,* Vol. 15, No. 1, 165-182
366. **White Simone (2010)** „EU anti-fraud enforcement: overcoming obstacles", *Journal of Financial Crime*, Vol. 17, no. 1, pp. 81-99
367. **Wickremasinghe Chanaka (2010)** "Immunities Enjoyed by Officials of States and Internationational Organizations", in: M. D. Evans (ed.): *International Law,* Oxford University Press 2010, pp. 380-410
368. **Williams Phil (2012)** „Transnational Organized Crime", in: P. D. Williams (ed.) *Security Studies: An Introucton,* Routledge, pp. 503-519
369. **Wilson Clifton E. (1967)** *Diplomatic Privileges and Immunities,* University of Arizona Press
370. **Williams Phil, ed. (1997)** *Russian Organized Crime: The New Threat?,* Routledge
371. **Wing Lo T. (2010)** „Beyond Social Capital: Triad Organized Crime in Hong Kong and China", *British Journal of Criminology,* Vol. 50, No. 5, pp. 851-872
372. **Wing Lo T., Kwok Sharin Ingrid (2012)** „Traditional Organized Crime in the Modern Word: How Triad Societies Respond to Socioeconomic Change", in: D. Siegel, H. van de Bunt (eds.), *Traditional Organized Crime in the Modern World,* Springer, pp. 67-89
373. **Wood Michael (2012)** "The Immunity of Official Visitors", *May Planck Yearbook of United Nations Law,* Vol. 16, pp. 35-98
374. **Woods Jr, Robert Herbert (1993)** „Extradition: Evaluating the development, uses and overall effectivnes of the system", Regent University Law Review, Vol. 3, pp. 43-72
375. **Wright Alan (2006)** *Organized Crime,* Willan Pub.
376. **Wright Richard A. Miller Mitchell J. (2005)** *The Evolution of Criminology,* Routledge
377. **Xanthaki Helen (2006)** "Fraud in the EU: Review of OLAF's Regulatory Framework', in: L. Bantekas I., G. Keramidas (eds) *lnternational and European Financial Criminal Law,* London, Buttterworths, pp. 130-138
378. **Xanthaki Helen (2010)** „What is EU Fraud? And can OLAF really combat It?", *Journal of Financial Crime,* Vol. 17, No. 1, pp. 133-151
379. **Yam Tat-wing Peter (2001)** „Triads", *Resource material series No. 58,* UNAFEI, Fuchu, Tokyo, Japan, December 2001, pp. 27-39, www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No58/No58_00All.pdf
380. **Zarza Angeles Gutierrez, ed. (2015)** *Exchange of Information and Data Protection in Cross-border Criminal Proceedings in Europe,* Springer
381. **Zhang Sheldon (2012)** „China Tongs in America: Continuity and Opportunities", in: D. Siegel, H. van de Bunt (eds), *Traditional Organized Crime in the Modern World,* Springer, pp. 109-128

382. **Zhila Fabian, Lamallari Besfort (2016)** *Evolution of the Albanian Organized Crime Groups,* Tirana
383. **Zwiers Martiin (2011)** *The European Public Prosecutor's Office, Analysis of a Multilevel Criminal Justice System,* Intersentia

2. Извори са Интернета и из медија

1. **Информатор о раду Министарства унутрашњих послова Републике Србије (2020)** МУП РС, Београд, www.mup.gov.rs/wps/wcm/connect/31adcc08-2efc-4b3f-8c8e-4f91cda05259/IOR%2Bjanuar%2B2020%2Blat.pdf?MOD=AJPERES&CVID=m-PN6km
2. **Информатор о раду Тужилаштва за организовани криминал (2024)** https://tok.jt.rs/html_tok/pocetna/informator_cir.pdf
3. **Информатор о систему одбране Републике Србије (2011)** Министарство одбране РС, Сектор за политику одбране Институт за стратегијска истраживања, Мисија ОЕБС у Србији Београд, www.isi.mod.gov.rs/multimedia/dodaci/2011_informator_o_so_rs_ 1694063951.pdf
4. **Михайлов Эдуард (Интернет)** *Воры в законе. Происхождение.,* Все о жизни в тюрме, Проект Виталия Лозовского, www.tyurem.net/books/edos/vory-v-zakone-proiskhozhdene.html
5. **Полазне основе за израду оперативног плана за спречавање корупције у областима од посебног ризика,** Министарство правде РС, www.mpravde.gov.rs/tekst/33766/polazne-osnove-za-izradu-operativnog-plana-za-sprecavanje-korupcije-u-oblastima-od-posebnog-rizika-.php
6. **РТС (2025)** Интерпол поново одбио да распише потерницу за Додиком и Стевандићем, www.rts.rs/vesti/region/5701966/dodik-poternica-interpol.html
7. **РТС (2023)** "Ндрагета је и даље најјача мафијашка организација у Италији", *РТС,* 14. 4.2023, https://rts.rs/vesti/svet/5172834/ndrangeta-je-i-dalje-najjaca-mafijaska-organizacija-u-italiji.html
8. **Adams Karin, Diny Frederike, Purl Sheenan (2024)** „How to Make the UN Convention against Coruption's Implementation Review Mechanism more Effective", Anti-Corruption Resource Centre, www.u4.no/publications/how-to-make-the-un-convention-against-corruption-s-implementation-review-mechanism-more-effective.pdf
9. **BBC (2020)** „Pablo Escobar: Money hidden in wall found in drug lord's house", *BBC,* 24 September 2020, www.bbc.com/news/world-latin-america-54280467
10. **DW(2022)** „Mafijaško ubistvo koje je promenilo Italiju", *Deutsche Welle*, 25. 5. 2022, www.dw.com/sr/mafija%C5%A1ko-ubistvo-koje-je-promenilo-italiju/a-61902171
11. **ED News (2016)** „Понятие 'вор в законе'- история, правила, коронация, блатные сакнции", *ED News*, 19. 8. 2016, https://ednews.net/ru/news/analytical-wing/64706-
12. **Ghigliona David (2023)** "Italy mafia trial: 200 sentenced to 2,200 years for mob link", *BBC,* 20 November 2023, www.bbc.com/news/world-europe-67476125
13. **Daragahi Borzou (2019)** "Colombia of Europe': How tiny Albania became the continent's drug trafficking headquarters", *Independent,* 27. January 2019, www.independent.co.uk/ news/world/europe/albania-drug-cannabis-trafficking-hub-europe-adriatic-sea-a8747036.html
14. **Komunitarizovanje trećeg stuba Evropske unije (2010)** Pravni portal, www.pravniportal.com/komunitarizovanje-treceg-stuba-evropske-unije/

15. **La Stampa (2012)** „The Rise of the Sacra Corona Unitae and the delirium of becoming the fourt star“, *La Stampa,* May 19, 2012, www.lastampa.it/cronaca/2012/05/19/news/l-ascesa-della-sacra-corona-unita-br-e-il-deliro-di-diventare-la-quarta-stella-br-1.36479466
16. **Law Estlund (2023)** „INTERPOL Red Notices – Why doesn't INTERPOL list all Red Notice subjects on its website?“, JDSUPRA, Februry 8, 2023, www.jdsupra.com/legalnews/interpol-red-notices-why-doesn-t-2866323/
17. **Nippon.com (2025)** *Established Organized Crime Syndicates Continue to Age and Decline in Japan*, Nippon.com, Japan Data, Apr. 25, 2025, www.nippon.com/en/japan-data/h02374/established-organized-crime-syndicates-continue-to-age-and-decline-in-japan.html
18. **Raz Jakob (2011)** „Insider Outsider: The Way of the Yakuza“, *Kyoto Jurnal,* April 17, 2011, https://kyotojournal.org/society/insider-outsider/
19. **Stanford Model UN Conference (2014)** *Russian Organized Crime*, Stanford Model United Nations Conference, https://web.stanford.edu/group/sias/cgi-bin/smunc/wp-content/uploads /2014/10/Russia-BG-Final.pdf
20. **Tikkanen Amy (Internet)** „Pablo Escobar: 8 Interesting Facts About the King of Cocaine“, *Britannica,* www.britannica.com/list/pablo-escobar-8-interesting-facts-about-the-king-of-cocaine, 28. 4. 2025
21. **Ugovor iz Lisabona (Internet)** *Ugovor iz Lisabona,* Informativni članci o Europskoj uniji,www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/5/ugovor-iz-lisabona

3. Извештаји, анализе и друге публикације

1. **Европска комисија (2022)** Република Србија: Извештај за 2022. годину, Брисел 12. 10. 2022, www.mei.gov.rs/upload/documents/eu_dokumenta/godisnji_izvestaji_ek_o_ napretku/Serbia_Report_2022_SR.%5B1%5D.pdf
2. **Управа криминалистичке полиције (2024)** Дирекција полиције, МУП РС, Извештај 03.2: број 13460/23-3 од 23.02.2024
3. **Управа за аналитику (2025)** Дирекција полиције, МУП РС, Извештај 30.7.1. број 130/25, од 06.02.2025
4. **Biersteker Thomas, van den Herik Larissa, Brubaker Rebecca (2021)** *Enhancing Due Process in UNSecirity Council Targeted Sanctions Regimes,* March 2021, Geneva, Graduate Institute of International and Development Studies, https://repository.graduateinstitute.ch/ record/299559?_gl=1*w3netu*_gcl_au*MTY4MjIzMDUxNi4xNzUwNDkzMTM0&_ga= 2.8462197.1577115816.1750493135-1011389801.1750493135&v=pdf
5. **Curtis Glenn E. et al. (2003)** *Transnational Activities of Chinese Criminal Organizations,* A Report Prepared for the Federal Reasearch Division, Library of Congress, April 2023, https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=d8b5ef9f8f09e6f74248 414fa69392fab992e6ca
6. **Economides C. (1993)** "The Relationship Between International and Domestic Law", Report by Professor C. Economides (Greece), European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), Strasbourg, www.venice.coe.int/webforms/documents/ default.aspx?pdffile=CDL-STD(1993)006-e
7. **House of Lords (2004)** *Strengthening OLAF. the European Anti-Fraud Office*, House of Lords, European Union Committee, 24th Report, Session 2003-04, HL Paper 139, https://publications.parliament.uk/pa/ ld200304/ldselect/ldeucom/139/139.pdf

8. **House of Lords (2008)** *EUROPOL: coordinating the fight against serious and organized crime,* House of Lords, European Union Committee, 29th report of session 2007-2008, Report with Evidence, Published 12 November 2008, www.eerstekamer.nl/eu/commentaar/20081112/europol_coordinating_the_fight/document
9. **Interpol (2000)** *The Rule of INTERPOL in Fighting Organized Crime*, Interpol, Lyon
10. **Murphy Colin (2024)** "Understanding the EU's response to money laundering: New EU anti-money laundering package", European Parliament, www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2024/762387/EPRS_BRI(2024)762387_EN.pdf
11. **OSCE Security Days (2016)**, OSCE, SEC.DAYS/11/16, 5 April 2016, www.osce.org/files/f/documents/4/1/231526.pdf

4. Закони и други прописи

1. **Закон о Безбедносно-информативној агенцији (2002)** *Сл. гласник РС*, бр. 42 / 2002 до 36/2018, *Правно-информациони систем,* https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2002/42/3/reg
2. **Закон о Војнобезбедносној агенцији и Војнообавештајној агенцији (2009)** *Сл. гласник РС,* бр. 8/2009 до 17/2013, *Правно-информациони систем,* https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2009/88/6/reg
3. **Закон о јавном реду и миру (2016)** *Сл. гласник РС*, бр. 6/2016 и 24/2018
4. **Закон о извршењу казне затвора за кривична дела организованог криминала (2009)** *Сл. гласник РС*, бр. 72/2009, 101/2010, *Правно-информациони систем,* https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2009/72/5/reg
5. **Закон о извршењу кривичних санкција (2014)** *Сл. гласник РС,* бр. 55/2014 и 35/2019, *Правно информациони систем,* https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2014/55/2/reg
6. **Закон о јавном тужилаштву (2023)** *Сл. гласник РС*, бр. 10/23, *Параграф,* www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_javnom_tuzilastvu.html
7. **Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима (2009)** *Сл. гласник РС*, бр. 20/09, *Правно информациони систем РС*, https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2009/20/1/reg
8. **Закон о одговорности правних лица за кривична дела (2008)** *Сл. гласник РС,* бр. 97/08, *Правно-информациони систем,* https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2008/97/3/reg
9. **Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела (2013)** *Сл. гласник РС,* бр. 32/13 до и 35/19
10. **Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, тероризма и корупције (2016)**, *Сл. гласник РС,* бр. 94/16 и 87/18
11. **Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије (2007)** *Сл. гласник РС*, бр. 116/2007 и 72/2012, *Правно-информациони систем,* https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstin/zakon/2012/72/3
12. **Закон о полицији (2016)** *Службени гласник РС,* бр. 6/16 до 87/18, *Правно-информациони систем РС*, https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2018/24/9
13. **Закон о прекршајима (2013)** *Сл. гласник РС, бр. 65/2013 до* 112/2022

14. **Закон о програму заштите учесника кривичног поступка (2005)** *Сл. гласник РС,* бр. 85/2005, *Правно-информациони систем,* https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina/zakon/2005/85/9/reg
15. **Закон о спречавању корупције (2019)** *Сл. гласник РС,* бр. 35/19 до 14/22
16. **Закон о спречавању прања новца и финансирању тероризма (2017)** *Сл. гласник РС*, бр.113/2017 до 153/2020.
17. **Законик о кривичном поступку (2011)** Сл. гласник РС, бр. 72/11 до 35/19 и одлуке УС 27/2021 и 62/2021, https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/skupstina /zakon/2011/72/1/re.
18. **Кривични законик (2005)** *Сл. гласник РС,* бр. 85/05 до 35/19, *Paragraf,* www.paragraf.rs/propisi/krivicni-zakonik-2019.html
19. **Национална стратегија за борбу против корупције (2013)** Министарство правде РС, www.mpravde.gov.rs/tekst/22534/-nacionalna-strategija-za-borbu-protiv-korupcije-arhiva.php
20. **Националне стратегија за борбу против организованог криминала (2009)** *Сл. гласник РС*, бр. 23/2009. *Параграф,* http://demo.paragraf.rs/demo/combined/ Old/t/ t2009_04/t04_0105.htm
21. **Нацрт Ревидираног акционог плана за Поглавље 23 – Анализе**, Министарство правде РС, www.mpravde.gov.rs/tekst/22568/nacrt-revidiranog-akcionog-plana-za-poglavlje-23-analize.php
22. **Стратегија за супротстављање илегалним миграцијама у РС за период 2018-2020**, Правно-информациони систем, https://pravno-informacioni-sistem.rs/eli/rep/sgrs/vlada/strategija/2018/105/1/reg
23. **Стратегија истрага финансијског криминла за период 2015-2016 (2015)**, *Сл. гласник РС*, бр. 43/15, Министраство правде, http://demo.paragraf.rs/demo/ combined/ Old/t/t2015_05/t05_0179.htm
24. **Устав Републике Србије (2006)** *Сл. гласник РС*, бр. 98/06 и 115/21, *Правно-информациони систем РС*, https://pravno-informacioni-/eli/rep/sgrs/ ustav/2006/98/1/reg

5. Конвенције, резолуције, декларације, статути и други међународн извори

1. **Европска конвенција о екстрадицији (1957)** Савет Европе, https://rm.coe.int/16802e8726
2. **Декларација основних правних принципа за жртве кривичних дела и злоупотребе моћи**, https://cref.eakademija.com/drugi-relevantni-mi-i-ac/133-deklaracija-zrtve-krivicnih-dela/908-deklaracija-zrtve-kr-dela
3. **Европска конвенција о међусобном пружању правне помоћи у кривичним стварима (1959), са додатним протоколом (1978)** *Paragraf,* http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2002_12/t12_0030.htm
4. **Конвенција УН против транснационалног организованог криминала и допунски протоколи (2000),** *Сл. лист СРЈ - Међународни уговори*, бр. 6/2001
5. **Повеља Европске уније о основним правима (2000)** Министарство за европске интеграције, www.mei.gov.rs/srl/vesti/2075/detaljnije/w/0/povelja-eu-o-osnovnim-pravima-prevedena-na-srpski-jezik/

6. **Constitution of the ICPO – Interpol (1956/2023)** *Constitution of the International Criminal Police Organization – Interpol,* Interpol, I/CONS/GA/1956(2023), www.interpol.int/Who-we-are/Legal-framework/Legal-documents
7. **Council Decision 2002/187/JHA of 28 February 2002 setting up Eurojust with a view to reinforcing the fight against serious crime, (2002)** OJ L 63/1, EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/eli/dec/2002/187/oj/eng
8. **Evropska konvencija o međusobnom pružanju pravne pomoći u krivičnim tvarima, sa dodatnim protokolom (1959, 1978)** *Sl. list SRJ – Međunarodni ugovori*, br. 10/2001, http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2002_12/t12_0030.htm
9. **Građanskopravna konvencija o korupciji (1999)** *Sl. list SRJ,* br. 102/2007, *Paragraf,* www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_potvrdjivanju_gradjanskopravne_konvencije_o_korupciji.html
10. **HS Convention (1983),** *International Convention on the Harmonized Commodity Decription and Coding System*, World Customs Organization, www.wcoomd.org/en/topics/nomenclature/instrument-and-tools/hs_convention.aspx
11. **Krivičnopravna konvencija o korupciji (1999)** *Sl. list SRJ – Međunarodni ugovori,* br. 2/2002, *Paragraf,* www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_potvrdjivanju_krivicnopravne_konvencije_o_korupciji.html
12. **Regulation (EU) 2018/1727 of the European Parliament and of the Council of 14 November 2018 on the European Union Agency for Criminal Justice Cooperation (Eurojust), and replacing and repealing Council Decision 20021187/JHA (2018)**, www.europarl.europa.eu/about-parliament/en
13. **Regulation (EU) 2022/991 of the European Parliament and of the Council of 8 June 2022 amending Regulation (EU) 2016/794, as regards Europol's cooperation with private parties, the processing of personal data by Europol in support of criminal investigations, and Europol's role in research and innovation (2022)** EUR-Lex, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32022R0991
14. **Sporazum o operativnoj i strateškoj saradnji između Republika Srbije i Evropske policijske kancelarije (2014)** *Sl. glasnik RS – Međunarodni ugovori***,** br. 5/2014, *Paragraf, www.paragraf.rs/propisi/zakon-o-operativnoj-strateskoj-saradnji-srbije-i-evropske-policijske-kancelarije.html*
15. **Ugovor iz Lisabona (2007)** Europski parlament, www.europarl.europa.eu/factsheets/hr/sheet/5/ugovor-iz-lisabona
16. **UN Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols thereto (2000)**, United Nations, www.unodc.org/unodc/en/organized-crime/intro/UNTOC.html?utm_source=chatgpt.com
17. **Zakon o izmeni Zakon o potvrđivanju Evropske konvencije o ekstradiciji, sa dodatnim prokololima (2010)** *Sl. glasnik RS,* br. 12/2010, *Paragraf,* http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2010_12/t12_0342.htm

6. Интернет странице

1. **Апелациони суд у Београду**, Одељење за организовани криминал, https://bg.ap.sud.rs/tekst/1321/ok.php
2. **Влада Републике Србије**, Активности подпредседника, www.srbija.gov.rs/vest/

843919
3. **Врховно јавно тужилаштво,** Република Србија, www.vrhovnojt.gov.rs/ci/
4. **Дирекција за управљање одузетом имовином**, Министарство правде, www.mpravde.gov.rs/ tekst/42/upravljanje-oduzetom-imovinom.php
5. **Дирекција полиције**, Министарство унутрашњих послова РС, www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/direkcija-policije/ojdpp/
6. **Завод за интелектуалну својину Републике Србије**, Међународна сарадња, www.zis.gov.rs/o-zavodu/%20medjunarodna-saradnja/
7. **Извршење кривичних санкција,** Министарства правде, www.mpravde.gov.rs/sekcija/40/izvrsenjekrivicnih-sankcija.php
8. **Министарство за европске интеграције,** Република Србија, www.mei.gov.rs/
9. **Министарство правде,** Република Србија, https://mpravde.gov.rs/
10. **Министарство унутрашњих послова,** Републике Србије, www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/
11. **Мисија ОЕБС у Србији**, www.osce.org/sr/mission-to-serbia
12. **Портал правосуђа Србије**, https://portal.sud.rs/sr/javna-tuzilastva/javna-tuzilastva-posebne-nadleznosti
13. **Транспарентност Србија**, www.transparentnost.org.rs/sr/
14. **Управа за спречавање прања новца**, www.apml.gov.rs/organizaciona-struktura
15. **Управа криминалистичке полиције**, Дирекција полиције, www.mup.gov.rs/wps/portal/sr/direkcija-policije/
16. **Управа царина**, Република Србија, www.carina.rs/
17. **Центар за заштиту жртава трговине људима**, Статистички подаци, Годишњи статистичи извештај за 2024 годину, https://centarzztlj.rs/statisticki-podaci/
18. **American Public University**, Digital Learning for Real Life, Human Intelligence from Human Sources, https://www.apu.apus.edu/
19. **Bundeskriminalamt**, www.bka.de/DE/Home/home_node.html
20. **CARIN**, Camden Asset Recovery Inter-Agency Network, www.carin.network/
21. **Council of Europe,** www.coe.int/en/web/portal
22. **Definitions of Organized Crime**, www.organized-crime.de/OCDEF1.htm#albanese
23. **European Commission**, https://commission.europa.eu/index_en
24. **European Network and Information Security Agency (ENISA)**, www.enisa.europa.eu/
25. **European Union Agency for CriminaJ Justice Cooperation**, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32022R0991
26. **Europol**, /www.europol.europa.eu/
27. **Group of States against Corruption**, www-coe-int.translate.goog/en/web/greco.
28. **International Organization for Migration**, https://weblog.iom.int/who-migrant
29. **Interpol**, www.interpol.int/
30. **OECD Directorate for Public Governance**, www.oecd.org/en/about/directorates/directorate-for-public-governance.html
31. **Office on Drugs and Crime**, United Nations, www.unodc.org/unodc/en/field-offices.html
32. **Prague Process**, www.pragueprocess.eu/en/training-academy
33. **SELEC (Southeast European Law Enforcement Center)**, www.selec.org/trainings/

34. **Southeast European Prosecutors Advisory Group,** UIA, https://uia.org/s/or/en/1100062535
35. **United Nations Asia and Far East Institute**, www.unafei.or.jp/english/index.html
36. **World Custom Organization**, www.wcoomd.org/

БИОГРАФИЈА ДРАГАНА МИЛОВАНОВИЋА

Драган Миловановић рођен је 30. јануара 1972. године у Лебану, општина Лебане. Основно образовање стекао је у Медвеђи, у школи „Божидар Стојановић Дренички“, након чега је завршио Средњу техничку школу „Никола Тесла“ у Медвеђи, смер машински техничар.

По завршетку средње школе, одлази на редовно одслужење војног рока у Белу Цркву, у периоду 1991/92. године, возача неборбених возила. По окончању војног рока, 1992/93. године, уписао је студије на машинском факултету у Приштини, успешно завршивши прву годину, али одустаје од даљег школовања и запошљава се у Министарству одбране Савезне Републике Југославије, у Београду.

Кроз рад наставља своје школовање и уписује више струковне студије 1996/97. на Вишој школи унутрашњих послова у Београду, по завршетку студија 1999. године стекао стручни назив правник. Након тога, уписао је основне академске студије на Факултету цивилне одбране Универзитета у Београду и дипломирао 2004. године, одбранивши дипломски рад на тему „Методика откривања и доказивања кривичног дела отмице“, чиме је стекао звање професора цивилне одбране.

Специјалистичке академске студије криминалистике уписао на Криминалистичко-полицијској академији у Београду, на којима је дипломирао 2013. године, на тему „Недржавни субјекти као вршиоци управе са посебним освртом на општинску управу“ и стекао звање специјалиста криминалиста.

Докторске академске студије уписао је школске 2022/23. године на Универзитету „МБ“, Пословни и правни факултет у Београду, и након положених свих испита предвиђених паланом и програмом под менторством проф. др Бориса Кривокапића, приступио изради докторске дисертације под насловом „Међународна сарадња у борби против организованог криминала са посебним освртом на позицију Републике Србије“.

Професионалну каријеру започео је 1994. године у Министарству одбране Савезне Републике Југославије, где је радио до 2000. године. По окончању студија на Вишој школи унутрашњих послова, започиње рад у Министарству унутрашњих послова Републике Србије, у Полицијској управи за град Београд, у Управи криминалистичке полиције, Одељењу за имовинске деликте, у Одсеку за сузбијање разбојништва и разбојничких крађа.

У тој организационој јединици радио је на најсложенијим случајевима из домена општег и организованог криминала све до 2013. године.

Након завршетка специјалистичких студија, распоређен је у Сектор унутрашње контроле МУП-а, где је у периоду од 2013. до 2015. године обављао дужност инспектора унутрашње контроле. Године 2015. именован је за шефа Одсека за криминалистичко-оперативне послове, а 2023. године постављен је за начелника Одељења за оперативне активности. У 2025. години добија унапређење на позицију помоћника начелника Сектора унутрашње контроле, на којој и данас активно обавља своју функцију.

У оквиру свог рада у Министарству унутрашњих послова, био је члан оперативне групе која је 2002. године, први пут у пракси, применом посебних доказних радњи расветлила деловање једне организоване криминалне групе, активне на територији Републике Србије, а која је у предходном периоду била активна и на територији држава чланица Европске унијe. Рад на овом случају указао му је на системске слабости у области међународне сарадње у борби против организованог криминала и подстакао га да се, у каснијој фази своје каријере, усмери ка научноистраживачком раду у циљу унапређења ефикасности тог система.

Вишеструко је награђиван за свој професионални рад, укључујући и више признања министра унутрашњих послова Републике Србије, за изузетан допринос безбедносном систему.

Ожењен је и отац две ћерке.

Као аутор и коаутор, објавио је пет научних радова у области безбедности, криминалистике и полицијске праксе и управног права.

BIOGRAPHY OF DRAGAN MILOVANOVIC

Dragan Milovanovic was born on January 30, 1972, in Lebane, Municipality of Lebane. He completed his primary education in Medvedja, at the "Božidar Stojanović Drenički" Elementary School, and thereafter graduated from the "Nikola Tesla" Technical High School in Medveđa, specializing in mechanical engineering.

Upon completing high school, he fulfilled his mandatory military service in Bela Crkva during the period 1991/92, serving as a driver of non-combat vehicles. After completing military service in 1992/93, he enrolled at the Faculty of Mechanical Engineering in Priština and successfully completed his first year. However, due to financial constraints, he discontinued his studies and took up employment at the Ministry of Defense of the Federal Republic of Yugoslavia, in Belgrade.

While working, he resumed his education and enrolled in higher vocational studies at the College of Internal Affairs in Belgrade in the academic year 1996/97. Upon completion in 1999, he was awarded the professional title of Legal Associate. He subsequently enrolled in undergraduate academic studies at the Faculty of Civil Protection, University of Belgrade, where he graduated in 2004, defending a thesis titled "Methodology for detecting and proving the criminal act of kidnapping", thereby earning the academic title of Professor of Civil Protection.

He pursued specialist academic studies in criminology at the Academy of Criminalistic and Police Studies in Belgrade, where he graduated in 2013 with a thesis entitled *"*Non-state entities as administrative actors with special reference to municipal administration*"*, earning the academic title of Criminology Specialist.

In the 2022/23 academic year, he enrolled in doctoral academic studies at the "MB" University – Faculty of Business and Law in Belgrade. After completing all required examinations, and under the mentorship of Professor Dr. Boris Krivokapić, he began work on his doctoral dissertation entitled "International cooperation in the fight against organized crime with special reference to the position of the Republic of Serbia"

He began his professional career in 1994 at the Ministry of Defense of the Federal Republic of Yugoslavia, where he remained until 2000. Following the completion of his studies at the College of Internal Affairs, he joined the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Serbia, within the Belgrade City Police Directorate, Criminal Police Department, Department for Property Crimes,

in the Robbery and Armed Theft Unit. In this organizational unit, he worked on the most complex cases involving general and organized crime until 2013.

After completing his specialist studies, he was transferred to the Internal Control Sector of the Ministry of Internal Affairs, where he served as an internal control inspector from 2013 to 2015. In 2015, he was appointed Head of the Criminal-Operational Affairs Unit, and in 2023 he was promoted to Head of the Department for Operational Activities. In 2025, he was further promoted to the position of Assistant Head of the Internal Control Sector, a position he currently holds.

As part of his duties in the Ministry of Internal Affairs, he was a member of an operational group which, in 2002, for the first time in practice, used special evidentiary actions to uncover the operations of an organized criminal group active in the territory of the Republic of Serbia. This group had previously been active in several European Union member states. Work on this case revealed significant systemic weaknesses in international cooperation mechanisms for combating organized crime and inspired him, later in his career, to engage in scientific research aimed at improving the efficiency of that system.

He has been the recipient of numerous professional awards, including several official commendations from the Minister of Internal Affairs of the Republic of Serbia, in recognition of his outstanding contributions to national security.

As author and co-author, he has published five scientific papers in the fields of security, criminology, police practice, and administrative law.

He is married and the father of two daughters.